

کشف الباری
عَمَّا فِي
صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ

تصنيف
حضرت مولانا سليم الله خاں
عالم شیعہ ائمہ کرام و محدثین

مترجمین

مولانا شاہ فیصل قاضی استاد الفرائض
و حاجی عبداللہ صاحب

کتاب خانہ
مکتبہ اسلامیہ

کشف الباری

عما فی

صحیح البخاری

کتاب البیوع

تالیف ← صدر وفاق المدارس مولانا سلیم اللہ خان مدظلہ العالی

شیخ الحدیث جامعہ فاروقیہ کراچی

ترتیب و تحقیق ← مولانا مفتی محمد مزمل سلاوت صاحب

ترجمہ ← مولانا شام فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم

خصوصیات

① احادیث و تخریج

② تعلیقات بخاری تخریج کول

③ اسماء الرجال مختصر تعارف

④ دیگران لغات و لغوی، صرفی و نحوی حل

⑤ ماقبل باب سرہ د ربط پہ بارہ کنبی پورہ تحقیق

⑥ شرحی د ہر خبری پہ حاشیہ کنبی حوالہ و رکول

⑦ ترجمہ الباب مقصد پہ بیان و لو کنبی پورہ تحقیق

⑧ مختلف مذاہب و تحقیقی بیان او بیاد مذہب حنفی ترجیح

⑨ حدیث اطراف بیان و چہ پہ بخاری کنبی احادیث پہ کوم کوم خانی کنبی دے

فیصل مکتب خانہ محلہ جنگی پینور

خورونکی

موبائل :- ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

جلد ۵

علماء و محدثین کے علوم کا پاسبان
دینی و علمی کتابوں کا عظیم مرکز ٹیکرام چینل

حنفی کتب خانہ محمد معاذ خان

درس نظامی کیلئے ایک مفید ترین
ٹیکرام چینل

د کتاب ټول حقوق د مصنف او ناشر سره محفوظ دي

د کتاب نوم: - کشف الباري عماني صبيح البغاري

جلد: کتاب البیوع

شرح: صدر وفاق المدارس شيخ الحديث مولانا سليم الله خان مد ظله العالی

ترتیب و تحقیق: مولانا مفتی محمد مزمل سلاوت صاحب

پښتو مترجم: مولانا شاه فیصل فاضل امداد العلوم وفاق المدارس

ایم اے اسلامیات و عربی پښتو ریونیورسٹی

د کشف الباري د پښتو اور فارسي د ترجمي د حقوقو په حقله وضاحت

دا خبره دې په ذهن کښي وي چې فيصل کتب خانه د صدر وفاق المدارس العربييه مهتمم جامعه فاروقيه شيخ الحديث مولانا سليم الله خان مد ظله العالی څخه د کشف الباري پښتو او فارسي ژبو کښي د ترجمو حقوق تر لاسه کړل او د حقوقو معاوضه ئي ورته ورکړه ددې څخه روسته هيڅ چاته د کشف الباري پښتو او فارسي د ترجمه کولو او چاپ کولو اجازت نشته او د هر يو جلد رجسټريشن ئي هم د حکومت پاکستان سره شوي دي.

د ملاويدو پتي: د فيصل کتب خانه پښور څخه علاوه

- ← رشيديه کتب خانه اکوړه خټک
- ← علميه کتب خانه اکوړه خټک ۰۹۲۳۶۳۰۵۹۴
- ← مکتبه رشيديه کوئټه ۰۸۱۲۶۶۲۲۶۳
- ← مکتبه عثمانیه کانسی رود کوئټه ۰۳۰۱۳۷۳۷۰۳۰
- ← مکتبه يوسفیه کانسی رود کوئټه ۰۳۲۱۰۸۲۸۹۳۰
- ← راشد کتب خانه چمن ۰۳۰۰۳۸۹۶۳۵۳
- ← مکتبه عمريه تاج مير رود چمن بلوچستان
- ← مکتبه علوم اسلاميه تاج مير رود چمن بلوچستان ۰۳۳۳۷۹۵۸۶۹۶
- ← مکتبه حقانيه چمن ۰۳۳۳۷۷۵۲۲۱۹
- ← صداقت کتب خانه قندهار افغانستان ۰۷۸۷۷۴۲۳۲۱
- ← مکتبه رحمانيه قندهار افغانستان ۰۷۹۷۷۳۵۲۸۱
- ← مکتبه عبد الحی قندهار افغانستان ۰۷۰۰۸۲۴۳۳۴
- ← اسد الله کتب خانه قندهار افغانستان ۰۷۰۷۴۷۷۶۲۷
- ← مکتبه غفاريه قندهار افغانستان ۰۷۰۰۳۴۱۷۴۹
- ← مکتبه رشيديه قندهار افغانستان ۰۷۷۲۲۱۰۷۰۹
- ← مکتبه حبيبيه قندهار افغانستان ۰۷۹۹۴۴۷۴۱۳
- ← مکتبه القدس قندهار افغانستان ۰۷۰۷۹۴۸۵۵۹
- ← قدرت کتب خانه کابل افغانستان ۰۷۹۹۲۱۹۲۰۳
- ← عبد المجيد کتب خانه جلال آباد ۰۷۰۸۱۹۷۷۴۹
- ← شاهين کتب خانه خوست افغانستان
- ← بلال کتب خانه خوست افغانستان
- ← اسلامي کتب خانه خوست افغانستان ۰۷۹۹۳۱۰۲۴۷

فهرست مضامین

شمیره	مضمون	صفحه

۴- کتاب السلم

۲۰	د ماقبل کتاب سره مناسبت	۲۰
۲۰	د بیع سلم مشروعیت	۲۰
۲۰	د کتاب الله نه ثبوت	۲۰
۲۰	د احادیث مبارکه نه ثبوت	۲۰
۲۰	اجماع امت	۲۰
۲۱	د سلم لغوی او اصطلاحی تعریف	۲۱

۱- باب: السلم فی کیل معلوم

۲۱	ناپ مقرر کولو سره عقد سلم کول	۲۱
۲۱	د ترجمه الباب مقصد	۲۱
۲۱	رجال الحديث	۲۱
۲۱	عمرو بن زرارہ	۲۱
۲۲	شیوخ او تلامذه	۲۲
۲۲	اسماعیل بن علیة	۲۲
۲۲	ابن ابی نجیح	۲۲
۲۲	عبد الله بن کثیر	۲۲
۲۲	شیوخ	۲۲
۲۲	تلامذه	۲۲
۲۳	ابو المنهال عبد الرحمن بن مطعم	۲۳
۲۳	شیوخ	۲۳
۲۳	تلامذه	۲۳
۲۳	عبد الله بن عباس رضي الله عنهما	۲۳
۲۳	قوله: من سلف فی تمر	۲۳
۲۴	قوله: من سلف فی تمر فليسلف فی کیل معلوم وزن معلوم باندې اشکال اودهغې جواب	۲۴
۲۴	د علامه سندھی رحمه الله جواب	۲۴
۲۴	د علامه قسطلانی رحمه الله جواب	۲۴
۲۵	د ترجمه الباب سره مطابقت	۲۵
۲۵	د حدیث مذکور دویم سند	۲۵
۲۵	رجال الحديث	۲۵

شماره	مضمون	صفحه

٢٥	قوله: حدثنا محمد	٢٥
٢٥	محمد بن سلام بن الفرّج	٢٥
٢٥	وفات	٢٥
٢٥	اساتذه	٢٥
٢٥	تلامذه	٢٥
٢٢	اسماعيل	٢٢
٢٢	ابن ابی نجیح	٢٢

٢ - باب: السلم فی وزن معلوم

٢٢	تول یعنی وزن مقرر کولوسره سلم کول	٢٢
٢٢	د ترجمه الباب مقصد او مناسبت	٢٢
٢٧	رجال الحديث	٢٧
٢٧	قوله: حدثنا صدقة	٢٧
٢٧	اساتذه	٢٧
٢٧	تلامذه	٢٧
٢٨	سفيان بن عيينه ابن ابی نجیح	٢٨
٢٨	تشریح حدیث	٢٨
٢٨	بیان اختلاف فقهاء	٢٨
٢٨	د حدیث باب مقصد	٢٨
٢٨	ترجمة الباب سره مطابقت	٢٨
٢٩	د حدیث مذکور دویم طریق	٢٩
٢٩	رجال الحديث	٢٩
٢٩	علی	٢٩
٢٩	سفيان	٢٩
٢٩	د حدیث د دویم طریق مقصد	٢٩
٢٩	د حدیث مذکور دریم طریق	٢٩
٢٩	رجال الحديث	٢٩
٢٩	قتیبه	٢٩
٧٠	رجال الحديث	٧٠
٧٠	ابو الولید	٧٠
٧٠	شعبة	٧٠
٧٠	ابن ابی المجالد	٧٠

شمیره	مضمون	صفحه
۷۰	اساتذہ.....	۷۰
۷۰	تلامذہ.....	۷۰
۷۱	تشریح حدیث.....	۷۱
۷۱	یواشکال او جواب.....	۷۱
۷۱	د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت.....	۷۱
۳ - باب: السلم الى من ليس عنده أصل		
۷۱	داسی سری سرہ سلم کول چا سرہ چہ اصل مال نہ وی.....	۷۱
۷۱	د ترجمہ الباب مقصد.....	۷۱
۷۳	رجال الحديث.....	۷۳
۷۳	موسی بن اسماعیل.....	۷۳
۷۳	عبد الواحد.....	۷۳
۷۳	الشیبانی.....	۷۳
۷۳	محمد بن ابی المجالد.....	۷۳
۷۳	عبد اللہ بن شداد.....	۷۳
۷۳	ابو بردہ.....	۷۳
۷۳	عبد اللہ بن ابی اوفی.....	۷۳
۷۳	عبد الرحمن بن أبزی.....	۷۳
۷۳	دمذکورہ حدیث دویم طرق.....	۷۳
۷۳	رجال الحديث.....	۷۳
۷۳	اسحاق.....	۷۳
۷۴	خالد بن عبد اللہ.....	۷۴
۷۴	الشیبانی.....	۷۴
۷۴	د حدیث مذکور دریم طریق.....	۷۴
۷۴	رجال الحديث.....	۷۴
۷۴	عبد اللہ بن الولید.....	۷۴
۷۴	سفیان.....	۷۴
۷۴	تشریح حدیث.....	۷۴
۷۴	د روایت ترجمہ الباب سرہ مطابقت او د شارح بخاری ابن بطال رحمہ اللہ اشکال.....	۷۴
۷۵	د ابن منیر مالکی جواب.....	۷۵
۷۵	یوہ عجیبہ خبرہ.....	۷۵
۷۶	د احنافو تائید.....	۷۶
۷۶	یوبل احتمال.....	۷۶

شماره	مضمون	صفحه
۷۷	قوله: کنا نلف نبيط أهل الشام.....	۷۷
۷۷	د مذکورہ حدیث یوبل طرق.....	۷۷
۷۷	رجال الحديث.....	۷۷
۷۷	قتيبة.....	۷۷
۷۷	جرير.....	۷۷
۷۸	رجال الحديث.....	۷۸
۷۸	آدم.....	۷۸
۷۸	شعبة.....	۷۸
۷۸	عمرو.....	۷۸
۷۸	أبو البختری سعيد بن فیروز کوفی الطائی.....	۷۸
۷۸	اساتذه.....	۷۸
۷۸	تلامذه.....	۷۸
۷۹	د حدیث تشریح.....	۷۹
۷۹	قوله: (فقال الرجل) وقوله (قال رجل إلى جانبه).....	۷۹
۷۹	رجال الحديث.....	۷۹
۷۹	معاذ.....	۷۹
۷۹	شعبة.....	۷۹
۷۹	د تعليق تفصيل.....	۷۹

۴ - باب: السلم فی النخل

۸۰	پہ ونہ کنبی چہ کومہ کھجوری لگیدلی وی پہ هغی کنبی عقد سلم کول.....	۸۰
۸۰	د ترجمه الباب مقصد.....	۸۰
۸۰	رجال الحديث.....	۸۰
۸۰	أبو الوليد.....	۸۰
۸۰	شعبة.....	۸۰
۸۰	عمرو.....	۸۰
۸۰	أبو البختری.....	۸۰
۸۱	لغات.....	۸۱
۸۱	ناجز.....	۸۱
۸۱	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت.....	۸۱
۸۱	د حدیث تشریح.....	۸۱
۸۱	رجال الحديث.....	۸۱
۸۱	محمد بن بشار.....	۸۱

شميره	مضمون	صفحه

٨١ غندر

٥- باب: الكفيل في السلم

٨٢	 به عقد سلم كنبى كفيل كول	٨٢
٨٢	 د ترجمه الباب مقصد اود فقهاؤ د اختلاف بيان	٨٢
٨٢	 رجال الحديث	٨٢
٨٢	 محمد بن سلام	٨٢
٨٢	 يعلى	٨٢
٨٢	 الاعمش	٨٢
٨٣	 ابراهيم نخعى	٨٣
٨٣	 اسود	٨٣
٨٣	 د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت	٨٣
٨٣	 د حديث تشريح	٨٣

٦- باب: الرهن في السلم

٨٣	 به عقد سلم كنبى گانره كيخودل	٨٣
٨٣	 د ترجمه الباب مقصد اود فقهاؤ اختلاف	٨٣
٨٤	 رجال الحديث	٨٤
٨٤	 محمد بن محبوب	٨٤
٨٤	 عبد الواحد	٨٤
٨٤	 اعمش	٨٤
٨٤	 ابراهيم نخعى	٨٤
٨٤	 اسود	٨٤
٨٤	 عائشه	٨٤
٨٤	 د حديث ترجمه الباب سره مطابقت	٨٤
٨٤	 د حديث تشريح	٨٤
٨٤	 قوله: (تذاكرنا عند ابراهيم الرهن في السلف):	٨٤
٨٥	 د بخارى د شراح تسامح	٨٥
٨٥	 ادله فقهاء	٨٥
	 رجال الحديث	
	 محمد بن محبوب	

٧- باب: السلم الى أجل معلوم

٨٦	 تنقيح المذاهب	٨٦

شميره	مضمون	صفحه
٨٦	د ترجمه الباب مقصد	٨٦
٨٧	د تعليقات تفصيل	٨٧
٨٨	رجال الحديث	٨٨
٨٨	أبو نعيم	٨٨
٨٨	سفيان	٨٨
٨٨	ابن أبي نجيح	٨٨
٨٨	عبد الله بن كثير	٨٨
٨٨	أبو المنهال	٨٨
٨٨	ابن عباس	٨٨
٨٨	د حديث ترجمه الباب سره مطابقت	٨٨
٨٨	قوله: (وقال عبد الله بن الوليد الخ)	٨٨
٨٩	د تعليق فائده	٨٩
٨٩	رجال الحديث	٨٩
٨٩	محمد بن مقاتل	٨٩
٨٩	عبد الله	٨٩
٨٩	سفيان	٨٩
٨٩	سليمان شيباني	٨٩
٨٩	محمد بن أبي مجالد	٨٩
٨٩	أبو بردة	٨٩
٨٩	عبد الله بن شداد	٨٩
٨٩	عبد الرحمن بن أبزي	٨٩
٨٩	عبد الله	٨٩
٨٩	د حديث ترجمه الباب سره مطابقت	٨٩

٨ - باب: السلم الى أن تنتج الناقة

٩٠	سلم كسبي داميعاد لگول چه كله او بنه بچي را وري	٩٠
٩٠	حل اللغات	٩٠
٩٠	د ترجمه الباب مقصد او د فقهاؤ اختلاف	٩٠
٩١	رجال الحديث	٩١
٩١	موسى بن اسماعيل	٩١
٩١	جويرية	٩١
٩١	نافع	٩١
٩١	عبد الله	٩١

شماره	مضمون	صفحه

٩١ د حديث ترجمه الباب سره مناسبت

٤٠ - كتاب الشفعة

٩١	د شفعه لغوی او اصطلاحی تعريف	٩١
٩٢	د تسميه وجه	٩٢
٩٢	په شفعه كښې د فقهاؤ د مذهبويان	٩٢
٩٢	د جمهورو د طرف نه جواب	٩٢
٩٢	په شفعه كښې د فقهاؤ د مذهبويان	٩٢
٩٣	په منقوله خيزنو كښې د شفعه باره كښې د فقهاؤ مذاهب	٩٣
٩٣	دليل فريق اول	٩٣
٩٤	دليل فريق ثانى	٩٤
٩٤	د حضرت امام شافعى، علامه بغوى او علامه خطابى رحمهم الله اشكال	٩٤
٩٥	د احنافو د طرف نه يو بل جواب	٩٥
٩٥	د احنافو د مذهب نور تائيد او تاكيد	٩٥
٩٥	د علامه ابن بطلال اشكال	٩٥
٩٥	د علامه ابن المنير مالكي رحمه الله جواب	٩٥
٩٦	د فريق اول دليل قياسى جواب او الزامى دليل	٩٦
٩٧	پواهم اشكال	٩٧
٩٨	د حضرت انور شاه كشميرى رحمه الله د طرفه يو بل جواب	٩٨

١ - باب: الشفعة فى مال مرقسم، فاذا وقعت الحدود فلا شفعة

٩٨	د ترجمه الباب مقصد	٩٨
٩٨	رجال الحديث	٩٨
٩٨	مسدد	٩٨
٩٨	عبد الواحد	٩٨
٩٩	معمر	٩٩
٩٩	الزهري	٩٩
٩٩	ابو سلمه	٩٩
٩٩	جابر	٩٩
٩٩	د حديث ترجمه الباب سره مطابقت	٩٩

٢ - باب: عرض الشفعة على صاحبها قبل البيع

٩٩	د ترجمه الباب مقصد او د فقهاؤ د اختلاف بيان	٩٩
١٠٠	يوه بله اختلافى مسئله	١٠٠

شمیره	مضمون	صفحه
۱۰۱	د تعلیقاتو تفصیل	۱۰۱
۱۰۲	رجال الحديث	۱۰۲
۱۰۲	مکی بن ابراهیم	۱۰۲
۱۰۲	ابن جریج	۱۰۲
۱۰۲	ابراهیم بن میسرة	۱۰۲
۱۰۲	عمرو بن الشرید	۱۰۲
۱۰۲	اساتذه	۱۰۲
۱۰۲	تلامذه	۱۰۲
۱۰۲	سعد بن بی وقاص	۱۰۲
۱۰۳	مسور بن مخرمة	۱۰۳
۱۰۳	ابورافع	۱۰۳
۱۰۳	تلامذه	۱۰۳
۱۰۳	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۱۰۳
۱۰۳	تشریح	۱۰۳

۳ - باب: أى الجوار أقرب

۱۰۴	کوم یوگا وندهی ډیر نيز ډې ډې (یعنی د شفعه زیات حق دار دي)	۱۰۴
۱۰۴	د ترجمه الباب مقصد	۱۰۴
۱۰۴	رجال الحديث	۱۰۴
۱۰۴	حجاج	۱۰۴
۱۰۴	شعبه	۱۰۴
۱۰۴	علی	۱۰۴
۱۰۵	شبابه	۱۰۵
۱۰۵	أبو عمران	۱۰۵
۱۰۵	اساتذه	۱۰۵
۱۰۵	تلامذه	۱۰۵
۱۰۵	وفات	۱۰۵
۱۰۵	طلحه بن عبد الله	۱۰۵
۱۰۵	عائشه	۱۰۵
۱۰۵	تشریح	۱۰۵
۱۰۶	د علامه ابن بطال رحمه الله اشکال	۱۰۶
۱۰۶	د بخاری د نور و شراح رحمهم الله جواب	۱۰۶
۱۰۶	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۱۰۶

شمیره	مضمون	صفحه

۲۴ - کتاب الاجارة

- د اجاره لغوی او اصطلاحی تعریف ۱۰۶
د اجاره ثبوت ۱۰۷

۱ - باب: استأجار الرجل الصالح

- د ترجمه الباب مقصد ۱۰۸
قوله تعالى: ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ﴾ مختصر پس منظر: ۱۰۸
د ترجمه الباب د دویم جزء مقصد ۱۰۹
رجال الحديث ۱۱۰
محمد بن يوسف ۱۱۰
سفيان ۱۱۰
ابو بردة ۱۱۰
ابو بردة ۱۱۰
ابو موسى اشعري ۱۱۰
د حديث باب ترجمه الباب سره مناسبت ۱۱۰
د علامه اسماعيلي او داؤدي رحمهما الله په حديث باب اشكال او دهغي جواب ۱۱۰
رجال الحديث ۱۱۱
مسدد ۱۱۱
يحيى ۱۱۱
قرة بن خالد ۱۱۱
حميد بن هلال ۱۱۱
د حديث باب ترجمه الباب سره مناسبت ۱۱۱

۲ - باب: رعى الغنم على قراريط

- په قيراط تنخواه باندې چيلنى خړول ۱۱۱
قوله قراريط تحقيق ۱۱۱
د ترجمه الباب مقصد ۱۱۲
د انبياء کرامو عليهم السلام په چيلو خړولو کښي حکمت ۱۱۲
رجال الحديث ۱۱۳
احمد بن محمد مكي ۱۱۳
عمرو بن يحيى ۱۱۳
عن جده ۱۱۳
ابو هريرة ۱۱۳

شماره	مضمون	صفحه
.....	د حديث باب ترجمه الباب سره مناسبت	١١٣
.....	٣ - باب: استئجار المشركين عند الضرورة، أو: إذا لم يوجد أهل الإسلام	١١٣
.....	که چرتہ مسلمان مزدور ملاؤنه بشی نو د ضرورت په وخت مشرک مزدور لگول	١١٣
.....	د ترجمه الباب مقصد	١١٣
.....	د علماؤ د اختلاف بیان	١١٤
.....	رجال الحديث	١١٥
.....	ابراهيم بن موسى	١١٥
.....	هشام	١١٥
.....	معمر	١١٥
.....	الزهري	١١٥
.....	عروة	١١٥
.....	عائشة	١١٥
.....	قوله: رجلاً من الدليل	١١٥
.....	قوله: هادياً خريفاً	١١٥
.....	قوله: قد غس يمين حلف	١١٥
.....	قوله: وهو على دين كفار قریش	١١٦
.....	د حديث ترجمه الباب سره مطابقت	١١٦
.....	٤ - باب: إذا استأجر أجيراً يعمل له بعد ثلاثة أيام، أو بعد شهر، أو بعد سنة جاز، وهما على شرطهما الذي اشترطاه إذا جاء الاجل	١١٦
.....	د ترجمه الباب مقصد	١١٦
.....	د فقهاؤ د اختلاف بیان	١١٦
.....	رجال الحديث	١١٧
.....	يحيى بن بكير	١١٧
.....	ليث	١١٧
.....	عقيل	١١٧
.....	ابن شهاب	١١٧
.....	عروة بن زبير	١١٧
.....	عائشة	١١٧
.....	د حديث ترجمه الباب سره مناسبت	١١٧
.....	دامام اسماعيلي رحمه الله اشكال او دهغي جواب	١١٨

شماره	مضمون	صفحه

٥ - باب: الاجير في الغزو

١١٨	به غزوه كنبى مزدور سائل	١١٨
١١٨	د ترجمه الباب مقصد	١١٩
١١٩	رجال الحديث	١١٩
١١٩	يعقوب ابن ابراهيم	١١٩
١١٩	اسماعيل بن عليه	١١٩
١١٩	ابن جريج	١١٩
١١٩	عطاء	١١٩
١١٩	صفوان بن يعلى	١١٩
١١٩	يعلى بن اميه	١١٩
١١٩	وقوله جيش العسرة	١١٩
١١٩	د حديث ترجمه الباب سره مناسبت	١١٩
١١٩	د فقهاؤ اختلاف	١٢٠
١٢٠	د تعليق تفصيل	١٢٠
١٢٠	رجال الحديث	١٢٠
١٢٠	ابن جريج	١٢٠
١٢٠	عبد الله بن ابى مليكة	١٢١
١٢١	قوله: عن جده	

٦ - باب: من استأجر أجيراً فبين له الاجل ولم يبين العمل

١٢١	قوله: يا جر فلان	١٢١
١٢١	د ترجمه الباب مقصد	١٢٢
١٢٢	يواشكال اود علامه كرمانى رحمه الله جواب	١٢٢
١٢٢	د علامه مهلب اشكال	١٢٢
١٢٢	د علامه ابن المنير رحمه الله جواب	١٢٢
١٢٢	تنبيه	١٢٢
١٢٢	قوله: يا جر فلان الآخر	

٧ - باب: إذا استأجر أجيراً على أن يقيم حائطاً يريد أن ينقض جاز

١٢٢	د ترجمه الباب مقصد	١٢٣
١٢٣	رجال الحديث	١٢٣
١٢٣	ابراهيم بن موسى	

شماره	مضمون	صفحه
۱۲۳	هشام بن یوسف	۱۲۳
۱۲۳	ابن جریج	۱۲۳
۱۲۴	یعلی بن مسلم بن هرمز المکی	۱۲۴
۱۲۴	اساتذه کرام	۱۲۴
۱۲۴	تلامذه کرام	۱۲۴
۱۲۴	عمرو بن دینار	۱۲۴
۱۲۴	سعید بن جبیر	۱۲۴
۱۲۴	ابن عباس	۱۲۴
۱۲۴	ابی بن کعب	۱۲۴
۱۲۴	دَ حَدِیْثُ بَابُ تَرْجَمَةِ الْبَابِ سِرِهِ مَطَابَقَتْ	۱۲۴

۸- بَابُ: الْاِجَارَةُ اِلَى نِصْفِ النَّهَارِ

۱۲۴	دَنَمِیْ وَرَخْ دَ پَارِهِ مَزْدَوْر سَاتِل	۱۲۴
۱۲۴	دَ تَرْجَمَةِ الْبَابِ مَقْصِدُ	۱۲۴
۱۲۵	رِجَالُ الْحَدِیْثِ	۱۲۵
۱۲۵	سَلِیْمَانُ بْنُ حَرْبٍ	۱۲۵
۱۲۵	حَمَادُ	۱۲۵
۱۲۶	اِیُّوبُ	۱۲۶
۱۲۶	نَافِعُ	۱۲۶
۱۲۶	اِبْنُ عَمْرٍ	۱۲۶
۱۲۶	دَ حَدِیْثُ بَابُ تَرْجَمَةِ الْبَابِ سِرِهِ مَنَاسِبَتْ	۱۲۶

۹- بَابُ: الْاِجَارَةُ اِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ

۱۲۶	دَمَازِیْگَرْدَ مَوْنَخْ پُورِیْ مَزْدَوْر لُگُول	۱۲۶
۱۲۶	دَ تَرْجَمَةِ الْبَابِ مَقْصِدُ	۱۲۶
۱۲۷	رِجَالُ الْحَدِیْثِ	۱۲۷
۱۲۷	اِسْمَاعِیْلُ بْنُ اَبِیْ اَوْیْسٍ	۱۲۷
۱۲۷	مَالِكُ	۱۲۷
۱۲۷	عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِیْنَارٍ	۱۲۷
۱۲۷	دَ حَدِیْثُ بَابُ تَرْجَمَةِ الْبَابِ سِرِهِ مَطَابَقَتْ	۱۲۷
۱۲۷	یُوَاشْکَالُ اَوْدَهْنِیْ جَوَابُ	۱۲۷

۱۰- بَابُ: اِثْمٌ مِنْ مَنْعِ اَجْرِ الْاَجِيرِ

۱۲۷	مَزْدَوْر تَهْ مَزْدَوْرِیْ نَهْ وَرْ کُونْکِیْ گَنَاهُ	۱۲۷

شمیره	مضمون	صفحه
.....	دترجمة الباب مقصد	١٢٧
.....	دحضرت شیخ الحدیث رحمہ اللہ توجیہ	١٢٨
.....	رجال الحديث	١٢٨
.....	یوسف بن محمد	١٢٨
.....	اساتذہ کرام	١٢٩
.....	تلامذہ	١٢٩
.....	یحییٰ بن سلیم	١٢٩
.....	اسماعیل بن امیہ	١٢٩
.....	سعید بن ابی سعید	١٢٩
.....	ابوہریرہ	١٢٩
.....	ترجمة الباب سرہ مطابقت	١٢٩

١١ - باب: الاجارة من العصر الى الليل

.....	دمازیگرد وخت نہ دشی پوری مزدور ساتل	١٢٩
.....	دترجمة الباب مقصد	١٢٩
.....	رجال الحديث	١٣٠
.....	محمد بن العلاء	١٣٠
.....	ابو اسامة	١٣٠
.....	برید	١٣٠
.....	ابو بردہ	١٣٠
.....	ابو موسیٰ اشعری	١٣٠
.....	دحدیث ترجمة الباب سرہ مناسبت	١٣٠
.....	تشریح حدیث	١٣١
.....	یو اشکال اودھغی جواب	١٣١
.....	یوہ بلہ شبہ اودھغی ازالہ	١٣١

١٢ - باب: من استأجر أجيراً فترك أجره، فعمل فيه المستأجر فزاد

أو من عمل في مال غيره فاستفضل

.....	دترجمة الباب مقصد	١٣٢
.....	د فقہاء کرامو اختلاف	١٣٢
.....	رجال الحديث	١٣٥
.....	ابو الیمان	١٣٥
.....	شعیب	١٣٥

صفحہ	مضمون	شمیرہ
۱۳۵.....	زہری.....	
۱۳۵.....	سالم بن عبد اللہ.....	
۱۳۵.....	عبد اللہ بن عمر.....	
۱۳۵.....	دَ حَدِیْث د ترجمۃ الباب سرہ مطابقت.....	
۱۳۵.....	تشریح.....	
۱۳۵.....	دَ امام مہلب رحمہ اللہ کا امام بخاری رحمہ اللہ باندی اشکال.....	
۱۳۵.....	فوائد حدیث.....	
	۱۳ - باب: من آجر نفسه لیحمل علی ظہرہ. ثم تصدق بہ. وأجرۃ الحمال	
	چا چہ پہ خیلہ شاباندی بوج اوچتولوسرہ مزدوری اوکپہ اویبائی صدقہ کرہ اود بوج	
۱۳۸.....	اوچتولو اجرت.....	
۱۳۸.....	دَ ترجمۃ الباب مقصد.....	
۱۳۹.....	رجال الحدیث.....	
۱۳۹.....	سعید بن یحییٰ.....	
۱۳۹.....	یحییٰ بن سعید.....	
۱۳۹.....	أعمش.....	
۱۳۹.....	شقیق.....	
۱۳۹.....	ابو مسعود انصاری.....	
۱۳۹.....	دَ حَدِیْث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت.....	
	۱۴ - باب: أجر السمسرة	
۱۴۰.....	دَ دلالتی اجرت.....	
۱۴۰.....	لغات.....	
۱۴۰.....	دَ ترجمۃ الباب مقصد اود فقہاء اختلاف.....	
۱۴۲.....	دَ تعلیقاتو تفصیل.....	
۱۴۲.....	قولہ: المسلمون عند شروطہم.....	
۱۴۳.....	کثیر بن عبد اللہ بن عمرو بن عوف مزنی رحمہ اللہ تعارف.....	
۱۴۳.....	دَ تعلیق مذکور مقصد.....	
	رجال الحدیث	
۱۴۴.....	مسدد.....	
۱۴۴.....	عبد الواحد.....	
۱۴۴.....	معمر.....	
۱۴۴.....	ابن طاؤس.....	

شماره	مضمون	صفحه
.....	قوله: عن أبيه:	۱۴۴
.....	عبد الله بن عباس	۱۴۴
.....	دَ حَدِيثُ بَابِ تَرْجُمَةِ الْبَابِ سَرْدِ مِطَابَقَتِ	۱۴۴
.....	اشكال	۱۴۴
.....	جواب	۱۴۵
.....	۱۵ - بَاب: هَلْ يُؤْجَرُ الرَّجُلُ نَفْسَهُ مِنْ مُشْرِكٍ فِي أَرْضِ الْحَرْبِ	
.....	آیا یومسلمان په دار الحرب کښې د یو مشرک مزدوری کولې شی؟	۱۴۵
.....	دَ تَرْجُمَةِ الْبَابِ مَقْصِد	۱۴۵
.....	دَ فَهْأُوْ اَخْتِلَاف	۱۴۵
.....	رجال الحديث	۱۴۲
.....	عمر بن حفص	۱۴۲
.....	أعمش	۱۴۲
.....	مسلم	۱۴۲
.....	مسروق	۱۴۲
.....	خباب	۱۴۲
.....	دَ حَدِيثُ تَرْجُمَةِ الْبَابِ سَرْدِ مَنَاسِبَتِ	۱۴۲
.....	۱۶ - بَاب: مَا يُعْطَى فِي الرِّقَةِ عَلَى أَحْيَاءِ الْعَرَبِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ	
.....	حل لغات	۱۴۷
.....	دَ تَرْجُمَةِ الْبَابِ مَقْصِد	۱۴۷
.....	"الاجارة في القرب" یعنی طاعات باندې اجرت اخستلو کښې دَ فَهْأُوْ اَخْتِلَافِ بَيَان	۱۴۷
.....	دَ أَحْنَفُوْ اَوْ نُورُوْ حَضْرَاتُوْ نُورِ دَلَالِ	۱۴۸
.....	دَ مَتَاخِرِينَ أَحْنَفِ فِتْوَى	۱۴۹
.....	دَ تَعْلِيقَاتُوْ تَفْصِيل	۱۵۰
.....	قوله: وقال الشعبي لا يشترط المعلم إلا أن يعطى شيئاً فليقبله	۱۵۰
.....	قوله: وقال الحكم لم اسم أحد أكره أجر المعلم	۱۵۰
.....	قوله: (وأعطى الحسن دراهم عشرة)	۱۵۱
.....	قوله: ولم ير ابن سيرين بأجر القسام بأسأل الخ	۱۵۱
.....	حل لغات	۱۵۱
.....	دَ ابْنِ سِيرِينَ رحمته الله نه دَ قَسَام دَ اجرت په سلسله کښې نقل شوی مختلف روایات او په هغې	
.....	کښې تطبیق	۱۵۲
.....	دَ قَسَام دَ اجرت په مسئله کښې اختلاف	۱۵۲

شماره	مضمون	صفحه
.....	رجال الحديث	۱۵۳
.....	ابوالنعمان	۱۵۳
.....	ابوعوانه	۱۵۳
.....	ابوبشر	۱۵۳
.....	ابوسعید	۱۵۴
.....	أبو المتوکل	۱۵۴
.....	اساتذہ	۱۵۴
.....	تلامذہ	۱۵۴
.....	دَ حَدِیْثِ تَرْجَمَةِ الْبَابِ سِرِّهِ مَنَاسِبَتِ	۱۵۴
.....	قوله: قال شعبة	۱۵۵
۱۷ - بَاب: ضَرْبَةُ الْعَبْدِ، وَتَعَاهُدُ ضَرَائِبِ الْأَمْوَالِ		
.....	دَ غَلَامٍ بِهِ مَحْصُولٌ أَوْ وَيَنْخُو بِهِ مَحْصُولَاتُ بَانْدِي دَ خِيَالِ سَاتْلُو بِيَانِ	۱۵۵
.....	لغات	۱۵۵
.....	دَ تَرْجَمَةِ الْبَابِ مَقْصِدِ	۱۵۵
.....	دَ عَلَامَةِ ابْنِ مَنِيرٍ مَالِكِي رَحِمَهُ اللَّهُ رَأْيِي	۱۵۵
.....	دَ حَافِظِ ابْنِ حَجَرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ رَأْيِي	۱۵۲
.....	دَ حَضَرَتِ كُنْكَوْهِ رَحِمَهُ اللَّهُ رَأْيِي	۱۵۲
.....	رجال الحديث	۱۵۷
.....	محمد بن يوسف	۱۵۷
.....	سفيان	۱۵۷
.....	حميد الطويل	۱۵۷
.....	انس بن مالك	۱۵۷
.....	دَ حَدِیْثِ تَرْجَمَةِ الْبَابِ سِرِّهِ مَطَابَقَتِ	۱۵۷
۱۸ - بَاب: خُرَاجُ الْحِجَامِ		
.....	دَ حِجَامِ دَ اجْرَتِ بِيَانِ	۱۵۷
.....	حل لغات	۱۵۷
.....	دَ تَرْجَمَةِ الْبَابِ مَقْصِدِ	۱۵۷
.....	دَ عَلَمًاؤُ دَ اخْتِلَافِ بِيَانِ	۱۵۷
.....	دَ جَمْهُورِ دَلَائِلِ	۱۵۸
.....	اشكال او دَهْفِي جَوَابِ	۱۵۸
.....	دَ اِمَامِ طَحَاوِي رَحِمَهُ اللَّهُ قَوْلِ	۱۵۸

شمیره	مضمون	صفحه
.....	احادیث باب	
.....	رجال الحديث	۱۵۹
.....	موسی بن اسماعیل	۱۵۹
.....	وهیب	۱۵۹
.....	ابن طاؤس	۱۵۹
.....	عن ابیه	۱۵۹
.....	ابن عباس	۱۵۹
.....	رجال الحديث	۱۵۹
.....	مسدد	۱۵۹
.....	یزید بن زریع	۱۵۹
.....	خالد	۱۵۹
.....	عکرمه	۱۵۹
.....	ترجمه	۱۲۰
.....	رجال الحديث	۱۲۰
.....	ابو نعیم	۱۲۰
.....	مشعر	۱۲۰
.....	عمرو بن عامر	۱۲۰
.....	انس	۱۲۰
.....	د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت	۱۲۰
.....	۱۹ - باب: من کلم موالی العبد أن یخففوا عنه من خواجه	
.....	چاچه دیو غلام مالکانوسره د غلام په خراج کښې د کمی دپاره خبرې اوکړې	۱۲۰
.....	د ترجمه الباب مقصد	۱۲۰
.....	رجال الحديث	۱۲۱
.....	آدم	۱۲۱
.....	شعبه	۱۲۱
.....	حمید الطویل	۱۲۱
.....	انس	۱۲۱
.....	د حدیث باب ترجمه الباب سره مناسبت	۱۲۱
.....	۲۰ - باب: کسب البغی والاماء	
.....	حل لغات	۱۲۱
.....	د ترجمه الباب مقصد	۱۲۲

شماره	مضمون	صفحه
۱۲۲	تشریح.....	۱۲۲
۱۲۲	شان نزول.....	۱۲۲
۱۲۲	قوله: (وقال مجاهد رحمه الله تعالى: فتیاتکم ای امانکم).....	۱۲۲
۱۲۳	رجال الحديث.....	۱۲۳
۱۲۳	قتيبة.....	۱۲۳
۱۲۳	مالك.....	۱۲۳
۱۲۳	ابن شهاب.....	۱۲۳
۱۲۳	ابوبکر بن عبد الرحمن.....	۱۲۳
۱۲۳	ابومسعود.....	۱۲۳
۱۲۳	د حديث ترجمة الباب سره مناسبت.....	۱۲۳
۱۲۴	رجال الحديث.....	۱۲۴
۱۲۴	مسلم بن ابراهيم.....	۱۲۴
۱۲۴	شعبة.....	۱۲۴
۱۲۴	محمد بن جادة.....	۱۲۴
۱۲۴	اساتذه.....	۱۲۴
۱۲۴	تلامذه.....	۱۲۴
۱۲۴	أبو حازم.....	۱۲۴
۱۲۴	أبو هريرة.....	۱۲۴
۱۲۴	د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت.....	۱۲۴

۲۱ - باب: عسب الفحل

۱۲۴	د نريه جفتی باندې اجرت.....	۱۲۴
۱۲۴	حل اللغات.....	۱۲۴
۱۲۵	د ترجمة الباب مقصد.....	۱۲۵
۱۲۵	د فقهاء کرامو اختلاف.....	۱۲۵
۱۲۵	د جمهورو استدلال.....	۱۲۵
۱۲۵	د جمهورو نور دلائل.....	۱۲۵
۱۲۲	په عسب الفحل باندې کرامه خه ورکول جائز دی.....	۱۲۲
۱۲۲	رجال الحديث.....	۱۲۲
۱۲۲	مسدد.....	۱۲۲
۱۲۲	عبد الوارث.....	۱۲۲
۱۲۲	اسماعيل بن ابراهيم.....	۱۲۲
۱۲۲	علي بن حکم بنانی.....	۱۲۲

شميره	مضمون	صفحه

١٢٦	اساتذه	١٢٦
١٢٧	تلامذه	١٢٧
١٢٧	وفات	١٢٧
١٢٧	نافع	١٢٧
١٢٧	عبد الله بن عمر	١٢٧
١٢٧	د حديث ترجمه الباب سره مطابقت	١٢٧

٢٢ - باب: إذا استأجر أرضاً فمات أحدهما

١٢٨	يوكس زمكه په اجاره واخستله بيا په فريقينو كې يو وفات شو	١٢٨
١٢٨	د ترجمه الباب مقصد او د فقهاؤ اختلاف	١٢٨
١٧٠	د احنافو د طرف نه جمهورو ته جواب	١٧٠
١٧٠	رجال الحديث	١٧٠
١٧٠	موسى بن اسماعيل	١٧٠
١٧٠	جرير بن اسماء	١٧٠
١٧٠	نافع	١٧٠
١٧٠	عبد الله	١٧٠
١٧٠	د حديث ترجمه الباب سره مناسبت	١٧٠
١٧٠	د علامه عيني رحمه الله اشكال	١٧٠
١٧١	قوله: وأن رافع بن خديج حدث الخ:	١٧١
١٧١	قوله: وقال عبيد الله عن نافع عن ابن عمر	١٧١
١٧١	قوله: عن ابن عمر حتى اجلاهم عمر	١٧١

٤٣ - كتاب الحوالات

١٧١	د حواله شرعى حيثيت	١٧١

١ - باب: فى الحوالة، وهل يرجع فى الحوالة

١٧٢	د حواله مسائل	١٧٢
١٧٢	د ترجمه الباب مقصد	١٧٢
١٧٢	د فقهاؤ د اختلاف بيان	١٧٢
١٧٣	د امام بخارى رحمه الله اختيار	١٧٣
١٧٤	قوله: وقال ابن عباس رضى الله تعالى عنهما يتخارج الشريك الخ	١٧٤
١٧٥	د اهل ميراث د تخارج تشريح	١٧٥
١٧٥	حضرت ابن عباس رضى الله تعالى عنهما د تعليق مقصد	١٧٥
١٧٥	د تعليقات تفصيل	١٧٥

شمیره	مضمون	صفحه
رجال الحديث.....	۱۷۲	
عبد الله بن يوسف.....	۱۷۲	
مالك.....	۱۷۲	
ابو الزناد.....	۱۷۲	
اعرج.....	۱۷۲	
ابو هريره رضى الله عنه.....	۱۷۲	
حل اللغات.....	۱۷۲	
اتبع.....	۱۷۲	
تبيع.....	۱۷۲	
فليتبع.....	۱۷۲	
د حديث ترجمة الباب سره مناسبت.....	۱۷۲	
قوله: (فليتبع).....	۱۷۲	

۲- باب: اذا اُحاك على ملى فليس له رد

تنبيه.....	۱۷۷
د ترجمة الباب مقصد.....	۱۷۷
د علماؤ د اختلاف بيان.....	۱۷۷
قوله: معناه اذا كان لاحد عليك شئ الخ.....	۱۷۸
د علامه انور شاه کشمیری رحمه الله قول.....	۱۷۸
د حضرت گنگوهی رحمه الله قول.....	۱۷۹
رجال الحديث.....	۱۷۹
محمد بن يوسف.....	۱۷۹
سفيان.....	۱۷۹
ابن ذكوان.....	۱۷۹
اعرج.....	۱۷۹
ابو هريره.....	۱۷۹
د حديث ترجمة الباب سره مناسبت.....	۱۷۹

۳- باب: ان اُحال دين الميت على رجل جاز

که د یومری قرض د یوژوندی سړی طرف ته منتقل کړې شی نو جائز دی.....	۱۸۰
د ترجمة الباب مقصد.....	۱۸۰
اشکال.....	۱۸۰
د علامه ابن بطال رحمه الله جواب.....	۱۸۰

شمیره	مضمون	صفحه
.....	د علماؤد اختلاف بیان	۱۸۰
.....	د امام ابوحنیفه رحمه الله په مسلک باندې اعتراض او دهغې جواب	۱۸۰
.....	د علامه عینی تنبیہ	۱۸۱
.....	رجال الحديث	۱۸۲
.....	مکی بن ابراهیم	۱۸۲
.....	یزید بن ابی عبید	۱۸۲
.....	سلمة بن الاکوع	۱۸۲
.....	د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت	۱۸۲
.....	فوائد	۱۸۲

۴۴ - کتاب الکفالة

.....	کفالة	۱۸۳
.....	کفیل	۱۸۳
.....	مکفول عنه	۱۸۳
.....	مکفول به	۱۸۳
.....	مکفول له	۱۸۳
۱ - باب: الکفالة فی القرض والديون بالابدان وغيرها		
.....	د قرض او دین په معامله کښې د چا شخصي وغيره (مالی) ضمانت اخستل	۱۸۳
.....	په قرض او دین کښې فرق	۱۸۳
.....	د ترجمه الباب مقصد	۱۸۳
.....	د فقهاء اختلاف	۱۸۳
.....	د عدم جواز د قائلینو دلیل	۱۸۴
.....	د جمهورو دلیل	۱۸۴
.....	رجال الحديث	۱۸۵
.....	ابو الزناد	۱۸۵
.....	محمد بن حمزه ابن عمرو اسلمی حجازی	۱۸۵
.....	تلامذه	۱۸۵
.....	حمزة بن عمرو	۱۸۵
.....	تشریح	۱۸۵
.....	ترجمه الباب سره مطابقت	۱۸۶
.....	د فقهاء کرامو د اختلاف بیان	۱۸۶
.....	په تعزیر کښې څه حد مقرر دې که نه؟	۱۸۶

شمیره	مضمون	صفحه
.....	د حافظ ابن حجر رحمه الله قول	۱۸۷
.....	رجال الحديث	۱۸۷
.....	جریر	۱۸۷
.....	اشعت بن قیس بن معدیکرب بن معاویة کندی	۱۸۷
.....	تلامذه	۱۸۸
.....	ابن مسعود	۱۸۸
.....	د مذکورہ اثر ترجمہ الباب سرہ مناسبت	۱۸۸
.....	تشریح	
.....	تنبیہ	۱۸۸
.....	آیا پہ حدود کنبی کفالت بالابدان جائز دی؟	۱۸۹
.....	قوله: وقال حماد إذا تكفل بنفیس الخ	۱۸۹
.....	رجال الحديث	۱۸۹
.....	حماد	۱۸۹
.....	حكم	۱۸۹
.....	د فقهاؤ اختلاف	۱۸۹
.....	د امام بخاری رحمه الله رائی	۱۹۰
.....	د تعلیق تفصیل	۱۹۰
.....	رجال الحديث	۱۹۲
.....	ابو عبد الله	۱۹۲
.....	لیث	۱۹۲
.....	جعفر بن ربیعہ	۱۹۲
.....	عبد الرحمن	۱۹۲
.....	ابو هریره	۱۹۲
.....	ترجمہ الباب سرہ مطابقت	۱۹۲
.....	شرائع من قبلنا زمونہ پہ شریعت کنبی حجت دی کہ نہ؟	۱۹۲
.....	۲- باب: قول الله تعالى: ﴿وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتَوْهُمْ نَصِيْبَهُمْ﴾	
.....	د الله تعالی ارشاد دی چہ کومو خلقو ته تاسو قسمونه خور لوسره وعده کری دهنوی حصہ	
.....	ادا کری	۱۹۳
.....	د ترجمہ الباب مقصد	۱۹۳
.....	رجال الحديث	۱۹۴
.....	صلت	۱۹۴
.....	ابو اسامہ	۱۹۴

شمیره	مضمون	صفحه
②	ادريس بن يزيد	١٩٤
	اساتذه	١٩٤
	تلامذه	١٩٤
③	طلحه	١٩٥
⑤	سعید بن جبیر	١٩٥
⑥	ابن عباس رضی اللہ عنہما	١٩٥
	ترجمة الباب سره مطابقت	١٩٥
	قوله: وقد ذهب الميراث ويوصى له	١٩٥
	رجال الحديث	١٩٦
①	قتيبه	١٩٦
②	اسماعيل	١٩٦
③	حميد	١٩٦
④	انس رضی اللہ عنہ	١٩٦
	رجال الحديث	١٩٧
①	محمد بن صباح	١٩٧
②	اسماعيل بن زكرياء	١٩٧
③	عاصم	١٩٧
④	انس	١٩٧
	حديث ترجمة الباب سره مناسبت	١٩٧
	قوله: لا حلف في الاسلام	١٩٧
٣- باب: من تكلف عن ميت ديناً، فليس له أن يرجع		
	ترجمة الباب مقصد	١٩٧
	دفعهاؤ اختلاف	١٩٨
	رجال الحديث	١٩٨
①	ابو عاصم	١٩٨
②	يزيد	١٩٩
③	سلمه بن اكوع	١٩٩
	حديث باب ترجمة الباب سره مناسبت	١٩٩
	د علامه كرماني رحمه الله قول اود علامه عيني رحمه الله به هغه ياندې رد	١٩٩
	رجال الحديث	٢٠٠

شمیره	مضمون	صفحه
①	علی بن عبد الله	۲۰۰
②	سفيان	
③	عمرو	
④	محمد بن علی	
⑤	جابر بن عبد الله	
	د حديث ترجمه الباب سره مناسبت	۲۰۰
	۴ - باب: جوار أبي بكر في عهد النبي ﷺ وعقده	
	د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د رسول اللہ ﷺ په زمانه کښې (د یو کافر) ته امن ورکول او هغه	
	سره عهد کول	۲۰۱
	د ترجمه الباب مقصد	۲۰۱
	رجال الحديث	۲۰۴
①	يحيى بن بكير	۲۰۴
②	ليث	۲۰۴
③	عقيل	۲۰۴
④	ابن شهاب	۲۰۴
⑤	عروه بن الزبير	
	قال ابو صالح حمد ثني عبد الله نه څوك مراد دی؟	۲۰۴
	سليمان بن صالح ليثي	
	اساتذه	۲۰۵
	تلامذه	۲۰۵
⑥	عبد الله	
⑧	يونس	
⑨	عائشه رضي الله عنها	
	حل اللغات	۲۰۵
	د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۲۰۶
	تشریح	۲۰۶
	قوله: ولم يمر علينا يوم الا ياتينا فيه رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم	۲۰۶
	يولطيف اشكال اود هغه جواب	۲۰۶
	فضيلت خليفه بلا فصل حضرت ابوبكر الصديق رضي الله تعالى عنه	۲۰۶
	يوسوال اود هغه جواب	۲۰۷

شميره	مضمون	صفحه

٥- باب: الدين

٢٠٧	دقرض بيان	٢٠٧
٢٠٨	رجال الحديث	٢٠٨
٢٠٨	١ يجيى بن بكير	٢٠٨
٢٠٨	٢ ليث	٢٠٨
٢٠٨	٣ عقيل	٢٠٨
٢٠٨	٤ ابن شهاب زهرى	٢٠٨
٢٠٨	٥ ابوسلمة	٢٠٨
٢٠٨	٦ ابوهريرة	٢٠٨
٢٠٨	د مذكوره روايت دمختلف نسخوتفصيل	٢٠٨
٢٠٩	د قوله فعلى قضاؤه تشريح او د علماؤ د اختلاف بيان	٢٠٩
٢١٠	براعت اختتام	٢١٠

٤٥- كتاب الوكالة

٢١٠	الوكالة	٢١٠
٢١١	د وكالت مشروعييت	٢١١
٢١١	د كتاب الله نه ثبوت	٢١١
٢١١	احاديث مبارك كه نه ثبوت	٢١١
٢١١	حضرت عروه عليه السلام د چيلنى اخستلو وكيل جوړول	٢١١
٢١١	حضرت حكيم بن حزام عليه السلام د قرباننى د خاړوى د اخستلو د پاره وكيل جوړول	٢١١
٢١٢	حضرت ابو رافع عليه السلام د ام المؤمنين حضرت ميمونه رضى الله عنها د نكاح په وخت وكيل جوړول	٢١٢
٢١٢	اجماع	٢١٢
٢١٢	د وكالت اقسام	٢١٢

١- باب: وكالة الشريك فى القسمة وغيرها

٢١٣	د ترجمه الباب مقصد	٢١٣
٢١٣	قوله: وقد اشرك النبي صلى الله تعالى عليه وسلم عليا فى هديه ثم امره بقسمتها	٢١٣
٢١٤	رجال الحديث	٢١٤
٢١٤	١ قيصه	٢١٤
٢١٤	٢ سفيان	٢١٤
٢١٤	٣ ابن ابى نجيع	٢١٤
٢١٤	٤ مجاهد بن جبر	٢١٤

شماره	مضمون	صفحه
⑤	عبد الرحمن	۲۱۴
⑥	علی عليه السلام	۲۱۴
	حل اللغات	۲۱۴
	دَ حَدِيثِ ترجمه الباب سره مطابقت	۲۱۵
	یواشکال او دَهغی جواب	۲۱۵
	رجال الحديث	۲۱۵
①	عمرو بن خالد	۲۱۵
②	لیث	۲۱۲
③	یزید	۲۱۲
④	ابوالخیر	۲۱۲
⑤	عقبه بن عامر	۲۱۲
	لغات	۲۱۲
	دَ حَدِيثِ ترجمه الباب سره مطابقت	۲۱۲
	قوله: ضمرأت:	۲۱۲
۲ -	باب: إذا وکل المسلم حریّاً فی دار الحرب، أوفی دار الاسلام جاز	
	که څوک مسلمان دَ دار الحرب باشنده په دار الحرب یا دار الاسلام کښې وکیل جوړ کړي	
	نوجائز دی	۲۱۷
	دَ ترجمه الباب مقصد	۲۱۷
	رجال الحديث	۲۱۸
①	عبد العزيز	۲۱۸
②	یوسف بن الماجشون	۲۱۸
	اساتذه	۲۱۹
	تلامذه	۲۱۹
	وفات	۲۱۹
③	صالح بن ابراهیم	۲۱۹
	اساتذه	۲۱۹
	تلامذه	۲۲۰
	وفات	۲۲۰
④	ابراهیم بن عبد الرحمن	۲۲۰
⑥	عبد الرحمن بن عوف	۲۲۰
	قوله: صاغتی	۲۲۰

شميره	مضمون	صفحه

٢٢٠	د حديث ترجمه الباب سره مناسبت	٢٢٠
٢٢٠	قوله: كاتبت	٢٢٠
٢٢١	قوله: لأعرف الرحمن	٢٢١
٢٢١	ذهغه نومونوپه سلسله كنبې چه غير الله طرف ته مضاف وي، د حضرت شاه صاحب او حضرت گنگوهي رحمهما الله تحقيق	٢٢١
٢٢١	قوله: لانجوت أن نجأمية	٢٢١
٢٢٢	قوله: فالقيت عليه نفسي لامنعه: اشكال او دهغي جواب	٢٢٢
٢٢٢	قوله: قال ابو عبد الله سمع يوسف صالحاً الخ	٢٢٢

٣ - باب: الوكالة في الصرف والميزان

٢٢٢	د ترجمه الباب مقصد	٢٢٢
٢٢٢	د حضرت گنگوهي رحمه الله توجيه	٢٢٢
٢٢٣	قوله: والميزان	٢٢٣
٢٢٣	قوله: وقد وكل عمرو ابن عمرو في الصرف	٢٢٣
٢٢٤	رجال الحديث	٢٢٤
٢٢٤	① عبد الله بن يوسف	٢٢٤
٢٢٤	② امام مالك	٢٢٤
٢٢٤	③ عبد المجيد	٢٢٤
٢٢٤	④ سعيد بن مسيب	٢٢٤
٢٢٤	⑤ ابو سعيد خدری	٢٢٤
٢٢٤	⑥ ابو هريره	٢٢٤
٢٢٤	حل اللغات	٢٢٤
٢٢٤	د حديث ترجمه الباب سره مناسبت	٢٢٤

٤ - باب: إذا أبصر الراعي أو الوكيل شاة تموت، أو شيئاً يفسد

ذبح وأصلح ما يخاف عليه الفساد

٢٢٤	د ترجمه الباب مقصد	٢٢٤
٢٢٤	① د علامه ابن المنير مالكي رحمه الله قول	٢٢٤
٢٢٥	② د علامه ابن التين رحمه الله قول	٢٢٥
٢٢٢	رجال الحديث	٢٢٢
٢٢٢	① اسحاق بن ابراهيم	٢٢٢

شماره	مضمون	صفحه
②	معتمر بن سليمان.....	٢٢٢
③	عبيد الله.....	٢٢٢
④	نافع.....	٢٢٢
⑤	ابن كعب بن مالك رضي الله عنه	٢٢٢
	كعب بن مالك.....	٢٢٢
	حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....	٢٢٢
	قوله: قال عبيد الله فيعجبني أنها أمة وأنها ذبحت.....	٢٢٧
	قوله: تابعه عبدة عن عبيد الله.....	٢٢٧
	رجال الحديث.....	٢٢٧
	عبدة.....	٢٢٧

٥ - باب: وكالة الشاهد والغائب جائزة

	د ترجمة الباب مقصد او د علماء اختلاف بيان.....	٢٢٧
	د علامه ابن بطال رحمه الله اشكال.....	٢٢٨
	د علامه عيني رحمه الله جواب.....	٢٢٨
	حل اللغات.....	٢٢٩
	تشریح.....	٢٢٩
	رجال الحديث.....	٢٢٩
①	ابو نعیم.....	٢٢٩
②	سفيان ثوري.....	٢٢٩
③	سلمه بن كهيل.....	٢٢٩
④	ابو سلمه.....	٢٣٠
	حل اللغات.....	٢٣٠
	د حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....	٢٣٠
	آياد حيوان استقراض جائز دي؟.....	٢٣٠

٦ - باب: الوكالة في قضاء الديون

	قرضه اداكولو د پاره وكيل كول.....	٢٣٢
	د ترجمة الباب مقصد.....	٢٣٢
	د حافظ ابن حجر رحمه الله قول.....	٢٣٢
	د حضرت شيخ الهند رحمه الله قول.....	٢٣٢
	رجال الحديث.....	٢٣٣
①	سليمان بن حرب.....	٢٣٣

شمیره	مضمون	صفحه
①	شعبة.....	۲۳۳
②	سلمة ب كهيل.....	۲۳۳
③	ابو سلمة.....	۲۳۳
⑤	ابو هريره.....	۲۳۳
	حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....	۲۳۳
۷- باب: إذا وهب شيئاً لوكيل أو شفيع قوم جاز		
	دترجمة الباب مقصد.....	۲۳۴
	رجال الحديث.....	۲۳۵
①	سعيد بن كثير.....	۲۳۵
②	ليث.....	۲۳۵
③	عقيل.....	۲۳۵
④	محمد.....	۲۳۵
⑤	عروة.....	۲۳۵
⑥	مروان.....	۲۳۶
⑥	مسور.....	۲۳۶
	قوله: وزعم عروة.....	۲۳۶
	حل لغات.....	۲۳۶
	حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت.....	۲۳۶
۸- باب: إذا وكل رجل أن يعطي شيئاً، ولم يبين كم يعطي، فأعطى على ما يتعارفه الناس		
	يوسرى بل سري ته خه ور كولو سره و كيل كرو اودائي بيان نه كره چه خومره ور كرى نوهغه د	
	دستور مطابق ور كره.....	۲۳۶
	دترجمة الباب مقصد.....	۲۳۶
	رجال الحديث.....	۲۳۸
①	مكي بن ابراهيم.....	۲۳۸
②	عبد الملك.....	۲۳۸
③	عطاء.....	۲۳۸
④	جابر بن عبد الله.....	۲۳۸
	قوله: عن عطاء بن ابي رباح وغيره يزيد بعضهم على بعض الخ.....	۲۳۸
	د حافظ ابن حجر رحمه الله تنقيد.....	۲۳۹

شمیره	مضمون	صفحه
.....	حل اللغات.....	۲۳۹
.....	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت.....	۲۳۹
.....	قوله: کنت مع النبی صلی الله تعالی علیه وسلم فی سفر.....	۲۴۰
.....	قوله: قال جابر لا تفارقنی زیادة رسول الله صلی الله علیه وسلم.....	۲۴۰
.....	۹ - باب: وكالة المرأة الامام فی النکاح	
.....	دیوی نسخی امام (حاکم) د نکاح وکیل جوړول.....	۲۴۰
.....	د ترجمه الباب مقصد.....	۲۴۰
.....	رجال الحديث.....	۲۴۱
.....	① عبد الله بن يوسف.....	۲۴۱
.....	② مالک.....	۲۴۱
.....	③ ابو حازم.....	۲۴۱
.....	④ سهل بن سعد.....	۲۴۱
.....	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت او د علامه داؤدی رحمه الله اشکال.....	۲۴۱
.....	د علامه عینی رحمه الله او حافظ بن حجر رحمه الله جواب.....	۲۴۱
.....	قوله: جاءت امرأة.....	۲۴۱
.....	یونحوی اشکال او د هغې جواب.....	۲۴۱
.....	تشریح.....	۲۴۲
.....	۱۰ - باب: إذا وکل رجلاً، فترك الوکیل شیئاً فاجازة الموکل فهو جائز	
.....	وان أقرضه ألی أجل مسمى جاز	
.....	چه یو سړې څوک وکیل جوړ کړی بیا وکیل یو څیز پرېږدي اوسن که چېرې موکل د دې اجازت	
.....	ورکړی نو داسې کول صحیح دی او که د معین میعاد پورې قرض ورکړی نو هم جائز دی..	۲۴۲
.....	د ترجمه الباب مقصد.....	۲۴۲
.....	رجال الحديث.....	۲۴۵
.....	① عثمان بن الهيثم.....	۲۴۵
.....	② عوف.....	۲۴۵
.....	③ محمد بن سيرين.....	۲۴۵
.....	④ ابو هريره.....	۲۴۵
.....	قوله: قال عثمان بن الهيثم.....	۲۴۵
.....	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت.....	۲۴۵
.....	یو اشکال او د هغې جواب.....	۲۴۶

شمیره	مضمون	صفحه
۲۴۲	یوبل اشکال اود هغی جواب	۲۴۲
۲۴۲	قوله: آیه الكرسي ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾	۲۴۲
۲۴۲	د آیت الكرسي اوسورت بقره د آخری مختصر فضائل	۲۴۲
	۱۱ - باب: إذا باع الوكيل شيئاً فأسدأ، فبيعه مردود	
۲۴۸	که وکیل یو خیزد بیع فاسد په طریقہ خرڅ کړی نو هغه بیع به مردود یعنی قابل رد وی	۲۴۸
۲۴۸	د ترجمه الباب مقصد	۲۴۸
۲۴۹	رجال الحديث	۲۴۹
۲۴۹	① اسحاق	۲۴۹
۲۴۹	② يحيى	۲۴۹
۲۴۹	③ معاوية	۲۴۹
۲۴۹	④ يحيى	۲۴۹
۲۴۹	⑤ عقبه بن عبد الغافر	۲۴۹
۲۴۹	اساتذه کرام	۲۴۹
۲۴۹	تلامذه کرام	۲۴۹
۲۴۹	وفات	۲۴۹
۲۴۹	⑥ ابوسعید خدری	۲۴۹
۲۵۰	⑦ بلال رضی الله عنه	۲۵۰
۲۵۰	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت باندې یو اشکال اود هغې جواب	۲۵۰
	۱۲ - باب: الوكالة في الوقف ونفقته، وأن يطعم صديقاً له ويأكل بالمعروف	
۲۵۰	د وقف په مال کښې اود دې په خرڅه کښې د وکیل جوړولو حکم اود وکیل د دستور موافق	۲۵۰
۲۵۰	په خپل دوست باندې خوراک کول او پخپله خوړل	۲۵۰
۲۵۱	د ترجمه الباب مقصد	۲۵۱
۲۵۱	رجال الحديث	۲۵۱
۲۵۱	① قتيبة	۲۵۱
۲۵۱	② سفیان	۲۵۱
۲۵۱	③ عمرو	۲۵۱
۲۵۱	④ عمر بن خطاب	۲۵۱
۲۵۱	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۲۵۱
	۱۳ - باب: الوكالة في الحدود	
۲۵۲	د حد لگولو د پاره څوک وکیل جوړول	۲۵۲

شمیره	مضمون	صفحه
	د ترجمه الباب مقصد او د علماؤ د اختلاف بیان.....	۲۵۲
	اثبات حدود استیفاء حدود (اقامت حدود) کنبې د اختلاف نور تفصیل.....	۲۵۲
	د امام ابو یوسف رحمه الله دلیل.....	۲۵۳
	د امام ابو حنیفه رحمه الله دلیل.....	۲۵۴
	رجال الحديث.....	۲۵۵
①	ابو ولید.....	۲۵۵
②	لیث.....	۲۵۵
③	ابن شهاب.....	۲۵۵
④	عبید الله.....	۲۵۵
⑤	زید بن خالد.....	۲۵۵
⑥	ابو هریره.....	۲۵۵
	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت.....	۲۵۵
	تشریح.....	۲۵۵
	رجال الحديث.....	۲۵۲
①	ابن سلام.....	۲۵۲
②	عبد الوهاب.....	۲۵۲
③	ایوب.....	۲۵۲
④	ابن ابی ملیکه.....	۲۵۲
⑤	عقبه.....	۲۵۲
	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت.....	۲۵۲
	قوله: بالنعیمان، أو ابن النعیمان.....	۲۵۷
	د حضرت نعیمان بن عمرو بن رفاعه انصاری رضی الله عنه ذکره.....	۲۵۷
	۱۴ - باب: الوكالة فی البدن وتعاهدها	
	د قربانتی په اوبنانو کنبې او د دې د نگرانۍ په سلسله کنبې وکالت.....	۲۵۸
	د ترجمه الباب مقصد.....	۲۵۸
	رجال الحديث.....	۲۵۹
①	اسماعیل بن عبد الله.....	۲۵۹
②	مالک.....	۲۵۹
③	عبد الله بن ابی بکر.....	۲۵۹
④	عمرة بنت عبد الرحمن.....	۲۵۹
⑤	عائشه.....	۲۵۹

شماره	مضمون	صفحه

۲۵۹..... د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت

۱۵ - باب: إذا قال الرجل لو كيله: ضعه حيث أراك الله. وقال الوكيل:

قد سمعت ما قلت.

که چرته چاخیل وکیل ته داسې اووئیل چه ته په کوم کار کښې مناسب گنېږې دا مال خرچ کړه

او وکیل اووئیل چه تاسو څه اووئیل ما واوریده..... ۲۶۰

د ترجمه الباب مقصد او د فقهاؤ د اختلاف بیان..... ۲۶۰

رجال الحديث..... ۲۶۲

① يحيى..... ۲۶۲

② مالك..... ۲۶۲

③ اسحاق بن عبد الله..... ۲۶۲

④ انس..... ۲۶۲

د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت..... ۲۶۲

قوله: تابعه إسماعيل عن مالك..... ۲۶۲

قوله: وقال روح عن مالك رابع..... ۲۶۲

۱۶ - باب: وكالة الامين في الخزنة ونحوها

د خزاني وغيره باره کښې امين وکیل کول..... ۲۶۳

د ترجمه الباب مقصد..... ۲۶۳

رجال الحديث..... ۲۶۳

① محمد بن العلاء..... ۲۶۳

② ابواسامه..... ۲۶۳

③ بريد بن عبد الله..... ۲۶۳

④ ابو برده..... ۲۶۳

⑤ ابو موسى اشعري..... ۲۶۳

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت..... ۲۶۴

براعت اختتام..... ۲۶۴

۴۶ - کتاب المزارعة

زمینداري او مزارعة ابواب او هغه روایات کوم چه په دې باره کښې وارد شوي دي..... ۲۶۴

د فقهاؤ د اختلاف بیان..... ۲۶۴

د مزارعت د صحت شرائط..... ۲۶۵

شمیره	مضمون	صفحه

۱ - باب: فضل الزرع والغرس إذا أكل منه

۲۲۶	د ترجمه الباب مقصد	۲۲۶
۲۲۷	د کسب د تولونه غوره طریقہ	۲۲۷
۲۲۸	رجال الحديث	۲۲۸
۲۲۸	① قتیبہ بن سعید	۲۲۸
۲۲۸	② ابو عوانہ	۲۲۸
۲۲۸	③ عبد الرحمن	۲۲۸
۲۲۸	④ قتادة	۲۲۸
۲۲۸	⑤ انس بن مالک	۲۲۸
۲۲۸	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۲۲۸
۲۲۸	آیا کافرانوته به هم د ثواب فائده رسی؟	۲۲۸
۲۲۹	د تعلیق مقصد	۲۲۹
۲۲۹	د حدیث تشریح	۲۲۹

۲ - باب: ما يحذر من عواقب الاشتغال بآلة الزرع، أو تجاوزة الحد الذي أمر به

۲۷۰	خوک چه ویرولی شوی دی د زمیندارئی په سامان کښې ډیر مشغول پاتې کیدل یا د اجازت د حد نه تجاوز کونکو انجام نه	۲۷۰
۲۷۰	د ترجمه الباب مقصد	۲۷۰
۲۷۱	رجال الحديث	۲۷۱
۲۷۱	① عبد الله بن يوسف	۲۷۱
۲۷۱	② عبد الله بن سالم	۲۷۱
۲۷۱	شیوخ	۲۷۱
۲۷۱	تلامذه	۲۷۱
۲۷۲	وفات	۲۷۲
۲۷۲	③ محمد بن زیاد	۲۷۲
۲۷۲	④ حضرت ابو امامه باهلی رضی الله عنه	۲۷۲
۲۷۲	تلامذه	۲۷۲
۲۷۳	وفات	۲۷۳
۲۷۳	حل لغات	۲۷۳
۲۷۴	ترجمه الباب سره مطابقت	۲۷۴
۲۷۴	تولوه: قال محمد اسم أبي أمية صدي بن عجلان	۲۷۴

شمیره	مضمون	صفحه

۳ - باب: اقتناء الكلب للحرث

۲۷۴	دَپَتی دَحفاظت دَپاره سِپی ساتل	۲۷۴
۲۷۴	دَترجمة الباب مقصد	۲۷۴
۲۷۴	دَعلماؤ دَاختلاف بیان	۲۷۴
۲۷۵	رجال الحديث	۲۷۵
۲۷۵	① معاذ بن فضالة	۲۷۵
۲۷۵	② هشام	۲۷۵
۲۷۵	③ يحيى بن ابي كثير	۲۷۵
۲۷۵	④ ابوسلمه	۲۷۵
۲۷۵	⑤ ابوهريره	۲۷۵
۲۷۵	دَحديث ترجمة الباب سره مناسبت	۲۷۵
۲۷۵	دَتعليقاتو تفصيل	۲۷۵
۲۷۲	دَيقيرط اودوو قيراطو والا روايات كني تطبيق	۲۷۲
۲۷۲	اشكال	۲۷۲
۲۷۲	دويم اشكال اودَهغي جواب	۲۷۲
۲۷۲	په سپی ساتلوسره په اجر كني دكمی سبب	۲۷۲
۲۷۷	دا يويا دوه قيراط دكوم يو عمل نه كميری؟	۲۷۷
۲۷۷	دَقيراط مقدار اود الله تعالى وفور رحمت	۲۷۷
۲۷۸	رجال الحديث	۲۷۸
۲۷۸	① عبد الله بن يوسف	۲۷۸
۲۷۸	② امام مالك	۲۷۸
۲۷۸	③ يزيد	۲۷۸
۲۷۹	④ سائب	۲۷۹
۲۷۹	⑤ سفيان	۲۷۹
۲۷۹	دَحديث ترجمة الباب سره مطابقت	۲۷۹

۴ - باب: استعمال البقر للحراثة

۲۷۹	دَزميندارئی دَپاره دَغوا غوئی نه کار اختل	۲۷۹
۲۷۹	دَترجمة الباب مقصد	۲۷۹
۲۸۰	رجال الحديث	۲۸۰
۲۸۰	① محمد بن بشار	۲۸۰
۲۸۰	② غندر	۲۸۰

شمیره	مضمون	صفحه

۴	شعبه.....	۲۸۰
۴	سعد بن ابراهیم.....	۲۸۰
۵	ابو سلمه.....	۲۸۰
۶	ابو هريرة.....	۲۸۰
	حدیث ترجمه الباب سره مطابقت.....	۲۸۰
	حضرات شیخین رضی اللہ عنہما فضیلت او تعلق.....	۲۸۰
	قوله: من لها يوم السبع الخ.....	۲۸۱

۵ - باب: إذا قال: اكفني مؤونة النخل أو غيره، وتشركن في الثمر

	كله چه (یوباغ والا) چاته او وائی چه ته زما دکه جور و د و نو و غیره خیال ساته اوت به ماسره	
	په میوو کنی شریکئی.....	۲۸۱
	د ترجمه الباب مقصد.....	۲۸۱
	رجال الحديث.....	۲۸۳
۱	حکم بن نافع.....	۲۸۳
۲	شعیب بن دینار.....	۲۸۳
۳	ابو الزناد.....	۲۸۳
۴	اعرج.....	۲۸۳
۵	ابو هريرة.....	۲۸۳
	حدیث ترجمه الباب سره مطابقت.....	۲۸۳
	قوله: اقم بیننا و بین إخواننا النخل الخ.....	۲۸۳
	د حضرت گنگوهی او علامه احمد بن اسماعیل یوه عجیبه توجیه.....	۲۸۴

۶ - باب: قطع الشجر والنخل

	د ترجمه الباب مقصد.....	۲۸۴
	یواش کال او دهغی جواب.....	۲۸۵
	د تعلیق تفصیل.....	۲۸۵
	رجال الحديث.....	۲۸۶
۱	موسی بن اسماعیل.....	۲۸۶
۲	جویریة.....	۲۸۶
۳	نافع.....	۲۸۶
۴	عبد الله بن عمر.....	۲۸۶
	حل اللغات.....	۲۸۶

شماره	مضمون	صفحه
.....	د حديث ترجمه الباب سره مطابقت	٢٨٦
.....	تشریح	٢٨٦
.....	باب	٢٨٧
.....	د ترجمه الباب مقصد	٢٨٧
.....	د علامه مهلب بن ابی صفرة رحمه الله رائي	٢٨٧
.....	د علامه ابن المنير مالکی رحمه الله رائي	٢٨٧
.....	د حضرت شيخ الحديث رحمه الله رائي	٢٨٧
.....	اشکال	٢٨٧
.....	رجال الحديث	٢٨٨
.....	① محمد	٢٨٨
.....	② عبد الله	٢٨٨
.....	③ يحيى	٢٨٨
.....	④ حنظله بن قيس	٢٨٨
.....	اساتذہ کرام	٢٨٩
.....	تلامذہ کرام	٢٨٩
.....	⑤ رافع بن خديج	٢٨٩
.....	حل اللغات	٢٨٩
.....	ترجمه الباب سره مطابقت	٢٨٩

٧ - باب: المزارعة بالشطرونحوه

.....	پہ نیمہ یا کم وزیات باندی دزمیندارئی حکم	٢٨٩
.....	د ترجمه الباب مقصد	٢٨٩
.....	د فقهاؤ اختلاف	٢٩٠
.....	قول راجح	٢٩٠
.....	د علامه انور شاه کشمیری رحمه الله رائي	٢٩٠
.....	د علامه شرنبالی رحمه الله قول	٢٩٠
.....	د علامه شامی رحمه الله رائي	٢٩٠
.....	د تعلیقات تفصیل	٢٩١
.....	د تعلیقاتو تفصیل	٢٩٢
.....	یواشکال او دھقی جواب	٢٩٣
.....	قوله: وقال الحسن: لا بأس أن يجتنى القطن على النصف: تشریح	٢٩٣
.....	قوله: وقال ابراهيم وابن سيرين وعطاء والحكم والزهرى وقتادة: لا بأس أن يعطى الثوب بالثلث، أو الربع ونحوه، تشریح	٢٩٤

شمیره	مضمون	صفحه

۲۹۵	رجال الحديث	۲۹۵
۲۹۵	① ابراهيم بن منذر	۲۹۵
۲۹۵	② انس	۲۹۵
۲۹۵	③ عبید الله	۲۹۵
۲۹۵	④ نافع	۲۹۵
۲۹۵	⑤ عبد الله بن عمر	۲۹۵
۲۹۵	حل لغات	۲۹۵
۲۹۵	د حديث ترجمه الباب سره مطابقت	۲۹۵
۲۹۵	قوله: (عامل خير)	۲۹۵

۸ - باب: إذا المرشطر السنين في المزارعة

۲۹۵	که په مزارعت کښې د کالونو د مقدار شرط اونه کړی (نوخه حکم دي؟)	۲۹۵
۲۹۵	د ترجمه الباب مقصد او د فقهاؤ اختلاف بیان	۲۹۵
۲۹۶	په دوو تراجم کښې په فرق باندې تنبيه	۲۹۶
۲۹۷	رجال الحديث	۲۹۷
۲۹۷	مسدد	۲۹۷
۲۹۷	يحيى بن سعيد	۲۹۷
۲۹۷	عبید الله	۲۹۷
۲۹۷	نافع	۲۹۷
۲۹۷	ابن عمر	۲۹۷
۲۹۷	د حديث ترجمه الباب سره مطابقت	۲۹۷
۲۹۷	باب	۲۹۷
۲۹۷	د باب مقصد	۲۹۷
۲۹۸	رجال الحديث	۲۹۸
۲۹۸	① علی بن عبد الله	۲۹۸
۲۹۸	② سفیان	۲۹۸
۲۹۸	③ عمرو	۲۹۸
۲۹۸	④ طاؤس	۲۹۸
۲۹۸	⑤ ابن عباس رضي الله عنه	۲۹۸
۲۹۹	حل لغات	۲۹۹
۲۹۹	مزارعة او مخابرة کښې فرق	۲۹۹
۲۹۹	د فقهاؤ د اختلاف بیان	۲۹۹

شمیره	مضمون	صفحه
.....	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۳۰۰
.....	۹ - باب: المزارعة مع اليهود	۳۰۰
.....	یهودیانو سره مزارعة معامله کول	۳۰۰
.....	د ترجمه الباب مقصد	۳۰۰
.....	رجال الحديث	۳۰۱
.....	ابن مقاتل	۳۰۱
.....	عبد الله	۳۰۱
.....	عبید الله	۳۰۱
.....	نافع	۳۰۱
.....	ابن عمر	۳۰۱
.....	د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت	۳۰۱
.....	۱۰ - باب: ما یکره من الشروط فی المزارعة	۳۰۱
.....	په مزارعت کښې کوم شرطونه لگول مکروه دی	۳۰۱
.....	د ترجمه الباب مقصد	۳۰۱
.....	رجال الحديث	۳۰۲
.....	صدقة بن الفضل	۳۰۲
.....	ابن عیینہ	۳۰۲
.....	یحیی	۳۰۲
.....	حنظلة	۳۰۲
.....	رافع	۳۰۲
.....	حل لغات	۳۰۲
.....	د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۳۰۳
.....	۱۱ - باب: إذا زرع بمال قوم یغیر اذ نهم، وكان فی ذلك صلاح لهم	۳۰۳
.....	که د یو قوم مال بغير د تپوس نه په زمیندارنۍ کښې اولگولې شی او په هغې کښې د دغه	۳۰۳
.....	قوم فلاح او فائده وی	۳۰۳
.....	د ترجمه الباب مقصد	۳۰۳
.....	د علامه ابن المنیر المالکی رحمه الله قول	۳۰۳
.....	د حافظ ابن حجر رحمه الله قول	۳۰۳
.....	د فقهاؤ د اختلاف بیان	۳۰۴
.....	رجال الحديث	۳۰۵
.....	ابراهيم بن منذر	۳۰۵

شماره	مضمون	صفحه
.....	ابوضمرة	٣٠٥
.....	موسی بن عقبه	٣٠٥
.....	نافع	٣٠٢
.....	عبدالله بن عمر	٣٠٢
.....	حل لغات	٣٠٢
.....	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٣٠٢
.....	قوله: (يفرق أرز) باندې يو اشكال او دهغې جواب	٣٠٢
.....	قوله: (قال ابو عبدالله الخ)	٣٠٧
.....	١٢ - باب: أوقاف أصحاب النبي ﷺ، وأرض الخراج، ومزارعتهم ومعاملتهم	
.....	ترجمة الباب مقصد	٣٠٧
.....	قوله: (وقال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم لعمرضى الله تعالى عنه: تصدق بأصله لا بأع	
.....	ولكن ينفق ثمرة فتصدق به)	٣٠٨
.....	رجال الحديث	٣٠٨
.....	صدقة	٣٠٨
.....	عبد الرحمن	٣٠٨
.....	مالك	٣٠٨
.....	زيد بن اسلم	٣٠٨
.....	عن أبيه	٣٠٨
.....	عمر رضى الله عنه	٣٠٨
.....	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٣٠٨
.....	قوله: (كما قسم النبي صلى الله تعالى عليه وسلم خير)	٣٠٩
.....	به مفتوحه زمكو كنبى د فقهاؤ اختلاف	٣٠٩
.....	١٣ - باب: من أحيأ أرضاً مواتاً	
.....	حل لغات	٣١٠
.....	ترجمة الباب مقصد او د فقهاؤ اختلاف	٣١٠
.....	د تعليقاتو تفصيل	٣١٢
.....	قوله: ويروى عن عمرو بن عوف رضى الله تعالى عنه عن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم	٣١٣
.....	حضرت عمرو بن عوف مزنى ^{الله} نوم اونسب	٣١٤
.....	كنيت اونسب	٣١٤
.....	روايات	٣١٤
.....	قوله: وقال: فى غير حق سليم الخ	٣١٤

شمیره	مضمون	صفحه
رجال الحديث.....		٣١٥
یحیی بن بکیر.....		٣١٥
اللیث.....		٣١٥
عبید الله بن ابی جعفر.....		٣١٥
محمد بن عبد الرحمن.....		٣١٥
عروة.....		٣١٥
عائشة.....		٣١٥
قوله: من أعمار أرضاً.....		٣١٢
قوله: قال عروة: قضی به عمر.....		٣١٢
د حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....		٣١٢
باب.....		٣١٢
د ترجمة الباب مقصد.....		٣١٢
رجال الحديث.....		٣١٧
قتيبة.....		٣١٧
اسماعيل بن جعفر.....		٣١٧
موسی بن عقبه.....		٣١٧
سالم بن عبد الله.....		٣١٧
عن أبيه.....		٣١٧
حل لغات.....		٣١٧
د حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....		٣١٨
د علامه ابن المنیر مالکی رحمه الله او حافظ بن حجر رحمه الله قول.....		٣١٨
د علامه عینی رحمه الله رائی.....		٣١٩
رجال الحديث.....		٣١٩
اسحاق بن ابراهيم.....		٣١٩
شعیب بن اسحاق.....		٣٢٠
اوزاعی.....		٣٢٠
یحیی.....		٣٢٠
عکرمه.....		٣٢٠
ابن عباس.....		٣٢٠
عمر.....		٣٢٠
د حديث ترجمة الباب سره مطابقت.....		٣٢٠

شماره	مضمون	صفحه
۳۲۰	قوله: وقال عمره في حجة	۳۲۰
۳۲۱	د حج قرآن فضیلت	۳۲۱
۳۲۱	یواسکال او دهغی جواب	۳۲۱
۱۴ -	باب: إذا قال رب الارض: أقرك ما أقرك الله. ولم يذكر أجلاً معلوماً فهما على تراضيهما	
۳۲۱	د ترجمه الباب مقصد	۳۲۱
۳۲۱	د فقهاؤ دا اختلاف بیان	۳۲۱
۳۲۳	رجال الحديث	۳۲۳
۳۲۳	احمد بن مقدام	۳۲۳
۳۲۳	فضیل بن سلیمان	۳۲۳
۳۲۳	موسی	۳۲۳
۳۲۳	نافع	۳۲۳
۳۲۳	ابن عمر	۳۲۳
۳۲۳	عبدالرزاق	۳۲۳
۳۲۳	ابن جریج	۳۲۳
۳۲۳	د تعلیق تفصیل	۳۲۳
۳۲۳	قوله: أجلى اليهود والنصارى من أرض الحجاز	۳۲۳
۳۲۴	ارض حجاز	۳۲۴
۳۲۴	قوله: حين ظهر عليها الله ورسوله صلى الله عليه وسلم وللمسلمين	۳۲۴
۳۲۴	د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۳۲۴
۱۵ -	باب: ما كان أصحاب النبي ﷺ يواسي بعضهم بعضاً في الزراعة والثمرة د رسول الله ﷺ صحابه كرامو ﷺ به په زميندارئى او ميوو په معامله كني يوبل سره	
۳۲۴	همدردي كوله	۳۲۴
۳۲۴	د ترجمه الباب مقصد	۳۲۴
۳۲۶	رجال الحديث	۳۲۶
۳۲۶	محمد بن مقاتل	۳۲۶
۳۲۶	عبد الله	۳۲۶
۳۲۶	اوزاعى	۳۲۶
۳۲۶	أبي النجاشي مولى رافع بن خديج	۳۲۶
۳۲۶	رافع بن خديج	۳۲۶
۳۲۶	ظهير بن رافع	۳۲۶

شماره	مضمون	صفحه
.....	قوله: أوازروها أو أمكوها	٣٢٧
.....	قوله: سمعاً وطاعة	٣٢٧
.....	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٣٢٧
.....	رجال الحديث	٣٢٧
.....	عبيد الله بن موسى	٣٢٧
.....	أوزاعي	٣٢٧
.....	عطاء	٣٢٧
.....	جابر	٣٢٨
.....	حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت	٣٢٨
.....	رجال الحديث	٣٢٨
.....	الربيع بن نافع نوم او نسب	٣٢٨
.....	شيخ	٣٢٨
.....	تلامذه	٣٢٨
.....	انتقال	٣٢٩
.....	معاوية	٣٢٩
.....	يحيى	٣٢٩
.....	أبي سلمة	٣٢٩
.....	ابو هريرة	٣٢٩
.....	تعليق تفصيل	٣٢٩
.....	تعليق ترجمة الباب سره مطابقت	٣٣٠
.....	رجال الحديث	٣٣٠
.....	قبصة	٣٣٠
.....	سفيان	٣٣٠
.....	عمرو	٣٣٠
.....	طاؤس	٣٣٠
.....	ابن عباس	٣٣٠
.....	قوله: إن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم لم ينه عنه	٣٣٠
.....	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٣٣١
.....	حل لغات	٣٣١
.....	تشريع حديث	٣٣٢
.....	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٣٣٢

شماره	مضمون	صفحه
.....	رجال الحديث	٢٣٢
.....	يحيى بن بكير	٢٣٢
.....	الليث	٢٣٢
.....	عقيل	٢٣٢
.....	ابن شهاب	٢٣٢
.....	سالم	٢٣٢
.....	عبد الله بن عمر	٢٣٢
.....	د حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٢٣٣
١٦ - باب: كراء الارض بالذهب والفضة الخ		
.....	د ترجمة الباب مقصد او د فقهاؤ اختلاف	٢٣٣
.....	د تعليق تفصيل	٢٣٤
.....	رجال الحديث	٢٣٥
.....	عمرو بن خالد	٢٣٥
.....	الليث	٢٣٥
.....	ربيعة	٢٣٥
.....	حنظلة	٢٣٥
.....	رافع بن خديج	٢٣٥
.....	عمای	٢٣٥
.....	قوله: ليس بها باس بالدنيا والدرهم	٢٣٥
.....	د حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٢٣٦
.....	د امام بخاري رحمه الله قول او د شراح مشکوة تشويش	٢٣٦
.....	باب	٢٣٦
.....	د ترجمة الباب مقصد	٢٣٦
.....	رجال الحديث	٢٣٧
.....	محمد بن سنان	٢٣٧
.....	فليح	٢٣٧
.....	هلال بن علي	٢٣٧
.....	عطاء بن يسار	٢٣٨
.....	ابو هريره	٢٣٨
.....	قوله: وعند رجل من اهل البادية	٢٣٨
.....	د حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٢٣٨

شمیره	مضمون	صفحه

١٧ - باب: ما جاء في الغرس

٣٣٨	دَوْنُو كَرَلُو بِيَان	٣٣٨
٣٣٨	دَ تَرْجَمَةُ الْبَابِ مَقْصِد	٣٣٨
٣٣٩	رِجَالُ الْحَدِيثِ	٣٣٩
٣٣٩	قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيد	٣٣٩
٣٣٩	يَعْقُوب	٣٣٩
٣٣٩	أَبِي حَازِم	٣٣٩
٣٣٩	سَهْلُ بْنُ سَعْد	٣٣٩
٣٣٩	قَوْلُهُ: كَانَتْ لَنَا عَجُوز	٣٣٩
٣٤٠	دَ حَدِيثُ مَبَارَكِ تَرْجَمَةُ الْبَابِ سَرَهُ مَطَابَقَتْ	٣٤٠
٣٤١	رِجَالُ الْحَدِيثِ	٣٤١
٣٤١	مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيل	٣٤١
٣٤١	إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْد	٣٤١
٣٤١	أَبْنُ شَهَاب	٣٤١
٣٤١	أَعْرَج	٣٤١
٣٤١	أَبُو هُرَيْرَةَ	٣٤١
٣٤١	دَ حَدِيثُ تَرْجَمَةُ الْبَابِ سَرَهُ مَطَابَقَتْ	٣٤١
٣٤١	قَوْلُهُ: مَا نَسِيتُ مِنْ مَقَالَتِهِ تِلْكَ إِلَى يَوْمِي هَذَا الْوَبْرَاعَتِ اخْتِصَام	٣٤١

٤٧ - كتاب المساقاة، الشرب

٣٤٢	دَ حَافِظُ ابْنِ حَجَرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ أَشْكَالُ أَوْ دَهْغِي جَوَاب	٣٤٢
٣٤٢	دَ مَسَاقَاةٌ لَغَوِيٌّ أَوْ شَرْعِيٌّ تَحْقِيق	٣٤٢
٣٤٢	يُؤْشِكَالُ أَوْ دَهْغِي جَوَاب	٣٤٢
٣٤٣	دَ فُقَهَاؤُ اخْتِلَاف	٣٤٣

١ - باب: في الشرب

٣٤٥	حَلُّ لُغَات	٣٤٥
٣٤٥	دَ تَرْجَمَةُ الْبَابِ مَقْصِد	٣٤٥
٣٤٦	قَوْلُهُ: قَالَ عُمَانُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ يَشْتَرِي بِثَرْوَمَةِ الْخَمْرِ	٣٤٦
٣٤٦	قَوْلُهُ: فَأَشْتَرَاهَا عُمَانُ بَانْدِي أَشْكَالُ أَوْ دَهْغِي جَوَاب	٣٤٦
٣٤٧	رِجَالُ الْحَدِيثِ	٣٤٧
٣٤٧	سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَم	٣٤٧
٣٤٧	أَبُو غَسَّان	٣٤٧

شماره	مضمون	صفحه
.....	ابو حازم	٣٤٧
.....	سهل بن سعد	٣٤٧
.....	قوله: عن يمينه غلام أصغر القوم	٣٤٧
.....	قوله: والاشياخ عن يساره	٣٤٨
.....	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٣٤٩
.....	يوشك اودهغي ختمول	٣٤٩
.....	حل للغات	٣٥٠
.....	رجال الحديث	٣٥٠
.....	أبو اليمان	٣٥٠
.....	شعيب	٣٥٠
.....	الزهري	٣٥٠
.....	أنس بن مالك	٣٥٠
.....	قوله: فقال عمر: وخاف ان يعطيه... الخ	٣٥٠
.....	قوله: الايمن فالايمن	٣٥١
.....	يواشكال اودهغي جواب	٣٥١
.....	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٣٥١
.....	فوائد	٣٥١

٣- باب: من قال: إن صاحب الماء أحق بالماء حتى يروى،

لقول النبي ﷺ (لا يمنع فضل الماء)

.....	دترجمة الباب مقصد	٣٥٣
.....	رجال الحديث	٣٥٣
.....	عبد الله بن يوسف	٣٥٣
.....	مالك	٣٥٣
.....	أبي الزناد	٣٥٣
.....	الاعرج	٣٥٣
.....	أبي هريره	٣٥٤
.....	تشریح	٣٥٤
.....	د فقهاء اختلاف بيان	٣٥٤
.....	وابنه د حقوق عامه نه دی	٣٥٥
.....	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	٣٥٦
.....	رجال الحديث	٣٥٦

شمیره	مضمون	صفحه
.....	یحیی بن بکیر	۳۵۲
.....	اللیث	۳۵۲
.....	عقیل	۳۵۲
.....	ابن شهاب	۳۵۲
.....	ابوهریره	۳۵۲
.....	د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۳۵۲

۴- باب: من حفر بئراً فی ملکہ لم یضمن

.....	که یوسری په خپله زمکه کښې کوهی اوباسی (اوپه هغې کښې څوک پر یوځی مړشی) نو په	۳۵۷
.....	هغه به څه تاوان نه وی	۳۵۷
.....	د ترجمه الباب مقصد	۳۵۷
.....	پواشکال	۳۵۷
.....	د علامه گنگوهی رحمه الله جواب	۳۵۷
.....	د فقهاؤ د اختلاف بیان	۳۵۷
.....	د حافظ ابن حجر رحمه الله تسامح	۳۵۷
.....	رجال الحديث	۳۵۹
.....	محمود	۳۵۹
.....	عبید الله	۳۵۹
.....	اسرائیل	۳۵۹
.....	ابی حصین	۳۵۹
.....	ابی صالح	۳۵۹
.....	ابوهریره	۳۵۹
.....	حل لغات	۳۵۹
.....	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۳۵۹
.....	ترجمه الباب سره مطابقت باندې اشکال اودهغې جواب	۳۶۰
.....	د علامه ابن منیر مالکی رحمه الله جواب	۳۶۰
.....	قوله: البعدن جباراً	۳۶۰
.....	قوله: وفي الركاز الخمس	۳۶۰

۵- باب: الخصومة فی البئر والقضاء فیها

.....	په کوهی کښې خصومت اودهغې فیصله کول	۳۶۱
.....	د ترجمه الباب مقصد	۳۶۱
.....	رجال الحديث	۳۶۲
.....	عبدان	۳۶۲

شمیره	مضمون	صفحه
۳۲۲	ابی حمزه	۳۲۲
۳۲۲	اعمش	۳۲۲
۳۲۲	شقیق	۳۲۲
۳۲۲	عبد الله	۳۲۲
۳۲۲	اشعت	۳۲۲
۳۲۲	د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت:	۳۲۲
۳۲۳	تشریح	۳۲۳
۳۲۳	قوله: شهودك وفيمينه	۳۲۳
۳۲۳	قوله: كانت لي بئر في أرض	۳۲۳
۳۲۳	قوله: ابن عملي	۳۲۳
۳۲۴	قوله: إذا يحلف	۳۲۴
۳۲۵	د آيت مبارك تشریح او د دې شان نزول كښې د اختلاف بيان	۳۲۵
۳۲۶	يوه شبه او دهغې جواب	۳۲۶
	۶ - باب: إثم من منع ابن السبيل من الماء	
۳۲۷	كوم سړي چه مسافر د اوبو (د استعمال) نه منع كړي دهغې گناه بيان	۳۲۷
۳۲۷	د ترجمه الباب مقصد	۳۲۷
۳۲۸	رجال الحديث	۳۲۸
۳۲۸	موسی بن اسماعیل	۳۲۸
۳۲۸	عبد الواحد بن زياد	۳۲۸
۳۲۸	اعمش	۳۲۸
۳۲۸	أباصالح	۳۲۸
۳۲۸	ابوهريره	۳۲۸
۳۲۸	د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۳۲۸
	۷ - باب: سكر الانهار	
۳۲۸	په نهرونو كښې بنديز لگول	۳۲۸
۳۲۸	حل لغات	۳۲۸
۳۲۸	د ترجمه الباب مقصد	۳۲۸
۳۷۰	حل لغات	۳۷۰
۳۷۰	رجال الحديث	۳۷۰
۳۷۰	عبد الله بن يوسف	۳۷۰
۳۷۰	الليث	۳۷۰

شمیره	مضمون	صفحه
۳۷۰	ابن شهاب	۳۷۰
۳۷۰	عروة	۳۷۰
۳۷۰	عبد الله بن زبیر	۳۷۰
۳۷۰	زبیر	۳۷۰
۳۷۰	د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۳۷۰
۳۷۰	قوله: أن رجلاً من الانصار خاصم الزبیر	۳۷۰
۳۷۲	قوله: أن كان ابن عمك	۳۷۲
۳۷۲	د آیت مبارک تشریح اوشان نزول بیان	۳۷۲
۳۷۳	قوله: قال محمد بن العباس قال أبو عبد الله: ليس احد الخ	۳۷۳
	۸ - باب: شرب الاعلى قبل الاسفل	
۳۷۴	د چاپتی چه اوچت وی هغه دی دینکته زمکې والا نه مخکېنی اوبه اولری	۳۷۴
۳۷۴	د ترجمه الباب مقصد	۳۷۴
۳۷۴	رجال الحديث	۳۷۴
۳۷۴	عبدان	۳۷۴
۳۷۴	عبد الله	۳۷۴
۳۷۴	معمر	۳۷۴
۳۷۴	الزهري	۳۷۴
۳۷۴	عروة	۳۷۴
۳۷۵	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۳۷۵
	۹ - باب: شرب الاعلى إلى الكعبين	
۳۷۵	اوچت پتی والا دی تر گیتو پورې دك كړی	۳۷۵
۳۷۵	د ترجمه الباب مقصد	۳۷۵
۳۷۵	د فقهاؤ د اختلاف بیان	۳۷۵
۳۷۵	د اوبود تقسیم نور تفصیل	۳۷۵
۳۷۷	رجال الحديث	۳۷۷
۳۷۷	محمد	۳۷۷
۳۷۷	مخلد	۳۷۷
۳۷۷	ابن جریج	۳۷۷
۳۷۷	ابن شهاب	۳۷۷
۳۷۷	عروة	۳۷۷
۳۷۷	حل لغات	۳۷۷

شميره	مضمون	صفحه

٣٧٧	د حديث ترجمه الباب سره مطابقت	٣٧٧
٣٧٧	قوله: قال لي ابن شهاب رحمه الله تعالى فقد رت الانصار الخ	٣٧٧
٣٧٨	قوله: الجدر هو الاصل	٣٧٨

١٠ - باب: فضل سقى الماء

٣٧٨	د ابو وركولو فضيلت	٣٧٨
٣٧٨	د ترجمه الباب مقصد	٣٧٨
٣٧٩	رجال الحديث	٣٧٩
٣٧٩	عبد الله بن يوسف	٣٧٩
٣٧٩	مالك	٣٧٩
٣٧٩	سمى	٣٧٩
٣٧٩	ابي صالح	٣٧٩
٣٧٩	ابو هريره	٣٧٩
٣٧٩	ترجمه الباب سره مطابقت	٣٧٩
٣٧٩	فوائد	٣٧٩
٣٧٩	قوله: تابعه حماد بن سلمة والريبع بن مسلم عن محمد بن زياد	٣٧٩
٣٨٠	رجال الحديث	٣٨٠
٣٨٠	ابن ابي مريم	٣٨٠
٣٨٠	نافع	٣٨٠
٣٨٠	ابن ابي مليكه	٣٨٠
٣٨٠	د علامه عيني رحمه الله او علامه قسطلاني تسامح	٣٨٠
٣٨١	اسماء بنت ابي بكر	٣٨١
٣٨١	د حديث ترجمه الباب سره مطابقت	٣٨١
٣٨١	قوله: فاذا امرأة	٣٨١
٣٨٢	حل لغات	٣٨٢
٣٨٢	رجال الحديث	٣٨٢
٣٨٢	اسماعيل	٣٨٢
٣٨٢	مالك	٣٨٢
٣٨٢	نافع	٣٨٢
٣٨٢	د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت	٣٨٢

١١ - باب: من رأى إن صاحب الحوض والقربة أحق بمائه

٣٨٢	د حوض يامشكيزي مالك دخيلو ابو زيات حقداردي	٣٨٢

شمیره	مضمون	صفحه
۳۸۲	د ترجمه الباب مقصد	۳۸۲
۳۸۳	رجال الحديث	۳۸۳
۳۸۳	قتیبه	۳۸۳
۳۸۳	عبد العزیز	۳۸۳
۳۸۳	ابو حازم	۳۸۳
۳۸۳	سهل بن سعد	۳۸۳
۳۸۳	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت باندې اشکال	۳۸۳
۳۸۳	د علامه ابن المنیر مالکی رحمہ اللہ جواب	۳۸۳
۳۸۴	د علامه عینی رحمہ اللہ رد	۳۸۴
	د علامه کرمانی او حافظ بن حجر رحمہ اللہ جواب	
	علامه عینی رحمہ اللہ نقد	
۳۸۴	حل لغات	۳۸۴
۳۸۴	رجال الحديث	۳۸۴
۳۸۴	محمد بن بشار	۳۸۴
۳۸۴	غندر	۳۸۴
۳۸۴	شعبه	۳۸۴
۳۸۴	محمد بن زیاد	۳۸۴
۳۸۴	ابو هريره	۳۸۴
۳۸۴	د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۳۸۴
۳۸۵	د علامه عینی او علامه مهلب رحمہما اللہ قول	۳۸۵
۳۸۵	د علامه ابن المنیر مالکی د دې حضراتو په جواب باندې رد	۳۸۵
۳۸۵	تشریح	۳۸۵
۳۸۶	قوله: لا ذودن رجالا عن حوضی	۳۸۶
۳۸۶	یوه شبه او د هغې ازاله	۳۸۶
۳۸۶	رجال الحديث	۳۸۶
۳۸۶	عبد الله بن محمد	۳۸۶
۳۸۷	عبد الرزاق	۳۸۷
۳۸۷	معمر	۳۸۷
۳۸۷	ایوب	۳۸۷
۳۸۷	کثیر بن کثیر	۳۸۷
	نوم ونسب	
۳۸۷	اساتذہ	۳۸۷

شماره	مضمون	صفحه
.....	تلامذه	۳۸۷
.....	سعید بن جبیر	۳۸۷
.....	عبد الله بن عباس	۳۸۷
.....	د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۳۸۷
.....	قوله: یزید أحدہما علی الآخر	۳۸۸
.....	قوله: یرحم الله امر اسماعیل	۳۸۸
.....	د بنو جرهم خہ تفصیل	۳۸۹
.....	رجال الحدیث	۳۹۰
.....	عبد الله بن محمد	۳۹۰
.....	سفیان	۳۹۰
.....	عمرو	۳۹۰
.....	ابی صالح	۳۹۰
.....	ابوهریره	۳۹۰
.....	د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت	۳۹۰
.....	قوله: قال علی حدثنا سفیان الخ	۳۹۰
.....	د تعلیق مقصد	۳۹۰
۱۲ - باب: لاحمی إلی الله ورسوله ﷺ		
.....	محفوظ دخرن خایونه د الله تعالی او د هغه د رسول ﷺ د پاره دی	۳۹۱
.....	حل لغات	۳۹۱
.....	د ترجمه الباب مقصد	۳۹۱
.....	رجال الحدیث	۳۹۱
.....	یحیی بن بکیر	۳۹۱
.....	لیث	۳۹۱
.....	یونس	۳۹۲
.....	ابن شهاب	۳۹۲
.....	عبید الله	۳۹۲
.....	ابن عباس	۳۹۲
.....	صعب بن جثامه	۳۹۲
.....	د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت	۳۹۲
.....	تشریح	۳۹۲
.....	قوله: وقال بلغنا أن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم الخ	۳۹۲

شماره	مضمون	صفحه
۳۹۲	قوله: التقيم	۳۹۲
۳۹۲	قوله: الشرف	۳۹۲
۳۹۲	قوله: الربذة	۳۹۲
۱۳ - باب: شرب الناس والدواب من الانهار		
۳۹۴	دنهرونونه انسانان او حيوانان اوبه شكلي شي	۳۹۴
۳۹۴	دترجمة الباب مقصد	۳۹۴
۳۹۵	رجال الحديث	۳۹۵
۳۹۵	عبد الله بن يوسف	۳۹۵
۳۹۵	مالك بن انس	۳۹۵
۳۹۵	زيد بن اسلم	۳۹۵
۳۹۵	أبي صالح السمان	۳۹۵
۳۹۵	أبو هريرة	۳۹۵
۳۹۵	حل اللغات	۳۹۵
۳۹۵	حديث ترجمة الباب سره مطابقت	۳۹۵
۳۹۶	قوله: ثم لم ينس حق الله في رقابها ولا ظهورها	۳۹۶
۳۹۶	قوله: وسئل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عن الخمر	۳۹۶
۳۹۷	يود شبه اود هغي جواب	۳۹۷
	حل لغات	
۳۹۸	رجال الحديث	۳۹۸
۳۹۸	إسماعيل	۳۹۸
۳۹۸	مالك	۳۹۸
۳۹۸	ربيع بن أبي عبد الرحمن	۳۹۸
۳۹۹	يزيد مولى المنبث	۳۹۹
۳۹۹	زيد بن خالد جهني عليه السلام	۳۹۹
۳۹۹	حديث ترجمة الباب سره مناسبت	۳۹۹
۱۴ - باب: بيع الحطب والكلاء		
۳۹۹	دلرگی اود ونود بيع بيان	۳۹۹
۳۹۹	دترجمة الباب مقصد	۳۹۹
۳۹۹	يوسوال اود هغي جواب	۳۹۹
۴۰۰	حل اللغات	۴۰۰
۴۰۰	رجال الحديث	۴۰۰

شمیره	مضمون	صفحه
۴۰۰	معلى بن اسد	۴۰۰
۴۰۰	وهيب	۴۰۰
۴۰۰	هشام	۴۰۰
۴۰۰	عن أبيه	۴۰۰
۴۰۱	زبير بن العوام	۴۰۱
۴۰۱	د حديث ترجمة الباب سره مطابقت	۴۰۱
۴۰۱	رجال الحديث	۴۰۱
۴۰۱	يحيى بن بكير	۴۰۱
۴۰۱	ليث	۴۰۱
۴۰۱	عقيل	۴۰۱
۴۰۱	ابن شهاب	۴۰۱
۴۰۱	أبي عبيد مولى عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه	۴۰۱
	ابوهريره رضى الله عنه	
۴۰۲	د حديث باب ترجمة الباب سره مناسبت	۴۰۲
۴۰۳	حل لغات	۴۰۳
۴۰۳	رجال الحديث	۴۰۳
۴۰۳	ابراهيم بن موسى	۴۰۳
۴۰۳	هشام	۴۰۳
۴۰۳	ابن جريج	۴۰۳
۴۰۳	ابن شهاب	۴۰۳
۴۰۳	على بن حسين	۴۰۳
۴۰۳	حسين بن على رضي الله عنه	۴۰۳
۴۰۳	على بن ابي طالب رضي الله عنه	۴۰۳
۴۰۴	د حديث ترجمة الباب سره مطابقت	۴۰۴
۴۰۴	قوله: ألا يا حمز للشرف النواء	۴۰۴
۴۰۴	قوله: وذلك قبل تحريم الخمر	۴۰۴
۴۰۵	السم: (Predecessor, Anticipation)	۴۰۵
۴۰۵	كتاب الشفعة (Pre-emption Priority)	۴۰۵
۴۰۵	كتاب الاجاره (Lease)	۴۰۵
۴۰۵	كتاب الحوالات (Transference of a debt to third Assignment)	۴۰۵
۴۰۶	كتاب الكفاله (Guarantee)	۴۰۶

شماره	مضمون	صفحہ
	وكالة (Agency Aggrement)	۴۰۶
	مزارعة (Share-Cropping)	۴۰۶
	علو اسناد او ثلاثیات مقام او مرتبہ او د صحیح بخاری فوقیت	۴۰۶
①	علو مطلق	۴۰۹
②	علو نسبی	۴۰۹
	د علو نسبی دویم صورت	۴۱۰
③	علو بوجہ قدم وفاة الشیخ	۴۱۰
④	علو بوجہ قدیم الاستفادۃ	۴۱۰

یو وضاحت:

پہ دے تقریر کنے چہ مونہ د صحیح بخاری کومہ نسخہ د متن پہ طور غورہ کرے دہ پہ ہغے باندے د ډاکٹر مصطفیٰ دیب البغا تحقیقی کار شومے دے ډاکٹر مصطفیٰ دیب پہ احادیثو باندے د نمبرو لگولوسرہ سرہ د احادیثو د مواضع متکررہ د خودلو التزام ہم کرے دے کہ یو حدیث روستو راتلونکے وی نو د حدیث پہ آخر کنے پہ نمبرو سرہ د ہغے خودنہ کوی یعنی چہ پہ دے نمبر باندے دا حدیث راخی او کہ حدیث تیر شومے وی نو د نمبر نہ وړاندے «ر» لگوی یعنی دے نمبر طرف تہ رجوع او کرہ.

فهرست رجال الحديث

نمبر	اسماء المترجم لهم	كتاب	باب	صفحة
١	عمرو بن زرارقة بن واقد الكلبي	كتاب السلم	باب السلم في كيل معلوم	٦١
٢	ابو محمد النيسابوري رحمه الله تعالى عبد الله بن كثير الداري المكي . ابو معبد القاري . مولى عمرو بن علقمة الكناني رحمه الله	ايضا	ايضا	٦٢
٣	ابو المنهال عبد الرحمن بن مطعم البناني المكي	ايضا	ايضا	٨٨
٤	محمد بن عبد سلام بن الفرج السلي مولا هم ابو عبد الله البخاري البيكندي رحمه الله	ايضا	ايضا	٦٥
٥	صدقة بن الفضل ابو الفضل المروزي رحمه الله	ايضا	باب السلم في وزن معلوم	٢٠٢
٦	عبد الله بن ابي المجالد الكوفي رحمه الله	كتاب السلم	ايضا	٤٠
٧	ابو البختري سعيد بن فيروز كوفي الطائفي رحمه الله	ايضا	باب السلم الى من ليس عنده اصل	٤٨
٨	عمرو بن الشريد بن سويد ابو الوليد الطائفي	كتاب الشفعة	باب عرض الشفعة على صاحبها	١٠٢
٩	ابو رافع القيطي رضي الله عنه	كتاب الشفعة	ايضا	١٠٣
١٠	ابو عمران عبد الملك بن حبيب الازدي الجوني البصري رحمه الله	كتاب الاجارة	اي الجوار اقرب	١٠٥
١١	يعلى بن مسلم بن هرمز المكي رحمه الله	ايضا	باب اذا استاجر اجيرا الخ	١٢٣
١٢	يوسف بن محمد العصفري الخراساني لزيل البصرة	ايضا	باب اثم من منع اجرا لاجير	١٢٨

١٣	كثير بن عبد الله بن عمرو بن عوف المزني رحمه الله	ايضا	باب اجر السيرة	١٣٣
١٤	ابو المتوكل حل بن داود رحمه الله	ايضا	باب ما يعطى في الرقية	١٥٢
١٥	محمد بن حماد اودي الكوفي ايامي	ايضا	باب كسب البغي والاماء	١٦٢
١٦	حل بن حكم البناني	ايضا	باب حسب الفعل	١٦٦
١٧	محمد بن حمزة ابن عمرو اسلمى	كتاب الكفالة	باب الكفالة في القرض والديون الخ	١٨٥
١٨	الحجازي رحمه الله اشعث بن قيس بن معدى كرب بن معاوية كندی رضي الله عنه	ايضا	ايضا	١٨٤
١٩	يوسف بن يعقوب بن سلمه الباجيشون رحمه الله	كتاب الوكالة	اذا وكل المسلم حربيا في دار الحرب او في دار الاسلام جاز	٢١٨
٢٠	صالح بن ابراهيم بن عبد الرحمن بن عوف القرشي الزهري المدني رحمه الله	ايضا	ايضا	٢١٩
٢١	عقبة بن عبد الغافر اذدي العودي رحمه الله	كتاب الوكالة	اذا باع الوكيل شيئا فاسدا فبيعه مردوده	٢٣٩
٢٢	نعيمان بن عمرو بن رفاعه الانصاري رضي الله عنه	ايضا	باب الوكالة في الحدود	٢٥٤
٢٣	عبد الله بن سالم اشعري رحمه الله	كتاب المزارعة	باب ما يحذر من عواقب الاشتغال بآلة الزرع الخ	٢٤١
٢٤	ابو امامة الباهلي رحمه الله	ايضا	باب	٢٤٢
٢٥	حنظلة بن قيس بن عمرو رحمه الله	ايضا	من احيا ارضا مواتا	٢٨٨
٢٦	عمرو بن عوف المزني رحمه الله	ايضا	باب ما كلن من اصحاب النبي يواسي بعضهم بعضا في الزراعة والشرة	١٣٣
٢٧	ظهير بن رافع رحمه الله	ايضا	ايضا	٢٢٦
٢٨	ربيع بن نافع رحمه الله	ايضا	ايضا	٢٢٨
٢٩	كثير بن كثير رحمه الله	كتاب المساقاة	من راي ان صاحب الحوض الخ	٢٨٤

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴- کتاب السلم

د ماقبل کتاب سره مناسبت: امام بخاری رحمته الله د کتاب البیوع نه د فارغیدو نه پس کوم چه د بیوع په عام احکامو باندې مشتمل وو اوس د یو خاص قسم بیع، بیع سلم احکام ذکر کوی.

د بیع سلم مشروعیت: د بیع سلم مشروعیت د کتاب الله، سنت رسول الله صلی الله علیه و آله د اجماع او عقل نه ثابت دی.

د کتاب الله نه ثبوت: ① (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدِينٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ) (البقرة: ۲۸۲)

امام قرطبي رحمته الله د دې آیت مداینه باره کښې د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما قول نقل کوی چه هذه الآية ثلث في السلم خاصة یعنی دا آیت خاص توگه باندې د بیع سلم د اجازت د پاره نازل شوې دې. (۱)

د احادیث مبارکه نه ثبوت: د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما روایت کوم چه امام بخاری رحمته الله او امام مسلم رحمته الله نقل کړې دې: عن ابن عباس قال قدم رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم المدينة وهم يسلفون في الشار السنة والستين والثلاث فقال من أسلف في شيء فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم إلى أجل معلوم (متفق عليه) (۲) یعنی حضور اکرم صلی الله علیه و آله مدینې منورې ته تشریف راوړو، د مدینې خلکو به په میوو کښې د یو دوه او دریو کالو د پاره بیع سلم کوله نو حضور اکرم صلی الله علیه و آله او فرمايل څوک چه په یو څیز کښې بیع سلم کوی نو ناپ تول او موده مقرر کولو سره دې سلم کوی.

اجماع امت: اودامت هم د دې په جواز او اباحت باندې اتفاق دې صرف د حضرت سعید بن مسیب رضی الله عنه نه انکار نقل دې. (۳)

بل عقل هم د دې خبرې تقاضا کوی چه بیع سلم جائز کیدل پکار دی ځکه چه اکثر داسې کیږي چه مبيع فوری طریقه باندې نه شی حاضرولې نو که چرې د دې د پاره اجل مقرر کړې شی نو څه بدیت نشته چونکه کوم وخت چه هغه مبيع موجود وی نو ډیر ځل داسې کیږي چه هغه وخت مشتری سره پیسې نه وی او کله په دغه وخت کښې بائع طرف نه مبيع ته سخت حاجت وی او فی الحال په مبيع باندې قدرت هم یقیني وی نو هغه خپل دغه حاجت د بیع سلم په ذریعه پوره کولې شی. (۴)

(۱) الجامع لاحکام القرآن (تفسیر قرطبي): ۳/۳۵۹ دارالکتاب العربی بیروت ومعارف القرآن للشیخ الکاندهلوی رحمته الله ۵۳۷/۱: مکتبة المعارف شهدادپور.

(۲) صحیح البخاری کتاب ۳۵ الباب: رقم الحدیث ۲۲۳۹ وصحیح مسلم کتاب: ۳۲ باب: ۲۵: رقم: ۱۶۰۴.

(۳) فتح الباری: ۴/۵۳۹ قدیمی.

(۴) فتح القدیر: ۶۷/۷ عثمانیه کویته.

د سلم لغوی او اصطلاحی تعریف - سلم او سلف دواړه په یو وزن او په یوې معنی دی. سلم د حجاز والو لغت دې او سلف د عراق والو (۱) د تقدیم په اعتبار سره دې بیع ته سلف او د تسلیم په اعتبار سره سلم ونيلې شی. په اصطلاح کښې بیع سلم بیع آجل بعاجل ته ونيلې شی یعنې په دې کښې د آجل بیع د عاجل سره کیږي (۲) مبيع آجل وی او په آجل مقرر باندې مشتری ته حواله کولې شی او ثمن مشتری په وخت د عقد کښې بائع ته ادا کوي. په بیع سلم کښې مشتری ته رب السلم او ثمن او قیمت ته راس المال بائع ته مسلم الیه او مبيع ته مسلم فیه وائی.

۱- باب: السلم فی کيل معلوم

ناپ مقرر کولوسره عقد سلم کول

د ترجمه الباب مقصد :- د ترجمه الباب مقصد ددې چې که مسلم فیه چرته کیلی څیز دې نو ددې د کيل علم هم ضروری دې (۳).

[حدیث باب ۲۱۲۴] (۴) - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ زُرَّارَةَ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عَلِيٍّ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْيَمَنِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَدِينَةَ، وَالنَّاسُ يُسْلِفُونَ فِي الثَّمَرِ الْعَامَ وَالْعَامِينَ - أَوْ قَالَ عَامَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً. شَكَ إِسْمَاعِيلُ - فَقَالَ «مَنْ سَلَفَ فِي ثَمَرٍ فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ».

یعنې حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنهما فرمائی رسول الله ﷺ مدینې ته تشریف راوړو او خلقو به په کهجورو کښې د یو کال دواو کالو یا دریو کالو په ميعاد باندې بیع سلم کوله. نو رسول الله ﷺ او فرمائیل چې څوک هم تاسو نه په کهجورو کښې سلم کوي هغوی دې ناپ تول مقرر کولوسره کوي.

رجال الحديث

عمرو بن زرارۃ :- عمرو بن زرارۃ بن واقد الکلابی ابو محمد النيسابوری رحمه الله ۲۳۸ هجري کښې

(۱) عمدة القاری: ۸۷/۱۲ رشیدیه لسان العرب: ۳۸۱/۳.

(۲) البایة: ۴/۱۱ حقانیہ ملتان.

(۳) فتح الباری: ۴/۲۸.

(۴) أخرجه البخاری أيضاً باب السلم فی وزن معلوم رقم الحدیث: ۲۲۴۰ وفی باب السلم إلی آجل معلوم، رقم الحدیث: ۲۲۵۳. ومسلم فی المساقاة، باب السلم رقم الحدیث: ۴۱۱۸ - ۴۵۱۲۱. والترمذی فی البیوع، باب ماجاء فی السلف فی الطعام والتمر، رقم الحدیث: ۱۳۱۱ وأبو داؤد فی الجارة باب السلف رقم: ۳۴۶۲ والسنائی فی البیوع باب السلف فی الثمار رقم الحدیث: ۴۶۲۰ وابن ماجه فی التجارات باب السلف فی کل معلوم، رقم الحدیث: ۳۲۸۰.

وفات شوی دې، (۱) علامه ذهبی رحمته الله فرمائی المحدث الامام الشیخ المقرئ، (۲)

شیوخ او تلامذه - هغوی به ذهشیم یحییٰ بن زکریا سفیان بن عیینہ وغیرہم رحمہم اللہ نہ حدیث نقل کولو اود هغوی نہ امام بخاری امام مسلم امام نسائی وغیرہم رحمہم اللہ روایت نقل کری دی، (۳) امام نسائی رحمته الله فرمائی ثقہ، (۴) علامه محمد عبدالوہاب رحمته الله فرمائی ثقہ ثقہ، (۵) علامه ابوالعباس سراج رحمته الله فرمائی کان مجاب الدعوة، (۶) امام بخاری رحمته الله ۱۳ او امام مسلم رحمته الله اته، (۸) احادیث د دوی نہ نقل کری دی، (۷)

اسماعیل بن علیہ - دا اسماعیل بن ابراہیم بن مقسم رحمته الله دې، (۸)

ابن ابی نجیح - دا ابن ابی نجیح عبداللہ بن یسار رحمته الله دې د دوی حالات ہم کشف الباری کتاب العلم باب الفہم فی العلم کنبی تیر شوی دی، (۹)

عبدالله بن کثیر - دا عبدالله بن کثیر الداری المکی ابو معبد القاری سولی عمرو بن علقمہ الکنانی رحمته الله دې، (۱۰) دې د ابنانی فارس نہ دې د دوی انتقال ۱۲۰ هجری کنبی شوی دې، (۱۱)

شیوخ - هغوی درباس رحمته الله او عکرمہ رحمته الله (کوم چہ د ابن عباس رضی اللہ عنہما آزاد کړې شوی غلام دې) او عبدالله بن زبیر رضی اللہ عنہما ابوالمنہال عبدالرحمن بن مطعم او مجاہد بن جبر المکی وغیرہم رحمہم اللہ نہ روایات نقل کول، (۱۲)

تلامذہ - اود هغوی نہ اسماعیل بن امیہ اسماعیل بن عبدالله ایوب السختیانی حماد بن سلمہ سفیان بن عیینہ عبدالله بن ابی نجیح او لیث بن ابی سلیم وغیرہم رحمہم اللہ روایات نقل

(۱) سیر اعلام النبلاء: ۲/۲۹۴۹ بیت الافکار الدولية، تہذیب التہذیب: ۳/۲۷۱ مؤسسة الرسالة، بیروت، تقریب التہذیب: ۳/۷۶ دار المعرفۃ بیروت.

(۲) المصدر السابق.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) المصدر السابق.

(۷) تہذیب التہذیب: ۱۵/۴۶۹.

(۸) اوگورنی کشف الباری: ۲/۱۲.

(۹) کشف الباری: ۳/۲۶۰.

(۱۰) تہذیب الکمال: ۱۵/۴۶۹ طبقات ابن سعد: ۵/۴۸۴.

(۱۱) المصدر السابق.

(۱۲) المصدر السابق.

کړې دي

محمد بن سعيد رحمته فرمائي ګان ثقة ^۱ امام نسائي رحمته فرمائي عبدالله بن كثير ثقة ^۲، سفيان بن عيينه رحمته فرمائي لم يكن بمكة أحد أقرأ من غير بن قيس، وعبدالله بن كثير رحمهما الله تعالى به مكة كني حبيب بن قيس او عبدالله بن كثير نه لوئي قاري بل خوك نه وو ^۳.

ابوالعنهال عبدالرحمن بن مطعم - دا بناتي مكى دې ددوى انتقال ۱۰۶ هجرى كنى شوي دي ^۴ علامه يحيى رحمته فرمائي بصري، كان ينزل مكة ^۵.

شيوخ - هغوى رحمته به ذبراء بن عازب زید بن ارقم عبدالله بن عباس او اياس بن عبد مزن رحمته نه حديث نقل كولو ^۶.

تلامذه - او دهغوى رحمته نه به اسماعيل بن امية حبيب بن ابى ثابت سليمان الاحول عامر بن مصعب عبدالله بن كثير القاري او عمرو بن دينار وغيرهم رحمهم الله احاديث نقل كول ^۷ ابو زرعه رحمته فرمائي مكى ثقة ^۸ ابن حبان رحمته دهغوى ذكر ثقات كنى كړې دي ^۹ ابن سعد رحمته فرمائي ګان ثقة قليل الحديث ^{۱۰} امام بخاري رحمته فرمائي اثني عليه ابن عيينه رحمته خيرا ^{۱۱}.

عبدالله بن عباس رضي الله عنهما - ددوى احوال كشف الباري كتاب بدء الوحى د لاندې تير شوى دي ^{۱۲}.

قوله: من سلف في تمر - دلته يوه خبره د غور قابل ده چه زمونږ په روايت كنى من سلف في تمر فيلسف لي كيل معلوم ووزن معلوم دي علامه كرماني رحمته او علامه عيني رحمته فرمائي چه

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) تهذيب الكمال: ۴۰۶/۱۷.

(۶) المصدر السابق.

(۷) المصدر السابق.

(۸) تهذيب التهذيب: ۴۰۶/۱۷.

(۹) الجرح والتعديل: ۵ الترجمة: ۱۳۵۴.

(۱۰) الثقات: ۱۰۸/۵.

(۱۱) طبقات ابن سعد: ۴۷۷/۵.

(۱۲) التاريخ الكبير: ۵ الترجمة: ۱۱۱۸.

(۱۳) كشف الباري: ۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

بعض روایاتو کښې من سلف في ثمر لفظ راغلي دي. یعنی دتمر په ځاني کوم چه مثلاً دي
ثمر لفظ دي چه ثاء مثله سره دي. (۱) دي حضراتو دا د امام نووي رحمته الله په اتباع کښې ونيلى
دي علامه نووي رحمته الله شرح مسلم کښې ليکلى دي. ولي بعضها ثمر بالثله. (۲)

ليکن زمونږ بحث خو د بخاري رحمته الله په روايت کښې کيږي او د بخاري رحمته الله په روايت کښې دا
وينا کول چه په هغې کښې دتمر په ځاني ثمر هم وارد شوي دي صحيح نه ده. ځکه چه د
بخاري رحمته الله چرته په يو طريق کښې هم دتمر په ځاني دتمر ذکر نشته.

قوله: من سلف في ثمر فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم باندې اشکال او دهغي

جواب:- علامه بدرالدين دماميمي رحمته الله فرماني چه حضور اکرم صلی الله علیه و آله فرمانيلى دي من سلف في
تمر فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم. په دي کښې دا اشکال کيږي چه دتمر دپاره شرعى معيار
كيل دي وزن نه دي.

علامه سندهي رحمته الله فرماني چه بدرالدين دماميمي رحمته الله مطلب دادې چه دتمر په ځاني ثمر
کیدل پکاردې په دي وجه که چرې ثمر شي نو هغه به د خپل عموم د وجې نه به کيلي او وزني
دواړو ته شامل شي او که د تمر لفظ شي نو په دي کښې كيل متعين دي بيا به هلته د كيل او
وزن دواړو ذکرېې محل شي. دا خبره علامه سندهي رحمته الله علامه دماميمي رحمته الله د قول خودلود
مطلب دپاره ذکر کړې دي. (۳)

دعلامه سندهي رحمته الله جواب:- ددي نه پس علامه سندهي رحمته الله ددي سوال چه د تمر لفظ
کیدلوسره حضور اکرم صلی الله علیه و آله فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم ولي فرمانيلى. دا تاويل چه دلته
به څه مقدار منلې کيږي يعنى من سلف في تمر مثلاً نو دمثلاً لفظ اوس تمر او غير تمر ټولته شامل
شي او ددي نه پس به دوزن ذکرېې محل نه شي. يا تقدير عبارت به داسې راويستې شي من
سلف في تمر او غير تمر نو په دي صروت کښې به هم د وزن ذکر صحيح شي. (۴)

دعلامه قسطلاني رحمته الله جواب:- علامه قسطلاني رحمته الله فرماني چه واؤ د او په معنى کښې دي
يعنى فليسلف في كيل معلوم او وزن معلوم او مطلب دادې چه چرته کيلي څيز دي نو دهغي
كيل معلوم کيدل پکاردې يا که چرې د وزن څيز دي نو وزن ئې معلوميدل پکاردې. (۵) ليکن

(۱) شرح الکرمانى رحمته الله ۸۵/۱۰ عمدة القارى: ۸۸/۱۲.

(۲) الصحيح المسلم مع شرحه الكامل للنووي رحمته الله ۳۱/۲.

(۳) صحيح البخارى مع حاشية عليه للإمام أبى الحسن السندى رحمته الله ۱/۳۷۱.

(۴) صحيح البخارى مع حاشية عليه للإمام أبى الحسن السندى رحمته الله ۱/۳۷۱.

(۵) إرشاد السارى: ۱۱۷/۴.

دا توجیه کوم چه علامه قسطلانی رحمته الله کړې ده نه صحیح کيږي ځکه چه په روایت کښې خو صرف دتمر ذکر دي او ددې مناسب هم کیل دي وزن نه دي. لهذا بهتر جواب هم هغه دي کوم چه علامه سندهی رحمته الله ورکړې دي.

دترجمة الباب سره مطابقت - دحدیث ترجمه الباب سره مناسبت ښکاره دي

دحدیث مذکور دویم سند -

حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ بِهَذَا «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ مَوْزَنٍ مَعْلُومٍ».

[حدیث ۲۱۲۵، ۲۱۲۶، ۲۱۳۵]

یعنی امام بخاری رحمته الله فرمائی چه هم دا حدیث مونږ د محمد رحمته الله نه هم په دي طریق سره بیان کړې دي او په دي کښې هم دغه دي چه معین ناپ او تول سره (۱)

رجال الحديث

قوله: حدثنا محمد - د امام بخاری رحمته الله شیخ محمد رحمته الله کښې د شراحو اختلاف دي. ابوعلی جیانی رحمته الله فرمائی چه چاددوی بازه کښې صراحت نه دي کړې چه دا څوک دي. زماپه نیزدامحمد بن سلام رحمته الله دي. علامه کلابازی رحمته الله هم دا اختیار کړی دی. (۲)

محمد بن سلام بن الفرج رحمته الله - محمد بن سلام بن الفرج السلمي، مولا هم، ابو عبدالله البخاری، البیکندي ویقال: الباکندي ایضا ویقال بالغاء ایضا. (یعنی فیکندي اوفاکندي)

وفات: - ددوی انتقال ۲۲۵ هجری کښې شوې دي.

اساتذه: - هغوی رحمته الله د ابراهیم بن عبدالرحمن الخوارزمی ابواسحاق ابراهیم بن محمد الزاری احمد بن بشیر الکوفی اسماعیل بن جعفر اسماعیل بن علیه اسماعیل بن عیاش سفیان بن عیینه عبدالله بن مبارک او محمد بن الحسن الشیبانی وغیرهم رحمهم الله نه روایات نقل کړي دي.

تلامذه: - او هغوی د امام بخاری رحمته الله او دهغوی د خوئی ابراهیم بن محمد بن سلام البیکندي المؤدب، احمد بن الفؤ، احمد بن عبدالرحمن، سلیمان بن داؤد السمرقندي، طاهر بن محمود بن نصر، طفیل بن زید (سفیان) او عییدالله بن عمرو بن حفص الیزدوی وغیرهم رحمهم الله تعالی نه روایات کړي دي. (۳)

(۱) مرتخرجه سابقا.

(۲) عمدة القاری: ۶۲/۱۲ فتح الباری: ۵۴۱/۴ وإرشاد الساری: ۱۱۶/۴.

(۳) تهذيب الكمال: ۲۵/۳۴ - ۳۴۳.

علامه یحییٰ بن یحییٰ رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: بخراسان کنز، کنز عند محمد بن سلام البیکنندی، وکنز عند اسحاق بن راهویه ^(۱)، خراسان کنبی، دَعْلَم، دوه خزانی دی یوه خزانه محمد بن سلام بیکنندی سره او یوه خزانه اسحاق بن راهویه سره.

عبید بن شریح رحمۃ اللہ علیہ فرمائی: کان محمد بن سلام من کبار المحدثین..... ^(۲) یعنی محمد بن سلام رحمۃ اللہ علیہ د کبار محدثینو نه دې او د هغوی (خدمت، حدیث کنبی یولوئی نوم دې علامه ابن حبان رحمۃ اللہ علیہ د دوی تذکره په ثقات کنبی کړې ده ^(۳)، علامه ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ د ابو عصمة سهل بن متوکل رحمۃ اللہ علیہ قول نقل کړې دې چه ما امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ ته او وئیل: حدثنی، فقال من این أنت؟ قلت من بخاری، فقال: ألم تسمع من محمد بن سلام ما یکفیک. ^(۴) یعنی ابو عصمة رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه ما امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ ته عرض او کړو چه تاسو ماته حدیث او وائشې هغوی تپوس او کړو ته د کوم ځائی یشې؟ ما عرض او کړو د بخاری نه، نو هغه او فرمائیل ولې د محمد بن سلام رحمۃ اللہ علیہ نه احادیث اوریدل ستا د پاره کافی نه دی.

اسماعیل: دا اسماعیل بن علیه رحمۃ اللہ علیہ دې. ^(۵)

ابن ابی نجیح: دا ابن ابی نجیح عبدالله بن یسار رحمۃ اللہ علیہ دې. ^(۶)

۲- باب: السلم فی وزن معلوم

تول یعنی وزن مقرر کولو سره سلم کول

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ اول باب قایم کړې وو باب السلم فی کیل معلوم که چرې مسلم فيه د مکيلات نه دې نو کیل معلومول ضروری دی او اوس امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ داخودل غواړي که چرې مسلم فيه د موزونات نه وی نو وزن معلومیدل ضروری دی لکه چه امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ خبردارې ورکول غواړي چه په موزونات کنبی د کیل په ذریعه عقدسلم صحیح نه دې. ^(۷)

^(۱) تهذيب الكمال: ۲۵/۳۴۰ - ۳۴۳.

^(۲) تهذيب الكمال: ۲۵/۳۴۰ - ۳۴۳.

^(۳) کتاب الثقات: ۷۵/۹.

^(۴) تهذيب: ۲۱۲/۹.

^(۵) کشف الباری: ۱۲/۲.

^(۶) کشف الباری: ۳۰۲/۳.

^(۷) عمدة القاری: ۶۳/۱۲.

احديث ۲۱۲۵ - ۲۱۲۶ حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمُنْهَالِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَدِينَةَ، وَهُمْ يُسَلِّقُونَ بِالنَّخْلِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلَاثَ، فَقَالَ «مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَيُكِلْ مَعْلُومٌ وَوَزَنَ مَعْلُومٌ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ» (۱).

ترجمه - حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما فرمائی کہ رسول اللہ ﷺ مدینہ منورہ تہ تشریف راوړو او خلقو کھجورې ددو و کالو اودریو کالو په میعاد باندې سلم کوله. حضور پاک ﷺ او فرمائیل کله چه څوک په یو څیز کښې سلم او کړی نو معین ناپ تول او معین میعاد سره دې کوی.

رجال الحديث

قوله: حدثنا صدقة - صدقة بن الفضل، د ده کنیت ابو الفضل دې. المروزی نسبت دې. ددوی انتقال د امام بخاری رحمته اللہ علیہ د قول مطابق ۲۲۰ هجری نه لېشان پس شوې دې. (۲) اود ابن عساکر رحمته اللہ علیہ د قول مطابق ۲۲۳ هجری کښې شوې دې. (۳)

اساتذہ: - هغوی رحمته اللہ علیہ د اسماعیل بن علیہ، حجاج بن محمد، حفص بن غیاث، سفیان بن عیینہ، عبدالله بن وهب، عبدالرحمن بن مهدي، وكيع بن الجراح او يحيى سعيد القطان وغيرهم رحمهم الله نه روایت نقل کړی دی.

تلامذہ: - اود هغوی رحمته اللہ علیہ نه امام بخاری، عبدالله بن عبدالرحمن الداری، ابوقدامة، عبيدالله بن سعيد السرخسي، عبيدالله بن واصل المبيكندي البخاري او محمد بن نصر المروزي وغيرهم رحمهم الله روايات نقل کوی.

وهب بن جرير رحمته اللہ علیہ به فرمائیل چه جزى الله اسحاق بن راهويه وصدقة ويعمر عن الاسلام خيراً، أحيوا السنة بارض المشرق يعنى الله تعالى دې اسحاق بن راهويه او صدقه بن فضل او يعمر بن بشر رحمهم الله ته د اسلام د طرف نه ښکلي بدلې وړکړې هغوی بلاد مشرق کښې سنت ژوندی کړی دی. (۴)

ابن حبان رحمته اللہ علیہ د هغوی ذکر ثقات کښې کړې دې او فرمائی کان صاحب حديث وسنة. (۵) يعقوب بن

(۱) مرتخرجه في الحديث السابق.

(۲) تهذيب الكمال: ۱۳/۱۶۴.

(۳) المعجم المشتمل، الترجمة: ۴۳۵.

(۴) تهذيب الكمال: ۱۴۵/۱۳.

(۵) الثقات لابن حبان: ۳۲۱/۸.

سفیان رحمته الله فرمائی کان کثیر الرجال. (۱) علامہ دولابی رحمته الله فرمائی ثقة بل احمد بن سیار رحمته الله هم دھغوی تعریف کری دی. (۲)

سفیان بن عیینہ ابن ابی نجیح:- ددی دواړو حضراتو رحمهما الله تذکره وړاندې حدیث کنبې تیره شوې ده.

تشریح حدیث:- که چرې مسلم فيه مکيلات نه وی نو د کیل او که موزونات نه وی نو وزن معلومیدل پکار دی. دا مسئله اجماعی ده او په دې کنبې هیڅ اختلاف نشته. لیکن سوال دادې که یو څیز مکیلی دې او په هغې کنبې بیع سلم د وزن په حساب سره او کړې شی یا یو څیز وزنی دې او په هغې کنبې بیع سلم د کیل په حساب سره او کړې شی نو په دې کنبې فقهاؤ حضراتو اختلاف دې.

بیان اختلاف فقهاء:- زمونږ د فقهاؤ فتوی د جواز ده. (۳) امام طحاوی رحمته الله هم دا اختیار کړې ده. صاحب د هدایه هم د دې تصریح کړې ده او صاحب د کافی رحمته الله هم دا اختیار کړې ده. دامام احمد بن حنبل رحمته الله نه دواړه اقوال نقل دی یو قول زمونږ موافق دې او دویم قول د عدم جواز دې. (۴) امام مالک رحمته الله فرمائی چه عرف بدل شوې دې یعنی چه کوم څیز مکیلی وو اوس د هغې عرف دوزنی شوې دې یا که یو څیز وزنی وو نو د هغې عرف کیل شوې دې. نو په دې کنبې هیڅ بدیت نشته. (۵) د شوافع هم دوه اقوال دی په دې کنبې اصح قول د جواز دې. (۶)

د حدیث باب مقصد:- په دې حدیث کنبې امام بخاری رحمته الله إلى أجل معلوم زیاتوالې ذکر کړې دې چه د أجل معین کول هم عقد سلم د پاره شرط دې. بل دا روایت د احنافو دلیل هم دې چه عقد سلم بیع مؤجل کنبې صحیح ده نه چه په مبیع معجل کنبې لکه چه د شوافع مسلک دې. (۷) وسیال تفصیله.

ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت د حضور پاک رحمته الله د قول ووزن معلوم سره واضح دې. (۸)

(۱) المعرفة: ۴۲۰/۲.

(۲) تهذيب التهذيب: ۱۷/۳ کشف الباری: ۲۳۸/۱ و ۳۰۲/۳.

(۳) بدائع الصنائع: ۲۰۸/۵ رد المحتار: ۵۵/۷ الابواب والتراجم ص: ۱۶۵.

(۴) المغنی: ۹۳۶/۱.

(۵) المغنی: ۹۳۶/۱.

(۶) إرشاد الساری: ۱۱۷/۴ المغنی: ۹۳۶/۱.

(۷) عمدة القاری: ۶۳/۱۳.

(۸) عمدة القاری: ۶۳/۱۳.

دَحْدِیْثِ مَذْکُورِ دَوِیْمِ طَرِیْقٍ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ وَقَالَ «فُلَيْسُفٌ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ» (۱)

هم دغه حدیث مذکور د علی بن مدینی رحمته الله په طریق سره هم نقل دې او په هغې کښې داسې دی چه په معین ناپ او معین میعاد سره بیع سلم کونی.

رجال الحديث

علی - دا علی بن عبدالله المدینی رحمته الله دې (۲)

سفیان - دا سفیان بن عیینہ رحمته الله دې. کشف الباری: ۲۹۷/۳.

دَحْدِیْثِ دَوِیْمِ طَرِیْقٍ مَقْصِدٌ - په دې کښې هم امام بخاری رحمته الله د بیع سلم دپاره اجل مشروط کیدو باندې تنبیه فرمائی.

دَحْدِیْثِ مَذْکُورِ دَرِیْمِ طَرِیْقٍ - [حدیث ۲۱۲۶]

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمُنْهَالِ قَالَ سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - يَقُولُ قَدِمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَقَالَ «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوزنٍ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ» [ر: ۲۱۲۴] (۳)

دَحْدِیْثِ تَرْجَمَهُ تیره شوې ده.

رجال الحديث

قُتَيْبَةُ - دا قُتَيْبَةُ بن سعید ثقفی رحمته الله دې. (۴) بل د باقی رجال حدیث تخریج هم په دې باب کښې تیر شوې دې. او په دې طریق کښې هم د عقد سلم دپاره د اجل په مشروط کیدو باندې تنبیه ده.

[حدیث ۲۱۲۷] حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ ابْنِ أَبِي الْمَجَالِيدِ. وَحَدَّثَنَا يَحْيَى حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْمَجَالِيدِ حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدٌ، أَوْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْمَجَالِيدِ قَالَ اخْتَلَفَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَادٍ بْنُ الْهَادِ وَأَبُو بَرْدَةَ فِي السَّلَفِ، فَبَعَثُونِي إِلَى ابْنِ أَبِي أَوْفَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ إِنَّا كُنَّا نُسَلِّفُ

(۱) مرتخیره فی الحدیث السابق.

(۲) کشف الباری: ۲۹۷/۳.

(۳) مرتخیره ابضاً فی الحدیث السابق.

(۴) کشف الباری: ۱۸۹/۲.

عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَبَى بَكْرٍ وَعُمَرُ، فِي الْحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ وَالزَّيْبِ،
وَالثَّمَرِ. وَسَأَلْتُ ابْنَ أَبِي الْمَجَالِدِ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ. [۲۱۲۸، ۲۱۲۹، ۲۱۳۶]

حضرت عبدالله بن ابی المجالد یا محمد بن ابی المجالد رضی اللہ عنہ فرمائی کہ:

ترجمہ - عبدالله بن شداد بن الہاد او ابو بردہ عامر بن ابی موسیٰ رضی اللہ عنہ پہ سلم کنبی اختلاف اوکرو نو زہ نئی عبدالله بن ابی اوفی صحابی رضی اللہ عنہ تہ تپوس د اولیگلم مادہغوی نہ تپوس اوکرو ہغوی اونیل چہ مونہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ او حضرت عمر رضی اللہ عنہ د زمانی نہ غنمو جوارو منقی اوکھجورو کنبی بہ عقد سلم کولو او ما د عبدالرحمن بن ابزی صحابی رضی اللہ عنہ نہ تپوس اوکرو ہغوی ہم داسی اوونیل.

رجال الحديث

ابوالولید:- د ابوالولید ہشام بن عبدالملک الطیالسی رضی اللہ عنہ دی. (۳)

شعبہ:- دا شعبہ بن حجاج رضی اللہ عنہ دی. (۴)

ابن ابی المجالد:- عبدالله بن ابی المجالد ویقال: محمد بن ابی المجالد الکوفی ہغوی مولى عبدالله بن ابی اوفی رضی اللہ تعالیٰ عنہ دی.

اساتذہ:- ہغوی رضی اللہ عنہ د حضرت عبدالله بن ابی اوفی، عبدالله بن شداد بن الہاد، عبدالرحمن بن ابزی، مقسم او وراد مولى مغیرہ بن شعبہ رضی اللہ عنہ نہ روایات کری دی.

تلامذہ:- ہغوی رضی اللہ عنہ نہ اسماعیل بن عبدالرحمن السدی، اشعث بن سوار، اشعث بن ابی الشعنا، حسن بن عمارۃ البجلی، شعبہ بن الحجاج او ابواسحاق الشیبانی رحمہم اللہ نہ روایات کری دی. (۵)

عیسیٰ بن معین او ابو زرعه رضی اللہ عنہ فرمائی ثقہ. (۶) ابو عبید آجری فرمائی مادا بوداؤد رضی اللہ عنہ نہ واؤریدہ چہ امام شعبہ محمد بن ابی المجالد نہ حدیث بیانوی نو شعبہ پہ ہغی کنبی خطاء

(۱) وأخرجه البخاری ایضاً فی باب السلم إني من ليس هذه أصل رقم الحديث: ۲۲۴۴، ۲۲۴۵ وباب السلم إلى أجل معلوم رقم الحديث: ۲۲۵۴، ۲۲۵۵ وأبوداؤد فی الاجارة باب فی السلف: ۳۴۶۴، ۳۴۶۵ والنسائي فی البیوع باب السلم فی الزییب: ۴۶۱۹ وانظر كذلك فی جامع الاصول الباب السابع فی السلم رقم: ۴۲۴ وتحفة الاشراف رقم: ۵۱۷۱.

(۲) تدوی تذکرہ کتاب التیم باب التیم هل ینفخ فہما کنبی تیرشوی دی

(۳) کشف الباری: ۳۸/۲.

(۴) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

(۵) تہذیب الکمال: ۲۸۸/۶.

(۶) الجرح والتعديل: ۵/ الترجمة: ۸، ۸۴۴/ الترجمة: ۴۵۸۸۱.

کوی صحیح عبدالله بن ابی المجالدی (۱) بخاری شریف کنبی دهغوی هم یوحديث دي او هغوی حضرت مجاهد رضی اللہ عنہ خوم وو. (۲)

تشریح حدیث - حضرت عبدالله بن شداد او حضرت ابو بردہ رضی اللہ عنہما په مینځ کنبی اختلاف په دي خبره شوې وو چه آیا د سلم معامله کول دهغه سړی دپاره جائز ده که نه چا سره چه مسلم فيه فی الحال موجود نه وی نوهغه اوس مسلم اليه جوړیدی شی که نه؟ نوهغوی د تحقیق دپاره ابن ابی المجالد حضرت عبدالله بن ابی اوفی رضی اللہ عنہ ته اولیگلو. هغوی جواب ورکړو چه مونږ به د نبی صلی اللہ علیہ وسلم په مبارکه زمانه کنبی بیع سلم په مذکوره څیزونو کنبی کوله بیا د وړاندې باب په پرمی روایت کنبی اضافه ده چه مونږ به د دې تپوس نه کولو چه تاسره هغه څیز موجود دي که نه؟ ما کننا نسئلهم عن ذلك. لهذا د دې نه معلومه شوه چه د دې خبرې تحقیق کول چه مسلم اليه سره مسلم فيه دي وخت کنبی موجود دي که نه دا ضروری نه دی او چه کله دا ضروری نه دی نو عقد سلم هم په دي باندې موقوف نه ده.

یواشکال او جواب :- د مذکوره بحث سره یواشکال هم لرې شو. اشکال داووجه امام بخاری رحمته اللہ علیہ ترجمه الباب قایم کړو السلم فی وزن معلوم او په دي روایت کنبی چه کوم څلور څیزونه ذکر کړي شوی دی په هغې کنبی یوهم وزنی نه دي نو د دې جواب دادې چه په وړاندې باب کنبی روایت راځی هلته د زبیب په ځائی زیت ذکر دي او هغه وزنی دي. امام بخاری رحمته اللہ علیہ دهغې طرف ته د دې روایت په ذریعه اشاره کړې ده چه هم د دې روایت په بعض طرق کنبی د زیت لفظ دي کوم چه وزنی دي. (۳)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت :- دي بحث سره د حدیث باب ترجمه الباب سره مناسبت هم واضح شو.

۳- باب: السلم الى من ليس عنده أصل

داسې سړی سره سلم کول چا سره چه اصل مال نه وی

د ترجمه الباب مقصد :- دلته دوه مسئلې دي. یوه دا چه مسلم اليه سره د عقد سلم په وخت مسلم فيه موجود کیدل ضروری دی که نه؟ نوهیڅوک هم د دې قائل نه دی چه د عقد سلم په وخت دي د مسلم فيه مسلم اليه سره کیدل ضروری دي. لهذا دامسئله اختلافی نه ده. دویمه مسئله داده چه د عقد سلم په وخت د حلول اجل پورې د مسلم فيه په بازار کنبی موجود کیدل ضروری دی یا د حلول اجل په وخت د دې موجود کیدل ضروری دي. د جمهور علماؤ رائي داده چه د عقد په وخت د مسلم فيه بازار کنبی ملاویدل ضروری نه دی د حلول اجل په وخت ضروری

(۱) سؤالات أبي عبيد: ۲۶۸/۳.

(۲) فتح الباری: ۵۴۰/۴.

(۳) فتح الباری: ۴۳۰/۴.

دی لیکن امام سفیان ثوری رحمته الله او امام اوزاعی رحمته الله او امام ابوحنیفه رحمته الله فرمائی چه دَعَقْدَسَلَم په وخت دَمَسَلَم فیه په بازار کښې ملاویدل ضروری دی او که چرې دَحْلُول اجل نه وړاندې ددې انقطاع اوشی نو دا دَعَقْدَسَلَم دپاره مضر دی لکه چه مسلم فیه دَعَقْد د وخت نه واخله دحضور اجل پورې یوشان ملاویدل ضروری دی. (۱)

د امام بخاری رحمته الله ددې ترجمه الباب نه په ظاهره دهغه خلقو تائید کیږي چه وانی مسلم الیه سره دَعَقْد وخت کښې دمسلم فیه کیدل ضروری نه دی خو چه څنگه ذکر اوشو چه په دې کښې خود چاهدو اختلاف نشته لکه چه کوم دلیل امام بخاری رحمته الله په ترجمه الباب کښې پیش کړې دې دهغې د ظاهر نه چه د کومو حضراتو تائید ښکاری نوهغه حضرات چرته شته نه ځکه چه تائید خو په مقابله کښې کیږي او دلته خو دتولو په دې خبره اتفاق دې چه دَعَقْد په وخت مسلم الیه سره دمسلم فیه موجود کیدل ضروری نه دی. اختلافی مسئله خودویمه ده چه دَعَقْد وخت نه دَحْلُول اجل پورې بازار کښې دمسلم فیه موجود کیدل ضروری دی که نه؟

لهذا هم دغه به وئیلی شی چه د امام بخاری رحمته الله مقصد هم دا بیانول دی چه دمسلم فیه دَعَقْد په وخت بازار کښې موجود کیدل ضروری نه دی لکه چه د جمهورو مسلک دې او کومه خبره چه د ترجمه د ظاهر نه په ذهن کښې راځی چه هغه مراد وانخستې شی. (۲)

احديث [۲۱۲۸/۲۱۲۹] (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْمَجَالِدِ قَالَ بَعَثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ وَأَبُو بَرْدَةَ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - فَقَالَ سَلُهُ هَلْ كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُسْلِفُونَ فِي الْحِنْطَةِ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ كُنَّا نُسْلِفُ نَيْبَ أَهْلِ الشَّامِ فِي الْحِنْطَةِ، وَالزَّيْتِ، فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ. قُلْتُ إِلَى مَنْ كَانَ أَصْلُهُ عِنْدَهُ قَالَ مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ، مَرَّ بَعَثَانِي إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيزَى فَأَلْتُهُ فَقَالَ كَانَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُسْلِفُونَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَلَمْ نَسْأَلُهُمْ أَهْمُ حَرِّتُ أَمْرًا.

ترجمه :- محمد بن ابی المجالد رحمته الله فرمائی چه زه عبدالله بن شداد او ابو برده رحمته الله عبدالله بن ابی اوفی رحمته الله ته ددې تپوس دپاره اولیگلم چه آیا د حضور پاک صلی الله علیه و آله صحابه کرامو رضی الله عنهم به دهغوی په زمانه کښې په غنمو کښې عقد سلم کوله؟ عبدالله رحمته الله او وئیل او مونږ به د شام د زمیندارانونه غنم جوار او زیتون کښې عقد سلم کوله په یومعین ناپ او معین مودې پورې. ما وئیل هغه خلقو سره به تاسو عقد سلم کوله چاسره چه به دغه مالونه موجود وو. هغه او وئیل

(۱) فتح القدیر: ۷/۷۸ والمغنی لابن قدامة: ۱/۹۳۹.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۶۵.

(۳) انظر الحديث السابق للتخريج.

چه مونږ به ددې هرڅه تپوس نه کولو بیا دې دواړو زه عبدالرحمن بن ابزی صحابی رضی الله عنه له اولیګلو ماد هغوی نه هم تپوس او کړو هغوی او وویل چه صحابه کرامو به د حضور پاک په زمانه کښې بیع سلم کوله او مونږ به دهغوی نه داتپوس نه کولو چه هغوی سره فصل شته که نه؟

رجال الحديث

موسی بن اسماعیل :- داشیخ موسی بن اسماعیل تبو ذکی بصری رحمته الله دې. (۱)

عبدالواحد :- داعبدالواحد بن زیاد رحمته الله دې. (۲)

الشیبانی :- دا ابواسحاق الشیبانی رحمته الله دې. (۳)

محمد بن ابی المجالد :- دمحمد بن ابی المجالد رحمته الله ددوی تذکره تیرشوی باب کښې تیره شوه.

عبدالله بن شداد :- داعبدالله بن شداد بن الهادی رحمته الله دې. حواله بالا.

ابوبرده :- دا ابوبرده عامر بن ابی موسی الاشعری رحمته الله دې. (۴)

عبدالله بن ابی اوفی :- دا عبدالله بن ابی اوفی رحمته الله دې. (۵)

عبدالرحمن بن ابزی :- دوی عبدالرحمن بن ابزی الخزاعی رحمته الله دې. (۶)

دمذکوره حدیث دویم طرق :- [حدیث ۲۱۲۹] (۷) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ
الشَّيْبَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُجَالِدٍ هَذَا وَقَالَ فَنُسِلِفُمْ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ. وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ
بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سُفْيَانَ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ وَقَالَ وَالزَّيْتِ. حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنْ
الشَّيْبَانِيِّ وَقَالَ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّيْبِ. [ر: ۲۱۲۷]

رجال الحديث

اسحاق :- دا اسحاق بن شاهین الواسطی رحمته الله دې. (۸)

(۱) کشف الباری: ۴۲۳/۱، ۴۷۷/۳.

(۲) کشف الباری: ۳۰۱/۲.

(۳) صحیح بخاری کتاب الحيض باب مباشرة الحائض.

(۴) کشف الباری: ۶۹۰/۱.

(۵) صحیح البخاری کتاب الوضوء باب من لم ير الوضوء الا من المخرجين.

(۶) کتاب التيمم باب التيمم هل ينتفع فيها.

(۷) مرتخرجه ايضاً.

(۸) کشف الباری کتاب الحيض باب الاعتكاف للسحاضة.

خالد بن عبدالله - دا خالد بن عبدالله بن عبد الرحمن الطحان الواسطی رحمته الله دې (۱)

الشیبانی - دا ابواسحاق سلیمان الشیبانی رحمته الله دې (۲)

دا د حدیث مذکور د دویم طریق دې او په دې کښې د زیت یعنی زیتون ذکر نشته
د حدیث مذکور دریم طریق - وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سُفْيَانَ قَالَ حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ
وَقَالَ الزَّيْتِ.

رجال الحديث

عبدالله بن الوليد - دا عبدالله بن الوليد ابو محمد العدنی رحمته الله دې (۳)

سفیان - دا سفیان بن سعید ثوری رحمته الله دې (۴)

دا د حدیث مذکور دریم طریق دې کوم چه امام بخاری رحمته الله تعلیقاً شیخ عبدالله بن الوليد رحمته الله
نه نقل کړې دې او دې فائده داده چه په دې کښې د زبیب منقی په ځانې د زیت یعنی د زیتون
ذکر دې حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چه دا تعلیق امام سفیان رحمته الله په خپل جامع کښې د علی
بن حسن الهلالی عن عبدالله بن الوليد په طریق سره موصولاً نقل کړې دې (۵)

تشریح حدیث - امام بخاری رحمته الله په دې باب کښې په بنیادی توگه باندې دوه روایتونه ذکر
کړي دی یو د عبدالله بن ابی اوفی او دویم د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما د ابن ابی اوفی
رضی الله عنه د روایت نه دا معلومیږي چه مسلم الیه سره د عقد په وخت د مسلم فیه کیدل ضروری نه
دی. په دې مسئله کښې لکه څنگه چه تیر شو د چا اختلاف نشته البته اختلاف په دې خبره
کښې دې چه د عقد په وخت د مسلم فیه په بازار کښې موجود کیدل ضروری دی او که نه؟
د عبدالله بن ابی اوفی رضی الله عنه روایت د دې نه خاموش دې او د عبدالله بن عباس رضی الله عنهما په راتلونکي
روایت کښې دا ذکر دی چه ابوالبختری الطائی رحمته الله د نخل معین د سلم باره کښې سوال او کړو
که چرې په نخل معین کښې سلم او کړې شی نو د دې څه حکم دې؟ حضرت عبدالله بن عباس
رضی الله عنهما او فرمائیل چه رسول الله صلی الله علیه و آله بیع النخل قبل بدو الصلاح نه منع کړې ده.

د روایت ترجمه الباب مطابقت او د شارح بخاری ابن بطال رحمته الله اشکال - خبره د کوم ځانې نه کوم
ځانې ته اورسیده په دې وجه د بخاری شریف بعض شارحینو او وئیل چه دا روایت په ترجمه

(۱) کشف الباری کتاب الرضوء باب من مضمض والستشق من غرفة.

(۲) کشف الباری کتاب الحيض باب مباشرة الحائض.

(۳) کشف الباری کتاب الحج باب فی رمی الجمار من بطن الوادی.

(۴) کشف الباری: ۲/۲۷۸.

(۵) فتح الباری: ۴/۴۳۱ تغلیق التعليق: ۳/۲۷۵.

الباب باندې منطبق نه دي چونکه دباب مقصد خوداخودل ووجه د عقد په وخت د مسلم فيه بازار کښې ملاویدل ضروري دی که نه؟ بیع النخل قبل بدوالصلاح سره دباب څه تعلق نشته. نو علامه ابن بطلال رحمته فرمائی چې دابن عباس رضی الله عنهما ددې روایت تعلق وړاندینی باب سره وو یو کاتب چرته په غلطی سره په دې باب کښې ذکر کړې دي.

دابن منیر مالکی رحمته جواب: علامه ابن منیر مالکی رحمته فرمائی امام بخاری رحمته دابن عباس رضی الله عنهما روایت سره ترجمه الباب ثابت کړې دي هغه داسې چې کله دابن عباس رضی الله عنهما نه سائل تپوس او کړو چې په نخل معین کښې بیع سلم کیدی شي که نه؟ نو هغوی په جواب کښې نهی عن بیع النخل قبل بدوالصلاح ذکر کړو لکه چې دانی اوخودل په نخل معین کښې بیع سلم کول که چرته دبیع نخل قبل بدوالصلاح په باب کښې داخل ده نو ناجائز ده ځکه چې حضور پاک صلی الله علیه و آله ددې نه منع کړې ده. ددې به دامفهوم راوځي که چرې نخل غیر معین وی او په هغې کښې بیع سلم اوکړې شي نو دبیع النخل قبل بدوالصلاح په باب کښې داخل نه دی لهذا په نخل معین کښې به دسلم کولو اجازت وی

خلاصه دا شوه چې امام بخاری رحمته د جمهور علماؤ تائید کړې دي او دانی اوخودل چې د عقد په وخت د مسلم فيه په بازار کښې موجود کیدل ضروري نه دی. که نخل غیر معین وی او په هغې باندې میوه لگیدلې وی او دغه وخت بازار ته نه ده راغلې او تاسو په هغې کښې بیع سلم اوکړئ نو جائز ده.

یوه عجیبه خبره: لیکن عجیبه خبره داده چې دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما د کوم روایت نه ابن منیر مالکی رحمته د امام بخاری رحمته دامسک ثابته وی چې دمسلم فيه د عقد د وخت نه د حلول اجل پورې موجود پاتې کیدل ضروري نه دی. که د حلول اجل په وخت کښې مسلم فيه چرته موجود وی نو دا کافی دی مگر هم ددغه روایت نه د احنافونه صاحب د هدایه وغیره دمسک اثبات کړې دي. ^(۱) یعنی د کوم څیز دپاره چې ابن منیر مالکی رحمته ددې روایت نه استدلال کړې دي فقهاء احناف ددې د عکس دپاره هم ددې روایت نه استدلال کړې دي. د هغوی د استدلال تقریر دادې چې دحضرت ابن عباس رضی الله عنهما چې کله دا تپوس اوکړې شو چې په نخل معین کښې بیع سلم کیدی شي که نه؟ نو هغوی په جواب کښې د رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد نقل کړو چې حضور پاک صلی الله علیه و آله د بدوالصلاح نه وړاندې دبیع النخل نه منع فرمایلي ده. ددې نه معلومه شوه چې بیع قبل بدوالصلاح ممنوع ده او سوال په بیع سلم کښې وو. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما په جواب کښې هم دا روایت ذکر کړو نو معلومه شوه چې هغه ددې په عموم کښې بیع سلم هم داخلوی. چونکه ابن عباس رضی الله عنهما د نخل بیع سلم په دې کښې داخله کړې ده لهذا معلومه شوه لکه څنګه چې بیع قبل بدوالصلاح ممنوع ده دغه شان د نخل معین بیع سلم هم ممنوع ده. ددې وجه داده

(۱) شرح صحیح البخاری لابن بطلال: ۳۶۷/۶.

(۲) فتح الباری: ۵۴۵/۴.

(۳) فتح القدیر: ۸۷/۷، ۸۹.

لکه چه قبل بدوالصلاح میوه په بازار کښې نه ملاوړې دغه شان په دې صورت کښې هم میوه په بازار کښې نه ملاوړې نوډ ناجائز کیدو وجه داشوه چه مسلم فیه په بازار کښې موجود نه دې.

بهر حال اوس په دې روایت کښې دواړه احتمال پیدا شو. په دې وجه امام بخاری رحمته الله علیه ترجمه مجمل ساتلې او روایتونه ئی دوه پیش کړی یو د ابن ابی اوفی رحمته الله علیه په کوم سره چه د مسلم فیه موجود کیدل ضروری نه معلومېږي او دویم د ابن عباس رحمته الله علیه په کوم سره چه مسلم فیه موجود کیدل ضروری معلومېږي. امام بخاری رحمته الله علیه د خپل طرف نه هیڅ فیصله نه ده کړې بلکه د مجتهد حواله کړې ئی ده چه دا دوه دلیلونه دی کوم چه اولی گنړنی هم هغې ته ترجیح ورکړنی.

د احنافو تائید:- د احم ممکن دی چه امام بخاری رحمته الله علیه د احنافو تائید کوی ځکه چه د ابن ابی اوفی رحمته الله علیه د روایت نه خو دامعلومه شوه چه مسلم الیه سره د مسلم فیه موجود کیدل ضروری نه دی خو په دې سره دانه معلومېږي چه د مسلم فیه کیدل ضروری نه دی او د ابن عباس رحمته الله علیه په روایت سره دامعلومېږي چه د مسلم فیه د سلم په وخت په بازار کښې ملاویدل ضروری دی ځکه چه که چرې مسلم فیه موجود نه شی نو دا بیع به په قبل بدوالصلاح کښې داخل شی. دغه شان امام بخاری رحمته الله علیه د مسلم فیه موجود کیدل ضروری ثابت کړل او د احنافو تائید ئی اوکړو.

یو بل احتمال:- خود احم ممکن دی چه امام بخاری رحمته الله علیه د جمهورو تائید کوی او هغه د ابن ابی اوفی رحمته الله علیه د روایت نه د اثبات کړې وی چه د مسلم فیه د عقد په وخت موجود کیدل ضروری نه دی ځکه چه د ابن ابی اوفی رحمته الله علیه نه عبدالله بن شداد پښتنه او کړه هل کان اصحاب رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم یسلفون فی الحنطة آیا صحابه کرامو رحمته الله علیه په حنطة کښې بیع سلم کوله؟ هغوی جواب ورکړو او کوله به ئی او هغوی به داسوال نه کولو چه مسلم فیه موجود دې که نه. په دې روایت کښې د دې خبرې تصریح ده چه هغوی به دا سوال نه کولو چه مسلم فیه موجود دې که نه. لهذا معلومه شوه چه د عقد سلم په وخت د مسلم فیه موجود کیدل ضروری نه دی او د دې نه پس د حضرت ابن عباس رحمته الله علیه روایت چه په ظاهره د دې په خلاف باندې دلالت کولو او دهغې سره د احنافو تائید کیدلو. امام بخاری رحمته الله علیه په دې روایت کښې د تاویل طرف ته اشاره او کړه چه دا روایت د جمهورو خلاف نه دې ځکه چه د ابن عباس رحمته الله علیه نه سوال کړې شوې وو چه آیا په نخل معین کښې بیع سلم کولې شی که نه؟ د دې په جواب کښې هغوی د حبیب پاک رحمته الله علیه دا ارشاد او فرمائیلو چه حضور پاک قبل بدوالصلاح د بیع کولونه منع فرمائیلې ده اودا په دې وجه منع کړې شوې ده چه په دې کښې غرر دې د دې خبرې یره ده چه میوه ضائع شی او د مشتری مال هم ضائع شی او په نخل معین کښې چه کله بیع سلم کولې شی نو په دې کښې هم دغه غرر شته په دې وجه د ابن عباس رحمته الله علیه د روایت په ذریعه منع اوکړې شوه خو چه ترکومې د غیر معین نخل سوال دې نو که په هغې کښې بیع سلم اوکړې شی

نوهلته خو غررنشته لهذا هغه جائزده نولکه چه د ابن عباس رضی الله عنه ددې روایت تاویل امام بخاری رحمته الله علیه بیان کړو چه هغه د نخل معین باره کښې دې چونکه هلته د غررانديښنه ده که چرته په غیر معین کښې سلم کولې شی نوهغه جائزده او مسلم فیه خوبه په دې صورت کښې هم په بازار کښې موجودنه وی او بیع سلم به ئی جائزوی نومعلومه شوه چه د عقد سلم دپاره د مسلم فیه په بازار کښې موجود کیدل ضروری نه دی.

قوله: کنا نسلف نبیط أهل الشام..... - نبیط: د نون فتحه سره اود باء کسرې سره ددې جمع انباط ده. دا نبیط د عربو یو قوم وو د کوم نسب چه مخلوط شوې وو عربو او عجموسره او دغه شان ژبه ئی هم خالص عربی پاتې شوې نه وه اودې خلقو به په عام توگه باندي دزمیندارئی وغیره کارونه کول او غله به ئی خرخوله.

بعض حضراتو وئیلی دی چه دوی ته نبیط او انباط په دې وجه وئیلې شی دوی به په انباط ماء کښې معرفت او مهارت لرلو یعنی په زمکه کښې چرته اوبه زیاتې دی او په آسانئی سره راوتلې شی او چرته په دأوبو په راویستلو کښې مشکلات بینږی. (۱)

د مذکوره حدیث یوبل طرق: - حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا جَرِيرٌ عَنِ الشَّيْبَانِيِّ وَقَالَ فِي الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّيْبِ.

دا د مذکوره حدیث یوبل طریق دې په کوم کښې چه هم زبیب ذکر کړې شوې دې په ځائی د زیت.

رجال الحديث

قتيبة: - دا قتيبة بن سعيد رحمته الله علیه دې. (۲)

جرير: - دا جرير بن عبد الحميد رحمته الله علیه دې. (۳)

[حدیث ۲۱۳۰] (۲) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ أَخْبَرَنَا عَمْرُو قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْبَخْتَرِيِّ الطَّائِي قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ - رضي الله عنهما - عَنِ السَّلْمِ فِي النَّخْلِ. قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ، حَتَّى يُؤْكَلَ مِنْهُ وَحَتَّى يُوزَنَ. فَقَالَ الرَّجُلُ وَأَيُّ شَيْءٍ يُوزَنُ قَالَ رَجُلٌ إِلَى جَانِبِهِ حَتَّى يُحْرَزَ.

ترجمه: - ابوالبختري رضی الله عنه فرمائی ما د ابن عباس رضی الله عنه ته تپوس او کړو هغه کهجورې چه په ونه

(۱) عمدة القاری: ۶۶/۱۲ والنهایة فی غریب الحدیث والامر: ۷۰۴/۲.

(۲) کشف الباری: ۱۸۹/۲.

(۳) کشف الباری: ۲۶۸/۳.

(۴) وأيضاً أخرجه البخاری فی کتاب السلم باب السلم فی النخل رقم الحدیث ۲۲۴۸، ۲۲۵۰ ومسلم فی البیوع باب النهی عن بیع لشار قبل بدوصلا بهما بغير شرط القطع رقم الحدیث: ۳۸۷۳.

پورې لکیدلې وی په هغې کښې سلم کول څنگه دی؟ هغوی اوونیل چه رسول الله ﷺ په ونه باندې لکیدلې کهجورې خرڅولونه منع فرمائیلې ترکومې چه هغه د خوراک قابل نه شی اود وزن لائق نه شی یوسړی اوونیل د وزن نه څه مرادې؟ کوم سړې چه هغه سره خواکې ناست وو هغه اوونیل یعنی د اندازه کولولائق شی.

رجال الحديث

ادم - دا آدم بن ابی ایاس رضی الله عنه دې. ^(۱)

شعبة - دا شعبه بن الحجاج رضی الله عنه دې. ^(۲)

عمرو - دا عمرو بن مرة بن عبدالله المرادی الاعمى الکوفى رضی الله عنه دې. ددوی تذکره کتاب الاذان باب تسوية الصفوف عند الاقامة وبعدها کښې تیره شوې ده.

ابوالبختري سعيد بن فيروز كوفي الطائي - د دوی رضی الله عنه انتقال ۸۳ هجری کښې شوې دې. ^(۳)

اساتذه - هغوی رضی الله عنه د حارث اعور، حبيب بن ابی ملیکه، حضرت عبدالله بن عباس، حضرت عبدالله بن عمر بن خطاب، حضرت ابو برزة اسلمی، حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه نه روایات نقل کړي دي. بل ددې حضراتو نه ئي مرسلأ روایت نقل کړي دي. حضرت سلمان فارسی رضی الله عنه حذیفه بن الیمان رضی الله عنه عبدالله بن مسعود رضی الله عنه علی بن ابی طالب رضی الله عنه او عمر بن خطاب رضی الله عنه. ^(۴)

تلامذه - د هغوی رضی الله عنه نه حبيب بن ابی ثابت، ابو الحجاج، داؤد بن ابی عوف، زید بن جبیر، سلمه بن كهیل، عبداللاعلی بن عامر، عطاء بن سائب او عمرو بن مكره وغيرهم رحمهم الله روایات نقل کړي دي. ^(۵)

یحیی بن معین، ابو زرعه او ابو حاتم رحمهم الله فرمائی ثقه. ^(۶) حضرت حبيب بن ابی ثابت رضی الله عنه فرمائی زه او ابوالبختري الطائي او سعید بن جبیر رضی الله عنه یوځانی جمع شو نو شیخ طائي رضی الله عنه زمونږ دټولونه دزیات علم خاوند او فقیه وو. ^(۷) حضرت بلال بن خباب رضی الله عنه فرمائی کان من أفاضل الكوفة.

^(۱) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

^(۲) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

^(۳) تهذيب الكمال: ۳۴/۱۱ تاریخ البخاری الكبير: ۳/ الترجمة: ۱۶۸۴.

^(۴) تهذيب الكمال: ۳۲/۱۱.

^(۵) حواله سابقه.

^(۶) حواله نیز الجرح والتعديل: ۱/۴ والترجمة: ۲۴۱.

^(۷) حواله مذکوره.

د حدیث تشریح - کله چه ابن عباس رضی الله عنهما د سائل په جواب کښې او فرمایلی چه رسول الله صلی الله علیه و آله قبل الاکل او قبل الوزن یعنی د خوراک او وزن کولونه لائق کیدو په صورت کښې په ونه کښې لگیدلې کهجور وکښې د بیع سلم نه منع فرمایلی ده نو یواشکال زاپیداشو ترکومې پورې چې کهجورې په ونه کښې لگیدلې وی تر هغه وخت پورې د دې د وزن کولو څه امکان نه وی نودلته د قبل الوزن قید ولې اولگولې شو؟ نویو صاحب چه دهغوی په اړخ کښې ناست ووهغه اوونیل چه د دې دامطلب نه دې کوم چه ته خیال کوي بلکه د دې مطلب دادې ترکومې پورې چه د دې اندازه کولې شی یعنی د وزن نه حقیقی معنی مرادنه ده بلکه اندازه لگول مراد دی بل د دې حدیث ترجمه الباب سره مطابقت او نورو ابحاث حدیث د وړاندې په ضمن کښې تیر شوی دی

قوله: (فقال الرجل) وقوله (قال رجل إلى جانيه) - حافظ ابن حجر رحمته الله فرماني چه نه خود دغه سوال کونکی نوم معلوم شواونه د تفسیر کونکی ^(۱)، علامه کرمانی رحمته الله فرماني چه د سائل نه مراد پخپله ابو البختري رحمته الله دې ^(۲) وقال معاذ حدثنا شعبه عن عمرو قال أبو البختري سمعت ابن عباس - رضي الله عنهما - نهى النبي - صلى الله عليه وسلم - مثله. (۲۱۳۱، ۲۱۳۲ وانظر: ۱۴۱۵)

رجال الحديث

معاذ: - دامعاذ بن معاذ التيمي قاضي بصره رحمته الله دې د دوی تذکره کتاب الاذان باب إذا أقيمت الصلاة فلا صلاة إلا المكتوبة کښې تیره شوې ده. شعبه: - دا شعبه بن الحجاج رحمته الله دې ^(۳)

د تعليق تفصيل: - علامه عینی رحمته الله فرماني چه دا تعليق علامه اسماعيلي رحمته الله يحيى بن محمد رحمته الله عن عبيد الله بن معاذ عن ابيه په طريق سره موصولاً ذکر کړې دې ^(۴) په سابقه حدیث کښې وو شعبه اخبرنا عمرو قال سمعت أبا البختري قال سالت ابن عباس رضي الله عنهما اودلته دی شعبه عن عمرو قال أبو البختري سمعت ابن عباس رضي الله عنهما الخ یعنی شعبه رحمته الله دا روایت عمرو بن مرة رحمته الله نه په سیغه داخبار او عنعنه دواړو طریقو سره نقل کوی

(۱) فتح الباری: ۴/۴۵۴.

(۲) شرح کرمانی: ۸۸/۱۰.

(۳) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

(۴) عمدة القاری: ۶۷/۱۲ تغلیق التعليق: ۲۷۵/۳.

۴- باب: السلم فی النخل

په ونه کښې چه کومې کهجورې لږېدلې وې په هغې کښې مفدسلم کول

د ترجمه الباب مقصد ددې باب نه امام بخاری رحمه الله داخودل غواړې چه د ونې په کهجورو کښې بیع سلم جائز ده (۱) دې نه پس به هم هغه سوال پیدا کړې چه قبل بدو الصلاح به دا سلم وی یا بعد بدو الصلاح دامسئله په تفصیل سره تیره شوه

احديث ۲۱۳۱ / ۲۱۳۲ حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ قَالَ سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ السَّلْمِ فِي النَّخْلِ فَقَالَ نَهَى عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يَصْلَحَ، وَعَنْ بَيْعِ الْوَرَقِ نَسَاءً بِنَاجِزٍ.

وَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ السَّلْمِ فِي النَّخْلِ، فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى يُؤْكَلَ مِنْهُ، أَوْ يَأْكُلَ مِنْهُ، وَحَتَّى يُوزَنَ. (۲)

ترجمه: - ابوالبختري رحمه الله فرماني چه ما دحضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه دهغه کهجور وباره کښې کومې چه په ونه کښې ليگيدلې وې کښې د بيع سلم متعلق تپوس او کړو هغوی اوونيل کهجورې چه ترکومي پورې په پخيدو نه وې راغلې ترهغه وخته پورې دهغې خرڅول منع دی دغه شان سپين زر د سرو زرو په بدله کښې چه کله یو طرف ته نقدې او بل طرف ته قرض وی خرڅول جائز نه دی. او ما دحضرت عبدالله ابن عباس رضي الله عنهما نه په ونه کښې ليگيدلې کهجورو کښې د سلم کولو تپوس او کړو هغوی اوونيل رسول الله ﷺ په ونه لگيدلې کهجورې خرڅولونه منع فرمانيلې ترکومي چه هغه د خوړلو او وزن کولو قابل نه شی.

رجال الحديث

ابو الوليد: - دا ابو الوليد هشام بن عبد الملك الطيالسي رحمه الله دی. (۳)

شعبة: - دا شعبه بن حجاج رحمه الله دی. (۴)

عمرو: - دا عمرو بن مرة رحمه الله دی. ددوی تذکره کتاب الاذان باب تسوية الصفوف الخ کښې تیره شوې ده.

ابوالبختري: - دا ابوالبختري سعيد بن فيروز طائي احوال ما قبل باب کښې تفصیل سره تیر شو.

(۱) عمدة القاری: ۶۷/۱۲ تغلیق التعليق: ۲۷۵/۳.

(۲) أما رواية بن عمر رضي الله عنهما فقد مر تخريجه في كتاب الزكاة باب من باع ثماره أو تخله أو أرضه أو زرعه وقد وجب فيه العشر أو الصدقة الخ رقم الحديث: ۱۴۸۶. وأما مسند ابن عباس رضي الله عنه فقد مر تخريجه في الحديث السابق.

(۳) كشف الباری: ۳۸/۲.

(۴) كشف الباری: ۶۷۸/۱.

لغات: - النساء: بفتح النون وبالمدة والقصر یعنی تاخیر سره، قرض یقال لسات الشئ نساءً آنسائه
إنساء، إذا آخرته (۱)

ناجز حاضر نجزینجون نه حاضریدل، حاصلیدلویه معنی کنبی دې. (۲)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: - د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت ښکاره دې

د حدیث تشریح: - د دې حدیث د بعض مسائلو بحث په وړاندې باب کنبی تیر شو. دلته شراح
بخاری رحمهم الله کوم چه د شوافع نه دی د یوې مسئلې اثبات کړې دې چه هغوی دا روایت
په سلم حال باندې محمول کوی. (۳)

یوسلم مؤجل دې د کوم چه جمهور قائل دی او یو سلم حال یعنی فوراً سلم فیه ته رب السلم
حواله کول لکه چه دامام شافعی رحمته الله علیه مسلک دې. خود احنافو او جمهورو علماؤ په نیز د سلم
مؤجل کیدل ضروری دی لکه چه صریح نصوص په دې باندې دلالت کوی چه د صحت سلم
دپاره اشتراط اجل ضروری دې. (۴)

احديث ۲۱۳۲ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو عَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ
سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ السَّلْمِ فِي النَّخْلِ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ - عَنْ بَيْعِ الثَّمَرِ حَتَّى يَصْلَحَ، وَنَهَى عَنِ الْوَرِقِ بِالذَّهَبِ نَسَاءً يَنَاجِزُ.
وَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ بَيْعِ النَّخْلِ حَتَّى
يَأْكُلَ أَوْ يُؤْكَلَ، وَحَتَّى يُوزَنَ. قُلْتُ وَمَا يُوزَنُ قَالَ رَجُلٌ عِنْدَهُ حَتَّى يُحْزَرَ. (ار: ۲۱۳۰)

رجال الحديث

محمد بن بشار: - دامحمد بن بشار بن عثمان بصری رحمته الله علیه دې. (۵)

غندر: - داغندر محمد بن جعفر دې. (۶) او د نورو رواة احوال وړاندې حدیث کنبی تیر شوی دی.
دا هم د دغه حدیث مذکور دویم طریق دې او په دې کنبی دی: نهى النبي صلى الله تعالى عليه وسلم
خود ابو زر او ابو الوقت په روایت کنبی دی: نهى عمر علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی چه د حضرت

(۱) النهاية: ۷۳۳/۲.

(۲) النهاية: ۷۱۴/۲.

(۳) فتح الباری: ۵۴۶/۴.

(۴) بدائع الصنائع: ۲۱۲/۵.

(۵) کشف الباری: ۲۵۸/۳.

(۶) کشف الباری: ۲۵۰/۲.

عمر رضی الله عنه منع کول خود هغه د رسول الله صلی الله علیه و آله نه د سماع د وجې نه دی اویا دهغوی دخپل اجتهاد په سبب سره دی. (۱)

۵- باب: الكفيل في السلم

په عقد سلم کښې کفیل کول

د ترجمه الباب مقصد او د فقهاؤ د اختلاف بیان: - کفیل څکه کولې شی چه د دین د ضایع کیدو او هلاکیدو اندېښنه نه وی. رب السلم چونکه مسلم الیه ته نقد رقم ورکوی او مسلم الیه مسلم فیه به روستو پیش کوی نو د جمهورو په نیز رب السلم ته دا اختیار دې چه د مسلم فیه د پاره یو کفیل مقرر کړی او هغه د دې خبرې ضمانت ورکړی چه مثلاً یوه میاشت پس به مسلم الیه. مسلم فیه رب السلم ته حواله کوی او که چرې ته مسلم فیه حواله نه کړو نو د رب السلم پیسې به واپس کوی. نولکه څنگه چه په نورو دیونو کښې کفیل جوړول جائز دی نودلته هم دغه شان جائز دې. (۲)

امام حسن بصری رحمته الله او امام اوزاعی رحمته الله او په یور وایت کښې امام احمد بن حنبل رحمته الله د عدم جواز قائل دی. امام بخاری رحمته الله د دې ترجمه الباب په ذریعه د جمهورو تائید کوی.

[حدیث ۲۱۳۳] (۳) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا يَعْلَى حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ اشْتَرَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - طَعَامًا مِنْ يَهُودِي بَنِي سَيْئَةٍ، وَرَهْنَهُ دِرْعَالَهُ مِنْ حَدِيدٍ. [ر: ۱۹۶۲]

ترجمه: - حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمائی حضور پاک د یو یهودی نه په قرض باندې غله واخسته او خپله د اوسپنې زغره ئې هغه سره گانړه کيخوده.

رجال الحديث

محمد بن سلام: - د امام محمد بن سلام بیکندي رحمته الله دې (۴)

یعلی: - دایعلی بن عبید الطنافسی الحنفی الکوفی رحمته الله دې د دوی تذکره کتاب التیم باب التیم ضریه واحدا کښې تیره شوې ده.

الاعمش: - دا اعمش سلیمان بن مهران رحمته الله دې (۵)

(۱) عمدة القاری ۹۷/۱۲ فتح الباری: ۵۴۴/۴.

(۲) بدائع الصنائع: ۲۱۴/۵/۵ المغنی: ۹۴۵/۱.

(۳) مرتخریجه فی البیوع باب الشراء النبی صلی الله تعالی علیه وسلم بالنسبة رقم الحدیث ۲۰۶۸.

(۴) کشف الباری: ۹۳/۲.

(۵) کشف الباری: ۲۵۱/۲.

ابراہیم نخعی - دا ابراہیم بن یزید نخعی رحمۃ اللہ علیہ دی (۱)

اسود - دا اسود بن یزید النخعی رحمۃ اللہ علیہ دی ددوی تذکرہ کتاب العلم باب من ترک بعض الاختیار مخافة ان یتصرفہم بعض الناس کنبی او حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا تذکرہ خیر ہم پہ کشف الباری (۲) کنبی تیرہ شوی دہ.

وحدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت - علامہ عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ بعض علماء فرمائی چہ ددی حدیث ترجمۃ الباب سرہ مناسبت نشہ علامہ کرمانی رحمۃ اللہ علیہ پہ جواب کنبی فرمائی کہ د کفالت نہ ضمانت مراد واخستہ شی نو مطابقت بہ پیداشی خکہ چہ شی مرہون د قرض د حفاظت د پارہ ضامن دی خکہ چہ کہ د خہ وجہ نہ د قرض واپسی متعذر شی نودغہ شی مرہون دغہ پہ عوض کنبی خرخولی شی بل د اہم و نیلی شی چہ امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ کفالت پہ گانرہ باندی قیاس کرے دہ اود دواړو علت جامعہ د دواړو د وثیقہ پہ توگہ کیدل دی (۳)

وحدیث تشریح - حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم وفات سرہ نیزدی د ابو غفاری ینہودی نہ چہ کوم دیرش صاع قرض اخستہ وو او خپلہ د اوسپنې زغرہ نی ہغہ سرہ گانرہ کیخودی و د اوس بنکارہ خبرہ دہ چہ ہغہ گانرہ کیخودل ہم ددی د پارہ وو چہ د قرض د ادا کولو د پارہ یوہ وثیقہ شی دغہ شان کفیل ہم داسی وی چہ د پیسو د ضایع کیدو اندیبنہ نہ وی اود یو وثیقہ شکل پیداشی نو پہ قرض کنبی چہ خنکہ کفیل مقررول گانرہ کیخودل جائز دی دغہ شان پہ سلم کنبی ہم کفالت جائز دی.

۶- باب: الرهن فی السلم

پہ عقد سلم کنبی گانرہ کیخودل

و ترجمۃ الباب مقصد اود فقہاؤ اختلاف - امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ د کفالت مسئلہ بیانولونہ پس اوس د گانرې مسئلہ بیانوی چہ رب السلم د راس المال پہ بدلہ کنبی د مسلم الیہ نہ خہ خیز د گانرہ کیخودو مطالبہ اوکری نو جائز دہ. خکہ چہ کفالت د توثق د پارہ وی او گانرہ ہم د وثیقہ د پارہ وی اود دی مقصد ہم دغہ وی کہ چری مسلم الیہ پہ وخت د اجل کنبی مسلم فیہ پیش نہ کرے شی نو بیا ہغہ تہ پیسې ورکول پکاردی. اوس کہ چری ہغہ نہ پیسې ورکوی او نہ مسلم فیہ نورب السلم د شی مرہون پہ ذریعہ سرہ خپل قرض وصول کولی شی د جمہورو پہ نیز داسی گانرہ کیخودل جائز دی سعید بن جبیر رحمۃ اللہ علیہ حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ امام اوزاعی رحمۃ اللہ علیہ او پہ یورایت کنبی امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ رهن فی السلم تہ ناجائز و نیلی دی لکہ خنکہ چہ دی حضراتو کفالت فی السلم ناجائز گرخولی وو امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ پہ دی ترجمۃ الباب کنبی د

(۱) کشف الباری: ۲۵۳/۲.

(۲) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

(۳) شرح الکرمانی: ۹۰/۱۰ عمدة القاری: ۶۸/۱۲.

جمهور و تائید او کرو او امام بخاری رحمته الله د دلیل په توګه د حضرت عائشه رضی الله عنها حدیث پیش کړې دي. هغه روایت څنګه چه د کفالت په ثبوت کښې مفید دي دغه شان هغه د رهن یعنی ګانرې په ثبوت کښې هم مفید دي. او د استدلال تقریر په ماقبل کښې تیر شوي دي.

احديث (۲۱۳۴) حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَبُوبٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ تَذَاكَرْنَا عِنْدَ إِبْرَاهِيمَ الرَّهْنِ فِي السَّلَفِ فَقَالَ حَدَّثَنِي الْأَسْوَدُ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - اشْتَرَى مِنْ يَهُودِيٍّ طَعَامًا إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ، وَارْتَهَنَ مِنْهُ دِرْعَامِينَ حَدِيدٍ. [۱۹۶۲]

رجال الحديث

محمد بن محبوب: - محمد بن محبوب ابو عبد الله بصری رحمته الله دي. د دوی تذکره کتاب الفسل باب تفريق الفسل والوضو کښې تیره شوي ده.
عبد الواحد: - دا عبد الواحد بن زياد رحمته الله دي. (۱)
اعمش: - دا اعمش سليمان بن مهران رحمته الله دي. (۲)
ابراهيم نخعي: - دا ابراهيم بن يزيد نخعي رحمته الله دي. (۳)
اسود: - دا اسود بن يزيد النخعي رحمته الله دي. (۴)
عائشه: - دا ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها ده د هغوی ذکر خیر هم تیر شوي دي. (۵)
د حديث ترجمة الباب سره مطابقت: - د حديث باب ترجمة الباب سره مناسبت واضح دي.
د حديث تشریح:

قوله: (تذاكرنا عند ابراهيم الرهن في السلف): - په دي روایت کښې ذکر دي چه د ابراهيم نخعي رحمته الله په مخامخ د رهن في السلف تذکره اوشوه دا روایت په کتاب البیوع کښې هم تیر شوي دي. (۶) هلته د رهن في السلم ذکر و بهر حال چه کله دا تذکره اوشوه نو حضرت

(۱) مخرجيه في البيوع باب شراء النبي صلى الله تعالى عليه وسلم بالنسنة رقم الحديث: ۲۰۶۸.

(۲) كشف الباري: ۲/۲۵۱.

(۳) كشف الباري: ۲/۲۵۱.

(۴) كشف الباري: ۲/۲۵۳.

(۵) كشف الباري: ۴/۵۵۳.

(۶) كشف الباري: ۱/۲۹۱.

(۷) صحيح البخاري كتاب البيوع باب شراء النبي صلى الله تعالى عليه وسلم بالنسنة.

ابراهیم نخعی رحمته الله حضرت عائشه رضی الله عنها روایت پیش کولو سره او خودل چه په سلم کښې رهن یعنی گانړه کیخودل جائز دی. یعنی چه د مسلم الیه نه کله دا مطالبه اوشی چه هغه دې د راس المال په بدله کښې خپل څه څیز رب السلم سره گانړه کیږدی نو دا صحیح ده. ددې نه پس په دې پوهه شنی چه دا کوم عرض کړې شوی وو چه د کتاب البیوع په روایت کښې د رهن فی السلم لفظ دې او دلته رهن فی السلف لفظ دې نو ددې په سلسله کښې ټول شراح حافظ ابن حجر رحمته الله (۱) علامه عینی رحمته الله (۲) علامه قسطلانی رحمته الله (۳) وغیرهم هلته دا ونیل چه هلته د سلم نه مراد سلم لغوی دې سلم عرفی مراد نه دې ځکه چه سلم عرفی خو بیع الدین بالعین ته وائی نو هلته دامراده دې صرف قرض مراد دې اودا سلم لغوی دې.

د بخاری د شراح تسامح: معلومیږی داسې چه ددې حضراتو رائي په تسامح باندې ده او امام بخاری رحمته الله هلته هم سلم عرفی مراد اخستی دې او ددې ثبوت دادې چه دلته کتاب السلم روان دې او په دې کښې هم امام بخاری رحمته الله هم دا روایت ذکر کړې دې. اوس ښکاره خبره ده چه دلته سلم عرفی مراد دې سلم لغوی مراد نه دې. امام بخاری رحمته الله چه دلته کوم لفظ ذکر کړې دې هغه دادې رهن فی السلف او په کتاب البیوع کښې چه کوم لفظ ذکر کړې وو هغه دا وو رهن فی السلم. دا عجیبه خبره ده چه کوم لفظ صراحة د ترجمه الباب مطابق وو هغه خو امام بخاری رحمته الله په کتاب البیوع کښې ذکر کړو او کوم لفظ چه محتمل وو یعنی لفظ سلف هغه امام بخاری په سلم کښې ذکر کړو. دا محتمل لفظ دلته په کتاب السلم کښې ذکر کولو سره امام بخاری رحمته الله ارشاده کول غواړی چه د سلف نه مراد سلم عرفی او اصطلاحی دې سلم لغوی مراد نه دې.

ادله فقهاء: جمهور رهن فی السلم د جواز قائل دی او د هغوی دلیل د الله تعالی ارشاد مبارک (اِذَا تَدَايَيْتُمْ بِذُنُوبِكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ) (بقره: ۲۸۲، ۲۹۳) نویع سلم هم ددې آیت په عموم کښې داخل ده او بعض حضرات ددې د عدم جواز قائل دی.

د فریق ثانی دلیل په سنن ابی داؤد کښې د ابوسعید خدری رضی الله عنه روایت دې. من اسلم فی شی فلیصرفه الی غیره او ددې نه د استدلال وجه داده چه شی مرهون د رب السلم په قبضه کښې دهغه د تعدی د وجې نه هلاک شو نو رب السلم، د مسلم فیه نه علاوه دخپل حق وصول کونکې جوړ شو ودا لایجوز او دویم دلیل د دارقطنی رحمته الله د ابن عمر رضی الله عنهما نه روایت دې چه من اسلم فی شی فلیشتطع علی صاحبه غیر قضائه اول خودا حدیث سنداً ضعیف دې لکه چه علامه عینی

(۱) فتح الباری: ۴/۲۸۳.

(۲) عمدة القاری: ۱۱/۱۸۲.

(۳) إرشاد الساری: ۴/۱۷-۱۸.

ونیلی دی او بل که دا صحیح هم او گنرلې شی نو دا به په داسې شرط باندې محمول کولې شی
چه د عقد د مقتضاء نه منافې وی (۱)

۷- باب: السلم الی أجل معلوم

وَبِهِ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَأَبُو سَعِيدٍ وَالْأَسْوَدُ وَالْحَسَنُ . وَقَالَ ابْنُ عُثْمَانَ لَا بَأْسَ فِي الطَّعَامِ
الْمَوْصُوفِ بِغَيْرِ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ مَا لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ فِي زَرْعٍ لَمْ يَبْدُ صَلَاحُهُ .

په عقد سلم کښې میعاد معین کیدل پکاردی ابن عباس رضی الله عنه او ابوسعید خدری رضی الله عنه او اسود
او حسن بصری رضی الله عنه هم دغه قول دي او عبدالله بن عمر رضی الله عنه فرمائی که د غلې نرخ اودهغې
صفت بیان کړې شی نو میعاد معین کولو سره په دې کښې سلم کولو کښې قباحه نشته اودا
غله چرته دیو داسې پتی نه وی چه غله نی تراوسه پخه نه وی.

تنقیح المذاهب:- د سلم دوه قسمونه دی یو سلم حال او بل سلم مؤجل. د سلم حال مطلب دادې
چه مسلم الیه فی الفور مسلم فیه، رب السلم ته به حواله کوی او په سلم مؤجل کښې میعاد
مقرر وی. جمهور علماء د سلم مؤجل قائل دی هغوی فرمائی چه د سلم ضرورت خو پینځېری
هم ددې دپاره چه بعض وخت د سلم فیه په هغه وخت حاضرول گران او مشکل وی په دې وجه
په دې کښې اجل مقررولې شی گنی که مسلم فیه هم دغه وخت موجود وی او فی الحال دهغې
احضار او تسلیم آسان وی نویاد سلم معامله کولوڅه ضرورت دي نیغ په نیغه بیع کیدل پکاردی
د عام بیوعویه شان امام شافعی رضی الله عنه د سلم مؤجل سره سره د سلم حال د جواز هم قائل دي (۲)

بهر حال کله چه سلم مؤجل وی نو په هغې کښې به څومره اجل مقررولې شی ددې باره کښې
اختلاف دي. امام احمد رضی الله عنه فرمائی چه یوه میاشت د دې سره نیزدې موده کیدل پکاردی (۳)
مالکیه فرمائی چه نیمه میاشت موده پکار ده. (۴) د احنافو قول په دې کښې مختلف دي
یو قول د امام احمد بن حنبل رضی الله عنه په شان او دویم قول دادې چه کم نه کم درې ورځې مهلت
کیدل پکاردی. دریم قول دادې چه د نیمې ورځې نه زیات وخت چه وی. (۵)

د ترجمه الباب مقصد:- امام بخاری رضی الله عنه ددې ترجمه الباب سره د جمهور علماء تائید کوی چه
سلم مؤجل وی نه چه حال. اودا ځکه چه امام بخاری رضی الله عنه د سلم حال دپاره هیڅ یو روایت نه دي
ذکر کړې اونه نی ددې طرف ته څه اشاره کړې ده. (۶)

(۱) عمدة القاری: ۹۸/۱۲ فتح الباری: ۵۴۵/۴.

(۲) عمدة القاری: ۶۹/۱۲. ۷۰ وفتح الباری: ۵۴۸/۴.

(۳) المغنی لابن قدامة: ۹۳۷/۱.

(۴) بدایة المجتهد ص: ۶۰۱.

(۵) فتح القدیر: ۸۳/۷.

(۶) فتح الباری: ۵۴۸/۴. عمدة القاری: ۶۹/۱۲.

قوله: وبه قال ابن عباس وابو سعيد والاسود والحسن الخ يعني دا حضرات هم جمهورو سره دي.
 دتعليلات تفصيل - دحضرت ابن عباس رضي الله عنه تعليق امام شافعي رحمته الله د سفيان عن قتادة عن ايوب
 عن ابى حسان بن مسلم الاعرج په طريق سره موصولاً نقل كړې دې. (١) حاكم رحمته الله هم په دې طريق
 سره دا نقل كړې دې او ددې تصحيح ئي كړې ده. (٢) او ابن ابى شيبه رحمته الله دا په يوبل طريق سره
 موصولاً ذكر كړې دې. (٣)

دحضرت ابو سعيد خدرى رضي الله عنه تعليق شيخ عبد الرزاق رحمته الله نبيح الغزى الكوفى عن ابى سعيد په طريق
 سره موصولاً ذكر كړې دې. (٤) دغه شان امام بيهقي رحمته الله سنن كبير كنې عهده الله بن يحيى بن
 عهده الجبار په طريق سره موصولاً نقل كړې دې. (٥)

دحضرت اسود رحمته الله تعليق امام ابن ابى شيبه رحمته الله ثورى عن ابى اسحاق عنه په طريق سره موصولاً
 ذكر كړې دې. (٦) دحضرت حسن رحمته الله تعليق شيخ سعيد بن منصور رحمته الله هشيم عن يونس بن عبيد
 عنه په طريق سره موصولاً ذكر كړې دې. (٧)

قوله: (وقال ابن عمر لا بأس في الطعام البوصوف بسعر معلوم إلى أجل معلوم مال يك ذلك في ربيع لم يبد
 صلاحه) دا تعليق هم د جمهورو په تائيد كنې نقل كړې شوې دې او دا تعليق امام مالك رحمته الله
 خپل موطا كنې عن نافع عنه په طريق سره موصولاً ذكر كړې دې. (٨) دغه شان ابن ابى شيبه هم
 عبيد الله بن عمر عن نافع په طريق سره دا موصولاً نقل كړې دې. (٩)

(١) أخرجه الامام الشافعي رحمه الله تعالى في كتاب الام: ٨٠/٣.

(٢) رواد الحاكم رحمه الله تعالى في مستدركه من هذا الوجه وصححه الفتح: ٤/٣٥ وعمدة القارى: ١/٦٩.

(٣) وقال ابن حجر رحمه الله تعالى: وروى ابن أبى شيبه من وجه آخر عن عكرمه عن ابن عباس رضى الله عنهما الخ.
 فتح: ٤/٣٥.

(٤) وقال العيني رحمه الله تعالى: وتعليق أبى سعيد رضى الله عنه وصله عبد الرزاق رحمه الله من طريق نبيح الغزى
 الكوفى رحمه الله تعالى عن أبى سعيد رضى الله تعالى عنه: عمدة القارى: ١٢/٦٦.

(٥) كتاب البيوع باب لا يجوز السلف حتى يكون بشمن معلوم الخ.

(٦) كان في الفتح: ٤/٣٥.

(٧) قاله ابن حجر رحمته الله الفتح: ٤/٣٥.

(٨) موطا مالك: ٢/٦٤٤ كتاب البيوع باب السلف في الطعام.

(٩) قال العيني، عمدة القارى: ١٢/٩٩.

احديث ۲۱۳۵ حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَثِيرٍ عَنْ أَبِي الْمُنْهَالِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسَلِّفُونَ فِي التِّجَارَةِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلَاثَ، فَقَالَ «أَسْلِفُوا فِي التِّجَارَةِ كَيْلَ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ». وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ وَقَالَ «فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَزَيْنَ مَعْلُومٍ». [ر: ۲۱۲۴]

رجال الحديث

ابونعيم :- دا ابونعيم الفضل بن دكين رحمته الله دي. (۱)

سفيان :- دا امام ابوسفيان بن عيينه رحمته الله دي. (۲)

ابن ابی نجیح :- دا ابن ابی نجیح عبدالله بن یسار رحمته الله دي. (۳)

عبدالله بن کثیر :- دا عبدالله بن کثیر رحمته الله دي. (۴)

ابوالمنهال :- دا عبدالرحمن ابوالمنهال رحمته الله دي. ددوی تذکره کتاب البیوع باب التجارة في البرکني تیره شوي ده.

ابن عباس :- او د حضرت ابن عباس رحمته الله تذکره هم تیره شوي ده. د حديث ترجمه او تخريج باب السلم کیل معلوم کني تیر شوي دي. (۵)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت :- د حديث ترجمة الباب سره مناسبت قول رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم إلى أجل معلوم د وجي نه واضح دي.

قوله: (وقال عبدالله بن الوليد الخ) :- دا عبدالله بن الوليد العدني رحمته الله دي ددوی تذکره کتاب الحج باب رمي الجمار من بطن الوادي کني تیره شوي ده. دا تعليق جامع سفيان کني هم په دي طريق سره موصولاً نقل کړي شوي دي. (۶)

(۱) کشف الباری: ۶۶۹/۲.

(۲) کشف الباری: ۲۳۸/۱.

(۳) کشف الباری: ۳۰۲/۳.

(۴) کشف الباری کتاب السلم باب السلم فی کيل معلوم.

(۵) کشف الباری: ۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۱۰۰، تعلق التعليق: ۲۷۱/۳.

د تعلیق فائده:- په دې تعلیق کښې د حدیث بیان دې اوبه ماقبل طریق کښې عنعنه ذکر وو. (۱)
 [حدیث ۲۱۳۶] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا سَفِيَانُ عَنْ سُلَيْمَانَ
 الشَّيْبَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي مُجَالِدٍ قَالَ أُرْسِلَنِي أَبُو بَرْدَةَ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَدَّادٍ إِلَى عَبْدِ
 الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيزٍ وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى فَسَأَلْتُهُمَا عَنِ السَّلَفِ فَقَالَا كُنَّا نَصِيبُ الْمَغَانِمَ
 مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَكَانَ يَأْتِينَا الْبَاطِلُ مِنَ الْبَاطِلِ الشَّامِ فَنُصَلِّفُهُمْ فِي
 الْحَنْظَلَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ إِلَى أَجْلِ مُتَمَيٍّ. قَالَ قُلْتُ أَكَانَ هُمُ زَرْعٌ، أَوْ لَمْ يَكُنْ هُمُ زَرْعٌ
 قَالَا مَا كُنَّا نَسْأَلُهُمْ عَنْ ذَلِكَ. [ر. ۲۱۲۷]

رجال الحديث

محمد بن مقاتل:- دامحمد بن مقاتل مروزی رحمته الله دې. (۲)

عبدالله:- دا عبدالله بن مبارك رحمته الله دې. (۳)

سفيان:- دا سفيان ثوري رحمته الله دې. (۴)

سليمان شيباني:- دا سليمان بن ابي سليمان فيروز الشيباني ابواسحاق الكوفي رحمته الله دې
 ددوی تذکره کتاب الحيض باب مباشرة الحائض کښې تیره شوې ده.

محمد بن ابي مجالد:- دمحمد بن ابي مجالد ذکر خير باب السلم فی وزن معلوم کښې تیر شوې.
 ابو بروه:- دوی ابو بروه عامر بن ابي موسى اشعري رحمته الله دې. ددوی تذکره باب السلم من ليس
 عنده اصل کښې تیره شوې.

عبدالله بن شداد:- دوی صحابي رسول صلی الله علیه و آله عبدالله بن شداد بن الهاد رحمته الله دې. ددوی تذکره هم
 په مذکوره باب کښې تیره شوې ده.

عبدالرحمن بن ابزي:- دوی صحابي رسول صلی الله علیه و آله عبدالرحمن بن ابزي رحمته الله دې. ددوی تذکره هم
 په مذکوره باب کښې تیره شوې ده.

عبدالله:- دا عبدالله بن ابي اوفى رحمته الله دې. ددوی تذکره هم په مذکوره باب کښې تیره شوې ده.
 د حدیث ترجمه او تخریج ماقبل کښې باب السلم الی من ليس عنده اصل کښې تیره شوې ده.

د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمة الباب سره مطابقت قول رسول الله صلی الله علیه و آله
 أجل مسمى د وچې نه واضح دې.

(۱) فتح الباری: ۵۴۷/۴.

(۲) کشف الباری: ۲۰۶/۳.

(۳) کشف الباری: ۴۶۲/۱.

(۴) کشف الباری: ۲۷۸۹/۲.

۸- باب: السلم إلى أن تنتج الناقة

سلم کنبی دامیعاد لبحول چه کله اوینه بچی راوری

حل اللغات - تنتج صیغه مجهول سره ده مرادی دې إلى أن تلد الناقة ترهغې چه اوینه بچی راوری یقال: تحت الناقة إذا ولدت فهي متوجة (۱)

والنتاج اسم یجمع وضع الغنم والبهايم كلها، تنج ینتج تنجا إذا ولدت تاجها حق وضعت (۲) یعنی کله چه د اوینې د بچی راوړو وخت نیز دې شی ترهغه وخته پورې چه هغه بچی راوړی.

د ترجمه الباب مقصود و فقهاؤ اختلاف - جمهور فقهاء په دې خبره خومتفق دی چه په عقد سلم کنبی به اجل مقررولې شی خو آیاداسې اجل چه محتمل وی او په هغې کنبی د وړاندیوالی او روستوالی امکان وی مقرر کولې شی یا اجل بالکل غیر محتمل او متعین کیدل پکار دی په دې کنبی د فقهاؤ اختلاف دی. د اکثر علماؤ په نیز اجل متعین او غیر محتمل کیدل پکار دی. امام مالک رحمته الله او په یوروایت کنبی د امام احمد رحمته الله په نیز که چرې داسې اجل مقرر کړې شی چه مونږ به تاسوته مسلم فيه هغه وخت ادا کوو کله چه فصل کت کیدل شروع شی نو اوس ښکاره خبره ده چه فصل کت کیدل کله لس ورځې وړاندې کیږی او کله لس ورځې روستو کیږی نو لکه دغه حضراتو د دې تقدم او تاخیر اجازت ورکړې دې. (۳) خو جمهور د دې خلاف دی او امام بخاری رحمته الله هم د جمهورو تائید کړې دې اود حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت ئی نقل کړې دې په کوم کنبی چه دی: كانوا یتبائعون الجزور إلى حبل الحبله د جاهلیت په زمانه کنبی به خلقو اوښ په دې وعده سره اخستلو چه ترکومی پورې د خیتې والا یعنی حاملې اوینې بچی غټ شی راوړی نو حضور پاک دا غایت گرځول ناجائز او گرځول اودا ممانعت ئی د دې دپاره او فرمائیلو چه اولاً خوداسې کیدل ضروری نه دی دویم په دې کنبی تقدیم او تاخیر کیدل عین ممکن دی اودا د منازعت سبب جوړیدې شی. (۴)

[حدیث ۲۱۳۷] (۵) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَخْبَرَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كَانُوا يَتَبَايَعُونَ الْجَزُورَ إِلَى حَبْلِ الْحَبْلَةِ، فَنَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْهُ. فَسَرَهُ نَافِعٌ أَنْ تُنْتَجَ النَّاقَةُ مَا فِي بَطْنِهَا. [ر: ۲۰۳۶]

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۱۰۰.

(۲) المغرب: ۲/۲۸۵.

(۳) المغنی لابن قدامة مقدسی رحمته الله ۹۳۷/۱ إرشاد الساری: ۴/۱۲۲.(۴) الابواب والتراجم للشیخ الکاذهلوی رحمته الله ص: ۱۶۵.

(۵) مرتخیرجه فی البیوع باب بیع الفرور وحبل الحبله رقم الحدیث: ۲۱۴۳.

ترجمه - حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی کہ دَ جاہلیت پہ زمانہ کنبی بہ خلقو اوبن پہ دې وعدہ اخستلو چه کله دَ حامله اوبنې بچې لوئی شی اوبچې راوړی نو حضور پاک ددې نه منع فرمائیلې حضرت نافع رضی اللہ عنہ فرمائی چه جبل الحبله مطلب دادې چه اوبنه خپل بچې راوړی کوم چه دهغې په خيته کنبې دې.

رجال الحديث

موسی بن اسماعیل :- داموسی بن اسماعیل التبوذکی رضی اللہ عنہ دې. (۱)

جویریة :- دا جویریة بن اسماء ابن عبید الضبعی البصری رضی اللہ عنہ دې. ددوی تذکره کتاب الغسل باب الجنب یتوضا ثم ینام کنبې تیرد شوې ده.

نافع :- دا نافع مولى ابن عمر رضی اللہ عنہما دې. (۲)

عبدالله :- دا حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما دې. (۳)

دَحْدِیْثُ تَرْجَمَةُ الْبَابِ سِرْهَ مَنَاسِبَتِ :- دَحْدِیْثُ تَرْجَمَةُ الْبَابِ سِرْهَ مَطَابَقَتِ قَوْلِهِ: إِلَى حَبْلِ الْحَبْلَةِ سِرْهَ دې. دَ کوم مطلب چه دَ حضرت نافع رضی اللہ عنہ دَ تفسیر مطابق هم دغه دې چه تردې چه اوبنه بچې راوړی اودویم تفسیر دَ حضرت عمر رضی اللہ عنہ نه نقل دې. چه اِلْ أَنْ تَلْدَ الْنَاقَةَ وَتَلْدَ وَلَدَهَا یَعْنِی ترهغې پورې چه اوبنه بچې راوړی اوبیا هغه بچې غټ شی اوبچې راوړی. (۴)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰- کتاب الشفعة

ددې ځانې نه امام بخاری رضی اللہ عنہ کتاب الشفعة شروع کوی. زمونږ دمدارسو په متداوله نسخو کنبې دلته د کتاب الشفعة عنوان نشته. (۵) اوبعض نسخو کنبې دلته د کتاب الشفعة عنوان شته. (۶) اوبسم الله الرحمن الرحيم خو امام بخاری رضی اللہ عنہ خامخا ذکر کوی.

دَ شَفْعَه لغوی او اصطلاحی تعریف :- **لَفْعَةٌ** شَفْعَةٌ دَ ش په ضمه اوفاء سکون سره دې. اودا شفع نه ماخوژ دې. دَ کوم معنی چه ملاوول او ورضم کول راځی. ماخوژ من قولهم: کان وترأد فشفعته

(۱) کشف الباری: ۱/۴۳۳، ۳/۴۷۷.

(۲) کشف الباری: ۴/۶۵۱.

(۳) کشف الباری: ۱/۶۳۷.

(۴) عمدة القاری: ۱۲/۷۹.

(۵) صحیح البخاری: ۱/۳۰۰ طبع: قدیمی.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۱۰۱ فتح الباری: ۵/۵۹۹.

باخر، ای جعلته زوجاً له. (۱)

اصطلاحاً: په اصطلاح کښې شفعه وائی تېلک البقعة چېدا علی المشتري بها قام علیه. (۲) یعنی بقعه د زمکې په هغه قیمتونو کښې د کوم په بدله کښې چه مشتری دا اخستی دې، جبراً مالک جوړیدل. یعنی یو سړی په یولاکه روپۍ باندې یو مکان واخستو بل سړی په دغه مکان باندې حق شفعه د اثر کولو سره د مشتری د رضانه بغیر هغه ته یولاکه روپۍ ورکولو سره د مکان مالک جوړ شو دا شفعه ده.

د تسمیه وجه: شفعه ته شفعه ځکه وائی چه شفع هغه مبیع (زمکه کور وغیره) کوم چه د حق شفعه په ذریعه هغه حاصل کړې دې خپل زمکې سره ملاوونکې او ضم کونکې وی. (۳)

په شفعه کښې د فقهاؤ د مذاهبویان: ائمه اربعه او جمهور علماء د دې خبرې قائل دی چه شفعه جائز ده. او علامه ابن المنذر رحمته الله په دې خبره باندې اجماع نقل کړې ده. صرف عبدالرحمن اصم رحمته الله د دې نه انکار کوی. (۴) هغه فرمائی چه په جواز شفعه کښې د مالکانو نقصان دې ځکه چه کله مشتری ته دا خبره معلومه شی چه هغه دا خیز اخستی او د حق شفعه د وجې نه به روستو په زبردستۍ سره د ده نه اخستی شی نو هغه مشتری به ئی دا خستونه منع شی او دغه شان شریک به هم د اخستو خرڅولونه منع شی. شریک فی حق المبیع، شریک فی نفس المبیع د شفعه دعوی د ویرې نه به ئی نه اخلی. بل په بیع او شراء کښې ترازی ضروری ده او بیع شفعه کښې د مشتری رضامندی شامل نه وی په دې وجه دې ته جائزه شی وئیلې.

د جمهورو د طرف نه جواب: د شفعه په جواز باندې احادیث صریحه صحیحه موجود دی. بل د دې په جواز باندې د جمهور علماء امت اجماع ده. د دې دیرزیات مضبوط دلائل کیدوسره مونږ یقیناً دا وئیلې شو چه شفعه د دغه رضامندۍ د قانون نه مستثنی ده. پاتې شو د اخستونکو د شفعه د ویرې د اخستلونه د منع کیدو احتمال نو هغه د مشاهدې خلاف دې ترننه پورې د امت په شرکاء کښې دا خستلو خرڅولو سلسله جاری اوساری ده او هیڅ کله د احتمال جواز شفعه د دې نه مانع جوړ نه شو. (۵)

په شفعه کښې د فقهاؤ د مذاهبویان: په دې خبره خواتفاق دې چه په غیر منقوله څیزونو کښې شفعه کیدې شی لکه زمکه باغونه وغیره. اوس پاتې شوه دا خبره چه په منقوله څیزونو کښې هم شفعه د اثر کیدې شی او که نه؟ نو د جمهور علماء ائمه اربعه د مشهورو روایاتو مطابق که د

(۱) المغرب: ۱/۴۸؛ طلبة الطلبة فی الاصطلاحات الفقهیه الامام نسفی رحمته الله ص: ۲۵۳.

(۲) الدر المختار مع را المختار: ۲۱۶/۶.

(۳) هدایة مع فتح القدیر کتاب الشفعه: ۲۹۴/۸.

(۴) المغنی لابن قدامة المقدسی رحمته الله ۲/۱۱۹۴؛ علاء السنن: ۵/۱۷.

(۵) حواله بالا مع زیاده سیره.

زمکې تابع شی او په دې کښې شفعه اوکړې شی یعنی ضمناً او تبعاً خو جائزده او بالاستقلال جائز نه ده لکه په تعمیر او ونوکښې د زمکې تابع کیدو سره شفعه کولې شی انفراداً تعمیر یا ونوباندې شفعه نه شی کیدې. (۱)

عطاء بن ابی رباح رضی الله عنه فرماني چه په هر څيز کښې شفعه کيدې شی که عمارت وی او که ونې وی او هم دغه د امام مالک رضی الله عنه هم یو روایت دي. امام احمد بن حنبل رضی الله عنه فرماني په منقولاًتو کښې صرف په حیوانات کښې عقد شفعه کولې شی او بل په هیڅ څيز کښې نه شی کیدلې. (۲)

په منقوله څيز نو کښې د شفعه باره کښې د فقهاؤ مذاهب: بیا د شفعه مستحقین درې قسمه دي ① شريك فی نفس المبيع ② شريك فی حق المبيع ③ جار. ائمه ثلاثه فرماني چه د جار (گاوندی)، د پاره هیڅ حق شفعه نشته. امام ابوحنیفه سفیان ثوري ابن ابی لیلی وغیرهم رحمهم الله فرماني چه شريك فی نفس المبيع مقدم دي. که چرې دې د شفعه دعوی پرېږدي نو بیا شريك فی حق المبيع او که چرې دې ئی هم پرېږدي نو گاوندی او همسایه به حقدار وی. (۳)

دلیل فریق اول: کوم حضرات چه د جار د شفعه انکار کوی هغوی د جابر بن عبد الله رضی الله عنه حدیث مذکور فی الباب نه استدلال کوی. قضی رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم بالشفعة فی کل مال یمسک فإذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة. (۴)

یعنی حضور پاک په هر هغه څيز کښې د شفعه حکم ورکړو د کوم تقسیم چه نه وی شوې کله چه حد بندی اوشی او لارې جدا جدا شی نوییابه شفعه پاتې نه شی نو ددې حدیث مذکور نه دا حضرت استدلال کوی چه صرف شريك فی نفس المبيع یا شريك فی حق المبيع ته د شفعه حق حاصل دي او جارت ته د شفعه حق حاصل نه دي.

دا حضرات فرائي چه د شفعه حق د قیاس خلاف ثابت شوې دي ځکه چه په دې کښې د بل په مال باندې جبراً او د هغه د رضانه بغیر ملکیت حاصلول لازم راځی او ښکاره خبره ده چه دا امر دمقتضی قیاس خلاف دي. نو شریعت په دې کښې صرف دهغه جائیداد په حق کښې د شفعه

(۱) إرشاد الساری: ۵/۳۱۴ فتح الباری: ۴/۵۵۱.

(۲) حواله بالا.

(۳) المغنی لابن قدامة: ۵/۱۱۹۴ عمدة القاری: ۱۲/۷۲.

(۴) وأخرجه البخاری ایضاً فی البیوع باب بیع الشریک من شریکة رقم: ۲۲۱۳ وباب بیع الارض والدور والمعروض مشاعاً: ۲۲۱۴ وفي الشركة باب الشركة فی الاضین: ۲۲۹۵ وباب إذا قسم الشركاء الدور أو غيرها: ۲۴۹۶ وفي الحیل باب الهبة والشفعة: ۹۷۶ وأخرجه مسلم: ۱۶۰۸ فی المساقاة باب الشفعة والترمذی: ۱۳۷۰ فی الاحکام باب إذا حدث الحدود فلا شفعة: ۱۳۶۹ فی الاحکام باب الشفعة للغائب: ۱۳۱۲ وفي البیوع باب ما جاء فی أرض المشترک یرید بعضهم بیع نصیب بعض وأبو داود: ۳۵۱۳، ۳۵۱۴ فی البیوع باب فی الشفعة والنسائی: ۴۶۵۰ فی البیوع باب بیع المشاع، و: ۴۷۰۵ باب الشركة فی الرباع و: ۴۶۰۷ باب ذکر الشفعة وأحكامها.

حق باقی پاتې اوساتلو کوم چه غیر تقسیم شوې دي لهذا دا حق به د شریعت پورې محدودوی او شفعه جوار د غیر مقسوم د جائیداد په معنی کښې نه دي ځکه چه د تقسیم مشقت او مؤونت او په مصالح بائع باندې په هغه صورت کښې لارم راځي کله چه په اصل یعنی ملکیت کښې شرکت وی د فرع د صورت به اعتبار نه وی یعنی چه ملکیت تقسیم شوې وی نو صرف د گاونډي د وجې نه به د شفعه حق نه حاصلیږي.

د کلام خلاصه داشود که چرې شریک فی الملك ته د شفعه حق ور نه کړې شی نو د یواجنې خریدار په صورت کښې به په بائع باندې د تقسیم مصارف او مشقت لارم راشي چه په هغه به یو بوج ثابت شي لهذا شریک ته د شفعه حق ور کړې شو چه بائع د تقسیم د مصارف د مشقت نه بچ شي لهذا د جوار یعنی گاونډي په وجه به د شفعه حق نه ثابتیږي (۱).

دلیل فریق ثانی:- دا حضرات د ابورافع رضی الله عنه د روایت نه استدلال کوي. الجار أحق بشفعة (۲) قوله: بشفعة س او ص دواړو سره نقل دي. (۳) گاونډي به د خپل نیزدیکت د وجې نه د (شفعه) زیات حقدار دي.

د حضرت امام شافعی، علامه بغوی او علامه خطابی رحمهم الله اشکال:- دا حضرات فرماني چه د حدیث ابی رافع رضی الله عنه نه د شفعه په جواز باندې استدلال کول صحیح نه دی ددې دپاره چه اول خوددې حدیث مطلب دا کیدې شي چه د جار نه مراد هم شریک وی ځکه چه اکثر شریک هم په گاونډي کښې اوسیږي او بل دا مطلب هم کیدې شي چه هغه گاونډي د خپل نیزدیکت د وجې نه ددې خبرې زیات حق لري چه د هغه خیال اوساتلې شي په هغه صدقه او کړې شي او هغه سره ښه سلوک او کړې شي. (۴)

جواب:- خوددې حضراتو د اتوجیح صحیح نه ده ځکه چه د حضرت ابورافع رضی الله عنه ددې روایت بعض طریق کښې د الجار أحق بشفعته الفاظ نقل دی لکه چه د امام شافعی رحمته الله علیه کتاب اختلاف الحدیث کښې هم دغه روایت نقل دي. (۵) دغه شان مسند احمد سنن ابی داؤد اوسنن ترمذی په روایت کښې دی چه جار الدار أحق بالدار. (۶) دغه شان د خطابی رحمته الله علیه او بغوی رحمته الله علیه

(۱) الهدایة شرح بداية المبتدی: ۷/۵ - ۶

(۲) واخرجه البخاری ایضاً رقم: ۲۹۷۷ فی الحیل باب فی الهبة والشفعة و: ۶۹۸۰ باب احتیال العامل لیهدی له، وأبو داؤد: ۳۵۱۶ فی البیوع باب الشفعة والنسانی: ۴۷۰۶ فی البیوع باب ذکر الشفعة وأحكامها.

(۳) تحفة الباری کتاب الشفعة: ۹۴/۳.

(۴) إرشاد الساری: ۵/۲۱۶ - ۲۱۷.

(۵) کتاب اختلاف الحدیث مع کتاب الم: ۵/۴ دار المعرفه بیروت.

(۶) أخرجه احمد رحمته الله علیه ۵/۸، ۱۲، ۱۳، ۱۷، ۱۸ وأبو داؤد کتاب البیوع باب فی الشفعة حدیث رقم: ۳۵۱۷ والترمذی فی کتاب الاحکام باب ما جاء فی الشفعة حدیث رقم: ۱۳۶۸.

داتوجیه چه د جارق حق د قرب د وجهوی او تاسوهغوی سره صله رحمی کونی اوښه سلوک کونی صحیح پاتې نه شو

د احنافو د طرف نه یوبل جواب: د احنافو د طرف نه یوبل جواب دا ورکولې شی چه احق د اسم تفضیل صیغه ده او د اسم تفضیل د صیغې د استعمال قاعده داوی چه مفضل د مفضل علیه سره په نفس فضیلت کښې شریک گنولې شی. نوچه کله چه د شریک شفعه زیات حقدارشو نوڅوک داسې هم پکار دې چه د ده برابر حقدار نه وی بلکه دهغه حق کم وی. اوس ښکاره خبره ده چه هغه جار یعنی گاونډی کیدې شی او که چرته د جار نه ستاسو د قول موافق شریک واخستې شی نوبیا په دغه صورت کښې د کم حق لرونکی تعیین به ستاسو د پاره گران شی په دې وجه به داسې وینا کیږي چه دې نه مراد هم جار دې.

بعینه هم دغه اعتراض د شوافع د طرفه په احنافو باندې هم کیدې شي که چرې جار مراد واخستې شی نوبیا به مطلب وی چه د جار حق زیات دې نوبیا هغه څوک دې چه د ده نه ئی حق کم دې. (۱)

د احنافو د طرف نه د دې دا جواب ورکړې شوې دې چه الجار احق بسقبه معنی داده چه هغه جار کوم چه نيز دې دې دخپل نيز دیوالی د وجې نه د جار بعید په مقابل کښې زیات حق لري یعنی جار بعید ته به د شفعه حق نه شی ورکولې بلکه جار قریب ته به دهغه د قرب د وجې نه د شفعه حق ورکولې شی. بهر حال دلته اوس مقابل د یو جار د بل جار سره اوشود تاسو خوشریک مراد اخستې وو نوچه کله یو شریک ته تاسو احق وائی نو هغه دویم شریک څوک دې کوم چه احق نه دې. د احنافو د مذهب نور تائید او تاکید: د دې نه پس یوه خبره بله ده چه حضرت امام شافعی رحمته الله علیه د حضرت ابورافع رضی الله عنه د حدیث په تاویل کښې فرمائی چه دې نه مراد شریک دې. حالانکه که د ابورافع رضی الله عنه حدیث په تفصیل سره او کتلې شی نو دهغې نه پخپله معلومیږي چه داهم د جار مسئله وه نه چه د شریک اودا واقعه په تفصیل سره وړاندې راروانه ده.

د علامه ابن بطلال رحمته الله علیه اشکال: ابن بطلال رحمته الله علیه وغیره د ابی رافع رضی الله عنه د روایت باره کښې دا وئیلی دی چه حضرت ابورافع او حضرت سعد رضی الله عنهما دواړه په یو کور کښې شریک وو. (۲)

د علامه ابن المنیر مالکی رحمته الله علیه جواب: ابن المنیر مالکی رحمته الله علیه فرمائی چه د حدیث د ظاهر نه دا معلومیږي چه د حضرت ابورافع او حضرت سعد رضی الله عنهما معامله د شرکت نه وه. داسې څه خبره نه وه لکه چه په یو کور کښې دوه رونه شریک وی په یو یو جزء کښې په دواړو کښې شرکت وی بلکه هلته خوداسې صورت حال وو چه د حضرت سعد رضی الله عنه خان له مکان وواود حضرت ابورافع رضی الله عنه دوه کمرې جدا او مستقل وی نو دهغوی حیثیت د جار وو هغوی شریک گنول صحیح نه دی. (۳)

(۱) إرشاد الساری: ۲۱۶/۵.

(۲) شرح صحیح البخاری لابن بطلال: ۳۸۰/۶.

(۳) المنتوری علی تراجم أبواب البخاری للشیخ ناصر الدین احمد بن محمد المعروف به ابن المنیر السکندری ص: ۲۵۲.

ددې نه هم ډیره واضحه خبره داده چه علامه عمر بن شېبه رحمته الله په تاریخ مدینه کنېې دا نقل کړې دی چه حضرت سعد رضی الله عنه د ابورافع رضی الله عنه نه دوه کورونه اخستل غوښتل کوم چه د حضرت سعد رضی الله عنه د مکانونو بالکل مخې ته واقع وواودا مسجد نبوی علی صاحبها الف الف الصلوة والسلام ښی طرف ته عمارت وو په هغې کنېې د حضرت سعد رضی الله عنه مکانات هم وو او د حضرت ابورافع رضی الله عنه هم دوه مکانات وو او هغه د حضرت سعد رضی الله عنه د مکانونو مخې ته وو او په مینځ کنېې لس گزه فاصله وه. ^(۱) په داسې صورت کنېې دلته د شرکت خبره څنگه صحیح کیدې شی.

بل ددې نه هم واضحه یو روایت امام نسائی او امام ابن ماجه رحمهما الله نقل کړې دي په هغې کنېې دی چه یو سړی او وئیل یارسول الله صلی الله علیه و آله ما سره یو د زمکه ده په کومه کنېې چه څوک شریک نشته او په کومه کنېې چه یو سړی ته د تقسیم څه حق هم حاصل نه دي او البته دا خبره ده چه هغې سره په گاونډه کنېې مکانات شته نو حضور پاک او فرمائیل الجار احق بسقه. ^(۲)

دلته رسول الله صلی الله علیه و آله خالص د جار په سلسله کنېې دا حدیث ارشاد فرمائیلې دي. بیادا وئیل چه حدیث مذکور په شریک باندې محمول دي صحیح نه دی. پخپله امام بخاری رحمته الله دا واقع وړاندې نقل کوی او ددې نه هم دا خبره په واضحه توگه معلومېږی چه حضرت ابورافع او حضرت سعد رضی الله عنه د یو بل شریکوال نه وو بلکه د یو بل گاونډیان وو.

د فریق اول دلیل قیاسی جواب او الزامی دلیل: - او ددې حضراتو د دویم دلیل جواب دادې چه د گاونډی ملکیت د خیل یعنی د خریدار د ملکیت سره په داسې طریقه سره متصل شوې دي چه دا اتصال اوس مستحکم او دائمی دي. د کرایه دار یا عاریت باندې اخستونکی اتصال په شان د عارضی او محدود وخت د پاره نه دي. لهذا مالی معاوضې موجود کیدو په صورت کنېې به جارت ته د شفعه حق حاصل وی. په دي صورت باندې قیاس کولو سره د شریعت حکم وارد شوې دي یعنی د غیر تقسیم شده جائیداد شریک ته چه څنگه د شفعه حق حاصل دي دغه شان به جارت ته هم حاصل شی ځکه چه د غیر تقسیم شده جائیداد د شریک د پاره د تقسیم مشقت او د مصارف کنېې د شفعه حق په خیال کنېې ساتلې شوې دي. دغه شان د گاونډی په حق کنېې د خریدار اتصال سره ممکنه ضرر او نقصان خیال سالتوسره د شفعه د حق جواز په ځای ساتلې شوې دي.

ددې وجه داده چه د ملکیت هم دا صفت یعنی دائمی او په استحکام سره اتصال په دي وجه په شریعت کنېې سبب گرځولې شوې دي چه د گاونډی د ضرر او نقصان ازاله او کړې شی ځکه چه هم گاونډی د ټولو ضررونو او جنگونو اصل بنیادوی لکه چه په عامو خلقو کنېې دا خبره مشهوره ده او شفیع ته د شفعه حق ورکولو سره د خرڅ شوی جائیداد مالک جوړولو سره د

^(۱) فتح الباری: ۵۵۲/۴.

^(۲) اخرجه النسائی فی باب ذکر الشفعة واحکامها حدیث رقم: ۴۷۰۷ وابن ماجه فی أبواب الشفعة باب الشفعة بالجوار.

حدیث رقم: ۲۴۹۶.

فساد بنیاد ختمول ډیره مناسب خبره ده. ددې دپاره چه اصيل یعنی شفیع دهغه د پلار نیکه په زمکه باندې پریشان کولوسره اخواکول د ضرر اونقصان ډیر واضح او قوی صورت دې. یعنی ددې ضرر او تکلیف نه د بچ کیدلو دوه صورتونه دی یودا چه گاوندی ته اوونیلې شی چه تاته د جائیداد د نوی اخستونکی د اتصال نه ضرردې لهذا ته دخپل پلارنیکه زمکه پربریده اوبل چرته لار شه. دویم صورت دادې چه گاوندی ته د شفعه حق ورکړې شی چه دنوی خریدار په خانی هغه پخپله داجائیداد واخلی اودمضررت نه بچ شی نودعقل اوهوبنیارتوب تقاضا هم دغه ده چه رومبې صورت اختیارکړې شی اوجاوندی پریشان نه کړې چه دخپل پلارنیکه خانی پربریدی خکه چه په دې کنبې دهغه ټول نقصان دې بلکه هغه له د شفعه حق ورکولوسره دهغه دا ضرر اونقصان پوره کیدلې شی. (۱)

اوترکومې چه ددغه حضراتو د تقسیم دمشقت اومصارف شفعه دعلت گرځولوتعلق دې هغه صحیح نه دې خکه چه د تقسیم مشقت او ضرر خومشروع دې یعنی د شریعت د طرف نه یوثابت شوې امر دې. د شرکاؤ نه دهریو حصه تقسیم کولوسره چه هغه ته ورکړې شی نودا خیزددې خبرې علت نه شی جوړیدې چه بل سرې هم په ضرر اونقصان کنبې اخته کړې شی. بلکه د شفعه اصل علت دادې چه دشفیع جائیداد کوم سره چه دهمیشه نه متصل دې که غواړی نو مالی معاوضه دې ورکولوسره حاصل کړی اوخپل متصله جائیدادسره دې یوځانی کړې دې دپاره چه د مضرت اونقصان هغه اندیبننه باقی پاتې نه شی. (۲)

یواهم اشکال: بیایوسوال داپاتې کیږی چه دحضرت جابر رضی الله عنه په حدیث کنبې خو صفا دی فاذا وقعت الحدود بینهم فلا شفعة یعنی کله چه حدبندی اوشی اولارې جدا جدا شی نوبیابه د شفعه حق پاتې نه شی.

جواب: ددې اعتراض جواب دادې چه کله تقسیم واقع شی اولارې جداکړې شی نود شرکت د وجې نه چه کوم د شفعه حق حاصل وو هغه ختم شو. په دې سره د گاوندی دحق نفی مقصودنه ده. ددې نه علاوه دویمه خبره داهم ده چه دا کوم زیاتې دې فاذا وقعت الحدود الخ ددې په وقف اورفع کنبې اختلاف دې. امام احمد امام بخاری او ابو محمد بن حزم ظاهری رحمهم الله دا مرفوع گنړی لیکن ابن ابی حاتم رضی الله عنه دخپل پلار ابو حاتم رضی الله عنه نه دا نقل کوی چه دا موقوف دې مرفوع نه دې. (۳)

په دې کنبې لږشان اشکال داکیږی که چرته موقوف هم وی نوڅه اوشو احناف خو موقوف هم حجت گنړی. لهذا د حضرت جابر رضی الله عنه داحدیث هم حجت گنړل پکار دی. نوددې جواب دادې چه موقوف هغه وخت حجت گنړلې شی کله چه په مرفوع روایاتوسره دهغې تعارض نه وی

(۱) الهدایة شرح بداية المبتدی: ۶/۷. بتفصیل.

(۲) المصدر السابق، بتفصیل.

(۳) عمدة القاری: ۷۲/۱۲.

اودلته خو الجار احق بسقته یا الجار احق بشفعته یا جارب الدار احق بالدار چونکه مرفوع روایات موجود دی په دې وجه به دا نه شی قبلولی. ددې تخریج هم په دې باب کښې تیر شوی دې.

حضرت انور شاه کشمیری رحمۃ اللہ علیہ د طرف نه یوبل جواب:- حضرت شاه رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه په اصل کښې به د شفعه لفظ هم د شریک د پاره استعمالیدلو او جارته هم دغه حق حاصل وو کوم چه به شریک ته حاصل وو لیکن دې ته به ئی شفعه نه سقب یا حق الجار و نیلو. نو په مذکورده حدیث کښې نفی د لفظ شفعه کیرې د حدود واقع کیدونه پس اود لارو جدا کیدونه پس به اوس یو شریک ته د شفعه حق حاصل نه وی او حق الجار به وی کوم چه په بل حدیث کښې په سقب سره تعبیر کړې شوی دې. (۱)

۱- باب: الشفعة فی مال لم یقسم، فاذا وقعت الحدود فلا شفعة

شفعه په هغه جائیداد کښې کیرې چه تقسیم شوې نه وی

یا چه کله حدود واقع شی نو شفعه باقی نه پاتې کیرې

د ترجمه الباب مقصد:- دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ مقصد د جمهور علماؤ د مذهب موافق شریک فی نفس المبیع دپاره د شفعه اثبات دې.

[حدیث ۲۱۳۸] (۱) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَضَى رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- بِالشَّفْعَةِ فِي كُلِّ مَالٍ لَمْ يُقْسَمْ، فَإِذَا وَقَعَتِ الْهُدُودُ وَصُرِفَتِ الطَّرُقُ فَلَا شَفْعَةَ. [ر: ۲۰۹۹]

ترجمه:- حضرت جابر بن عبدالله رضی اللہ عنہ فرمائی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په هر هغه څیز کښې د شفعه حکم ورکړې دې دکوم تقسیم چه نه وی شوی کله چه حد بندی اوشی اولارې جدا جداشی نو بیا به شفعه پاتې نه شی.

رجال الحديث

مسدد:- دامسدد بن مسرهد بن مسربل بن مرعبل الاسدی ابوالحسن البصری رحمۃ اللہ علیہ دې. (م)

۲۲۸ هجري) (۲)

عبدالواحد:- دا عبدالواحد بن زیات رحمۃ اللہ علیہ دې. (۳)

(۱) فیض الباری: ۳/۲۷۲.

(۲) مرتخریجه فی هذا الباب.

(۳) کشف الباری: ۲/۲ ایمان باب من ایمان ان یحب الاخیه ما یحب لنفسه.

(۴) کشف الباری: ۲/۳۰۱ ایمان باب الجهاد من ایمان.

معمّر - دامعمر بن راشد رحمته الله دی (۱)

الزهري - دامحدث بن مسلم بن شهاب الزهري رحمته الله دی (۲)

أبوسلمه - داابوسلمه بن عبد الرحمن رحمته الله دی (۳)

جابر - اود حضرت جابر بن عبد الله رحمته الله (۴) احوال تیرشوی دی

دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت - دحدیث ترجمه الباب سره مناسبت بالکل واضح دی
حدیث مذکورده سره متعلق د فقهی مسائلو بحث په تفصیل سره تیرشو.

۲- باب: عرض الشفعة على صاحبها قبل البيع

وَقَالَ الْحَكَمُ إِذَا أْذِنَ لَهُ قَبْلَ الْبَيْعِ فَلَا شُفْعَةَ لَهُ.

وَقَالَ الشَّعْبِيُّ مَنْ بَيْعَتْ شُفْعَتُهُ وَهُوَ شَاهِدٌ لَا يَغْتَرِهَا فَلَا شُفْعَةَ لَهُ.

دبيع نه وړاندې په شفيع باندې شفعه پيش کول او حکم رحمته الله وائی چه که شفيع د بيع اجازت ورکړو دببيع نه وړاندې نوبيا به دهغه د شفعه حق پاتې نه شی اوشعبي رحمته الله وائی که چرته جائيداد خرڅ کړې شو اوشفيع هلته موجود وو اوهغه څه اعتراض اونه کړو نو د شفعه حق لاړو.

دترجمة الباب مقصود اود فقهاؤ د اختلاف بيان - امام بخاري رحمته الله دلته دا مسئله بيانوی که يو سړې خپل مکان خرڅول غواړي اوبل سړی ته په دغه مکان باندې د شفعه حق حاصل دي نو دغه خرڅونکی له پکاردی چه اول خپل دي گاونډی يا شريك ته ئی مخکښې پيش کش اوکړي چه زه دا مکان خرڅول غواړم که چرته ته ئی اخستل غواړي نو واخله اوس که چاد شفيع په وړاندې خپله معامله پيش کړه اوهغه اخستلو ته تيار نه شو بيا مالک هغه خرڅ کړو نو ددې بيع نه پس که شفيع په دي کښې دخپلې شفعه حق دائرکول غواړي نو دائرکولې شی که نه؟ په دي مسئله کښې اختلاف دي. سفيان ثوري حکم بن عتيبه ابو عبید ابو خيثمه رحمهم الله او په يوروايت کښې امام احمد بن حنبل رحمته الله فرمائی چه کله شفيع اجازت ورکړو بيا د شفعه حق ختم شو او امام ابو حنيفه امام شافعي او امام مالک رحمهم الله فرمائی د شفعه حق خود بيع نه روستووی او په مسئله مذکوره کښې مالکانو د بيع نه اول اجازت واخستو نو کيدې شی چه اول دهغه دا رانې نه وی او اوس چه بائع مکان خرڅ کړې دي دده رانې بدله شوه اود شفعه حق خو د بيع نه پس حاصلېږي نو که اوس دغه شفيع د شفعه دعوی کول

(۱) کشف الباری: ۱/۴۵۵ بدء الوحی.

(۲) کشف الباری: ۱/۳۲۶ بدء الوحی.

(۳) کشف الباری: ۲/۳۲۳ باب صوم ورمضان احتساباً من الايمان.

(۴) کشف الباری: ۴/۳۵ کتاب الوضوء باب من لم ير الوضوء إلا من المخرجين.

غواړی نو کولې شی اودامکان اخستې شی. (۱) دامام احمد رحمته الله علیه هم دویم روایت هم دغه دې کوم موفق الدین ابن قدامة رحمته الله علیه په مغنی کښې نقل کړې دې او وئیلی دی چه دامام احمد رحمته الله علیه ظاهري مذهب هم دغه دې. (۲) لکه چه ائمه اربعه په دې متفق شوی دی که اول ئی اجازت ورکړو نو د بیع نه پس هم شفیع ته د شفعه حق دائر کولې شی.

امام بخاری رحمته الله علیه په دې مسئله کښې د فریق اول هم خیال معلومېږي یعنی چه کله شفیع اجازت ورکړې وو نو د شفعه حق ختم شو اوس د بیع نه پس هغه ته د شفعه حق دائر کولو اجازت نشته. ځکه چه امام بخاری رحمته الله علیه دلته کوم آثار نقل کړی دی وقال الحكم الخ یعنی حکم بن عتیبه رحمته الله علیه فرمائی چه که شفیع د بیع اجازت ورکړو د بیع نه وړاندې نویاب به د هغه د شفعه حق پاتې نه شی. وقال الشعبي رحمته الله علیه الخ امام شعبی رحمته الله علیه فرمائی چه که جائیداد خړخ کړې شو اوشفیع هلته موجود وو او هغه څه اعتراض اونه کړو نو د شفعه حق لاړو. ددې آثارونه امام بخاری رحمته الله علیه د فریق اول تائید طرف ته اشاره کوی. (۳)

یوه بله اختلافی مسئله:- دامام شعبی رحمته الله علیه د اثر نه داهم معلومېږي چه شفیع ته فوراً د شفعه حق دائر کول پکار دی. که هغه د بیع د علم کیدونه پس تاخیر کوی نو د هغه د شفعه حق به باطل شی په دې مسئله کښې اختلاف دې. چه شفیع دې د بیع علم کیدو سره د شفعه د حق دعوی اوکړی یا هغه ته د تاخیر هم حق حاصل دې. امام ابوحنیفه رحمته الله علیه فرمائی چه فی الفور د شفعه دعوی دائر کول پکار دی ځکه چه الشفعة لمن واثبها (۴) یعنی شفعه هم ددې دپاره وی چه د مواثبات طلب کوی او فوری توگه د شفعه حق غوښتلو دپاره اودریږي. او الشفعة كحل العقال. (۵)

دغه شان که چاته معلومه شوه چه د مکان سوداشوې ده او هغه سستی اوکړه اوفوری ئی د شفعه دعوی اونه کړه نو هغه مکان به هغه ته نه ملاوېږي. بل د شفعه حق یو کمزورې حق دې چه د اعراض کولو سره باطل کیږي لهذا فوری مطالبه او قیام شهادت دواړه به لازم وی دې دپاره چه معلومه شی چه د هغه په شفعه کښې رغبت دې او هغه د اعراض نه کار نه اخلي ځکه چه هغه د قاضی په عدالت کښې د شفعه د مطالبه د ثبوت ضرورت هم دې او د دغه احتیاج او

(۱) المغنی لابن قدامة رحمته الله علیه ۱۲۳/۲.

(۲) حواله سابق.

(۳) لامع الدراری: ۱۵۳/۶.

(۴) قال الحافظ ابن حجر رحمته الله علیه فی الدراية فی تخريج أحاديث الهداية: ۲۰۳/۲ حديث الشفعة لمن واثبها لم أجده وإنما ذكره عبدالرزاق من قول شريح رحمته الله علیه وكذا قال الحافظ الزيلعي رحمته الله علیه فی نصب الراية: ۱۷۶/۴ وقال ابن الملقن رحمته الله علیه غريب (یعنی لایعلم من رواء كما قال فی المقدمة) خلاصة البدر المنير: ۱۰۲/۲.

(۵) أخرجه ابن ماجه: ۸۳۵/۲ كتاب شفعه باب طلب الشفعة الحديث: ۲۵۰۰ والبخاري كما فی نصب الراية: ۱۸۶/۴ كتاب الشفعة باب طلب الشفعة والبيهقي رحمته الله علیه ۱۰۸/۶ كتاب الشفعة باب فی مسائل الشفعة والخطيب فی التاريخ: ۵۷/۶.

ضرورت د ختمول د گواهنی نه بغير ممکن نه دی. (١) او هم دغه يعنی د شفعه فوری دعوی کول، دامام احمد عليه السلام منصوص قول دي او دامام شافعي عليه السلام هم يو قول داسې دي او دويم قول دامام شافعي عليه السلام او يو قول دامام احمد بن حنبل عليه السلام دادې چه فوری دعوی د شفعه دائر کول ضروری نه دی بلکه ترازی سره هم د شفعه دعوی دائر کيدې شي. دامام مالک عليه السلام مسلك خو هم دغه دي چه فوری دعوی کول ضروری نه دی. په دي کښې د ترازی گنجائش شته ليکن هغه دا فرمائی چه که دومره موده تيره شي په کوم سره چه اندازه وی چه شفيع شفعه پريخو دي ده بيا دهغي نه پس د شفعه دعوی نه شي کولې. (٢)

د تعليقاتو تفصيل: حکم بن عتيبه کوفی تابعی عليه السلام تعليق ابن ابی شيبه عليه السلام په خپل مصنف کښې موصولا ذکر کړې دي. (٣) او هم دغه شان امام شعبی عليه السلام عامر بن شراحيل کوفی تابعی عليه السلام تعليق هم ابن ابی شيبه عليه السلام په خپل مصنف کښې موصولا ذکر کړې دي. (٤)

احديث [٢١٣٩] (٥) حَدَّثَنَا الْمُكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ قَالَ وَقَفْتُ عَلَى سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، فَجَاءَ الْيَسُورُ بْنُ فُحْرَمَةَ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى إِحْدَى مَنْكِبَيْ إِدْجَاءَ أَبُورَافِعٍ مَوْلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ يَا سَعْدُ ابْنُ عَمْرٍو يَتَنِي فِي دَارِكَ. فَقَالَ سَعْدٌ وَاللَّهِ مَا أَتْبَاعُهُمَا. فَقَالَ الْيَسُورُ وَاللَّهِ لَتَبْتَا عَنْهُمَا. فَقَالَ سَعْدٌ وَاللَّهِ لَا أَرِيدُكَ عَلَى أَرْبَعَةِ آلَافٍ، مُنْجَمَةٍ أَوْ مُقَطَّعَةٍ. قَالَ أَبُورَافِعٍ لَقَدْ أُعْطِيتُ بِهَا خَمْسِمِائَةِ دِينَارٍ، وَلَوْلَا أَنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «الْجَارُ أَحَقُّ بِقَبِيهِ» مَا أُعْطِيتُكُمْ بِأَرْبَعَةِ آلَافٍ، وَأَنَا أُعْطِيَ بِهَا خَمْسِمِائَةِ دِينَارٍ. [٤٥٧٤، ٤٥٧٧، ٤٥٧٩، ٤٥٨٠]

حضرت عمرو بن شريد عليه السلام فرمائی زه سعد بن ابی وقاص عليه السلام سره ولاړ ووم په دي کښې مسور بن مخرمه عليه السلام راغلو او هغه خپل لاس زما په يوه اوگه باندې کيخودو په دي کښې ابورافع عليه السلام هم راغلو چه د رسول الله عليه السلام آزاد کړې شوې غلام دي هغه او وئيل اي سعده زما دواړه کمري چه ستا په کور کښې دی واخله، سعد عليه السلام او وئيل په خدائی قسم زه خونى نه اخلم مسور عليه السلام او وئيل (چه هم خواکې ولاړو، په خدائی قسم دي هم ته به نى اخلي حضرت سعد عليه السلام او وئيل (بياخو تيك ده مگر، زه د خلورو زرو نه زياتي نه درکوم او هغه هم په قسطونو

(١) هداية شرح بداية المبتدى: ٧/١٤.

(٢) بداية المجتهد ص: ٦٥٢ دار الكتب العلمية بيروت، المغنى لابن قدامة المقدسى: ١/١٢٠٠ بيت الفكار الدولية بيروت.

(٣) فتح الباري: ٤/٤٣٧ عمدة القارى: ١٠/٦٢.

(٤) حواله سابق.

(٥) الحديث اخرجه النسائي رحمه الله تعالى فى كتاب البيوع رقم: ٤٦٢٣ وأبو داؤد فى كتاب البيوع رقم: ٣٠٥١ وابن ماجه رحمه الله تعالى فى كتاب الاحكام رقم: ٢٤٨٦ والامام أحمد رحمه الله تعالى فى مسنده رقم: ٢٢٧٥١، ٢٥٩٢٧ انظر كذلك فى جامع الاصول الباب السادس فى الشفعة رقم: ٤١٩.

کښې یا په یوځای (د راوی شک دي)، حضرت ابورافع رضی الله عنه او وئیل ماته خود دغه کور پنځه سوه دینار ملاویږي (د کومې چه پنځه زره درهم جوړیږي، که چرې ما د حضور پاک نه دانه وو اوریدلی چه ګاونډی د خپل نږدیکت د وجې نه زیات حق دار دي نو ما به تاته دا کور په څلور زره درهم کښې هیڅ کله هم نه وودر کړې خصوصاً چه ماته دهغې پنځه سوه دینار ملاویږي آخر حضرت ابورافع رضی الله عنه هغه کمرې حضرت سعد رضی الله عنه روکړو.

رجال الحديث

مکی بن ابراهیم:- دامکی بن ابراهیم بن بشیر بن فرقد حنظلی رضی الله عنه دي. (۱)

ابن جریج:- دا ابن جریج عبد الملك بن عبد العزيز رضی الله عنه دي. ددوی تذکره کتاب الحیف باب غسل الحائض راس زوجها و ترجیلها کښې تیره شوې ده.

ابراهیم بن میسرة:- دا ابراهیم بن میسرة الطائفي ثم المکی رضی الله عنه دي. ددوی تذکره کتاب الجبة باب الدهن للجنة کښې تیره شوې ده.

عمرو بن الشريد:- دوی عمرو بن الشريد بن سويد الثقفي ابو الوليد الطائفي رضی الله عنه دي.

اساتذه:- دوی رضی الله عنه د حضرت سعد بن ابی وقاص، عبدالله بن عباس، حضرت مسور بن مخرمه رضی الله عنه او ابورافع رضی الله عنه (د رسول الله صلی الله علیه و آله آزاد کړې شوې غلام، بل د خپل والد محترم چه صحابی دي حضرت شريد بن سويد رضی الله عنه نه هم روایات نقل کوي.

تلامذه:- دوی رضی الله عنه نه ابراهیم بن میسرة طائفي بکیر بن عبدالله، صالح بن دینار، عبدالله بن عبدالرحمن بن یعلی، عبدالله بن عتبة، عمرو بن شعيب، محمد بن میمون بن مسيکه وغيرهم رحمهم الله روایات نقل کوي. (۲)

احمد بن عبدالله عجلي رضی الله عنه فرماني: حجازي تابعي، ثقة. (۳) ابن حبان رضی الله عنه هم په خپل کتاب الثقات کښې د دی تذکره کړې ده. (۴) حافظ ابی حجر رضی الله عنه فرماني ثقة. (۵) سعد بن ابی وقاص:- حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه تذکره تیره شوې ده. (۶)

(۱) کشف الباری: ۴۶۱/۳.

(۲) تهذيب الكمال: ۶۳/۲۲.

(۳) الثقات ص: ۴۲.

(۴) ۱۸۰/۵.

(۵) تقريب التهذيب ص: ۴۲۳ دار الرشيد سوريا.

(۶) کشف الباری: ۱۷۲/۲.

مسور بن مخزومه:- حضرت مسور بن مخزومه رضی اللہ عنہ ذکر کتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس کنبی راغلی.

ابورافع:- حضرت ابورافع القبطی رضی اللہ عنہ دَنبِی کریم صلی اللہ علیہ وسلم آزاد کړې شوی غلام دې. د هغوی رضی اللہ عنہ د نوم باره کنبی مختلف اقوال دی: بعض وائی ابراهیم اوبعض اسلم اوبعض ثابت وغیره وائی. (۱) د واقدی رضی اللہ عنہ قول دې چه د هغوی رضی اللہ عنہ انتقال د حضرت عثمان غنی رضی اللہ عنہ د شهادت نه څه موده پس مدینه منوره کنبی شوې. (۲) خو ابن حبان رحمہم اللہ نقل کړی دی چه د حضرت علی رضی اللہ عنہ د خلافت په زمانه کنبی انتقال شوې. (۳)

نقل دادی چه هغوی رضی اللہ عنہ د حضرت عباس رضی اللہ عنہ غلام وو او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته هبه کړې وو بیا چه حضرت ابورافع رضی اللہ عنہ دَنبِی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته د حضرت عباس رضی اللہ عنہ د اسلام راوړلو خوشخبری ورکړه نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه آزاد کړو. (۴) هغوی رضی اللہ عنہ دَنبِی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه اود عبدالله بن مسعود رضی اللہ عنہ نه حدیث نقل کول.

تلامذه:- د هغوی رضی اللہ عنہ نه د هغوی خوئی رافع بن ابی رافع، عبیدالله بن ابی رافع، معتمر یا مغیره بن ابی رافع او حسن بن ابی رافع او نمسی حسن بن علی بن ابی رافع صالح بن عبیدالله بن ابی رافع فضل بن عبیدالله بن ابی رافع بل د هغوی بی بی محترمه سلمی ام رافع روایات نقل کوی. بل حصین (د داؤد بن حصین پلار) متین بن ابی المغیره، سالم بن عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ سعید بن ابی سعید، سلیمان بن یسار شرجیل بن سعد، علی بن الحسین بن علی رضی اللہ عنہ عمرو بن شرید، محمد بن المنکدر او ابوسعید مقبری وغیرهم رحمهم الله نه احادیث نقل کړی دی. (۵)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- امام بخاری رحمہم اللہ ترجمه الباب قائم کړې وو باب عرض الشفعة علی صاحبها قبل البیع او په حدیث مذکور کنبی حضرت ابورافع رضی اللہ عنہ فرمائی ای سعد رضی اللہ عنہ ته زما دواړه کمرې چه ستا په کور کنبی دی واخله نو په دې کنبی د حق شفعه د وجې نه د یو شریک د بل شریک مخې ته د بیع د پاره عرض کول دی. (۶)

تشریح:- هم د دې حدیث نه امام ابوحنیفه رحمہم اللہ او د هغوی ملگری د گاونډی د پاره د شفعه په اثبات استدلال کوی. فریق مخالف تاویل کوی چه دلته شریک فی نفس المبیع مراد دې څکه

(۱) تهذیب الکمال: ۳۰۱/۳۳.

(۲) طبقات ابن سعد رحمہم اللہ: ۷۵/۴.

(۳) نقات: ۱۷/۳.

(۴) طبقات ابن سعد رحمہم اللہ: ۷۳/۴.

(۵) تهذیب الکمال: ۳۰۱/۳۳ - ۳۰۲.

(۶) عمدة القاری: ۷۳/۱۲.

چه حضرت ابو رافع رضی اللہ عنہ حضرت سعد رضی اللہ عنہ سره په دوو کورونو کښې شریک وو په دې وجه هغه د ټوټو نه وړاندې حضرت سعد رضی اللہ عنہ باندې د کور خرڅولو خبره اوکړه خو د فریق مخالف دا استدلال کول هغه د حدیث د ظاهرسره رد کړې ځکه چه په حدیث کښې صفا دی چه حضرت ابو رافع رضی اللہ عنہ د حضرت سعد رضی اللہ عنہ په کور کښې د دوو کمرو مالک وو داسې نه وه چه د کور په یوه حصه کښې دواړه په مشترکه توگه باندې مالکان وو. (۱)

۳- باب: أي الجوار أقرب

کوم یو کاونډی ډیر نژدې دی (یعنی د شفعه زیات هقدار دی)

[۲۱۶۰] حَدَّثَنَا حُجَّاجٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ وَحَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا شَبَابَةُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: إِنَّ لِي جَارَيْنِ، فَأَيُّ أَيْمَاءٍ أَهْدِي قَالَ: «إِلَى أَقْرَبِ أَيْمَاءٍ بِأَبَا». [۲۴۵۵، ۵۶۷۴]

ترجمه:- حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی ما او وئیل یا رسول الله! زما دوه کاونډیان دي په دوی کښې اول زه کوم یو ته حصه (هدیه) اولیکم؟ حضور پاک او فرمائیل د کوم دروازده چه تاسره ډیره نژدې ده. (۲)

د ترجمه الباب مقصد:- دامام بخاری رحمته اللہ علیہ دا ترجمه په صفاتوگه په دې خبره باندې دلالت کوی چه د شفعه الجوار قائل دي او امام بخاری رحمته اللہ علیہ نه صرف دا ترجمه قایم کړې ده بلکه وړاندې ئې د حضرت عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا روایت هم نقل کړې دي: چه ما او وئیل یا رسول الله! زما دوه کاونډیان دي زه په هدیه ورکولو کښې کوم یو وړاندې کړم نو حضور پاک او فرمائیل د کوم دروازده چه ستا دروازې سره ډیره نژدې ده دهغه حق مخکښې دي. (۳)

رجال الحديث

حجاج:- دا حجاج بن المنهال السلمی الاتصافی رحمته اللہ علیہ دي. (۴)

شعبه:- دا شعبه بن حجاج رحمته اللہ علیہ دي. (۵)

علی:- دا علی بن المدینی رحمته اللہ علیہ دي. (۶)

(۱) عمدة القاری: ۱۲/ ۷۴ فتح الباری: ۵۵۲/ ۴.

(۲) أخرجه البخاری أيضاً فی الادب باب حق الجوار فی قرب الابواب وفی الهبة. باب بمن یبدأ بالهدیه. وأخرجه ابوداؤد رحمته اللہ علیہ فی سننه فی الادب. باب حق الجوار رقم: ۵۱۵۵ وانظر جامع الاصول: ۶/ ۶۴۰ رقم الحديث: ۴۹۲۳.

(۳) إرشاد الساری: ۵/ ۲۱۷ مع اضعاف بیره.

(۴) کشف الباری: ۲/ ۷۷۴.

(۵) کشف الباری: ۱/ ۴۷۸.

(۶) کشف الباری: ۳/ ۲۵۶.

شبابه - دا شبايه بن سوار رحمته الله دي. ددوی تذکره کتاب الحیف باب الصلوة علی النفساء کنبی تیره شوې ده.

ابو عمران - دوی ابو عمران عبد الملك بن حبيب الاردي ويقال الكندي الجوني البصري رحمته الله دي. (١)

اساتذه - د اسير بن جابر، انس بن مالك، جندب بن عبدالله البجلي، ابو فراس ربيعه بن كعب الاسلمي، زهير بن عبدالله بصري، عبدالله بن رباح الانصاري، عبدالله بن صامت او ابوبكر بن ابي موسى اشعري وغيره هم رحمته الله نه ئي روايات نقل كړي دي.

تلامذه - د دوی نه ابا بن زیدي العطار، جعفر بن سليمان الضبعي، ابو قدامه، حجاج بن فرافصه، حماد بن زيد، حماد بن سلمه، سليمان التيمي شعبه بن حجاج اوصالح بن بشير امري وغيره هم رحمهم الله روايات نقل كوي.

يحيى بن معين رحمته الله فرمائي: ثقة. (٢) ابو حاتم رحمته الله فرمائي: صالح. (٣) محمد بن واسع رحمته الله فرمائي: حسن الحديث. (٤)

وفات - عمرو بن علي رحمته الله وائي چه دهغوي انتقال ١٢٨ هجري كنبي شوې. (٥) بعض وائي ١٢٩ هجري كنبي شوې. (٦) علامه ابن حبان رحمته الله فرمائي چه ١٢٣ هجري كنبي شوې. (٧)

طلحه بن عبدالله - دا طلحه بن عبدالله بن عثمان بن معمر التيمي رحمته الله دي. (٨)

عائشه - او د ام المؤمنين حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها (٩) تذکره تیره شوې ده.

تشریح - یعنی بعض داسې هم گاونډی وی چه دهغه د کور دیوال ستاد کور دیوال سره لگیدلې وی خود دهغه دروازه په مشرق اوستا دروازه مغرب کنبي وی هغه به اقر بهما باباً نه شی گرځولې بلکه اقر بهما باباً به هغه وی د چا دروازه چه ستا دروازي سره نيزدي وی سره ددي که دهغه

(١) ددوی تفصیلی احوال و د پاره او گورنی طبقات ابن سعد: ٢٣٨/٧ تاریخ البخاری الکبيرة ترجمه: ١٣٣٠. تاریخ البخاری الصغير: ٣١٨/١ ثقات لابن حبان رحمته الله ١١٧/٥ تهذيب الکمال: ٢٩٧/١٨ سير اعلام النبلاء: ٢٥٥/٥.

(٢) الجرح والتعديل: ٥ والترجمة: ١٦٣٦.

(٣) حواله سابق.

(٤) المعرفة والتاريخ: ٢٦٤/٢.

(٥) تهذيب الکمال: ٢٩٩/١٨.

(٦) ايضاً.

(٧) الثقات: ١١٧/٥.

(٨) كشف الباري: ٤٨/٢.

(٩) كشف الباري: ٢٩١/١.

دیوال ستاد دیوال سره نه وی ملاؤشوی

دعلامه ابن بطلال رحمته الله اشکال - علامه ابن بطلال رحمته الله فرمائی امام بخاری رحمته الله دحضرت عائشه صدیقہ رضی اللہ عنہا روایت پہ دی باب کنبی نقل کړې دې حالانکه ددې د شفعه الجوار سره څه تعلق نشته دلته خو حضرت عائشه رضی اللہ عنہا د هدیه د مسئلې تپوس کوی (۱)

د بخاری د نورو شراح رحمهم الله جواب:- دعلامه ابن بطلال رحمته الله اعتراض صحیح نه دې ځکه چه امام بخاری رحمته الله دلته دا روایت ددې خود لودپاره پیش کړې دې چه هغه جارد چاديوال چه ستا دیوال سره نيزدې دې خود هغه دروازده بل طرف ته ده اوستادروازده یوبل طرف ته اوستا اودهغه په درواز کنبی مثلاً تقریباً د یو فرلانگ فاصله ده نوده ته به په حق شفعه کنبی ترجیح نه شی ورکولې بلکه د کوم سړی دروازده چه ستادروازې سره د پنځه یا لس گزه فاصلې باندې ده سره ددې چه د هغه دیوال اتصال ستادیوال سره نه وی نوهغه به ستا نيزدې گاونډی گرځولې شی. په دې وجه امام بخاری رحمته الله دا روایت دلته په ابواب شفعه کنبی راوړلې دې اودا وینا کول چه ددې تعلق خو هدیه سره دې نوددې طرف ته خود هرچا سوچ متبادر کیږی لیکن دا امام بخاری رحمته الله چه دا روایت دلته ذکر کړې دې دا خوددې خبرې د خود لودپاره دې نکه څنگه چه په هدیه کنبی اقریہما باباً احق گرځولې شوې دې دغه شان دلته د شفعه په باب کنبی هم دا احق گرځولې کیږی د چادروازده چه ډیره نيزدې وی. (۲)

دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت ای الجوار اقرب سره واضح دې.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۳- کتاب الاجارة

ددې ځانې نه امام بخاری رحمته الله د اجارې د احکامو باره کنبی بیان فرمائی. بعض نسخو کنبی اجارات د جمع صیغې سره دي.

د اجاره لغوی اواصطلاحی تعریف:- اجارة فعالة په وزن باندې ده. لغة د اجرة اسم دې چه داجیر کرایه ته ونيلې شی. (۱) صاحب د هدايه د اجاره تعريف کړې دې: عقد يرد على المنافع بعوض. (۲) يعنى اجاره هغه عقد دې چه په منافع باندې په عوض واقع کیږی. بعض حضراتو

(۱) شرح صحيح البخارى لابن بطلال: ۳۸۲/۶.

(۲) فتح البارى: ۶۵۴/۴.

(۳) الهداية مع شرحه البنایة: ۶۲۱/۳ المغرب: ۲۸/۱.

(۴) الهداية مع شرحه البنایة: ۶۲۱/۳ المغرب: ۲۸/۱.

تعریف کړې دي. تملیک المنافع بمعنی. (۱) یعنی اجاره دمنافع په عوض مالک جوړول دي. اوبعض حضرات وائی بيم منفعة معلومة باجر معلوم یعنی اجاره معلومه منافع په اجرت معلوم باندې خرڅولوته وائی. علامه عینی رحمته الله فرمائی وهذا احسن. (۲)

د اجاره ثبوت. - اجاره دقرآن مجید نه هم ثابت ده. ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرَ الثَّوِيَّ الْأَمِينُ ۝﴾ (۳) یعنی بیشکه ښه نوکر کوم چه ته ساتل غواړې هغه دي چه زور اور وی او امانت دار وی. اودامت په دي باره کښې اجماع هم ده چه اجاره جائز ده. (۴)

اود احادیث نبویه علی صاحبها الصلوة والسلام نه هم ددي ثبوت دي لکه چه روایات وړاندې راځي. او قیاساً اجاره ناجائز معلومېږي ځکه چه په دي کښې معقود علیه منفعت دي کوم چه د عقد په وخت کښې موجود نه وی اود یو راتلونکی وخت والاخیز طرف ته د تملیک اضافت کول صحیح نه دی. ځکه چه شی معدوم د عقد محل نه وی. (۵)

خو شریعت مطهره د خلقو د ضرورتونو د وجې نه عقد اجاره جائز ګرځولي ده. (۶) بعض وخت سړي خپل کار پخپله نه شی کولي د بل ضرورت پېښېږي او بل سړي په مفت کار کولو باندې نه تیارېږي په دي وجه ددي اجازت پکاردې چه یو سړي بل ته اجرت ورکړي او خپل کار پرې اوکړي. داسې هم وئيلي کیدي شی چه فقراء د مال محتاج وی او غنیان د اعمالو محتاج. اوس که چرې اجاره جائز نه وه نو خلقوته به دهغوی ته به د ژوند په مصالح کښې سخت مشکلات پېښیدل.

صرف عبد الرحمن بن الاصب چاچه په ماقبل کښې شفعه ته هم ناجائز وئيلي وو هغه دي اجاره ته هم ناجائز وائی لیکن دهغه د اختلاف هیڅ اعتبار نشته. (۷)

۱- باب: استئجار الرجل صالح

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرَ الثَّوِيَّ الْأَمِينُ ۝﴾ / القصص: ۲۶. وَالْخَازِنُ الْأَمِينُ. وَمَنْ لَمْ يَسْتَغِيلْ مَنْ أَرَادَهُ.

(۱) قال البطامي في الحدود والاحكام ص: ۹۶ من امش طلبة الطلبة للامام نسفي رحمته الله ص: ۲۶۱.

(۲) عمدة القاري: ۷۷/۱۲.

(۳) القصص: ۲۶ او ګورنې. الجامع الاحكام القرآن للقرطبي: ۲۴۱/۱۳ وفيه: دليل على أن الاجارة كانت عندهم مشروعة معلومة وكذلك كانت في كل ملة وهي من ضرورة الخليقة، ومصلحة الخلطة بين الناس.

(۴) بداية المجتهد ص: ۶۱۶.

(۵) هداية شرح بداية المبتدي: ۲۶۸/۶.

(۶) المصدر السابق.

(۷) المغني لابن قدامة: ۱۲۴۵/۲.

نیک سړې په اجرت ساتل، اودالله تعالی ارشاد، بیشکه ښه ملازم کوم چه تاسو ساتل غواړی هغه دې چه زور آور او امانت دار وی. اود امانت دار خازن بیان او دهغه سړی بیان چه خواهش مند (طلب گار) عامل جوړنه کړی.

د ترجمه الباب مقصد: علامه ابن المنیر مالکی رحمته الله فرمائی چه په اصل کښې امام بخاری رحمته الله د و هم خاتمه کول غواړی اوهغه دا چه نیک سړې خوقابل تعظیم او تکریم وی او قابل تعظیم او تکریم سړې اجیر ساتل دهغه د اکرام خلاف دې. ددې دپاره امام بخاری رحمته الله دا ترجمه الباب قایم کولوسره د انبائی چه په اجاره باندې کار اخستل اهانت نه دې اونه د اکرام خلاف دې. (۱)
 داهم وئیلی شی چه امام بخاری رحمته الله په اصل کښې داخودل غواړی چه اجیر نیک او طاقتور سړې ساتل پکار دی. ځکه چه که هغه نیک نه وی نو خیانت به کوی اوماال به ضائع کوی او اکثر هغه سړی پسي لگیدې هم وی او چه طاقتور وی نو خپل کار به په پوره طریقه سره سرته رسوی.
 قوله تعالی: «إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَأْجَرْتَ، مَخْتَصِرٍ بِسِ مَنْظَرٍ» - حضرت موسی په غیبی القاء سره دمصر نه مدین ته روان شو او چه کله مدین ته نيزدې شو نو په یو کوهی باندې ئی گنډه او مجمع اولیدله او دوه عزت دارې ښځې خپلو چیلوسره یو طرف ته ولاړې وې او د څاربانانو خپلو څارووباندې اوبه څکولواوتللو په انتظار کښې ولاړې وې. د حضرت موسی په هغوی باندې رحم راغلو او اوبه ئی راوویستی اودهغوی چیلو باندې اوڅکولې او بیایود سوری ځائی کښې کیناستو خپل رب سره ئی مناجات کول اودغه جینکو طرف ته ئی هیڅ خیال اونه کړو. دواړو جینکو دامنظر په خپلو سترگو باندې اولیدلو ځوان او طاقتور خوداسې دې چه کوم یو کانړې لس کسان سړی اوچتوی هغه په یواځې ځان باندې اخواکړو اود امانت دیانت او پاک دامنی حال ئی دادې چه زمونږ امداد خوئی اوکړو مگر زمونږ طرف ته ئی سترگې اوچتولوسره هم اونه کتل. او بندگئی داحال دې چه د الله تعالی نه په دعا او زارئی کښې وریدوب دې. کور ته راغلې او خپل بودا پلار حضرت شعیب عليه السلام ته ئی ټوله قصه بیان کړه. حضرت شعیب عليه السلام حضرت موسی عليه السلام راوغوښتلو. حضرت موسی د پیدائش نه تر دغه وخته پورې خپل ټول حال هغوی ته واورولو. حضرت شعیب عليه السلام هغه ته تسلی ورکړه چه ویریر به مه ته د ظالمانو نه خلاص شوې روستو د حضرت موسی دلونرونه یوې اووئیل دکومې نوم چه صفورا وو. اې زمونږ پلاره دا خپل نوکر اوساته دې دپاره چه زمونږ چیلنی څره وی. بیشکه ښکلي اجیر او نوکر هغه سړې دې چه مضبوط او طاقتور وی او امانت دار وی. د طاقت او تکره والی خوئی داحال دې کوم کانړې چه به ډیرو سړو نه شو اوچتولی دې سړی هغه یوازی ځان له ډیر په آسانئ سره اوچت کړو اخوائی کیخودو اود امانت ئی داحال دې چه دې سړی ماته ځان پسي شاته دتلو اووئیل چه ماپسي شاشاته راځه او په ژبه راته لارښایه او په چا کښې چه دا دوه خصلتونه وی یعنی طاقت او امانت هغه به ښه خدمت کوی. (۲)

(۱) ارشاد الساری: ۵/۲۱۹.

(۲) معارف القرآن: ۵/۳۰۸ - ۳۰۹ للشيخ العلامة محمد ادریس کاندهلوی رحمته الله.

دترجمة الباب د دویم جزء مقصد: قوله: (الخازن الامین ومن لم يستعمل من اراده) دا دترجمة الباب دویمه حصه ده اوددې دوه اجزاء دی اوبیا امام بخاری رحمته الله ددې دواړو اجزاو دپاره یو یو حدیث پیش کړې

په دې کښې امام بخاری رحمته الله دا ښائی چه که یوسړې خپل خان د اجیر جوړیدلو دپاره خپل خان پیش کړی او بل سړې هغه د اجیر ساتلونه انکار او کړی نو ددې اصل هم په سنت کښې موجود دې. خودا خبره په ذهن کښې اوساتنی چه دا څه قاعده او کلیه نه ده اکثر داسې کیږی چه سړې خپل خان وړاندې کوی نو ددې خبرې ضرورت داعی ته وی چه دې اجیر اوساتنی. تاسو ته د څه کار دپاره د اجیر ضرورت شته. اوس تاسو ته نه ده معلومه چه کوم یوسړې د دې کار دپاره موزون او فارغ دې نوکه چرې په داسې صورت کښې اجراء خپل خان پیش کړی نو تاسو ته دهغه د اهلیت او آمادگنی هم اندازه کیدې شی. (۱)

اوبیا یوسف عليه السلام پخپله درخواست کولو سره د مالیات کار په خپله ذمه واخستو. (اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ اِنِّي حَفِیْظٌ عَلِیْمٌ) (۲) حضرت مولانا شبیر احمد عثمانی رحمته الله فرمائی چه (حضرت یوسف عليه السلام د وزیر مالیات عهده ددې دپاره اختیار کړه) دې دپاره چه ددې په ذریعه هغه عام مخلوق ته فائده اورسولې شی. خاص کر په راتلونکی خطرناک قحط کښې ډیر په ښه طریقه دانتظام د مخلوق خیال ساتل اود حکومت مالی حالت مضبوط اوساتلې شی. ددې نه معلومیږی چه انبیاء علیهم السلام به د دنیا عقل هم ښه کامل لرلو اودا چه د مخلوق د همدردنی دپاره د مالیات په قصو کښې پریوتل نی د شان نبوت اوبزرگنی خلاف نه گنړلو. که یوسړې په نیک نیتنی سره دا گنړی چه د فلانکی منصب زه اهل یم او نور به دا کار په ښه طریقه اونه کړې شی نو د مسلمانانو د خیر غوښتلو او نفع رسولو په غرض د هغې خواهش یا درخواست کولې شی او که د ضرورت مطابق خپل بعض خصائل حسنه اوصاف حمیده تذکره کول وی نو دا په ناجائز مدح کولو کښې داخل نه دی. (۳) او په بعض احادیث مبارکه کښې ددې تائید هم راغلې دې. لیکن بعض صورتونه بیشکه داسې وی چه په هغې کښې خپل خان پیش کونکې سړې دهغه کار دپاره مناسب نه وی اود هغه دا طلب په دې خبره باندې دال وی چه هغه دعهدي حریص دې اود هغه په نیت کښې فساد او خرابې دې نو داسې سړې خو یقینا نه دی ساتل پکار.

(حدیث ۲۱۴۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ أَخْبَرَنِي جَدِّي أَبُو بُرْدَةَ عَنْ أَبِيهِ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «الْخَازِنُ الْأَمِينُ الَّذِي يُؤَدِّي مَا أَمَرَهُ طَيْبَةً نَفْسُهُ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ» . [ر: ۱۳۷۱]

(۱) لامع الدراری: ۱۵۷/۶ - ۱۵۸.

(۲) یوسف: ۵۵.

(۳) تفسیر شیخ الاسلام حضرت مولانا شبیر احمد عثمانی رحمته الله ص: ۳۲۱.

ترجمه:- حضور پاک ﷺ فرمائیلی دی امانت دار خزانچی (داروغه) چه دخیل مالک ورکړې شوې رقم (پوره پوره) په خوشحالتی سره ادا کړې هغه ته به هم د صدقه ثواب ملاویرې. (۱)

رجال الحديث

محمد بن یوسف:- دامحمد بن یوسف بن واقد ابو عبد الله فریابی رحمته الله دې. (۲)

سفيان:- دا سفيان ثوري رحمته الله دې. (۳)

أبو بردة:- دا ابو بردة برید بن عبد الله رحمته الله دې. (۴)

أبو بردة:- دا حضرت ابو بردة عامر رحمته الله دې. (۵)

ابوموسیٰ اشعری:- دا مشهور صحابی حضرت ابوموسیٰ اشعری عبد الله بن قیس رحمته الله دې. (۶)

د حديث باب ترجمة الباب سره مناسبت:- د حديث ترجمة الباب سره مناسبت قوله (الخازن

الامين) سره ظاهر دې.

د علامه اسماعیلی او داؤدی رحمهما الله په حديث باب اشکال:- دې حضراتو په امام بخاری رحمته الله

باندې اعتراض کړې دې چه هغه په دې باب د اجاره کنبې د حديث ولې راوړو. او په حديث

مذکوره کنبې د اجاره هيڅ ذکر هم نشته. (۷)

جواب:- علامه ابن التين رحمته الله فرمائی چه د امام بخاری رحمته الله مراد هغه خازن دې چه په جمع

شوی مال کنبې د هغه خپل هيڅ څيز نه وی او ښکاره خبره ده چه هغه به هم اجیروی. داسې هم

وئیلې شی چه خزانچی دوه قسمه وی یو اعزازی او بل چه په اجرت باندې اوساتلې شی

اودلته ئی خازن عام ذکر کړې دې نو د دې نه هم د اجرت والا خازن مراد واخلى. (۸)

[حديث ۲۱۴۲] حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ قُرَّةَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ هِلَالٍ

حَدَّثَنَا أَبُو بَرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَقْبَلْتُ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

(۱) أخرجه البخارى أيضاً فى كتاب الزكاة باب اجر الخادم إذا تصدق الخ الحديث: ۱۴۳۸ وفى كتاب الوكالة باب وكالة

الامين فى الخزانة ونحوها الحديث ۲۳۱۹ وأخرجه مسلم فى كتاب الزكاة باب اجر الخازن الاغمين الخ الحديث: ۲۳۶۰

وأخرجه أبوداؤد فى كتاب الزكاة باب اجر الخازن الحديث: ۱۶۸۴ وأخرجه النسائي فى كتاب الزكاة باب اجر الخازن

إذا تصدق باذن مولاه الحديث ۲۵۵۹.

(۲) كشف البارى: ۲۵۲/۳.

(۳) كشف البارى: ۳۷۸/۲.

(۴) كشف البارى: ۶۹۰/۱.

(۵) كشف البارى: ۶۹۰/۱.

(۶) كشف البارى: ۶۹۰/۱.

(۷) فتح البارى: ۵۵۶/۴.

(۸) عمدة القارى مع اضافة يسيرة: ۷۸/۱۲.

وسلم- وقمى رجلاً من الأشعرين، فقلت ما علمت أنهما يطلبان العقل. فقال «لن
أولاً نستعمل على عملنا من أرادته». [٤٥٢٥، ٤٧٣٠، ٤٧٣٧، ٤٧٣٨]

ترجمه: حضرت ابوموسیٰ اشعری رضی اللہ عنہ فرمائی کہ زہ (ذی یمن نہ) حضور پاک لہ را غلم ماسرہ ذ
اشعری قبیلہ دوه سری ہم وو (ہغوی) حضور اکرم نہ ذ خہ خدمت (منصب) درخواست اوکرو
ماعرض اوکرو یا رسول اللہ! ماتہ معلومہ نہ وہ چہ دوی بہ دا خدمت (منصب) غواہی
حضور پاک او فرمائیل ثوک چہ زمونہ نہ خدمت او غواہی مونہ ہغہ تہ ہیخ کلہ خدمت نہ
ورکو (۱)

رجال الحديث

مسدد: - دامتدین مسرہد رحمہ اللہ دی (۲)
یحییٰ: - دایحییٰ بن سعید القطان رحمہ اللہ دی (۳)
فروہ بن خالد: - دا قرة بن خالد ابومحمد سدوسی بصری رحمہ اللہ دی. ددوی تذکرہ کتاب مواقیت
الصلاة باب السرى الفقه والخير بعد العشاء کنبی تیرہ شوی دہ.
حمید بن ہلال: - داحمید بن ہلال بن ہبيرة عددی بصری رحمہ اللہ دی. ددوی تذکرہ کتاب الصلاة باب
يرد المصل من مريين يديه کنبی تیرہ شوی دہ
دحدیث باب ترجمة الباب سرہ مناسبت: - دحدیث مناسبت ترجمة الباب دویم جزء ومن لم
يستعمل من ارادة سرہ بنکارہ دی (۴)

۲- باب: رعى الغنم على قراريط

پہ قیراط تنخواہ بانڈی چیلٹی خرول

قوله قراريط تحقيق: - قراريط ذ قیراط جمع دہ او قیراط نصف دانق تہ وائی. یودینار ذ شپہ
دانق وی نویوقیراط ذ یو دینار دولسمہ حصہ دہ. بعض حضراتو وئیلی دی چہ دا ذ یو دینار
شلمہ حصہ وی او بعضو وئیلی دی چہ ذ یودینار خلیریشتمہ حصہ وی (۱)

(۱) الحديث اخرجه مسلم في كتاب الامارة باب النهي عن طلب الامارة والحرث عليها رقم: ٤٧١٨ النسائي في كتاب
الطهارة باب يسنك الامام بحضرة رعبته رقم: ٤ وكتاب آداب القضاة رقم: ٥٢٨٧ وابوداؤد في كتاب الخراج والامارة
والفن رقم: ٢٥٤١ وكتاب القضاة رقم: ٣١٠٨ وكتاب الحدود رقم: ٣٧٩٠ والامام أحمد رحمہ اللہ في مسنده رقم: ١٨٦٨٧.
١٨٨٥٣ انظر كذلك في جامع الاصول بحث أبي موسى ومعاذ إلى يمن رقم: ٦١٧٩.

(۲) كشف الباري: ٢/٢.

(۳) كشف الباري: ٢/٢.

(۴) الابواب والتراجم ص: ١٦٦.

(۵) النهاية في غريب الحديث والاثار: ٤٣٨/٢ مجمع بحار الانوار: ٤/٢٥١ عمدة القاري: ١١/٧٩.

بعض حضرات و داهم ونیلی دی چه دلتہ متعارف قرار یط مراد نہ دی بلکه دا پہ مکہ مکرمہ کنبی یو خانی وو علامہ عینی رحمۃ اللہ علیہ دی قول تہ ترجیح ورکری ده لیکن دا خبرہ تسلیم کول گران دی خکہ چه پہ مکہ یا خواؤشا علاقہ کنبی د دی نوم ی خانی ہیخ پتہ نہ لگی (۱) د ترجمۃ الباب مقصد:- امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ د دی ترجمۃ الباب پہ ذریعہ د چیلو خرو لو د عمل فضیلت طرف تہ اشارہ کوی (۲) چه پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم او نورو انبیاء کرام علیہم السلام هم چیلنی خرو لی دی لکہ خنگہ چه پخپلہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی دی چه یونبی داسی نہ دی چه چیلنی نہ وی خرو لی (۳) پہ یو حدیث کنبی دی چه یوخل داو بنانو خرونکو او چیلو خرونکو پہ خپل مینخ کنبی فخر کولو نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد او فرمائیلو چه موسی علیہ السلام نبی جوړ کړې شو راوې لیگلو او هغه د چیلو خرو لو والا وو او حضرت داؤد علیہ السلام نبی جوړ کړې شو هغه هم د چیلو خرو لو والا وو اوزه نبی جوړ کړې شو نو مابہ هم د خپل کور والا چیلنی مقام اجیاد کنبی خرو لی (۴) حضور پاک پہ اجرت باندې هم د مکې والا چیلنی خرو لی دی لکہ چه د باب پہ روایت کنبی دی.

د انبیاء کرامو علیہم السلام په چیلو خرو لو کنبی حکمت:- شارحین کرام فرمائی د حضرات انبیاء علیہم الصلوٰۃ السلام چیلنی خرو ل د امت شپاړتوب طریقہ وه خکہ چه داو بنانو او غواگانو خرو ل دومره گران نہ وی خومره چه د چیلو خرو ل گران وی چیلنی یو کمزوری خناوردې او ضدی هم دی اوس ددې دکمزورنی د وجې نہ په دې سختی هم نہ شې کولې اود ضدی کیدود وجې د مسلسل خیال ساتل هم کول وی چیلنی کہ په دې لحظه دلتہ وی نو په بلہ لحظه بل طرف تہ په منډو لیدلې شی د رمې خہ چیلنی دې مندې وهی نو خہ به بل طرف تہ او شپونړ کي دې چه هر طرف تہ خیال ساتی چه چرتہ خہ لیوه وغیرہ خود دې په فکر کنبی نہ دی غواړی چه ټولې چیلنی په یو خانی راجمع وی او یوه چیلنی د رمې نہ چرتہ جدانہ شی او شرمخ دا یوسی د سحر نہ ترمانیامہ پورې شپونړ کي په دې فکر کنبی هغوی پسې شاشاتہ پریشان اوسیرې هم دغه حال د انبیاء کرام علیہم الف الف صلوات و تسلیمات د خپل امت سره وی چه د هغوی د اصلاح او فلاح په فکر کنبی شپہ ورخ سرگردان وی د امت کسان خود شرمخانوغوندې او د چیلو په شان اخواد یخوا مندې وهی گرخی او انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام په ډیر شفقت او مینہ سره هغوی د حق دین طرف تہ راغواړی اود امت په دې بی توجوئی سره چه دې حضراتو تہ کوم تکلیف او مشقت وررسی په هغې باندې صبر او تحمل کوی او سره ددې بیایوخت هم د دعوت او تبلیغ اود تعلیم ورکولو سره نہ سترې کیری او نہ ویریرې اولکہ خنگہ چه چیلنی د خطرناکو خناورو د حملونہ بی خبره وی دغه شان امت د نفس او شیطان د مهلك حملونہ بی خبره وی او حضرات انبیاء کرام علیہم الصلوٰۃ والتسلیمات

(۱) فتح الباری: ۵۵۷/۴ وارشاد الساری: ۲۲۲/۵.

(۲) الابواب والتراجم ص: ۱۶۶.

(۳) رواہ البخاری فی هذا الباب سیاتی تخریجہ.

(۴) عمدة القاری: ۸۰/۱۲.

هروخت په دې فکر کښې وی چه چرته نفس اوشیطان هغوی اوچت نه کړی اود خپل امت خراب حالت ته په کتلوسره دننه دننه ویلی کیږی (لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ۝) الشعراء: ۲، یعنی کیدې شی ته خپل خان مرکوي په دې خبره چه هغوی ایمان نه راوړی. (۱)
 [۲۱۴۳] (۱) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَكِّي حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ « مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلَّا رَعَى الْغَنَمَ » . فَقَالَ أَصْحَابُهُ وَأَنْتَ فَقَالَ « نَعَمْ كُنْتُ أُرْعَاهَا عَلَى قَرَارِيطٍ لِأَهْلِ مَكَّةَ » .

ترجمه: حضور اکرم ﷺ فرمائیلی چه الله تعالی یوداسې پیغمبر نه دې پیدا کړې چه هغه چیلنی نه وی خړولې صاحب کرامو ﷺ عرض اوکړو آیا تاسو هم چیلنی خړولی دی نوحضور پاک ﷺ اوفرمائیل او ما هم په یو خوقیراط تنخواه باندې د مکې والاچیلنی خړولې.

رجال الحديث

احمد بن محمد مکي: - د احمد بن محمد بن ولید بن عقبه ابن الاررق بن عمرو غسانی مکي ﷺ دې دې دچا تذکره چه کتاب الوضوء باب الاستنجاء بالحجارة کښې تیره شوي ده عمرو بن يحيى: - د عمرو بن يحيى بن سعيد ﷺ دې. (۲)

عن جده: - دا سعيد بن عمرو بن سعيد بن العاص الاموي ﷺ دې. ددوی تذکره هم کتاب الوضوء باب الاستنجاء بالحجارة تیره شوي ده.

ابوهريرة: - د اصحابی رسول ﷺ حضرت ابوهريره ﷺ دې. (۳)
 دحديث باب ترجمة الباب سره مناسبت: - دحديث باب ترجمة الباب سره مناسبت بالکل واضح دې. وهو قوله صلى الله تعالى عليه وسلم كنت أُرْعَاهَا عَلَى قَرَارِيطٍ لِأَهْلِ مَكَّةَ.

۳- باب: استنجاء المشركين عند الضرورة، أو: إذا لم يوجد أهل الاسلام

که چرته مسلمان مزدور ملاونه شي نو د ضرورت په وخت مشرک مزدور لږکول دترجمة الباب مقصد: - امام بخاری ﷺ فرمائی چه په عام حالاتو کښې خونیک اوصالح مزدور ساتل پکار دی. خوکه د ضرورت په وخت مسلمان مزدور نه ملاویرې نو غیرمسلم هم اجیر ساتلې شي. (۴)

(۱) فتح الباری ۵۵۷/۵ عمدة القاری: ۸۰/۱۲ إرشاد الساری: ۲۲۲/۵ تحفة الباری: ۹۶/۳ سيرة المصطفى صلى الله تعالى عليه وسلم للشيخ كاندهلوي: ۱/۹۸ - ۹۹.

(۲) وأخرجه ابن ماجه في سننه في كتاب التجارات رقم: ۲۱۴۰ ولم يخرجه أحد من أصحاب السنة سوى البخاري وابن ماجه أنظر جامع الاصول: ۴/۷۷ رقم الحديث ۲۷۸۳.

(۳) كشف الباری: ۱۱۵/۲.

(۴) كشف الباری: ۱/۶۵۹.

(۵) عمدة القاری: ۸۰/۱۲.

دعلماء و اختلاف بیان: د امام بخاری رحمہ اللہ ترجمۃ الباب په دې خبره باندې دلالت کوی چه بغیر د ضرورت نه مشرکان اجیرساتل جائز نه دی خو جمهور علماء فرمائی چه بغیر ضرورت نه هم مشرکان اجیرساتلې شی. د امام بخاری رحمہ اللہ روایت خو هم دومره خبره ښائی چه حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم د ضرورت په وخت مشرک اجیر ساتلې. خوددې نه دا نه ثابتیږی چه ضرورت نه وی نو په هغه صورت کښې به مشرک اجیر نه شی ساتلې. په دې کښې ددغه مشرکانو اہانت او ذلت هم دې چه هغوی د اہل اسلام خدمت کوی. (۱)

وَعَامَلَ النَّبِيَّ ﷺ يَهُودٌ خَيْرٌ. [ر: ۲۱۶۵]

یعنی رسول الله ﷺ د خیبر زمکه د خیبر یهودیانو ته په کروړ کړې وه. چونکه هغوی ددې ماهران وو او هلته څوک مسلمان نه وو په دې وجه دغه یهودیان ضرورت اجیر اوساتلې شو. (۲) لکه چه مصنف عبدالرزاق کښې اثر نقل دې: عن ابن شهاب قال: لم يكن للنبي صلى الله تعالى عليه وسلم عامل يعملون بها نخل خيبر وروما فادعانا النبي صلى الله تعالى عليه وسلم يهود خيبر فدفعها اليهم. (۳)

[حديث ۲۱۶۴] (۴) حَدَّثَنَا اِبْرَاهِيْمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ بِنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - وَاسْتَأْجَرَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلًا مِنْ بَنِي الدَّيْلِ ثُمَّ مِنْ بَنِي عَبْدِ بْنِ عَدِي هَادِيًا خَرِيَّتًا - الْخَرِيْتُ الْمَاهِرُ بِالْهَدَايَةِ - قَدْ غَمَسَ يَمِينَ حَلْفٍ فِي آلِ الْعَاصِ بْنِ وَايِلَ، وَهُوَ عَلَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَأَمِنَاهُ فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاغِلَتَيْهِمَا، وَوَعَدَاهُ غَارِثُورَ بَعْدَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، فَأَتَاهُمَا بِرَاغِلَتَيْهِمَا، صَبِيحَةَ لَيَالٍ ثَلَاثٍ، فَأَرْتَحَلَا، وَأَنْطَلَقَ مَعَهُمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ، وَالذَّلِيلُ الدَّيْلِيُّ فَأَخَذَ بِهِمْ أَسْفَلَ مَكَّةَ وَهُوَ طَرِيقُ السَّاحِلِ. [ر: ۴۶۴]

ترجمه: حضرت عائشه رضی اللہ عنہا د هجرت واقعہ نقل کولوسره، بیان فرمائی چه حضور پاک ﷺ او حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ د دیل بستنی یوسرې ملازم اوساتلو چه د بنی عبد بن عدی د خاندان نه وو او په لارو خود لو کښې ښه هوښیار وو او هغه خپل لاس (په څه څیز کښې) ووبولوسره د عاص بن وائل خاندان سره وعده کړې وه چه هغه د قریشود کافرانو په دین باندې دې. داړو حضراتو (حضور پاک ﷺ او حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ) په هغه باندې یقین اوکړو او خپلې اوبښې نې هغه ته حواله کړې اودا فیصله نې اوکړه چه درې شپې پس اوبښې غارثور ته راوله. هغه د وعدې

(۱) (إرشاد الساری: ۲۲۲/۵ وشرح صحیح البخاری لابن بطال: ۳۸۷/۶ لامع الدراری: ۱۶۱/۶.

(۲) (حواله بالا.

(۳) (فتح الباری: ۵۵۸/۴.

(۴) (وأخرجه البخاری أيضًا فی کتاب الادب باب هل يزور صاحبه كل يوم او بكرة وعيشا الحديث: ۷۹، عوفی کتاب اللباس باب التفعن الحديث: ۵۸۰۷ ولم يخرجہ أحد من أصحاب الاصول السنة سوى البخاری وانظر تحفة الاشراف: ۹۳/۱۲ الحديث ۱۶۶۵۳.

مطابق په دریمه شپه سحر اوبښې واخستې لارو. دواړه روان شو او هغوی سره عامر بن فهیره هم وو. حضرت ابوبکر رضی الله عنه غلام او هغه لار خودونکې د بنی دیل سرې هم وو او هغه دوی دمکې مکرمې په ښکته لاره یعنی دسمندر په غاړه غاړه بوتلل.

رجال الحديث

ابراهيم بن موسى: دا ابراهيم بن موسى بن يزيد التيمي ابو اسحاق الفراء الرازي الصغير رضی الله عنه دې د دوی تذکره کتاب الحيض باب الغسل الحائض رأس زوجها وترجيله کښې تیره شوې ده. هشام: دا هشام بن يوسف الانباري الصنعاني رضی الله عنه دې د دوی تذکره هم په مذکور کتاب او باب کښې تیره شوې ده.

معمر: دا معمر بن راشد ازدي رضی الله عنه دې. (۱)

الزهري: دا محمد بن مسلم بن شهاب الزهري رضی الله عنه دې. (۲)

عروة: دا عروه بن زبير بن العوام رضی الله عنه دې. (۳)

عائشة: اودام المؤمنين حضرت عائشة رضی الله عنها تذکره هم تیره شوې ده. (۴)

قوله: رجلاً من الدليل: ابن اسحاق رضی الله عنه فرمائی د دغه سړی نوم عبدالله بن ارقم وو. ابن هشام رضی الله عنه وئيلي دی چه د ده نوم عبدالله بن اريقط وو او امام مالك رضی الله عنه د قول مطابق دده نوم رقيط وو. (۵)

قوله: هادياً خريئاً: هادي هدی الطريق نه دې یعنی لاره خودونکې. خريت علامه ابن الاثير رضی الله عنه فرمائی: الباهر، الذي يهتدى، لآخرات المفازة وهي طرقها الخفية، ومضايقتها وقيل: إنه يهتدى، لمثل خريت الابرة، من الطريق. (۶) یعنی په لار خودلو کښې ماهر اود سختو گرانو لارو نه هم خبر. داهم وئيلي شوی دی لکه څنگه چه دستني سورې باريك وي هم دغه شان خريت ته هم په باريكو لارو باندي واقفيت وي.

قوله: قد غمس يمين حلف: دائي ځكه او وئيل چه د عربودستور ووجه كله به هغوی چاسر د معاهده كوله نو فريقينو په خپل لاسونه په خلوق (يوه مشهوره خوشبوده چه زعفران يا نورو خشبو يا نوملاوولوسره جوړېږي او په دې باندي سور يا زير رنگ غالب وي اودا د ښځو د خوشبونه شميرلې شي، (۷) يا په وينه يا په اوبو كښې لاس ډوبوي مطلب ئي دا وي چه په

(۱) كشف الباري: ۱/۴۶۵.

(۲) كشف الباري: ۱/۳۲۶.

(۳) كشف الباري: ۱/۳۲۵.

(۴) كشف الباري: ۱/۲۹۱.

(۵) عدة القاري: ۱۲/۸۱.

(۶) النهاية في غريب الحديث والاثار: ۱/۴۷۸.

(۷) النهاية لابن الاثير: ۱/۵۲۶.

یورنگ کنبې رنگ شی او په معاهده کنبې نور کلکوالې راشی (۱)

قوله: وهو علی دین کفار قریش - په دې کنبې ددې خبرې تصریح ده چه هغه سړې کافروو خو حضور پاک ﷺ هغه معتبر او گنړلو هغه نی اجیر مقرر کړو نومعلومه شوه چه کافر اجیر جوړول جائز دی

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت بالکل واضح دي

۴- باب: إذا استأجر أجيراً ليعمل له بعد ثلاثة أيام، أو بعد شهر، أو بعد سنة جاز، وهما علی شرطهما الذي اشترطاه إذا جاء الاجل

کله چه څوک د چاسره درې ورځې یا یوه میاشت یا شپږ میاشتې یا

یو کال نه پس د مزدورنی اخستو معاهده اوکړی او مقرر وخت

د اتلو پورې دواړه په خپله وعده باندې قایم پاتې شی نو دا جائز دی.

د ترجمه الباب مقصد: د امام بخاری رحمه الله مقصود داخودل دی چه په عقد اجاره او عمل کنبې اتصال ضروری نه دي. تاسونن یوسړی سره عقد اجاره اوکړه او هغه ته دي او و نیل چه درې ورځې پس ته خپل کار شروع کړه نو دا جائز دی. په حدیث کنبې د دریو ورځو ذکر دي لیکن امام بخاری رحمه الله دا سلسله نوره هم زیاته کړې ده چه کله درې ورځې روستو کولې شی نو میاشت او کال دپاره نی هم مؤخر کولې شی.

د فقهاؤ د اختلاف بیان: - د امام ابو حنیفه رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله هم دغه مسلک دي کوم چه امام بخاری رحمه الله بیان کړې دي او ددې حضراتو دلیل حدیث باب دي چه رسول الله ﷺ او ابوبکر صدیق رضی الله عنهما د قبيله بنو دیل یوسړې د خپلې لارخودلو دپاره مقرر کړې وو او هغه ته نی و نیلې چه ته درې ورځې پس اوبنې راوله. د امام مالک په نیز که دي وخت کنبې اجرت نه وی ورکړې شوي نو مطلقاً جائز دي او که اجرت نقد ورکړې شو او بیا که د عمل موده نیز دي ده نو دا کار جائز دي گنی جائز نه دي. په دي وجه که اجرت ورکړې شو او عمل داوړ دي مودې دپاره اوساتلې شو نو هیڅ پته نه ده چه هغه سړې به ژوندې وي او که نه خو که په لږه موده باندې عمل اوساتلې شی نو جائز ځکه چه په دي کنبې غالب گمان د سلامتیادي (۲)

شوافع فرمائی د اجارې دوه قسمه دي ① اجاره عین ② اجاره ذمه. که چرې اجاره ذمه ده نو هغه وخت فصل جائز دي مثلاً د یوسړې په ذمه تا څه کار اولگولو چه یوه میاشت پس زما دا سامان حیدرآباد ته رسول دی نو که هغه نی یو میاشت پس اورسوی نو څه حرج نشته. دویمه اجاره عین ده مثلاً داسې اووانی چه زما دا سامان په دي اس باندې بار کړه او دا حیدرآباد ته رسول دی. اول د اس قیدنه وو نو اوس په دي اجاره کنبې فصل کول د امام شافعی رحمه الله په نیز

(۱) إرشاد الساری: ۵/۲۲۳.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۱۱۸.

جائز نه دده ا خكه چه كيدې شى هغه اس مړشې (۱)

۱۲۱۴۵۱ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - زَوْجَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَتْ وَاسْتَأْجَرَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلًا مِنْ بَنِي الدَّيْلِ، هَادِيًا خَرِيتًا وَهُوَ عَلَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ، فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاغِلَتَيْهِمَا، وَوَعَدَاهُ غَارُ ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلَاثِ لَيَالٍ بِرَاغِلَتَيْهِمَا صُبْحَ ثَلَاثٍ. (ار. ۴۶۴) (۲)

ترجمه:- حضرت عائشه رضي الله عنها د هجرت واقعہ نقل کولوسره، بیان فرمائی چه حضور پاک صلی الله علیہ وسلم اوحضرت ابوبکر رضي الله عنہ د دیل یوسرې نوکر اوساتلو چه په لار خودلو کښې ښه هوښیار وو. دکفار قریش په دین باندې وو. نودواړو حضراتو خپلې اونې هغه ته حواله کړې اوهغه سره ئی دافصله اوکړه چه درې شپې پس دې هغه ددې حضراتو سورلئى واخلی سحروختی دې غارثورته راشی.

رجال الحديث

يحيى بن بكير:- دا يحيى بن بكير عبد الله بن ابوزكريا رضي الله عنه دې. (۳)

ليث:- داليث بن سعد رضي الله عنه دې. (۴)

عقيل:- دا عقيل بن خالد بن عقيل رضي الله عنه دې. (۵)

ابن شهاب:- دامحمد بن مسلم بن شهاب زهرى رضي الله عنه دې. (۶)

عروة بن زبير:- دا عروه بن زبير عوام رضي الله عنه دې. (۷)

عائشة:- اودحضرت عائشه صديقه رضي الله عنها تذکره هم تيره شوې ده. (۸)

دحديث ترجمه الباب سره مناسبت:- دحديث ترجمه الباب سره مناسبت په دې توگه دې چه رسول الله صلی الله علیہ وسلم اوحضرت ابوبکر صديق رضي الله عنہ د بنودیل یوسرې سره په دې شرط باندې دآجاره عقداوکړو چه هغه دې درې ورځې د دواړو حضراتو د اوبنوساتنه اوکړی او په دریمه ورځ دې غارثور ته راورسی اوبیادې ددې حضراتو په لارکښې لارخودنه اوکړی. کوم چه دې عقدسره

(۱) لامع الدراری: ۶/۱۶۲ - ۱۶۳.

(۲) مرتخریجه فی الباب السابق.

(۳) کشف الباری: ۱/۳۲۳.

(۴) کشف الباری: ۱/۳۲۴.

(۵) کشف الباری: ۱/۳۲۵.

(۶) کشف الباری: ۱/۳۲۶.

(۷) کشف الباری: ۱/۲۹۱.

(۸) کشف الباری: ۱/۲۹۱.

مقصود بذات ده سره ددی چه په حدیث کښې شروع دعمل درې ورځې پس ده لیکن امام بخاری رحمته الله علیه اجل قریب په اجل بعید باندې قیاس کولو سره او فرمائیل که چرې دعمل شروع کول میاشت پس یا کال پس هم وی نوبیا هم عقد اجاره جائز ده. (۱)

د امام اسماعیلی رحمته الله علیه اشکال اودهغې جواب: په دې تقریر سره هغه اشکال هم حل شو کوم چه اسماعیلی رحمته الله علیه په امام بخاری رحمته الله علیه باندې کړې ووجه دې روایت سره ترجمه الباب ثابت نه شو ځکه چه د بنودیل هغه سړی په کومه ورځ حضور پاک او صدیق اکبر رحمته الله علیهما سره معامله کړې وه هم دهغه ورځ نه نی کار هم شروع کړې وو او هغه ددې حضراتو سورلنی اخستی وې او روان شوې وو بیا فصل دې روایت سره څنگه ثابتولې شی. (۲) نو ددې جواب اوشو چه اصل معامله دکومې دپاره چه دې اجیر ساتلې شوې ووهغه دلارې خودلووه کومه چه درې ورځې پس شروع شوه.

۵- باب: الاجیر فی الغزو

په غزوه کښې مزدور ساتل

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله علیه په حالت غزوه کښې د عقد اجارې حکم بیانوی. اود یوشک ازاله کوی چه غزوه کوم چه د اعمال صالحه نه ده اود دې اصلی مقصد د الله تعالی رضا ده نو کیدې شی چه په غزوه کښې د بل چانه کار اخستل جائز نه وی اود اجیر ساتلو احازت نه وی، نو امام بخاری رحمته الله علیه دې ترجمه الباب سره دا خبره اوخودله چه غزوه بیشکه د عبادات نه ده اود الله تعالی د رضامندنی دپاره ده لیکن که د غزوه په دروان کښې یوسړې دخپل ذاتی خدمت دپاره اجیر اوساتی نو جائز دی. (۳)

[حدیث ۲۱۴۶] (۴) حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جَيْشَ الْعُسَيْرَةِ فَكَانَ مِنْ أَوْثَقِ أَعْمَالِي فِي نَفْسِي، فَكَانَ لِي أَجِيرٌ، فَقَاتَلَ إِنْسَانًا، فَعَضَّ أَحَدَهُمَا إَصْبِعَ صَاحِبِهِ، فَأَنْتَزَعُ إَصْبِعَهُ، فَأَنْدَرْتُ نَيْبَتَهُ فَقَطَّطْتُ، فَأَنْطَلَقَ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَهْدَرْتُ نَيْبَتَهُ وَقَالَ «أَقِيدْ إَصْبِعَهُ فِي فِكَ تَقْضُمَهَا» قَالَ أَحِبُّهُ قَالَ - كَمَا يَقْضُمُ الْفُحْلُ -.

(۱) عمدة القاری: ۸۳/۱۲

(۲) فتح الباری: ۴۶۰/۴

(۳) فتح الباری: ۴۶۰/۴ عمدة القاری: ۸۳/۱۲

(۴) وأخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الجهاد باب الاجیر الحدیث ۲۹۷۳ وأخرجه أيضاً فی کتاب المغازی باب غزوه تبرک الحدیث ۴۴۱۷ وأخرجه أيضاً فی کتاب الدیات باب إذا عض رجلاً فوقعت ثنایاه الحدیث ۴۵۸۴ وأخرجه النسائی فی کتاب القسامة باب ذکر الاختلاف علی عطاء الحدیث: ۴۷۸۰، ۴۷۸۱، ۴۷۸۳، ۴۷۸۴ وأخرجه ابوداؤد فی کتاب الدیات باب فی الرجل یقاتل الرجل فیدفعه عن نفسه الحدیث: ۴۵۸۴.

ترجمه حضرت یعلی بن امیه رضی اللہ عنہ فرمائی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره جیش عسرة (غزوه تبوك) کنبی شریک ووم اودا زما په نیز د ټولونه زیات قابل اعتماد عمل وو زما یومزدور هم وو هغه یوسری سره جگړه اوکړه او په هغوی کنبی یوکس د بل گوته باندې چک اولگولو بل چه دهغه نه خپله گوته خلاصه کړه نو د رومی د مخې غاښ هم ورسره راووتلو او پریوتلو په دې باندې هغه سړی خپله مقدمه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته راوپه راغلو خو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دهغه د غاښ ماتیدو هیڅ تاوان هغه ته ورنه کړو بلکه وئی فرمائیل چه آیا هغه خپله گوته ستا په خوله کنبی د چلولو دپاره پریخودې وه راوی فرمائی زماخیال دې چه حضوریاک صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل لکه چه اوبن چپول کوی.

رجال الحديث

يعقوب بن ابن ابراهيم:- دا يعقوب بن ابراهيم بن كثير الدورقي رضی اللہ عنہ دې (۱)
اسماعيل بن عليه:- دا اسماعيل بن ابراهيم بن مقسم رضی اللہ عنہ دې (۲)

ابن جريج:- دا عبد الملك بن عبد العزيز بن جريج رضی اللہ عنہ دې. ددوی تذکره کتاب الحیض باب غسل الحائض رأس زوجها وترحيلة کنبی تیره شوې ده.
عطاء:- دا عطاء بن ابی رباح رضی اللہ عنہ دې (۳)

صفوان بن یعلی:- دا صفوان بن یعلی بن امیه التمیمی رضی اللہ عنہ دې. ددوی تذکره کتاب الحج باب غسل الخلق، ثلث مرات کنبی تیره شوې ده.
یعلی بن امیه:- دا یعلی بن امیه ابو صفوان رضی اللہ عنہ دې. ددوی تذکره هم په مذکور کتاب اویاب کنبی تیره شوې ده.

وقوله جیش العسرة:- مراد ترې غزوه تبوك دې اودې ته جیش العسرة نوم ځکه ورکړې شوچه کله نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ددې غزوه دپاره صحابه کرام رضی اللہ عنہم راوغوښتل نو د تنگنی حالت وواوخته گرمی وه اود که جوړو د پخیدو زمانه وه. په داسې حال کنبی غزوې ته وتل دیر زیات سخت وو. دا غزوه په ۹ هجری کنبی پېښه شوې وه. (۴)
د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت:- قوله فکان لی اجیر سره د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت واضح دې.

د فقهاؤ اختلاف:- ددې حدیث مبارک نه مستفاد شوه که څوک په یوسری چک اولگوی او هغه د خان بچ کولو دپاره هغه نه خان خلاص کړی او په دې سره دهغه چک لگونکی غاښ مات شی

(۱) کشف الباری: ۱۱/۲.

(۲) کشف الباری: ۱۲/۲.

(۳) کشف الباری: ۳۹/۴.

(۴) عمدة القاری: ۸۴/۱۲ إرشاد الساری: ۲۲۶/۵.

نو په هغه باندې څه قصاص نشته او په ضمان کښې اختلاف دې احناف حنابله او بعض شوافع اود اصح قول مطابق مالکيه ضمان هم ساقط کوی ددې حضراتو جمهورو دلیل د قرآن کریم آیت مبارک ﴿وَلَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾ (بقره ۱۹۵)، یعنی اوماچوڼی خپل ځان په هلاکت کښې اوخپل ځان د حمله کونکې په حواله کول خپل ځان پخپله په هلاکت کښې د اچولو مترادف دی کوم چه ممنوع دې اود خپل ځان دفاع او حفاظت کول واجب دی اوددې جمهورو حضراتو دلیل حدیث باب هم دې بل دا خو دفع صائل (حمله کونکی) په حکم کښې دی ځکه چه په موصول علیه باندې څنگه دخپل ځان وژل یعنی خودکشی کول حرام دی دغه شان بل چا دپاره دځان وژلو یا یواندام پرې کول مباح کول حرام دی او په دغه موصول علیه باندې دخپل ځان حفاظت کول واجب دی کله چه هغه وجوباً خپله دفاع اوکره اود صائل څه نقصان اوشو نو په ده به هیڅ قسم ضمان ثابت نه وی او بعض شوافع اوبعض مالکيه د سقوط ضمان قائل نه دی. (۱) داحضرات فرمائی چه که صائل یعنی حمله کونکې مسلمان معصوم الدم دې نود هغه نه دفاع کول واجب اولازم نه دی بلکه خپل ځان هغه ته حواله کول هم جائز دی لکه چه ارشاد نبوی ﷺ دې کن کلین آدم یعنی تاسو د آدم ﷺ خوڼی هابیل په شان شئې (چه دقابیل نه ئی خپل ځان بچ کړې نه وو) او دغه شان حضرت عثمان غنی ﷺ هم د خپلو دښمنانوسره جنگ ترک کړې وو او پهره دار ئی هم منع کړې وو حالانکه هغوی ته دا خبره معلومه وه چه دا دښمنان هغوی قتل کول غواړی.

قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ جَدِّهِ بِمِثْلِ هَذِهِ الصِّفَةِ أَنَّ رَجُلًا عَصَّ يَدَ رَجُلٍ، فَأَنْذَرَتْ نَيْتَهُ، فَأَهْدَرَهَا أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. [۲۸۱۴، ۴۱۵۵، ۶۴۹۸]

ترجمه:- عبدالله بن ابی ملیکه دخپل نیکه نه بعینه هم هغه شان واقعه نقل کوی چه یوسړی دبل سړی لاس باندې چک اولگولوبل چه کله لاس رابښکلونو، د هغه غاښ مات شو اوحضرت ابوبکر صدیق ﷺ دهغه هیڅ تاوان وانخستو.

د تعلیق تفصیل:- دابن جریج ﷺ دا تعلیق امام حاکم په الکنی کښې موصولاً ذکر کړې دې. (۲)

رجال الحديث

ابن جریج:- دا عبدالملک بن عبدالعزیز جریج ﷺ دې ددوی تذکره شاته باب کښې تیره

شوې ده

عبدالله بن ابی ملیکه:- دا عبدالله بن عبیدالله ابن ابی ملیکه ﷺ دې. (۳)

(۱) عمدة القاری: ۸۴/۱۲ عون المعبود: ۲۱۴/۱۲ الموسوعة الفقهية الكويتية.

(۲) أخرجه هذا لتعليق الحاكم أبو أحمد في الکنی عن ابی بکر بن ابی داؤد حدثنا عمرو بن علی حدثنا ابو عاصم عن ابن

جرىج عن ابن ابی ملیکه عن أبيه عن جده عن أبي بكر رضي الله تعالى عنه، عمدة القاری: ۸۵/۱۲.

(۳) کشف الباری: ۵۴۸/۲.

قوله: عن جده: - دابوملیکه نوم زهیر بن عبدالله بن جدعان دې او هغوی صحابی رضی الله عنه دې. علامه قسطلانی رحمته الله علیه فرمائی چه د عبدالله بن ابی ملیکه نه مراد عبدالله بن عبیدالله بن زهیر ابوملیکه هم کیدی شی لکه چه علامه مزی رحمته الله علیه بیان کړې دې او عبدالله بن عبدالله بن عبدالله بن زهیر هم کیدی شی لکه چه صاحب اصابه اختیار کړې دې نوډ قول اول مطابق د جده ضمیر مرجع ابوملیکه زهیر بن عبدالله دې اود دویم قول مطابق عبدالله بن زهیر دې (۱)

۶- باب: من استاجر أجيراً فبين له الاجل ولم يبين العمل
لِقَوْلِهِ (إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَي هَاتَيْنِ) إِلَى قَوْلِهِ (عَلَى مَا نَقُولُ وَكَيْلٌ)
القصاص: ۲۷ - ۲۸ / يَا جُرْفُلَانَا يُعْطِيهِ أَجْرًا، وَمِنْهُ فِي التَّعْزِيَةِ أَجْرَكَ اللَّهُ.

یوسری مزدور او کړو او موده نی هم ورسره فیصله کړه خودکارڅه تعیین نی اونه کړو په دې مسئله کښې وضاحت دالله تعالی په ارشاد سره کیږی (حضرت شعیب رضی الله عنه اوونیل) زه غواړه چه واده کړم یوه لور تاته د خپلو دوو لوڼو نه په دې شرط چه ته زما نوکری اوکړې اته کاله او بیا که ته پوره کړې لس کاله نوهغه ستاد طرف نه دی اوزه نه غواړم چه په تاباندې څه تکلیف واچوم ته به ما اووینې د نیک بختونه که چرې الله تعالی اوغواړی ونی ونیل داوعدده زما او ستا په مینځ کښې اوشوه. څنگه چه په دې دواړو کښې کومه موده پوره کړې نو په مادي زیاتې نه وی او په الله تعالی باندې یقین دې د هغه څیز کوم چه مونږ وایو. (قصص: ۲۷، ۲۸)

قوله: يا جرفلان: - یعنی فلانکې ده ته مزدوری ورکوی اوهم ددې نه دې کوم چه دتعزیت په موقع باندې وئیلې شی **أَجْرَكَ اللَّهُ** (الله تعالی دې تاله بدله درکړی)

دترجمة الباب مقصد: - په اجاره کښې دا ضروری دی چه اجاره معلومه وی او د معلومیدو پړومبې صورت دادې چه اجل یعنی نیټه معلومه وی که عمل معلوم وی اوکه نه لکه چه تاخوډ د هفتې دپاره اجیر اوساتلو اوس به یوه هفته هغه ستا پابندوی کوم کارچه پرې ته کوې هغه به نی کوی اود هغه کومه مزدوری چه تالره مقرر کړې ده هغه به ته ورکوي که هغه ډیرکار اوکړی اوکه کم یا ته د هغه نه څه کاروانخلي اود اجارې معلومیدو دویم صورت دادې چه عمل معلوم وی که اجل معلوم وی اوکه نه لکه چه تاسو یوکس ته کپړه دقمیص گنډلو دپاره ورکړو اوس هغه سرې د قمیص گنډلو پابند دې د هفتې پابندنه دې که هغه په یوه ورځ کښې تاته قمیص درکوی نوهغه د اجرت مستحق دې دا دواړه صورتونه صحیح دی امام بخاری رحمته الله علیه د صورت اول داثبات دپاره دا ترجمه الباب قایم کړې دې اود دویم صورت دپاره نی راتلونکې ترجمه قایم کړې ده. (۱)

(۱) إرشاد الساری: ۵/۲۲۶.

(۲) عمدة القاری: ۸۵/۱۲.

یواشکال اود علامه کرمانی رحمته الله جواب: - که چری خوک اووانی چه امام بخاری رحمته الله دا باب ولی قایم کړې دې اوهغه په دې باب کښې څه حدیث هم نه دې ذکر کړې.

جواب: - علامه کرمانی رحمته الله فرمائی لکه چه مشهوره ده د تراجم ابواب نه زیات د امام بخاری رحمته الله مقصد مسائل فقهیه بیانول وی نودلته هم هغه د مذکوره آیت نه استدلال کولوسره ددغه اجاری جواز بیانوی. (۱)

د علامه مهلب رحمته الله اشکال: - علامه مهلب رحمته الله فرمائی چه د امام بخاری رحمته الله په عقد اجاره کښې جهالت عمل باندې په دې آیت سره استدلال کول صحیح نه دی ځکه چه عمل خوددې دواړو حضراتو په مینځ کښې معلوم وو یعنی چیلنی څرول زمینداری کول وغیره هم په دې وجه باندې دا د مذکوره آیت نه هم حذف کړې شوی.

د علامه ابن المنیر رحمته الله جواب: - ابن المنیر رحمته الله فرمائی چه په ترجمه الباب کښې د امام بخاری رحمته الله مقصود جهالت عمل جوازخودل نه دی بلکه دهغه مقصود دادې چه د عقد اجاره د جواز د پاره صراحة عمل خودل ضروری نه دی اودا هم قابل اتباع مقاصد کیږی نه چه الفاظ. (۲) تنبیه: - د هغه مهر مذکور په عوض نکاح د حضرت موسی عليه السلام خصوصیت وو. دا اکثر علماؤ دغه مسلك دې په دې وجه دعام سړو په حق کښې په دومره اوږده موده کښې د غرر اودهوکی قوی اندیښنه شته. بل دلته حضرت شعيب عليه السلام دخپلې یوې لور تعیین هم نه ووکړې. (إحدى ابنتي هتین) اوداسې نکاح هم د جمهورو په نیز جائز نه ده. (۳)

قوله: یا جر فلانا الخ: - ددې نه د امام بخاری رحمته الله مقصود د الله تعالی ارشاد ﴿عَلَىٰ أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمْنِي حَبْرًا﴾ تفسیر دې او دلته د عادت مطابق امام بخاری رحمته الله مشهور لغوی د ابو عبیده رحمته الله کتاب مجاز القرآن نه استفاده کړې ده. (۴)

۷- باب: إذا استأجر أجيراً على أن يقيم حائطاً يريد أن ينقص جاز

که یو سړې خوک ددې کار د پاره مزدور اوساتی

چه پر یو تونکي دیوال صحیح کړی نو جائز دی

د ترجمه الباب مقصد: - ددې ترجمه الباب مقصد په تیر شوی باب کښې تیر شو د قوله: (یریدان ینقص جاز) ذکر امام بخاری رحمته الله صرف د روایت رعایت کولوسره فرمائیلي دې گنی دهغه مقصد دادې چه د عمل معلوم د پاره اجیر مقرر کول جائز دی. اوس که دیوال نیغول وی او که تنور یا فرش وغیره جوړول وی. داهم په ذهن کښې اوساتنی که چری تاسو چاته اووئیل چه دیوال نیغ کړه لس روپۍ به درکړم اوهغه په خپل کرامت سره لږ شان لاس لگولوسره هغه

(۱) شرح الکرمانی: ۱۰۰/۱۰.

(۲) إرشاد الساری: ۲۲۷/۵.

(۳) عمدة القاری: ۸۵/۱۲.

(۴) حواله بالا.

را نیغ کړو نوته به هغه ته لس روپۍ ورکوي ته ورته دانه شې ونيلي چه تاخو هيڅ هم اونه کړل.
(۱۲۱۶۷۱) حَدَّثَنَا اِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ
أَخْبَرَنِي يَعْلَى بْنُ مُسْلِمٍ وَعَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ يَزِيدُ أَحَدَهُمَا عَلَى صَاحِبِهِ،
وَعَبْرَهُمَا قَالَ قَدْ سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُهُ عَنْ سَعِيدِ قَالَ قَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا -
حَدَّثَنِي أَبِي بْنُ كَعْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «فَانْطَلَقَا فَوَجَدَا
جَدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ». قَالَ سَعِيدٌ بِيَدِهِ هَكَذَا، وَرَفَعَ يَدَيْهِ فَاسْتَقَامَ، قَالَ يَعْلَى حَسِبْتُ
أَنْ سَعِيدًا قَالَ. فَمَسَحَهُ بِيَدِهِ فَاسْتَقَامَ { قَالَ } لَوْ شِئْتُ لَأَتَّخَذْتُ عَلَيْهِ أَجْرًا. قَالَ سَعِيدٌ أَجْرًا
نَأْكُلُهُ. [ر: ۱۷۴]

ترجمه:- رسول الله ﷺ ارشاد فرمائيلي (حضرت موسیٰ علیہ السلام په واقعه کنبې) چه بيادواړه
حضرات (حضرت موسیٰ علیہ السلام او حضرت خضر علیہ السلام) روان شو نو يودیوال نى اوليدلو چه هم اوس
راپريوتونکې وو. حضرت سعيد بن جبیر علیہ السلام په خپل لاس سره داسې اشاره اوکړه او خپل دواړه
لاسونه نى اوچت کړل (د دیوال صحيح کولو د کیفیت خودلودپاره) نو حضرت خضر علیہ السلام دیوال
اودرولو. يعلى بن مسلم رضی الله عنہ وائی چه زما خیال دې سعيد بن جبیر رضی الله عنہ او فرمائيل خضر علیہ السلام
دیوال ته لاس اولگولو او هغه نیغ شو. په دې باندې حضرت موسیٰ علیہ السلام او وئيل که چرې تا
غوبتل نوددې مزدوری دې هم اخستې شوه. خو سعيد بن جبیر رضی الله عنہ او وئيل چه (حضرت
موسیٰ علیہ السلام مراد دا وو) څه داسې مزدوری (تاله اخستل پکاروو کومه چه مونږ خوړلې شوه
(ځکه چه د دغه کلی والا خلقو ددوی میل مستیانه وه کړې)

رجال الحديث

ابراهيم بن موسى:- دا ابراهيم بن موسى بن يزيد الغراء ابو اسحاق الصغير رضي الله عنه دې (۱)
هشام بن يوسف:- دا هشام بن يوسف ابو عبد الرحمن قاضي اليمن رضي الله عنه دې (۲)
ابن جريج:- دا عبد الملك بن عبد العزيز بن جريج رضي الله عنه دې (۳)

(۱) وأخرجه البخاري أيضاً في كتاب العلم باب ما ذكر في ذهاب موسى إلى الخضر، رقم: ۷۴ وباب الخروج في طلب العلم رقم: ۷۸
وباب ما يستحب للعالم إذا سئل الخ رقم: ۱۲۲ وفي كتاب الشروط باب الشروط مع الناس بالقول رقم: ۲۷۲۸ وفي كتاب بدء
الخلق باب صفة إبليس وجوده، رقم: ۳۲۷۸ وفي كتاب احاديث الانبياء باب حديث الخضر مع موسى عليهما السلام رقم: ۲۴۰۰.
۳۴۰۱ وفي كتاب تفسير القرآن سورة كهف باب واذا قال موسى لفته الآية رقم: ۴۷۲۵ - ۴۷۲۷ وفي كتاب الايمان والتذوق باب
إذا حث ناسيا في الايمان الخ رقم: ۶۶۷۲ وفي كتاب التوحيد باب في السبنة والا رادة رقم: ۷۴۷۸ ومسلم في صحيحه: ۱۰۳/۷.
وأخرجه أحمد في مسنده: ۱۱۸/۵ وأبو داود رضي الله عنه في سننه: ۴۷۰۷ والترمذي في جامعه: ۳۱۴۹.

(۲) كشف الباري كتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجيله.

(۳) حواله مذكوره.

(۴) حواله بالا.

یعلی بن مسلم بن هرمز المکی: - دا سلیم بن مسلم بن هرمز او عبداللہ بن مسلم هرمز رور دی.
 اساتذہ کرام: - ہغوی رحمہ اللہ ابوالشعثاء جابر بن زید، سعید بن جبیر، طلق بن حبیب رحمہم
 اللہ، عکرمہ مولی ابن عباس رحمہم اللہ او مجاہد بن جبر مکی رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی.
 قلامذہ کرام: - سفیان بن حسین، شعبۃ بن الحجاج، عبدالرحمن بن حرملة اسلمی، عبدالملک
 بن عبدالعزیز بن جریج او محمد بن المنکدر رحمہم اللہ ددوی نہ روایات نقل کوی. (۱)
 یحیی بن معین رحمہم اللہ او ابوزرمة رحمہم اللہ فرمائی ثقہ. (۲)
 یعقوب بن سفیان رحمہم اللہ فرمائی مستقیم الحدیث. (۳)
 علامہ ابن حبان کتاب الثقات کنبی دہغوی ذکر کری دی. (۴)
 د محدثینو یو لویی دلی دہغوی روایات نقل کری دی سوا د ابن ماجہ رحمہم اللہ. (۵)
 عن ابی داؤد: یعلی بن مسلم بصری، کان بککة وهو غیر یعلی بن مسلم المکی ذاک أخو حسن بن مسلم. (۶)
 ابو داؤد رحمہم اللہ فرمائی یعلی بن مسلم بصری دی. کوم چہ بہ مکہ کنبی اوسیدلو او ہغہ یعلی بن
 مسلم دمکی نہ علاوہ دی کوم چہ دحسن بن مسلم رور دی.
 عمرو بن دینار: - دا عمرو بن دینار قرشی اثرم رحمہم اللہ دی. (۷)
 سعید بن جبیر: - دا سعید بن جبیر اسدی کوفی رحمہم اللہ دی. (۸)
 ابن عباس: - دا حضرت ابن عباس رحمہم اللہ دی. (۹)
 ابی بن کعب: - دوی ابی بن کعب رحمہم اللہ دی. (۱۰)
 دحدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت: - حدیث باب سرہ مناسبت قولہ: (فوجدنا جداراً یريدان
 ینقض فاقامہ، نہ ماخوذ دی. (۱۱)

۸- باب: الاجارة إلى نصف النهار

د نمیی ورخ د بارہ مزدور ساتل

دترجمۃ الباب مقصد: - امام بخاری رحمہم اللہ دلته درې تراجم منعقد کری دی. باب الاجارة إلى نصف

(۱) تہذیب الکمال: ۴۰۰/۳۲.

(۲) الجرح والتعديل: ۹/ الترجمة: ۱۲۹۹.

(۳) المعرفة والتاريخ: ۲/ ۲۴۰ بحوالہ تہذیب الکمال: ۴۰۰/۳۲.

(۴) الثقات: ۶۵۳/۷.

(۵) تہذیب الکمال: ۴۰۰/۳۲.

(۶) تہذیب التہذیب: ۴۵۱/۴.

(۷) کشف الباری: ۳۰۹/۴.

(۸) کشف الباری: ۴۳۵/۱.

(۹) کشف الباری: ۴۳۵/۱.

(۱۰) کشف الباری: ۳۳۷/۳.

(۱۱) عمدة القاری: ۸۷/۱۲.

النهار، باب الاجارة الى صلاة العصر او باب الاجارة من العصر الى الليل. په دې دريو اړو تراجم كښې دوه احتمال دى. ① امام بخارى رحمه الله دا خودل غواړي چه اجاره باجر معلوم الى اجل معلوم جائز ده كه اجل قليل وى او كه كثير.

② اويا امام بخارى رحمه الله دا ثابتول غواړي چه د بعض ورځې اجاره جائز ده. يعنى د ورځې يا شپې د بعضې حصې دپاره كه چرې اجيراوساتلې شى نوداهم جائز ده او كه دگهنټې يا دوو گهنټو دپاره ولې نه وى. (۱)

احديث ۲۱۴۸ (۱) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَثْلُكُمْ وَمَثْلُ أَهْلِ الْكِتَابَيْنِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ أَجْرًا فَقَالَ مَنْ يَعْمَلْ لِي مِنْ غَدْوَةٍ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ الْيَهُودُ، ثُمَّ قَالَ مَنْ يَعْمَلْ لِي مِنْ نِصْفِ النَّهَارِ إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ عَلَى قِيرَاطٍ فَعَمِلَتِ النَّصَارَى، ثُمَّ قَالَ مَنْ يَعْمَلْ لِي مِنَ الْعَصْرِ إِلَى أَنْ تَغِيبَ الشَّمْسُ عَلَى قِيرَاطَيْنِ فَأَتَتْهُمْ هُمْ، فَغَضِبَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى، فَقَالُوا مَا لَنَا أَكْثَرُ عَمَلًا، وَأَقَلَّ عَطَاءً قَالَ هَلْ نَقَصْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ قَالُوا لَا. قَالَ فَذَلِكَ فَضْلِي أَوْتِيهِ مَنْ أَسَاءَ». [ر. ۱۵۳۲]

ترجمه: - نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائیلی ستاسو اونورو اهل کتابو مثال داسې دې چه یوسړی ډیر مزدوران په کار لگولې وى او وائی چه زما کار به په یو قیراط باندې د سحر نه د نیمې ورځې پورې څوک اوکړي؟ په دې باندې یهودیانو (د سحر نه تر نیمې ورځې پورې) کار اوکړو بیا هغه او وائی چه د نیمې ورځې نه تر مازيگره پورې به په یو قیراط څوک کار اوکړي؟ نو دا کار نصاری اوکړو. او بیا هغه او وئیل چه د مازيگره تر نمر ډو بیدو پورې به زما کار په دوه قیراط څوک اوکړي؟ او تاسو (ای امت محمدیه) هم هغه خلق یئې په دې باندې یهودیانو او نصاری بد او گټل چه دا څه خبره ده چه مونږ خودې کار زیات کوو او مزدوری دې مونږ ته کمه ملاویرې نوبیا هغه سړی (چا چه مزدوران ساتلی وو) وئیل ښه ده دا او وائی ما ستاسو په حق کښې څه کمې کړې؟ ټول وئیل چه نه. (بلکه مونږ ته خو خپل حق پوره ملاؤ شوې دې، دغه سړی او وئیل چه بیا زما فضل (او مهربانی) ده چه زه چاله غواړم ورکوم.

رجال الحديث

سليمان بن حرب: - دا سليمان بن حرب بن بجيل ازدي واشجی ابوایوب بصری رحمه الله دې. (۲)
حماد: - دا حماد بن زيد بن درهم رحمه الله دې. (۳)

(۱) فتح الباری: ۴/۵۶۳.

(۲) سیاتی تخریجه فی باب الاجارة الى صلاة العصر.

(۳) کشف الباری: ۲/۱۰۵ تهذیب الکمال: ۱۱/۳۸۴ رقم: ۲۵۰۲.

(۴) کشف الباری: ۲/۲۱۹.

ایوب :- دا ایوب بن ابی تیمه کیسان سختیانی رضی اللہ عنہ دے (۱)

نافع :- دا نافع مولی بن عمر رضی اللہ عنہما دے (۲)

ابن عمر :- دوی مشہور صحابی رسول ﷺ حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما دے (۳)

دَحْدِیْثُ بَابِ تَرْجُمَةِ الْبَابِ سِرِهِ مَنَاسِبَتْ :- دَحْدِیْثُ تَرْجُمَةِ الْبَابِ سِرِهِ مَطَابَقَتْ قَوْلَهُ : مَنْ يَعْمَلُ مِنْ غَدْوَةٍ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِیْرَاطٍ (زما دپارہ بہ دَ سحر نہ واخلہ ترنیمے ورخے پورے پہ یوقیراط خوک کار اوکری، نہ صفا بنکارہ دے) (۴) پہ دے حدیث باندے تفصیلی کلام دپارہ کتاب مواہیت الصلاة باب من ادرك ركعة من العصر کنبی اوگورنی اگرچہ پہ متن کنبی لہ شان تفاوت دے مگر اصل او مقصود ہم یودے

۹- باب: الإجارة إلى صلاة العصر

دمازیکرد مونخ پورے مزدور لکول

۴ دترجمة الباب مقصد :- پہ باب سابق کنبے تیر شو

احديث [۲۱۴۹] (۵) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «إِنَّمَا مَثَلُكُمْ وَالْيَهُودُ وَالنَّصَارَى كَرَجُلٍ اسْتَعْمَلَ عَمَلًا فَقَالَ مَنْ يَعْمَلُ لِي إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِیْرَاطٍ فَعَمِلَتِ الْيَهُودُ عَلَى قِیْرَاطٍ قِیْرَاطٍ، ثُمَّ عَمِلَتِ النَّصَارَى عَلَى قِیْرَاطٍ قِیْرَاطٍ، ثُمَّ أَنْتُمْ الَّذِينَ تَعْمَلُونَ مِنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى مَغَارِبِ الشَّمْسِ عَلَى قِیْرَاطَيْنِ قِیْرَاطَيْنِ، فَغَضِبَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ عَمَلًا وَأَقَلَّ عَطَاءً، قَالَ هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ شَيْئًا قَالُوا لَا. فَقَالَ فَذَلِكَ فَضْلِي أُوتِيهِ مَنْ أَسَاءَ». (ر: ۵۳۲)

ترجمہ :- رسول اللہ ﷺ فرمائیے ستاسو یہودیانو اونصاری مثال داسے دے چہ یوسری یوخومزدوران پہ کار اولگول او وئی چہ پہ یویوقیراط باندے بہ دنیمی ورخے پورے خوک کار

(۱) کشف الباری: ۲۲۶/۲.

(۲) کشف الباری: ۶۵۱/۴.

(۳) کشف الباری: ۶۳۷/۱.

(۴) عمدة القاری: ۸۸/۱۲.

(۵) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الجمعة باب الطیب للجمعة رقم: ۲۲۷۹ وأخرجه الامام الترمذی فی سننه کتاب الامثال عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم رقم: ۲۸۷۱ وابن حبان فی صحيحه فی کتاب التاريخ رقم: ۶۶۳۹ والامام أحمد فی مسنده مسند المکثر بن من الصحابة رضى الله تعالى عنه باب مسند عبدالله بن عمر رضى الله تعالى عنهما بن الخطاب رقم: ۴۲۷۹، ۵۶۳۶، ۵۷۵۶.

اوکړی؟ نو یهودیانو په یوقیراط باندې دا مزدوری اوکړه. بیا نصاری په یوقیراط باندې کار اوکړو او بیا تاسو خلکو د مازیگر نه تر مابینام پورې په دوو دوو دینارو کار اوکړو. په دې باندې یهودیان او نصاری غصه شو چه مونږ خوکار زیات اوکړو او مزدوری کمه ملاؤ شوه. په دې باندې هغه سړی او وئیل چه ما ستاسو یوه ذره برابر حق وهلمې دې نوهغوی او وئیل چه نه. بیا هغه سړی او وئیل چه دا زما فضل دې چاله چه غواړم ورکوم.

رجال الحديث

اسماعيل بن ابي اويس:- د دوی نوم عبدالله بن عبدالله بن اويس بن ابي عام اصبحی رضی الله عنه دې دامام مالک رضی الله عنه خورنې دې. (۱)

مالک:- دا امام مالک بن انس رضی الله عنه دې. (۲)

عبدالله بن دينار:- دا عبدالله بن دينار مولى ابن عمر رضی الله عنه دې. (۳) بل د عبدالله بن عمر رضی الله عنه ذکر هم په سابقه حدیث کښې تیر شوی دې.

د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت واضحه دې.

یواشکال او دهغې جواب:- بعض حضراتو وئیلی چه په دې حدیث سره ترجمه الباب نه ثابتیږي

خکه چه په دې کښې خو صرف دا رغلی دی چه یوسړی څه کسان د نیمې ورځې پورې په

یوقیراط باندې اجیر ساتل غوښتل نو یهودیانو او وئیل چه مونږ به دا کار اوکړو او ددې نه پس

د نصاری نمبر راغلو او هغوی هم په یویوقیراط باندې اوساتلې شو. په دې کښې دا نشته چه

نصاری ترکومې پورې اجیر اوساتلې شو نو بیا مصنف رضی الله عنه الاجارة الى الصلاة العصر څنگه ثابت کړو.

جواب:- ددې اشکال جواب دادې چه هم په دې روایت کښې دی اتم الذين يعملون من صلاة

العصر الى مغارب الشمس دلته چه د مازیگر د مانځه نه تر مغرب یعنی مابینام پورې وخت

ددې امت دپاره ذکر کړې شو ددې نه دا معلومه شوه چه نصاری کوم کار کړې وو هغه

د مازیگر د مانځه د وخت پورې وو. (۴)

۱۰- باب: إثم من منع أجر الاجير

مزدور ته مزدوری نه ورکونکي ګناه

د ترجمه الباب مقصد:- د ترتیب په لحاظ دلته امام بخاری رضی الله عنه ته الاجارة من العصر الى الليل قايم

کول وو خو هغه دریمه ترجمه مؤخر کړه او د دویمې ترجمې نه په ظاهره ئی دا یوه بې جوړ ترجمه

قايم کړه. علامه ابن بطال رضی الله عنه هم ددې عدم مناسبت د وجې نه دې ته الاجارة من العصر الى الليل

(۱) کشف الباری: ۱۱۳/۲.

(۲) کشف الباری: ۱۲۹/۱، ۸۰/۲.

(۳) کشف الباری: ۶۵۸/۱، ۱۲۵/۳.

(۴) فتح الباری: ۵۶۴/۴.

نه پس ذکر کرد. (۱) علامه عینی رحمته اللہ تعالیٰ ددی تحسین فرمائی ہے دی
وقال العینی رحمہ اللہ تعالیٰ قد أخر ابن بطلال رحمه الله تعالى هذا الباب عن الباب الذي
بعده وهو الاوجه فان فيه رعاية المناسبة (۲)

حضرت شیخ الحدیث رحمته اللہ تعالیٰ توجیہ:- لیکن حضرت شیخ الحدیث رحمته اللہ تعالیٰ فرمائی امام بخاری رحمته اللہ تعالیٰ
دا ترجمہ پہ مینخ کنی راوہ لوسرد دیوی نکتی طرف تہ اشارہ کول غواہی چہ کلہ یواجیرد
یوکار دیارہ مقرر کرے شی نوذا ضروری نہ دی چہ دوخت اومودی تراخیری نہ پس بہ ہغہ تہ د
اجرت غوبستلوحق حاصلیری بلکہ دمودی دیورہ کیدو نہ ورا ندی ہم کہ اجیر خیلہ مزدوری
غواہی نومطالبہ کولی شی اوکلہ چہ ہغہ مطالبہ اوکری نوہغہ تہ مزدوی ورکول پکار دی
اوکہ خوگ نی نہ ورکوی نوہغہ بہ گناہگار شی (۳)

بل د امام ابن ماجہ رحمته اللہ تعالیٰ دی روایت نہ ہم ددی مضمون تائید کیری چہ أعطوا الاجیر أجرہ قبل ان یجف
عرقہ (۴)

[حدیث ۲۱۵۰] (۵) حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ
أُمَيَّةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ - قَالَ «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أُعْطِيَ بِي ثُمَّ عَدَّرَ، وَرَجُلٌ
بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ». [ر: ۲۱۱۴]

ترجمہ:- نبی کریم ارشاد فرمائی ہے اللہ تعالیٰ ارشاد فرمائی چہ ددري قسم خلقو بہ زہ پہ
قیامت کنی فریق جوہیریم ہغہ کس چہ زما پہ نوم نی وعدہ اوکرہ بیائی وعدہ خلاقی اوکرہ
اوہغہ سري چہ یوازاد سري نی خرخ کرے وی اوہغہ قیمت نی خوہلی وی اوہغہ کس چہ مزدوی
نی کرے وی اوبیائی کار دہغہ نہ پورہ اخستی وی لیکن دہغہ مزدری نی نہ وی ورکری

رجال الحديث

یوسف بن محمد:- یوسف بن محمد العصفری الخراسانی تزیل البصرہ ددوی کنیت
ابو یعقوب دی (۶)

(۱) شرح صحیح البخاری لابن بطلال: ۳۹۸/۶.

(۲) عمدة القاری: ۸۹/۱۲.

(۳) الابواب والتراجم ص: ۱۶۷.

(۴) أخرجه ابن ماجه فی کتاب الرهن باب أجرة الاجراء رقم: ۳۴۴۳ والطحاوی فی مشکل الآثار رقم: ۲۵۵۴ ولبیهقی فی
سننه الکبری فی کتاب الاجارة باب لا تجوز الاجارة حتی تكون معلومه الخ رقم: ۱۱۴۳۴.

(۵) أخرجه الامام بخاری رحمته اللہ تعالیٰ وأيضاً فی کتاب البیوع باب اثم من باع حراً رقم ۲۲۲۷ وابن ماجه فی کتاب
الاحکام: ۲۴۳۳ واحمد فی مسنده: ۸۳۳۸ انظر جامع الاصول الفصل الثانی فی احادیث مشتركة بین آفات النفس نوع اول
رقم: ۹۳۶۴ ونحفة الاشراف رقم: ۱۲۹۵۲.

(۶) تهذيب الكمال: ۴۵۷/۳۲.

اساتذہ گرام:- سفیان ثوری، مروان بن معاویہ الفزاری او یحییٰ بن سلیم الطائفی وغیرہ رحمہم اللہ نہ دوی روایات نقل کړی دی.^(۱)
تلامذہ:- امام بخاری، حرب بن اسماعیل کرمانی او سعید بن عبداللہ وغیرہ رحمہم اللہ ددوی نه روایات نقل کوی.^(۲)

یحییٰ بن سلیم:- دایحییٰ بن سلیم الطائفی ابو محمد مکی رحمہم اللہ ددوی تذکرہ ابواب الوتر باب ماجاء فی الوتر کتاب البیوع باب اثم من باع حراً کنسې تیره شوی ده.
اسماعیل بن امیہ:- دا اسماعیل بن امیہ بن عمرو بن سعید بن العاص الاموی دی. ددوی تذکرہ کتاب الزکاة باب لا تؤخذ کرائم اموال الناس فی صدقة کنسې تیره شوی ده.
سعید بن ابی سعید:- دا سعید بن ابی سعید المقبری رحمہم اللہ دی.^(۳)
ابوهریرة:- او د حضرت ابوهریرہ رضی اللہ عنہ تذکرہ هم تیره شوی ده.
ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت په خپل آخری جز سره ښکاره ده. بل دا حدیث مبارک کتاب البیوع باب اثم من باع حراً کنسې تیر شوی دی.

۱۱- باب: الإجارة من العصر إلى الليل

د مازيچرد وخت نه د شپې پورې مزدور ساتل

د ترجمة الباب مقصد:- باب الاجارة إلى نصف النهار لاندې تیر شو.
[حدیث ۲۱۵۱] حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ بُرَيْدٍ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَثَلُ الْمُسْلِمِينَ وَالْيَهُودِ وَالنَّصَارَى كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَأْجَرَ قَوْمًا يَعْمَلُونَ لَهُ عَمَلًا يَوْمًا إِلَى اللَّيْلِ عَلَى أَجْرٍ مَعْلُومٍ، فَعَمِلُوا لَهُ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ فَقَالُوا لَا حَاجَةَ لَنَا إِلَى أَجْرِكَ الَّذِي شَرَطْتَ لَنَا، وَمَا عَمَلْنَا بِاطْلٍ، فَقَالَ لَهُمْ لَا تَفْعَلُوا أَكْمِلُوا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمْ، وَخُذُوا أَجْرَكُمْ كَامِلًا، فَأَبَوْا وَتَرَكَوْا، وَاسْتَأْجَرَ أُخَيْرَيْنِ بَعْدَهُمْ فَقَالَ لَهُمَا أَكْمِلَا بَقِيَّةَ يَوْمِكُمَا هَذَا، وَلَكُمْمَا الَّذِي شَرَطْتُ لَهُمَا مِنَ الْأَجْرِ. فَعَمِلُوا حَتَّى إِذَا كَانَ جِئَ صَلَاةُ الْعَصْرِ قَالَا لَكَ مَا عَمَلْنَا بِاطْلٍ، وَلَكَ الْأَجْرُ الَّذِي جَعَلْتَ لَنَا فِيهِ. فَقَالَ لَهُمَا أَكْمِلَا بَقِيَّةَ عَمَلِكُمَا، فَإِنَّ مَا بَقِيَ مِنَ النَّهَارِ شَيْءٌ يُبَيِّرُ. فَأَيُّمَا، وَاسْتَأْجَرَ قَوْمًا أَنْ يَعْمَلُوا لَهُ بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ، فَعَمِلُوا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمْ حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ، وَاسْتَكْمَلُوا أَجْرَ الْفَرِيقَيْنِ كُلِّهِمَا، فَذَلِكَ

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) كشف الباری: ۲/۲۳۶.

(۴) كشف الباری: ۱/۶۵۹.

مَثَلُهُمْ مَثَلُ مَا قِيلُوا مِنْ هَذَا النُّورِ» [ار: ۱۵۳۳] (۱)

ترجمه:- نبی کریم ﷺ فرمائی دمسلمانانواویہودیانونمٹال داسی دے لکھ چہ یوسری یوخر کسان سری پہ مزدورنی کرے وی چہ تول بہ دہغہ کار دسحر نہ واخلہ ترشیپ پوری پہ متعین اجرت باندی کوئی. نوخہ خلقو داکار نیمے ورخ پوری اوکرو بیانی اووئیل چہ مونہ تہ ستاد مزدورنی ضرورت نشته کومہ چہ تامونہ سرہ مقرر کرے دہ بلکه چہ کوم کارمونہ کرے دے ہغہ ہم غلط وو پہ دے باندی دے سری اووئیل چہ داسی مہ کوئی خپل باقی کار پورہ کرے اوخپلہ پورہ مزدوری واخلنی خوہغوی انکار اوکرو پرہخودو لاپل دے نہ پس نی دودہ مزدوران نورو اوینول چہ دا ورخ پورہ کرے نوزہ بہ تاسو تہ ہم ہغہ مزدوری درکرم کومہ چہ مہ ہغوی تہ ورکولہ. ہغوی کارشروع کرو چہ دمازیگرد مونخ وخت شو نوہغوی ہم دغہ اووئیل چہ مونہ تراوسہ پوری ستاکوم کار اوکرو ہغہ بالکل بیکارہ وو اومزدوری دے ہم خان سرہ اوساتہ کومہ چہ تامونہ سرہ کرے وہ. دے سری ہغوی تہ اووئیل چہ خپل تول کارپورہ کرے ورخ ہم اوس لہہ باقی پاتے دہ. خو ہغوی اونہ منل. نوہغہ سری یوبل قوم مزدور اوساتلو چہ دا دورخہ کومہ حصہ باقی پاتے دہ پہ دے کنبی داکار اوکرنی. ہغہ خلقو د نمر دیویدویوری ہغہ باقی کار اوکرو اوڈ دواپو دلو پورہ مزدوری نی حاصلہ کرہ. نویس ہم دغہ ددے اہل کتاب او ددے (مسلمانانو) مثال دے چاچہ داد ہدایت نور قبول کرو.

رجال الحديث

محمد بن العلاء:- دامحمد بن علاء بن کریب ہمدانی کوفی رحمہ اللہ دے. (۲)

ابواسامہ:- دا ابواسامہ حماد بن اسامہ رحمہ اللہ دے. (۳)

برید:- دا برید بن عبد اللہ بن ابی بردہ رحمہ اللہ دے. (۴)

ابوبردہ:- دوی ابوبردہ عامریا حارث بن ابی موسیٰ اشعری رحمہ اللہ دے. (۵)

ابوموسیٰ اشعری:- دامعروف صحابی رسول ﷺ حضرت عبد اللہ بن قیس ابوموسیٰ اشعری رحمہ اللہ دے. (۶)

دحدیث ترجمۃ الباب سرہ مناسبت:- دحدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت قولہ: استاجر قومًا أن يعملوا.....حق غابت الشمس سرہ واضح دے.

(۱) مرتخرجہ فی باب الاجارة إلى صلاة العصر.

(۲) کشف الباری: ۴۱۳/۳.

(۳) کشف الباری: ۴۱۴/۳.

(۴) کشف الباری: ۴۱۷/۳، ۶۹۰/۳.

(۵) کشف الباری: ۶۹۰/۱.

(۶) کشف الباری: ۶۹۰/۱.

تشریح حدیث:- دا حدیث مبارک هم په دې سند سره اود څه متن تفاوت سره کتاب مواقیت الصلوة باب من ادرك رکعة من العصر قبل الغروب کښې تیر شوې دې. د حضرت عمر رضی الله عنه والاروايت کښې دې. قوله (نحن کنا اکثر عملاً) قاضی ابوزید رحمته الله کتاب الاسرار کښې ددې نه استدلال کړې دې چه د مازيگر وخت د مثلین نه پس شروع کیږي. ځکه چه یهودیانو اونصاری داوئیل چه مونږ خو کار زیات او کړو او مزدوری مونږ ته کمه ملاو شوه نو د هغوی عمل به هغه وخت زیات وی چه کله د هغوی موده زیاته وی او د هغوی موده به هله زیاته وی چه کله د نصف النهار نه واخله مثلین پورې د ماسپښین وخت اوگر څولې شی اوبیا د مثلین نه د مازيگر پورې وخت اوگر څولې شی. خو دا استدلال د یوڅو وجوهاتو سره ضعیف دې.

① دا حدیث رسول الله صلی الله علیه و آله د بیان مواقیت دپاره نه دې ارشاد فرمائیلې لهذا د مواقیت په سلسله کښې ددې نه استدلال به موقع دې.

② د تحقیق نه دا خبره ثابته ده که د مازيگر وخت د مثل اول نه هم وی نو بیا هم هغه وخت چه د زوال دنمر نه د مثل اول پورې دې زیات دې. د هغه وخت نه چه ددې نه پس د نمر د ډوبیدو

پورې وخت دې. ③ د احم کیدې شی چه دحن کنا اکثر عملاً د یهودیانو مقوله وی د نصاری نه وی.

④ د احم کیدې شی چه د دواړو مقوله وی او د دواړو وخت یوځای کولو سره بیا د مازيگر نه تر نمر ډوبیدو پورې دوخت نه زیات خودلې شی. بهر حال دا روایت د مثلین نه پس د مازيگر وخت شروع کیدو باندې دلالت نه کوي. ()

یواشکال اودهغې جواب:- په کتاب مواقیت الصلوة کښې هم دغه روایت د عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه مروی دې اود هغې په شروع کښې دې: انما بقاؤکم فیما سلف قبلکم من الامم نو په دې کښې د ظاهر حدیث نه دا په پوهه کښې راځي چه ددې امت بقاء په امم سابقه په زمانه کښې شوې ده ځکه چه د فې ظرفیت دپاره استعمالیږي. ددې په جواب کښې علامه عینی رحمته الله او علامه کرمانی رحمته الله فرمائی: ظاهرة ليس بهر او..... وانما معناه: ان نسبتکم الیهم کنسبة وقت

العصر الى تمام النهار. د جواب حاصل داشو چه ددې ظاهري معنی قطعاً مراد نه ده بلکه فې معنی الی ده او مضاف یعنی نسبة محذوف دې نواوس په عبارت داسې شی: انما بقاؤکم بالنسبة الى ما سلف الخ یعنی ای امت محمدیه! ستاسو د مدت بقاء نسبت د امم ماضیه په اعتبار سره هم هغه دې کوم نسبت چه د مازيگر نه تر مابینام د وخت پورې پوره ورځ سره دې. () یوه بله شبه اودهغې ازاله:- ددې احادیث مبارکه نه په ظاهره د مسلمانانو د بقاء د یهودیانو اونصاری نه کمه معلومیږي حالانکه حقیقت دادې چه د یهودیانو موده د زیات نه زیات دوه زره کاله ده په دې باندې خوبیا هم اشکال نشته ولې د انصارو موده خو د زیات نه زیات شپږ

(۱) عمدة القاری: ۷۶/۵ فتح الباری: ۵۰/۳.

(۲) عمدة القاری: ۷۵/۵ فتح الباری: ۴۹/۳.

سوه کاله ده اودا امت محمديه على صاحبها الصلوة والسلام تر اوسه پورې خوارلس صدني تيرې شوي دي اونه ده معلومه چه د قيامته پورې اوس خومره زمانه باقي پاتي ده. او بيا د يهودو اونصاري د طرف نه دا اعتراض هم اوکړې شو نحن کنا اکثر عملا و اقل عطاء مونږ زيات کار اوکړو او ورکړه هم مونږ ته کمه اوشود نو امت مسلمه على صاحبها الصلوة والسلام موده کميدل اود يهودو اونصاري زياتوالي د عمل گيله د اشکال سبب دي.

ددې په جواب کښې شارحين حضرات فرمائي چه دلته د امتو مقابله نه ده بلکه د آحاد امت تقابل دنورو امتونو کسانوسره دي. ځکه چه ددې امت اوسط عمر ۶۰ نه ۷۰ کالو په مينځ کښې دي. لکه چه په حديث شريف کښې دي: عن أبي هريرة رضي الله تعالى عنه قال: قال رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عمر امتي من ستين سنة إلى سبعين. (۱) حضور پاک ارشاد فرمائيلې دي چه زماد امت اوسط عمر د شپيتونه تر اوياؤ کالو پورې دي. اود تيرو شوو امتونو د کسانو عمرونه ډير زيات اوږده وو.

دي نه علاوه په يوبل حديث کښې د امت د کسانو تقابل د امت د کسانو سره خودلې شوې دي: ما أعماركم في أعمار من مضى إلا كما بقي من النهار فيما مضى منه. (۲) يعنى حضور پاک ﷺ اوفرمائيل چه نه دي ستاسو عمرونه د تيرو شوو امتونو د عمرونو په مقابله کښې مگر لکه د تيرې شوې ورځ په مقابله کښې د ورځې باقي حصه.

۱۲- باب: من استاجر أجيراً فترك أجره، فعمل فيه

المستاجر فزاد أو من عمل في مال غيره فاستفضل

چايو مزدور اوکړو او هغه مزدور خپله مزدوري پريخوده لاړو. بيا د مزدور په پريخودې شوې مزدورنې کښې، مزدوري اخستونکي تصرف اوکړو او په هغې کښې اضافه اوشوه. او هغه سړي چه د بل په مال کښې تصرف اوکړو په هغې کښې هغه ته نفع اوشوه.

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاري رحمه الله د دې ترجمه الباب په ذريعه يوه اختلافي مسئله بيان کول غواړي که يوسړي د بل سړي په مال کښې تصرف اوکړي او په دې سره نفع حاصله شي نو آيا هغه نفع به د رب المال وي که د عامل دا مسئله اجاري سره خاص نه ده او امام بخاري رحمه الله د استنجار لفظ ځکه اوفرمائيلو چه په روايت کښې د دې تصريح ده. (۳)

د فقهاء کرامو اختلاف: په مذکوره مسئله کښې فقهاء کرامو کلام کړې دي. امام مالک رحمه الله امام ابويوسف رحمه الله سفيان ثوري ليث اوزاعي ربيعه او عطاء رحمهم الله مسلك دادې چه نفع به د عامل وي اوراس المال به مالک ته حواله کوي خوددې عامل د پاره مستحب دي چه هغه نفع صدقه کړي. د امام ابو حنيفه رحمه الله امام مالک رحمه الله او امام زفر رحمه الله مسلك دادې چه نفع

(۱) جامع الترمذي: ۵۹/۲.

(۲) أخرجه أحمد رحمه الله في مسنده: ۱۱۶/۲.

(۳) الابواب والتراجم ص: ۱۶۷.

دعامل دپاره حلال نه ده لهذا هغه دې راس المال مالك ته حواله كړی او نفع دې وجوبا صدقه كړی دامام احمد رحمته الله علیه او اسحاق رحمته الله علیه رانې داده چه نفع به د رب المال وی او عامل چه د بل په مال كښې تصرف كړې دې هغه به ددې ضامن جوړېږي امام شافعي رحمته الله علیه فرمائی چه د تصرف دوه صورتونه دی یو خود اچه هم د دغه مال معین نه كوم مال چه د بل دې هغه سامان اخلی په دې صورت كښې به مال اونفع دواړه د رب المال وی اود تصرف دویم شكل دادې چه هسي مطلقا يوه معامله اوشود اودې نه پس چه كله د قيمت وركولو وخت راغلو نو اوچت نی كړو اود بل پيسې نی وركړې په دې صورت كښې به نفع دعامل وی اود رب المال په مال كښې د تصرف كولو د وجې نه به عامل ضامن وی. (١)

امام بخاری رحمته الله علیه د ظاهري روايت باب نه دامام احمد رحمته الله علیه دمسلك تائيد كوی. په دې باندې لېشان اشكال د اكيري چه امام احمد رحمته الله علیه عامل ضامن هم گرځولې وو او په روايت كښې دهغه څه تذكره نشته اویا خوبه داوئيلي شی چه حضرت امام بخاری رحمته الله علیه د امام شافعي رحمته الله علیه د مسلك د رومبي صورت تائيد كوی.

احديث ١٢١٥٢ (٢) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ « انْطَلَقَ ثَلَاثَةٌ رَهْطٍ مِّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَتَّى أَوْوَا النَّبِيتَ إِلَى غَارٍ فَدَخَلُوهُ، فَأْتَحَدَرْتُ صَخْرَةً مِنَ الْجَبَلِ فَدَتُّ عَلَيْهِمُ الْغَارَ فَقَالُوا إِنَّهُ لَا يُنْجِيكُمْ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ إِلَّا أَنْ تَدْعُوا اللَّهَ بِصَالِحِ أَعْمَالِكُمْ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ اللَّهُمَّ كَانَ لِي أَبَوَانِ شَخَّانِ كَبِيرَانِ، وَكُنْتُ لَا أَغِيقُ قَبْلَهُمَا أَهْلًا وَلَا مَالًا، فَتَأَيَّيْتُ فِي طَلَبِ شَيْءٍ يَوْمًا، فَلَمَّ أَرِحْ عَلَيْهِمَا حَتَّى تَأَمَّا، فَخَلَبْتُ لَهُمَا غُبُوقَهُمَا فَوَجَدْتُهُمَا نَائِبِينَ وَكَرِهْتُ أَنْ أَغِيقَ قَبْلَهُمَا أَهْلًا أَوْ مَالًا، فَلَبِثْتُ وَالْقَدْحُ عَلَى يَدَيَّ أَنْتَظِرُ اسْتِيقَاضَهُمَا حَتَّى بَرَقَ الْفَجْرُ، فَاسْتَيْقَظَا فَتَرِبَا غُبُوقَهُمَا، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءً وَجْهِكَ فَقَرِّبْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ مِنْ هَذِهِ الصَّخْرَةِ، فَأَنْقَرَجْتُ شَيْئًا لَا يَسْتَطِيعُونَ الْخُرُوجَ ». قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « وَقَالَ الْآخَرُ اللَّهُمَّ كَانَتْ لِي بِنْتُ عَمٍّ كَانَتْ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَيَّ، فَأَرَدْتُهَا عَنْ نَفْسِي، فَأَمْتَنَعَتْ مِنِّي حَتَّى أَلَمْتُ بِهَا سَنَةً مِنَ السِّنِينَ، فَجَاءَتْنِي فَأَعْطَيْتُهَا عَشْرِينَ وَمِائَةً دِينَارٍ عَلَى أَنْ تُخْلِيَ بَيْنِي وَبَيْنَ نَفْسِي، فَقَعَلْتُ حَتَّى إِذَا قَدَرْتُ عَلَيْهَا قَالَتْ لَا أَجِلُ لَكَ أَنْ تَقْضَ الْحَاقِمَ إِلَّا بِحَقِّهِ. فَخَرَجْتُ مِنَ الْوُقُوعِ عَلَيْهَا،

(١) شرح صحيح البخاري لابن بطال رحمته الله علیه ٢٩٦/٦ عمدة القاري: ١٢/١٣٠.

(٢) وأخرجه البخاري أيضا في كتاب البوع باب إذا اشترى شيئا بغيره بغير إذنه فرضى رقم: ٢٢١٥ وأخرجه أيضا في كتاب الزاوعة والحرث باب إذا ذرع بمال قوم بغير إذنه رقم: ٢٣٣٣ وأخرجه مسلم في كتاب التوبة باب قصة اصحاب الغار الثلاثة الخ رقم: ٦٨٨٤ ٦٨٨٥ ٦٨٨٦ وأبو داود في البيوع باب في الرجل يتجر في مال الرجل بغير إذنه رقم: ٣٣٨٧ وانظر جامع الوصول: ١٠/٣١٥ رقم: ٨٧٢٢.

فَانْصَرَفْتُ عَنْهَا وَهِيَ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ وَتَرَكْتُ الذَّهَبَ الَّذِي أُعْطِيتُهَا، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ
فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأَقْرُبْ عَنَّا مَا نَحْنُ فِيهِ. فَأَلْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ، غَيْرَ أَنَّهُمْ لَا يَسْتَطِيعُونَ
الْخُرُوجَ مِنْهَا. قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَقَالَ الثَّالِثُ اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَأْجَرْتُ أَجْرَاءَ
فَأَعْطَيْتُهُمْ أَجْرَهُمْ، غَيْرَ رَجُلٍ وَاحِدٍ تَرَكَ الَّذِي لَهُ وَذَهَبَ فَمَمَرْتُ أَجْرَهُ حَتَّى كَثُرَتْ مِنْهُ الْأَمْوَالُ،
فَجَاءَنِي بَعْدَ حِينٍ فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ أَدِ إِلَى أَجْرِي. فَقُلْتُ لَهُ كُلُّ مَا تَرَى مِنْ أَجْرِكَ مِنْ
الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ وَالْغَنَمِ وَالرَّقِيقِ. فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ لَا تَسْتَهْزِئْ بِي. فَقُلْتُ إِنِّي لَا أَسْتَهْزِئُ بِكَ. فَأَخَذَهُ
كُلَّهُ فَاسْتَأْجَرَهُ فَلَمْ يَتْرِكْ مِنْهُ شَيْئًا، اللَّهُمَّ فَإِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأَقْرُبْ عَنَّا مَا
نَحْنُ فِيهِ. فَأَلْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ فَخَرَجُوا يَمْسُحُونَ». (ر: ۲۱۰۲)

ترجمه: حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی کہ ما د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ واؤریده حضور پاک
اوفرمائیل د پخوانی امت درې کسان چرته روان وو. د شپې تیرولودپاره هغوی په یو غار کښې
پناه واخستله او په هغې کښې ورداخل شو. په دې کښې د غرنه یو کانرې راگرگرې شو او د غار
خله ئې بنده کړه. ټولو اوونیل چه اوس د دې کانرې نه خان خلاصول ممکن نه دی مگر چه دا
ټول د خپل ښه اونیک عمل په واسطه سره د الله تعالی نه دعاووکړی. په دوی کښې یوسړی
خپله دعا شروع کړه. ای الله تعالی زما موریلار دیر بوډاگان وو او ما به دهغوی نه مخکښې په
جاباندې پښی نه ځکل. نه په خپل بال بچ او نه په مملوک (غلام وغیره). یوه ورځ ما د څه څیز په
لتیون کښې ناوخته کړو او چه کله زه کورته راؤرسیدم نو هغوی دواړه اوده شوی وو. ماته
دا خبره هیڅ کله ښه نه لگیده چه اول په خپل بال بچ او یا په مملوک وغیره باندې پښی اوڅکوم
په دې وجه زه هلته ولاړ ووم د پښوپیالشی زما په لاس کښې وه او ما د هغوی د راپاسیدو
انتظار کولو تردې چه سحر شو. زما موریلار راپاسیده او بیا هغوی خپل د ماښام پښی اوڅکل.
ای الله که ما داکار ستاد رضا حاصلو دپاره کړې وی نو دا دکانرې مصیبت زمونږ نه
اخواکړه (د دې دعا په نتیجه کښې) هغه کانرې د خپل خانی نه لرې شان اوخوزیدو خو دومره لار
په کښې جوړه نه شوه چې وتل پرې ممکن شوې وي.

نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد اوفرمائیلو چه بیا دویم دعا شروع کړه. ای الله زما دتره یوه لور وه
زما دیره زیاته خوښه وه. ما د خپل نفس دپاره هغه تیارول غوښتل خو هغې ماته انکار کولو. هم
په هغه زمانه کښې بیا دهغې څه سخت ضرورت پیښ شو او هغه ماله راغله. ما هغې ته یوسل
اوشل دینار په دې شرط باندې ورکړل چه هغه په خلوت کښې ماسره ملاؤ شی. نو هغې هم
داسې اوکړه. اوس چه کله ما په هغې باندې قابو بیامونده هغې وئیل چه ستا د پاره دا حلال نه
دی چه ته دا مهر بغیرد حق نه مات کړې (دې اوریدو سره) زه د خپلې خرابې ارادې نه منع شوم
او دهغه خانی نه لارم. حالانکه هغه زما د ټولونه زیات خوښه وه او ما خپل ورکړې سره زر هم
واپس وانخستل. ای الله که دا کار ما صرف ستا د رضاد حاصلو دپاره کړې وی نو ته زمونږ
دا مصیبت لرې کړه. کانرې لرې شان نور هم اوخوزیدو لیکن هغوی اوس هم د دې نه بهر نه
شوراوتلې. نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم اوفرمائیل بیا دریم خپله دعا شروع کړه. ای الله ما یوڅو مزدوران

کړی وو بیامې ټولوته دهغوی مزدوری ورکړه. یو مزدور داسې وو چه خپله مزدوری ئی پریخوده بیا څه موده پس هم هغه مزدور ماله راغلوونی ونیل ای دالله تعالی بنده ماته خپله مزدوری راکړه ماورته اوونیل چه دا ته څه وینې دا اوښان غواگانې چیلنی او غلامان دا ټول هم هغه ستا مزدوری ده. هغه ونیل ای دالله تعالی بنده ماپورې توقې مه کوه ما اوونیل چه زه توقې نه کوم. نو بیا دغه سړی هرڅه واخستل او خپل خان سره ئی بوتلل. په هغې کښې ئی یوڅیز هم باقی پریښوده. ای الله که چرې ما دا هرڅه ستاد رضا حاصلولودپاره کړې وی نورمونږ دامصیبت لرې کړه. هغه کانږې لرې شو او هغه ټول بهر راووتل.

رجال الحديث

ابوالیمان:- دا ابوالیمان حکم بن نافع رضی الله عنه دی. ^(۱)
 شعيب:- دا شعيب بن ابی حمزه رضی الله عنه دی. ^(۲)
 زهري:- دا محمد بن مسلم بن شهاب الزهري رضی الله عنه دی. ^(۳)
 سالم بن عبدالله:- دا حضرت سالم بن عبدالله بن عمر رضی الله عنه دی. ^(۴)
 عبدالله بن عمر:- او د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. ^(۵)
 د حدیث ترجمه الباب سوره مطابقت:- د حدیث ترجمه الباب سوره مطابقت د دریم سړی دعانیه الفاظو په ذریعه واضح دي. قوله: انی استاجرت فاعطيتهم اجرهم الخ. ^(۶)
 تشریح:- دا حدیث کتاب البیوع باب إذا اشترى شیئا لغيره بغير اذنه فرضی کښې تیر شوي دي او وړاندي کتاب احادیث الانبیاء باب حدیث الغار کښې به هم ان شاء الله راځي.
 د امام مهلب رضی الله عنه په امام بخاری رضی الله عنه باندې اشکال:- امام مهلب رضی الله عنه فرماني امام بخاری رضی الله عنه چه د کوم مقصد د پاره باب قایم کړې دي مذکوره حدیث د دې دپاره مستدل نه شی جوړیدی. ځکه چه په دې کښې دی چه یو سړی د خپل مزدور په مزدورنی سره تجارت اوکړو او په هغې کښې نفع حاصل کړه او بیا چه کله هغه راغلو نو هغه ته ئی ټوله نفع د احسان او تبرع په توگه ورکړه خو په هغه باندې خو صرف د ده مزدوری وړکول لازم وو. ^(۷)
 فوائد حدیث:- علامه عینی رحمته الله فرماني چه د مذکوره حدیث نه ډیرې فائدي حاصلې شوې.
 ① په دې کښې د وړاندینو امتونو د اعمالو تذکره ده د رسول الله صلی الله علیه و آله امت ته به هم د دې نه

(۱) کشف الباری: ۴۸۹/۱.

(۲) کشف الباری: ۴۸۰/۱.

(۳) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۴) کشف الباری: ۱۲۸/۲.

(۵) کشف الباری: ۶۳۷/۱.

(۶) عمدة القاری: ۱۲۹/۱۲.

(۷) إرشاد الساری: ۳۶/۵.

ترغیب اوشی ۲) د فضولی بیع د جواز اثبات دې ۳) اود کرامات اولیاء اثبات دې ۴) اود والدینو فضیلت او هغوی سره د تعظیم اوشفقت کولو بیان دې ۵) په هر حال کښې د الله تعالی نه د دعا کولو د استجاب بیان دې ۶) داهم چه د نیکو اعمالو په ذریعه د الله تعالی په دربار کښې توسل کولې شی ۷) په دې کښې په محرمات باندې د قدرت حاصلیدلو باوجود دهغې نه بچ کیدو او پاک پاتې کیدو د فضیلت بیان دې ۸) د امانت د ادائیگنی فضیلت دې ۹) د توبې د قبولیت ذکر دې ۱۰) اود هغه سړی د الله تعالی په نیز د مقبول کیدو ذکر دې چه د بدنی اراده کولوسره هغه د الله تعالی د رضامندنی د پاره ترک کړی ۱۱) اود الله تعالی نه د وعدې پوره کولو د سوال بیان دې ځکه چه الله تعالی ارشاد فرمائیلې دې ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾ (الطلاق: ۲) اونور فرمائی چه ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا﴾ (الطلاق: ۴) ۱

۱) عمدة القاري: ۳۶/۱۲ - ۳۷. (اضافه از مطلب)

د حديث باب مذکوره په ضمن کښې بعض حضراتو په دوو نورو اهمو مسئلو بحث فرمائيلې دې ۱) د ميراث مسئله ۲) د پراویدنې فنډ مسئله.

۱) **فهرات مسئله:-** یوسړې مړ شو جائیدادو دوکان وغیره نی په ترکه کښې پریخودل په دوی کښې روستو یو وارث تصرف کولو اونفع نی گټله اوس ددغه نفع څه حکم دی؟ صرف د دغه تصرف کونکی وارث ده یا به ټول وارثان شریک وی. عام فقهاء کوم کښې چه احناف هم شامل دی خودا فرمائی چه دې وارث په متروکه جائیداد کښې د نورو وارثان د اجازت نه بغیر کړې دي لهذا داکسب خبیث دي او واجب التصدق دي. د بعض فقهاؤ قول دي چه کومه هم نفع شوې هغه د اصل مالک ده لهذا وارث عامل چه څومره هم نفع کړې ده په هغې کښې به ټول وارثان شریک وی. دامام بخاری رحمه رحجان هم دې طرف ته معلومیږي او هغه داسې چه کله مزدور خپله مزدوری پریخوده لاږو اوبل په هغې کښې تصرف کولوسره نفع او گټله نودهغې د زیاتولونه پس نی خان سره هیڅ هم پریخوده بلکه هرڅه نی هغه اجیر ته کوم چه ددې اصل مالک وو ورکړل.

د جمهورو قول دادي چه هغه څه هم اوکړل د احسان او تبرع په توگه نی اوکړه په دې وجه هغه د اخلاص نه ډک نیک کار کښې شمیرکړې شو که چرې من حیث الفریضه هغه هرڅه دغه اجیر ته واپس کول نودنیکښې د عمل والاشان به د هغه نه وو لیکن چه هغه داهرڅه دخپل ژوند د ټولونه نیک عمل او گټلو او د هغې په ذریعه د الله تعالی نه توسل اختیاره وی نومعلومه شوه چه هغه هرڅه هم ورکړل د احسان او تبرع په توگه نی ورکړل نه چه من حیث الوجوب نی ورکړل.

فماخبرین اضافو قول:- علامه رافعی حنفی رحمه فرمائی چونکه خبث د صاحب مال د حق د وجې نه راغلي دي لهذا که هغه د صدقه کولوپه ځانی صاحب مال ته ورکړي نوبیابه هم صحیح شی چنانچه د وراثت والا په مسئله کښې که چرته یو وارث په مال متروکه کښې تصرف اوکړو اوحق د ټولو وارثانو نو په دې کښې اصل حکم خوهم دغه دې چه کومه نفع شوې هغه دې صدقه کړې خوکه صدقه اونه کړې بلکه وارثانو ته نی ورکړي نوبیابه هم دده ذمه ساقط شی بلکه دا زیاته مناسب ده دې د پاره چه دې نه ټول وارثان فائده اوچته کړي (انعام الباری: ۴۸۸/۶)

۲) **د پراویدنې فنډ مسئله:-** ددې حديث مبارک نه استنباط کولوسره بعض حضراتو د پراویدنې فنډ مسئله هم ذکر کړې ده. پراویدنې فنډ داوی چه په سرکاری ادارو اوبعض پرائیویټ ادارو کښې هم دا رواج دي چه د ملازمینود تنخواه نه څه حصه هره میاشت کټ کولې شی او هغه رقم په یوفنډ کښې جمع کولې شی کوم ته چه پراویدنې فنډ و نیلې شی بیا په دغه جمع شوې ابقیه حاشیه په راروانه صفحه

بقیه حاشیه دتیرمخا پیسو کنبی بیا اداره هم خپلې څه پیسې لگولوسره اضافه کوی بیا دا رقم په یوگټه ورکونکي کار کنبی لگوی او په عام توگه نې دسودپه کار کنبی لگوی بیا دغه نفع هم په دې فنډ کنبی جمع کوی او کله چه د ملازم ملازمت ختم شی نو په دې فنډ کنبی چه څومره رقم جمع شوی وی هغه دا پښتن شوی ملازم ته یا دهغه وارثانوته ورکوی اوس ترکومې پورې چه د اصل رقم تعلق دې نوهغه خود ملازم حق دې اودهغې په اخستلو کنبی په اتفاق سره څه خرابي نشته خو په دې رقم باندې چه حکومت کومه اضافه کړې ده په هغې باندې اشکال کیږي چه محکمې کوم رقم کټ کړو هغه په هغې باندې دین دې اوس که محکمه دخپل طرف نه څه زیاتې ورکوی نوهغه په دین باندې زیاتې دې او په دین باندې زیاتې سود دې بل داچه کله په یوسودی کار کنبی لگوی او په دې باندې زیاتې کیږي هغه هم سود دې نوډ بعض فقهاؤ رانې هم دا ده چه څومره پیسې د تنخواه نه کټ شوی دی هم دومره اخستل جائز دی اود هغې نه زیاتې اخستل جائزه دی

د اکثرو فقهاؤ کرامو رانې دا ده چه ملازم خپل اصل رقم هم اخستی شی اومحکمې چه د خپل طرف نه څه زیاتې کړې دې هغه هم اخستی شی ځکه چه محکمه کومه اضافه اوتبرع کوی هغه سره ددې چه په دغه اصل رقم باندې کوی کوم چه دوی د ملازم د تنخود نه وضع کړې وو خودا زیاتوالې او اضافه د یو طرف نه هم مشروط فی العقد کړې شوي نه وو او سود خو په هغه صورت کنبی جوړیږي چه کله په عقد دین کنبی د جانبین د طرف نه زیاتوالې مشروط کړې شی او په مذکوره مسئله کنبی په دین کنبی زیاتې مشروط نه دي بلکه د محکمې د طرف نه یو طرفه تبرع ده اودا خو هم داسې ده لکه چه څوک خپل ځان ته د دین نه څه زیات ورکړی لکه چه د حضور پاک نه حسن قضاء ثابت ده بیا چه دغه رقم سره د سود کومه معامله او کړې شوه په دې سلسله کنبی دغه فقهاء حضرات فرمائي چه هغه محکمې د خپل طرف نه کړې دې نوهغه دهغوی اود الله تعالی په مینځ کنبی معامله ده د ملازم د میاشتي د تنخواه نه چه کومه کټوتی کیږي هغه هم دهغه په ملکیت کنبی نه وی راغلي ځکه چه په اجرت باندې ملکیت روستو د قبضې نه متحقق کیږي او په مذکوره صورت کنبی د قبضه کیدلو نه وړاندې څه تنخواه وضع کړې شوه نوډا کټ شوې تنخواه د محکمې ملکیت کنبی ده د محکمې چه په دې کنبی څه تصرف هم کوی سره ددې چه په سودی لین دین کنبی نې لگوی هغه د محکمې د طرف نه دې کوم چه جانبین د طرف نه مشروط هم نه وو نومحکمه چه کله هم دا رقم ملازم ته ورکوی نولکه چه دخپلې خزانې نه نې ورکوي د ملازم په حق کنبی ټوله تبرع اوتبرع ده

حضرت مفتی کفایت الله صاحب رحمته الله علیه رانې: پراویدنټ فنډ کنبی نیم رقم عطیه وی اونصف د ملازم د تنخواه نه وضع کړې شوې وی اوهغه هم د ملازم په قبضه کنبی د راټلونه وړاندې وضع کولې شی په دې وجه ددې سود اود د نیم رقم عطیه سود دواړو ملاویدلوسره هم د عطیه حکم اخلی اود نصف رقم وضع شوی نه زیاتې چه کوم رقم ملاویری هغه ټول هم عطیه گرځي دبینک سود ددې نه مختلف دې په دواړو کنبی د فرقی وجه داده چه په بینک کنبی د خپلې قبضې نه په راویستو جمع کولې شی په دې وجه ددې سود حقیقتا هم سود وی

د یوبلې استثناء جواب کنبی فرمائي: پراویدنټ فنډ او په دې سود اخستل او په خپل تصرف کنبی راوستل جائز دی ځکه چه هغه حقیقتا د سود په حکم کنبی نه دې (کفایت المفتی: ۸/۹۵ - ۹۶)

د حضرت مفتی اعظم پاکستان مفتی محمد شفیع صاحب رحمته الله علیه رانې: د حضرت مفتی صاحب رحمته الله علیه فتوی هم د پراویدنټ فنډ په جواز باندې ده لکه څنگه چه هغوی په خپله رساله پراویدنټ فنډ پر زکوة اوسود کا مسئله کنبی په تفصیل سره تحریر فرمائیلی دی (امداد الفتاوی ۳/۱۴۸ - ۱۴۹)

د حضرت مفتی محمود حسن گنگوہی صاحب رحمته الله علیه رانې: د تنخواه دا حصه ملازم پخپله نه ده جمع کړې بلکه دا سلسله حکومت دخپل قانون په رنرا کنبی روانه کړې ده په کوم سره چه د ملازم خیرخواهی مقصود ده ترکومې چه په دې باندې د ملازم قبضه نه وی دا د ملازم ملکیت نه دې لهدا چه په دې باندې کومه اضافه هم ملاویری دابه هم سود نه وی بلکه دا هم داسې دی لکه ابقیه حاشیه په راروانه صفحه

۱۳- باب: من آجر نفسه لیحمل علی ظهرة. ثم تصدق به. وأجرة الحمال

جا چه په خپله نا باندې بوج اوچتولو سره مزدوری اوکړه

اویا ئی صدقه کړه اوده بوج اوچتولو اجرت

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله علیه فرمائی که یوسړې صدقه کول غواړي او هغه سره پیسې نشته. او هغه څی مزدوری کوی او بوج په خپله شایاندې اوچتوی پیسې گټي او صدقه کوی نو د ده دپاره داسې کول صحیح دی او غالباً په دې باندې تنبیه کولو ضرورت ځکه پینځ شو چه په دې کښې په اصل کښې په ظاهر د مسلمان د نفس د اذلال صورت ښکاری اود سړي خپل ځان ذلیل کول جائز نه دی. نولکه چه امام بخاری رحمته الله علیه د دې اشکال جواب ورکړو: (۱)

داهم وئیلې شی چه په حدیث کښې دی خير الصدقة ما كان عن ظهر غنى (یعنی د سړي هغه صدقه ډیره بهتره ده کومه چه غناء نفس سره وی یعنی د صدقه کولونه پس هغه پریشان نه وی نو چه په مذکوره صورت کښې یوسړې بازار ته لارښي مزدوری کوی بیا صدقه کوی آیا دا صدقه به ظهر غنی نه وی نولکه چه امام بخاری رحمته الله علیه د دې په جواب کښې فرمائی چه په حدیث کښې داهم راغلی دی چه د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم نه پښتنه اوکړې شوه أي صدقة أفضل؟ نو حضور پاک اوفرمائیل جهد المقل. یعنی که فقیر سړې چرته مشقت کوی اود صدقه فضیلت حاصلوی نودا ډیره لویه خبره ده. (۲) پاتې شوه دا خبره چه خير الصدقة ما كان عن ظهر غنى د دې مطلب دادې چه د سړي زړه غنی کیدل پکار دی که یو غریب سړې صدقه کوی او هغه سره پیسې هم زیاتې نشته لیکن دهغه زړه مطمئن دي نو په دې کښې هیڅ خرابی نشته. او په ترجمه الباب

...بقیه حاشیه د تیر مخا چه بعض محکمو کښې ملازمت ختمیدو باندې د حسن کارکردگۍ په صله کښې پښتن ملاویری دي ته هم سود نه شی وئیلې.
اویوه استثنا کومه چه هم د پراویدنې فنډ متعلق وه په جواب کښې فرمائی چه دا په سود کښې داخل نه دي. (فتاوی محمودیه ۱۶/۳۹۳ - ۳۹۴)

لیکن د صاحب تکمله فتح الملهم مفتی محمد تقی عثمانی زید مجددهم رائي اوس جدا ده حضرت فرمائی چه حضرت مفتی محمد شفیع صاحب کوم وخت دا فتوی ورکړې وه په هغه وخت او دنن په حالاتو کښې لږ شان فرق پیدا شوي دي. په دې وجه په دې فتوی نظر ثانی کول دي. په هغه وخت کښې چه محکمي څه کول پخپله به نی کول په هغې کښې د ملازم هیڅ دخل نه وو او اوس طریقه داده چه د پراویدنې فنډ چلولو دپاره پخپله محکمه یو کمیټی جوړه وی چه دا فنډ چلولی نوچه کومه کمیټی ده هغه د ملازمینو نمائنده او وکیل شو د هغې قبضه هم د مؤکل قبضه ده اود قبضه کیدو نه پس هغه په ملکیت کښې راغلو اوس که چرې دا دوی په څه سودی معامله کښې چلوی نودا پخپله ملازم چلوی لهذا د دې اخستل نه دی جائز کیدل پکار. (انعام الباری: ۴۵۱/۶)

(۱) لامع الدراری: ۱۷۲/۶.

(۲) أخرجه البيهقي رحمته الله علیه في سننه الكبرى: ۳۰۲/۴ حدیث رقم: ۷۷۶۹.

(۳) المصدر السابق حدیث رقم: ۷۷۷۲.

کنبی امام بخاری رحمته أجرة الحمال لفظ زیات کرې دې په دې کنبې غالباً دې طرف ته اشاره ده چه د حمال پیشه جائز ده په دې کنبې اجرت اخستل هم جائز دی

احديث (۲۱۵۳) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ أَبِي مَعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَمَرَ بِالصَّدَقَةِ انْطَلَقَ أَحَدُنَا إِلَى السُّوقِ فَيَحَامِلُ فَيُصِيبُ الْمُدَّ، وَإِنَّ لِبَعْضِهِمْ لِمِائَةَ أَلْفٍ، قَالَ مَا تَرَاهُ إِلَّا نَفْسَهُ. [ر: ۱۳۵۰]

ترجمه:- حضرت ابومسعود انصاری رضی اللہ عنہ فرماني رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم چه به کله مونږ ته د صدقه کولو حکم کولو نو بعض خلق به بازار ته لاړل اود بوج کار به نی کولو چه یومد مزدوری به ملاویدله (دهغې نه به نی صدقه کوله) اوییشکه نن هم هغوی سره یوولاکېه (درهم اودینار) دی. ابووائل رضی اللہ عنہ او وئیل زموږ خیال دې چه دهغوی مراد هم خپل خان وو.

رجال الحديث

سعيد بن يحيى:- دا سعيد بن يحيى بن سعيدين ابان بن سعيد بن ابي العاص اموي رحمته دې (۱)

يحيى بن سعيد:- دا يحيى بن سعيد اموي رحمته دې (۲)

أعمش:- دا سليمان بن مهران أعمش رحمته دې (۳)

شقيق:- دا ابووائل شقيق بن سلمه رحمته دې (۴)

ابومسعود انصاري: او حضرت ابومسعود عقبه بن عمرو انصاري رضی اللہ عنہ (۵) تذکره هم تیره شوې ده. د حديث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حديث ترجمه الباب سره مطابقت د دې دمعنی نه ښکاره دې چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به کله د صدقه کولو حکم کولو نو فقیرانو صحابه کرامو رضی اللہ عنہم واوړیدو اود صدقه عظیم الشان اجرکتلو سره به د هغوی هم خواهش ووچه د الله تعالی په لار کنبې خرچ او کړی نو هغوی به بازار ته لاړل اود خلقو سامانونه اوبوجونه به نی یوړل او اجرت به نی اوگتو او هغه به نی صدقه کړو او هم دغه د ترجمه الباب مطلب هم دې (۶)

(۱) أخرجه البخاري أيضاً في كتاب الزكاة باب اتقوا النار ولو بشق تمرة والقليل من الصدقة ۱۴۱۵ وأخرجه مسلم في كتاب الزكاة باب الحمل أجرة بتصدق بها الخ: ۲۳۵۲ والنسائي في كتاب الزكاة باب جهد النقل رقم: ۲۵۲۸ وانظر في جامع الاصول سورة براءة رقم: ۶۵۷.

(۲) كشف الباري: ۶۷۹/۱

(۳) كشف الباري: ۶۷۹/۱

(۴) كشف الباري: ۲۵۱/۲

(۵) كشف الباري: ۵۵۹/۲

(۶) كشف الباري: ۷۴۸/۲

(۷) عمدة القاري: ۱۳۱/۱۲

۱۴- باب: أجر السمسرة

وَلَمْ يَرَأِ ابْنُ سِيرِينَ وَعَطَاءُ ابْرَاهِيمَ وَالْحَسَنُ بِأَجْرِ التِّمَارِ بَأْسًا.
وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَا بَأْسَ أَنْ يَقُولَ: بِمِثْلِ الثَّوْبِ، فَمَا زَادَ عَلَى كَذَا وَكَذَا فَهُوَ لَكَ
وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ: إِذَا قَالَ: بِعُهُ بِكَذَا، فَمَا كَانَ مِنْ رِبْحٍ فَهُوَ لَكَ، أَوْ يَنْبِئُ وَيُنَبِّئُكَ فَلَا
بَأْسَ بِهِ.

وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (الْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ)
د دلالتی اجرت: ابن سیرین عطاء ابراهیم او حسن رحمهم الله به په دلالتی باندې اجرت
اخستلو کښې څه حرج نه گنړلو. حضرت ابن عباس رضی الله عنهما او فرمایل که چاته دې او وئیل چه
دا کپړه په دومره قیمت باندې خرڅه کړه څومره چه زیاتې شی هغه به ستا وی نو په دې کښې
هیڅ حرج نشته. ابن سیرین رضی الله عنه او فرمایل که چا او وئیل چه په دومره کښې دا خرڅه کړه څومره
گټه چه وی هغه ستا ده یا (دائی او وئیل) چه زما اوستا په مینځ کښې به تقسیمېږي نو په دې
کښې هیڅ حرج نشته. نبی کریم صلی الله علیه و آله او فرمایل چه مسلمان دې په خپلو شرطونو قایم وی
لغات: - السمسرة: بیع او شراء ته وائی سمسار هغه سړی ته وائی چه د بیع د نفاذ د پاره په بائع او

مشتري دواړو کښې واسطه جوړشی. یعنی دلال د سمسار جمع سمسارة راځی. (۱)
د ترجمه الباب مقصد اود فقهاؤ اختلاف: امام بخاری رحمته الله علیه بنائی چه په دلالتی باندې اجرت جائز
دې اود حدیث باب په ذریعه امام بخاری رحمته الله علیه اشاره او کړه چه دهغوی په نیز د سمسره د جواز
د پاره یو خاص شرط دې چه د حاضر بادی د پاره دې په اجرت اخستلو سره بیع نه کوی باقی
ټولو صورتونو کښې که چرې هغه په دلالتی باندې اجرت اخلی نو جائز دې. (۲)
د سمسره متداول صورت دادې چه ته چاته او وائی که تا زما څیز له گاهک راوستلو نوزه به مثلاً
تاته ۳۰۰ روپنی درکوم اوس که هغه بله ورځ مشتری راوولی راشی نو هغه ته به ۳۰۰ روپنی
ملاوېږي او که رانه وستو او میاشتي تیرې شوې نو هغه به د یوې روپنی هم حقدار نه وی په دې
کښې په عام توگه موده معلومه نه وی.
شوافع مالکیه حنابلہ ددې د جواز قائل دی په دې شرط چه اجرت ئی معلوم وی اود امام
ابو حنیفه رحمته الله علیه نه د عدم جواز قول نقل دې. (۳)

ابن التین رحمته الله علیه فرمائی چه د سمسره دوه قسمونه دی: ① اجاره ② جعالة.
د اجاره صورت دادې چه په دې کښې موده مقرره وی مثلاً زما د مکان د پاره څوک مشتری
اولتوه د یوې میاشت پورې به ته زما اجیرنی اوزه به تاته ددې اجرت مثلاً درې زره روپنی

(۱) النهاية فی غریب الحدیث والاثار: ۸۰۵/۱.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۱۳۲ - ۱۳۳. والابواب والتراجم ص: ۱۶۷ فتح الباری: ۵۷۰/۴.

(۳) إغلاء السنن: ۲۰۱/۲۶ عمدة القاری: ۳۲/۱۲.

درکوم اوس که هغه په پنځلس ورځو کښې مشتری راوستو نو هغه به هم په دغه حساب سره د اجرت حقداروی یعنی هغه ته به اوس پنځلس سوه روپۍ اجرت ملاویرې یادساتنی چه د سمسره دا صورت هم اجاره ده اودا د احنافو په نیزهم جائزده لکه چه ددې صورت په جواز باندې د ټولو فقهاؤ اتفاق دې. ترکومې چه د جعالة تعلق دې نو په دې کښې موده مقررنه وی بلکه تکمیل عمل سره بحث وی اوزمونږ په علافوکښې هم دغه صورت د سمسره متعارف دې لکه چه تیرشو (۱) اود احنافو په نیزددې صورت د عدم جواز وجه په ظاهره هم دغه ده چه دا اجاره نه شی ګرځولې په اجاره کښې خو معقود علیه یا خو عمل وی یا موده. تکمیل عمل سره بحث نه کیږي. مثلاً په مذکوره مسئله کښې د جعالة په صورت کښې که چرې ته د بائع دپاره ګاهک راولې نودرې زړه روپۍ به ملاویرې اوچه ته په میاشتو لټون کوي سترې شي نو تاته به هیڅ هم نه ملاویرې او په تکمیل عمل باندې به تاته اجرت ملاویرې متاخرین فقهاء احناف داهم جائز ګرځولې دی (۲)

(۱) إعلاء السنن: ۲۶/۲۰۱ عمدة القاری: ۱۲/۱۳۲.

(۲) إعلاء السنن: ۱۳/۴۰ المغنی لابن قدامة: ۶/۳۵۰. (اضافه از مرتب)

۴ بعض فقهاء عصر راني: حضرت مفتی تقی عثمانی صاحب مدظلہ فرمائی چه ماته د جعالة یعنی د سمسره رائج صورت، په عدم جواز باندې د امام اعظم ابوحنیفه رحمہ اللہ یو صریح قول نه دې ملاؤ شوې نوچه د جعالة په جواز باندې دامام صاحب رحمہ اللہ څه روایت موجود نه دې په دې وجه په عام توګه فقهاؤ دا او ګڼل چه دا دامام صاحب په نیزجائز نه ده. ګنی د دلائلو په رنډاډ قرآن کریم په دې آیت مبارک (وَلَمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ) سره د جعالة جواز واضح دې. هم ددې دپاره متاخرین حنفیه د سمسره اجرت جائز ګرځولې دې سره ددې چه علامه عینی رحمہ اللہ د الیکلی دی چه سمسره جائز نه ده لیکن علامه شامی رحمہ اللہ وغیره تصریح کړې ده چه سمسره جائز ده. (انعام الباری: ۶/۴۵۵).

د کمیشن ایجنټ مسئله: نن صبا په عام توګه د فیصد په اعتبار سره اجرت فیصله کیږي مثلاً بائع یا هغه ایجنټ پخپله وائی چه فلانکې څیز خرڅولوباندې دهغې د ثمن نه پنځه فیصد به زه اخلم د نن صبا اصطلاح کښې دې ته کمیشن ایجنټ (Commission Agent) وائی. بعض حضرات چه سمسره جائز ګڼي دې ته ناجائز وائی په دې وجه سمسره په حقیقت کښې دیو عمل اجرت دې اود سمسار عمل ثمن په کمی بیشی نه کم ویش نه کیږي نو د مشتری په لټون کښې دې اوس که چرې ثمن ۵۰۰۰۰ دې یا ۱۰۰۰۰ هغه ته هم دومره عمل کول وی. لهذا په دې کښې ده ته د ثمن مقدار سره مربوط کولوسره ددې فیصد مقررول جائز نه دی لیکن د مفتی به قول مطابق دغه شان په فیصد باندې عقد اجاره کول جائز دی.

دغه شان صاحب تكملة فتح الملهم زید مجدہم راني هم داده چه مفتی به قول مطابق داسې کول جائز ده او علامه شامی رحمہ اللہ بعض متاخرینو نه نقل کړی دی ددې وجه داده چه همیشه د اجرت عمل د مقدار مطابق کیدل ضروری نه دی بلکه د عمل قدر او قیمت اود عمل د حیثیت په لحاظ سره هم په اجرت کښې فرق کیږي. ددې مثال علامه شامی رحمہ اللہ ورکړې دې چه یوسرې په خرمن کښې سوري کوي او یوسرې په غمی کښې سوري کوي اوس په خرمن کښې سوري کونکې او په غمی کښې سوري کونکې په عمل کښې د محنت په اعتبار سره څه زیات فرق نشته خود غمی دتنه سوري کونکې عمل قدر او قیمت زیات دې په نسبت په خرمن کښې د سوري کونکې نود عمل د قدر او قیمت هم لحاظ کیږي (حاشه ابن عابدین: ۶/۶۳ وفتاوی السعدی: ۲/۵۲۵) ...

ابقیه حاشیه په راروانه صفحه

د تعلیقاتو تفصیل - د ابن سیرین رحمہ اللہ اثر امام ابن ابی شیبہ رحمہ اللہ حفص عن اشعث عن محمد بن

سیرین په طریق باندې موصولاً نقل کړې دې (۱)

د عطاء رحمہ اللہ اثر امام ابن ابی شیبہ رحمہ اللہ وکیع ثنالیث ابو عبد العزیز په طریق باندې موصولاً ذکر کړې

دې (۲)

د ابراهیم رحمہ اللہ اثر هم امام ابن ابی شیبہ رحمہ اللہ عن الحکم وحماد عن ابراهیم په طریق سره موصولاً نقل

کړې دې (۳)

د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ تعلیق امام ابن ابی شیبہ رحمہ اللہ هشیم عن عمرو بن دینار عن عطاء په طریق

سره موصولاً نقل کړې دې (۴)

د ابن سیرین رحمہ اللہ دویم قول هم امام ابن ابی شیبہ رحمہ اللہ هشیم عن یونس عن محمد بن سیرین رحمہم

الله په طریق سره موصولاً نقل کړې دې (۵)

اودا ټول ذکر شوی تعلیقات هم امام بخاری رحمہ اللہ د دلالتی د اجرت په جواز کښې پیش کړی دی.

قوله: المسلمون عند شروطهم - د احادیث مبارک امام بخاری رحمہ اللہ تعلیقاً ذکر کړې دې اما

ابوداؤد د ولید بن رباح په طریق سره د حضرت ابوهریرہ رضی اللہ عنہ نه موصولاً نقل کړې دې (۶) او امام

ترمذی رحمہ اللہ په خپل جامع کښې (۷) او امام اسحاق رحمہ اللہ هم په خپل مسند کښې کثیر بن عبد الله بن

عمرو بن عوف عن ابيه عن جده په طریق سره موصولاً ذکر کړې دې: المسلمون على شروطهم الا شرطاً

حرام حلالاً او احل حراماً (۸) ددې حدیث مذکور په سند کښې یو راوی کثیر بن عبد الله دې په چاچه

محدثینو کلام کړې دې.

...بقیه حاشیه د تیر مخ دغه شان چه کوم خلقي د گاډو اخستل خرخول کوی د هغوی دلال بروکروی

فرض کړه مهران گاډې ئی خرخ کړو چه مثلاً د دوه نیمولا کهو دې په دې باندې ایجنټ یو فیصد

کمیشن واخستو چه دوه نیم زره روپۍ دی. دغه شان که دې ایجنټ شپورلیټ گاډې خرخ کړو مثلاً

پنځوس لاکه قیمت ئی دې نوددې یو فیصد کمیشن به هم یقیناً زیات وی نوددې عمل قدر او قیمت

زیات دې په دې وجه په زیات اخستو کښې هیڅ خرابې نشته. یعنی د فیصد په حساب سره هم سمره

اجرت اخستل جائز دی. (انعام الباری: ۴۵۷/۶)

د حضرت مفتی رشید احمد رحمہ اللہ رانی: حضرت مفتی صاحب د یو استفتاء په جواب کښې فرمائی: البته که

چرې د دلالتی رقم متعین وی یاد میځې قیمت نه د فیصد په حساب دلالتی متعین وی مثلاً میځه چه

په څو خرڅه شوه په هغې کښې به پنځه فیصد دلال اخلی نودا جائز ده. (احسن الفتاوی: ۲۷۴/۷).

(۱) تغلیق التعلیق: ۲۸۰/۳ و عمدة القاری: ۸۵/۱۰

(۲) تغلیق التعلیق: ۲۸۰/۳ و عمدة القاری: ۸۵/۱۰

(۳) تغلیق التعلیق: ۲۸۰/۳ و عمدة القاری: ۸۵/۱۰

(۴) و عمدة القاری: ۸۵/۱۰ فتح الباری: ۴۵۱/۴

(۵) تغلیق التعلیق: ۲۸۱/۳ و عمدة القاری: ۸۶/۱۰

(۶) سنن ابی داؤد باب فی الصلح رقم الحدیث: ۳۵۹۴

(۷) الجامع الترمذی: ۱۳۵۲

(۸) عمدة القاری: ۱۲۳/۱۲

کثیر بن عبدالله بن عمرو بن عوف مزنی رحمته الله تعارف: دوی رحمته الله بکر بن عبدالرحمن المزنی البصری ربیع بن عبدالرحمن بن ابی سعید خدری رحمته الله، نافع مولی ابن عمر او خپل پلار عبدالله بن عمرو بن عوف مزنی رحمهم الله نه روایات بیانوی. او دهغوی نه ابراهیم بن علی رافعی، ابواسحاق فزاری، اسحاق بن ابراهیم حنیعی، اسحاق بن جعفر علوی، خالد بن مخلد قطوانی، عبدالله بن نافع، الصائغ، عبدالله بن وهب مصری، ابوالجعد عبدالرحمن بن عبدالله سلمی، عبدالعزیز بن محمد دراوردی، محمد بن عمر الواقدی، محمد بن فلیح، ابوغزیه محمد بن موسی انصاری قاضی المدینه، معن بن عیسی قزار او یحیی بن سعید انصاری وغیرهم رحمهم الله روایت نقل کوی. (۱)
په هغوی باندې محدثینو سخت تنقیدی کلام کړې دي. د امام احمد بن حنبل رحمته الله نه دهغوی باره کښې تپوس او شو نووئی فرمائیل منکر الحدیث لیس بشی. (۲) ابوخیثمه رحمته الله وائی چه ماته امام احمد بن حنبل رحمته الله او وئیل لاتحدث عنه شیئا. (۳) یحیی بن معین رحمته الله فرمائی کثیر ضعیف الحدیث. (۴)
یوبل ځائی کښې فرمائیلی لیس بشی. (۵)

د امام ابوداؤد رحمته الله نه تپوس او شو نووئی فرمائیل کان احد الکذابين او امام شافعی رحمته الله فرمائی ذاک احد الکذابين. ابوزرعه رحمته الله فرمائی واهي الحدیث. (۶) لیکن امام بخاری رحمته الله امام ترمذی رحمته الله او ابن خزیمه رحمته الله ددوی روایت ډیر زیات پریوتلې نه گنړی اونه هغه ددې حضراتو په نظر کښې کذاب دي. لکه چه په تهذیب الکمال کښې دی امام ترمذی رحمته الله فرمائی چه ما د امام محمد رحمته الله نه کثیر بن عبدالله عن ابیه عن جده د دي روایت باره کښې پښتنه او کړه چه د جمعه د ورځې د مقبول وخت باره کښې دي نو امام محمد رحمته الله او فرمائیل: حدیث حسن الا احمد بن حنبل رحمه الله تعالى کان یحمل علی کثیرین یضعفه، وقد روی یحیی بن سعید انصاری رحمه الله تعالى یعنی علی امامته عن کثیر بن عبدالله. (۷)
(۷) یعنی ددوی حدیث د حسن درجې دي مگر امام احمد بن حنبل رحمته الله هغه ډیر ضعیف ګرځوی او حال دادې چه یحیی بن سعید انصاری رحمته الله د خپل جلالت قدر نه باوجود کثیر بن عبدالله نه روایت نقل کړې دي. البته د ده په روایتونو کښې غلطیاني وی او هغوی کثرت خطا سره موصوف دي نو دا حضرات ددوی روایات په استشهاد کښې پیش کوی.

د تعلیق مذکور مقصد: المسلمون عند شروطهم نه داخودل مقصود دي که په مسلمانانو کښې دا قسم طریق رائج دي او هغوی په داسې شرائطو سره دلالي کوی کوم چه شرعا جائز دي او د اجرت مقرر

(۱) تهذیب الکمال: ۱۳۶/۲۴.

(۲) الجرح والتعديل: ۷/، الترجمة: ۸۵۸.

(۳) الکامل لابن عدی: ۹/۳.

(۴) تاریخ لعباد الدوری رحمته الله ۴۹۴/۲ بحواله تهذیب الکمال.(۵) تاریخ لعباد الدوری رحمته الله ۴۹۴/۲ بحواله تهذیب الکمال.

(۶) تهذیب الکمال: ۱۳۸/۲۴.

(۷) تهذیب الکمال: ۱۳۹/۲۴.

کولوسره په دې اجرت اخلي نو دا جائزده او په دې کښې هيڅ خرابي نشته. (۱)

احديث ۱۲۱۵۴ (ر) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يُتْلَى الرُّكْبَانُ سَوَائِيَهُ حَاضِرٍ لِبَادٍ . قُلْتُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ مَا قَوْلُهُ لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ قَالَ لَا يَكُونُ لَهُ سَمَارًا . ار: ۱۲۰۵۰

ترجمه: رسول الله ﷺ په وړاندې کیدوسره د قافلي والا سره ملاویدلونه منع فرمائلي دي. اودا چه بناریان دې د کلی والو مال نه خرڅوی ما تپوس او کړو ای ابن عباس! بنارو الا دې د کلی والو مال نه خرڅوی ددې څه مطلب دي. هغه او فرمائیل دي نه مراد دادي چه دهغوی دپاره دې دلال نه جوړیږي.

تراحم رجال: مسدد: - دامسدد بن مسرهد رحمته الله دي. (۲)

عبدالواحد: - داعبد الواحد بن زياد بصری رحمته الله دي. (۳)

معمر: - دامعمر بن راشد اودي بصری رحمته الله دي. (۴)

ابن طاووس: - داعبد الله بن طاووس رحمته الله دي. د دوی تذکره کتاب الحيض باب البرأة تحيض بعد الافاضة کښې تيره شوې ده.

قوله: عن أبيه: - اود دوی پلار طاووس بن كيسان يمانی رحمته الله تذکره کتاب الوضوء باب من لم يبر الوضوء الا من المخرجين الخ کښې تيره شوې ده.

عبدالله بن عباس: - او حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنهما (۵) تذکره هم تيره شوې ده.

د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت: - د حديث ترجمة الباب سره مناسبت قوله: لا يكون له سمارًا سره واضح دي. (۶)

اشكال: - په دې باندې اشكال كيدې شي چه امام بخاري رحمته الله خود سمسار اجرت په جواز باندې ترجمة الباب قايم كړې دي او حديث كښې خو ابن عباس رضي الله عنهما د سمسار اجرت باندې عدم جواز بنائي نو حديث او ترجمة الباب كښې مطابقت اونه شو.

(۱) ارشاد الساري: ۲۳۷/۵.

(۲) واخرجه مسلم في كتاب البيوع: ۲۷۹۸ والترمذي رحمته الله في كتاب البيوع ۴۴۲۴ وابوداؤد في كتاب البيوع: ۲۹۸۲ وابن ماجه في كتاب التجارات: ۲۱۶۸ وانظر في جامع الاصول الفصل الخامس في النهي عن بيع الحاضر للبادي. وتلقى الركبان رقم: ۳۵۳.

(۳) كشف الباري: ۲/۲، ۵۸۸/۴.

(۴) كشف الباري: ۳۰۱/۲.

(۵) كشف الباري: ۴۶۵/۱، ۳۲۱/۵.

(۶) كشف الباري: ۴۳۵/۱.

(۷) ارشاد الساري: ۲۳۷/۵.

جواب - علامه قسطلانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے دابن عباس رضی اللہ عنہ انکار یو خاص صورت کنبی دے کله چه یو بناری د کلی وال دلال جوړشی اود دې مخالف مفهوم دادې چه څوک بناری د بناری یا کلی وال د کلی وال دلال جوړشی نوجائز دی. لکه چه دعدم جواز صورت مخصوص دې او باقی ټول صورتونه جائز دی (۱)

۱۵- باب: هل یؤاجر الرجل نفسه من مشرك في أرض الحرب

آیا یو مسلمان په دار الحرب کنبی د یو مشرک مزدوری کولی شی؟

د ترجمه الباب مقصد :- امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ دابناتی که یو مسلمان مشرک سره نوکری او کړی او په اجاره باندې خپل ځان پیش کړی نو آیا دا جائز دی. امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ استفهام سره ترجمه قایم کړې ده او چه کوم روایت ئی نقل کړې دې دهغې نه معلومیږي چه جائز دی په دې وجه حضرت خباب بن الارت رضی اللہ عنہ د عاص بن وائل توره جوړه کړې وه اود کتاب التفسیر په روایت کنبی تصریح ده چه حضرت خباب رضی اللہ عنہ مسلمان شوې وو. خو امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ دلته د استفهام لفظ ولې نقل کړو؟ ددې متعلق خو یوه خبره دا کیدې شی چه ممکن دی حضرت خباب رضی اللہ عنہ د مجبورنی او ضرورت د وجې داکار کړې وو او هغه وخت خومکه مکرمه دارالاسلام هم نه وو بلکه دارالحرب وو. ځکه هغه مشرک سره په کار کولوباندې مجبور وو. اوس که چرې داسې مجبوری نه وی نوبیا به به هم داقسم اجاره کول جائز وی که نه؟ په دې کنبی امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ ته تردد دې داهم وئیلې شی چه امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ "هل" لفظ راولوسره په دې مسئله کنبی د فقهاؤ د اختلاف طرف ته اشاره کړې ده چه بعض فقهاء یو مشرک سره په اجاره باندې د کار کولو اجازت نه ورکوی اودا ځکه چه په دې کنبی اذلال نفس راځی. بهر حال د جمهور فقهاؤ مسلک هم دغه دې چه مشرک سره مزدوری کولی شی. (۲)

د فقهاؤ اختلاف :- علامه مهلب رحمۃ اللہ علیہ فرمائی د یو مسلمان دپاره خپل ځان په اجاره باندې مشرک ته پیش کول مکروه دی مگر په سخت ضرورت کنبی په دوو شرطونو باندې جائز دي:

① چه هغه عمل په شریعت مطهره کنبی جائز وی.

② بل دا چه په هغې کنبی د مسلمان دپاره ضرر نه وی.

علامه ابن المنیر رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه د مشرکانو په دوکانونو وغیره کنبی کار کول خود ټولو فقهاؤ په نیز جائز دی. دهغوی په کورونو کنبی دهغوی خدمت کول فقهاؤ د اذلال نفس مسلم د وجې نه مکروه وئیلی دی. (۳)

(۱) المصدر السابق.

(۲) فتح الباری: ۴/۷۱ و عمدة القاری: ۱۲/۱۳۴ و إرشاد الساری: ۵/۲۳۸.

(۳) شرح البخاری لابن بطلال: ۶/۴۰۳ و عمدة القاری: ۱۲/۱۳۴.

احديث باب ۱۲۱۵ (۱) حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ حَدَّثَنَا أَبِي حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ مُسْلِمٍ عَنْ
مَسْرُوقٍ حَدَّثَنَا خُبَّابٌ قَالَ كُنْتُ رَجُلًا قَيْنًا فَعَمِلْتُ لِلْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ فَأَجْتَمَعَ لِي عِنْدَهُ
فَأَتَيْتُهُ أَتَقَاضَاهُ فَقَالَ لَا وَاللَّهِ لَا أَقْضِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ. فَقُلْتُ أَمَا وَاللَّهِ حَتَّى تَمُوتَ ثُمَّ تَبْعَثَ
فَلَا. قَالَ وَإِنِّي لَمَيِّتٌ ثُمَّ مَبْعُوثٌ قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ فَإِنَّهُ سَيَكُونُ لِي ثُمَّ مَالٌ وَوَلَدٌ فَأَقْضِيكَ.
فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا) (۱) ۱۹۸۵

ترجمه:- حضرت خباب رضی اللہ عنہ فرمائی زہ لوہارووم مادہ عاص بن وائل کار اوکړو کله چه زما
ډیره مزدوری هغه سره شوه نومادهغه نه غوښتنه اوکړه هغه وئیل په خدائی قسم چه ستا
مزدوری به ترهغه وخته پورې درنه کړم ترکومې چه ته د محمد صلی اللہ علیہ وسلم انکاراونه کړې. ما او وئیل
په خدائی قسم دې چه دا به هغه وخت هم اونه شی چه ته مړشی او بیا راژوندې شی. هغه وئیل
چه زه به دمرگ نه پس بیا راژوندې کیږم؟ ما وئیل او هغه وئیل بیابانه هلته ماسره مال اولاد وی
نوزه به هم هلته تاله مزدوری هم درکړم. په دې باندې د قرآن کریم دا آیت نازل شو. آیا تا هغه
سرې اولیدو چه زمونږ د نشانو انکارئی اوکړو او وئیل چه ماله به مال او اولاد را کړې شی

رجال الحديث

عمر بن حفص:- دا عمر بن حفص بن غياث رضی اللہ عنہ دې. ددوی تذکره کتاب الغسل باب المصفاة
والاستسقاء فی الجنابة کښې تیره شوي ده.
اعمش:- دا سليمان بن مهران اعمش رضی اللہ عنہ دې. (۲)

مسلم:- دا مسلم بن صبيح همدانی ابو الضحی عطار کوفی رضی اللہ عنہ دې. ددوی تذکره کتاب الصلوة
باب الصلوة فی الجهة الشامية کښې تیره شوي ده.
مسروق:- دا مسروق بن اجدع رضی اللہ عنہ دې. (۳)

خباب:- د حضرت خباب بن ارت رضی اللہ عنہ تذکره کتاب الاذان باب رفع البصر إلى الامام فی الصلاة کښې
تیره شوي ده.

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت:- د حديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: فعلمت للعاص
بن وائل نه واضح دې. (۴) حديث مذکور کتاب الیوم باب ذکر القین والحداد کښې تیر شوي دې او
ان شاء الله په تفسیر سورت مریم کښې به هم راځي.

(۱) أخرجه مسلم في صحيحه كتاب القيامة والجنة والنار حديث رقم: ۵۰۰۳ والترمذي في سننه كتاب
تفسير القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم حديث رقم: ۳۰۸۶ وأحمد في مسند أول مسند
البصريين حديث رقم: ۲۰۱۵۶ ۲۰۱۶۳ وانظر في جامع الاصول سورة مريم رقم: ۷۱۹.

(۲) كشف الباري: ۲/۲۵۱.

(۳) كشف الباري: ۲/۲۸۱.

(۴) إرشاد الساري: ۵/۲۳۸.

۱۶- باب: ما يعطى فى الرقية على أحياء العرب بفاتحة الكتاب

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَحَقُّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ». (ار: ۵۴۰۵)

وَقَالَ الشَّعْبِيُّ لَا يَشْتَرِطُ الْمُعَلِّمُ إِلَّا أَنْ يُعْطَى شَيْئًا فَلْيَقْبَلْهُ وَقَالَ الْحَكَمُ لَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا كَرِهَ أَجْرَ الْمُعَلِّمِ. وَأَعْطَى الْحَسَنُ دَرَاهِمَ عَشْرَةَ. وَلَمْ يَرَأِ ابْنُ سِيرِينَ بِأَجْرِ الْقَسَامِ بَأْسًا. وَقَالَ كَانَ يُقَالُ السُّحْتُ الرِّشْوَةُ فِي الْحُكْمِ. وَكَانُوا يُعْطَوْنَ عَلَى الْخُرُصِ.

ترجمه:- د عربويه قبائلو کنبی چه د سورت فاتحه په دم وغيره باندې څه ورکولې شو حضرت ابن عباس رضی الله عنه د رسول اکرم صلی الله علیه و آله په حواله سره بیان کړو چه کتاب الله د ټولونه زیات ددې مستحق دی چه په دې باندې اجرت واخستې شی. امام شعبی رحمته الله او فرمایل چه معلم ته د اول نه فیصله نه دی کول پکار چه په خودلو باندې به ماته دومره تنخواه ملاوېږي، البته څه چه هغه ته ورکړې شی اخستل پکار دی. حکم رحمته الله فرمایلې چه ماد یوسړی نه نه دی اوریدلی چه د معلم اجرت هغه ناخوښه کړې وی. حسن رحمته الله به (خپل معلم ته) لس درهم ورکول. ابن سیرین رحمته الله قسام (د بیت المال ملازم کوم چه په تقسیم باندې معموروی) په اجرت کنبی هیڅ خرج نه گنړلو او فرمایل به ئی (د قرآن په آیت کنبی) سحت فیصله کنبی د رشوت اخستلو په معامله کنبی دی او خلقوبه (اندازه لگونکوته) په اندازه لگولوباندې اجرت ورکولو.

حل لغات:- الرقية: د باب ضرب نه مصدر دی. رقاہ الرقاق رقة ورقیا ای عوده ونفث یعنی دم وغيره کول تعویذ کول، د آسیب شوی اثر ختمول. (۱)

اهیاء: د سی جمع ده یعنی ژوندې، باقی، فعال، جماعت، صله، طائفه اودلته هم دغه آخری معنی مراد ده. (۲)

د ترجمه الباب مقصد:- امام بخاری رحمته الله دا خودل غواړی چه په رقية باندې اجرت اخستل جائز دی که نه؟ دا مسئله لکه چه متفق علیها ده اودائمه اربعه رحمهم الله په اتفاق سره په رقيه باندې اجرت اخستل جائز دی او احنافو په نیز په دې باندې هیڅ اشکال نشته ځکه چه دا دمن باب المداواة والعلاج دی. (۳)

"الاجارة في القرب" یعنی طاعات باندې اجرت اخستلو کنبی د فقهاؤ د اختلاف بیان
د امام اعظم ابوحنیفه رحمته الله اودهغه د اصحابو په نیز طاعت باندې اجرت اخستل جائز نه دی.

(۱) المغرب: ۳۴۳/۱.

(۲) فتح الباری: ۵۷۲/۴.

(۳) فیض الباری: ۲۷۶/۳.

یعنی هر هغه عبادت چه مسلمان سره خاص دې په هغې باندې زموږ په نیز اجاره جائز نه ده او هم دغه مذهب د ظاهر روایت مطابق د امام احمد، عطاء، ضحاک بن قیس زهری اسحاق رحمهم الله هم دې او امام مالک امام شافعی ابوقلابه ابن منذر رحمهم الله ددې د جواز قائل دي.

د طائفه ثانیه یعنی د حضرات مجوزین دلیل د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما مذکوره روایت دې کوم چه امام بخاری رحمته الله علیه د تعلیق په توگه ذکر کړې دې: **أحق ما أخذتم عليه أجرًا كتاب الله** ^(۱) دې یعنی د ټولونه زیات چه تاسو په کوم څیز باندې د اجرت اخستلو حقدار ئی هغه کتاب الله دې او د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دا تعلیق امام بخاری رحمته الله علیه په کتاب الطب کښې موصولاً ذکر کړې دې او د دې حضراتو یو بل دلیل د حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه روایت باب دې ^(۲) ددې جواب احنافو او نورو حضراتو د طرف نه دادې چه د رسول الله صلی الله علیه و آله ارشادات د رقیه باره کښې دی او په دې کښې اجرت اخستل خوزموږ په نیز هم جائز دی ځکه چه دا د تعلیم او عبادت د قبیل نه نه دی بلکه د قبیل مداوات او علاج ته دی او په دې باندې اجرت اخستل د ټولو په نیز جائز دی. ^(۳)

د احنافو او نورو حضراتو نور دلائل: ① د حضرت عبادة بن صامت رضی الله عنه روایت دې هغه فرمائی چه ما د اهل صفه نه بعضوته قرآن مجید او کتابت او خودلو ماته په هغوی کښې چا یو کمان پیش کړو. ماسوچ او کړو چه دایو معمولی څیز دې اوبیابه زه په جهاد کښې ددې نه کار اخلم په دې خیال باندې ما واخستو. د حضوریاک رضی الله عنه په خدمت کښې مې عرض او کړو، حضوریاک رضی الله عنه ارشاد او فرمائیلو: **ان كنت تحب أن تطوق طوقاً من نار فاقبلها** یعنی که ته چرته دا غواړې چه د دوزخ یو طوق تاته واچولې شی نو دا واخله. (ددې نه هم معلومه شوه چه اجرت علی الطاعات جائز نه دی.

② حضرت عثمان بن ابی العاص رضی الله عنه روایت دې چه هغه آخری خبره د کومې چه نبی کریم صلی الله علیه و آله وعده اخستې وه دا وه چه زه د اذان دپاره چرې هم داسې یو مؤذن مقرر نه کړم چه په اذان باندې اجرت اخلی. ^(۴)

^(۱) المغنی: ۱/ ۱۲۹۵ معارف السنن: ۲/ ۲۴۰.

^(۲) فتح الباری: ۵۷۲/ ۴.

^(۳) سیاتی تخریجه.

^(۴) المغنی: ۱/ ۱۲۹۵.

^(۵) أخرجه ابوداؤد فی سننه فی کتاب الاجارة. باب فی کسب المعلم رقم الحدیث: ۳۴۱۶ وابن ماجه فی سننه فی کتاب التجارات باب الاجر علی تعلیم القرآن رقم الحدیث: ۲۱۵۷.

^(۶) أخرجه ابوداؤد فی کتاب الصلوة باب أخذ الاجر علی التاذین: ۵۳۱ والترمذی فی کتاب الصلاة باب ماجاء فی کراهية أن یاخذ المؤذن علی الاذان أجراً: ۲۰۹.

⑤ حضرت عبدالرحمن بن شبل انصاری رحمته الله په روایت کښې دی چه رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد فرمایلي دي **القرآن او په دې کښې په آخره کښې دی ولاتاکلوا به** (د) د کلام خلاصه داشوه د حضرت ابن عباس رضی الله عنه او حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه روایات باب الرقية والدواء العلاج سره متعلق دی اودا مذکوره روایات د تعلیم او عبادت سره متعلق دی او په دې کښې حضور پاک د اجرت اخستونه منع فرمایلي ده.

د متاخرین احناف فتوی - خوبیا د زمانې د انقلاباتو او احوالو د تغیراتو د وجې د مجبورنی حضرات احناف استحسانا د جواز فتوی ورکړه. په دې وجه په دې زمانه کښې په دیني امورو کښې د سستنی د وجې اولاپرواهي او غفلت هر طرف ته خور اور دې. که چرې په اذان امامت او تعلیم قرآن وغیره باندې عقدا جاره ممنوع او گرځولي شي نو د حفظ قرآن او دیني تعلیم سلسلې ختمیدو اندیښنه ده او اوس هم په دې جواز د قول باندې د مشاخر فتوی ده. (۱)

(۱) أخرجه أحمد بن حنبل رحمته الله في مسنده: ۳۹/۳۳ رقم الحديث: ۱۵۹۲۸ و ۴۵/۳۳ رقم الحديث: ۱۵۹۳۴ وأخرجه الطبرانی في الاوسط: ۳۹۲۳ في من اسمه المقدم رقم الحديث: ۹۰۶۸ والبيهقي في شعب الايمان: ۱۳۹/۶ رقم الحديث: ۲۵۱۶ والامام الطحاوي رحمته الله في شرح معاني الآثار كتاب النكاح باب التزوج على سورة من القرآن رقم الحديث ۳۹۷۶.

(۲) (اضافت از مرتب) د آجرة على الطاعات د جواز په مله کښې د متاخرین احنافو اقوال

د صاحب البحر الرائق قول:- وهو أي عدم أخذ الاجر على الاذان قول المتقدمين. أما على المختار للفتوى في زماننا فيجوز أخذ الاجرة للامام والمؤذن والمعلم والمفتي كما صرحوا به في كتاب الاجارات الخ. (اوگورنی البحر الرائق: ۲۵۴/۱) یعنی اودا چې په اذان باندې د اجرت د عدم جواز قول د متقدمینو دې بهر حال زموږ په زمانه کښې مفتي به قول د جواز دې لهذا د امام مؤذن او مفتي اجرت اخستل جائز دی لکه چه کتاب الاجارات کښې د فقهاء (متاخرین) تصریح فرمایلي ده.

د صاحب هدايه قول:- وبعض مشايخنا استحسنا الاستنجار على تعليم القرآن اليوم. لانه ظهر التواني في الامور الدينية. ففي الامتناع تضییع حفظ القرآن وعليه الفتوى. (اوگورنی الهدایه شرح بداية المبتدى: ۲۹۷/۶) یعنی زموږ بعض مشاخر په دې زمانه کښې په تعلیم القرآن باندې اجازه مستحسن ساتلي ده ځکه چه په دیني امورو کښې سستی ښکاره شوې ده نو اوس د دې جواز قول سره، منع پاتې کیدل د حفظ قرآن د ضائع کیدو اندیښنه ده او هم په دې قول فتوی ده.

د صاحب کفايه راني:- فان المتقدمين من اصحابنا بنوا هذا الجواب على ما شاهدوا في عصرهم من رغبة الناس في التعليم بطريق الحسنة ومروءة المتعلمين في مجازاة الاحسان من غير شرط. وأما في زماننا. فقد انعدم المعنيان جميعاً الخ. (اوگورنی الكفاية: ۴۱/۸) یعنی يقيناً زموږ متقدمین فقهاؤ دا (عدم جواز) قول د دې دپاره اختيار کړې وو چه دې حضراتو صرف د الله تعالی د خوشحالي دپاره تعلیم ورکولو کښې دخلق د رغبت مشاهده کړې وه دغه شان بغير د څه شرط نه د بهترين بدله ورکولو په اعتبار سره د متعلمینو مروت او غیرت هم کتلې وو او بهر حال زموږ په زمانه کښې دا دواړه معاني معدوم شوي دي الخ.

ملحوظه:- د کلام خلاصه داشوه چه د اصل مذهب مطابق په مطلقاً عبادت باندې اجرت اخستل جائز نه دی که هغه هر يو عبادت وی لیکن حضرات متاخرین د ضرورت د وجې د دې قاعدې کلیه نه یوڅو څیزونه مستثنی کړي دي او بیاني دا وضاحت فرمایلي دي ابقیه حاشیه په راروانه صفحه

د تعلیقاتو تفصیل: - قوله: وقال ابن عباس رضی اللہ عنہما عن النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم.... الخ دا حدیث کتاب الطب کنبی امام بخاری رحمہ اللہ موصولاً ذکر کړې دې (۱)

قوله: وقال الشعبي لا يشرط أعلم إلا أن يعطى شيئاً فليقبله: - مصنف ابن ابی شیبہ کنبی دا تعلیق موصولاً ذکر کړې شوې دې. حدثنا مروان بن معاوية عن عثمان ابن العارث عن الشعبي قال الخ. (۲)

قوله: وقال الحكم لم اسمع احداً كره أجر المعلم: - دا حکم بن عتیبہ دې او ددوی تعلیق علامہ بغوی رحمہ اللہ جعدیات کنبی موصولاً نقل کړې دې. حدثنا علی بن جعد قال حدثنا شعبه قال..... وسالت الحكم الخ. (۳)

...بقیه حاشیه د تیر مخ] چه استثنا هم په دې خیزونو کنبی ده باقی عبادات او طاعات په خپل اصلی حکم باندې دی چه په هغې باندې اجرت اخستل جائزه دی. ددې نه معلومه شوه چه په رمضان شریف کنبی په تراویح کښې قرآن اوریدلو باندې پیسې اخستل هم جائزه دی ځکه چه فقهاؤ کنبی چاهم ختم قرآن او تراویح مستثنیات کنبی نه دی شامل کړې. په دې سلسله کنبی د اهل فتاوی رانې: حضرت مفتی کفایت الله بخلوی رحمہ اللہ فتوی: - متاخرین فقهاء حنفیه د امامت اجرت ورکول او اخستلو د جواز فتوی ورکړې ده. نوکه مذکوره امام سره د مانځه د امامت معامله شوې وه نوصحیح وه لیکند قرآن مجید په تراویح کنبی اورولوباندې اجرت ورکول او اخستل جائزه دی. که معامله د قرآن مجید د پاره شوی وو نو جائزه وه.

حضرت مفتی صاحب د بوبل افتاء په جواب کنبی فرمایلی دی: که پخیر د تعیین نه ورکړې شی او په نه ورکولو کنبی څه گيله مانه نه وی نو دا صورت د اجرت نه خارج اود جواز په حد کنبی داخلیدي شی. د شیبه چه کوم دواړه صورتونه په وجه ددې عوارضو پیش کیږي او تقریباً لازم دی مکروه دی الخ. (او گورنی کفایت المفتی: ۳/۳۹۵، ۴۱۰)

د صاحب فتاوی محمودیه حضرت مفتی محمود حسن گنگوہی رحمہ اللہ رانې: - سوال: - په رمضان کنبی د ختم په سلسله کنبی چه کوم خلق د حافظ د پاره چنده ورکوي د شیرینشي او چراغان کولو د پاره آیا دغه خلق د ثواب مستحق دی که نه؟ یا په خپلو گناهونو کنبی چنده ورکولوسره گناهونو کنبی زیاتوالی کوي. لکه څنگه چه حافظ ته اجرت ورکول حرام دی زیاتې رنډاگانې کول بدعت دي؟ جواب: - د بدعت او ناجائز کار د پاره چنده ورکول جائزه دی. لقوله تعالی ﴿وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾ (مائده: ۳) (فتاوی محمودیه: ۳۴۲/۷)

د حضرت مفتی عبداللطيف صاحب نور الله مرقدہ رانې: - په رمضان کنبی حافظ قرآن ته په تراویح کنبی د پیسو ورکولو متعلق حضرت فرمائی: دا پیسې او کپړې د اجرت په شان دی لهذا حضرات فقهاء ددې نه منع فرمایلي ده که چرته په بله موقع باندې خدمت او کړې شی نو گنجائش شته د مسافر حافظ د خوراک څښاک د پاره انتظام کول پکار دی. (خیر الفتاوی: ۵۳۶/۲)

(۱) أخرجه البخاری فی کتاب الطب، باب الشروط فی الرقبة بفاتحة الكتاب حدیث رقم: ۵۷۳۷.

(۲) عمدة القاری: ۸۹/۱۰.

(۳) فتح الباری: ۴/۴۵۴.

لیکن دحکم ﷺ دا وینا چه ماد چانه نه دی اوریدلی چه هغه دمعلم اجرت مکروه گنړی دا دهغه دعلم په اعتبار سره ده گنی د عبدالله بن شقیق ﷺ نه نقل دی یکه ارش امعلم، فان اسحاب رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم کالوا یکهرونه ویرونه شدیداً^(۱) یعنی عبدالله بن شقیق ﷺ به دا مکروه گنړل ځکه چه د رسول الله ﷺ صحابه کرامو ﷺ به هم دا مکروه گنړل او په دې کښې به نې سختی کوله اومتقدمین احناف زهري اسحاق وغیرهم رحمهم الله خودې ته ناجانزواني^(۲)

قوله: (وأعطى الحسن دراهم عشرة): ابن سعد ﷺ په طبقات کښې دحضرت حسن ﷺ دا اثر موصولاً ذکر کړې دې. اخبرنا عفان حدثنا حماد بن سلمة حدثنا يحيى بن سعيد بن أبي الحسن البصري الخ^(۳) دهغه وراره ته یومعلم قرآن مجید خودلو. یوخل دهغه وراره په چغوشو چه مونږ به خپل معلم ته څه هدیه ورکوو نو حضرت حسن ﷺ او فرمائیل هغه ته پنځه درهم ورکړه په دې باندي وراره نور اصرا او کړو نو حضرت حسن ﷺ لس درهم پوره کړل

قوله: ولم ير ابن سيرين بأجر القسام بأساً الخ: دامام محمد بن سيرين ﷺ مذکوره اثر ابن ابی شيبه ﷺ موصولاً نقل کړې دې^(۴)

حل لغات: قسام: چه د مقسوم لهم په اجازت سره یومشترکه څیز په هغوی کښې تقسیم کړی او په هغې باندي د هغوی نه اجرت واخلي^(۵)

السحت: السحت نه مشتق دې یعنی اهلاك واستئصال او سحت وائی حرام ته، الذی لا یحل کسبه، لانه یسحت البرکة ای: ینهبها یعنی دکوم گټه چه حرام وی اودې ته سحت ځکه وائی چه دا حرام مال برکت اوړی^(۶)

الرشوة: بضم الراء وکسرها ویقال بالفتح ایضاً من الرشاء دا د راء په زیر او پیش دواړوسره صحیح دې. او یوقول د زیر هم دې اودا په اصل کښې ماخوذ دې رشاء نه په معنی دهغه رسنی د کوم په ذریعه چه اوبوته اورسی چونکه د رشوت په ذریعه انسان (عموماً) ناحق حاصلوی په دې وجه دې ته رشوت وئیلې شی^(۷)

^(۱) عمدة القاری: ۱۳۸/۱۲.

^(۲) حواله مذکوره.

^(۳) فتح الباری: ۴/۴۵۴.

^(۴) فتح الباری ۴/۵۷۳ وعمدة القاری: ۱۳۹/۱۲.

^(۵) النهایة: ۱/۷۵۸.

^(۶) النهایة: ۱/۶۵۶ طلبه الطلبة ص: ۳۰۷.

^(۷) فتح الباری: ۴/۵۷۲ وأرشاد الساری: ۵/۲۳۹.

د ابن سیرین رحمته الله نه د قسام د اجرت په سلسله کښې

نقل نوی مختلف روایات او په هغې کښې تطبیق

یعنی ابن سیرین رحمته الله به د قسام د اجرت په سلسله کښې هیڅ بدیت نه گڼلې. او عبد بن حمید رحمته الله په خپل تفسیر کښې دهغوی نه عدم جواز نقل کړې دي. دغه شان ابن ابی شیبه رحمته الله هم په خپل مصنف کښې دهغه نه کراهیت نقل کړې دي. د ابن سعد رحمته الله د یو روایت سره په دې مذکوره روایاتو کښې تطبیق کیږي. هغه داسې چې په دې روایت کښې دی کان یکره ان یشارط القسام یعنی امام محمد ابن سیرین رحمته الله د قسام اجرت هغه وخت مکروه گڼلې کله چې هغه په اشراط سره واخستلې شی او که بغیر د اشراط نه هغه قبول کړی نو په هغې کښې هیڅ حرج نشته.^(۱)

د قسام د اجرت په مسئله کښې اختلاف: دامسئله مختلف فیها ده. د امام مالک رحمته الله په نیز مکروه ده ځکه چې قسام ته به اجرت د بیت المال نه ملاویدلو نوهغوی دده دپاره نور اجرت اخستل مکروه او ګرځول. علامه سحنون رحمته الله د بیت المال په امور کښې د فساد پیدا کیدو د وجې نه دا جائز ګرځولی دی او د نورو ائمه حضراتو په نیز جائز دی.^(۲)

[حدیث ۲۱۵۶] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي يَشْرِعٍ عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ انْطَلَقَ نَقْرَمِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي سَفَرَةٍ سَاقَرُوها حَتَّى تَزَلُّوا عَلَى حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ فَاسْتَضَافُوهُمْ، فَأَيُّوا أَنْ يُضَيِّقُوهُمْ، فَلَمَّا سَدَّ ذَلِكَ الْحَيُّ، فَعَوَّالُهُ بِكُلِّ شَيْءٍ إِلَّا يَنْفَعُهُ شَيْءٌ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَوَأْتَيْتُمْ هَؤُلَاءِ الرَّهْطَ الَّذِينَ تَزَلُّوا الْعَلَّةُ أَنْ يَكُونَ عِنْدَ بَعْضِهِمْ شَيْءٌ، فَأَتَوْهُمْ، فَقَالُوا يَا أَيُّهَا الرَّهْطُ، إِنَّ سَيِّدَنَا لَدِغٌ، وَسَعِينَالَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ إِلَّا يَنْفَعُهُ، فَهَلْ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْكُمْ مِنْ شَيْءٍ فَقَالَ بَعْضُهُمْ نَعَمْ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرْقِي، وَلَكِنْ وَاللَّهِ لَقَدْ اسْتَضَفْنَاكُمْ فَلَمْ تُضَيِّقُوا، فَمَا أَنَا بِرَاقٍ لَكُمْ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعْلًا. فَصَاحُوهُمْ عَلَى قَطِيعٍ مِنَ الْغَنَمِ، فَأَنْطَلَقَ يَتَفَلُّ عَلَيْهِ وَيَقْرَأُ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) فَكَأَنَّمَا نِشْطٌ مِنْ عِقَالٍ، فَأَنْطَلَقَ يَمْشِي وَمَا بِهِ قَلْبَةٌ، قَالَ فَأَوْقُوهُمْ جُعْلَهُمُ الَّذِي صَاحُوهُمْ عَلَيْهِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ أَقِيمُوا. فَقَالَ الَّذِي رَقِيَ لَا تَفْعَلُوا، حَتَّى تَأْتِيَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَنَذْكُرْ لَهُ

(۱) فتح الباری: ۵۷۳/۴ و تغلیق التعلیق: ۲۷۵/۳.

(۲) فتح الباری: ۵۷۳/۴ و تغلیق التعلیق: ۲۷۵/۳.

(۳) وأخرجه مسلم في كتاب السلام باب جواز الاجرة على الرقية بالقرآن والاذكار رقم: ۴۰۸۰، ۴۰۸۱ و الترمذی فی کتاب الطب عن رسول الله صل الله تعالى عليه وسلم رقم: ۱۹۸۹ وأبو داود فی کتاب البیوع رقم: ۲۹۶۵ و فی کتاب الطب رقم: ۳۴۰۱ وانظر فی جامع الاصول الفصل الثانی فی رقی مسنونة عن النبی صلی الله تعالى عليه وسلم وأصحابه رقم: ۵۷۲.

الَّذِي كَانَ، فَنَنْظُرُ مَا يَأْمُرُنَا. فَقَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - فَذَكَرُوا لَهُ، فَقَالَ «وَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهَا رُقِيَّةٌ - ثُمَّ قَالَ - قَدْ أَصَبْتُمْ أَفِيمُوا وَأَصْرِبُوا إِلَى مَعَكُمْ سَهْمًا». فَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ - صلى الله عليه وسلم - . وَقَالَ شُعْبَةُ حَدَّثَنَا أَبُو بَشِيرٍ سَمِعْتُ أَبَا الْمُتَوَكِّلِ بِهَذَا. (۴۷۲۱، ۵۴۰۴، ۵۴۱۷)

ترجمه :- حضرت ابوسعید خدری رضی اللہ عنہ فرمائی کہ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم یو خصوصاً کرام رضی اللہ عنہم سفر کنبی وو کہ سفر دوران کنبی کہ عربوہ یوہ قبیلہ کنبی دھغوی قیام او شو. صحابہ کرامو رضی اللہ عنہم غوبنٹل چہ کہ قبیلہ والا دھغوی میل مستیا او کپی خو هغوی انکار او کپو. اتفاقاً ددغه قبیلہ سردار مار اوچیچلو. قبیلہ والا خیل بنہ کوشش او کپو خو سردار تہ ہیخ فائده اونہ شوہ. دھغوی یوسری او وئیل چہ دی خلقو نہ ہم تپوس پکار دی چہ دا مونہ سرہ نیزی دی نی دیرہ اچولی دہ. ممکن دی (چہ کہ سردار د علاج) دپارہ هغوی سرہ خہ وی. کہ قبیلہ والا هغوی لہ راغلہ او وئی وئیل چہ رونرو زمونہ سردار مار خو پل دی مونہ هر قسم کوشش او کپو خو خہ فائده اونہ شوہ. تاسو سرہ خہ خیزشتہ. یوصحابی او وئیل پہ خدائی چہ زہ نی دم کریم خومونہ تاسو تہ دمیل مستیا وئیلی وو او تاسو انکار کپی وو پہ دی وجہ زہ نی ہم اوس بغیر د اجرت نہ نہ دم کوم. آخر کہ چیلو پہ یوہ رمہ باندی دھغوی معاملہ فیصلہ شوہ. صحابی تشریف یوپرو او الحمد للہ رب العالمین اولوستلہ او پہ هغی باندی نی دم کرو (داسی محسوس شوہ) لکہ چہ چاتری رستی راویستی وی او پاسیدو روان شو د تکلیف نوم اونہ ہم پاتی نہ شوہ. بیا هغوی مقرر شوی اجرت صحابہ کرامو لہ ورکرو. چا پہ کنبی وئیل چہ دا تقسیم کرنی خو چہ چادم کرپی وو هغہ وئیل کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ خدمت کنبی د حاضریدونہ وپاندی پہ دی کنبی ہیخ تصرف مہ کوئی اول بہ مونہ کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ خدمت کنبی د دی ذکر کوو دھغی نہ پس بہ کتلی شی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خہ حکم ورکوی (دی دپارہ چہ دھغی مطابق عمل او کپو) نو تول حضرات کہ حضور پاک پہ خدمت کنبی حاضر شو او هغوی تہ نی ددی ذکر او کپو. حضور پاک او فرمائیل چہ تاسو تہ خنگہ معلومہ شوہ چہ دا سورت فاتحہ تعویذ دی بیانی او فرمائیل تاسو تیک او کرل. تاسو نی تقسیم کرنی او خان سرہ زما حصہ ہم مقرر کرنی او نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم مسکپی شو.

رجال الحديث

- ابوالنعمال :- دا ابوالنعمال محمد بن فضل السدوسی رحمہ اللہ دی. (۱)
 ابو عوانہ :- دا ابو عوانہ الوضاح بن عبد اللہ یشکری رحمہ اللہ دی. (۲)
 ابو بشر :- دا ابو بشر جعفر بن یاس یشکری رحمہ اللہ دی. (۳)

(۱) کشف الباری: ۷۶۸/۲.

(۲) کشف الباری: ۴۳۴/۱.

(۳) کشف الباری: ۷۱/۳.

ابوسعید:- دا ابوسعید، سعید بن مالک خدری رضی اللہ عنہ دی. (۱)
 ابوالمتوکل:- دا علی بن داؤد ابن داؤد دی. ددوی کنیت ابوالمتوکل الناجی القرشی البصری
 دی. بنی ناجیة بن سامة بن نوی بن غالب سره دتعلق په وجه په ناجی سره یادیری.
 اساتذہ:- دحضرت جابر بن عبد الله، عبد الله بن عباس، ابوسعید خدری، ابوهریره رضی اللہ عنہ او ام
 المؤمنین حضرت عائشه رضی اللہ عنہا او ام المؤمنین حضرت ام سلمه رضی اللہ عنہا نه هم هغوی روایات نقل
 کړی دی. (۲)

تلامذہ:- ددوی نه اسماعیل بن مسلم عبدی، بکر بن عبد الله مزنی، ثابت بنانی، ابویشر جعفر
 بن ابی وحشیه، خالد الحذاء، سلیمان بن علی ربعی، عاصم احول، علی بن زید بن جدعان،
 قتاده، مثقی بن سعید صبعی ولید بن مسلم غنبری وغیرهم رحمهم الله دهغوی نه روایات
 نقل کوی. (۳)

د احمد بن حنبل رحمته الله نه نقل دی چه زه په ابوالمتوکل کنبی ذخیرنه علاوه بل څه نه پیژنم. (۴)
 حضرت ابوزرعه، علی بن مدینی، نسائی، یحیی بن معین رحمهم الله فرائی ثقة. (۵) ابن حبان
 هم په ثقات کنبی دهغوی ذکر کړې دی. (۶) علامه ذهبی رحمته الله فرمائی ابوالمتوکل الناجی البصری،
 محدث، امام. (۷) علامه عجللی رحمته الله فرمائی تابعی، ثقة. (۸)

بعض حضراتو ابوالمتوکل په صحابه کرامو کنبی شمیر کړې دي. لیکن حافظ ابن حجر رحمته الله
 دهغوی سخت تردید کړې دي چه هغوی رحمته الله د تابعینو نه دي نه چه د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم نه.
 (۹) حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چه دهغوی انتقال ۱۰۸ هجری کنبی شوې دي. (۱۰) او دهغوی
رحمته الله د وفات باره کنبی دویم قول ۱۰۲ هجری هم نقل کړې شوې دي. (۱۱)

د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت:- د حدیث مبارک ترجمه الباب سره مناسبت قوله: فانطلق
 يتقل عليه ويقرا الحمد لله رب العالمين نه واضح دي. (۱۲)

(۱) کشف الباری: ۸۲/۲

(۲) تهذيب الكمال: ۴۲۵/۲۰

(۳) تهذيب الكمال: ۴۲۵/۲۰

(۴) تهذيب الكمال: ۴۲۵/۲۰

(۵) الجرح والتعديل: ۶/، رقم الترجمة: ۱۰۱۴.

(۶) المصدر السابق.

(۷) كتاب الثقات: ۱۶۱/۵ نقلًا عن تهذيب الكمال.

(۸) سير أعلام النبلاء: ۸/۵

(۹) الاصابة: ۴۸/۳.

(۱۰) تقريب التهذيب: ۶۹۴/۱

(۱۱) من له رواية في الكتب الستة: ۳۹/۲ تهذيب الكمال: ۳۲۹/۲.

(۱۲) عمدة القاری: ۱۳۹/۱۲.

قوله: قال شعبة: - دا تعلیق امام بخاری رحمته الله کتاب الطب کنبی موصولاً ذکر کړې دې. (۱) علامه ابن حجر رحمته الله فرمائی چې امام شعبه رحمته الله دا طریق د حدیث د صیغې سره امام ترمذی رحمته الله هم موصولاً ذکر کړې دې او امام بخاری رحمته الله هم په کتاب الطب کنبی دا طریق نقل کړې دې لیکن عنعنۀ سره بهر حال په دې سره اشاره اوشوه چې حدیث مذکور عنعنۀ و تحدیث دواړو طرق سره راغلي دي. (۲)

۱۷- باب: ضریبة العبد، وتعاهد ضرائب الاماء

د غلام په محصول او وینځو په محصولاتو باندې د خیال ساتلو بیان

لغات:- ضریبة: علامه ابن اثیر رحمته الله فرمائی: ما یؤدی العبد الی سیدة من الخراج المقر علیه، وهی فعیلة یعنی مفعولة وجمع علی ضرائب. (۳) یعنی ضریبه هغه خراج او محصول دې کوم چې آقا په خپل غلام باندې مقرر کړی او بیا غلام هغه ادا کړی. د ترجمة الباب مقصد:- امام بخاری په عبد باندې د ضریبه لگولو د جواز بیان ذکر کوی یعنی که چېرې ستاسو غلام وی او هغه ته تاسو دا او وئیل مثلاً ته د درزی په کار بو هیږی ته کپړې گنډه او چې تاته څومره گټه کیږی په هغې کنبی د ورځې یا د هفتې یا د میاشتې دوهمه رقم مونږ ته راکوه. د هغې نه پس چې څه باقی پاتې شی په هغې کنبی ستا اختیار دي. د د ترجمه الباب دویم جزء دې تعاهد ضرائب الاماء یعنی په وینځو باندې چې کوم خراج او محصولات مقرر کړې شی نو د دې خبرې خیال ساتل ډیر ضروری دی چې هغه وینځي دغه محصول په حرامه ذریعه سره ادا نه کړی ځکه چې وینځي کمزوري او ضعیفی وی نو کیدی شی چې هغوی په جائز طریق سره هغه رقم ورنه کړې شی کوم چې د هغوی په ذمه لارم کړې شوې دې او هغوی بیا په حرام کار کنبی اخته شی اگرچه دا گمان په عبید کنبی هم دې لیکن په اماء کنبی اغلب دې په دې وجه تعاهد لفظ امام بخاری رحمته الله ضرائب الاماء سره زیات کړو. (۴)

د علامه ابن منیر مالکی رحمته الله رائي:- د علامه ابن منیر مالکی رحمته الله رائي ده چې تعاهد ضرائب اماء مسئله امام بخاری رحمته الله هم دې ضریبة العبد مسئلې سره د کوم چې په حدیث باب کنبی ذکر دې استنباط کړې ده. ځکه چې کله د غلامانو د محصول په سلسله کنبی حضور پاک د تخفیف حکم ورکړې دې نو د وینځو په سلسله کنبی خودا تراکت زیات وی او هغه کمزوري او ضعیف هم وی. په دې وجه که په دغه وینځو باندې ضریبه زیاته مقرر کړې شوه نو د هغوی په فسق او فجور کنبی د راگیریدو اندیښنه ډیره زیاته کیدی شی. نو دغه شان امام بخاری رحمته الله په

(۱) المصدر السابق.

(۲) فتح الباری: ۵/۵۷۷.

(۳) النهایة: ۲/۷۵.

(۴) ارشاد الساری: ۲/۲۴۳.

طریقه اولی تعاهد ضرائب امام ثابتہ کرہ (۱)

دحافظ ابن حجر رحمہ اللہ رائی: حافظ صاحب فرمائی پہ اصل کنبی امام بخاری رحمہ اللہ د یواثر طرف تہ اشارہ کری دہ کومہ چہ پخبلہ امام بخاری رحمہ اللہ پہ خپل تاریخ کنبی ابوداؤد احری رحمہ اللہ پہ طریق سرہ نقل کری دہ ہغہ فرمائی چہ حضرت حذیفہ رضی اللہ عنہ کلمہ مدائن تہ تشریف راوہو نوہغوی یوہ خطبہ ورکرہ او پہ ہغی کنبی ہغوی داہم او فرمائیل تعاهد و ضرائب ایمانکم نوہم ددی پہ رنرا کنبی امام بخاری رحمہ اللہ دا ترجمہ الباب تعاهد ضرائب الاماء قایم کرو (۲)

د حضرت گنگوہی رحمہ اللہ رائی: حضرت گنگوہی رحمہ اللہ فرمائی پہ اصل کنبی چہ کوم دا ابواب دی داد باب فی الباب د قبیل نہ دی وړاندی بہ یو باب راخی باب ماجاء فی کسب البغی والاماء ہغہ اصل باب دی او امام بخاری رحمہ اللہ دا مسئلہ ہلتہ پہ صراحت سرہ ثابتہ کری دہ پہ دی وجہ دلتہ ددی د ثبوت کوشش کول بہ د تکلف نہ خالی نہ وی او باب مذکور خو د باب فی الباب د قبیل نہ دی او اصل باب وړاندی راخی اوہم دہغی سرہ بہ دا ترجمہ ثابتیری او داسی بہ ثابتیری چہ کسب بغی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حرام گرخولې دی خکہ چہ بغی زانیہ یعنی زناکاری تہ وئیلی شی او بنکارہ خبرہ دہ چہ زنا او دہغی اجرت حرام دی نوکہ پہ وینخو باندی ضرائب مقرر کری شی نو دہغوی دپارہ بہ چرتہ جائز شی چہ پہ حرامہ طریقه دی ضریبہ اوخراج حاصل کری نو ددی تعاهد او خیال ساتل د موالی دپارہ دیرزیات ضروری دی چہ ہغوی دی د دغہ وینخو پہ ضرائب کنبی تخفیف او کری او دومرہ اندازہ کنبی دی نہ مقرر کوی چہ ناقابل تحمل شی او ہغوی پہ حرام کار کنبی اختہ شی (۳)

[حدیث ۲۱۵۷] (۴) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ حَجَّمَ أَبُو طَيْبَةَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ، فَأَمَرَهُ بِصَاعٍ أَوْ صَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ ، وَكَلَّمَ مَوَالِيَهُ فَخَفَّفَ عَنْ غَلَّتِهِ أَوْ ضَرَبَتْهُ . [ر: ۱۹۹۶]

ترجمہ: حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ فرمائی چہ ابوطیبہ رضی اللہ عنہ د نبی کریم بنکر اولگولو نو حضور پاک ہغہ تہ یوصاع یا دوه صاع غلہ د ورکولو حکم ورکرو اود ہغہ مالکانوسرہ نی خبرہ اوکرہ د کوم پہ نتیجہ کنبی چہ نی دہغہ خراج کم کرو

(۱) فتح الباری: ۵۷/۴.

(۲) المصدر السابق.

(۳) لامع الدراری: ۱۸۱/۵.

(۴) وأخرجه البخاری أيضاً فی کتاب البیوع باب ذکر الحجام رقم: ۲۱۰۲ باب من لجرى أمر الامصار علی ما یعارفون بینہم فی البیوع الخ. رقم: ۲۱۵۵ وخفی کتاب الاجارة. باب خراج الحجام رقم: ۲۲۷۸. ۲۲۷۹ ۲۲۸۰ وباب من کلم موالی العبدان یخففہوا عنه من خراجہ رقم: ۲۲۸۱ وفی کتاب الطب باب الحجامة من الداء رقم: ۵۶۹۶ وأخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب حل أجرة الحجام رقم: ۱۵۷۷ والامام مالک فی موطنہ. کتابا لاستئذان باب ماجاء فی الحجامة واجرة الحجام وأبوداؤد فی کتاب البیوع باب فی کسب الحجام رقم: ۳۲۲۴ والترمذی فی کتاب البیوع باب ماجاء فی الرخصة فی کسب الحجام رقم: ۱۷۷۸.

رجال الحديث

محمد بن یوسف - دا محمد بن یوسف پیکندی رحمته الله دې ^(۱)
 سفیان - دا سفیان بن عیینہ رحمته الله دې ^(۲)
 حمید الطویل - دا حمید الطویل ابو عبیدہ بصری رحمته الله دې ^(۳)
 انس بن مالک - حضرت انس بن مالک رضی الله عنه ^(۴) تذکره تیره شوې ده
 د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت - د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت واضح دې

۱۸ - باب: خراج الحجام

د حجام د اجرت بیان

حل لغات: حجام: (من نصر) بنکر لگول، یعنی د بنکر په ذریعه خرابه وینه راښکل حجامه
 وحجام د بنکر لگول پيشه حجام ننی محجم: د بنکر لگولوخانی ج: محاجم، محجم د لنکر
 لگولو آله هغه څیز په کوم کښې چه بې کاره وینه جمع کیږي. ج: محاجم ^(۵)
 د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله خو ترجمه الباب مطلق ذکر کړې دې لیکن د روایت
 باب نه معلومیږي چه امام صاحب هم جمهورو سره دې یعنی د حجام دپاره په حجامت
 مزدوری اخستل جائز دی.
 د علماو د اختلاف بیان: جمهور علماء احناف مالکیه شافعیه، حضرت ابن عباس، عکرمه،
 قاسم، ابو جعفر محمد بن علی ربیعہ اویحییٰ انصاری رحمهم الله وغیره مسلک هم دغه دې
 چه په حجامت باندې اجرت اخستل او دا استعمالول بغیر د کراهت نه جائز دی. علامه ابن
 قدامه رحمته الله یو قول د امام احمد بن حنبل رحمته الله نه د کراهت باره کښې هم نقل کړې دې چه
 عقداو شرط سره د حجامت اجرت مکروه دې. او که چرې بغیر د عقداو شرط حجام ته څه
 ورکړې نوهغه به دې دخپلو څاروو د گیا د غلامانو په خوراک اودغه شان نورو کارونو کښې
 استعمالولې شی. او پخپله خوراک د هغه دپاره بیا هم جائز نه دې. لکه که حجام غلام وی
 نودغه دپاره اجرت په خپل ذاتي استعمال کښې راوستل جائز دی او که چرې آزاد وی نودغه
 دپاره مکروه دې. دغه شان دا د کراهت قول د حضرت عثمان رضی الله عنه حضرت ابوهریره رضی الله عنه او
 حسن رضی الله عنه او ابراهیم نخعی رحمته الله نه هم نقل کړې شوې دې ^(۶)

(۱) کشف الباری: ۳/۳۸۷.

(۲) کشف الباری: ۱/۲۳۸، ۳/۱۰۲.

(۳) کشف الباری: ۲/۵۷۱.

(۴) کشف الباری: ۲/۴.

(۵) المغرب: ۱/۱۸۳۴.

(۶) المغنی: ۱/۱۲۸۸.

ددې حضراتو دلیل دحضرت ابن مسعود رضی الله عنه روایت دې کوم وخت چه هغوی د نبی کریم صلی الله علیه و آله نه د حجام د اجرت باره کښې سوال اوکړو نور رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد او فرمائیلو کسب الحجام خبیث د حجام اجرت خو حرام دې اطعمه ناضحک و رقیقک او تاسو دا اجرت خپلو او بنانو او غلامانو باندې خورنئ. (۱)

د جمهور و دلائل:- د جمهورو علماؤ دلائل هغه ټول احادیث دی چه پخپله امام بخاری رحمته الله علیه او نورو اصحاب صحاح نقل کړی دی چه نبی کریم صلی الله علیه و آله پخپله هم ښکر لگولې دې او حجام ته نئ اجرت هم ورکړې. ددې نه معلومه شوه چه ښکر لگول او په هغې باندې اجرت اخستل جائز دی. که چرې دا اجرت حرام وې نو حضور اکرم صلی الله علیه و آله به څنگه ورکولو. لکه چه پخپله په حدیث باب کښې دحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه نقل دی چه رسول الله صلی الله علیه و آله ښکراولگولو او حجام ته نئ اجرت ورکړو او که چرې داسې کول مکروه وې نو حضور پاک به حجام ته اجرت نه ورکولو.

اشکال او دهغې جواب:- اوس پاتې شوه دا خبره چه د کومو روایتونو نه کراهت معلومیږي نو جمهور علماء دا په کراهت تنزیهی باندې محمول کوی. علامه مقدسی رحمته الله علیه فرمائی چه د نهی په روایات کښې د رسول الله صلی الله علیه و آله فرمان اطعمه رقیقک دا پخپله د حجام په اجرت د اباحت دلالت کوی ځکه چه غلام هم بهر حال سړې دې او په هغه باندې هم هغه ټول محرم خیزونه حرام دی لکه څنگه چه په آزاد سړی باندې حرام دی. بلکه دې ته کسب خبیث و نیلوسره هم ددې حراموالې نه لار میږي ځکه چه حضور پاک اوگې او پیاز ته هم خبیثین فرمائیلی سره ددې چه دا خیزونه مباح دی. نو حضور پاک د یو آزاد سړی دپاره دا پیشه ددې عمل د خساست او دناءت د وجه نه ناخوښه فرمائیلی ده. (۲)

د امام طحاوی رحمته الله علیه قول:- امام طحاوی رحمته الله علیه فرمائی چه په کراهت باندې دلالت کونکی روایات منسوخ دی خود نسخ د دعوی دپاره د تاریخ تعیین ضروری دې او دلته تاریخ معلوم نه دې. (۳)
[احادیث باب ۲۱۵۸/۲۱۵۹] (۴) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوَيْسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ أَهْجَمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ.

ترجمه:- د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور پاک ښکر لگولې وو او ښکر لگونکی ته نئ ددې اجرت هم ورکړې وو.

(۱) أخرجه الامام مسلم في صحيحه رقم الحديث: ۱۵۶۸.

(۲) المغنی: ۱/۱۲۸۸.

(۳) فتح الباری: ۵/۵۷۹.

(۴) مرتخریجه فی الباب السابق.

رجال الحديث

موسی بن اسماعیل:- دا موسی بن اسماعیل التمیمی المنقری ابوسلمه التبوذکی البصری رحمته الله دې. ^(۱)
 وهیب:- دا وهیب بن خالد ابوبکر الباهلی البصری رحمته الله دې. ^(۲)
 ابن طاؤس:- دا عبدالله بن طاؤس بن کیسان یمانی رحمته الله دې. د دوی تذکره کتاب الحیف، باب المرأة تحيض بعد الاقاضة کښې تیره شوې ده.
 عن ابیه:- دا طاؤس بن کیسان یمانی جندی حمیری رحمته الله دې. د دوی تذکره کتاب الوضوء باب من لم یر الوضوء الا من المخرجین الخ کښې تیره شوې ده.
 ابن عباس:- د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما تذکره تیره شوې ده. ^(۳)
 [حدیث ۲۱۵۹] ^(۴) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ عَنْ خَالِدٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ اخْتَبَمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَعْطَى الْحَجَّامَ أَجْرَهُ، وَلَوْ عَلِمَ كَرَاهِيَّةَ لَمْ يُعْطِهِ. [ر: ۱۹۹۷]
 ترجمه: حضرت ابن عباس رضی الله عنهما نه روایت دې چې حضور پاک ښکر لگولې وو او ښکر لگونکې ته نې ددې اجرت هم ورکړې وو. که چرې په دې کښې څه کراهت وې نو حضور پاک به اجرت نه ورکولو.

رجال الحديث

مسدد:- دا مسدد بن مسرهد اسدی بصری رحمته الله دې. ^(۵)
 یزید بن زریع:- دا یزید بن زریع تمیمی عیشی، ابومعاویه بصری رحمته الله دې. د دوی ذکر خیر کتاب الوضوء باب غسل المني وفرکه الخ کښې تیر شوې دې.
 خالد:- دا خالد بن مهران الخدء رحمته الله دې. ^(۶)
 عکرمه:- دا عکرمه مولی ابن عباس رضی الله عنهما دې. ^(۷)

^(۱) کشف الباری: ۴۳۳/۱.^(۲) کشف الباری: ۱۱۸/۲.^(۳) کشف الباری: ۴۳۵/۱.^(۴) مرتخریجه فی الباب السابق.^(۵) کشف الباری: ۴/۲، ۵۸۸/۴.^(۶) کشف الباری: ۳۶۱/۳.^(۷) کشف الباری: ۳۶۳/۳.

احديث ۱۲۱۶۰ (۱) حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ حَدَّثَنَا مَعْرَعٌ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسًا - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَخْتَجِمُ، وَلَمْ يَكُنْ يَظْلِمُ أَحَدًا أَجْرَهُ. ترجمه: حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ فرمائی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بنکر لگولې وو او نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم هیچا د اجرت په معامله کنبې هیڅ قسم ظلم روا نه ساتلو (یعنی هم د دې وجې نه حضور پاک د بنکر لگولو اجرت هم پوره ورکړې وو)

رجال الحديث

ابونعیم: دا ابونعیم فضل بن دکین رضی اللہ عنہ دی. (۲)

مشعر: دامشعر بن کدام بن ظهیر هلالی رضی اللہ عنہ دی. د دوی تذکره کتاب الوضوء باب الوضوء بالحد کنبې تیره شوې ده.

عمرو بن عامر: دا عمرو بن عامر انصاری رضی اللہ عنہ دی. د دوی تذکره کتاب الوضوء باب الوضوء من غیر حدیث کنبې تیره شوې ده.

انس: دا مشهور صحابی حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ دی. (۳)
د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت: د دې مذکوره احادیثو ترجمه الباب سره مطابقت بالکل واضح دی.

۱۹- باب: من کلم موالی العبدان یخففوا عنه من خراجہ

چا چه د یو غلام مالکانو سره د غلام په خراج کنبې د کمې د پاره خبرې او کړې
د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته اللہ علیہ فرمائی چه که چا د غلام په ذمه خراج مقرر کړو او هغه دا محسوس کړی چه زیات دي او دهغې په پوره کولو کنبې غلام ته سختی ده نو تاسو دهغه مالک ته د تخفیف کولو سفارش کولې شئ. او یاد ساتئ چه د خراج مقدار خو زیات دي او هغه غلام د دومره مقدار ورکولو د پاره سعی او کوشش کولې شی نو بیا به دا سفارش کول مستحب وی او که د خراج مقدار دومره زیات دي چه دهغه د طاقت نه بهر دي نو بیا دا سفارش کول لازم دي. (۴)

(۱) وأخرجه الامام مسلم في صحيحه كتاب السلام باب لكل داء دواء رقم: ۱۵۷۷ وأخرجه أصحاب السنة سوى البخاري ومسلم أيضاً ولكن بالفاظ مختلفة انظر جامع الاصول: ۵۴۳/۷ رقم: ۵۶۷۴.

(۲) كشف الباري: ۲/۶۶۹.

(۳) كشف الباري: ۲/۴.

(۴) عمدة القاري: ۱۲/۱۴۵.

احديث باب ۲۱۶۱ (۱) حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ دَعَا النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - غُلَامًا حَجَّامًا فَحَجَّمَهُ، وَأَمَرَهُ بِصَاعٍ أَوْ صَاعَيْنِ، أَوْ مِذًى أَوْ مِذْنَيْنِ، وَكَلَّمَهُ فِيهِ فَخَفَّفَ مِنْ ضَرِيَّتِهِ. [ر: ۱۹۹۶]

ترجمہ:- د حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ نے روایت دی ہے نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم یو د بنکر لگولو والا غلام (ابوطیبہ) راوغو بنستلو هغه حضور پاک له بنکر اولگولو نو حضور پاک هغه ته یوصاع یا دوه صاع یا یومد یا دوه مد (راوی حدیث شعبه ته شک وو) غله ورکولو حکم ورکړو او د هغه مالکانوسره ئی خبره اوکړه د کوم په نتیجه کښې چه د هغه خراج (محصول) کم کړو.

رجال الحديث

آدم:- دا آدم بن ابی ایاس رضی اللہ عنہ دی. (۱)

شعبة:- داشعبة بن حجاج رضی اللہ عنہ دی. (۲)

حميد الطويل:- داحميد بن ابی حميد الطويل رضی اللہ عنہ دی. (۳)

انس:- اود حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ تذکره هم تیره شوې ده. (۴)

د حدیث باب ترجمه الباب سره مناسبت:- د حدیث باب ترجمه الباب سره مناسبت واضح دي.

۲۰- باب: کسب البغی والاماء

وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى (وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَانَكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْتُمْ تَحَصُّنًا لِنَبْتِغُوا عَرْضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِمْ غَفُورٌ رَحِيمٌ). { وَقَالَ مُجَاهِدٌ { (فَتِيَانَكُمْ) إِمَاؤُكُمْ.

د زانيه او وينځې گټه، ابراهيم نخعی رضی اللہ عنہ د دي نوحه کونکو ښځو او گانې ويونکو ښځو اجرت ناخوښه گرځولي وو او د الله تعالی دا ارشاد چه خپلې وينځې کله چه هغوی پاکدامنی هم غواړي د زنا دپاره مه مجبوره کوئي دي دپاره چه تاسو د دنيا د ژوند سامان وراورسوي او که یوسړې هغوی مجبوره کوي نو الله تعالی په هغوی باندې جبر کولونه پس (هغوی) معافي کونکي او په هغوی باندې رحم کونکي دي. او امام مجاهد رضی اللہ عنہ فرمائي د قرآن پاک آیت مبارک (فَتِيَانَكُمْ) د امانکم په معنی کښې دي. یعنی ستاسو وينځې.

حل لغات:- البغي: يقال بغت المرأة بغيا من ضرب، اذا زنت (زنا کول)، هي بغی او د دي جمع بغايا

(۱) مر تخریجه فی باب ضريبة العبد وتعاهد ضرائب الاماء.

(۲) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

(۳) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

(۴) کشف الباری: ۵۷۱/۲.

(۵) کشف الباری: ۴/۲.

راخی او امام دا د امة جمع ده. (۱)

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمه الله بغی عام ذکر کړې دې که آزاده بنځه وی او که وینځه وی دغه شان نی امة هم عام ذکر کړې دې که زنا کاره وی او که پاکه بنځه وی او په صراحت سره ئې ددې حکم نه دې بیان کړې ددې خبرې طرف ته تنبیه کولوسره چه د زنا پیشه خو مطلقاً د هر چا د پاره ممنوع ده. باقی د وینځو د پاره د فسق او فجور په ذریعه کسب کول خو یقیناً حرام دی او نور حلال ذرائع استعمالول سره کسب کول جائز دی. (۲)

د حضرت ابراهیم نخعی رحمه الله دا تعلیق علامه ابن ابی شیبه رحمه الله حدیثا سفیان عن ابی هاشم عن ابراهیم په سند سره موصولاً ذکر کړې دې. (۳)

تشریح: بنکاره خبره ده چه د بغی یعنی زنا اجرت حرام دې خکه چه زنا حرام ده نودغه شان نوحه کول او تغنی یعنی گانه و نیل هم حرام دی. نو د نائحه او مغنیه اجرت هم حرام شو. شان نزول: د جاهلیت په زمانه کښې به بعض خلقو په خپلو وینځو باندې کسب کولو. عبدالله بن ابی رئیس المنافقین سره ډیرې وینځې وې په کوموسره چه به ئې بدکاری کوله او رقم به ئې حاصلولو. په هغوی کښې بعض مسلمانانې شوې نو د دې خراب کار نه ئې انکار او کړو په دې به هغه ملعون دوی وهلې ټکولې. دا آیت هم په دغه قصه کښې نازل کړې او هم ددې شان نزول رعایت سره د نور تقبیح او شناعة د پاره ﴿إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا﴾ (که چرې هغوی بچ کیدل غواړي) او ﴿لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ (چه تاسو گټل غواړئ د دنیا د ژوندون اسباب) قیدونه زیات کړي دی. گنی په وینځوسره بدکاری کول حرام دی اودغه شان چه کومه گټه او کړې هغه ټول حرام دی. که وینځې دا کار په رضا او رغبت سره کوی او که په زبردستی او ناخوښی سره ئې کوی. او دا خبره ده که چرته وینځې نه غواړي او مالک ئې صرف د دنیاوی فائدې د پاره په زبردستی مجبوره کوی نو د نور ډیر زیات وبال او سپکوالی او بې شرمی دلیل دې. (۴)

قوله: (وقال مجاهد رحمه الله تعالى: فتیاتکم ای امائکم): د امام مجاهد رحمه الله دا قول امام طبری رحمه الله او عبد بن حمید رحمه الله د ابن ابی نجیح عن مجاهد رحمه الله په طریق سره نقل کړې دې. (۵)

(۱) عمدة القاری: ۱۴۶/۱۴.

(۲) عمدة القاری: ۱۴۶/۱۲ وفتح الباری: ۴۶۰/۴.

(۳) المغرب: ۸۰/۱ و عمدة القاری: ۱۴۶/۱۲.

(۴) تفسیر عثمانی النور: ۳۳.

(۵) إرشاد الساری: ۴۴۶/۵.

احديث باب [۲۱۶۲] حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ مَالِكٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَمَهْرِ الْبَغِيِّ وَخُلُوانِ الْكَاهِنِ [۲۱۶۲]

ترجمه: حضرت ابو مسعود انصاری رضی اللہ عنہ بیان کوی چہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم د سپی قیمت د زناکاری بخفی د زنا اجرت اود کاهن د اجرت نه منع فرمائیلي وه.

رجال الحديث

قتيبة: - دا قتيبة بن سعيد ثقفی رضی اللہ عنہ دي. (۱)

مالك: - دا امام مالك بن انس رضی اللہ عنہ دي. (۲)

ابن شهاب: - دا ابن شهاب زهري رضی اللہ عنہ دي. (۳)

ابوبكر بن عبدالرحمن: - دا ابوبكر بن عبدالرحمن بن حارث بن هشام رضی اللہ عنہ دي. ددوی تذکره

کتاب أبواب الاذان، باب التكبير إذا قام من السجود کنبی تیرد شوي ده.

ابو مسعود: - اود حضرت ابو مسعود انصاری رضی اللہ عنہ تذکره هم تیرد شوي ده. (۴)

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: - د حديث ترجمة الباب سره مناسبت قوله: ومهر البغي سره

واضح دي. دا حديث کتاب البیوع باب ثمن الكلب کنبی هم تیر شوي دي.

[حديث باب [۲۱۶۲] حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُحَادَةَ عَنْ أَبِي

حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ

كُسْبِ الْإِمَاءِ. [۵۰۳۳]

ترجمه: حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ فرمائی حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم د وينخود (ناجائز) کتبی نه منع فرمائیلي ده.

(۱) أخرجه البخاري أيضاً في البيوع باب ثمن الكلب وفي الطلاق باب مهر البغي والنكاح الفاسد. وفي الطب باب الكهانة. وأخرجه مسلم في المساقاة باب تحريم ثمن الكلب رقم: ۳۹۸۵، ۳۹۸۶ ومالك في مؤطنه في

البيوع باب ما جاء في ثمن الكلب رقم: ۱۲۷۶ والنسائي في البيوع باب بيع الكلب.

(۲) كشف الباري: ۱۸۹/۲.

(۳) كشف الباري: ۸۰/۲.

(۴) كشف الباري: ۳۲۶/۱.

(۵) كشف الباري: ۷۴۸/۲.

(۶) أخرجه البخاري أيضاً في في الطلاق باب مهر البغي والنكاح الفاسد. وأبو داود في البيوع باب كسب

الاماء رقم: ۳۴۲۵ وانظر جامع الاصول: ۵۸۷/۱۰.

رجال الحديث

مسلم بن ابراهيم:- دامسلم بن ابراهيم فراهیدی رحمته الله دی. ^(۱)
 شعبه:- دا شعبه بن الحجاج رحمته الله دی. ^(۲)
 محمد بن جحادة:- دامحمد بن جحادة اودی کوفی ایامی رحمته الله دی.
 اساتذہ:- دوی د ابان بن ابی عیاش، اسماعیل بن رجاء، انس بن مالک، ابوالجوزاء، اوس بن
 عبدالله ربعی، حضرت جحاده، حسن بصری، رجاء بن حیوه، سلمه بن کھیل، سلیمان
 الاعمش، هماک بن حرب، عطابن ابی رباح، عطیه عوفی، عمرو بن دینار عمرو بن شعیب،
 قتادة، منصور بن معتمر اونا فاع مولى عمر رحمته الله نه نئی علم حاصل کری دی. ^(۳)
 تلامذہ:- د هغوی نه د هغوی خوئی اسماعیل بن محمد بن جحادة، اسرائیل بن یونس، زیاد بن
 خيثمه، داؤد بن زبرقان، زهير بن معاوية، زيد بن ابی انيسه، سفيان ثوري، سفيان بن عيينه،
 شعبه بن حجاج، مسعر بن کدام وغيرهم رحمهم الله روايات نقل کری دی. ^(۴)
 احمد بن حنبل رحمته الله فرمائی محمد بن جحادة من الثقات. ^(۵) ابو حاتم رحمته الله فرمائی ثقة صدوق. ^(۶)
 امام نسائی رحمته الله فرمائی ثقة. ^(۷) ابن حبان رحمته الله د هغوی ذکر ثقات کنبی کری دی. يحيى بن
 معين رحمته الله فرمائی ثقة. ^(۸)
 ابو حازم:- دا ابو حازم سلمان اشجعی رحمته الله دی. ^(۹)
 ابو هريره:- اود حضرت ابو هريره رضی الله عنه تذکره وړاندې تیره شوې ده. ^(۱۰)
 د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت:- د حديث ترجمة الباب سره مناسبت بنکاره دي.

۲۱- باب: عسب الفحل

د نړۍ جفتی باندې اجرت

حل اللغات:- عسب: يقال عسب الفحل الناقة من قرب يعسبها عسباً، د نرمادي سره جفتی کول. ^(۱۱)

^(۱) کشف الباری: ۴۵۵/۲.

^(۲) کشف الباری: ۶۷۸/۱.

^(۳) تهذيب الكمال: ۵۷۶/۲۴ - ۵۷۸.

^(۴) العلل ومعرفة الرجال: ۲۴۸/۱ بحواله حاشية تهذيب الكمال.

^(۵) كتاب الجرح والتعديل: ۷/، الترجمة: ۱۲۲۷ (ايضاً).

^(۶) تهذيب الكمال: ۵۷۸/۲۵.

^(۷) كتاب الثقات: ۴۰۴/۷.

^(۸) نقلاً عن حاشية تهذيب الكمال: ۵۷۷/۲۴.

^(۹) کشف الباری: ۱۰۱/۴.

^(۱۰) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

^(۱۱) المغرب: ۶۱/۱.

د ترجمه الباب مقصد: - عسب الفحل نه مراد هغه کرایه ده چه د نر په جفتی باندې اخستې شی. بعض حضرات وائی چه د نر د جفتی عمل ته ونیلي شی اوبعض حضرات فرمائی چه د جفتی نه کومې اوبه خارج کیږي هغې ته عسب وائی. (۱)

د امام بخاری رحمه الله د دې باب نه مقصد دادې که د چا نر څاروي ته واخلي او خپل ماده څاروي په دې سره حامله کړي نو د دې پیسې اخستل جائزه دی. حرام دی. (۲) امام بخاری رحمه الله سره د دې چه په ترجمه کښې د حکم طرف ته اشاره نه ده کړې لیکن روایت چونکه د حرمت د بیان دې په دې وجه معلومه شوه چه امام صاحب رحمه الله هم دا جائزه گنري.

د فقهاء گرامو اختلاف: - ائمه ثلاثه یعنی امام ابوحنیفه امام شافعی او امام احمد بن حنبل رحمهم الله فرمائی چه دا ناجائز دی. امام مالک رحمه الله فرمائی چه که دا معلومه وی چه هغه نر به خپلې مادې سره دومره ځل جفتی کوي مثلاً څلور ځل یا اته ځل نو داسې کول جائز دی اوبه دې باندې اجرت اخستې شی. (۳) یعنی چه کله عمل منفعت او مدت معلوم او متعین وی نو د اجارې په نورو منافع باندې قیاس کولو سره دا هم جائز دی.

د جمهور و استدلال: - جمهور د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما د دې روایت نه استدلال کوي چه حضور پاک د عسب الفحل نه منع فرمائیلي ده.

اول خودا معلومیدل ډیر معتذر دی چه څومره نزوات به وی بله دا خبره هم نه ده معلومه چه اوبه به خارج کیږي که نه. دریمه خبره دا هم معلومه نه ده چه هغه اوبه به محل ته رسی که نه. په داسې صورت کښې چه هر څیز مجهول دې نویا د دې قیمت څنگه اخستې شی. (۴)

د جمهورو نور دلائل: - عن ابی هريرة رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ثمن الكلب وعسب الفحل. (۵) یعنی رسول الله ﷺ د سپی قیمت او د نر جفتی باندې اجرت اخستلو نه منع فرمائیلي ده.

عن علي رضي الله تعالى عنه أن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم نهى عن كل ذي مخلب من الطير وعن ثمن البيته وعن لحم الحمر الأهلية وعن مهر البغي وعن عسب الفحل وعن مياثر الأرجوان. (۶) یعنی رسول الله ﷺ د هر پنځو والامرغنی د مردارې قیمت ساتلی شوی خرو غوښه، د زنا کارې ښځې گټه، د نر په جفتی باندې اجرت او د ارجوان نه جوړې شوو گدیانو نه منع فرمائیلي ده.

(۱) إرشاد الساری: ۲۴۷/۵.

(۲) فتح الباری: ۵۸۲/۴.

(۳) بدیه المجتهد ونهاية المقتصد: ۱۳۹/۵.

(۴) شرح صحيح البخاری لابن بطال: ۴۱۲/۶ وإرشاد الساری: ۲۴۷/۵ والمغنی لابن قدامة المقدسی:

۱۲۹۳/۱.

(۵) أخرجه النسائي كتاب البيوع باب ضراب الجمل: ۳۱۱/۷ وأخرجه أحمد: ۲/۲۹۹، ۵۰۰.

(۶) أخرجه الهیثمی فی مجمع الزوائد: ۹۰/۴ وقال الهیثمی: رواه عبدالله بن أحمد ورجاله ثقات.

په عسب الفحل باندې کرامه څه ورکول جائز دی - البته کرامه څه ورکول جائز دی مثلاً څوک خپله اسبه د چا په ښکلي او اجیل والا اس باندې جفتی کولو د پاره راوړلی اویا هغه ته کرامه څه ورکړی د کوم چه څه مقدار متعین نه وی نو داسې کول جائز دی (۱)
 ددې د پاره د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه روایت دی چه د قبيله بنی کلاب یو سړی د رسول الله صلی الله علیه و آله نه د عسب الفحل باره کښې تپوس او کړو نو حضور پاک منع کړو هغه اوونیل چه زموږ ځانی کښې داسې صورت وی چه موږ خپل څاروی بل ته ورکړو دهغوی د اوبنو او اسپو د حامله کولو د پاره ددې نه پس هغه د کرامت په توگه موږ ته څه را کوی نو حضور پاک اوفرمانیل په دې کښې څه مضائقه نشته (۲)

[حدیث ۲۱۶۴] (۳) حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ وَاسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ تَمَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ عَسْبِ الْفَحْلِ.

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرماني چه حضور پاک د تر په جفتی باندې اجرت اخستلو نه منع فرمائيلى ده.

رجال الحديث

مسدد:- د مسدد بن مسرهد رحمته الله دی. (۴)
 عبدالوارث:- دا عبدالوارث بن سعيد رحمته الله دی. (۵)
 اسماعیل بن ابراهیم:- دا اسماعیل بن ابراهیم ابن علیه رحمته الله دی. (۶)
 علی بن حکم بنانی:- د دوی رحمته الله کنیت ابو الحکم دی او هغوی رحمته الله د بصري او سیدونکی دی. (۷)
 اساتذه:- د ابراهیم نخعی، حضرت انس بن مالک، ضحاک بن مزاحم، عبدالله بن ابی ملیکه، عبدالملک بن عمیر، ضحاک بن یقطان، عطاء بن ابی رباح، عمرو بن شعیب، میمون بن مهران، نافع مولی ابن عمر او ابو عثمان نهدي وغيرهم رحمهم الله نه دوی رحمته الله روایات نقل کړي دي. (۸)

(۱) المغنی لابن قدامة: ۱/۱۲۹۳.

(۲) أخرجه الترمذی فی کتاب البیوع باب ماجاء فی کراهیة عسب الفحل رقم الحدیث: ۲۷۴/۳، ۱۷۳ والنسائی کتاب البیوع باب ضراب الفحل: ۷۵/۳۱۰.

(۳) أخرجه احمد: ۱۴/۲ وأبوداؤد فی کتاب البیوع والاجارات باب فی عسب الفحل رقم الحدیث: ۳۴۲۹ والترمذی فی کتاب البیوع باب ماجاء فی کراهیة عسب الفحل رقم الحدیث: ۱۲۷۳.

(۴) کشف الباری: ۲/۲، ۵۸۸/۴.

(۵) کشف الباری: ۳/۳۵۸.

(۶) کشف الباری: ۲/۱۲.

(۷) تهذیب الکمال: ۲۰/۴۱۴.

(۸) المصدر السابق.

تلامذه - دوی علیه السلام نه اسماعیل بن علیه، جریر بن حازم، جعفر بن سلیمان صبعی، حماد بن زید، حماد بن سلمه، سعید بن زید، سعید بن ابی عروبه، شعبه بن حجاج، عبدالوارث بن سعید، علی بن فضل، عماره بن زاذان، معمر بن راشد، هشام بن حسان او هشام الدستوانی و غیرهم رحمهم الله روایات نقل کوی (۱)

امام احمد بن حنبل علیه السلام فرمائی لیس به پاس (۲) ابوحاتم علیه السلام فرمائی لاس به صالح الحديث (۳) ابوداؤد او نسائی فرمائی ثقة (۴) ابن حبان علیه السلام د هغوی ذکر په ثقات کښې کړې دي (۵) محمد بن سعد علیه السلام فرمائی علی بن حکم بنانی د کړه خلقو نه دي او ثقه دي (۶) دوری علیه السلام فرمائی لم یدکره یحییٰ رحمه الله تعالى إلا بخیر (۷) ابن شاهین علیه السلام فرمائی ثقة (۸) او بزاز او ابن نمیر هم د هغوی توثیق کړې دي (۹)

وفات - د هغوی علیه السلام انتقال ۱۳۱ هجري کښې شوي (۱۰)

نافع - دا نافع مولى ابن عمر رضی الله عنهما دي (۱۱)

عبدالله بن عمر - او د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما تذکره تیره شوي ده (۱۲)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت - د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت ډیر زیات واضح دي

۲۲- باب: إِذَا اسْتَأْجَرَ رُضًا فَمَاتَ أَحَدُهُمَا

وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ لَيْسَ لِأَهْلِهِ أَنْ يُخْرِجُوهُ إِلَى تَمَامِ الْأَجَلِ. وَقَالَ الْحَكَمُ وَالْحَسَنُ وَإِيَّاسُ بْنُ مُعَاوِيَةَ تُمَضَّى الْإِجَارَةُ إِلَى أَجْلِهَا. وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ أُعْطِيَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَيْبَرًا بِالشَّطْرِ، فَكَانَ ذَلِكَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَيُّ بَكْرٍ وَصَدْرًا مِنْ خِلَافَةِ عُمَرَ، وَلَمْ يُذْكَرْ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ جَدَّ الْإِجَارَةِ بَعْدَ مَا قُبِضَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

(۱) المصدر السابق.

(۲) تهذيب الكمال: ۴۱۴/۷۰.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) طبقات ابن سعد: ۲۵۶/۷.

(۷) التاريخ للدوري: ۴۱۶/۲ بحواله حاشية تهذيب الكمال: ۴۱۴/۲۰.

(۸) ثقات لابن شاهين الترجمة: ۷۶۱ بحواله حاشية تهذيب الكمال: ۴۱۵/۲۰.

(۹) حاشية تهذيب الكمال: ۴۱۴/۲۰.

(۱۰) تهذيب الكمال: ۴۱۴/۲۰.

(۱۱) كشف الباري: ۶۵۱/۴.

(۱۲) كشف الباري: ۶۳۷/۱.

یوسری دچانه زمکه په اجاره واخستله بیا د فریقینونه یوکس وفات شو. امام ابن سیرین رحمهم الله فرمائی چه دمتعین مودې پورې د مړی د وارثانو دپاره دا جائز نه دی چه مستاجر بی دخل کړی. امام حسن حکم حسن او ایاس بن معاویه رحمهم الله فرمائی چه اجاره به د خپل مقرر مودې پورې قایم وی. او عبدالله بن عمر رحمهم الله فرمائی حضور پاک د خیبر اجاره نیم په نیمه باندې یهودیانوته ورکړې وه بیا هم دغه اجاره حضور پاک د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه زمانې پورې باقی اوساتله او د حضرت عمر رضی الله عنه خلافت د شروع وخت پورې هم اوچرته دا ذکر نشته چه حضرت ابوبکر او حضرت عمر رضی الله عنه د حضور پاک د وفات نه پس نوې اجاره کړې وی. د ترجمه الباب مقصد او د فقهاؤ اختلاف:- امام بخاری رحمهم الله دا بنائی چه د احد المتعاقدين د وفات کیدو د وجی نه عقد اجاره فسخ کیږی یا باقی پاتې کیږی. (۱)

جمهور علماء امام مالك امام شافعی امام احمد بن حنبل، اسحاق، ابو ثور او ابن المنذر رحمهم الله فرمائی که چرته احد المتعاقدين فوت شی نو د هغې په وجه باندې په عقد اجاره باندې هیڅ فرق نه پریوخی او باقی وی. خو حضرات احناف سفیان ثوری رحمهم الله ابوليث رحمهم الله فرمائی چه په داسې صورت کنبې عقد اجاره فسخ کیږی. (۲)

امام بخاری رحمهم الله د حدیث باب په ذریعه د جمهورو تائید کوی او د خیبر د یهودیانو معامله وړاندې کوی چه حضور پاک صلی الله علیه و آله د خیبر یهودیانوسره د مزارعت معامله کړې وه. د رسول الله صلی الله علیه و آله د وفات نه پس هم هغه اجاره په ځائی وه. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه به هم د هغوی نه نیمه حصه د پیداوار وصول کوله بیا حضرت عمر فاروق رضی الله عنه هم ترکومې چه هغوی جلاوطن کړې شوې نه وو تر هغه وخته پورې ئې د پیداوار نیمه حصه وصول کوله. ددې نه معلومه شوه چه د احد المتعاقدين د فوت کیدو د وجی نه عقد اجاره نه فسخ کیږی.

د احنافو د طرف نه جمهورو ته جواب:- د احنافو د طرف نه جمهورو ته مختلف جوابونه ورکړې شوی دی:

① احد المتعاقدين د فوت کیدو د وجی نه چه کله اجاره فسخ کیږی کله چه متعاقد د خپل ځان دپاره عقد کړې وی. حضور اکرم صلی الله علیه و آله خو امام المسلمین وو او حضور پاک د مسلمانانو د طرف نه هغه عقد اجاره کړې وه. په دې وجه د حضور پاک د وفات نه پس هم هغه اجاره ختمه نه شوه ځکه چه مسلمانان خو موجود وو. (۳)

حاصل کلام داشوکه چرې ماجر یا مستاجر نه څوک مړه شی او عقد اجاره هغوی د خپل ځان دپاره کړې وی نو د احنافو په نیزیه اجاره فسخ شی. د ماجر د مړگ په صورت کنبې به ځکه فسخ کیږی چه د هغه د مړگ نه پس هغه خیز د هغه د وارثانو ملکیت شو او که مستاجر د دغه خیز نه منفعت حاصلوی نو د غیر د خیز نه به فائده حاصلول لازم شی اودا ممنوع دی.

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۱۵۰.

(۲) المغنی لابن قدامة: ۱/۱۲۵۹ و بداية المجتهد: ۵/۱۵۱.

(۳) إعلاء السنن: ۱۶/۴۱۵.

د مستاجر د انتقال په صورت کښې به ځکه فسخ کیږي چه په دې صورت کښې د ملک غیر نه کوم چه د مستاجر د ورته دې به د اجرت ادا کول لازم راشي اود اهرم جائز نه دی. او دا خبره ده چه که عقد اجاره د بل چا د پاره منعقد کړې شوې وی نو د احد المتعاقدين د مرگ په صورت کښې به دا اجاره نه فسخ کیږي لکه چه بیان اوشو. (۱)

④ دویم جواب دا ورکړې شوې دې هغه اجاره چرته وه خراج مقاسمه وو حضور پاک ﷺ د خیبر یهودو سره جنگ او کړو د جنگ نه پس هغه ټوله زمکه د مسلمانانو شوه. د مسلمانانو کیدونه پس په هغه زمکه باندې کافران آباد کړې شو او په هغوی باندې لازم کړې شو چه تاسو به دومره خراج پیش کونی او د حضور پاک د وصال نه پس هغه خراج ساقط نه شو. (۲)

⑤ دریم جواب دا هم ورکړې شو چه د حضور اکرم نه پس حضرت ابوبکر رضی الله عنه عملاً د هغې عقد تجدید کړې وو دا ده چه قولانی نه وو کړې په دې وجه نی هغه زمکه هغوی سره پریخوده چه هغوی نی د هغه ځایه خارج نه کړل. دغه شان حضرت عمر رضی الله عنه هم هغه په ځانی ساتلو سره تجدید او کړو او تجدید که قولاً وی نو هم صحیح دې او که فعلاً او عملاً وی نو هم هغه معتبر وی نو په دې وجه هغه اجاره فسخ نه شوه. لکه څنگه چه د حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه راتلونکې تعلیق کښې دا خبره هم محتمل ده.

د امام محمد بن سیرین رضی الله عنه دا قول امام ابوبکر بن ابی شیبه په خپل مصنف کښې ایوب عن ابن سیرین په طریق سره موصولاً ذکر کړې دې. (۳) او د دې تعلیق نه د امام بخاری رضی الله عنه منشاء داده چه احد المتعاقدين کښې د چا د انتقال نه پس د مرکیدونکی خپلوانوته به دا حق حاصل نه وی چه هغه فریق آخر کوم چه ژوندې دې د اجارې د مودې د پوره کیدو نه وړاندې د اجارې نه خارج او گرځوی یعنی اجاره به هم هغه شان باقی وی. دا اقوال هم امام ابوبکر بن ابی شیبه رضی الله عنه په خپل مصنف کښې موصولاً نقل کړی دی. (۴)

حضرت ابن عمر رضی الله عنه فرمائی نبي کریم ﷺ د خیبر زمکه (یهودیانونته) په نیم پیداوار باندې ورکړې وه. دا معامله د حضور پاک په زمانه کښې هم وه او د ابوبکر رضی الله عنه په زمانه کښې هم او د حضرت عمر رضی الله عنه د زمانې په شروع کښې هم. او دا هیچانه دی بیان کړې چه حضرت ابوبکر او عمر رضی الله عنه د نبي کریم ﷺ د وفات نه پس د حضور پاک عقد اجاره د معاملي تجدید کړې وی. امام بخاری رضی الله عنه دا تعلیق هم په دې باب کښې جویریة بن اسماء عن نافع په طریق سره مسنداً ذکر کړې دې. دا حنافو د طرف نه د دې جوابات هم په دې باب کښې تیر شو.

(۱) هدیه شرح بنایه: ۲۳۰/۶.

(۲) عمدة القاری: ۱۵۲/۱۲.

(۳) فتح الباری: ۵۸۴/۴.

(۴) المصدر السابق.

احديث ۲۱۶۵ (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَسْمَاءَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أُعْطِيَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَيْبَرَ أَنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا وَلَهُمْ شَطْرُ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا، وَأَنَّ ابْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ الْمَزَارِعَ كَانَتْ تُكْرَى عَلَى شَيْءٍ سَمَاءَهُ نَافِعٌ لَا أَحَقُّقُهُ. وَأَنَّ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ حَدَّثَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ. وَقَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ حَتَّى أَجْلَاهُمْ عُمَرُ. [۲۲۰۳، ۲۲۰۴، ۲۳۶۶، ۲۵۷۱، ۴۰۰۲]

ترجمه :- حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم «دَ خَیبرِ یہودیانتوتہ، دَ خَیبرِ زمکی ورکری وې چه په دې کښې ښه په محنت سره کرونده کوئی اود پيداوار نیمه پخپله اخلی او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما د حضرت نافع رضی اللہ عنہ نه دا هم بیان کړی وو چه زمکه به د څه عوض په اخستلو سره په اجاره ورکولې شوه او نافع رضی اللہ عنہ د دغه عوض تعیین هم کړی وو خو ماته (جویریہ بنت اسماء) یاد پاتې نه شو.

رجال الحديث

موسى بن اسماعيل :- داموسى بن اسماعيل تبوذكى بصرى رضی اللہ عنہ دې. (۲)

جوير بن اسماء :- دا جویریة بن اسماء بن عبید بصرى رضی اللہ عنہ ده. (۳)

نافع :- دا نافع مولى ابن عمر رضی اللہ عنہما دې. (۴)

عبدالله :- اود حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما تذکره تیره شوې ده. (۵)

دحديث ترجمة الباب سره مناسبت :- دحديث ترجمة الباب سره مناسبت په ظاهره قوله: اعطى

النبي صلى الله تعالى عليه وسلم خيبر بالشرط الخ سره دې.

دعلامه عینی رحمۃ اللہ علیہ اشکال :- علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه دې حديث سره دترجمة الباب اثبات نه شی کیدی ځکه چه د خيبر په يهوديانو باندي د زمکې د پيداوار نه حصه مقرر کول د مزارعت

(۱) وأخرجه البخارى أيضاً فى المزارعة باب المزارعة بالشرط ونحوه وباب إذا لم يشترط السنين فى المزارعة وباب المزارعة مع اليهود وفى الشركة باب مشاركة الذمى والمشرکين فى المزارعة وفى الشروط باب الشروط فى المعاملة وفى المغازى باب معاملة النبى صلى الله تعالى عليه وسلم أهل خيبر وأخرجه مسلم فى المساقاة باب المساقاة والمعاملة بجزء من التمر والزرع رقم: ۱۵۵۱ وابوداؤد فى الخراج باب ما جاء فى حكم أرض خيبر رقم: ۳۰۰۸ وأخرجه ابن ماجة مختصر فى الرهون باب معاملة التحيل والکرم رقم: ۲۴۶۷.

(۲) كشف البارى: ۴۷۷/۳.

(۳) كشف البارى كتاب الفسل باب الجنب بتوضائم ينام.

(۴) كشف البارى: ۶۵۱/۴.

(۵) كشف البارى: ۶۳۷/۱.

اومساقاة د قبیل نه نه وه بلکه د خراج اومقاسمه په توګه وه. د کوم تفصیل چه تیر شو. (۱)

قوله: وأن رافع بن خديج حدث الخ: (۲) - اول حدته اوونیلې شو د ضمیر اثبات سره او اوس ضمیر حذف کولو سره حدث اوفرمايه دې دپاره چه تنبيه اوشی چه حضرت ابن عمر رضی الله عنهما حضر نافع ته بالخصوص حدیث بیان کړې وو په خلاف د حضرت رافع. (۳) حضرت رافع بن خديج رضی الله عنهما بیان کوی چه نبی کریم صلی الله علیه و آله په زمکه کښې د عقد اجاره نه منع کړې وه.

قوله: وقال عبيد الله عن نافع عن ابن عمر: - دا عبدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب رضی الله عنه دې. (۴) او د حضرت نافع او حضرت ابن عمر رضی الله عنهما تذکرې هم په دې باب کښې تیرې شوې. (۵)

قوله: عن ابن عمر حتى أجلاهم عمر: - یعنی حضرت ابن عمر رضی الله عنهما فرمائی (چه د خیبر یهودیانوسره دهغه ځائی د زمکو معامله روانه وه) تردې چه حضرت عمر رضی الله عنه هغوی جلاوطن کړل. دا تعلیق امام مسلم رحمته الله موصولاً بیان کړې دې. (۶)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۳- کتاب الحوالات

حواله د تحویل نه ماخوځ ده او د دې لغوی معنی نقل کول ده او د شریعت په اصطلاحی کښې حواله وائی نقل الدين من ذمة إلى ذمة یعنی د قرض داری د قرض ادا کولو ذمه واری د بل چا طرف ته منتقل کول. (۷)

دحواله شرعی حیثیت: - حواله کول شرعاً او عقلاً جائز ده. د مذکوره کتاب احادیث د دې په شرعی ثبوت باندې دلالت کوی. او عقلی دلیل دادې چه محتال علیه په خپل ځان باندې یو داسې څیز لازم کوی د کوم په حواله کولو باندې چه هغه قدرت لری او د داسې څیز التزام د کومې په حواله کولو چه قدرت وی صحیح دې. ځکه چه د کفاله په شان حواله هم صحیح کیږی. (۸)

(۱) عمدة القاری: ۱۵۲/۱۲ - ۱۵۳.

(۲) کشف الباری کتاب مواقیب الصلاة باب وقت المغرب.

(۳) إرشاد الساری: ۲۴۹/۵.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البيوت.

(۵) صحيح المسلم کتاب المساقاة باب المساقاة ومعاملة بجزء من الثمر والزرع رقم: ۳۹۳۶ - ۳۹۴۴.

(۶) ایضاً.

(۷) طلبه الطلبه ص: ۲۸۹.

(۸) هداية شرح بداية المبتدى: ۳۲۸/۵.

اویاد ساتنی چه حواله به صرف په دیون کښې صحیح وی ځکه چه د حواله معنی د نقل اوتحویل ده اودا نقل اوتحویل په دیون کښې خو ممکن دې لیکن په اعیان کښې ممکن نه دې ځکه چه دین غیرمتعین وی لهذا دا محتال علیه هم اداکولې شی. خو عین متعین وی نودا هم هغه سرې اداکولې شی چاسره چه هغه عین موجود وی. نومعلومه شوه چه د دیون حواله کول خو جائز دی مگر د اعیان حواله جائز نه ده. (۱)

دلته یو څوالفاظ دغور قابل دی. په مسائلو باندې پوهیدل پهدې باندې موقوف دی. اکثر وختونو کښې په دې کښې گډوډوالی د وجې نه سرې په مسائلو نه پوهیږی. ① محتال به یا محال به دین ته وائی. ② محیل مدیون ته وائی ③ محتال دائن ته. ④ محتال علیه یا محال علیه چه دا حواله قبوله کړی یعنی د چاپه ذمه چه ددې دین ادائیگی کړې شوې ده. (۲)

۱- باب: فی الحواله، وهل يرجع فی الحواله

وَقَالَ الْحَسَنُ وَقَتَادَةُ إِذَا كَانَ يَوْمَ أَحَالَ عَلَيْهِ مَلِيًّا جَازًا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَتَخَارَجُ الشَّرِيكَانِ وَأَهْلُ الْبِيرَاتِ، فَيَأْخُذُ هَذَا عَيْنًا وَهَذَا آدِنًا، فَإِنْ تَوَيَّ لَأَحَدِهِمَا لَمْ يَرْجِعْ عَلَى صَاحِبِهِ. د حواله مسائل:- آیا په حواله کښې محتال (دائن، محیل (مدیون، طرف ته رجوع کولې شی اوحسن بصری او قتاده رحمهما الله فرمائی چه کله دچا طرف ته دین منتقل کیدلو نوکه هغه وخت هغه خوشحال وو نوجائز دی (یعنی حواله پوره شوه او رجوع جائز نه ده او که چرې مفلس وی نوجائز ده). ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه شرکاء یا اهل میراث په داسې توگه صلح کړې چه څه خلق دې نقد مال واخلی او څه خلق قرض نو (ددې تقسیم نه پس) که چرته د دواړو شریکوالونه د یوحصه هلاک شی نو د هغه دویم نه ئی وصول کولې نه شی.

د ترجمه الباب مقصد:- دترجمة الباب مقصد دادې چه آیا دحواله کیدونه پس محتال (دائن، محیل (مدیون، طرف ته رجوع کولې شی که نه؟ امام بخاری رحمته الله په دې کښې هیڅ فیصله نه ده کړې ځکه چه په دې مسئله کښې د فقهاؤ اختلاف دې. (۳)

د فقهاؤ د اختلاف بیان:- ① امام اعظم ابوحنیفه رحمته الله فرمائی چه محتال ته په محیل باندې د رجوع کولو حق په دوو صورتونو کښې دې. رومې صورت دادې چه محتال علیه مفلس مرشی او دویم صورت دا چه د حواله انکار او کړی او قاضی له لارشی قسم او خوری. هم دغه مسلك د امام ابویوسف امام محمد شریح نخعی شعبی او عثمان العتبی وغیره رحمهم الله هم دې. (۴)

(۱) المصدر السابق.

(۲) طلبه الطلبة ص: ۲۸۹ وفيه قال الامام النسفي رحمته الله ولا يقال المحتال له. لانه لا حاجة إلى هذه الصلة وإن كان يتكلم به المتفقه والمغرب: ۲۳۵/۱ وفيه قال صاحب المغرب: وقول الفقهاء للمحال (المحتال له) لغو لا حاجة إلى هذه الصلة.

(۳) عمدة القاري: ۱۲/۱۵۴.

(۴) بداية المجتهد: ۵/۲۹۴ الهداية شرح بداية المبتدى: ۵/۳۳۰ فتح الباري: ۴/۵۸۶ عمدة القاري: ۱۲/۱۵۴.

اود دې حضراتو دلیل دادې چه د حواله د وجې نه د محیل بری الذمه کیدل د محتال د حق د سلامتیاسره مقیددی ځکه چه د حواله هم دغه مقصوددې چه د محال حق صحیح اوسالم محفوظ شی نوچه کله دا شرط یعنی د محتال د حق سلامتی مفقودشی نوحواله فسخ شوه او د محتال حق په محیل باندې راوایس شو اوچه کله د محتال حق په محیل باندې راوایس شو نومحتال ته دهغې د رجوع حق هم حاصل شو لکه چه دمبیع صحیح اوسالم کیدل په بیع کنبې مشروط وی سره ددې چه په لفظونو کنبې ذکر نه وی مثلاً یوسړی یوخیزو اخستو اود قبضې نه وړاندې هغه هلاک شو نو عقده فسخ کیږی اود مشتری حق به په ثمن کنبې وایس کیږی. (۱)

⑦ حضرات صاحبین رحمهما الله فرمائی چه دریم صورت هم دې چه حاکم د محتال علیه د افلاس حکم ورکړی او هغه مهجور علیه اوگرځوی چه اوس تاته د هیڅ تصرف اختیار نشته. (۲)

⑧ امام شافعی امام احمد، عیید، لیث او ابو ثور رحمهم الله فرمائی چه د حواله کولونه پس محتال ته په محیل باندې د رجوع کولو حق نشته که محتال علیه مفلس اوگرځی او که مړشی او یا د حواله نه د انکار کولو سره قسم او خوری. (۳)

د دې حضراتو دلیل دادې چه د محیل بری الذمه کیدل مطلقاً ثابت دی او په دې کنبې دا قسم هیڅ قید نشته چه که د محتال حق هلاک شی نو محیل به نه بری الذمه کیږی. بهر حال چه کله د محیل بری کیدل مطلقاً ثابت دی نو په هیڅ صورت کنبې په محیل به قرضه نه وایس کیږی. (۴)

⑨ امام مالک رحمته الله اود یو روایت مطابق امام احمد رحمته الله فرمائی چه کتلی به شی په کومه ورځ چه حواله شوې وه هغه ورځ محتال علیه غنی وو که فقیر. که چرې غنی وو نو محتال ته د محیل طرف ته د رجوع کولو حق نشته او که چرې فقیر وو او محیل دخپل علم باوجود محتال ته اونه خودل نو په دې صورت کنبې به لکه چه هغه محتال ته دهوکه ورکړه، لهذا محتال ته به دا حق حاصل وی چه هغه په محیل باندې رجوع اوکړی.

⑩ امام حسن رحمته الله، امام زفر رحمته الله او د یو قول مطابق امام شریح رحمته الله فرمائی چه حواله د کفاله په شان ده لهذا محتال ته اختیار دې که هغه غواړی نو محتال علیه مطالبه کولې شی او که

غواړی نو د محیل نه دې مطالبه اوکړی. د محال د رجوع حق محیل ته نه ساقط کیږی. (۵)
د امام بخاری رحمته الله اختیار: - اوس سوال دا پیدا کیږی چه امام بخاری رحمته الله په دې پنځو مذهبونو کنبې کوم اختیاره وی. حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی امام بخاری رحمته الله کفاله د کتاب الحواله په ضمن کنبې ذکر کړې ده او په کفالت کنبې مکفوله ته حق حاصل وی چه که غواړی نو د کفیل نه دې مطالبه اوکړی او که غواړی نو د مکفول عنه نه. لهذا معلومه شوه چه د امام بخاری رحمته الله

(۱) الهدایة شرح بداية المبتدی: ۵/۳۳۰ - ۳۳۱.

(۲) المصدر السابق.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) بداية المجتهد: ۲۹۴/۵ فتح الباری: ۴/۵۸۶ عمدة القاری: ۱۲/۱۵۴ وإرشاد الساری: ۵/۲۵۱.

په نیز په حواله کښې هم دغه صورت وی یعنی هغه د مذهب خامس طرف ته مائل دي او محتال ته اختیار دي چه که غواړي نو محتال عليه نه دي مطالبه اوکړي او که غواړي نو د محیل نه دي مطالبه اوکړي (۱)

لیکن دا خبره هم کولې شی چه امام بخاری رحمته الله علیه دلته خلورم مذهب یعنی د امام ملک رحمته الله علیه او د یو قول مطابق د امام احمد رحمته الله علیه مذهب نی اختیار کړې دي خکه چه هغه نقل کړی دی قال الحسن وقتاده إذا كان يوم احوال عليه مليا حال، یعنی چه محتال عليه په کومه ورځ حواله کړې شوي دي که چرې مالدار وو نو دا حواله صحیح ده او که هغه چرې مالدار نه وو بلکه فقیر وو او محیل دهو که ورکولو سره محتال هغه پسي اولگولو نویابا به دا حواله ټیټ نه وی لهذا د امام بخاری رحمته الله علیه د حضرت حسن رحمته الله علیه او قتاده رحمته الله علیه دا اثر پیش کول په دي خبره باندې دال دي چه هغه د مذهب رابع طرف ته مائل دي (۲)

قوله: وقال ابن عباس رضي الله تعالى عنهما يتخارج الشريكان الخ.

لغة: تخارج، خروج نه دي لاس را ټیټول او پرېخودو ته وائی. د شریعت په اصطلاح کښې معالعة الورثة على إخراج بعض منهم بشئ معين من التركة ته تخارج وئیلې شی (۳)، یعنی ټول ورثه یا شرکاء، متفق شی یو وارث (یا شریک)، ته څه مال ورکړي او د میراث نه نی اوباسی. نو د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما د قول مطابق شرکت کښې د تخارج توضیح داده چه مثلاً د چا خپل یو شریکوال سره په کاروبار کښې پنځوس زره روپي لگیدلي دي په هغې کښې پنځه ویش زره د سامان او نقدو په صورت کښې دي او پنځه ویش زره قرض دي. اوس دا شریک دغه شرکت پرېږدي نو ښکاره خبره ده چه هغه کله کاروبار پرېږدي نو مال به تقسیمېږي یو اوئیل چه دا قرض به زه وصول کړم د ده دا لالچ وی چه دا نقدې او کیش به ملاوښی او بل سامان واخستلو چه په قرض څه یقین دي دا سامان اوس نقد ملاوېږي دا به تخارج وی اوس دا اوشو چه کوم کس سامان اخستې وو هغه پاتې شو په مزو کښې او کوم چه د قرض وصول کولو ذمه واری اوچته کړې وه هغه ته په پنځه ویشو کښې صرف پنځلس زره وصول شول زره دوې شوي. اوس که هغه دا وائی چه ماته خو صرف پنځلس وصول شوي دي او تا د پنځه ویشو زرو سامان اخستې دي نو ته اوس دا تقسیم کړه چه دواړه برابر شی نو دي داسې نه شی وئیلې او د دي نه برعکس هم کیدې شی چه هغه ته دغه قرضه ټول په ټوله ملاوښوه او چاچه سامان او نقدې اخستې وې د شپې غل راغلو ټول سامان نی یوو نو د شلو زرو ټول سامان لاړو. نقدې صرف پنځه زره بچ پاتې شوي. اوي دي وینا شروع کړي چه ماله خو لاس ته صرف پنځه زره راغلې باقی شل خو په غلا کښې لاړې. لهذا اوس ته خپلې پنځه ویش زره تقسیم

(۱) فتح الباری: ۵۸۶/۴.

(۲) فتح الباری: ۵۸۶/۴.

(۳) التمریفات للجرجانی ص: ۴۶.

کړه او خپلې اوزما پیسې برابر کړه نو دې داسې مطالبه نه شی کولې
 د اهل میراث د تخارج تشریح - دغه شان تخارج د اهل میراث هم وی مثلاً پلار مړ شو د هغه
 دوه خامن دی او د مال متروکه بعینه هم دغه سابقه ترتیب دې چه هغه پنخوس زړه پریځي دی
 پنځه ویش زړه عین او پنځه ویش زړه دین دې عین یو واخستو او دین بل واخستو بیا د دغه
 تخارج نه پس په هغوی کښې د یوکس حصه هلاکه شوه نو هغه خپل شریک ته داسې نه شی
 وئیلې چه ته خپل مال دوباره تقسیم کړه چه زه او ته دواړه برابر شو

حضرت ابن عباس رضی الله عنهما د تعلیق مقصد - حضرت امام بخاری رحمه الله د ابن عباس رضی الله
 اثر امام ابو حنیفه رحمه الله او د صاحبینو رحمه الله د تردید د پاره پیش کړې دي ځکه چه امام صاحب
 رحمه الله او صاحبین رحمه الله دا فرمائی چه د حواله کولونه پس محتال ته د محیل طرف ته رجوع
 کولو حق حاصل نه دي بغیر د یو خصوصو تونونه چه په هغې کښې رجوع کولې شی امام بخاری
 رحمه الله دا خودل غواړی چه کله محتال اول راضی شوې وو چه زه به د محتال علیه نه خپلې
 پیسې وصول کوم نو که اوس هغه ضائع کیږي نوضائع دې شی لکه څنگه چه هلته په تخارج
 کښې د یوکس حصه ضائع شوې لکه چه امام بخاری رحمه الله حواله مسنله په تخارج باندې قیاس
 کړې ده (۱)

د تعلیقات تفصیل - حضرات حسن او قتاده رحمهما الله اقوال، اثرم رحمه الله او علامه ابن ابی شیبه
 رحمه الله په خپل سنن او مصنف کښې نقل کړی دی (۲) او د حضرت ابن عباس رضی الله اثر علامه ابن
 ابی شیبه رحمه الله په خپل مصنف کښې حدثنا ابن عیینه عن عمرو بن دینار عن عطاء په طریق سره
 ذکر کړی دی (۳)

احديث ۱۲۱۶۶ (۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ
 أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَطْلُ الْغَنِيِّ
 ظُلْمٌ، فَإِذَا أَتَيْتُمْ أَحَدَكُمْ عَلَى مِلْيَ فَلْيَتَّبِعْ». [۲۱۶۷، ۲۲۷۰]

ترجمه - نبی کریم ﷺ فرمائیلي دي چه د مالدار د طرف نه د قرض په ادا کولو کښې تیل تال
 کول ظلم دي او چه د چا قرض چا مالدار ته حواله کړې شی نو هغه قبلول پکار دی

(۱) عمدة القاری: ۱۵۵/۱۲ فتح الباری: ۵۸۶/۴.

(۲) فتح الباری: ۵۸۶/۴ عمدة القاری: ۱۵۴/۱۲.

(۳) فتح الباری: ۵۸۶/۴.

(۴) وأخرجه مسلم في صحيحه في كتاب المساقاة باب تحريم مطل الغني: ۳۹۷۸ حديث رقم: ۲۹۲۴
 والترمذي في كتاب البيوع عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم والنسائي في كتاب البيوع حديث
 رقم: ۴۲۰۹، ۴۶۱۲ وأبو داود في كتاب البيوع باب في المطل، حديث رقم: ۲۹۰۳، وأحمد في مسنده حديث
 رقم: ۷۸۲۸ ۷۲۲۶، ۷۰۳۴.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف: دا عبدالله بن يوسف تنیسی رحمته الله دی. ^(۱)

مالک: امام معروف امام مالک رحمته الله دی. ^(۲)

ابوالزناد: دا عبدالله بن ذکوان ابی الزناد رحمته الله دی. ^(۳)

اعرج: دا اعرج عبدالرحمن بن هرمز رحمته الله دی. ^(۴)

ابوهریره: اود حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوی ده. ^(۵)

حل اللغات: مظل: من نصر مصل الجبل مطلاً، رسنی او پردول. مظل الحديد اوسپنه غزول اود دی نه

المطل بالدين ماخوذ دی. یعنی د چا حق ادا کولو کنبی تیل پال کول. يقال مطلقه و ماطله بحقه.

اتبع: باب افعال نه ماضی مجهول صیغه ده. يقال اتبع فلان بفلان د فلانکی حواله په فلانکی باندې کړې شوه.

تبع: په چا باندې چه ستا مال وی. ^(۷)

فليتبع: سمع نه د امر صیغه ده مطيع او حکم منونکې کیدل، شاته تلل، بعض حضرات دا په

تشديد تاء د باب افتعال نه لولی وقال صاحب الصحاح: وكذلك اتبعتهم وهو افتعلت. ^(۸)

د حديث ترجمة الباب سره مناسبت: د حديث مبارك ترجمة الباب سره مطابقت قوله (فاذا اتبع

احدكم الخ) سره واضح دی. ^(۹)

قوله: (فليتبع): د جمهور علماؤ په نیز دلته صیغه د امر د استحباب د پاره ده. ^(۱۰) یعنی

حضور پاك عليه السلام دائن ته ترغیب ورکوی چه که څوک غنی د یومدیون د طرف نه حواله قبلوی نو

دغه دائن له هم منل پکاردی. او اکثر حنابله ابو ثور ابن جریر او داؤد طیالسی رحمهم الله په

نیز امر وجوبی دی اود بعض حضراتو په نیز دا امراری شادی دی یعنی د مشورې په توگه

حضور پاك فرمائیلى خودا قول شاذ دی. ^(۱۱)

^(۱) کشف الباری: ۱۱۳/۴.

^(۲) کشف الباری: ۲۹۰/۱، ۸۰/۲.

^(۳) کشف الباری: ۱۰/۲.

^(۴) کشف الباری: ۱۱/۲.

^(۵) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

^(۶) الصحاح ص: ۹۹۳.

^(۷) الصحاح ص: ۱۷۴.

^(۸) المصدر السابق.

^(۹) عمدة القاری: ۱۵۵/۱۲.

^(۱۰) فتح الباری: ۵۸۷/۴.

^(۱۱) عمدة القاری: ۱۵۶/۱۲ فتح الباری: ۵۸۷/۴.

حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی ہے: **مطل الغنی قلم** ہفہ ٲولو خلقوته شامل دی ہے کومو ٲہ ٲہ حق لازم وی اوہفہ د دی ہے ادا کولو کنبی ٲیل ٲال نہ کارا خلی لکہ د بنٲی حق ہے خاوند باندی اود غلام حق ہے آقا باندی اود رعایا حق ہے حاکم باندی اود غہ شان برعکس (۱)

۲- باب: اذّا حاک علی ملی فلیس له رد

ٲوک ٲہ یومالدار باندی حوالہ کرے شی نوہفہ رد کول جائز نہ دی او ٲوک ٲہ یوغنی باندی حوالہ کرے نو حوالہ دی قبلوی مطلب دا ٲہ کلہ ٲہ تاباندی د ٲا قرض وی او تاہفہ یومالدار سرے تہ حوالہ کرو اوہفہ ستا د طرف نہ د ضامن ہم جو ٲشو بیادہفے نہ ٲس کہ تہ مفلس شوے نوہفہ لہ ٲکاردی ٲہ ہفہ دی د حوالے والا سرے نہ دخیل قرض د غوبنتلو مطالبہ او کرے اودہفہ نہ دی واخلی

تنبیہ:- داباب د صحیح بخاری د نسخو نہ صرف د علامہ فربری رحمته الله ٲہ نسخہ کنبی دی (۲)
د ترجمۃ الباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمته الله دا فرمائی ٲہ کلہ مدیون دائن یومالدار سرے تہ حوالہ کرو اوس دائن تہ ہیخ حق نشہ ٲہ ہفہ دا حوالہ رد کرے د غہ شان د غہ غنی لہ ہم ٲکاردی ٲہ ہفہ دا حوالہ قبولہ کرے

د علمائو د اختلاف بیان:- لکہ ٲہ تیرشو ٲہ حوالہ کنبی درے کسان وی ① محال ② محتال ③ محتال علیہ یا محال علیہ سوال دادے ٲہ د حوالے دپارہ ددی دریوارو رضامندی شرط دی د احنافو ٲہ نیز د دریوارو رضامندی ضروری دہ او دلیل نی دادے ٲہ قرضہ د محتال حق دی اودا قرضہ ٲہ حوالہ سرہ منتقل کیے لیکن د خلقو ٲہ ذمو کنبی دیر تفاوت کیے بعض خلق بامروت او ٲہ معاملاتو کنبی بنہ کھرہ وی او ددی برعکس بعض خلق د ٲیل ٲال کونکی او دنہ ورکونکی قسم ٲہ شان وی نوکہ د محتال رضامندی مشروط نہ وی نو اکثر محتال ٲہ ضرر اونقصان کنبی اختہ کیدی شی ٲہ دی طریقہ کہ ٲرتہ محتال علیہ یوداسے سرے مقرر کرے ٲہ بد کردار او نہ ورکونکی وی ٲہ داسے صورت کنبی د محتال دپارہ خپلہ قرضہ وصول کول دیر متعذر او گران شی نوہم ددی وجے نہ د محتال رضامندی شرط کرے شوہ (۳)

اود محتال علیہ رضامندی ٲکہ ضروری دہ ٲہ د حوالہ مطلب د محیل د طرف نہ ٲہ محتال علیہ باندی قرض لازم کول دی او لزوم بغیر د التزام نہ نہ شی کیدی گنی ہر سرے بہ د بل ٲہ ذمہ باندی ٲہ ٲہ غوا ٲی لگولے شی ددی د پارہ ٲہ محتال علیہ باندی د قرضی لازم کولو دپارہ ضروری دی ٲہ ہفہ ٲخپلہ دا ٲہ خپل خان باندی لازم کرے او ٲہ کلہ محتال علیہ ٲہ خپل خان باندی لازم کرہ نومعلومہ شوہ ٲہ د محتال رضامندی اوشوہ لہذا دی سرہ دا معلومہ شوہ ٲہ محتال علیہ باندی د قرضی لازم کولو دپارہ دہفہ رضامندی ہم مشروط دہ

(۱) فتح الباری: ۴/۵۸۸

(۲) إرشاد الساری: ۵/۲۵۴ وعمدة القاری: ۱۲/۱۵۷

(۳) الهدایة شرح بداية المبتدی: ۵/۳۲۸

۱) اویاتی شوه محیل نو په قدوری او عام متون کښې خو هم داسې دی چه د حواله د صحیح کولو دپاره د محیل رضامندی هم مشروط ده ۲) لیکن امام محمد بن حسن الشیبانی رحمته الله په زیادات کښې فرمائی چه حواله د محیل د رضامندی نه بغیر هم صحیح ده.

مالکیه وائی چه محیل او د محال رضامندی ضروری ده او د محال علیه رضامندی هغه وخت ضروری ده چه کله په محال او محال علیه کښې د بنمنی وی شوافع حضرات فرمائی چه د محیل محال رضا خوش شرط دې او د محال علیه د رضامندی باره کښې د حضرات شوافع دوه اقوال دي: یو قول دادې چه د ده رضاهم شرط دې او د دویم قول مطابق شرط نه دې حنابله وائی د محیل رضا ضروری ده د محال او محال علیه رضامندی ضروری نه ده ۳)

د ترجمه الباب د اطلاق نه په ظاهره د امام بخاری رحمته الله مسلك هم دغه معلومیږي اوداهم احتمال دې چه د امام بخاری په نیزچه د محال رضا شرط نه وی د محیل او محال علیه رضا

شرط وی ځکه چه هغه فرمائی اذاحال علی ملی فلیس له رد یعنی محال ته د رد کولو حق نشته نولکه د محال رضا هغه خارج گرځوی وړاندې فرمائی من اتبع علی ملی فلیتبع ددې مطلب هم دغه دې چه کوم سړې یو مالدار ته حواله کړې شو نو هغه له پکار دی چه د هغه مالدار کورته لاړشی او د هغه نه دې قرض او غواړی هغه ته د چان چو کولو هیڅ حق نشته.

قوله: معناه إذا كان لاحد عليك شيء الخ: یعنی په تاد چا قرض دې تا دا قرضه په یو مالدار باندې حواله کړه اودا مالدار دا ضمانت وړکړی چه ستا قرضه به هغه ادا کړی تردې ځائی خو خبره ټیک ده. دې نه پس وړاندې وائی چه فان أفلست که چرې ته مفلس شی نوته خو د وړاندې نه مفلس وې په دې وجه خودې قرض نه ورکولو او خپل قرض دې بل ته حواله کړې وو. خبره خو داسې کیدل پکار دی چه هغه محال علیه مفلس شی غرض دا چه دلته دا عبارت فان أفلست الخ مهمل اوبې کاره دې او هم دغه وجه ده چه په مصری نسخو کښې دا عبارت نشته او نه د حافظ ابن حجر رحمته الله په نسخه کښې شته اونه د علامه عینی قسطلانی کرمانی او سندھی رحمهم الله په نسخو کښې شته. ۴)

د علامه انور شاه کشمیری رحمته الله قول: حضرت شاه صاحب فرمائی چه د افلاس محیل هیڅ مطلب نشته په فقه کښې د دې جزئیات خو موجود دی چه محال علیه که چرته مفلس شی نو څه به کیږي لیکن دا جزئیات چه که محیل مفلس شی د فقه په کتابونو کښې ذکر نشته. ۵)

۱) المصدر السابق.

۲) المصدر السابق.

۳) بداية المجتهد: ۵/۲۹۲ ولامع الدراری: ۶/۱۹۳ - ۱۹۴.

۴) فتح الباری: ۴/۵۸۸ إرشاد الساری: ۵/۲۵۳ عمدة القاری: ۱۲/۱۵۷ وشرح الکرمانی: ۱۰/۱۱۷.

۵) فیض الباری: ۳/۲۸۱.

د حضرت گنگوهی رحمته او حضرت شیخ الحدیث رحمته قول: حضرت گنگوهی رحمته او حضرت شیخ الحدیث رحمته ددې قول یو حکمت بیان کړې دې چه محتال علیه پسې شاته لگیدل اودهغه نه مطالبه کول هغه وخت ده کله چه محیل مفلس وی او که محیل مفلس نه وی نو په دغه صورت کښې محتال ته اختیار دې چه غواړی نو دمحیل نه دې مطالبه اوکړی او که غواړی نو دمحتال علیه نه دې مطالبه اوکړی. دابله خبره ده چه د احنافو مسلک بل دې خوددې عبارت مفهوم هم دا راوخی اوبنکاره خبره ده چه دا به په هغه صورت کښې وی چه د امام بخاری رحمته مسلک د رجوع باره کښې هغه وی کوم چه خامس مذهب دې حافظ ابن حجر رحمته بیان کړې وو چه څنگه مکفول ته کفیل او مکفول عنه دواړو ته د رجوع کولو حق وی دغه شان په حواله کښې محتال او محتال علیه او محیل دواړو نه د مطالبې حق شته ^(۱) او که چرې دا اووئیلې شی چه د امام بخاری مسلک د رجوع باره کښې څلورم مذهب دې کوم چه د امام مالک رحمته وو نو بیا به د حضرت شیخ رحمته تقریر په دې باندې نه منطبق کیږی.

[حدیث ۲۱۶۷] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ أَبِي زَكْوَانَ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَظْلُ الْغَنِيِّ ظَلَمٌ، وَمَنْ أَتْبَعَ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ» (۲) [ر: ۲۱۶۶]

ترجمه: رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائی چه د مالدار د طرف نه په قرض ادا کولو کښې یال تیل کول ظلم دې اوجه د چاقرض یو مالدار ته حواله کړې شی نو هغه قبلول پکار دی.

رجال الحديث

محمد بن یوسف: د امحمد بن یوسف بیکندي رحمته دې. ^(۳)

سفیان: دا سفیان ثوری رحمته دې. ^(۴)

ابن ذکوان: دا عبدالله بن ذکوان رحمته دې. ^(۵)

اعرج: دا عبدالرحمن بن هرمز اعرج رحمته دې. ^(۶)

ابوهریره: او د حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. ^(۷)

د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت: د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت قوله: من اتبع علی ملى فليتبع سره واضح دې.

(۱) لامع الدراری: ۱۷۹/۶.

(۲) مرتخریجه فی الباب السابق.

(۳) کشف الباری: ۳۸۷/۳.

(۴) کشف الباری: ۲۷۸/۲.

(۵) کشف الباری: ۱۰/۲.

(۶) کشف الباری: ۱۱/۲.

(۷) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

۳- باب: إن أحال دين الميت على رجل جاز

که د یومړي قرض د یوزوندي سړي طرف ته

منتقل کړې شي، حواله کړې شي، نو جائز دي

د ترجمه الباب مقصد - تراوسه پورې خو حواله د داسې مديون طرف ته کیدله کوم چه ژوندي وو لیکن چه یوسړې مړ شو اود هغه د قرض حواله په چا باندې کولې شي نو دا هم جائز ده. اشکال - په دې کښې دا اشکال کیږي چه د دې تعلق خو حواله سره دې نه ځکه چه د مړي د قرض ورکولو ذمه واری چه څوک اخلي یوهغه خو به کفیل وی هغه ته محتال علیه څنگه و نیلې شي؟

د علامه ابن بطلال رحمته الله جواب: - شارح بخاری علامه ابن بطلال رحمته الله د دې دا جواب ورکړې دې چه په اصل کښې امام بخاری رحمته الله کفاله د حواله په ضمن کښې ذکر کوي ځکه چه په دواړو کښې یوقدر مشترک دې چه مطالبه د یوسړي نه د بل سړي په ذمه کیږي د دې مناسبت په وجه امام بخاری رحمته الله دامسئله سره د دې چه کفاله سره متعلق ده دلته په حواله سره تعبیر کړې ده. (۱) باقی پاتې شوه دا خبره چه د مړي د قرض کفالت او ضمانت جائز دي که نه، دامختلف فیها مسئله ده

د علماء و اختلاف بیان: - جمهور علماء یعنی ابن ابی یعلی رحمته الله امام محمد رحمته الله امام ابو یوسف رحمته الله امام شافعی رحمته الله قول دادې چه داسې کفالت جائز دي او بیا دا د مړي د مال نه د رجوع کولو هیڅ حق نشته ځکه چه هغه په خپل دې ضمان کښې متبرع او متطوع دي. او ولا رجوع فی التبرعات. د امام مالک رحمته الله نه یو روایت دادې که چرې هغه او وائی چه زه ضامن یم دې دپاره چه زه روستو د مړي مال ته رجوع او کړم نو هغه ته د رجوع کولو حق حاصل دي. خو که د مړي څه مال نه وی او ضامن ته د دې علم هم وی نو بیا به دهغه د رجوع حق نه وی. امام ابو حنیفه رحمته الله فرمائی گه چرې مړي د ضمان په اندازه مال پریخودې دې نودهغه د طرف نه به ضمان صحیح وی او که چرې هغه مال نه وی پریخودې نو ضمان به صحیح نه وی. (۲)

د امام ابو حنیفه رحمته الله په مسلک باندې اعتراض او دهغې جواب: - دلته دا اشکال پیدا کیږي چه په حدیث باب کښې خو موجود دی چه داسې ضمانت کول صحیح دی نو د دې جواب به د احنافو د طرف نه دا وی چه حدیث په تبرع باندې محمول دي په کفاله کښې چه کوم لزوم وی هغه دلته مراد نه دي. بعض حضرات مثلاً ابن المنذر رحمته الله وغیره فرمائی چه فتخالف ابو حنیفه رحمه الله تعالى هذا الحديث. (۳) یعنی امام ابو حنیفه رحمته الله دلته د حدیث مخالفت کړې دي.

(۱) شرح صحیح بخاری لابن بطلال: ۴/۱۹۶.

(۲) فتح الباری: ۴/۵۹۰ شرح البخاری لابن بطلال: ۴/۱۹۶.

(۳) شرح صحیح البخاری لابن بطلال: ۴/۱۹۶.

دعلامه عینی تنبیہ: علامہ عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی کہ داسی وینا کول دیر خلاف ادب او گستاخی ده چه د امام اعظم ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ په شان متورع او محتاط سری یو صحیح او ثابت حدیث باندې د خبریدو نه باوجود د هغې مخالفت او کړې (او د هغوی مسلک خود احادیث ضعیفه په مقابلہ کښې هم قیاس پریخودل په علماؤ کښې مشهور دی). په دې وجه د ادب تقاضا داده چه داسې اووئیلې شی چه امام صاحب په دې حدیث باندې عمل ترک کړې دې او د ترک عمل وجه یا خودا ده چه دا حدیث د هغوی په نیز ثابت نه دې یا هغه ددې نه واقف شوې نه دې یا د هغوی په نیز ددې حدیث منسوخ کیدل معلوم شوی دی. او د څلورو ابوابو نه پس راتلونکې د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ حدیث په دې حدیث مذکور په نسخ باندې هم دلالت کوی. قوله صلی الله تعالی علیه: أنا اولی بالمؤمنین من أنفسهم الخ. (یعنی زه د مسلمانانو پخپله د هغوی د ذات نه هم زیات مستحق یم په دې وجه چه اوس کوم یو مسلمان وفات شي او هغه قرضدارې پاتې شو نو د هغه قرض زما په ذمه. خو چه کوم مسلمان مال پریږدي او هغه د هغه (ارثانو) حق دې. دغه شان نور هم دیر احادیث دی چه په دې مضمون باندې دلالت کوی لکه پته علامه قرطبی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه د مړي د قرض التزام کولو کښې دا احتمال موجود وي چه دا د حضور پاک د کریمانه اخلاق مقتضی د وجې نه تبرعاً واحساناً وو نه چه داسې کول وجوباً اولزاماً وو. (۱)

[حدیث ۲۱۶۸] (حدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَتَى بِجَنَازَةٍ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا. فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ». قَالُوا لَا. قَالَ «فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا». قَالُوا لَا. فَصَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ أَتَى بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ «هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ». قِيلَ نَعَمْ. قَالَ «فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا». قَالُوا ثَلَاثَةٌ دَنَانِيرَ. فَصَلَّى عَلَيْهَا، ثُمَّ أَتَى بِالثَّالِثَةِ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا. قَالَ «هَلْ تَرَكَ شَيْئًا». قَالُوا لَا. قَالَ «فَهَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ». قَالُوا ثَلَاثَةٌ دَنَانِيرَ. قَالَ «صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ». قَالَ أَبُو قَتَادَةَ صَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَعَلَى دَيْنِهِ. فَصَلَّى عَلَيْهِ. [۲۱۷۳]

ترجمه: حضرت سلمه بن اکوع رضی اللہ عنہ فرمائی چه زه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښې حاضر ووم چه یوه جنازه راوړلې شوه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم تپوس او کړو آیا په ده باندې څه قرض شته؟ صحابه کرامو رضی اللہ عنہم او فرمائیل نه هیڅ قرض پرې نه وو. حضور پاک معلومات او کړل چه څه میراث ئی هم پریخودې ده؟ صحابه کرامو رضی اللہ عنہم عرض او کړو نه (څه میراث ئی هم نه دې پریخودې) بیا حضور پاک د هغه د جنازې مونځ او کړو. ددې نه پس یوه بله جنازه راوړلې شوه صحابه کرامو

(۱) سیاتی تخریجه.

(۲) عمدة القاری: ۱۶۰/۱۲.

(۳) وأخرجه احمد رحمۃ اللہ علیہ فی مسنده رقم: ۱۵۹۱۳ والنسائی فی سننه کتاب الجنائز رقم: ۱۹۳۵ وانظر تحفة

الاشراف: ۴/۴۷.

عرض اوکړو حضور پاک دده جنازه هم تاسو اوکړئ. حضور پاک پښتنه اوکړه چه په مړی دچا قرض وو؟ هغوی عرض اوکړو او وو. حضور پاک بیاتپوس اوکړو څه میراث ئی پریخودې دې؟ خلقو عرض اوکړو چه درې دیناره ئی پریخې دی رسول الله ﷺ دهغه هم جنازه اداکړه بیا دریمه جنازه راوړلې شوه. صحابه کرامو عرض اوکړو د ده جنازه هم تاسو اوکړئ. حضور پاک تپوس اوکړو څه میراث ئی پریخودې دې؟ صحابه کرامو عرض اوکړونه. حضور پاک بیا پښتنه اوکړه په ده د چا قرض وو؟ صحابه کرامو عرض اوکړو او درې دیناره وو. رسول الله ﷺ په دې باندې ارشاد وفرمائیلو دخپل ملگری د جنازې مونځ هم تاسو اوکړئ. حضرت ابوقتاده (رضی الله عنه) چه خپل یوملگری د دې عظیم فضیلت نه محروم کیدوسره اولیدو، وئې ونیل یارسول الله! تاسو د ده جنازه اوکړئ دده قرض به زه اداکړم. حضور پاک دهغه جنازه اوکړه.

رجال الحديث

مکی بن ابراهیم:- دا مکی بن ابراهیم (رضی الله عنه) دې. (۱)
یزید بن ابی عبید:- دا یزید بن ابی عبید مولى سلمه بن اکوع (رضی الله عنه) دې. (۲)
سلمه بن الاکوع:- او د سلمه بن اکوع (رضی الله عنه) تذکره هم تیره شوې ده. (۳)
د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت:- د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت علامه ابن بطال (رحمته الله علیه) قول په ذریعه سره ښه په ذهن کښې راتلې شی کوم چه شاته ذکر شوې دې. (۴) بل قوله: وعلى دینه سره هم د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت واضح دې. (۵)
فوائد:- په دې حدیث مبارک کښې تنبیه ده چه بنده بغیرد سخت ضرورت نه هیڅ کله قرض نه اخلی ځکه چه د رسول الله ﷺ په اهتمام سره معلومات کول اوبیا د داسې قرض داری کیدو په صورت کښې چاچه څه مال هم نه وی پریخودې د رسول الله ﷺ دهغه د جنازې کولونه انکار دیرزیات سخت وعید دې. (۶)
دا معمول په شروع زمانه کښې ووبیاچه کله الله تعالی حضور پاک ﷺ ته فتوحات ورکړل نو حضور پاک به د قرض داری قرض په خپله ذمه اخستو او جنازه به ئې کوله. (۷) بل په دې حدیث کښې چونکه فصلی علیه او اتی بجنازة الفاظ موجود دی کوم چه د کتاب الحواله په براعت اختتام باندې هم دلالت کوی. اودا حدیث دامام بخاری په ثلاثیات (۸) کښې اووم حدیث دې. (۹)

(۱) کشف الباری: ۴۸۱/۳.

(۲) کشف الباری: ۱۸۲/۴.

(۳) کشف الباری: ۱۸۳/۴.

(۴) عمدة القاری: ۱۵۸/۱۲.

(۵) إرشاد الساری: ۲۵۵/۵.

(۶) إرشاد الساری: ۲۵۵/۵.

(۷) فتح الباری: ۵۹۰/۴.

(۸) د ثلاثیات باره کښې تفصیلی مضمون د کتاب آخره کښې اوگورئ. (مرتب).

(۹) عمدة القاری: ۱۵۸/۱۲.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۴- کتاب الکفالة

کفالة لغة ضم كولو او ملاوولوته وائی او په اصطلاح کښې ضم الذمة إلى الذمة في المطالبة یعنی یوه ذمه بلې ذمه سره په مطالبه کښې ملاوولوته وائی. (۱) اوداهم ونیلې شوي دي چه کفاله یوه ذمه بلې ذمه سره په دین کښې ملاوولوته وائی. لیکن صاحب دهدایه رحمته الله علیه د اولنی تعریف

تصحیح کړې ده. (۲) بل کفالة ته حباله، ضمانه او زعامة هم ونیلې شي. اوس دلته یوڅو الفاظو باندې پوهیدل په مسائلو د پوهیدو کښې د آسانتی سبب دي: کفیل کفالت کونکي.

مکفول عنه: د چا د طرف نه چه کفالت اوکړې شي.

مکفول به: د کوم څیز چه کفالت اوکړې شي.

مکفول له: د چا د پاره چه کفالت اوکړې شي. (۳)

۱- باب: الکفالة في القرض والديون بالابدان وغيرها

د قرض اودین په معامله کښې د چا شخصي وغيره (مالی) ضمانت اختل

په قرض اودین کښې فرق: په قرض اودین کښې فرق دادي چه دین ماوجب في الذمة ته وائی یعنی کوم چه د چا په ذمه واجب وی که هغه په هرڅه وجه واجب شوي وی مثلاً یوڅیز نی واخستو نو د هغې ثمن په ذمه کښې واجب شو دا دین دي. یاد چا یوڅیز نی غصب کړو او هغه ختم شو نو د هغې قیمت په ذمه باندې دین دي. یا قصداً نی د چا یوڅیز ضایع کړو نو د هغې قیمت په ذمه باندې دین دي. په دې ټولو صورتونو کښې قیمت او ثمن په ذمه باندې دي په دې وجه دي ته دین وائی او په قرض کښې دا وی چه یوسړې د بل کس نه د خپل ضرورت د پاره پیسې غواړي او هغه نی ده ته ورکړي قرض خاص دي اودین عام دي. (۴)

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله علیه د ابنانی چه د قرض اودین په معاملاتو کښې کفاله کول جائز ده او کفاله بالابدان وغیرها لفظ زیاتولو سره امام بخاری رحمته الله علیه د دې طرف ته اشاره کړې ده

چه کفاله بالابدان او کفاله بالمال دواړه جائز دي اوه دغه د جمهورو مسلک دي. د فقهاء اختلاف: جمهور علماء یعنی امام ابوحنیفه امام مالک لیث ثوري اوزاعی او امام احمد وغیرهم رحمهم الله د کفاله بالابدان د جواز قائل دي. اود امام شافعی رحمته الله علیه قول جدید

(۱) موسوعة كشاف اصطلاح الفنون والعلوم: ۱۳۶۸/۲.

(۲) نصب الراية مع الهداية: ۱۵۵/۴.

(۳) طلبة الطلبة للنسفي رحمته الله علیه مع تخريج شيخ خالد عبدالرحمن عك. وكشاف اصطلاحات الفنون والعلوم: ۱۳۶۸/۲.

(۴) عمدة القاري: ۱۶۱/۱۲ إرشاد الساري: ۲۵۷/۵.

د عدم جواز دې اود داؤد ظاهري عليه السلام هم دغه مسلك دې. (۱) امام بخاري رحمه الله بهر حال د جمهورو د مسلك تائيد كړې دې اود كفال له بالابدان د جواز د پاره ئې دوه آثار هم پيش كړي دي. د عدم جواز د قائلينو دليل: لانه كفل بما لا يقدر على تسليمه اذ لا قدرة له على نفس المكفول به بخلاف الكفالة بالمال، لان له ولاية على مال نفسه. (۲) يعنى ددې د پاره چه كفيل د يوداسي خيز كفيل شوې دې د كوم په حواله كولو چه هغه قدرت نه لري خكه چه دهغه د مكفول به په نفس باندې هيڅ قدرت حاصل نه دې. په خلاف د كفال له بالمال چه كفيل ته په خپل مال باندې مكمل قدرت حاصل دې. په دې سره هغه د مكفول له حق ادا كولي شي. اود احضرات دا هم فرمائي چه كفال له بالنفس كيدو د وجې ددې مشابهت شوې دې كفال له فى الحدود سره نولكه څنگه چه په مشبه به كنبې كفالته جائز نه دې دغه شان په مشبه كنبې هم جائز نه دې. (۳)

د جمهورو دليل: د جمهورو دليل د رسول الله صلى الله عليه وسلم ارشاد مبارك دې. الزعيم غارم. (يعنى كفيل ضامن دې اودا حديث د خپل اطلاق د وجې نه په دوه قسمه مشروعت ته شامل دې. د شوافع د دليل جواب صاحب هدايه رحمه الله دا وركړې دې چه لانه يقدر على تسليمه بطريقه بان يعلم الطالب مكانه فيخل يينه ويينه ويستعين باعوان القاص في ذلك. (۴)

يعنى كفيل د مكفول به نفس حواله كولو باندې په دې طريقه قادر دې چه كفيل مكفول له ته دهغه ځانې اوبشائي اود مكفول له او مكفول به په مينځ كنبې تخليه او كړي يا په دې باره كنبې د قاضي د معاونينو نه امداد واخلي.

قَالَ أَبُو الزَّيْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْأَسْلَمِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - بَعَثَهُ مُصَدِّقًا، فَوَقَعَ رَجُلٌ عَلَى جَارِيَةِ امْرَأَتِهِ، فَأَخَذَ حَمْزَةُ مِنَ الرَّجُلِ كَفِيلًا حَتَّى قَدِمَ عَلَى عُمَرَ، وَكَانَ عُمَرُ قَدْ جَلَدَهُ مِائَةَ جَلْدَةٍ، فَصَدَّقَهُمْ، وَعَذَرَهُ بِالْجَهَالَةِ.

د حمزه بن عمرو الاسلمى رحمه الله دا اثر امام ابو جعفر طحاوى رحمه الله موصولاً او مفصلاً ذكر كړې دې. (۵)

ترجمه: حضرت حمزه بن عمرو الاسلمى رحمه الله فرمائي (امير المؤمنين) حضرت عمر رضي الله عنه په (خپله زمانه خلافت كنبې) هغه مصدق (صدقه وصول كونكې جوړ كړو وئې ليكلو چرته چه به هغه صدقه وصول كوله) هلته يو سړى د خپلې ښځې وينځې سره كوروالي كړې وو. حضرت

(۱) بداية المجتهد: ۲۸۵/۵.

(۲) نصب الراية مع الهداية: ۱۱۵/۴ الموسوعة الفقهية: ۳۰۶/۳۴.

(۳) بداية المجتهد: ۲۸۵/۵.

(۴) أخرجه أبو داود في كتاب البيوع والاجارات باب في تضمين العارية حديث رقم: ۳۵۶۵ والترمذي في كتاب البيوع باب العارية مؤداة حديث رقم: ۱۲۶۵.

(۵) نصب الراية مع الهداية: ۱۱۵/۴.

(۶) شرح معاني الآثار: ۴۷/۳ باب الرجل يزني بجارية امرأته تغليق التعليق: ۲۸۹/۳.

حمزه رضی اللہ عنہ اول دھغه د یوسری نه ضمانت واخستو تردې چه هغه د حضرت عمر رضی اللہ عنہ په خدمت کښې حاضر شو. حضرت عمر رضی اللہ عنہ اول دې سړی ته د سلو کورو سزا ورکړې وه په دې وجه هغوی رضی اللہ عنہ د دغه خلقو تصدیق اوکړو او (مسئله) نه پیژندلودو چې نې هغوی رضی اللہ عنہ د ده عذر قبول کړې وو.

رجال الحديث

ابوالزناد:- دا ابولزناد عبدالله بن ذکوان رضی اللہ عنہ دې. ^(۱)
 محمد بن حمزه ابن عمرو اسلمی هجازی رضی اللہ عنہ:- د خپل پلار حضرت حمزه بن ابن عمرو اسلمی رضی اللہ عنہ نه روایات نقل کوی چاته چه د صحابیت شرف حاصل دې. ^(۲)
 تلامذه:- د هغوی نه اسامه بن زید لیشی، د هغوی دواړه خامن حمزه بن محمد بن حمزه اسلمی ابوبکر بن محمد بن حمزه اسلمی، ابوالزناد عبدالله بن ذکوان، کثیر بن زید اسلمی رحمهم الله روایات نقل کوی. ^(۳)
 ابن حبان رضی اللہ عنہ په ثقات کښې د هغوی رضی اللہ عنہ تذکره کړې ده. ^(۴) امام بخاری رضی اللہ عنہ هم استشهداً د هغوی روایت نقل کړې دې. امام ابوداؤد په سنن کښې امام نسائی عمل الیوم واللیلة کښې د هغوی نه روایت نقل کړې دې. ^(۵) ابومحمد علی بن احمد ابن حزم ظاهری اندلسی رضی اللہ عنہ دې ضعیف ګرځولې دې. لیکن دا د ابومحمد ابن حزم ظاهری رضی اللہ عنہ تشدد دې اود هغه په دې قول باندې نکیر کړې شوې دې.

کما قال ابن حجر رحمه الله تعالى: ضعفه ابن حزم رحمه الله تعالى وعاب ذلك عليه القطب الحلبي رحمه الله تعالى وقال لم يضعفه قبله احد انتهى وقال ابن قطان رحمه الله تعالى: لا يعرف حاله. ^(۶)

حمزة بن عمرو:- حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی اللہ عنہ تذکره کتاب الصوم باب الصوم فی السفر والافطار کښې تیره شوې ده.

تشریح:- دلته په دې حدیث کښې لونی اختصار دې. امام طحاوی رضی اللہ عنہ د دې تفصیل نقل کړې دې چه حضرت عمر رضی اللہ عنہ حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی اللہ عنہ د صدقه وصول کولو دپاره لیکلې وو. په یو مقام تیریدو هغه واوریده چه یو سړې خپلې ښځې ته وائی اذی صدقه مال مولک ته د خپل مولی د مال صدقه اوکړه او ښځې وئیل بل انت فاد صدقه مال ابنک ته د خپل خونی د مال صدقه اوکړه. حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی اللہ عنہ چه کله دا خبره واوریده نو هغه

^(۱) کشف الباری: ۱۰/۲.

^(۲) تهذیب الکمال: ۹۶/۲۶.

^(۳) حواله مذکوره.

^(۴) الثقات لابن حبان رضی اللہ عنہ: ۳۵۷/۷.

^(۵) تهذیب الکمال: ۹۶/۲۵.

^(۶) تهذیب التهذیب: ۱۲۷/۹.

دوی پسې شو او معلومه نې کره چه څه قصه ده؟ نو خلقو هغه ته اوخودل چه دده ښځه په اصل کښې یوه وینځه وه. ده دخپلې ښځې وینځې سره کوروالې کړې وو او په دغه کوروالی سره د دغه وینځې یوځونی هم پیدا شوې وو روستو نې ښځې دغه وینځه آزاده کړې وه او هغه آزاده شوې وینځه مړه شوه ددې وینځې د طرف نه دهغې ځونی ته څه مال دمیراث په توگه ملاو شوې وو ددغه مال باره کښې د ښځې اوځاوند په مینځ کښې جگړه کیدله حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه اوونیل چه تاد خپلې ښځې وینځې سره زنا کړې وه زه خو به تا خامخا رجم کوم نو خلقو اوونیل چه د ده مقدمه خو حضرت عمر رضی الله عنه ته پیش شوې ده او حضرت عمر رضی الله عنه دې سل کورې لگولونه پس پریخودې دې نو حضرت حمزه رضی الله عنه اوونیل ښه ده دده د پاره څوک کفیل راولنی زه پخپله دې حضرت عمر رضی الله عنه ته پیش کوم اوس زما څه کار دې چه دې اخوا دیخوا نه شی. په تاسو کښې څوک دده کفیل جوړشنی دې به حضرت عمر رضی الله عنه ته حاضرولي شی دا کفالت بالابدان وو. نو هغه خلق کفیل شو بیا چه کله دې نه پس حضرت عمر رضی الله عنه ته د ده قصه نقل کړې شوه نو حضرت عمر رضی الله عنه او فرمائیل او ما دې دا اوگنې لوچه دا ناواقف اوبې خبر وو سل کورې وهلو سره مې پریخودو (۱)

ترجمة الباب سره مطابقت: - حضرت حمزه بن عمرو اسلمی رضی الله عنه د خلقو نه د ده حاضر ضمانتی (کفیل) جوړیدو مطالبه کولو سره د کفاله بالابدان مشروعیت مستنبط کړی کما قال الشيخ القسطن رحمه الله تعالى: واستتبط من هذه القصة مشروعية الكفالة بالابدان فان حمزة رضی الله تعالى عنه صحابي وقد فصله ولم ينكره عليه عمر رضی الله تعالى عنه مع كثرة الصحابة رضی الله تعالى عنهم حينئذ. (۲)

د فقهاء گرامو د اختلاف بیان: - که یوسرې دخپلې وینځې سره وطی اوکړې نو دامام مالک رحمته الله او امام شافعی رحمته الله په نیز په هغه به حد جاری کولې شی او هغه به رجم کولې شی. دامام احمد بن حنبل رحمته الله په نیز که چرې ښځې خپله وینځه د ځاوند د پاره حلال کړې وه نو بیا به رجم کولې نه شی بلکه سل کورې وهلو نه پس به پریخودلې شی او که چرې ښځې خپله وینځه د ځاوند د پاره حلال کړې نه وه نو په هغه صورت کښې به رجم کولې شی دامام ابوحنیفه رحمته الله په نیز که هغه وائی چه ما خو حلال گنړلو سره (چه زما د ښځې څیز دې نولکه چه زما څیز دې) هغې سره وطی کړې وه نو په هغه صورت کښې به حد نه جاری کړی یعنی رجم کولې به نه شی او که چرې هغه دا او وائی چه ماته معلومه وه چه دا حرام ده خود دې باوجود ما ورسره وطی اوکړه نو بیا به رجم کولې شی. (۳)

په تعزیر کښې څه حد مقرر دې که نه؟ - قوله: (وكان عمر جلده مائة) داسرې محصن وو

(۱) مرتخریجه تحت قول المصنف رحمه الله تعالى وقال ابو الزناد وعن محمد بن حمزة بن عمرو الاسلمی.

(۲) إرشاد الساری: ۲۵۸/۵.

(۳) لامع الدراری مع تعليقات الشيخ محمد زکریا رحمته الله ۲۰۱/۶.

اوده زنا کړې وه او حضرت عمر رضی الله عنه هغه سل کورې و هلونه پس پریخودو ددې څه وجه ده؟
 د حضرت عمر رضی الله عنه ددې عمل نه استدلال کولوسره امام مالک، ابو ثور، امام ابویوسف او امام
 طحاوی رحمهم الله فرمائی چې تعذیر کښې څه حد مقرر نه دې او که امام چرته او غواړې نوهغه
 د حدود نه تجاوز کولې شی. خود قاضی ابویوسف مشهور قول او د جمهورو په نیزد تعذیر حد
 غیر محدود نه دې بلکه ددې دپاره کورې مقرر دی. د امام احمد بن حنبل رضی الله عنه په نیزبه د لسو نه
 زیاتې کورې په تعذیر کښې نه شی لگولې او هم دغه د امام اسحاق رضی الله عنه قول دې او دویم
 روایت د امام احمد رضی الله عنه نه ددې چې په تعذیر کښې به د حد نه تجاوز نه شی کولې او هم دغه
 د علامه خرقی رضی الله عنه قول مختار دې او هم دا مذهب د امام اعظم ابو حنیفه رضی الله عنه او امام شافعی
رضی الله عنه هم دې. (۱)

د حافظ ابن حجر رضی الله عنه قول:- حافظ ابن حجر رضی الله عنه فرمائی ممکن دی چې د حضرت عمر رضی الله عنه
 مسلک دا وی چې که چرې زانی محصن وی اودا پیژنی چې دا زما دپاره حرام ده نوبیا به هغه
 رجم کولې شی او که چرې هغه جاهل او ناواقف وی نوبیا به د تعذیر سل کورې لگولوسره پرې
 خودې شی. (۲)

وَقَالَ جَرِيرٌ وَالْأَشْعَثُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فِي الْمُرْتَدِّينَ اسْتَبْتَهُمْ، وَكَفَّلَهُمْ. فَتَابُوا وَكَفَّلَهُمْ
 عَشَائِرُهُمْ. وَقَالَ حَمَّادٌ إِذَا تَكَفَّلَ بِنَفْسٍ فَمَاتَ فَلَا شَيْءَ عَلَيْهِ. وَقَالَ الْحَكَمُ يَضْمَنُ.
 یعنی حضرت جریر رضی الله عنه او اشعث رضی الله عنه عبد الله بن مسعود رضی الله عنه ته د مرتدینو باره کښې او وئیل
 چې په هغوی باندې توبه او کړه او د هغوی نه کفیل (ضامن) واخلي (چې بیا مرتد نه شی) نو هغوی
 توبه او کړه او د هغوی ضمانت پخپله هم د هغوی د قبیلې والا ورکړو.
 د حضرت عبد الله بن مسعود رضی الله عنه دا اثر علامه بیهقی رحمته الله موصلاً او مفصلاً نقل کړې دې. (۳)

رجال الحديث

جریر:- دا حضرت جریر بن عبد الله بجلی رضی الله عنه دې. (۴)
 اشعث بن قیس بن معدیکرب بن معاویه کندي:- ابو محمد ددوی کنیت دې صحابیت شرف
 هم ورته حاصل دې. (۵) هغوی رضی الله عنه د حضور پاک نه یوڅو احادیث نقل کړې دی. او په صحاح
 سته کښې د هغوی نه تقریباً څلور احادیث نقل کړې شوی دی. (۶) او د حضرت عمر بن خطاب
رضی الله عنه نه هم هغوی رضی الله عنه یو روایت نقل کړې دې. (۷)

(۱) عمدة القاری: ۱۶۲/۱۲ الامع الدزاری: ۲۰۰/۶.

(۲) فتح الباری: ۵۹۲/۴.

(۳) السنن الکبری للبيهقي: ۷۷/۶ تغلیق التعليق: ۲۹۰/۴.

(۴) کشف الباری: ۷۶۴/۲.

(۵) تهذيب الكمال: ۲۸۶/۳.

(۶) أطراف للمزی: ۱۱/۸.

(۷) حواله بالا.

تلامذه: د هغوی عليه السلام نه حضرت ابراهیم نخعی، جریر بن عبدالله بجلی، ابووانل شقیق بن سلمه اسدی، عامر شعبی، عبدالرحمن بن عبدالله بن مسعود، عبدالرحمن بن عدی کندي، قیس بن حازم، ابواسحاق سبیعی او ابوبصیر عبدی وغیرهم رحمهم الله روایات نقل کوي. او هغوی عليه السلام په آخره کښې کوفه کښې مقیم شوي وو. هلته ئې یو کور جوړ کړو او بیا هم هلته ۶۳ کالو په عمر کښې ۴۰ هجری یا ۴۱ هجری په آخره کښې د هغوی عليه السلام انتقال شوې. (۱)
ابن مسعود: دا حضرت ابن مسعود عليه السلام دي. (۲)

د مذکوره اثر ترجمه الباب سره مناسبت: د مذکوره اثر ترجمه الباب سره تعلق قوله: وکلمهم سره واضح دي. (۳)

تخریج: دا اثر امام بخاری عليه السلام په ډیر اختصار سره ذکر کړې دي. امام بیهقی رحمته الله دا په تفصیل سره بیان کړې دي. (۴) چه حضرت حارثه بن مضرب فرمائی چه ما حضرت عبدالله بن مسعود عليه السلام سره مونځ او کړو د سلام نه پس یوسړې عبدالله بن مسعود عليه السلام له راغلوونی وئیل چه زه د بنوحنیفه جمات سره تیریدم چه د هغه ځائی مؤذن عبدالله بن نواحه ما واوړیدو چه هغه په اذان کښې وئیل ان مسیلمة رسول الله حضرت عبدالله بن مسعود عليه السلام فوری توگه باندي د بنوحنیفه خلق اونیول. د مصنف ابی ابی شیبه رحمته الله په روایت کښې دي چه دا ۱۷۰ کسان وو. (۵) حضرت عبدالله بن مسعود عليه السلام خود عبدالله بن نواحه ست هم هغه وخت والوزولو اوباقی خلقوباره کښې ئې د خلقو نه مشوره او کړه. د حضرت عدی بن حاتم عليه السلام رائي داده چه دوی هم قتل کړه او حضرت جریر عليه السلام او حضرت اشعث عليه السلام او وئیل چه په دوی باندي توبه او کړئی اوددوی نه کفیل واخلى چه دوی به بیا هیڅ قسم گرېنه کوي. نو په هغوی باندي توبه او وېستلې شوه اود هغوی خاندان والاد هغوی کفیلان شو چه بیا به دا خلق داسې حرکت نه کوي.

تنبیه: زمونږ په نسخه کښې استنبه دي دا غلط دي صحیح استنبه دي لکه چه شراح بخاری په نسخو کښې واقع شوي دي.

اوس په دي پوهه شنی چه دا امام بخاری عليه السلام د حضرت حمزه بن عمرو اسلمی عليه السلام واقعه او د حضرت عبدالله بن مسعود عليه السلام اثر ذکر کړې دي په دي سره امام بخاری کفالت بالابدان ثابت کړې دي. او د استدلال حاصل دادي چه کله په حدود کښې کفالت بالابدان جائز دي نو په اموال او دیون کښې خو به په طریقه اولی جائزوي. باقی دا مسئله په خپل ځائی باندي د غور طلب

(۱) الطبقات لابن سعد: ۳/ ۱۳ - ۱۴ تهذیب الکمال: ۳/ من ۲۸۶ - ۲۹۵ وتهذیب التهذیب: ۸/۱ تقریب التهذیب: ۹۱/۱.

(۲) کشف الباری: ۲۵۷/۲.

(۳) عمدة القاری: ۱۶۳/۱۲.

(۴) مرتخریجه تحت قول المصنف وقال ابن جریر والاشعث لعبدالله بن مسعود عليه السلام الخ.

(۵) فتح الباری: ۴/ ۵۹۳ عمدة القاری: ۱۶۳/۱۲.

ده چه ددی تعلق کفالت سره دې هم که نه داخو هسې د استیاق صورت ته پیش کړې شوه سره ددې چه په دې کنبې حقیقی کفالت موجود نه دې. (۱)

ایا په حدود کنبې کفالت بالابدان جائز دې؟ - اوس ددې نه پس یوه مسئله بله ده که په یوسړې باندې حد واجب شوې وی نو دهغه کفیل بالبدن څوک سرې کیدې شی که نه؟ اکثر علماء خود افرمائی چه دلته کفالت بالبدن جائز نه دې که د دغه حقوقو تعلق حقوق الله سره وی او که حقوق العباد سره وی. هم دا مسلک د امام ابوحنیفه، امام احمد بن حنبل قاضی شریح، حسن، اسحاق بن راهویه، ابو عبید او ابو ثور رحمهم الله دې.

او هم دغه قول د امام شافعی رحمته الله علیه د دغه حدودو نه دې کوم چه حقوق الله سره متعلق وی او کوم چه حقوق العباد سره متعلق دی په هغې کنبې د هغوی دواړه قوله دی. یو خائی فرمائی لا کفالة فی حدود الادمي وللعان. یعنی په حدود او لعان کنبې هیڅ کفاله نشته. او یوبل خائی کنبې فرمائی تجوز الکفالة بمن علیه حق اوجد، لانه حق الادمي فصحت الکفالة به کسائر حقوق الادميین. (۲) یعنی په کوم سړی چه څه حق وی دهغه کفاله کول جائزه ځکه چه دا د سړی حق دې لهذا د نورو حقوقو په شان په دې کنبې هم کفاله جائزه.

قوله: وقال حماد إذا تكفل بنفس الخ: - حماد بن ابی سلیمان رحمته الله علیه فرمائی چه یوسړی د چاشخصی ضمانت ورکړو بیا دهغه انتقال اوشو (د انتقال کیدو و چې نه، دهغه ذمه واری ختمیږی او حکم بن عتیبه رحمته الله علیه فرمائیلی دی چه په ذمه واری اوس هم په هغه باندې باقی ده. د حضرت حماد او حکم رحمهما الله تعلیقات امام اثرم شعبه عن حماد والحکم په طریق سره موصولا نقل کړی دی. (۳)

رجال الحديث

حماد: - دا حماد بن ابی سلیمان مسلم اشعری کوفی رحمته الله علیه دې. (۴) څوک چه د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه د مشائخونه دې. (۵)

حکم: - دا حکم بن عتیبه رحمته الله علیه دې. (۶)
د فقهاؤ اختلاف: - په دې تعلیق کنبې امام بخاری رحمته الله علیه یو مستقل مسئله ذکر کړې ده که چرې یوسړې د چا کفیل بالنفس او کفیل بالبدن جوړشی. اوس هغه سړې (مکفول به) مړشی نو په داسې صورت کنبې به د کفیل په ذمه څه مطالبه وی که نه؟ نو امام ابوحنیفه، امام شافعی،

(۱) إرشاد الساری: ۲۵۸/۵ عمدة القاری: ۱۶۳/۱۲.

(۲) المغنی لابن قدامة مقدسی رحمته الله علیه ۱۰۵۸/۱.

(۳) فتح الباری: ۵۹۳/۴.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب قرأ القرآن بعد الحديث وغيره.

(۵) عمدة القاری: ۱۶۳/۱۲.

(۶) کشف الباری: ۴۱۶/۴.

شریح، شعبی، حماد بن سلیمان او حنابلہ رحمہم اللہ فرمائی چہ د کفیل پہ ذمہ ہیخ ذمہ واری نشتہ چونکہ د اصیل پہ ذمہ پاتی نہ شو مړشو نو بیاد کفیل پہ ذمہ به خه پاتی شی ددې حضراتو دلیل دادې چہ کفاله بالنفس بقاء دمکفول بنفسه په بقاء باندې موقوف ده نود هغه مرگ به کفاله ختمه کړی خکه چہ کله مکفول بنفسه مړشو نو کفیل د هغه د حاضرولونه عاجز کیدل ثابت شو او کله چہ کفیل د مکفول به د حاضرولونه عاجز شی نو کفاله بالنفس ساقط کیږی او کفیل به د دغه کفاله نه بری الذمه شی. دویم دلیل دادې چہ کله مکفول بنفسه مړشی نو د هغه نه حاضریدل ساقط شو او چہ کله د هغه نه حاضریدل ساقط شو نو د کفیل نه د هغه حاضرول هم ساقط شو خکه چہ براءت اصیل، براءت کفیل واجب کوی (۱) امام مالک حکم او لیث بن سعد رحمہم اللہ د احضرات فرمائی چہ کفیل به د دغه مال ذمہ واری کوم چہ دمکفول به په ذمہ دې (۲)

د امام بخاری رحمہم اللہ وائی: امام بخاری رحمہم اللہ اختلاف نقل کولوسره خه فیصله نه ده کړی لیکن د هغوی متعلق مشهوره ده چہ کله د هغه خه اختلافی مسئله بیانوی او په هغې کنبې دود آثار پیش کوی نو چہ کوم اثر د هغه وړاندې راوولی هم د هغه د هغه په نیز مختاروی نولکه چہ د امام بخاری په نیز د حماد بن ابی سلیمان کوفی رحمہم اللہ ته به ترجیح حاصله وی.

د تعلیق تفصیل: قال ابو عبد الله: وقال الليث حدثني جعفر بن ربيعة الخ..... د حضرت لیث رحمہم اللہ په دې تعلیق باندې کلام د کتاب البیوع په شروع کنبې باب التجارة فی البحر، حدیث رقم: ۲۰۰۰ په ضمن کنبې او کتاب الزکاة باب ما یستخرج من البحر حدیث رقم: ۲۰۰۰ په ضمن کنبې تیر شوې دې او په هغې کنبې د دې تعلیق موصول کیدو تصریح شوې ده (۳) بل حافظ ابن حجر رحمہم اللہ فرمائی دا تعلیق امام اسماعیلی امام نسائی او امام احمد رحمہم اللہ هم په خپلو سندونو کنبې موصولاً ذکر کړې دې (۴)

احديث ۲۱۶۹ (۵) قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَقَالَ اللَّيْثُ حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ رَبِيعَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ

(۱) الهداية شرح بداية المبتدى: ۲۷۹/۵.

(۲) المغنى لابن قدامة مقدسى: ۱۰۶۱/۱.

(۳) تغليق التعليق: ۲۹۱/۳.

(۴) فتح الباری: ۵۹۳/۴.

(۵) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الزکاة باب ما یستخرج من البحر رقم: ۱۴۹۸ وفی کتاب البیوع باب التجارة فی البحر رقم: ۲۰۶۳ وفی کتاب فی الاستقراض واداء الديون والحجر والتفليس باب إذا أقرضه إلى أجل مسمى أو أجله فی البیع رقم: ۲۴۰۴ وفی کتاب الفی القطة باب إذا وجد خشبة فی البحر أو سوطاً أو نحوه رقم: ۲۴۳۰ وفی کتاب الشروط باب الشروط فی القرض رقم: ۲۷۳۴ وفی کتاب الاستئذان باب من یبدأ فی الکتاب رقم: ۲۶۱ و أخرجه محمد بن فتوح الحمیدی فی الجمع فی أفراد البخاری: ۱۷۹/۳ وأخرجه أحمد فی مسنده: ۲۴۱/۱۶. جامع الاصول کتاب القصص: ۷۸۲۶.

بَنِي هُرْمَزَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَنَّهُ ذَكَرَ
 رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ سَأَلَ بَعْضَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يُسَلِّفَهُ أَلْفَ دِينَارٍ، فَقَالَ اثْنَيْنِ
 بِالشَّهْدَاءِ أَشْهَدُهُمْ. فَقَالَ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا. قَالَ فَأَتَيْنِي بِالْكَفِيلِ. قَالَ كَفَى بِاللَّهِ
 كَفِيلًا. قَالَ صَدَقْتَ. فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ إِلَى أَجَلٍ مُتَمَيَّنٍ، فَخَرَجَ فِي الْبَحْرِ، فَقَضَى حَاجَتَهُ، ثُمَّ
 اتَّخَذَ مَرْكَبًا يَرْكَبُهَا، يَقْدُمُ عَلَيْهِ لِلْأَجَلِ الَّذِي أَجَلُهُ، فَلَمْ يَجِدْ مَرْكَبًا، فَأَخَذَ خَشَبَةً، فَنَقَرَهَا
 فَأَدْخَلَ فِيهَا أَلْفَ دِينَارٍ، وَصَحِيفَةً مِنْهُ إِلَى صَاحِبِهِ، ثُمَّ رَجَعَ مُوَضَّعًا، ثُمَّ أَتَى بِهَا إِلَى الْبَحْرِ،
 فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنِّي كُنْتُ تَسَلَّفْتُ فَلَانًا أَلْفَ دِينَارٍ، فَسَأَلَنِي كَفِيلًا، فَقُلْتُ كَفَى بِاللَّهِ
 كَفِيلًا، فَرَضِيَ بِكَ، وَسَأَلَنِي شَهِيدًا، فَقُلْتُ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا، فَرَضِيَ بِكَ، وَأَتَى جَهْدْتُ أَنْ
 أَجِدَ مَرْكَبًا، أُبْعَثُ إِلَيْهِ الَّذِي لَهُ فَلَمْ أَقْدِرْ، وَإِنِّي أَسْتَوْدِعُكَهَا. فَرَمَى بِهَا فِي الْبَحْرِ حَتَّى وَجَعَتْ
 فِيهِ، ثُمَّ انْصَرَفَ، وَهُوَ فِي ذَلِكَ يَلْتَمِسُ مَرْكَبًا، يَخْرُجُ إِلَى بَلَدِهِ، فَخَرَجَ الرَّجُلُ الَّذِي كَانَ أَسَلَفَهُ
 ، يَنْظُرُ لَعَلَّ مَرْكَبًا قَدْ جَاءَ بِمَالِهِ، فَإِذَا بِالْخَشَبَةِ الَّتِي فِيهَا الْمَالُ، فَأَخَذَهَا لِأَهْلِهِ حَطْبًا، فَلَمَّا
 نَشَرَهَا وَجَدَ الْمَالَ وَالصَّحِيفَةَ، ثُمَّ قَدِمَ الَّذِي كَانَ أَسَلَفَهُ، فَأَتَى بِالْأَلْفِ دِينَارٍ، فَقَالَ وَاللَّهِ مَا
 زِلْتُ جَاهِدًا فِي طَلَبِ مَرْكَبٍ لَا تِيكَ بِمَالِكَ، فَمَا وَجَدْتُ مَرْكَبًا قَبْلَ الَّذِي أَتَيْتُ فِيهِ. قَالَ
 هَلْ كُنْتَ بَعَثْتَ إِلَى بَشَى؟ قَالَ أَخْبِرْكَ أَنِّي لَمْ أَجِدْ مَرْكَبًا قَبْلَ الَّذِي جِئْتُ فِيهِ. قَالَ
 فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَدَّى عَنْكَ الَّذِي بَعَثْتَ فِي الْخَشَبَةِ فَأَنْصَرِفْ بِالْأَلْفِ الدِّينَارِ رَاشِدًا». [١٢٢٧]

ترجمہ:- حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ دے رسول اللہ ﷺ نہ روایت نقل کوی چہ رسول اللہ ﷺ دے بنی اسرائیلو دے یوسری تذکرہ کولو سرہ او فرمائیل چہ هغه دے بنی اسرائیلو دے یوبل سری نہ زر دینار قرض او غوبنسل نو هغه ورته اووئیل چہ اول داسې گواه راوله دے چاہه گواهنی چہ زما اعتباروی. قرض غوبنتونکی اووئیل چہ دے گواه په حیثیت خو بس الله کافی دے بیا هغه اووئیل چہ بنه څوک کفیل (ضامن) راوله قرض غوبنتونکی سری اووئیل چہ دے ضامن په حیثیت سره هم بس الله کافی دے. هغه اووئیل چہ تا رښتونې خبره اوکره اود یومتعین مودې پورې ئی هغه ته قرض ورکړو. دے صاحب قرض واخستو او په سمندری سفر باندې روان شو اوبیا د خپل ضرورتونو پوره کولو سره د څه سورلی (کشتنی وغیره) په لټون کښې شو چہ په هغې کښې سور شی او دمتعینه مودې پورې قرض ورکونکی ته اورسیدې شی (اود هغه قرض ادا کړی) خو څه سورلی ملاونه شوه. آخر هغه یو لرگې واخستو او په هغې کښې ئی سورې اوکړو بیانی زر دیناره او یو خط د خپل طرف نه د قرض ورکونکی طرف ته (اولیکلو) په هغه سوره کښې ورکړو اود هغې خله ئی بنده کړه او هغه ئی سمندر ته راوړو. بیانی اووئیل اې الله! تاته بنه پته ده چہ مادے فلانکی سری نه زر دینار قرض اخستې وو هغه زما نه ضامن او غوبنتو نو ماوئیلې وو چہ دے ضامن په حیثیت سره الله کافی دے نو هغه ماسره راضی شوې وو او (تاته پته ده چہ) ما دیرکوشش اوکړو چہ څه سورلی ملاؤشی د کوم په ذریعه چہ زه په مقررہ موده کښې هغه قرض اورسولې شم لیکن ماته په هغې کښې کامیابی حاصله نه شوه.

په دې وجه زه اوس دا هم تاته حواله کوم (چه ته نئ اوسوه، بيا هغه هغه لرگې په سمندر لاهوکړو تردې چه هغه لرگې سمندر ته اورسیدو او هغه سرې واپس لاړو اوس نئ هم دغه فکروو چه په څه شان به څه سورلی (کشتنی وغیره) ملاوښی د کوم په ذریعه چه خپل بڼارته لاړشی (بل طرف ته هغه بل سرې) چاچه قرض ورکړې وو هم په دې لتون کښې د سمندر غاړې ته راغلو چه ممکن ده چه چرته یو جهاز د هغه مال راوړی راشی لیکن هلته ده ته یو لرگې ملاوښو په کوم کښې چه مال وو هغه دغه لرگې د خپل کور د خشاک د پاره واخستو بیانی چه کله هغه اوڅیرلو نو دهغې نه دینار راووتل او یو خط هم بیا هغه صاحب چاته چه هغه قرض ورکړې وو (څه ورځې پس) قرض ورکونکی ته زر روپنی راوړې راغلو او ونی ونیل چه په خدائی چه زه برابر په دې کوشش کښې ووم چه جهاز ملاوښی او تاله ستا مال دراورسوم لیکن د هغه ورځ نه وړاندې په کومه ورځ چه زه سورشوم ماته هیڅ سورلی ملاو نه شوه نو قرض ورکونکی تپوس اوکړو چه آیا څه څیز دې هم زما په نوم رالیگلې وو؟ قرض داری ورته اوونیل چه هم دغه خودرته ښایم چه هیڅ یو جهاز ماته د دې جهاز نه وړاندې ملاونه شو په کوم باندې چه نن رسیدلې یم. هغه اوونیل چه بیاخو الله تعالی ستا هغه قرض اداکړو کوم چه تا په لرگې کښې رالیگلې وو. ته ښه په خوشحالتی سره (کامیابنی سره) خپل زر دیناره واخله واپس لاړشه

رجال الحديث

ابو عبدالله:- د ابو عبدالله نه مراد امام محمد بن اسماعیل بخاری رحمته الله پخپله دې

لیث:- د الیث بن سعد رحمته الله دې. (۱)

جعفر بن ربیع:- جعفر بن ربیع به شجیل بن حسنه قرشی مصری رحمته الله دې. (۲)

عبدالرحمن:- دا عبدالرحمن بن هرمز اعرج رحمته الله دې. (۳)

ابوهریره:- او د حضرت ابوهریره تذکره تیره شوې ده. (۴)

ترجمة الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: فسألني كفيلاً سره واضح دې. (۵)

شرائع من قبلنا زمونږ په شریعت کښې هجت دې که نه؟:- امام بخاری رحمته الله دا قصه کفاله بالديون په سلسله کښې پیش کړې ده خودا استدلال مښی دې په دې خبره چه شرائع من قبلنا د دې شریعت مطهره د پاره هجت اومنلې شی اودامسنله مختلف فیها ده. جماهير علماء یعنی حنفیه مالکیه اوحنابله فرمائی: انه شرع لنا، ثابت الحكم عليها، إذا قص الله تعالى ورسوله صلى

(۱) کشف الباری: ۳۴۴/۱.

(۲) کشف الباری: کتاب التیمم باب فی الحضرة إذا لم يجد الماء الخ.

(۳) کشف الباری: ۱۱/۲.

(۴) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

(۵) عمدة القاری: ۱۶۴/۱۲.

الله تعالیٰ علیه وسلم لنا من غیر اذکار.

یعنی شرائع من قبلنا چه کله زمونږ دپاره د الله تعالیٰ اودهغه د رسول ﷺ د طرف نه بیان کړې شی او په دې باندې څه نکیر هم وارد نه وی نوهغه زمونږ دپاره حجت وی (د) دلته هم حضور پاک ټوله قصه بیان کړې اونکیرنی نه دې فرمائیلې معلومه شوه چه کفاله بالدیون کښې هیش نقصان نشته. حضرات شوافع شرائع من قبلنا حجت نه ګرځوی (د)

۲: باب: قول الله تعالیٰ: ﴿وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَاتُوهُمْ نَصِيْبَهُمْ﴾

د الله تعالیٰ ارشاد دې چه کومو خلقو ته تاسو قسمونه

خوړلو سره وعده کړې دهغوی حصه ادا کړئ.

دترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمه الله دانبائی په کفالت کښې کفیل دغیر مال التزام په خپله ذمه کوی لهذا دا لزوم به د کفیل په ذمه شی اودا به هم داسې وی لکه چه د حلف اومعاهدې د وجې نه به دمیراث استحقاق لازم کیدلو ددې اجمال تفصیل دادې چه پخوانې زمانه کښې دا دستور وو چه دیروکسانو به په خپل مینځ کښې معاهده کوله او په هغوی کښې به نې یوبل ته وئیل دمی دمک وحربی حربک وترثنی وارثک الخ یعنی زما وینه ستا وینه ده زما جنگ ستا جنگ دې ته به زما وارث نی او زه به ستا وارث یم. دغه شان که چرې ته جنایت کوی نوهم زما په ذمه به راځی وغیره اوچه کله به داقسم قسم اومعاهد کیدله نو ددې نه پس چه به کله په دغه قسم خوړونکو کښې څوک مړ کیدلو نو دهغه حلیف به دهغه وارث وو. امام بخاری رحمه الله دانبائی چه څنگه به په حلف او معاهده کښې میراث جاری کیدلو اود یوبل به ذمه وار کیدلو دغه شان په کفالت کښې هم کفیل ذمه وار جوړیږی. لهذا هم دهغه په ذمه به وی چه د مکفول عنه د طرف نه مکفول له ته دین ادا کړی (د)

[حدیث ۲۱۷۰] (د) حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ إِدْرِيسَ عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - (وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي) قَالَ وَرَثَةً (وَالَّذِينَ عَاقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ) قَالَ كَانَ الْمُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَرِثُ الْمُهَاجِرُ الْأَنْصَارِيَّ ذُو رَحِمَةٍ لِلأَخُوَّةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَنْتَهُمُ، فَلَمَّا

(د) ردالمحتار: ۶۳/۱ شرح العناية على الهداية مع فتح القدير: ۴۳۷/۱ الموسوعة الفقهية: ۱۸۲۶.

(د) ردالمحتار: ۶۳/۱ شرح العناية على الهداية مع فتح القدير: ۴۳۷/۱ الموسوعة الفقهية: ۱۸۲۶.

(د) إرشاد الساري: ۲۶۲/۵ عمدة القاري: ۱۶۶/۱۲.

(د) أخرجه البخاري أيضاً في التفسير سورة النساء باب ﴿وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي﴾ الآية. رقم: ۴۵۸ وفي كتاب الفرائض باب ذوى الارحام رقم: ۶۷۴۷ وأخرجه أبو داود في سننه باب نسخ ميراث العقب بميراث الرحم رقم: ۲۹۲۲ والنسائي في الكبرى حديث رقم: ۵۵۲۳ جامع الاصول: ۶۵۵/۱.

نَزَلَتْ (وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي) نَسَخَتْ، ثُمَّ قَالَ (وَالَّذِينَ عَاقَدْتَ أَيْمَانُكُمْ) إِلَّا النَّصْرَ
وَالرِّقَادَةَ وَالنَّصِيحَةَ، وَقَدْ ذَهَبَ الْبِيرَاثُ وَيُوصِي لَهُ. [۴۳۰۴، ۴۳۶۶]

ترجمه:- حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما فرمائی کہ دَاللہ تعالیٰ ارشاد دے اود ہرچاد پارہ مونہ
مقرر کری دی موالی یعنی وارث اوچاسرہ چہ معاہدہ اوشود ستاسو۔ ددی قصہ داسی دہ چہ
مہاجرین کلہ مدینہ منورہ تہ راغلل (اوحضور پاک پہ ہغوی کنبی رورولی قایم کرہ، نومہاجر
بہ د انصاری میراث اخستلو اود انصاری خپلوانوتہ بہ خہ نہ ملاویدل۔ ددی رورولنی د وجہ
نہ کومہ چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کری وہ۔ چہ دا آیت نازل شو (وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي) نو دے (وَالَّذِينَ
عَقَدْتَ أَيْمَانُكُمْ) نی منسوخ کرو اود (وَالَّذِينَ عَقَدْتَ أَيْمَانُكُمْ) نہ (مراد صرف) امداد اعانت او
خیرخواہی پاتی شود اوهغوی تہ پہ میراث کنبی حصہ ملاویدل ختم شو البتہ د دوی دپارہ
وصیت کیدلہ شی۔

رجال الحديث

- ① صلت:- دا صلت بن محمد بن عبدالرحمن خارکی رضی اللہ عنہ دے۔ (۱)
- ② ابواسامہ:- دا ابواسامہ حماد بن اسامہ رضی اللہ عنہ دے۔ (۲)
- ③ ادريس بن يزيد:- ادريس بن يزيد بن عبد الله بن عبد الرحمن ازدي زعافری کوفی رضی اللہ عنہ دے۔ د
دوی کنیت ابو عبد الله دے۔ (۳)
- اساتذہ:- هغوی رضی اللہ عنہ د ابان بن تغلب، اسماعیل بن رجاء، حبیب بن ابی ثابت، حکم بن
عتیبہ، سلیمان اعمش، سماک بن حرب، طلحہ بن مصرف، عبد الرحمن بن اسود بن یزید،
عدی بن ثابت، عطیہ بن سعد عوفی، علقمہ بن مرثد، عمرو بن مرة، قابوس بن ابی طیبیان او
خپل پلار یزید بن عبد الرحمن اذدی وغیرہم رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی۔ (۴)
- تلامذہ:- اود هغوی رضی اللہ عنہ نہ ایوب بن سوید رملی، ابواسامہ، رحمیل بن معاویہ، سفیان ثوری،
حمزہ بن ربیعہ، ابوشہاب عبد ربہ بن نافع حناط، علی بن غراب فزاری، علی بن محمد بن
زرارہ، عمرو بن ابی سلمہ تنیسی محمد بن عبید طنافسی، وکیع بن جراح، یحییٰ بن زکریا
اود هغوی خوئی عبد الله بن ادريس وغیرہم رحمہم اللہ روایات نقل کوی۔ (۵) یحییٰ بن معین
او امام نسائی رحمہما اللہ فرمائی ثقہ (۶) دغدہ شان امام ابوداؤد رضی اللہ عنہ فرمائی ثقہ۔ (۷)

(۱) کشف الباری کتاب الصلاة باب إذا لم يتم السجود۔

(۲) کشف الباری: ۳/۴۱۴۔

(۳) تہذیب الکمال: ۱/۳۳۲۔

(۴) المصدر السابق۔

(۵) تہذیب الکمال: ۱/۳۳۲ - ۳۳۳۔

(۶) تہذیب الکمال: ۱/۳۳۲ - ۳۳۳۔

(۷) تہذیب التہذیب: ۱/۱۰۱۔

او امام ابن حبان رحمته الله هم دهغوی ذکر په ثقات کښې کړې دي. ^(۱) عبدالله بن ادریس رحمته الله فرماني چه ماته شعبه رحمته الله «امير المؤمنين في الحديث» اوونیل ستا پلار ماته ډیره فائده را رسولې ده. ^(۲) بل حافظ ابن حجر رحمته الله فرماني ثقة من السابعة. ^(۳)

○ طلحه - دا طلحه بن مصرف بن عمرو کوفی رحمته الله دي. ^(۴)

○ سعید بن جبیر - دوی مشهور تابعی سعید بن جبیر کوفی رحمته الله دي. ^(۵)

○ ابن عباس - او حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما تذکره هم تیره شوې ده. ^(۶) ترجمه الباب سره مطابقت - د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت ښکاره دي.

توضیح - حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دوه آیاتونه تلاوت کړل پومبی آیت کښې «مَوَالِي» شرح اوکړه او ددې نه مراد وارثان دي او دا چه دا آیات نسخ دي او ددې نه پس آیت تلاوت ئی اوکړو او هغه آیت منسوخ دي او ددې نه پس ئی بیا وضاحت اوکړو چه مهاجرین کله مدينې منورې ته راغلې وو نو حضور پاک په مهاجرینو او انصارو کښې مواخاة یعنی رور ولی کړې وه. ددې اثر دا اوشو که یوانصاری به مړ کیدو نو دهغه مهاجر رور به د هغه وارث وو او د انصاری ذو رحم محرم کوم چه به رسته دار وو هغه به نه وارث کیدو. دا تقریر به په هغه صورت کښې وی چه کله المهاجر رفع سره او الانصاری نصب سره اولوستلې شی.

او که چرې الانصاری رفع سره اولوستلې شی نو بیابه مطلب داشی چه د مواخاة اثر به دا کیدلو که چرته یو مهاجر مړ کیدلو دهغه وارث به هغه انصاری رور کیدلو کوم سره چه مواخاة یعنی رور ولی شوې وه. او د مهاجر ذی رحم خپلوان به وارثان نه وو. ^(۷) بهر حال بیا دا حکم الله تبارک وتعالی ارشاد ﴿وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِي مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ﴾ والا آیت په ذریعه منسوخ شو.

قوله: وقد ذهب الميراث ويوصى له - ددې نه پس دا خبره یاد ساتنی چه دا نسخ صرف په میراث کښې شوې ده باقی هغه چه خپل مینځ کښې به ئی د خیر خواهنی حسن سلوک امداد او اعانت کومه معاهدیه کوله هغه په خپل خانی باقی ده. ددې دپاره ئی اوفرمائیل وقد ذهب الميراث ويوصى له چه میراث خولارو وصیت اوس هم دهغوی دپاره کولې شی. ^(۸)

^(۱) کتاب الثقات: ۷۸/۶.

^(۲) تهذيب التهذيب: ۱۰۱/۱.

^(۳) تهذيب التهذيب: ۶۳/۱.

^(۴) كشف الباری كتاب البيوع باب التنزه من الشبهات.

^(۵) كشف الباری: ۴۱۸/۴.

^(۶) كشف الباری: ۴۳۵/۱، ۲۰۵.

^(۷) لامع الدراری: ۲۰۳/۶.

^(۸) عمدة القاری: ۱۶۸/۱۲.

احديث ۲۱۷۱ (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ فَأَخَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ. [ر: ۱۹۶۴]

ترجمه :- حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ فرمائی کہ عبد الرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ (د مکہ مکرمہ) نے، ہجرت اوکرو راغلو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ ہفہ کنبی او حضرت سعد رضی اللہ عنہ کنبی رور ولی قایم کرد

رجال الحديث

① قتيبه :- دا قتيبه بن سعيد ثقفی رضی اللہ عنہ دی (۱)
 ② اسماعیل :- دا اسماعیل بن جعفر مدینی رضی اللہ عنہ دی (۲)
 ③ حمید :- دا حمید بن ابی حمید الطویل رضی اللہ عنہ دی (۳)
 ④ انس رضی اللہ عنہ :- دا حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ دی د دوی تذکرہ ہم ماقبل کنبی تیرد شوی ده (۵) د دی حدیث نه غرض پخوانی معاہدی او قسمونه کوم چه په حق او دنیکنی په کارونو باندې مشتمل وو په اسلام کنبی اثبات دی (۶) بل په دی حدیث باندې کلام د کتاب البیوع په شروع کنبی تیر شوی دی (۷)

احديث ۲۱۷۲ (۸) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ زَكْرِيَاءَ حَدَّثَنَا عَاصِمٌ قَالَ قُلْتُ لِأَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَبْلَغَكَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا حِلْفَ فِي الْإِسْلَامِ». فَقَالَ قَدْ حَالَفَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَ قُرَيْشٍ وَالْأَنْصَارِ فِي دَارِي. [۵۷۳۳، ۶۹۰۹]

(۱) مرتخريجه في كتاب البيوع ماجاء في قول الله تعالى ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ﴾ الآية، حديث رقم: ۲۰۴۹.

(۲) كشف الباري: ۱۸۹/۲.

(۳) كشف الباري: ۲۷۱/۲.

(۴) كشف الباري: ۵۷۱/۲.

(۵) كشف الباري: ۴/۲.

(۶) فتح الباري: ۵۹۶/۴ وإرشاد السأي: ۲۶۳/۵.

(۷) انظر كتاب البيوع باب ماجاء في قول الله تعالى: ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ﴾ الآية، حديث رقم: ۲۰۴۹.

(۸) وأخرجه مسلم في صحيحه في كتاب الفضائل الصحابة باب مواخاة النبي صلى الله تعالى عليه وسلم بين اصحابه رضي الله تعالى عنهم حديث رقم: ۶۴۱۰ وأخرجه امنا أبوداؤد في سننه في كتاب الفرائض باب في الحلف حديث رقم: ۳۹۲۶ وانظر في جامع الاصول النوع الثاني في الحلف والاخاء، رقم: ۴۸۰۰ وتحفة الاشراف رقم: ۳۲۰۲.

ترجمه: حضرت عاصم بن سلیمان فرمائی چه ما حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ نه تپوس اوکړو آيا تاسو ته د حضور پاک دا حديث رسيدلې دې چه د جاهليت عهد و پيمان په اسلام کښې نشته هغوی او فرمائیل حضور پاک ﷺ پخپله زما په کور کښې په قریش او انصار کښې عهد و پيمان کړې وو

رجال الحديث

- ① محمد بن سباح: - دا محمد بن سباح بن سفیان د ولایې ابو جعفر رضی اللہ عنہ دې. (۱)
 ② اسماعیل بن زکریاء: - دا اسماعیل بن زکریا ابوزیاد اسدی خلقانی کوفی رضی اللہ عنہ دې. (۲)
 ③ عاصم: - دا عاصم بن سلیمان تمیمی ابو عبد الرحمن الاحول رضی اللہ عنہ دې. (۳)
 ④ انس: - دا حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ دې. (۴)

د حديث ترجمه الباب سره مناسبت: - د حديث ترجمه الباب سره مناسبت ظاهر دې.

قوله: [لا حلف في الاسلام] - قوله لا حلف في الاسلام الخ مطلب دادې چه کوم جاهلانه رسم اور وراج باندې مشتمل د حلف طريقه وه هغه خو اسلام نه برداشت کړه اونه ئی خوښه کړه. د دې نه علاوه یو بل سره حسن سلوک امداد او اعانت باندې حلف او عهد و پیمان باقی اوساتل او پخپله رسول الله ﷺ په په مهاجرینو کښې یوځل د هجرت وړاندې مواخات او کړل او بیا د مدینې منورې د هجرت نه پس په مهاجرینو او انصارو کښې مواخات او کړل او د میراث په سلسله کښې چه کوم عهد و پیمان یوه سلسله وه هغه روستو منسوخ کړې شوه. (۵)

۳- باب: من تكلف عن ميت ديناً، فليس له أن يرجع وبه قال الحسن.

کوم سړې چه د مړې د قرض ضمانت او کړې هغه رجوع نه شی کولې او امام حسن بصری رضی اللہ عنہ هم داسې وئیلی دی: که چرې څوک د مړې کفیل جوړشی نو اوس ده ته د رجوع حق حاصل نه د ترجمه الباب مقصد: - که چرې څوک د مړې کولې څکه چه دا کفالت لازمه دې. دویم مطلب دې هغه کفیل دخپل کفالت نه رجوع نه شی کولې څکه چه دا کفالت لازمه دې. دویم مطلب داهم کیدې شی که چرې د مړې د طرف نه څوک کفیل جوړشی بیا هغه د مړې دین ادا کړې نو د دین د ادا کولو نه پس هغه کفیل د مړې ترکه ته رجوع کولې شی که نه شی کولې؟ نو د دې

(۱) کشف الباری: أبواب الاذان باب من استولى قاعداً في وتر من صلواته.

(۲) کشف الباری کتاب البیوع باب ما ذکر فی الاسواق.

(۳) کشف الباری کتاب الوضوء باب الماء الذي يغسل به شعر الانسان.

(۴) کشف الباری: ۴/۲.

(۵) فتح الباری: ۴/۵۹۷.

متعلق امام بخاری رحمہ اللہ فرمائی ہے کہ وہ تہ رجوع حق حاصل نہ دی ^(۱) حافظ ابن حجر رحمہ اللہ فرمائی ہے کہ یومہی مطلب ذوصیت مقصد سرہ زیات مناسبت لری ^(۲) او علامہ قسطلانی رحمہ اللہ صرف ہم یومہی مطلب بیان کری دی ^(۳)

د فقہاؤ اختلاف کہ چری دویم مطلب مراد واخستہ شی نودامسنلہ مختلف فیہادہ جمہور علماء پہ کوم کنہی چہ صاحبین رحمہما اللہ او امام شافعی رحمہ اللہ ہم شامل دی فرمائی چہ کوم سرے دمری کفیل جوړشو اوہغہ دین ادا کرو نواوس دہ تہ د مری ترکہی تہ د رجوع ہیخ حق حاصل نہ دی امام مالک رحمہ اللہ فرمائی کہ چری ہغہ سرے اووانی چہ ما خود رجوع پہ نیت سرہ کفالت کری وو نو پہ دی صورت کنہی دہ تہ د رجوع کولو حق حاصل دی گنی نہ دی امام ابوحنیفہ رحمہ اللہ فرمائی کہ چرتہ مری مال پریخودی وی نو پہ اندازہ د دین د رجوع کولو حق شتہ گنی د کفالت خہ اعتبار نشتہ یعنی د دین ادا کول بہ دہغہ د طرف نہ تبرع گنرلے شی د رجوع کولو اختیار بہ نہ شی ورکولے حضرت حسن بصری رحمہ اللہ ہم د عدم رجوع قائل دی ^(۴)

[حدیث ۲۱۷۳] (۱) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَتَى بِجَنَازَةٍ لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا، فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ». قَالُوا لَا. فَصَلَّى عَلَيْهِ، ثُمَّ أَتَى بِجَنَازَةٍ أُخْرَى، فَقَالَ «هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ». قَالُوا نَعَمْ. قَالَ «صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ». قَالَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَى دَيْنِهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَصَلَّى عَلَيْهِ. [ر: ۲۱۶۷]

ترجمہ:- د رسول اللہ ﷺ مخی تہ یود جنازہ راوړلے شوه د جنازې د مونځ کولو دپارہ حضور پاک تپوس اوکړو آیا په دہ باندې قرض شتہ؟ خلقو وئیل نہ حضور پاک پہ ہغہ باندې جنازہ اوکړد بیا دویمہ جنازہ راوړلے شوه رسول اللہ ﷺ تپوس اوکړو پہ دہ باندې قرض وو؟ خلقو وئیل اوچی حضور پاک صحابہ کرامو تہ او فرمائیل تاسو پہ خپل ملگری باندې جنازہ اوکړئی ابو قتادہ رضی اللہ عنہ عرض اوکړو یا رسول اللہ ﷺ د دہ قرض ما پہ خپل خان واخستو نوییا حضور پاک جنازہ اوکړہ

رجال الحديث

⑤ ابو عاصم:- دا ابو عاصم النبیل ضحاک بن مخلد رحمہ اللہ دی ^(۱)

(۱) لامع الدراری: ۲۰۶/۶-۲۰۷.

(۲) فتح الباری: ۵۹۸/۴.

(۳) إرشاد الساری: ۳۶۴/۵.

(۴) شرح ابن بطلال: ۳۵۳/۶ لامع الدراری: ۲۰۷/۶.

(۵) مرتخریجہ فی کتاب الحوالۃ فی باب إذا حال دین المیت علی رجل جاز.

(۶) کشف الباری: ۱۵۲/۲.

٥٠ يزيد - دا يزيد بن ابى عبيد رضي الله عنه دي (١)

٥١ سلمه بن اكوع - دامعروف صحابي حضرت سلمه بن اكوع رضي الله عنه دي (٢)

دهديث باب ترجمة الباب سره مناسبت - دهديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: قال ابو قتادة على دينه په ذريعه سره واضح دي (٣)

په دي حديث تفصيلي كلام كتاب الحوالة كني تير شوې (٤)
ده علامه کرمانی رحمته الله په قول ده علامه عینی رحمته الله رد - علامه کرمانی رحمته الله فرمائی چه دا حديث دامام بخاری رحمته الله ثلاثيات نه اتم حديث دي (٥) علامه عینی رحمته الله فرمائی چه دا حديث په كتاب الحوالة كني تير شوې دي نو دا اتم ثلاثي نه دي بلکه اووم دي اوامام بخاری رحمته الله كتاب الحوالة او كتاب الكفالة كني دا حديث په توگه ده مستدل ددي د پاره پيش كړې دي چه ده بعض فقهاؤ په نیز حواله او كفاله متحد المعنى دي او بعض فقهاؤ په نیز متقارب المعنى دي (٦)

[حديث ٢١٧٤] (٧) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مِهْمَةَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «لَوْ قَدْ جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ، قَدْ أُعْطِيَكَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا». فَلَمْ يَحْجِ مَالُ الْبَحْرَيْنِ حَتَّى قُبِضَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَلَمَّا جَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ أَمَرَ أَبُو بَكْرٍ فَنَادَى مَنْ

(١) كشف الباري: ٤/١٨٢.

(٢) كشف الباري: ٤/١٨٣.

(٣) عمدة القاري: ١٢/١٦٦.

(٤) كتاب الحوالة باب إذا حال دين الميت على رجل جاز.

(٥) شرح الكرمانی رحمته الله لصحيح البخاری: ١٠/١٢٣.

(٦) عمدة القاري: ١٢/١٦٩.

(٧) أخرجه البخاري أيضاً في كتاب الهبة باب إذا وهب هبة أو وعد الخ رقم: ٢٤٥٨ وفي كتاب الخمس باب ومن الدليل على أن الخمس لنواب المسلمين رقم: ٢٩٦٨١ وفي أبواب الجزية والموادعة باب ما قطع النبي صلى الله تعالى عليه وسلم من البحرين رقم: ٢٩٩٣ وفي كتاب المغازي كتاب قصة عسان وبحرين رقم: ٤١٢٢ وأخرجه مسلم في الفضائل باب ما سئل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم شيئاً. قط فقال لا رقم: ٢٣١٤ وأخرجه احمد في مسند جابر بن عبدالله رضى الله تعالى عنهما رقم: ١٤٧٢ والطحاوى في مشكل الآثار باب بيان مشكل ما روى عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم فيما الخ رقم: ٣٠٤ وفي مسند الشافعي رحمه الله تعالى. في كتاب قسم الفئ رقم: ١٤٠٧ وفي مسند أبي يعلى في مسند جابر رضى الله تعالى عنه رقم: ١٩٦٦ وأخرجه الحميدى في مسنده في أحاديث جابر بن عبدالله رضى الله تعالى عنهما رقم: ١٢٣٣ وأخرجه البيهقي في سننه في كتاب قسم الفئ والفتنة باب بيان مصرف أربعة أخماس الفئ الخ رقم: ١٢٥٢٥ وابن أبي شيبة في مصنفه: ٦/٢٥٣ جامع الاصول: ١/٩٣٨٣. ١١/٩٢٦٨.

كَانَ لَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عِدَّةٌ أَوْ ذَيْنِ فَلْيَا تَنَا. فَأَتَيْتُهُ، فَقُلْتُ إِنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لِي كَذَا وَكَذَا، فَخَشَى لِي حُثِيَّةٌ فَعَدَّ ذُرِّيَّهَا فَإِذَا هِيَ خُمُ مِائَةٍ، وَقَالَ خُذْ مِثْلَهَا. [٢٤٥٨، ٢٥٣٧، ٢٩٦٨، ٢٩٩٣، ٣١٢٢]

ترجمہ :- حضرت جابر بن عبد اللہ رضی اللہ عنہ ارشاد فرمائی کہ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ماتہ او فرمائیل کہ چرتہ د بحرین خراج راغلو نوزہ بہ تاتہ داسی او داسی (یعنی دواہد لپی د کپی کپی) در کرم بیا د بحرین خراج راتلونہ وړاندې د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفات اوشو (د ابوبکر رضی اللہ عنہ په خلافت کښې) د بحرین نه مال راغلو نو هغه اعلان او کړو چه حضور پاک چاسره کومه وعده کړې وی یا په حضور پاک باندې د چاڅه قرض وی نو هغه دې حاضرشی. ما چه دا اعلان واوړیدو نو ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ له لارم. ما او وئیل حضور پاک ماتہ د دومره دومره مال را کولو و وعدہ فرمائیلې وه هغه یو د لپه د که کړه ماتہ ئی روښنی راکړې ما چه او شمیرلې نو پنځه سوه وې هغه وئیل چه ددې په ډبل نورې واخله.

رجال الحديث

- ① علی بن عبد الله :- داعلی بن عبد الله بن جعفر المعروف بابن المديني رضی اللہ عنہ دې. (١)
 - ② سفیان :- دا سفیان بن عیینہ رضی اللہ عنہ دې. (٢)
 - ③ عمرو :- دا عمرو بن دینار مکی رضی اللہ عنہ دې. (٣)
 - ④ محمد بن علی :- دا محمد بن علی بن حسین رضی اللہ عنہ دې. (٤)
 - ⑤ جابر بن عبد الله :- دا مشهور صحابی حضرت جابر بن عبد اللہ رضی اللہ عنہ الالفاظ دې. (٥)
- د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت :- حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ چه د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نائب او قائم مقام وو. هغوی د حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم د طرف نه د دین د ادا کولو ذمه واری واخسته نو دا ښکاره خبره ده چه کفالت شو لهذا معلومه شوه چه کفایت عن البيت جائز دې. (٦)
- بحرین بصره او عمان په مینځ کښې یوځانې دې او هلته حضرت علاء بن حضرمی رضی اللہ عنہ د حضور پاک د طرف نه عام مقرر وو. (٧)

(١) کشف الباری: ٢٩٧/٣.

(٢) کشف الباری: ١/٣٣٨، ٣/١٠٢.

(٣) کشف الباری: ٤/٣٠٩.

(٤) کشف الباری کتاب الوضوء باب من لم یر الوضوء من الخرجین الخ.

(٥) کشف الباری کتاب الوضوء باب صب النبی صلی الله تعالی علیه وسلم وضوء الخ.

(٦) عمدة القاری: ١٢/١٧٠.

(٧) عمدة القاری: ١٢/١٧٠.

۴- باب: جوار اُبی بکر فی عهد النبی ﷺ وعقده

د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د رسول اللہ ﷺ په زمانه کښې

(د یو کافر) ته امن ورکول او هغه سره عهد کول

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمه الله دا ترجمه الباب د یو خاص وجې نه ذکر کړې دې جوار وانی چاته پناه ورکولو ته او په دې کښې درې کسان وی یو مجبر (پناه ورکونکې) یو مجار چاته چه پناه ورکړې شی او یو مجار منه د چاد ضرر نه چه د بچ کیدو د پاره پناه اخستونکې پناه اخلي او پنا ورکونکې پناه ورکوي په کفالت کښې هم دا درې څیزونه وی کفیل مکفول له او مکفول عنه او امام بخاری رحمه الله چه په دې باب کښې د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ کومه واقعہ بیان کړې ده ددې نه دامعلومه شوه چه قاعده داوه چه مجار مجار منه طرف نه د مجبر د وجې نه څه تکلیف نه رسیدلو په دې وجه د ابن الدغنه د وجې نه قریشو حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ ته د تکلیف رسولونه لاس رانیکلو نو امام بخاری رحمه الله داسې فرمائی چه هم دغه شان په کفاله کښې د مکفول له د طرف نه مکفول عنه ته د کفیل د وجې نه څه تکلیف نه رسولو او فی عهد النبی صلی الله تعالی علیه وسلم قید ددې خبرې د خود لو د پاره اولگولې شو چه حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د رسول الله ﷺ په زمانه کښې ابن الدغنه سره په دغه عهد وپیمان کښې شرکت کړې وو او د هغه په جوار کښې داخل شوې وو او رسول الله ﷺ په دې باندې هیچ نکیرنه وو فرمائیلې بلکه د سکوت په ذریعه ئی ددې تائید کولو سره ددې تقریر فرمائیلې ددې نه معلومه شوه چه دامعتبر دې اوچه کله دا معتبر دې نو کفالت هم معتبر دې ځکه چه ددې نوعیت بالکل هم دغه شان دې.

احديث (۲۱۷۵) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - زَوْجَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَتْ لَمْ أُعْقِلْ أَبَوَيَّ إِلَّا وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ . وَقَالَ أَبُو صَالِحٍ حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ لَمْ أُعْقِلْ أَبَوَيَّ قَطُّ ، إِلَّا وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ ، وَلَمْ تَمُرَّ عَلَيْنَا يَوْمًا إِلَّا يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى

(۱) الابواب التراجم لشيخ الحديث العلامة زكريا كاندهلوى رحمه الله ص: ۱۶۹.

(۲) إخرجه البخارى أيضا فى أبواب المساجد باب المسجد يكون فى الطريق من غير ضرر بالناس. رقم: ۴۶۴ وفى كتاب فضائل الصحابة باب هجرة النبی صلی الله تعالی علیه وسلم واصحابه إلى المدينة رقم: ۳۶۹۲ وابن حبان فى صحيحه فى كتاب التاريخ باب بدی الخلق رقم: ۶۲۷۷ والامام أحمد فى مسنده: ۱۹۸/۶ فى حديث سيدة عائشة رضى الله تعالى عنها رقم: ۲۵۶۶۷ ولم يخرج هذا الحديث سوى الامام البخارى رحمه الله تعالى من أصحاب الكتب السنة انظر تحفة الاشراف: ۴۰۰/۱۳ رقم: الحديث ۱۶۵۵۲ جامع الاصول رقم الحديث: ۹۲۰۳.

الله عليه وسلم - طرقي النهار بكرة وعشيته، فلما ابتلى المسلمون خرج أبو بكر مهاجراً قبل الحبشة، حتى إذا بلغ برك الغماد لقيه ابن الدغنة - وهو سيد القارة - فقال أين تريد يا أبا بكر فقال أبو بكر أخرجني قومي فأنا أريد أن أسير في الأرض فأعبد ربّي. قال ابن الدغنة إن مثلك لا يخرج ولا يخرج، فإنك تكسب المعدوم، وتصل الرحم، وتحمل الكل، وتقري الضيف، وتعين على نوابي الحق، وأنا لك جار فأرجع فأعبد ربك ببلادك. فأرتمل ابن الدغنة، فرجع مع أبي بكر، فطاف في أشراف كفار قريش، فقال لهم إن أبا بكر لا يخرج مثله، ولا يخرج، أخرجون رجلاً يكسب المعدوم، ويصل الرحم، وتحمل الكل، وتقري الضيف، وتعين على نوابي الحق. فأنفذت قريش جوار ابن الدغنة وأمنوا أبا بكر وقالوا لابن الدغنة مر أبا بكر فليعبد ربّه في داره، فليصل وليقرأ ما شاء، ولا يؤذينا بذلك، ولا يستغل به، فإننا قد خشنا أن يفتن أبناءنا ونساءنا. قال ذلك ابن الدغنة لأبي بكر، فطلق أبو بكر يعبد ربّه في داره، ولا يستغل بالصلاة ولا القراءة في غير داره، ثم بدا لأبي بكر فابتنى مَجْدًا بِضَاءِ داره، وبرز فكان يصلي فيه، ويقرأ القرآن، فيتقصف عليه نساء المشركين وأبناءؤهم، يعجبون وينظرون إليه، وكان أبو بكر رجلاً بكاءً لا يملك دمه حين يقرأ القرآن، فأفرغ ذلك أشراف قريش من المشركين، فأرسلوا إلى ابن الدغنة فقدم عليهم، فقالوا له إنا كنا أجراً أبا بكر على أن يعبد ربّه في داره، وإنه جاوز ذلك، فابتنى مَجْدًا بِضَاءِ داره، وأعلن الصلاة والقراءة، وقد خشنا أن يفتن أبناءنا ونساءنا، فأتته فإن أحب أن يقتصر على أن يعبد ربّه في داره فعل، وإن أبي إلا أن يعلن ذلك فسله أن يرد إليك ذمتك، فإننا كرهنا أن نخفرك، ولنا مقرين لأبي بكر الاستعلان. قالت عائشة فأتى ابن الدغنة أبا بكر، فقال قد علمت الذي عقدت لك عليه، فإما أن تقتصر على ذلك وإما أن ترد إلى ذمتي، فإنني لا أحب أن تسمع العرب أبي أخبرت في رجل عقدت له. قال أبو بكر إني أرد إليك جوارك، وأرضى بجوار الله. ورَسُولُ الله - صلى الله عليه وسلم - يومئذ بمكة، فقال رَسُولُ الله - صلى الله عليه وسلم - «قد أريت دار هجرتكم، رأيت سبعة ذات نخل بين لابتَيْنِ». وهما الخرتان، فهاجر من هاجر قبل المدينة حين ذكر ذلك رَسُولُ الله - صلى الله عليه وسلم -، ورجع إلى المدينة بعض من كان هاجر إلى أرض الحبشة، وتجهز أبو بكر مهاجراً، فقال له رَسُولُ الله - صلى الله عليه وسلم - «على رسلك فإني أرجو أن يؤذن لي». قال أبو بكر هل ترجو ذلك بأبي أنت قال «نعم». فحبس أبو بكر نفسه على رَسُولُ الله - صلى الله عليه وسلم - ليصحبهُ وعَلَفَ راحلتين كانتا عنده وَرَقَ الثمر أربعة أشهر. [ر: ١٤٦٤]

توجه - حضرت عائشه صديقہ رضی اللہ عنہا چہ د حضور پاک بی بی دہ ارشاد فرمائی چہ ماد کلہ نہ خپل مور پلاریژندلی دی نوهغوی می هم د اسلام په دین باندې لیدلی دی او په مونږ باندې

هیڅ یوه ورځ داسې نه ده تیره شوې چې حضور پاک ﷺ به د ورځې په دواړو غاړو یعنی سحر او مابینام نه وی راغلې کله چې مسلمانانو ته د کافرانو د لاسه سخت تکلیف کیدو نو حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه لاړو او حبشه ته هجرت او کړو تردې چې برك الغماد نومې ځانې ته اورسیدو نو هغه ته ابن الدغنه ملاؤ شو چې د قاره قبیلې سردار وو هغه تپوس او کړو ابوبکر! د کوم ځانې اراده ده؟ حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه جواب ورکړو زما قوم زه او ویستلم اوس زه غواړم چې د الله تعالی په زمکه کښې سیل او کړم او د هغه عبادت او کړم ابن الدغنه او وویل چې ستا په شان سرې نه اوځی او نه ویستلې شی ته خو چې خلقو سره کوم څیز نه وی هغه گتې او هغوی ته ئې ورکوي (یعنی د غریبانو خیال ساتونکې ئې) او صله رحمې کوي او د بال بچ بوج په خپل ځان باندې اوچته وې او د میلمه میلستیا کوي او په حادثاتو کښې د حق مرسته کوي (یعنی په حق خبره باندې قایم پاتې کیدو د وجې په چاباندې راتلونکې مصیبت دفاع کوي) زه تا په خپله پناه کښې اخلم زه ته خپل ښار ته واپس شه او دخپل رب عبادت کوه نو ابن الدغنه هم سفراو کړو او ابوبکر ئې واخستو مکې ته راغلو د قریشو سردارانوله راغلو هغوی ته ئې او وویل گورئ د ابوبکر په شان سرې چې هغه ددې ځانې نه اوځی یا او ویستلې شی (سخته د افسوس خبره ده) تاسو داسې سرې اوباسنی چې د غریبانو پالنه کوی صله رحمې کوی او د بال بچ بوج په خپل سر اوچته وی د میلمنو میلستیا کوی او په حادثاتو کښې د حق خبرې ملگرتیا کوی (یعنی په حق باندې قایم پاتې کیدو د وجې نه په یوانسان باندې راتلونکې مصیبت نه حفاظت کوی) نو د قریشو کافرانو د ابن الدغنه پناه منظور کړه او حضرت ابوبکر رضی الله عنه ته ئې امن ورکړو مگر ابن الدغنه او وویل چې تاسو ابوبکر صدیق رضی الله عنه ته او وائې چې په خپل کور کښې دخپل رب عبادت کوه هم هلته مونځ کوه او چې څه دې خوښه وی هغه لوله او مونږ له (په مونځ او قرآن لوستلو سره) تکلیف مه راکوه اومه ئې په ښکاره لوله ځکه چې مونږ ویرېږو چې زموږ ښځې او ځامن په فتنه کښې پریښوئ ابن الدغنه حضرت ابوبکر رضی الله عنه ته داهرڅه او وویل او حضرت ابوبکر رضی الله عنه (د هغه ورځ نه) په خپل کور کښې عبادت کولو او علانیه ئې مونځ کول او قرآن لوستل پریخودل بیا د ابوبکر صدیق رضی الله عنه په زړه کښې راغلل نو د خپل کور د صحن مخې ته ئې یوجمات جوړ کړو او بهر راووتلو هم هلته ئې مونځ کول او نورو باندې کول شروع کړه او چې کله به ئې قرآن لوستلو نو د مشرکانو ښځو او بچو به په هغوی باندې گنډه جوړه کړه او په حیرانتیا سره به ئې هغوی ته کتل حضرت ابوبکر رضی الله عنه ډیر ژپیدونکې سرې وو کله چې به ئې قرآن لوستلو نو په خپلو اوبښکو به ئې قابونه شوه راوستلې د قریشو سردارانو چې د اکثافیت اولیدلو نو او ویریدل او ابن الدغنه ته ئې او وویل چې راشه هغه مکې مکرمې ته راغلو کفار قریش هغه ته او وویل مونږ خو ابوبکر ته په دې شرط باندې امان ورکړې وو چې هغه دې په خپل کور کښې عبادت کوی خو هغه د دغه شرط خلاف د کور په صحن کښې جمات جوړ کړو او په ښکاره مونځ او قرآن لولی مونږ ویرېږو چې زموږ ښځې او بچي چرته په فتنه کښې پریښوئ (ته ابوبکر ته او وایه) چې په خپل کور کښې دې دخپل رب عبادت کوی او که هغه نه منی او په ښکاره عبادت کول غواړی نو هغه ته او وایه چې ستا د مان نه دې اوځی ځکه چې مونږ ته ستا امان ماتول ښه نه ښکاری او مونږ خو به ابوبکر په ښکاره

عبادت کولو هیڅ کله هم پرینږدو. حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی چه دې اوریدوسره ابولدغنه حضرت ابوبکر رضی الله عنه له راغلو اوونۍ وئیل چه تاته پته ده ما چه په کوم شرط باندې ذمه واری اخستې وه یاخوته په خپل شرط باندې اودریږه یا زما غاړه خلاصه کړه ځکه چه زه دا نه خوښوم چه په عربو کښې دا مشهوره شی چه زما ذمه واری نی ماته کړه. حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه او وئیل چه ته خو خپله ذمه واپس واخله اوزه دالله تعالی په امان باندې راضی یم او په دغه ورځو کښې حضور پاک هم په مکه کښې وو. رسول الله صلی الله علیه و آله ذکر او کړو چه ماته په خوب کښې ستاد هجرت مقام خودلې شوې دې ما یوه شاره زمکه لیدلې ده چرته چه دکهنجورو وڼې دی چه د تورو کانړی ژنو زمکو په مینځ کښې ده. (یعنی د مدینې منورې دواړه کانړی ژنې غاړې) د رسول الله صلی الله علیه و آله دا خبره ئی چه واوړیده چاچه هجرت او کړو نو هغوی دمدینې طرف ته هجرت او کړو اوڅه خلق چه اول حبشه ته هجرت کړې وو هغوی مدینې طرف ته راغلل او ابوبکر رضی الله عنه د هجرت تیاری شروع کړو. بیا حضور پاک هغوی ته او فرمائیل چه له شان حصار شه زه دې پوهه کوم ماته به هم (دالله تعالی د طرف نه) دهجرت اجازت ملاؤشی حضرت ابوبکر عرض او کړو زما مور پلار دې په تاسو قربان شی ستاسو دا امید شته چه داسې اجازت به ملاؤشی؟ حضور پاک او فرمائیل او، په دې وجه حضرت ابوبکر رضی الله عنه حصار شوچه هم حضور پاک سره به هجرت کوی او خپلو دواړو اوبڼو باندې ئی څلور میاشتي دکیکر پانړې خوړلې.

رجال الحديث

- ① یحیی بن بکیر:- دا یحیی بن بکیر ابوزکریا مخزومی رضی الله عنه دې. (۱)
 - ② لیث:- دا لیث بن سعد رضی الله عنه دې. (۲)
 - ③ عقیل:- دا عقیل بن خالد بن عقیل رضی الله عنه دې. (۳)
 - ④ ابن شهاب:- دا محمد بن مسلم بن شهاب زهري رضی الله عنه دې. (۴)
 - ⑤ عروه بن الزبیر:- دا عروه بن زبیر بن العوام رضی الله عنه دې. (۵)
- قال ابو صالح حمدثنی عبد الله نه څوک مراد دی؟- ابو نعیم اصیلی او جیانی وغیره رحمهم الله فرمائی چه د ابوصالح نه مراد سلیمان بن صالح مروزی رضی الله عنه دې. د چالقب چه سلمویه دې او دهغوی د شیخ عبدالله نه مراد عبدالله بن مبارک او علامه قسطلانی رحمته الله صرف هم دا قول کرکړې دې. (۶)
- او علامه اسماعیلی رحمته الله فرمائی چه د ابوصالح نه مراد عبدالله بن صالح کاتب لیث دې او

(۱) کشف الباری: ۱/۳۲۳.

(۲) کشف الباری: ۱/۳۲۴.

(۳) کشف الباری: ۱/۳۲۵، ۳/۴۵۵.

(۴) کشف الباری: ۱/۳۲۶.

(۵) کشف الباری: ۱/۲۹۱، ۲/۴۳۶.

(۶) فتح الباری: ۴/۶۰۱ عمدة القاری: ۱۲/۱۷۳ إرشاد الساری: ۵/۲۶۷.

دهغوی شیخ عبدالله نه مراد علی ابن وهب رحمته الله دی ^(۱) علامه عینی رحمته الله او حافظ ابن حجر رحمته الله دهغوی قول تصحیح کړې ده. ددې دپاره ابن السکن عن الفهری عن البخاری رحمه الله تعالی والا روایت کښې صراحة نقل دی چه قال أبو صالح سلمیه حدثنا عبد الله بن مبارك رحمه الله تعالی ^(۲).

⑥ سلیمان بن صالح لیشی: دهغوی کنیت ابو صالح دی او دهغوی په سلمویه مشهور دی او داهم وئیلې شوی دی چه دهغوی نوم سلیمان بن داؤد دی ^(۳).

اساتذه: دهغوی رحمته الله اوس بن عبدالله بن بریده اسلمی، عبدالله بن مبارک، علی بن مجاهد او فضیل بن عیاض وغیره رحمهم الله نه روایات نقل کوی.

تلامذه: احمد بن محمد بن شویه، اسحاق بن راهویه، حامد بن آدم، عمرو بن یحیی بن حارث حمصی، محمد بن عبدالعزیز بن ابی رزمة او ابوعلی محمد بن علی بن حمزة مروزی وغیرهم رحمهم الله دهغوی نه روایات نقل کوی ^(۴).

تاریخ المروزی کښې ابوعلی محمد بن علی مروزی رحمته الله نه نقل دی چه حضرت عبدالله بن مبارک، سلیمان بن صالح مروزی رحمته الله ته دحدیث په معامله کښې به نې خصوصي اهمیت ورکولو ^(۵).

⑦ عبدالله: دا حضرت عبدالله بن مبارک رحمته الله دی ^(۶).

⑧ یونس: دا یونس بن یزید رحمته الله دی ^(۷).

⑨ عائشه رضی الله تعالی عنها: دا ام المؤمنین حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها ده ^(۸).

حل اللغات: ان اسبح: سام یسیح سیاحه من ضرب سيل كول، په مخ د زمکې باندې تلل، په ملکونو او ښارونو کښې ګرځیدل. په اصل کښې دا سیح نه دي یعنی په مخ د زمکې باندې بشپړونکې اوبه ^(۹).

الكل: ثقل، بوج، بال بچ ^(۱۰).

فيتقصف: په یوڅیز باندې وردانګل، ګنډه جوړول، اوبه اصل کښې دا فصف یعنی کسر (ماتیدلو)

(۱) فتح الباری: ۴/۶۰۱ عمدة القاری: ۱۲/۱۷۳ إرشاد الساری: ۵/۲۶۷.

(۲) فتح الباری: ۴/۶۰۱ عمدة القاری: ۱۲/۱۷۳ إرشاد الساری: ۵/۲۶۷.

(۳) تهذيب الكمال: ۱۱/۴۵۳.

(۴) تهذيب الكمال: ۱۱/۴۵۳.

(۵) تهذيب الكمال: ۱۱/۴۵۳.

(۶) كشف الباری: ۱/۴۶۲.

(۷) كشف الباری: ۱/۴۶۳، ۳/۲۸۲.

(۸) كشف الباری: ۱/۲۹۱.

(۹) النهاية في غريب الحديث والاثار: ۱/۸۳۳.

(۱۰) النهاية في غريب الحديث والاثار: ۲/۴۶۳.

نه دې اوهم ددې نه دې ریح قاصفة تیزه آواز کونکې هوا او وعد قاصف: د آواز د سخت والی نه هلاکونکې گرز (یعنی د تندریه شان آواز) (۱)

ان نغفر: د باب افعال نه دې وعده ماتول، بې وفائی کول مجرد کښې ضرب نه دې حفاظت کول، امن ورکول. (۲)

سفة نمکین او سپوره زمکه، د اوبو ډنډ، ددې جمع سباج راځی (۳)

بین لابین: دا د لابه تشبیه ده. یعنی د تورو کانړو والایزمکه چه سوزیدلې ښکاری دې ته حرة هم ونیلې شی د کوم جمع چه حرار راځی او حرة د مدینې منورې نه بهر زمکې ته هم وائی. (۴)

ورق السم: د کیکرد و نوپانې سر، د میم په ضمه سره جمع ده او هم په دغه وزن باندې مفرد

هم لوستلې شوې دې. او ددې یوبل مفرد سيرة دې او ددې جمع اسماء و سمرات هم راځی. (۵)

د حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت: د حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت واضح دې تشریح: قوله: ابن الدغنة: داد دال په فتحه او غین په کسره او ذنون په فتحه سره دې اویه یوه نسخه کښې د دال او عین په ضمه او ذنون په فتحه سره او دریمه نسخه کښې د دال او غین فتحه سره او نون مشدده سره دې. نور اقوال هم شته. (۶) دا د بنوقاره سرداروو او په ښکلې غشي ویشو کښې مشهور وو. دغنه د هغه د مور نوم وو د هغه په اصل نوم کښې ډیر اقوال دی مثلاً مالک او ربیعہ وغیره. (۷)

قوله: ولم يمر علينا يوم الا ياتنا فيه رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم: یعنی حضرت عائشه رضی اللہ تعالیٰ عنہا فرمائی چه هیش یوه ورځ داسې نه تیریدله چه حضور پاک صلی اللہ تعالیٰ علیه وسلم به مونږ کره تشریف نه راوړلو.

یولطیف اشکال او د هغې جواب: دلته شبه دا کیږی چه خبره خو زهرغباترود حجتاً (۸) خلاف ده ددې

جواب دادې چه کله په مزاج کښې بالکل اتحادوی نوییا هغه وخت د زهرغباترود حجتاً قانون نه چلیږی

فضیلت خلیفه بلا فصل حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله تعالى عنه: قوله (فانك تكسب المعدم

(۱) النهاية فی غریب الحدیث والاثار: ۵۰۶/۱، عمدة القاری: ۱۷۶/۱۲.

(۲) النهاية فی غریب الحدیث والاثار: ۵۰۹/۱.

(۳) النهاية فی غریب الحدیث والاثار: ۷۳۷/۱.

(۴) النهاية فی غریب الحدیث والاثار: ۳۵۷/۱.

(۵) النهاية فی غریب الحدیث والاثار: ۸۰۴/۱.

(۶) تحفة الباری: ۱۱۹/۳.

(۷) تحفة الباری: ۱۱۹/۳ عمدة القاری: ۱۷۴/۱۲.

(۸) أخرجه الخطیب بغدادی فی تاریخه: ۵۵/۶ والحاکم رحمته اللہ فی مستدرکه: ۳۴۷/۳ وصاحب المعجم الزوائد: ۷۵/۸.

وتصل الرحم الخ - یعنی ابن الدغنه هم هغه صفات د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ بیان کرل کوم چه حضرت خدیجه الکبری رضی اللہ عنہا د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم بیان کری وو او هغه د حضور پاک دوست او بی بی وه اود حضور پاک د هریوراز نه خبر وه او بیا هغه داسی د حضور پاک تعریف او توصیف او کړو چه د لته خو دا کافر دي اود حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ تعریف کوی او هم هغه اوصاف کوم چه د حضور پاک دی د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ د پاره ثابتیږی نو دا په اتحاد مزاج باندې دال دي په دي وجه دخلافت بلا فصل استحقاق هم د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ جوړیږی د بل چانه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ دا مناسبت څومره وو ددي اندازه ددي نه اولگونۍ چه داساری بدر په سلسله کښې چه د حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کومه رائي وه هم د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ رائي وه دغه شان د صلح حدیبیه په موقع چه کوم ارشاد رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایلي وو هم هغه صدیق اکبر رضی اللہ عنہ لفظ په لفظ جواب ورکړي وو. دا ټولي په ټولي قصې په دي خبره باندې دلالت کوی چه د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ مزاج ته د حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم مزاج سره کوم اتحاد وو هغه اتحاد د بل چا دپاره حاصل نه وو هم ددي دپاره دخلافت بالفصل استحقاق هم د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ د پاره ثابتیږی.

یوسوال اود هغې جواب:- دلته دا سوال پیدا کیږی چه حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ کله ابن الدغنه سره دا وعده کړې وه چه هغه به مونږ په کور کښې کوی نو دهغې خلاف ورزی هغه ولې او کړه؟ ددي جواب دادې چه چرته هم په روایت کښې دا تذکره نشته چه حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ ددي وعده کړې وه. بله خبره داده چه د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ دا عمل اضطراری وو هغه ددي دپاره مضطروو لهذا څنگه چه ابن الدغنه او وئیل چه ته زما جوار یعنی ذمه واری واپس کړه یا د وعدي مطابق په خپل کور کښې عبادت کوه حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ زر او وئیل زه دالله تعالی په پناه کښې پاتې کیدو باندې راضی یم او هغه وخت حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم هم په مکه مکرمه کښې وو. (۱)

۵- باب: دین

د قرض بیان

(حدیث ۲۱۷۶) (۱) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ

(۱) لامع الدراری مع تعلیقات شیخ الحدیث محمد زکریا رحمۃ اللہ علیہ ۲۱۲/۶ مع اضافه.
 (۲) وأخرجه البخاری أيضاً في كتاب النفقات باب قول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم من ترك كلاً أو ضياعاً فإلى حديث رقم: ۳۷۱ وفي الاستقراض وإذا الديون باب الصلاة على من ترك ديناً: ۲۳۹۸، ۲۳۹۹ وفي التفسير سورة احزاب رقم: ۴۷۸۱ وفي الفرائض باب قول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم من ترك مالا فإله رقم: ۶۷۳۱ وأخرجه مسلم في الفرائض باب من ترك مالا فلورثته رقم: ۱۶۱۹ وأخرجه النسائي في الجنائز باب الصلاة على من ترك ديناً أو ضياعاً فعلى الله وعلى رسوله صلى الله تعالى عليه وسلم رقم: ۲۴۱۵ وأخرجه أحمد رحمه الله تعالى في مسنده: ۴۵۳/۱ رقم: ۶۸۴۷ وأخرجه ابن حبان في صحيحه في كتاب السير باب الغلول رقم: ۴۷۵۴.

يُؤْتَى بِالرَّجُلِ الْمُتَوَقِّي عَلَيْهِ الدِّينُ فَيَسْأَلُ «هَلْ تَرَكَ لِدِينِهِ فَضْلاً». فَإِنْ حَدَّثَ أَنَّهُ تَرَكَ لِدِينِهِ وَقَاءً صَلَّى، وَالْأَقَالَ لِلْمُسْلِمِينَ «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ». فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْقُتُومَ قَالَ «أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، فَمَنْ تَوَقَّى مِنْ الْمُؤْمِنِينَ فَتَرَكَ دِينًا فَعَلَى قَضَائِهِ، وَمَنْ تَرَكَ مَالاً فَلِوَرَثَتِهِ» [۲۲۶۸، ۲۲۶۹، ۴۵۰۳، ۵۰۵۶، ۶۳۵۰، ۶۳۶۴، ۶۳۸۲]

ترجمه - رسول الله ﷺ ته د یوکس جنازه را ورلې شوه په کوم چه قرض وو. حضور پاک تپوس اوکړو آیا دې سړی د قرض ادا کولو د پاره څه زیاتې مال پریخودې (چه د تجهیز او تکفین نه پاتې وی) که خلقو به وئیل چه او نو بیا به حضور پاک جنازه کوله گڼی مسلمانانوته به نی فرمائیل تاسو په خپل ملگری باندې جنازه اوکړئ. بیا چه کله الله تعالی حضور پاک ته دولت ورکول شروع کړه نو حضور پاک او فرمائیل زه د مسلمانانو د پاره پخپله دهغوی نه زیات خیر خواه یم چه کم مسلمان مړشي او په هغه قرضه پاتې شی دهغه قرض په ماباندې دي او که مال نی پریخودې وی نو هغه نی د وارثانو دې.

رجال الحديث

- ① يحيى بن بكير: دا يحيى بن عبد الله بن بكير مخزومي رحمته الله دې. (۱)
 - ② ليث: د ليث بن سعد رحمته الله دې. (۲)
 - ③ عقيل: دا عقيل بن خالد رحمته الله دې. (۳)
 - ④ ابن شهاب زهري: دا ابن شهاب زهري رحمته الله دې. (۴)
 - ⑤ ابوسلمة: دا ابوسلمة بن عبد الرحمن بن عوف رحمته الله دې. (۵)
 - ⑥ ابوهريره: او د حضرت ابوهريره رضي الله عنه تذکره هم وړاندې تيره شوې ده. (۶)
- د مذکور روایت د مختلف نسخو تفصيل: - امام بخاری رحمته الله چه کوم روایت نقل کړې دې په هغې کښې څلور نسخې دي: ① علامه ابن بطل مالکی رحمته الله فرمائی چه دا حدیث باب من تکفل عن البيت بدین سره متعلق دی. او هم هلته دا حدیث کیدل پکار دی او هغه په خپله نسخه کښې هم هلته ددې ذکر کړې دې. (۷) حافظ ابن حجر رحمته الله او علامه عینی رحمته الله هم دا زیات مناسب گرځولی دی چونکه په دې کښې تکفل دین عن البيت تذکره ده. (۸)

(۱) کشف الباری: ۱/۳۲۳.

(۲) کشف الباری: ۱/۳۲۴.

(۳) کشف الباری: ۱/۳۲۵، ۳/۴۵۵.

(۴) کشف الباری: ۱/۳۲۶.

(۵) کشف الباری: ۲/۳۲۳.

(۶) کشف الباری: ۱/۶۵۹.

(۷) شرح ابن بطل: ۶/۳۵۳.

(۸) فتح الباری: ۴/۶۰۱ عمدة القاری: ۱۲/۱۷۷.

② دویمه نسخه بغیرد ترجمه د یوباب ده. حضرت شیخ الحدیث رحمۃ اللہ علیہ هم دا راجح گرځولې ده او فرمائی چه په اصل کښې دا رجوع الی الاصل د قبیل نه ده. دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ عادت دادې چه کله مسلسل تراجم روانې وی او په مینځ کښې ضمنا څه نوې ترجمه راځي نو دهغې نه پس هغه یوباب بغیرد ترجمې ذکر کوی او د دغه باب په ذریعه سره رجوع الی الاصل کوی. اول د کفالت ابواب روان وو په مینځ کښې د جوار ابی بکر الصدیق رضی الله عنه ترجمه راغلې وه. ددې دپاره امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ د کفالت د ابواب طرف ته رجوع کولو دپاره دا باب بلاترجمه ذکر کړې دې. او په دې باب کښې امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ د کفالت عمومی ثبوت فرمائیلي دي. مطلب دادې چه که یوسړې د یو خاص سړی کفیل جوړیدې شی نو دغه شان د عام خلکو د طرف نه هم هغه د کفالت ذمه واری او چتولې شی. (۱)

③ دریم په یوه نسخه کښې کښې دلته باب الدین عنوان واقع شوې دې لکه چه شراح بخاری علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ او علامه قسطلانی رحمۃ اللہ علیہ وغیره په متداول نسخو کښې دي. (۲) لیکن په دې صورت کښې اشکال دادې چه دا ترجمه ددې ځانې کیدو په ځانې د باب القرض لاندې کیدل پکار دی. (۳) لکه چه وړاندې راځي. ددې جواب دا کیدې شی چه په عام توگه باندې په دیون کښې کفالت کیږي. په دې وجه امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ دا ترجمه دلته منعقد کړې ده.

④ څلورمه نسخه داده کومه چه مونږ سره ده. دلته ئی باب جوار ابی بکر صدیق رضی الله عنه په ذیل کښې دا روایت نقل کړې دي. (۴) او ظاهره ده چه د دې روایت باب جوار ابی بکر صدیق رضی الله عنه سره څه تعلق نشته. (۵) ددې دپاره به هم دغه ونیلي شی چه دلته باب بلاترجمه کیدې پکار دی او یاد باب الدین ترجمه ټیک ده او یا چه ابن بطال رحمۃ اللہ علیہ چه اوچتولو سره باب من تکفل عن البیت بدین په ضمن کښې ذکر کړې دي هم هلته کیدل پکار دی.

د قوله فعلی قضاؤه تشریح او د علماؤ د اختلاف بیان: په دې حدیث مبارک کښې دی چه حضور پاک ارشاد فرمائیلي دي چه کوم مسلمان هم وفات کیږي او دین پرېږدي او مړی کیږي نوزه به د هغه دین ادا کوم او بیا به حضور پاک د بیت المال نه هغه دیون ادا کول. بعض علماء فرمائی چه د خپل طرف نه به حضور پاک هغه دین ادا کول. (۶)

(۱) الابواب والتراجم ص: ۱۶۹.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۱۷۷ فتح الباری: ۴/۶۰۱ ارشاد الساری: ۵/۲۷۰.

(۳) فتح الباری: ۴/۶۰۱.

(۴) صحیح البخاری: ۱/۳۰۷ قدیمی.

(۵) عمدة القاری: ۱۲/۱۷۷.

(۶) فتح الباری: ۴/۶۰۲.

په دې مسئله کښې اختلاف دې چه ایا دا ادائیگی په حضور پاک باندې واجب وو که د تبرع په توګه به ئی داسې کول د شوافع په نیزد لته دواړه وجوهات دی په یوه وجه کښې دا فرمانیلې شوی دی چه دا ادائیگی په حضور پاک باندې واجب وه او دویمه وجه داده چه حضور پاک به د تبرع د وجې نه دا ادائیگی کوله. (۱) اود احنافو په نیز د لته د حضور پاک قضاء دین کول د تبرع په توګه وو.

ددې نه پس په دې کښې اختلاف دې چه د حضور اکرم نه پس په خلیفه المسلمین باندې هم دا ذمه واری راځی که نه؟ نو حضرت شیخ عبدالحق دهلوی رحمته الله علیه فرمائی چه د احنافو په نیز د لته د حضور پاک قضاء دین د تبرع په توګه وو نوچه کله واجب نه وو نوروستو به په خلیفه المسلمین باندې څنګه واجب شی. (۲) اود شوافع د رومبې وجې مطابق خلیفه المسلمین باندې هم دا ذمه واری راځی. (۳)

براعت اختتام: حضرت شیخ الحدیث فرمائی چه د لته د براعت اختتام دپاره امام بخاری رحمته الله علیه د کتاب الکفاله په اختتام باندې قوله: **فمن تولى من المؤمنين قترك دينا والاروايت پیش کولوسره د وفات او جنازې صفا او په صراحت سره ذکر کړې دې** (۴)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۵- کتاب الوکالة

الوكالة: مصدر دې او د واؤ زیر اوزیر سره مستعمل دې. د باب ضرب نه معنی حواله کول او پریخودلو په معنی کښې دې. په حدیث کښې راغلی دی اللهم رحمتك أرجو ولا تكلفني إلى نفسي طرفة عين. دې الله زه ستاد رحمت امیدواریم لهذا ته ماد یولمحي دپاره هم زما نفس ته مه حواله کوه. (۵) **وكله:** د تفعیل نه، څوك وکیل جوړول، وکیل په وزن د فعیل په معنی د مفعول دې یعنی هغه سړې چاته چه څه کار حواله پرې شی. بل د فاعل په معنی هم راځی لکه چه الوکیل د الله تعالی د اسماء نه هم دې په معنی د حافظ، قرآن کریم کښې دی: **(حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ٥)** (آل عمران ۱۷۲) او هم د دې نه توکل دې یعنی وکالت قبولول او **(تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ)** مطلب دې په الله تعالی باندې یقین او بهروسه کول اوبعض خلقو د توکل د تعریف هم کړې دې: **إظهار العجز والاعتماد على غيرك** یعنی خپله عاجزی او انکساری ښکاره کولوسره په غیر باندې اعتماد کول. (۶)

(۱) نیل الاوطار: ۲۵۵/۵.

(۲) لم أجدني أشعة اللغات.

(۳) نیل الاوطار: ۲۵۵/۵.

(۴) الابواب والتراجم ص: ۱۶۶ الكنز المتواری: ۳۶۳/۱۰.

(۵) أخرجه أحمد رحمته الله علیه في مسنده: ۴۲/۵.

(۶) طلبة الطلبة للنسفي رحمته الله علیه ص: ۲۸۴ مع هامشه وأنيس الفقهاء ص: ۲۳۸ وبنایه شرح الهدایة للعینی: ۲۶۱/۶.

د شریعت په اصطلاح کښې إقامة الغیر مقام نفسه تر قها او عجزا لی تصرف جائز معلوم ته وائی. یعنی بل یوسرې جائز او معلوم تصرف کښې په خپل ځانې او درول د عاجزنی یا د مزې د وجې نه (۱) د وکالت مشروعیت: د وکالت صحیح کیدل، کتاب الله سنت رسول الله ﷺ او اجماع د امت د فقهاؤ نه ثابت دې. بل د عقل او قیاس هم تقاضا ده چه وکالت جائز دې.

د کتاب الله نه ثبوت: الله تعالی د اصحاب کهف واقعه ذکر کولو سره فرمائی: ﴿قَابَعْتُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرُوا أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ﴾ (کهف: ۱۹) یعنی اچې کله دا حضرات د اوږد خوب نه بیدار شو نو خپل مینځ کښې مشوره او کړه ونی ونیل، اوس اولیگنی د خپلو کسانو نه یو کس ته خپلې دا روپنې ورکړې په دې ښار کښې بیادې اوگوری چه کوم صفاستره دې نورادې اوږې ستاسو د پاره خوارک

اوبښکاره خبره ده چه بل د سامان راوړو د پاره وکیل جوړول دی او د اصحاب کهف قصه بلانکیر پیش کول زمونږ په حق کښې هم حجت دې. (۲)

دغه شان په زوجین کښې د اختلاف پیدا کیدو په صورت کښې صلح د پاره د زوجین د طرف نه د حکم مقرر کولو حکم ورکړې شوې دې. ﴿قَابَعْتُوا أَحَدًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِيهَا﴾ (النساء: ۳۵) یعنی تاسو اوږه وه یو منصف، دسرو والانه او یو منصف د ښځې والانه که چرې دا دواړه غواړی چه صلح اوکړی نو الله تعالی به موافقت اوکړی په دغه دواړو کښې، بیشکه الله تعالی په هرڅه پوهه او خبردار دې. نودا حکم هم د متعلقه فریق د طرف نه د وکیل درجه لری. (۳)

احادیث مبارکه نه ثبوت: د مذکوره کتاب د احادیثو نه او د نورو ډیرو احادیثو نه د وکالت ثبوت ملاوړې. په هغې کښې یو خودادی:

حضرت عروه رضی الله عنه د چیلنی اخستلو وکیل جوړول: حضرت عروه بن ابی جعد بارقی رضی الله عنه فرمائی ما ته نبی کریم صلی الله علیه و آله د چیلنی د اخستلو د پاره یو دینار را کړو نو په هغه یو دینار باندې هغه دوه چیلنی واخستې اوبیائی په هغې کښې یوه چیلنی په یو دینار خرڅه کړه. بیائی د حضور پاک په خدمت کښې یو دینار او یوه چیلنی حاضره کړه. حضور پاک د هغه د پاره د برکت

دعا او کړه او د دې نه پس چه به هغه خاورې هم اخستې په هغې کښې به ئی نفع کوله. (۴)
حضرت حکیم بن حزام رضی الله عنه د قربانۍ د څاروی د اخستلو د پاره وکیل جوړول: حضرت حکیم رضی الله عنه فرمائی نبی کریم صلی الله علیه و آله هغه ته یو دینار د قربانۍ د څاروی اخستلو ته پاره ورکړو. نو هغه د قربانۍ څاروې واخستو او په یو دینار گټه ئی خرڅ کړو اوبیائی بل د قربانۍ څاروې

(۱) حاشیه ابن عابدین: ۴۰۰/۴ واللباب شرح الكتاب: ۱۳۸/۲.

(۲) المغنی: ۸۷/۵ تکملة فتح القدیر: ۸/۳۰۴.

(۳) تفسیر ابن کثیر: ۴۹۳/۱ مغنی المحتاج: ۲۱۷/۸.

(۴) أخرجه البخاری فی المناقب باب سؤال المشرکین أن یریم النبی صلی الله تعالی علیه وسلم الخ رقم: ۳۴۴۳.

واخستو د حضور پاک په خدمت کښې حاضر شو او یو دینار ننی هم پیش کړو. رسول الله ﷺ

حکم ورکړو چه څاروي قربانی کړنی او یو دینار صدقه کړنی. (۱)
حضرت ابورافع رضی الله عنه د ام المؤمنین حضرت میمونہ رضی الله عنها د نکاح په وخت وکیل جوړول. حضرت
ابورافع رضی الله عنه فرمائی رسول الله ﷺ حضرت میمونہ رضی الله عنها سره نکاح اوکړه په داسې حال کښې
چه حضور پاک په احرام کښې نه وو او زه په دغه نکاح کښې د دواړو هستیانو په مینځ کښې
قاصد ووم. (۲)

دا پورتنې حدیث شریف هم د ځاوند د طرف نه د وکیل جوړیدو په جواز باندې دلالت کوي. (۳)
اجماع: بل د وکالت په جواز باندې د رسول الله ﷺ د زمانې نه تر نن پورې د امت د فقهاؤ
اجماع هم ده. (۴) او د عقل او قیاس تقاضا هم داده چه وکالت جائزوی ځکه چه د هر سړي د پاره
دا ډیرگران کاردې چه هغه خپل ټول کار پخپله پوره کړې شی نولامحاله به ضرورت او حاجت
وی چه هغه خپل بعض کارونه پخپله سرته رسولونه عاجز کړي. لکه چه حالت مرض وی یا
بوداوالي زیات شی یا یومعزز او دشان شوکت شخصیت وی د څه د وجې نه چه خپل بعض
کارونو پوره کولونه قاصر وی نو په دې ټولو صورتونو کښې ضروری دی چه هغه دخپلو
کارونو د پاره څوک وکیل مقرر کړي او که چرې وکالت ناجائز او ګرځولې شی نویا به حرج لازم
راځی چه د نص په رنرا کښې ممنوع دي. ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمُ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ (الحج: ۷۸) (۵)
یعنی اونه دی کیخودې په تاسو باندې په دین کښې څه ګران.

د وکالت اقسام: یوسړې که بل څوک خپل نائب مقرر کوي یاخوبه مطلقاً وی یعنی په
هر څیز کښې اویا به مقیداً وی په څه خاص څیز کښې لکه د محل په اعتبار د وکالت دوه
قسمونه دی: ① وکالت خاصه یعنی د یومعین تصرف د پاره بل کس وکیل جوړول مثلاً د
یومعین سودا د اخستلو د پاره څوک وکیل جوړ کړي نو په دې صورت کښې د فقهاؤ اتفاق دي
چه د وکیل د پاره د دې نه علاوه تصرف کول جائز نه دی. (۶)

② وکالت عامه یعنی چه یوسړې بل ته اووائی چه ته زما د طرف نه په هر څیز کښې وکیل ینی
ته چه څه غواړې کولې شې د دې په جواز کښې د فقهاؤ اختلاف دي. د حنفیه اومالکیه په نیز
جائز دي. (۷) او د شافعیه اوحنابله په نیز ناجائز دی. (۸) البته حافظ ابن حجر رحمه الله د وکالت تعریف

(۱) أخرجه الامام الترمذی فی سننه: ۵۴۹/۳.

(۲) أخرجه الامام الترمذی فی سننه: ۱۹۱/۳ وقال حدیث حسن.

(۳) نیل الاوطار ص: ۳۱۶ المغنی: ۸۷/۵.

(۴) المغنی: ۸۷/۵ تکلّمه فتح القدیر: ۳/۸.

(۵) تکلّمه فتح القدیر: ۵/۸.

(۶) الموسوعات الفقہیة: ۴۵/۲۶ - ۲۷.

(۷) البحر الرائق: ۱۴۰/۷ وفتح القدیر: ۱۰۷/۷ هوابن عابدين: ۴/۳۹۹ - ۴۰۰ وبداية المجتهد: ۷۷۲/۲.

(۸) مهذب: ۳۵۰/۱ والمغنی: ۵/۲۱۱ - ۲۱۲.

داسې کړې دي: إقامة الشخص غیره مقام نفسه مطلقاً أو مقيداً. (۱) ددې نه معلومېږي چه د شوافع په نیزوکالت عامه جائز دي. او یا دا چه بعض صورتونو کښې هغه ددې د جواز قائل وی.

۱- باب: وكالة الشريك في القسمة وغيرها

وَقَدْ أَشْرَكَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلِيًّا فِي هَدِيَّةٍ ثُمَّ أَمَرَهُ بِقِسْمَتِهَا. [ر: ۲۳۷۱، ۱۶۳۰]

د تقسیم وغیره په کار کښې د یو شریک بل شریک وکیل جوړول او نبی کریم ﷺ حضرت علی رضی الله عنه د خپل قربانۍ په څاروی کښې شریک کړو او بیاني هغه ته ددې د تقسیم حکم ورکړو.

د ترجمه الباب مقصد: د امام بخاری رحمه الله مقصود دادې چه چرته دوه کسان یا زیات کسان په یو څیز کښې شریک وی او یو شریک بل شریک ته د تقسیم یا نورو معاملاتو کښې وکیل جوړ کړی نو جوړولې شی او حافظ ابن حجر رحمه الله د علامه ابن بطال رحمه الله نه نقل کړی دی چه په دې کښې هیڅ اختلاف نشته. (۲)

بیا دا اوگنړنی چه حضرت امام بخاری رحمه الله په ترجمه کښې فی القسمة وغیرها الفاظ زیات کړی دی یعنی وکالت په تقسیم کښې هم کیږي او ددې نه علاوه په نورو څیزونو کښې هم کیږي. وکالت فی القسمة خو امام بخاری رحمه الله په روایت سره ثابت کړې دي او وکالت فی غیر القسمة نې الحاقاً او استدلالاً ثابت کړې دي. (۳) مطلب دادې چه که چرې په حدیث کښې د یو څیز تذکره وی نو په هغې سره د باقی نفی نه کیږي بلکه په جزئیات کښې که چرې ثبوت ملاوشتی نو د دغه نوع نور جزئیات کښې هم هغه حدیث دلیل جوړیدی شی.

قوله: وَقَدْ أَشْرَكَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلِيًّا فِي هَدِيَّةٍ ثُمَّ أَمَرَهُ بِقِسْمَتِهَا: د ترجمې دا جزء امام بخاری رحمه الله کتاب الحج او کتاب البشركة کښې موصولاً

ذکر کړې دي. (۴)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرماني چه د ترجمې د اجزاء په خپل روایت کړې شوي دوو احادیث ملاوولوسره ثابت کړې دي. یوه کتاب الشركة کښې د حضرت جابر بن عبد الله رضی الله عنه او حضرت ابن عباس رضی الله عنه طویل روایت د کوم په آخر کښې چه حضرت علی رضی الله عنه او وئیل لیک بهجة رسول

(۱) فتح الباری: ۴/۶۰۳

(۲) فتح الباری: ۴/۶۰۴ بقول العبد الضعیف عفا الله تعالی عنه: ما وجدت قول ابن بطال رحمه الله تعالی فی النسخ المطبوعة لشرح ابن بطال رحمه الله تعالی راجع: شرح ابن بطال: ۳۵۷/۶ دارالکتب العلمیة بیروت وشرح ابن بطال رحمه الله تعالی: ۴۳۲/۶ مکتبه الرشد ریاض.

(۳) فتح الباری: ۴/۶۰۴ و عمدة القاری: ۱۲/۱۷۹.

(۴) فتح الباری: ۴/۶۰۳ صحیح البخاری: کتاب الحج باب لا یعطى الجزامن الهدی شیئاً رقم: ۱۷۱۶ کتاب الشركة، باب الاشتراک فی الهدی والبدن الخ رقم: ۲۳۷۱.

الله صلی الله تعالی علیه وسلم نوبی کریم ﷺ هغه ته حکم ورکړو چه هغه دې په خپل احرام باندې قایم وی (لکه څنگه چه هنی ترلې دې) او هغه نی په خپله قربانۍ کښې شریک کړو او دویم په کتاب الحج کښې د حضرت علی رضی الله عنہ روایت کوم کښې چه نبی کریم ﷺ زه (د قربانۍ د څاروی د خصمانې دپاره) اولیگلم په دې وجه ماذهغې خصمانه کوله بیا حضور پاک ﷺ ماته حکم راکړو نومادهغې غوښه تقسیم کړه الخ. (۱)

احديث ۱۲۱۷۷ (۱) حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ أَتَصَدَّقَ بِجَلَالِ الْبُذْنِ الَّتِي تُحِرَّتْ وَبِجُلُودِهَا. [ر: ۱۶۲۱] ترجمه: حضرت علی رضی الله عنہ فرمائی نبی کریم ﷺ ماته حکم راکړې ووجه دهغوی د قربانۍ د څاروی څرمن زه صدقه کړم کوم چه ماذبح کړې وو.

رجال الحديث

- ① قبيصة: د قبيصة بن عقبه العامري الكوفي رضي الله عنه دې. (۲)
 - ② سفيان: د سفيان بن سعيد ثوري رضي الله عنه دې. (۳)
 - ③ ابن أبي نجيح: د ابن أبي نجيح يعني عبد الله بن يسار رضي الله عنه دې. (۴)
 - ④ مجاهد بن جبر: د مجاهد بن جبر ابو الحجاج مكي رضي الله عنه دې. (۵)
 - ⑤ عبد الرحمن: د عبد الرحمن بن أبي ليلى يسار انصاري رضي الله عنه دې. (۶)
 - ⑥ علي رضي الله عنه: د حضرت علي رضی الله عنہ تذکره هم تیره شوې ده. (۷)
- حل اللغات: - جلال: د جل جمع ده د څاروی څرمن. (۸)

(۱) حواله مذکوره.

(۲) وأخرجه البخاري رضي الله عنه أيضاً في كتاب الحج باب الجلال للبدن رقم: ۱۷۰۷ وباب لا يعطى الجزار من الهدى شيئاً رقم: ۱۷۱۶ وباب يتصدق بجلود الهدى رقم: ۱۷۱۷ وباب يتصدق بجلال البدن رقم: ۱۷۱۸ وأخرجه مسلم في كتاب الحج باب في الصدقة بلحوم الهدى وجلودها وجلالها رقم: ۳۱۶۷، ۳۱۶۸، ۳۱۶۹، ۳۱۷۰ وأخرجه أبو داود في كتاب المناسك باب كيف تنحر للبدن رقم: ۱۷۶۹ وأخرجه ابن ماجه في كتاب المناسك باب من جلد البدنة رقم: ۳۰۹۹.

(۲) كشف الباري: ۲/۲۷۵.

(۳) كشف الباري: ۲/۲۷۸.

(۴) كشف الباري: ۳/۳۰۲.

(۵) كشف الباري: ۳/۳۰۷.

(۶) كشف الباري كتاب أبواب الاذان باب إستواء الظهر في الركوع.

(۷) كشف الباري: ۳/۱۵۰.

(۸) مختار الصحاح ص: ۱۸۴.

البدن (بضم الدال وسكونها) د بدنة جمع ده يعنى هغه اوبنه يا غوا د کومې چه په مکه مکرمه کښې قرباني اوکړې شى (١)
 د حديث ترجمة الباب سره مطابقت: د حديث ترجمة الباب سره مطابقت په دې توگه دې چه حضرت علي عليه السلام دا خبره پيژندله چه رسول الله صلى الله عليه وآله مبارك هغه د قرباني په څاروي کښې شريک کړو (٢) لکه چه کتاب الشركة کښې د حضرت جابر عليه السلام د روايت نه صفا معلومه ده.
 (٣) اود رسول الله صلى الله عليه وآله حضرت علي د څرمن وغيره په تقسيم باندې لگول دا د حضور پاك د طرف نه توکيل دې.

يواشکال اودهغې جواب: په دې باندې بعض علماؤ دا اشکال کړې دې چه دلته خو د شرکت څه صورت نه ښکاري بلکه داسې شوې چه حضور پاك د مدينې منورې نه د قرباني څاروي راوستې وو او حضرت علي عليه السلام د يمن نه تلې وو (٤) ليکن دا اشکال صحيح نه دې ځکه چه حضرت علي عليه السلام څه د قرباني څاروي د يمن نه راوړې وو او هغه د هغه ملک نه ووبلکه اصلاً هغه د حضور پاك ملک وو اوبيا رسول اکرم صلى الله عليه وآله حضرت علي عليه السلام په خپله قرباني کښې شريک کړې وو اوبياى هغه د تقسيم وغيره وکيل جوړ کړې وو.

[حديث ٢١٧٨] (٥) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ عَنْ أَبِي الْخَيْرِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَعْطَاهُ غَنَمًا يَقْسِمُهَا عَلَى صَحَابَتِهِ، فَبَقِيَ عَتُودٌ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ «ضَعِ أَنْتَ». [٢٣٦٧، ٥٢٢٧، ٥٢٣٥]
 ترجمه: حضرت عقبه بن عامر عليه السلام فرمائي حضور پاك څوچيلنى هغه ته حواله کړې وې دې د پاره چه هغه داپه صحابه کرامو عليه السلام کښې تقسيم کړي دچيلنى يوبچې د تقسيم نه پاتې شوکله چه دهغې ذکر هغه حضور پاك صلى الله عليه وآله ته اوکړو نو حضور پاك او فرمايل چه د دې ته قرباني اوکړه.

رجال الحديث

① عمرو بن خالد: دا عمرو بن خالد بن فروخ بن سعيد التميمي، ابو الحسن حراني عليه السلام دې (٦)

(١) مختار الصحاح ص: ٧٩.

(٢) عمدة القاري: ١٧٩/١٢ إرشاد الساري: ٢٧٣/٥.

(٣) مرتخرجه انفاً.

(٤) الابواب والتراجم ص: ١٦٩.

(٥) وأخرجه البخاري أيضاً في كتاب الشركة باب قسمة الغنم والعدل فيها رقم: ٢٥٠٠ وفي كتاب الضاحي باب قسمة الامام الاضاحي بين الناس رقم: ٥٥٤٧ وفي باب في أضحية النبي صلى الله تعالى عليه وسلم بكبشين اقرنين الخ رقم: ٥٥٥٥ وأخرجه مسلم في كتاب الاضاحي باب سن الضحية رقم ١٩٦٥ وأخرجه النسائي في سننه في كتاب الضحايا باب المسنة والجذعة رقم: ٤٣٧٩ وأخرجه الترمذي في الاضاحي باب الجذع من الضان في الاضاحي رقم: ١٥٠٠ وأخرجه الطحاوي في مشكل الآثار باب بيان مشكل ماروي عن عقبه بن عام رقم: ٥٠٠٣.

(٦) كشف الباري: ١/٤٩٤، ٢/٣٦٦.

- ① لیث: دا لیث بن سعد رضی الله عنه دی. (۱)
 ② یزید: دا یزید بن ابی حبیب رضی الله عنه دی. (۲)
 ③ ابوالخیر: دا ابوالخیر مرثد بن عبد الله رضی الله عنه دی. (۳)
 ④ عقبه بن عامر: دا حضرت عقبه بن عامر جهنی رضی الله عنه دی. ددوی تذکره هم ماقبل کنبی تیره

شوی. (۴)

لغات: عتود: د چیلنی هغه بچي چه طاقت کنبی شی او په هغه کال تیرشی. ددې جمع اعتدة راخی. (۵) او بعض وائی عتودا هغې ته وائی چه په جفتی باندې قادرشی. (۶)
 د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: بعض شراح فرمائی چه امام بخاری رحمته الله علیه ددې روایت نه خپله ترجمه داسې ثابته کړې چه حضرت عقبه بن عامر رضی الله عنه په دغه د قرباننې په څاروو کنبی د نورو صحابه کرامو رضی الله عنهم سره شریک وو او هم هغه حضور پاک د تقسیم وکیل جوړ کړو نولکه چه یو شریک حضرت عقبه رضی الله عنه نورو شریکانو یعنی صحابه کرامو رضی الله عنهم کنبی د تقسیم وکیل جوړ کړو. (۷)

لیکن دا تقریر صحیح نه دی ځکه چه امام بخاری خودا خودل غواړی چه یو شریک بل شریک خپل وکیل جوړه وی او په دې تقریر کنبی یو شریک د بل شریک وکیل جوړیدل نه ثابتیږی بلکه د غیر شریک د شرکاء نه بعض وکیل جوړول ثابتیږی. وکیل خو حضور پاک جوړ کړو او شرکاء صحابه کرام رضی الله عنهم وو هغوی وکیل نه دی جوړ کړي. په دې وجه دې داسې تقریر او کړی چه حضور پاک په هغه مال او چیلو کنبی پخپله شریک وو او حضور پاک حضرت عقبه رضی الله عنه د هغې د تقسیم کولو وکیل جوړ کړي وو دا به وكالة الشریک الشریک شی. (۸)

قوله: ضح أنت: ایا دا د حضرت عقبه رضی الله عنه خصوصیت دی؟: یعنی حبیب پاک رضی الله عنه حضرت عقبه رضی الله عنه ته او فرمائیل چه ته ددې قربانی او کړه. ددې نه معلومیږی چه دا د حضرت عقبه رضی الله عنه خصوصیت دی او ددې تائید د امام بیهقی رحمته الله علیه د یو روایت نه هم کیږی په کوم کنبی چه دی: ولا رخصة فیها لاحد بعدك یعنی ستانه پس به په دې سلسله کنب چاته رخصت نه وی. (۹) خو په بعض روایات کنبی دی چه حضور پاک دا جمله د حضرت ابو بردع بن نیار رضی الله عنه د پاره فرمائیلي

(۱) کشف الباری: ۱/۳۲۴.

(۲) کشف الباری: ۱/۶۹۴.

(۳) کشف الباری: ۱/۶۹۵.

(۴) کشف الباری کتاب الصلاة باب من صلی فی فروج حریر ثم نزع.

(۵) نهایه: ۲/۱۵۶.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۱۸۰.

(۷) عمدة القاری: ۱۲/۱۸۰ وفتح الباری: ۴/۶۰۴.

(۸) إرشاد الساری: ۵/۲۷۳.

(۹) فتح الباری: ۱۰/۱۴.

وه ولن تجزی من احد بعدك (۱)

اوس خو به هم دا ونیلی شی چه دیو خصوصیت د بل خصوصیت منسوخ کړو او یابه دا ونیلی شی چه په یو وخت حضور پاک د دواړو دپاره دا خصوصیت بیان کړې وو. (۲) په روایات کښې د تتبع نه معلومېږي چه خلور یا پنځه سړی داسې دی د چا دپاره چه ددې خصوصیت ثبوت ملاوېږي (۳)

۲: باب: إذا وکل المسلم حربیاً فی دار الحرب، أوفی دار الاسلام جاز

که څوک مسلمان د دار الحرب باشند په دار الحرب

یا دار الاسلام کښې وکیل جوړ کړي نو جائز دی

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله علیه په دې ترجمه کښې دوه خبرې ذکر کوي یوه خبره خوداده چه د یو مسلمان په دار الحرب کښې یو حربی وکیل جوړول جائز دی اودا خبره د روایت الباب نه ښه ښکاره ثابته ده. چونکه حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه امیه بن خلف سره خط او کتابت کړې وو چه زما کوم خواص او بال بیچ په مکه کښې دې امیه به دهغې حفاظت کوي او په مدینه منوره کښې چه دهغه کوم خاص خاص څیزونه دی زه به دهغې حفاظت کوم دا توکیل وو. امیه بن خلف په مکه کښې اوسیدو چه هغه وخت دار الحرب وو او حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه په مدینه منوره کښې مقیم وو کوم چه دار الاسلام وو. معلومه شوه چه مسلمان یو حربی چه په دار الحرب کښې مقیم وی دخپل طرف نه وکیل جوړولې شی دویمه خبره امام صاحب دا خودلې چه که یو مسلمان څوک حربی په دار الاسلام کښې وکیل جوړ کړي نو داهم جائز دی. په دار الاسلام کښې به هغه حربی وکیل جوړولې شی څوک چه مستامن وی. علامه ابن المنذر رحمته الله علیه فرمائي چه د مسلمان حربی مستامن وکیل جوړول اود حربی مستامن مسلمان وکیل جوړولو په مسئله کښې د چا اختلاف نشته. (۴) مگر هغوی هغه مسئله ذکر نه کړه کومه چه امام بخاری رحمته الله علیه اول ذکر کړې ده.

احديث باب ۲۱۷۹ (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي يُونُسُ بْنُ الْمَاجْشُونِ عَنْ صَالِحِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كَاتَبْتُ أُمِّيَّةً بَنَ خَلْفٍ كِتَابًا بِأَنْ يَحْفَظَنِي فِي صَاحِبَتِي

(۱) صحيح البخارى كتاب الاضاحى باب قول النبى صلى الله تعالى عليه وسلم لاى برده ضح بالجذع ولن تجزى عن أحد بعدك رقم: ۵۵۵۶.

(۲) فتح الباريک ۱۷/۱۰.

(۳) فتح الباری: ۱۷/۱۰.

(۴) شرح ابن بطلال: ۳۸۵/۶ وعمدة القاری: ۱۲/۱۸۰.

(۵) وأخرجه البخارى أيضاً فى كتاب المغازى باب قتل أبى جهل رقم: ۳۷۵۳ ولم يخرجہ احد من أصحاب السنة سوى البخارى رحمه الله تعالى انظر تحفة الاشرافک ۲۰۵/۷ رقم: ۹۷۱.

بِمَكَّةَ، وَأَحْفَظُهُ فِي صَاحِبِيَّتِهِ بِالْمَدِينَةِ، فَلَمَّا ذَكَرْتُ الرَّحْمَنَ قَالَ لَا أَعْرِفُ الرَّحْمَنَ،
كَاتِبُنِي بِاسْمِكَ الَّذِي كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ. فَكَاتَبْتُهُ عَبْدُ عَمْرِو فَلَمَّا كَانَ فِي يَوْمٍ بِدْرٍ
خَرَجْتُ إِلَى جَبَلٍ لِأَحْرَزَةَ حِينَ نَامَ النَّاسُ فَأَبْصَرَهُ بِلَالٌ فَخَرَجَ حَتَّى وَقَفَ عَلَى مَجْلِسٍ مِنَ
الْأَنْصَارِ فَقَالَ أُمِّيَةُ بْنُ خَلْفٍ، لَا تَجُوتُ إِنْ نَجَا أُمِّيَّةُ. فَخَرَجَ مَعَهُ فَرِيقٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فِي آثَارِنَا،
فَلَمَّا خَشِيتُ أَنْ يَلْحَقُونَا خَلَفْتُ لَهُمْ ابْنَهُ، لِأَشْغَلَهُمْ فَقَتَلُوهُ ثُمَّ أَبَوا حَتَّى يَتَّبِعُونَا، وَكَانَ رَجُلًا ثَقِيلًا،
فَلَمَّا أَدْرَكُونَا قُلْتُ لَهُ ابْرُكْ. فَابْرَكَ، فَأَلْقَيْتُ عَلَيْهِ نَفْسِي لِأَمْنَعَهُ، فَتَخَلَّلُوهُ بِالسُّيُوفِ مِنْ تَحْتِي،
حَتَّى قَتَلُوهُ، وَأَصَابَ أَحَدُهُمْ رَجُلِي بِسَيْفِهِ، وَكَانَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ يُرِينَا ذَلِكَ الْاَثَرُ فِي
ظَهْرِ قَدَمِهِ. [۳۷۵۳]

ترجمه :- حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ فرمائی کہ ما امیہ بن خلف (کافر) ته خط اولیکلو
چه هغه په مکه کښې (هغه وخت دارالحرب وو) د بال بیج اومال اسباب حفاظت کوه اوزده به
دهغه د مال اسباب چه مدینه کښې دې حفاظت کوم کله چه ما خط کښې خپل نوم
عبدالرحمن اولیکلو نو هغه اوونیل زه رحمن نه پیژنم په خپل هغه نوم سره خط او کتاب کوه
کوم چه ستا د جاهلیت په زمانه کښې وو نو ما په خپل اصلی نوم عبد عمرو سره خط اولیکلو
بیا چه کله د بدر ورځ راغله نو زه د احرزۀ غر طرف ته اووتلم چه د امیه خان بیج کرم او خلق اوده
شوی وو. حضرت بلال رضی اللہ عنہ هغه اولیدلو نو هغه د انصارو یومجلس ته لاړو او ونی و نیل دا امیه
دې که چرې هغه بیج شو نو زده به نه بیج کیږم دې اوریدو سره د انصارو څه خلق حضرت بلال رضی اللہ عنہ
سره شو مونږ پسې راوتل. کله چه ماته اندیښنه شوه چه هغوی به مونږ اووینی ما د هغه خوڼی
پریخودو چه هغه په دې کښې اوختو. هغوی دې قتل کړو او هغه په هیڅ شان اونه منل او مونږ
پسې لگیدلې وو او امیه یو وړوکې سړې وو نو چه کله هغوی مونږ اولیدو ما امیه ته اوونیل
چه گینه هغه کیناستو ما خپل خان په هغه باندې ورواچولو دې دپاره چه هغه بیج کرم خو
انصارو زما نه لاندې تورې ورځنې کړې او هغه ئی قتل کړو او په هغوی کښې د یوکس توره
باندې زماخپه هم اولگیدله او حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ به مونږ ته دهغې ښه د
خپلې خپې په شا خودله.

رجال الحديث

- ① عبدالعزیز :- دا عبدالعزیز بن عبدالله بن یحیی رضی اللہ عنہ دې. (۱)
② یوسف بن الماجشون :- دا یوسف بن یعقوب بن ابی سلمه الماجشون رضی اللہ عنہ دې. ددوی کښت
ابو سلمه دې او هغوی مدنی دی په بنو تیم کښې آل منکدر مولى دې. (۲) هغوی د عبدالعزیز بن
عبدالله بن ابی سلمه رضی اللہ عنہ دتره خوڼی دې. (۳)

(۱) کشف الباری: ۴/ ۴۸.

(۲) تهذیب الکمال: ۳۲/ ۴۷۹.

(۳) تهذیب الکمال: ۳۲/ ۴۸۰.

اساتذه: هغوی رحمته د سعید مقبری، صالح بن عبدالرحمن بن عوف، عبدالله بن عروة بن زبیر، عتبہ بن مسلم مدنی، عثمانی بن سلیمان بن ابی خثمه، محمد بن عبدالله بن عمرو بن عثمان بن عفان، محمد بن مسلم بن شهاب زهري، محمد بن منکدر او دخیل پلار یعقوب بن ابی سلمه ماجشون رحمهم الله نه روایات نقل کوی. (١)

تلامذه: ابراهیم بن حمزه زبیری، ابراهیم بن مهدی مصیصی، ابو مصعب احمد بن ابی بکر زهري، احمد بن حاتم طویل، امام احمد بن حنبل، ابو ابراهیم اسماعیل بن محمد معقب، بشر بن ولید کندي، حبان بن بلال، ابو عمر حفص بن عمر حوضی، داهربن نوح اهوازی، داؤد بن عمرو ضبی، ذؤیب بن عمامه سهمی، زکریا بن یحیی زحمویه، سرج بن یونس، ابو کثیر سعید بن مطرف باهلی، سلیمان بن داؤد هاشمی، طالوت بن عباد صیرفی، عبدالله بن عبدالوهاب حجبی، عبدالله بن عون خزازی، عبدالحمید بن صبیح عدنی، عبدالعزیز بن عبدالله بن اویسی، عبدالملک بن عبدالعزیز بن ابی سلمه ماجشون، عبیدالله بن عمر قواریری، عفان بن مسلم، علی بن مدینی، علی بن مسلم طوسی، محمد بن حسان سمتی، محمد بن حسن بن زیالة مخزومی، محمد بن صباح دولابی، محمد بن عبدالملک، محمد بن عیسی، محمد بن فضل، محمد بن مقاتل، مسدد بن مسرهد، مسلم بن ابراهیم، ابوسلمه موسی بن اسماعیل، هشام بن عبدالملک طیالسی، یحیی بن ایوب مقابری، یحیی بن حسان

تنیسی، یحیی بن یحیی نیسابوری، یعقوب بن حمید بن کاسب. (٢)
حافظ ابن حجر رحمته فرمائی ثقة. (٣) علامه ابن حبان هم ددوی تذکره ثقات کنبی کرې ده. (٤)
یحیی بن معین رحمته فرمائی ثقة. (٥) ابو داؤد رحمته فرمائی ثقة. (٦) ابو حاتم رحمته فرمائی: شیخ. (٧)
وفات: دهغوی انتقال ١٨٣ یا ١٨٤ یا ١٨٥ هجری کنبی شوې. (٨)

⑥ صالح بن ابراهیم: دا صالح بن ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف قرشی زهري مدنی رحمته دې ددوی کنیت ابو عمران دې او دوی د سعد بن ابراهیم رور دې. (٩)
اساتذه: هغوی دخیل پلار ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف نه او حضرت انس بن مالک رضی الله عنه، خیل رور سعد بن ابراهیم، سعید بن عبدالرحمن بن حسان بن ثابت، عبدالرحمن بن هرمز

(١) تهذیب الکمال: ٤٨٠/٣٢.

(٢) تهذیب الکمال: ٤٨٠/٣٢ - ٤٨١ والعبر فی خبر من غیر اللذهبی: رحمته ٥٤/١ مغانی الاختیار: ٣٠٧/٥.

(٣) تقریب التهذیب: ٣٩٣/٢.

(٤) الثقات لابن حبان: ٦٣٥/٧.

(٥) الجرح والتعديل: ٢٣٤/٩.

(٦) مغانی الاختیار: ٣٠٧/٥.

(٧) تهذیب الکمال للزمی: ٤٨٩/٣٢.

(٨) تهذیب الکمال: ٤٨٩/٣٢ تقریب التقریب: ٣٩٣/٢ الکاشف: ٤٠٢/٢.

(٩) تهذیب الکمال: ٦/١٣.

اعرج، محمود بن لید او یحییٰ بن عبد الله بن عبد الرحمن بن اسعد بن زرارة رضی اللہ عنہ (۱) نه روایات نقل کوی.

تلامذه: دوی نه ابراهیم بن جعفر بن محمود بن محمود بن محمد بن مسلمه انصاری اود هغوی خوئی سالم بن صالح بن ابراهیم، عبد الله بن یزید مولى المنبعث اودهغوی د تره خوئی عبد المجید بن سهیل بن عبد الرحمن بن عوف، عمرو بن دینار، محمد بن اسحاق بن یسار، محمد بن مسلم بن شهاب زهری، یوسف بن یعقوب ماجشون رحمهم الله روایات نقل کوی. (۲)
علامه ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی ثقة. (۳) ابن حبان رحمته اللہ علیہ به ثقات کنبی ددوی تذکره کرې ده. (۴)
وفات: محمد بن سعد رحمته اللہ علیہ فرمائی هغوی قلیل الحدیث دی اودهشام بن عبد الملك د خلقت به زمانه کنبی مدینه منوره کنبی وفات شوې. (۵) حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی د ۱۳۷ هجری نه وړاندې دهغوی انتقال شوې. (۶)

⑥ ابراهیم بن عبد الرحمن: دا ابراهیم بن عبد الرحمن بن عوف رحمته اللہ علیہ دي. (۷)

⑦ عبد الرحمن بن عوف: د حضرت عبد الرحمن بن عوف زهری ابو محمد مدنی رضی اللہ عنہ تذکره هم وړاندې تیره شوې ده. (۸)

قوله: صاغيتي: صاغية الرجل خواص رجل ته وائی یعنی هغه خلق چه د یوسړی طرف ته خصوصی خیال ساتی. بعضو وئیلی دی چه مال او اسباب ته هم صاغية وئیلې شی. دغه شان په ماتحتانو باندې هم د صاغية اطلاق کولې شی. (۹)

د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت: د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: کاتبت امیه بن خلف کتابا بان یحفظنی الخ سره واضح دي. یعنی حضرت عبد الرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ فرمائی چه ما امیه بن خلف سره چه دهغه وخت دار الحرب مکه مکره وه خط و کتابت او کړو او هم دغه د ترجمې مقصود هم دي. (۱۰)

قوله: کاتبت: دلته کاتبت دي. اود اسماعیلی رحمته اللہ علیہ په روایت کنبی دی عاهدت امیه بن خلف

(۱) تهذيب الكمال: ۶/۱۳

(۲) تهذيب الكمال: ۶/۱۳

(۳) تقريب: ۳۴۳/۱

(۴) الثقات: ۴۵۴/۶

(۵) تهذيب الكمال: ۶/۱۳

(۶) تقريب: ۳۴۳/۱

(۷) كشف الباری كتاب الجنائز باب الكفن من جميع المال

(۸) كشف الباری كتاب الجنائز باب الكفن من جميع المال

(۹) النهاية: ۳۴/۲ عمدة القاری: ۱۸۲/۱۲

(۱۰) عمدة القاری: ۱۸۱/۱۲

و کاتبته یعنی ما امیه بن خلف سره معاهده او کړه او هغه سره مې خط او کتابت او کړو (۱)

قوله: لا أعرف الرحمن. - چه عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه خپل نوم عبدالرحمن اولیکلو نو امیه بن خلف ورته او وویل چه زه رحمن نه پیژنم دا هم داسې ده لکه چه د صلح حدیبیه په موقع باندې رسول الله صلی الله علیه و آله بسم الله الرحمن الرحیم لیکل غوښتل نو کافرانو انکار او کړو. د حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه نوم اول عبدالعمرو وو او په دې کښې اضافت د غیر الله طرف ته وو نو امیه او وویل هم هغه نوم لیکه کوم چه دې اول وو نو هغه هم هغه نوم اولیکلو (۲)

د هغه نومونو په سلسله کښې چه غیر الله طرف ته مضاف وی، د حضرت شاه صاحب او حضرت کنګوهی رحمهما الله تحقیق: - دا حضرات فرمائی چه چرې عبد اضافت غیر الله طرف ته او کړې شی نو د غیر الله دوه صورتونه دی یا خوبه د هغه عبادت کولې شی یا د عبادت ابهام کیدې شی. که چرې عبادت کیږی نو بیا خود عبد اضافت د غیر الله طرف ته حرام دې. لکه عبدالعزی وغیره او که چرې د عبادت ابهام دې نو داسې نوم کیخودل مکروه دی لکه عبدالرسولو عبدالنبی او عبدالحسین وغیره او که چرې داسې لفظ وی چه نه د هغې عبادت کیمی او نه د عبادت ابهام نوهلته دا اضافت جائز دې. لکه عبدالمطلب وغیره د مطلب نه عبادت کیږی اونه په دې کښې د عبادت ابهام کیږی خو عبد مناف نوم کیخودل ناجائز دی ځکه چه مناف د بیوت نوم وو. (۳)

د عبدالمطلب نوم خو شعبة الحمدود (۴)

د هغوی د پلار هاشم د وفات نه پس د عبدالمطلب مور یوې مودې پورې په مدینه منوره کښې دخپل پلار کور بنو خزرج کښې مقیم پاتې وه. کله چه عبدالمطلب لږ شان لوئی شو نو د هغوی تره مطلب د هغوی د راوستلو د پاره دمکې نه مدینې ته راغلو. کله چه ئی هغوی واخستل واپس شو نو په مکه کښې داخلیدو وخت عبدالمطلب خپل تره مطلب پسې شاته په اوبڼ سوروو. د شعبة الحمد کپړې سخا خیرنې او د دوږو وې او دمخ نه ئی یتیموالې ښکاریدو. خلقو د مطلب نه تپوس او کړو دا څوک دې؟ مطلب د حیاء د وجې نه داسې او وویل چه دا زما غلام دې چه خلق داسې اونه وائی چه دا وراره ئی په داسې خیرنو کپړو کښې ولې دې په دې وجه د عبدالمطلب په نوم باندې مشهور شو. مطلب چه مکې ته اورسیدو ښکلې کپړې ئی ورته واغوستې او هغه وخت ئی ښکاره کړه چه دا زما وراره دې. (۵)

قوله: لانجوت أن نجأ أمية. - د حضرت بلال رضی الله عنه وینا ده که چرې امیه بچ شو نوزه به نه بچ

(۱) فتح الباری: ۶۰۵/۴

(۲) عمدة القاری: ۱۸۲/۱۲

(۳) الكنز المتواری: ۳۷۰/۱۰

(۴) سيرة المصطفى صلى الله تعالى عليه وسلم: ۳۲/۱ وفيه: هغوی ډیر ښکلې اوبڼاسته وو یوشاعر

وائی: علی شعبة الحمد الذی کان وجهه یضیئ ظلام اللیل کالقمر البدری (زرقانی: ۷۱/۱).

(۵) سيرة المصطفى صلى الله تعالى عليه وسلم: ۳۳/۱

کیرم ددی وجی نه وه چه امیه بن خلف د اسلام د سختو دښمنانونه وو او په مکه مکرمه کښې د حضرت بلال رضی الله عنه د اسلام راوړلو د وجی نه به ئی سخت تکلیفونه ورکول تردې چه دمکې په سخته گرمه شگلنه زمکه باندې څملولو او دپاسه به ئی پرې غټ کانرې کیخودلو او وئیل به ئی چه ته به هم په دې حال کښې پروت ئی ترکومې چه ته د حضرت محمد صلی الله علیه و آله دین پرېږدې او حضرت بلال رضی الله عنه چه د همت او استقلال یو غر وو په جواب کښې احد احد فرمائیل (۱)

قوله: فالقیة علیه نفسی لامنعه: اشکال: دلته لږ شان اشکال کیږی چه حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه د هغه بدبخت دیچ کولو دومره کوشش ولې کولو؟

جواب: جواب دادې چه د هغه خیال ووچه کله دې زما دومره شفقت او مهربانئ او وینی نو کیدې شی چه دده زړه نرم شی او اسلام راوړی نو د هغه د اسلام په حرص کښې هغوی داسې کول (۲)

قوله: قال ابو عبدالله سمع يوسف صالحاً الخ: ابو عبدالله یعنی امام بخاری رحمه الله فرمائی په سند کښې ذکر شوي يوسف ابن الماجشون رحمه الله د صالح بن ابراهیم بن عبدالرحمن بن عوف نه سماعت کړې او ابراهیم دخپل پلار عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه نه د حدیث سماع کړې ده. د امام بخاری رحمه الله ددې قول فائده داده چه ددې دواړو حضراتو سماع محقق ده صرف د غنعه د وجی نه امکان د سماع نه دې لکه چه بعض محدثین امام مسلم رحمه الله وغیره په نیز امکان سماع هم د روایت د صحت دپاره کافی ده. (۳)

۳- باب: الوکالة فی الصرف والمیزان

وَقَدْ وَكَّلَ عُمَرُ ابْنُ عُمَرَ فِي الصَّرْفِ.

صرافی اوناپ تول کښې وکیل کول او حضرت عمر، و حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه صرافی کښې وکیل اوکړو.

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمه الله فرمائی چه بیع صرف کښې هم وکیل جوړولې شی چه یوسرې بیع صرف کوی پخپله ئی په څه وجه نه شی کولې نوکه هغه بل څوک سرې وکیل جوړکړی نو صحیح ده او په دې کښې د هیچا اختلاف نشته. علامه ابن المنذر رحمه الله په دې باندې اجماع نقل کړې ده. (۴)

حضرت ګنګوهی رحمه الله توجیه: حضرت ګنګوهی رحمه الله فرمائی امام بخاری رحمه الله په خاص توګه ځکه تنبیه فرمائی چه په بیع صرف کښې تقابض فی المجلس ضروری کیږی. شبه به دلته کیدله چه کیدې شی په دې کښې توکیل جائز نه وی. چونکه وکالت کښې مؤکل اصیل وی

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۱۸۳.

(۲) الكنز المتواری: ۱۰/۳۶۹.

(۳) إرشاد الساری: ۵/۲۷۵ وعمدة القاری: ۱۲/۱۸۴.

(۴) شرح ابن بطلال: ۶/۳۶۰.

او هغه په مجلس کښې حاضر نه وی نو د وکیل قبضه کول شاید د مؤکل قبضه شمیر نه وی. چا دا وهم کولې شو په دې وجه مصنف رحمته او خودل چه په عقد کښې حقوق د وکیل طرف ته عائد کیږي که وکیل قبضه کوي نو هغه به هم د مؤکل قبضه شمیرلې شی او دابه د تقابض فی المجلس خلاف نه شی گنرلې.

قوله: والمیزان - او والمیزان په دې وجه ذکر کړو چه په روایت کښې د کیلی خیز ثبوت ملاوړې د میزان لفظ لیکلوسره دا او خودلې شو چه څنگه په کیلی خیز کښې توکیل جائز دې په وزنی خیزو نو کښې هم توکیل جائز دې د ثمنین شمیر په وزنات کښې کیږي. هم د هغه خانی نه مصنف رحمته دا خبره اخذ کړه چه بیع صرف د وکیل په ذریعه کیدې شی نو معلومه شوه چه په نورو وزناتو کښې به هم توکیل جائز وی.

قوله: وقد وکل عمرو ابن عمر فی الصرف - د حضرت عمر او ابن عمر رضی الله عنهما تعلیقات سعید بن منصور رحمته د موسی بن انس عن ابیه او حسن بن سعد په طریق باندې موصولاً ذکر کړی دی.

[حدیث ۲۱۸۰] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ الْمَجِيدِ بْنِ سُهَيْلِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا عَلَى خَيْبَرٍ، فَجَاءَهُمْ بِتَمْرِ جَنِيبٍ فَقَالَ «أَكُلْ تَمْرَ خَيْبَرَ هَكَذَا» فَقَالَ إِنَّا لَنَأْخُذُ الصَّاعَ مِنْ هَذَا بِالصَّاعَيْنِ، وَالصَّاعَيْنِ بِالثَّلَاثَةِ. فَقَالَ «لَا تَفْعَلْ، يَمُّ الْجُمُعَةِ بِالدَّرَاهِمِ، ثُمَّ ابْتِئْ بِالدَّرَاهِمِ جَنِيْبًا». وَقَالَ فِي الْمِيزَانِ مِثْلَ ذَلِكَ. [۲۰۸۹]

ترجمه: - حضرت ابوسعید خدری او حضرت ابوهریره رضی الله عنهما فرمائی، حضور پاک صلی الله علیه و آله یوسړې د خیبر تحصیل دار (عامل) مقرر کړو هغه د هغه خانی ښکلي کهجورې راوړې. حضور پاک تپوس او کړو آیا په خیبر کښې ټولې هم داسې کهجورې وی؟ هغه وئیل نه مونږ ددې کهجورو یو صاع په نورو کهجورو دوه صاع او ددې دوه صاع اود نورو کهجورو درې صاع په بدل اخلو. حضور پاک او فرمائیل داسې مه کوئ بلکه دا (مخلوط) کهجورې اول د درهم په بدله کښې

(۱) لامع الدراری: ۲۱۶/۶.

(۲) فتح الباری: ۶۰۶/۴.

(۳) وأخرجه البخاری أيضاً فی کتاب البیوع باب إذا أراد بیع تمر بتمر خیر منه رقم: ۲۲۰۱، ۲۲۰۲ وفی المغازی باب استعمال النبی صلی الله تعالی علیه وسلم علی أهل خیبر رقم: ۴۲۴۴، ۴۲۴۵، ۴۲۴۶ وفی الاعتصام بالکتاب والسنة باب إذا اجتهد العامل أو الحاكم فاختا خلاف الرسول من غیر علم فحکمه مردود رقم: ۷۳۵۰، ۷۳۵۱ وأخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب بیع الطعام مثلاً رقم: ۴۰۵۷، ۴۰۵۸ وأخرجه النسائی فی کتاب البیوع، باب بیع التمر بالتمر متفاضلاً رقم: ۴۵۶۷، ۴۵۶۸ وانظر تحفة الاشراف رقم: ۴۰۴۴

خرخی کرنی بیا په دغه دراهموسره اعلی کهجوری واخلنی او د تول په څیزونو کښې هم دغه حکم ورکړو.

رجال الحديث

- ① عبدالله بن يوسف :- دا عبدالله بن تنيسي رحمته الله دي. (۱)
- ② امام مالك رحمته الله :- دا امام مالك بن انس رحمته الله دي. (۲)
- ③ عبدالمجيد :- دا عبدالمجيد بن سهيل بن عبدالرحمن بن عوف رحمته الله دي. (۳)
- ④ سعيد بن مسيب :- دوی معروف تابعی، سعيد بن مسيب رحمته الله دي. (۴)
- ⑤ ابوسعید خدری :- دوی معروف صحابی سعد بن مالك بن سنان ابوسعید خدری رحمته الله دي. (۵)
- ⑥ ابوهريره :- دوی مشهور صحابی حضرت ابوهريره رحمته الله دي. (۶)

حل اللغات: جنب :- یو ښکلی قسم کهجوري. (۷) الجمع :- غیر معروف کهجوري یا مختلف قسم جيد او ردی کهجوري. (۸)

د حديث ترجمه الباب سره مناسبت :- د حديث ترجمه الباب سره مناسبت قوله: بع الجمع بالدراهم ثم ابتع بالدراهم جنيبا يعنى د رسول الله صلى الله عليه وسلم د څيبر عامل ته دا وينا چه تاسو دغه گډې ودي کهجوري په دراهم باندې خرخی کرنی او بیا په دغه دراهم سره اعلی قسم کهجوري واخلنی داد کهجورو د بيع او شراء دپاره وکیل جوړول دي. (۹)

۴- باب: إذا أبصر الراعي أو الوكيل شاة تموت، أو شيئاً يفسد

ذبح وأصلح ما يخاف عليه الفساد

کله چه گډبه او وکیل یو چلنی مړه کیدونکې او وینی یا یو څیز وړانیدونکې او وینی نوهغه دې ذبح کړی او خرابیدونکې څیز دې صحیح کړی.

د ترجمه الباب مقصد :- د دې ترجمه الباب په غرض کښې دوه اقوال دي:

- ① د علامه ابن المنیر مالکی رحمته الله قول :- علامه ابن المنیر مالکی رحمته الله فرمائی چه امام بخاری رحمته الله په دې ترجمه الباب او په دې کښې پیش کړې روایت سره د ذبیحه په حلت او حرمت باندې

(۱) کشف الباری: ۲۸۹/۱، ۱۱۳/۴.

(۲) کشف الباری: ۲۰/۱، ۸۰/۲.

(۳) کشف الباری کتاب البیوع باب إذا أراد بيع تمر بتمر خیر منه.

(۴) کشف الباری: ۱۵۹/۲.

(۵) کشف الباری: ۸۲/۲.

(۶) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

(۷) النهایة: ۲۹۷/۱.

(۸) النهایة: ۲۹۷/۱ وعمدة القاری: ۱۸۵/۱۲.

(۹) عمدة القاری: ۱۸۴/۱۲.

بحث نه کول غواړی بلکه امام بخاری رحمہ اللہ داخودل غواړی چه راغی یا وکیل داسې څه تصرف اوکړی چه د مؤکل د مصلحت مطابق وی چه یو څیز ضائع کیدلو او هغه د ضائع کیدونه د بیج کیدو دپاره داسې تصرف اوکړو مثلاً چیلنی دمره کیدو اندیښنه پیدا شوه هغه ذبح کړه نو په دې صورت کښې ښکاره خبره ده چه د مالک خیال نی اوساتلو گنی هغه به مرداره شوې وه اوس به دلته په شپونړکی او وکیل باندې څه ضمان نه راځی په روایت الباب کښې دادی چه د کعب بن مالک رضی اللہ عنہ یوې وینځې به دهغه چیلنی څرولې. اتفاقی یوه چیلنی مړه کیدله نو هغې زر کانړې واخستلو او هغه نی ذبح کړه. حضرت کعب رضی اللہ عنہ چه حضور پاک ته ددې ذکر اوکړو نو حضور پاک او فرمائیل چه تیک ده دهغې په خوړلو کښې هیڅ مضائقه نشته یعنی د وینځې ذبح صحیح ده او دهغې دا العمل ذهیڅ نکیر مستحق نه دې. (۱)

① د علامه ابن التین رحمہ اللہ قول: علامه ابن التین رحمہ اللہ فرمائی چه دا جاریه خود کعب بن مالک رضی اللہ عنہ وینځه وه او د هغه په ملک کښې داخله وه ددې نه داچرته ثابت شو چه که وکیل یو داسې تصرف اوکړی په کوم کښې چه دهغه نیت د مؤکل ښیگره وی نو دهغه په ذمه به ضمان نه راځی. منشاء داده چه د دې جاریه قصې سره د وکیل په قصه باندې استدلال کول به صحیح نه وی بلکه د امام بخاری رحمہ اللہ په تفصیل سره خود معلومیږی که چرې په داسې صورت حال کښې داسې تصرف یو وکیل یا بل څوک سرې کوی نو دا تصرف جائز دې اودا خبره دتضمین نه زیاته عام ده. (۲) مثلاً یو سرې چا په خپلو څاروو او چیلو باندې وکیل جوړ کړو او ورته نی اووئیل چه دا فلانکی ځانی ته اورسوه. اتفاقی په لار کښې داسې صورت پیدا شو چه یو څاروې یا چیلنی مړه کیدله اوس هغه سوچ اوکړو که دا مړه شی نو بالکل به ضایع شی نو هغه نی حلاله کړه او د مرداریدونه نی بیج کړه. په داسې صورت کښې د وکیل په تصرف باندې د مالک د طرف نه رضامندی ښکاره کول پکار دی. امام بخاری رحمہ اللہ دامد کوره صورت بیانول غواړی. حقیقت دادی چه دواړه غرضونه کوم بیان کړې شو هغه بهر حال په خپل ځانی صحیح دی.

احديث ۲۱۸۱ (۲) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ سَمِعَ الْبُخَارِيَّ أَبْنَاءَ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَتْ لَهُمْ غَنَمٌ تَرَعَى بَسْلَمَ، فَأَبْصَرَتْ جَارِيَةً لَنَا بِشَاةٍ مِنْ غَنَمِنَا مَوْتًا، فَكَسَرَتْ حَجَرًا فَذَبَحَتْهَا بِهِ، فَقَالَ لَهُمْ لَا تَأْكُلُوا حَتَّى أَسْأَلَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -، أَوْ أُرْسَلَ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَنْ يَسْأَلُهُ. وَأَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ - صَلَّى

(۱) المتواری علی تراجم البخاری ص: ۲۵۹ وفتح الباری: ۴/۶۰۷.

(۲) فتح الباری: ۴/۶۰۷.

(۳) وأخرجه البخاری فی کتاب الذبائح والصيد باب ما أنهر الدم من القصب والمروة والحديد رقم: ۵۵۰۱، ۵۵۰۲ وفي باب ذبيحة المرأة والامة رقم: ۵۵۰۴، ۵۵۰۵ والطبرانی فی معجم الكبير باب الكاف كعب بن مالك الانصاري: رحمہ اللہ ۷۳/۱۹ والحديث من أفراد البخاری رحمه الله تعالى كذا قال الحميدى رحمه الله تعالى فی الجمع بين الصحيحين: ۱/۲۷۷.

الله علیه وسلم - عَنْ ذَاكَ، أَوْ أَرْسَلَ، فَأَمَرَهُ بِأَكْلِهَا. قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ فَيُعْجِبُنِي أَنَّهَا أَمَةٌ، وَأَنَّهَا دَبَّحَتْ. تَابَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ. [۵۱۸۲، ۵۱۸۳، ۵۱۸۵، ۵۱۸۶]

ترجمه: د حضرت کعب بن مالک رضی اللہ عنہ نه روایت دی چه دهغه چیلنی په سلع غرباندي (کوم چه مدينه کښې دي، خريدلې زموږ يوې وينځې اوليدلې چه په هغې کښې يوه چیلنی مړه کيدله نو هغې يوکانرې مات کړو او په هغې نۍ چیلنی حلاله کړه. کعب رضی اللہ عنہ خلقو ته اوونیل ددې غوښه مه خورنۍ تردې چه زه د حضور پاک نه پخپله تپوس اوکړم. يانۍ داسې اوونیل چه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کښې څوک اوليگم تپوس اوکړی. بيا هغوی پخپله د حضور پاک نه تپوس اوکړو يانۍ څوک اوليگل تپوس نۍ اوکړو حضور پاک دهغې دغوښې خوړلو حکم ورکړو. عبيدالله بن عمر رضی اللہ عنہ فرمائی زما دا خبره خوښه شوه چه هغه وينځه وه او هغې چیلنی حلاله کړه.

رجال الحديث

- ① اسحاق بن ابراهيم:- دا اسحاق بن ابراهيم حنظلي ابن راهويه رحمتهما الله دي. (۱)
- ② معتمر بن سليمان:- دا معتمر بن سليمان بن طرخان رحمتهما الله دي. (۲)
- ③ عبيدالله:- دا عبيدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن الخطاب العمرى رحمتهما الله دي. (۳)
- ④ نافع:- نافع مولى عبد الله بن عمر رضي الله عنهما دي. كشف الباري: ۶۵۱/۴.
- ⑤ ابن كعب بن مالك رضي الله عنه:- ابن كعب بن مالك رضي الله عنه نه مراد څوك دي. علامه مزى په اطراف كښې تصريح كړې ده چه دي نه مراد عبد الله دي. (۴)
- حافظ ابن حجر رحمتهما الله فرمائی چه دي نه مراد دهغوی رور عبد الرحمن دي. او ددې تائيد هم ددې مضمون دي روایت نه هم كيږي كوم چه ابن وهب عن اسامه بن زيد عن ابن شهاب عن عبد الرحمن بن كعب بن مالك په طريق سره نقل كړې دي. (۵)
- كعب بن مالك:- د حضرت كعب بن مالك بن ابي كعب عمرو بن القيس انصاري مدني رضي الله عنه احوال تير شو. (۶)
- د حديث ترجمة الباب سره مطابقت:- د حديث ترجمة الباب سره مطابقت د راعي په مسئله

(۱) كشف الباري: ۴۲۸/۳.

(۲) كشف الباري: ۵۹۵/۴.

(۳) كشف الباري كتاب الوضوء باب التبرز في البيوت.

(۴) فتح الباري: ۶۰۱/۴ د دوى تفصيلي احوال د پاره اوگورنى كشف الباري كتاب الصلاة باب التراضى والملازمة فى المسجد.

(۵) إرشاد السارى: ۲۷۷/۵ وفتح الباري: ۶۰۷/۴ د دوى تفصيلي احوال د پاره اوگورنى كشف الباري كتاب الجنائز باب الصلاة على الشهداء.

(۶) كشف الباري كتاب الصلاة باب الصلاة إذا قدم من السفر.

کښې ښکاره دې ځکه چه هغه وینځې دخیلو خصمانه کوله اوددې نه دوکالت مسئله هم په دې توگه ثابته شوه چه که شپونړکې وی اوکه وکیل ددې دواړو قبضه قبضه امانت وی لهذا دوی په دې امانت کښې داسې تصرف کولې شی د کوم مصلحت چه ښکاره وی گنی دتعدی ضمان به په دوی لازم راځی. (۱)

قوله: قال عبيدالله فيعجبني أنها أمة وأنها ذبحت: عبيدالله بن عمر رضي الله عنه فرمائی ماته عجيبه ښکاره شوه چه يوه وینځه وه او هغې دغه چيلنی حلاله کړه يعنی هغې دوينځې کيدوباوجود دخپل آقادمصلحت دومره خيال اوساته او دحسن فکر ثبوت نی ورکړو او په عام توگه باندې وینځې داسې نه کوی. (۲)

علامه ابن التين رحمته الله فرمائی ددې حديث نه معلومه شوه چه دښځې ذبيحه حلاله ده که حره وی اوکه وینځه وی او دا مذهب جماهير علماء امام ابوحنيفه رحمته الله امام مالك، امام شافعي، امام احمد وغيرهم رحمهم الله اختيار کړې دې. بل ددې حديث نه امام ابوحنيفه مالك شافعي اوزاعی ثوري رحمهم الله د داسې ذبيحې استدلال کړې دې. کوم چه دمالك د اجازت نه بغير ذبح کړې شوي وی سره ددې چه داودظاهري رحمته الله وغيره دې سره اختلاف کړې دې خودهغه قول شاذ دې. (۳)

قوله: تابعه عبدة عن عبيدالله: يعنی دا روايت معتمر بن سليمان سره عبدة بن سليمان کوفی هم د عبيدالله بن عمر نه روايت کړې دې. اوامام بخاري رحمته الله دا متابعت په کتاب الذبائح کښې موصولا ذکر کړې دې. (۴)

رجال الحديث

عبدة: - عبده بن سليمان ابو محمد کلابی رحمته الله دې. (۵)

۵- باب: وكالة الشاهد والغائب جائزة

وَكُتِبَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ إِلَى قَهْرْمَانِهِ وَهُوَ غَائِبٌ عَنْهُ: أَلْيَزَكِي عَنْ أَهْلِهِ، الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ. حاضر او غائب هريو وکیل کول صحيح دی او عبدالله بن عمر رضي الله عنه دخپل وکیل ته اولیکل او هغه دهغه نه غائب وو چه دهغه دکور د ټولو لویو او وړو د طرف نه صدقه فطرا داکړی. دترجمة الباب مقصد اود علماء داختلاف بیان: ددې ترجمة الباب غرض دادې چه د غائب او حاضر دواړو وکالت جائز دې يعنی که موکل په ښار کښې موجود وی نوبياهم هغه دخپل طرف نه څوک وکیل جوړولې شی اوکه هغه چرته په سفر باندې تلې وی نوبياهم د خپل طرف نه

(۱) إرشاد الساری: ۵/۲۶۸.

(۲) لامع الدراری: ۶/۲۱۸.

(۳) عمدة القاری: ۱۲/۱۷۸.

(۴) إرشاد الساری: ۵/۳۷۸.

(۵) کشف الباری: ۲/۹۴.

وکیل جوړولې شی (۱) او امام بخاری رحمته الله علیه پیش کړې شوې اثر دموکل حاضر غائب وکیل جوړولو په سلسله کښې خو اصرار دې اودموکل غائب حاضر وکیل جوړول ددې نه په طریقه اولی مستفاد کیږي دگوم تفصیل چه وړاندې دحدیث په ضمن کښې راځي په دې باندې دتولو اتفاق دې چه د غائب د طرف نه توکیل جائز دې لیکن که موکل په ښار کښې موجود دې نوهغه څوک خپل وکیل جوړولې شی که نه؟ په دې کښې څه تفصیل دې امام ابوحنیفه رحمته الله علیه فرمائی چه دغذر په صورت کښې خونې جوړولې شی اوبغیرد غذر نه ئی نه شی جوړولې مثلاً دې چرته په سفر روان دې یا دا چه هغه بیمار دې او یوبل صورت دادې چه که چرې خصم راضی وی چه ستاسو د راتلو ضرورت نشته دحاکم دپاره خپل څوک وکیل مقرر کړه نو په دې صورت کښې هم جائز دې (۲) امام مالک رحمته الله علیه فرمائی که دخصم اووکیل په مینځ کښې عداوت اودښمنی وی نوپه داسې صورت کښې وکیل جوړول جائز نه دی (۳)

دعلامه ابن بطلال رحمته الله علیه اشکال:- علامه ابن بطلال رحمته الله علیه فرمائی چه حدیث باب د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه خلاف دې ځکه چه په دې کښې حضور پاک صلی الله علیه و آله وسلم صحابه کرامو رضی الله عنهم ته حکم ورکړو چه هغه حضرات دې قرض خواه له اوبښ ورکړي اودادحضور پاک د طرف نه توکیل وو حالانکه حضور پاک نه غائب وو نه بیمار وو اونه مسافروو (۴)

دعلامه عینی رحمته الله علیه جواب:- علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی حدیث باب د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه خلاف حجت نه دې ځکه چه امام صاحب د حاضر یا بلددتوکیل منکر نه دې بلکه هغوی فرمائی توکیل خوجائز دې ولې لارم نه دې اود لارم نه کیدو مطلب دادې که بل فریق دا وائی چه زه ستا په دې وکیل باندې راضی نه یم چه دې دې ستاد طرف نه پیروی اوکړی تاسو پخپله کچهرو ته تشریف راوړئ نوبیا به دموکل حاضریدل ضروری شی چونکه دا توکیل لارم نه دې اوکه چرې هغه فریق راضی شی نوبیا هیڅ بدیت نشته (۵)

وَكُتِبَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ إِلَى قَهْرْمَانِيَهُ وَهُوَ غَائِبٌ عَنْهُ: أَنِّي رَأَيْتُ عَنْ أَهْلِهِ، الصَّغِيرَ وَالْكَبِيرَ.

علامه کرمانی رحمته الله علیه فرمائی چه عبدالله بن عمر رضی الله عنهما بغیرد واؤ نه دې اومراد عبدالله بن عمر بن الخطاب رضی الله عنهما دې (۶)

علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی چه په ددې کښې نسخې مختلف دی بعض کښې عبدالله بن عمرو (واؤسره) دې اوبعض کښې عبدالله بن عمر (بغیرد واؤ) دې (۷)

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۱۸۹ وفتح الباری: ۴/۶۰۸ وشرح ابن بطلال: ۶/۳۶۲ - ۳۶۳ وإرشاد الساری: ۵/۲۷۸ - ۲۷۹.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۱۸۹ وفتح الباری: ۴/۶۰۸ وشرح ابن بطلال: ۶/۳۶۲ وإرشاد الساری: ۵/۲۷۸ - ۲۷۹.

(۳) عمدة القاری: ۱۲/۱۸۹ وفتح الباری: ۴/۶۰۸ وشرح ابن بطلال: ۶/۳۶۲ - ۳۶۳ وإرشاد الساری: ۵/۲۷۸ - ۲۷۹.

(۴) شرح ابن بطلال: ۶/۳۶۳.

(۵) عمدة القاری: ۱۲/۱۸۹.

(۶) شرح الکرماني: ۱۰/۱۳۴.

(۷) عمدة القاری: ۱۲/۱۸۸.

حل اللغات: قهرمان: د فارسی ژبې لفظ دې په معنی خازن وکیل حافظ خادم. (۱)
تشریح: حضرت عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہ خپل قهرمان ته اولیکل چه هغه د ده ټول کوروالا که
واړه دی او که لونی دټولو د طرف نه صدقه فطرا داکړه لکه چه ده دغه قهرمان خپل وکیل
جوړ کړو.

(حدیث ۲۱۸۲) حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -
رضی اللہ عنه - قَالَ كَانَ كَانَ لِرَجُلٍ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سِنَّ مِنَ الْإِبِلِ
فَجَاءَهُ يَتَقَاضَاهُ فَقَالَ «أَعْطُوهُ». فَطَلَبُوا سِنَّهُ فَلَمْ يَجِدُوا لَهُ إِلَّا سِنًّا قَوْفَهَا. فَقَالَ «أَعْطُوهُ».
فَقَالَ أَوْفَيْتَنِي أَوْفَى اللَّهِ بِكَ. قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِنَّ خِيَارَكُمْ
أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً». [۲۱۸۳، ۲۲۶۰، ۲۲۶۲، ۲۲۶۳، ۲۲۷۱، ۲۴۶۵، ۲۴۶۷]

ترجمه: حضرت ابوهريره رضی اللہ عنہ فرمائی په رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم باندې د یوسړی یواوین قرض وو. هغه
د حضور پاک نه د تقاضا کولو دپاره راغلو حضور پاک او فرمائیل د ده اووین ورکړه. صحابه
کرامو رضی اللہ عنہم اولټولو خود هغه د عمر اووین ملاونه شو بس هغه (اووین) به ملاویدلو چه د هغه د اووین
نه به ئی عمر زیات وو (یعنی دیر قیمتی). حضور پاک او فرمائیل هم دغه ورکړئ نو هغه اووینل
چه تاسو زما څنگه حق پوره پوره را کړو دغه شان دې الله تعالی هم تاسوته ښه درکړی.
بیایي غمبر رضی اللہ عنہ او فرمائیل تاسو کښې هم هغه خلق دیر ښه دی چه قرض په ښه شان سره ادا کړی.

رجال الحديث

- ① ابونعیم: دا ابونعیم فضل بن دکین رضی اللہ عنہ دې. (۲)
- ② سفیان ثوری: دا سفیان بن سعید ثوری رضی اللہ عنہ دې. (۴)
- ③ سلمه بن کهیل: دا سلمه بن کهیل حضرمی رضی اللہ عنہ دې. (۵)

(۱) فتح الباری: ۴/۶۰۸ وإرشاد الساری: ۵/۲۷۸.
(۲) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الوكالة باب الوكالة فی قضاوالدين رقم: ۲۳۰۶۱ وفي کتاب الاستقراض
وأداء الديون باب استقراض الابل رقم: ۲۳۹۰ وفي باب هل يعطى اكبر من سنة رقم: ۲۳۹۲ وباب من
القضاء رقم: ۲۳۹۳ و باب لصاحب الحق مقال رقم: ۲۴۱ وفي کتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة وغير
المقبوضة الخ رقم: ۳۶۰۶ وباب من أهدي له هدية وعنده جلساؤه فهو أحق رقم: ۲۶۰۹ وأخرجه مسلم فی
کتاب المساقاة باب من استلف شيئاً ففرض خيراً منه الخ رقم: ۴۰۸۴ - ۴۰۸۸ وأخرجه مسلم فی کتاب
البيوع باب ما جاء فی استقراض ابيير الخ رقم: ۱۳۱۶ وأخرجه النسائي فی کتاب البيوع باب استلاف
الحيوان واستقراضه رقم: ۴۶۳۲ وفي باب الترغيب فی حسن القضاء رقم: ۴۷۰۷.

(۳) کشف الباری: ۲/۶۶۹.

(۴) کشف الباری: ۲/۲۷۸.

(۵) کشف الباری کتاب الصوم باب من مات وعليه الصوم.

⑤ ابوسلمه - دا ابوسلمه بن عبدالرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ دی ^(۱)
 ⑥ ابوہریرہ - دامشهور صحابی رسول حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ دی ^(۲)
 حل اللغات - پہ معنی د غائب، عمر داسی ځناورته وانی د کوم چه غائبونه شوې وی ددی
 جمع انسان راځی ^(۳)
 د حدیث ترجمہ الباب سره مطابقت - د حدیث ترجمہ الباب سره مطابقت د وکالة حاضرہ په
 مسئلہ کښی خو قوله: اعطوه سره واضح دی چه حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم بعض صحابه کرامو رضی اللہ عنہم ته
 داوښ ورکولو دپاره وکیل جوړ کړو. ^(۴) اود وکالت غائبه په سلسله کښی حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ
 فرمائی چه دا په دی حدیث سره په طریقہ اولی ثابتیږی. ځکه چه کله مژکل حاضریدوسره بل
 وکیل جوړولې شی او هغه پخپله په دی عمل قدرت لری نو د غائب کیدو په صورت کښی
 خود احتیاج او ضرورت دوجې نه هغه زیات اهل دی چه د خپل طرف نه وکیل مقرر کړی ^(۵)
 علامه کرمانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه قوله اعطوه لفظ دواړو صورتونو ته شامل دی. ددی دپاره که
 چرې په دی سره خطاب حاضرینوته او کړې شی ولې د عرف او قرائن حال په اعتبار دواړو
 صورتونو ته متضمن دی. ^(۶)

ایاد حیوان استقراض جائز دی؟ - په دی مسئلہ کښی اختلاف دی چه د ځناور استقراض جائز
 دی که نه؟ رومې مسلک د جمهور علماؤ دی یعنی امام مالک امام احمد امام اوزاعی امام
 شافعی لیث او اسحاق وغیرهم رحمهم الله فرمائی د ټولو څیزونو په شان په حیوان کښی هم
 قرض جائز دی. حدیث باب نه ددی تائید کیږی. ^(۷) اودا حضرات وینځه ددی نه مستثنی
 گرځوی چه دا په قرض ورکول جائز نه دی سوا د هغه سړی نه چه د دغه وینځې محرم وی یا
 ښځه یا خنثی وی. ^(۸) دویم مسلک د ابن جریر رحمۃ اللہ علیہ او داؤد ظاهری دی ددی حضراتو په نیز
 وینځه قرض ورکول هم جائز دی. ^(۹) او دریم مسلک د امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ امام ثوری حسن بن
 صالح وغیرهم رحمهم الله دی. دا حضرات ددی د عدم جواز قائل دی. ^(۱۰) ددی حضراتو دلیل
 د حضرت جابر رضی اللہ عنہ روایت دی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نسیئنه د حیوان بیع په حیوان سره کولونه منع

^(۱) کشف الباری: ۲/۳۲۳.

^(۲) کشف الباری: ۱/۶۵۹.

^(۳) المغرب: ۱/۴۱۸.

^(۴) عمدة القاری: ۱۲/۱۸۸ وفتح الباری: ۴/۶۰۸.

^(۵) فتح الباری: ۴/۶۰۸.

^(۶) شرح الکرماني: ۱۰/۱۳۵.

^(۷) نیل الاوطار: ۵/۲۴۵ و عمدة القاری: ۱۲/۱۸۹.

^(۸) نیل الاوطار: ۵/۲۴۵ و عمدة القاری: ۱۲/۱۸۹.

^(۹) نیل الاوطار: ۵/۲۴۵ و عمدة القاری: ۱۲/۱۸۹.

^(۱۰) نیل الاوطار: ۵/۲۴۵ و عمدة القاری: ۱۲/۱۸۹.

فرمائیلې ده (۱) اوچه کله حضور پاک د بیع نه منع فرمائیلې ده نو د قرض معانعت خو به په طریقه اولی سره ثابت وی. ځکه چه په بیع کښې د قبیل مثلیات کیدل هم ضروری نه دی او په قرض کښې زموږ په نیز از قبیل مثلیات کیدل ضروری دی او د ذوات قیم استقراض جائز نه دي. ځکه چه معروف کلیه ده الاقراض تقضى بامثالها لهذا د شمیرد تفاوت په څیزونو کښې استقراض صحیح نه دي. ځکه چه په دي کښې مثل نه وی (۲) او داسې هم و نیلې شی چه کله حیوان قرض خرڅول ممنوع دی نو قرض به هم ممنوع وی ځکه چه د دواړو علت جامعه دهغې څیزونه عددیه متفاوته نه کیدل دي. (۳)

(۱) أخرجه ابن ماجه فى سننه فى باب الحيوان بالحيوان نسيئة رقم الحديث : ۲۲۷۱، ۲۲۷۰ وأخرجه ابن حبان فى صحيحه فى ذكر الزجر عن بيع الحيوان بالحيوان إلا يبدأ بيد عن ابن عباس رضي الله عنهما رقم الحديث : ۵۰۲۸ وأبو داود فى باب الحيوان بالحيوان نسيئة رقم الحديث : ۳۳۵۶، والترمذى فى باب ما جاء فى كراهية بيع الحيوان بالحيوان نسيئة عن سمره رضى الله تعالى عنه رقم : ۱۲۳۷.

(۲) عمدة القارى: ۶۴/۱۲

(۳) عمدة القارى: ۶۴/۱۲.

د مولانا انور شاه کشمیری رحمۃ اللہ علیہ یو عجیبه توضیح:- لیکن حضرت انور شاه کشمیری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه و اقول من عند نفسى إن الحيوانات، وإن لم تثبت فى الذمة فى القضاء، لكنه يصح الاستقراض به فيما بينهم، عند عدم المنازعة والمناقشة، وهذا الذى قلت، ان الناس يعاملون فى أشياء تكون حائزة فيما بينهم على طريق المرأة والاغراض، فاذا رفع إلى القاضى يحكم عليه بعدم الجواز، فالاستقراض المذكور عند عدم المنازعة حجاز عنى، وذلك لان العقود على نحوين: نحو يكون معصية فى نفسه، واذا لايجوز مطلقاً، ونحو آخر لا يكون معصية، وإنما يحرم عليه بعدم الجواز لافضائه إلى المنازعة، فاذا لم تقع فيه منازعة حاز واستقراض البعير من النحو الثانى، لان ليس بمعصية فى نفسه، وإنما ينهى عنه، لان ذوات القيم لا تتعين إلا بالتعيين، والتعيين فيما لايجعل إلا بالاشارة، فلا تصلح للوجوب فى الذمة، فاذا لم تتعين افضى إلى المنازعة عند القضاء لامحالة، فاذا كان النهى فيه لعله المنازعة حاز عند انتفاء العلة، والحاصل الخ. (اوگورنى فیض الباری علی صحیح البخاری: ۲۸۹/۳، ۲۹۰)

یعنی استقراض حیوانات یعنی دهغې په ذمه کښې ثابتیدل سره د دي چه د احنافو په نیز قضاء نا جائز دی لیکن د خلقو د خپل مینځ د معاملاتو په اعتبار سره که اوکتلی شی نو د منازعت او جگړې د احتمال نه کیدو په صورت کښې دا استقراض جائز کیدل پکارا دی او دا خبره زه ځکه کوم چه خلق اکثر په خپل مینځ کښې د معاملات کوی چه په اعتبار د مروت او سترگویتولو دهغوی په مینځ کښې جائز او رائج وی. اوچه کله دوی د یو قاضی طرف ته بوځي نو عدم جواز معلومیږي. نو د امد کوره استقراض هم د عدم منازعت په صورت کښې زما په نیز جائز دي او دا ځکه چه د شریعت مطهره منع کړې شوې عقود په دوو قسمو باندي دی: ① داسې عقود چه فی نفسه په معصیت باندي مبنی وی نو د داسې امورو ارتکاب خو علی الطلاق جائز نه دي. ② داسې عقود چه فی نفسه په معصیت باندي مبنی نه وی یعنی فی نفسه حرام نه دی لیکن د مفضی إلى المنازعت کیدو د وجې نه دا قضاء جائز گرځولې شی لهذا د منازعت احتمال نه کیدو په صورت کښې دا جائز کیدل پکارا دی. او دا استقراض حیوان مسئله عقود دویم قسم نه ده. ځکه چه فی نفسه په دي کښې هیڅ گناه نشته او د دي نه ځکه منع کړې شوې ده چه دا د ذوات قیم نه دی او... (بقیه حاشیه په را روانه صفحه...)

۶- باب: الوکالة فی قضاء الديون

قرضه ادا کولو دپاره وکیل کول

د ترجمه الباب مقصد:- امام بخاری رحمته الله فرمائی چه د دین د ادائیگنی دپاره وکیل مقررول جائز دی

د حافظ ابن حجر رحمته الله قول:- حافظ ابن حجر عسقلانی رحمته الله فرمائی امام بخاری رحمته الله دې ترجمه الباب سره د یوتوهم دفعیه فرمائیلې ده او هغه دادې چه قضاء دیون کنبې توکیل په ظاهره جائز نه دی کیدل پکار. ځکه چه د دین قاعده داده چه کله هم دائن مطالبه او کړې او مدیون په ادا کولو باندې قادروی نوهغه له زر ورکول پکاردی او د توکیل په صورت کنبې به وخت لگي امام بخاری رحمته الله دا شبه لرې کړې او وویلې دی چه د قضاء دیون دپاره په توکیل کولو کنبې هیڅ بدیت نشته اودا په هغه روستو کولو او پال متبول کنبې داخل نه دی د کوم ممانعت چه په حدیث کنبې فرمائیلې شوې دي. حافظ ابن حجر رحمته الله چه کوم د ترجمه الباب غرض بیان کړې دي. دا د علامه ناصرالدین ابن منیر رحمته الله نه ماخوډ دي. (۱)

د حضرت شیخ الهمد رحمته الله قول:- حضرت شیخ الحدیث رحمته الله فرمائی چونکه سنن ابی داؤد وغیره کنبې حضرت سمرة بن جندب رضی الله عنه روایت دي. علی الیدما أخذت (۲) یعنی چاچه یو څیز واخستو دهغه په ذمه دی چه هغه دې ادا کړي. په دې سره په ظاهره دا شبه کیدله چه قرض داري دې پخپله هغه دیون ادا کړي او په دې کنبې توکیل صحیح نه دي. نو امام بخاری رحمته الله او خودل چه په قضاء دیون کنبې په توکیل کنبې هیڅ مضائقه نشته او علی الیدما أخذت مطلب صرف دادې چه مال قرض ورکونکی ته رسول ضروری دی که هغه پخپله اورسولې شی او که د وکیل په ذریعه. په دواړو صورتونو کنبې مقصود حاصلیږي. (۳) او دویمه خبره داهم ده چه علی الیدما أخذت تعلق خود باب غضب سره دي اودلته د غضب مسئله نه شی بیانولې بلکه دلته څه د دین مسئله بیانولې شی.

...بقیه حاشیه د تیرمخا ذوات قیم څیزونه بغیر د تعیین نه متعین کیدې نه شی. او ددې تعین په اشاره سره حاصلیږي لکه دا څیزونه په ذمه کنبې د صلاحیت نه لری نو د متعین نه کیدو د وجې نه مفضی الی المنازعة شی او په اعتبار به قضاء نا جائز گرځولی شی. معلومه شوه چه په دې کنبې نهی لذاته نه ده بلکه نهی لغیره ده اوددې علت منازعه دي نو ددغه علت د انتفاء په صورت کنبې دامعامله جائز کیدل پکاردی.

(۱) فتح الباری: ۴/۶۰۹.

(۲) أخرجه الامام أبو داؤد رحمه الله تعالى فی سننه فی کتاب الاجارة باب فی تضمین العاربة رقم: ۳۵۶۱ وأخرجه الامام الترمذی رحمه الله تعالى فی کتاب البیوع باب ماجاء فی أن العاربة مؤداة رقم: ۱۲۶۶ والامام ابن ماجه رحمه الله تعالى فی باب العاربة رقم: ۲۴۰۰.

(۳) الابواب والتراجم ص: ۱۷۰.

احديث باب ٢١٨٣ (١) حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كَهِيلٍ سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَّقَاضَاهُ، فَأَغْلَظَ، فَهَمَّ بِهِ أَصْحَابُهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «دَعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا». ثُمَّ قَالَ «أَعْطُوهُ سَنًا مِثْلَ سِنِّي». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا نَجِدُ إِلَّا أَمْثَلَكَ مِنْ سِنِّي. فَقَالَ «أَعْطُوهُ فَإِنَّ مِنْ خَيْرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ قَضَاءً». (٢) ٢١٨٢

ترجمه :- یو سړې نبی کریم ﷺ له راغلو او دهغوی نه ئی دخپل قرض غوښتنه او کړه اوسخت الفاظ ئی اوونیل د حضور پاک صحابه کرامو ﷺ هغه ته سزا ورکول غوښتل لیکن حضور پاک او فرمائیل دې پرېږدئ چې وائی د چاچه حق وی هغه داسې خبرې کولې شی بیا حضور پاک او فرمائیل ده ته هم د هغه عمر والا وښ ورکړئ. صحابه کرامو ﷺ عرض او کړو دهغه عمر والا خوښته دهغې نه د بهتر عمر والا وښ موجود دې. حضور پاک او فرمائیل هم دغه ورکړئ په تاسو کښې بهترین خلق هم هغه دی چې په ښه طریقه سره قرض ادا کړی

رجال الحديث

- ① سليمان بن حرب :- دا سليمان بن حرب واثمي بصری رحمته الله دې. (٢)
 - ② شعبة :- دا شعبة بن حجاج رحمته الله دې. (٣)
 - ③ سلمة ب كهيل :- دا سلمة بن كهيل حضرمي كوفي رحمته الله دې. (٤)
 - ④ ابوسلمة :- دا ابوسلمة بن عبد الرحمن بن عوف رحمته الله دې. (٥)
 - ⑤ ابوهريرة :- دا مشهور صحابي حضرت ابوهريرة رحمته الله دې. (٦)
- د حديث ترجمة الباب سره مطابقت :- د حديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: اعطوه سنا مثل سنه سره ښکاره دې. (٧) يعنى رسول الله ﷺ صحابه کرام ﷺ دخپل دين دا داکولو دپاره وکیل جوړ کړلو.

٧- باب: إذا وهب شيئاً لوكيل أو شفع قومٍ جاز

لِقَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْ فِدَا هُوَ أَرِنَ حِينَ سَأَلُوهُ الْمَغَانِمَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (تَصِيبِي لَكُمْ)

(١) مرتخرجه في الباب السابق.

(٢) كشف الباري: ١٠٥/٢.

(٣) كشف الباري: ٦٧٨/١.

(٤) كشف الباري كتاب الصوم باب من مات وعليه الصوم.

(٥) كشف الباري: ٣٢٣/٢.

(٦) كشف الباري: ٦٥٩/١.

(٧) إرشاد الساري: ٢٨٠/٥.

که دیوقول وکیل یا سفارشی ته څه هبه کړې شی نو صحیح دی ځکه چه کوم وخت د هوازن د طرف نه څه خلق راغلي وو او هغوی د نبی کریم ﷺ نه د مال غنیمت واپس کولو درخواست کړې وو نو حضور پاک او فرمائیل کوم چه زما په حصه کښې راغلی دی هغه تاسو واخلئ د ترجمه الباب مقصد: د امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه که یوسړې د یوقوم یا قبیلې د طرف نه څه هبه کول غواړي او د هغه قوم د طرف نه څوک نمائنده وی نو هغه نمائنده د قوم پورې دغه خیزر سولود پاره وکیل جوړ کړی نو دا جائز دی او د استدلال په توګه امام بخاری رحمه الله د بنی هوازن د وفد واقعه پیش کړې ده چه هلته عرفاء متعین کړې شوې وو او د هغوی په ذریعه د هغوی مالونه او قیدیان واپس کړې شوی وو. (۱)

[حدیث باب ۲۱۸۴] (۱) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفِيرٍ قَالَ حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي عَقِيلُ بْنُ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ وَذَعَمَ عُرْوَةُ أَنَّ مَرْوَانَ بْنَ الْحَكَمِ وَالْمُسَوَّرَ بْنَ فَخْرَةَ أَخْبَرَاهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَامَ حِينَ جَاءَهُ وَفَدُ هَوَازَنَ مُسْلِمِينَ، فَسَأَلُوهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَسَيِّبَهُمْ فَقَالَ هُمُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَحَبُّ الْحَدِيثِ إِلَيَّ أَصْدَقُهُ. فَاخْتَارُوا إِحْدَى الظَّائِفَتَيْنِ إِمَّا السَّبْيَ، وَإِمَّا الْمَالَ، وَقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ بِهِمْ». وَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - انْتَبَهَهُمْ بِضِعْمِ عَشْرَةِ لَيْلَةٍ، حِينَ قَفَلَ مِنَ الظَّائِفِ، فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - غَيْرُ رَادٍّ إِلَيْهِمْ إِلَّا إِحْدَى الظَّائِفَتَيْنِ قَالُوا فَإِنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا. فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْمُسْلِمِينَ، فَأَتْنِي عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ «أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ إِخْوَانَكُمْ هَؤُلَاءِ قَدْ جَاءُونَا تَائِبِينَ، وَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ أَنْ أُرَدَّ إِلَيْهِمْ سَبْيُهُمْ، فَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يُطَيَّبَ بِذَلِكَ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ حَتَّى نُعْطِيَهُ إِتَاءَهُ مِنْ أَوَّلِ مَا يَفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا فَلْيَفْعَلْ». فَقَالَ النَّاسُ قَدْ طَبَّيْنَا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِنَّا لَا نَذَرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنْ، فَارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعُوا إِلَيْنَا عُرْفَاؤُكُمْ أَمْرَكُمْ». فَرَجَعَ

(۱) عمدة القاری: ۱۶۱/۱۲.

(۲) وأخرجه البخاری أيضاً فی کتاب العنق باب من ملک من العرب رقیقاً فوهب الخ رقم: ۲۵۳۶، ۲۵۴۰. وفی کتاب الهبة وفضیلها الخ باب من رآه الهبة الغائبة جائزة رقم: ۲۵۸۲، ۲۵۸۴. وفی باب إذا وهب جماعة القوم رقم: ۳۱۳۱، ۳۱۳۲. وفی کتاب المغازی باب قول الله تعالى ﴿وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ﴾ الآية رقم: ۴۲۱۸، ۴۳۱۶. وفی کتاب الاحکام باب عرفاء للناس رقم: ۷۱۷۶، ۷۱۷۷. وذكره الجامع بین الصحیحین فی أفراد البخاری: ۳۸۲/۳ رقم: ۲۸۶۱. وأخرجه أبوداؤد رحمه الله تعالى فی سننه. فی کتاب الجهاد باب فداء الامیر بالمال رقم: ۲۶۹۳. والطحاوی رحمه الله تعالى فی شرح مشکل الآثار باب بیان مشکل ماروی عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم ماکان منع فی سبايا هوازن الخ رقم: ۴۵۰۹.

النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرْقًا وَهُمْ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَبَّيَوا وَأَذْنُوا. [۲۴۰۲، ۲۴۲۴، ۲۹۶۳، ۴۰۶۴، ۴۷۵۵]

ترجمه: مروان بن حکم اومسوربن مخرمه دواړو بیان کړې دې چه دغزوه حنین نه د واپسني نه پس، کله چه د هوازن وفد مسلمان شو د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شو نور رسول الله ﷺ اودریدو. هغوی حضور پاک ته درخواست اوکړو چه زمونږ مال اوقیدیان واپس کړئ. حضور پاک اوفرمائیل رښتیا خبره زما ډیره خوښه ده تاسو په دوو خبرو کښې یوه اختیار کړئ یا قیدیان واپس واخلى یا مال او ماخو (جعرانه) کښې دهغوی انتظار کړې وو او رسول الله ﷺ چه د طائف نه واپس شو. نو د لسو شپونه زیات انتظار (جعرانه) کښې کړې وو.

کله چه د هوازن د وفد یقین اوشو چه رسول الله ﷺ به هغوی ته په دوو څیزونو کښې یو څیز واپس کوی نو هغوی عرض اوکړو مونږ ته قیدیان واپس کړئ. نور رسول الله ﷺ د مسلمانانو مخې ته (د خطبې دپاره) اودریدو. اول ئی چه څنگه غوښتل د الله تعالی تعریف ئی بیان کړو بیائی اوفرمائیل اما بعد! ستاسو دا روڼه (د هوازن خلقو) توبه کړې راغلی دی اوزه مناسب گنم چه ددوی قیدیان واپس کړم اوس تاسو کښې چه څوک په خوشحالی سره دا غواړی نو هم هغه دې اوکړی او څوک چه خپله حصه داسې قایم کول غواړی چه کوم مال غنیمت اول الله تعالی ورکړې دهغې نه به مونږ د هغوی بدله ورکړو نو هغه دې داسې اوکړی. په دې باندې خلقو عرض اوکړو یا رسول الله! مونږ به ستاسو د خوشحالی دپاره دا قیدیان هم داسې ورکړو. حضور پاک اوفرمائیل چه مونږ ته نه ده معلومه چه په تاسو کښې څوم په دې خبره راضی دی او څوک نه دی نو (بهتر دادی چه) واپس شئ او ستاسو نقیب (سردار) دې ستاسو د طرف نه بیان اوکړی بیا خلق واپس شو اودهغوی نقیبانو هغوی سره خبرې اترې اوکړې بیا حضور پاک له راغلل او عرض ئی اوکړو چه هغه خلق راضی دی او هغوی دخپلو قیدیانو د واپس کولو اجازت ورکړو.

رجال الحديث

- ① سعيد بن كثير: - داسعيد بن كثير بن عفير رضي الله عنه دې. (١)
- ② ليث: - داليث بن سعد رضي الله عنه دې. (٢)
- ③ عقيل: - دالعقيل بن خالد بن عقيل رضي الله عنه دې. (٣)
- ④ محمد: - دامحمد بن مسلم ابن شهاب زهري رضي الله عنه دې. (٤)
- ⑤ عروة: - داعروة بن زبير رضي الله عنه دې. (٥)

(١) كشف الباري: ۲۷۴/۳.

(٢) كشف الباري: ۳۲۴/۱.

(٣) كشف الباري: ۳۲۵/۱، ۴۵۵/۳.

(٤) كشف الباري: ۳۲۶/۱.

(٥) كشف الباري: ۲۹۱/۱.

⑤ مروان - دا مروان بن حکم رضی اللہ عنہ دی.
⑥ مسور - دامسور بن مخرمه رضی اللہ عنہ دی.

قوله: وزعم عروۃ - علامه کرمانی رحمۃ اللہ علیہ او علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه زعم په معنی د قال دی.

حل لغات: **الوفد:** د وفد جمع ده هغه خلق چه په یوځائی یوښارته لاړشی، یا هغه خلق چه د یو مشترکه غرض دپاره جاکم له لاړشی. مجرد کښې د ضرب نه مستعمل دی. **وَقَدْ يَفْعُدُ** وفداً قاصد جوړیدو سره راتلل.

عرفاؤکم: عرفاء د عریف جمع ده په معنی پیژندونکی، د قوم د معاملاتو خیال ساتونکی، دخپلو ملگرو پیژندگلو کونکې. نقیب اودا په مرتبه کښې د رئیس نه کم وی.

د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت: د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت قوله: **إن أردت أن أرد إليهم سييهم الحديث** سره ظاهر دی. د هوازن د وفد والا دخپلو قیدیانو د واپس کولو په سلسله کښې وکیلان او شفاعت کونکی وو.

۸- باب: إذا وكل رجل أن يعطي شيئاً، ولم يبين كم يعطي، فأعطى على ما يتعارفه الناس

یوسړی بل سړی ته څه ورکولو سره وکیل کړو اودائی بیان

نه کړه چه څومره ورکړی نوهغه د دستور مطابق ورکړه

د ترجمه الباب مقصد: دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ مقصد دادي چه په توکیل کښې هم په عرف باندې اعتماد کولې شی. که چرې یوسړی خپل وکیل ته دا اووئیل چه فلانکی سړی ته څه ورکړه اوس هغه څه څیز هغه ته ورکړو نودا به کتلې شی چه د هغه دا ورکول د عرف مطابق دی که خلاف. که چرې د عرف مطابق وی نو داسې کولو کښې هیڅ مضائقه نشته لکه چه په حدیث باب کښې دی چه حضور پاک حضرت بلال رضی اللہ عنہ ته وئیلی ووچه ته جابرته دهغه ثمن ورکړه او څه زیاتې ورکړه نوهغه د یوقیراط اضافه کړې وه اوس دا یوقیراط خو ښکاره خبره ده چه د عرف مطابق وو په دې کښې هیڅ اشکال نشته.

(۱) کشف الباری کتاب الوضوء باب البصاق والمخاط ونحوه فی الثواب.

(۲) کشف الباری کتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس.

(۳) عمدة القاری: ۱۲/۱۹۳.

(۴) النهایة: ۲/۸۶۷.

(۵) النهایة: ۲/۱۹۰.

(۶) إرشاد الساری: ۵/۲۸۲ عمدة القاری: ۱۲/۱۹۳.

(۷) عمدة القاری: ۱۲/۱۹۵، إرشاد الساری: ۵/۲۸۳.

[٢١٨٥] حَدَّثَنَا الْمُكَنَّى بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رِبَاعٍ وَغَيْرِهِ، يَزِيدُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، وَلَمْ يَبْلُغْهُ كُلُّهُمْ رَجُلٌ وَاحِدٌ مِنْهُمْ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي سَفَرٍ، فَكُنْتُ عَلَى جَمَلٍ نَقَالٍ، إِنَّمَا هُوَ فِي آخِرِ الْقَوْمِ، فَمَرَّ بِي النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ «مَنْ هَذَا؟» قُلْتُ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. قَالَ «مَا لَكَ؟» قُلْتُ إِنِّي عَلَى جَمَلٍ نَقَالٍ. قَالَ «أَمَعَكَ قَضِيبٌ؟» قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ «أَعْطَيْتَهُ؟» فَأَعْطَيْتُهُ فَضَرَبَهُ فَرَجَرَهُ، فَكَانَ مِنْ ذَلِكَ الْمَكَانِ مِنْ أَوَّلِ الْقَوْمِ قَالَ «بِعْنِيهِ». فَقُلْتُ بَلْ هُوَ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «بِعْنِيهِ قَدْ أَخَذْتَهُ بِأَرْبَعَةِ دَنَانِيرَ، وَلَكَ ظَهْرُهُ إِلَى الْمَدِينَةِ». فَلَمَّا دَنَوْنَا مِنَ الْمَدِينَةِ أَخَذْتُ أَرْحَلِي. قَالَ «أَيْنَ تَرِيدُ؟» قُلْتُ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً قَدْ خَلَا مِنْهَا. قَالَ «فَهَلَا جَارِيَةٌ تُلَاعِبُهَا وَتُلَاعِبُكَ؟» قُلْتُ إِنَّ أَبِي تَوَفَّى وَتَرَكَ بَنَاتٍ، فَأَرَدْتُ أَنْ أُنْكِحَ امْرَأَةً قَدْ جَرَّبْتُ خَلَا مِنْهَا. قَالَ «فَذَلِكَ؟» فَلَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ قَالَ «يَا بِلَالُ اقْضِهِ وَزِدْهُ». فَأَعْطَاهُ أَرْبَعَةَ دَنَانِيرَ، وَزَادَهُ قِيرَاطًا. قَالَ جَابِرٌ لَا تُفَارِقُنِي زِيَادَةَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَلَمْ يَكُنِ الْقِيرَاطُ يُفَارِقُ جَرَابَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ. [ر: ٤٣٢]

ترجمه:- حضرت جابر بن عبد الله رضي الله عنه فرمائی زہ پہ یوسف رکبھی حضور پاک سرد ووم او زہ پہ یوبہ رو رفتار والا اوہی باندی سور ووم چہ ڈہولو شاتہ بہ وو بیاحضور پاک ماسرد تیرشو او تپوس نی اوکرو دا خوک دی؟ ما عرض اوکرو جابر بن عبد الله حضور پاک تپوس اوکرو پہ تہ خہ شوی دی؟ ما عرض اوکرو زما دا اوہی بالکل پہ مزہ دی حضور پاک او فرمائیل آیا تاسرہ لختہ شوہ؟ ما عرض اوکرو او جی حضور پاک او فرمائیل ماتہ را کردہ نوما ور کرہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ہغہ اووہلو او ونی رتلو اوس چہ ددغہ خائی نہ روان شو نوڈ تولو نہ وپاندی شو حضور پاک

(١) وأخرجه البخارى أيضاً فى كتاب الصلاة باب الصلاة إذا قدم من سفر رقم: ٤٤٣ وفى كتاب البيوع باب شراء الدواب والحمير رقم: ٢٠٩٧ وفى كتاب الاستقراض باب من اشترى بالدين وليس عنده ثمنه أو ليس بحضرتہ رقم: ٢٣٨٥ وباب حسن القضاء رقم: ٢٣٩٤ وباب الشفاعة فى وضع الدين رقم: ٢٤٠٦ وفى كتاب المظالم والغصب باب من عقل بعيره على البلاط أو باب المسجد رقم: ٢٤٧٠ وكتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة وغير المقبوضة الخ رقم: ٢٦٠٣، ٢٦٠٤ وفى كتاب الشروط باب إذا اشترط البائع ظهر الدابة إلى مكان مسمى جاز رقم: ٢٧١٨ وفى كتاب الجهاد والسير باب من ضرب دابة غيره فى الغزو رقم: ٢٨٦١ وباب استئذان الرجل الامام لقوله عز وجل ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ ﴾ الآية رقم: ٢٩٦٧ وباب الصلاة إذا قدم من السفر رقم: ٣٠٨٧ وباب الطعام عند القدوم رقم: ٣٩٨٩، ٣٠٩٠ وفى كتاب المغازى باب ﴿ اذْهَبْتَ طَائِفَتَن ﴾ الآية رقم: ٤٠٥٢ وفى كتاب النكاح باب تزويج الثيبات رقم: ٥٠٧٩، ٥٠٨٠ وباب لا يطرق أهله ليلاً إذا أطال الغيبة مخافة أن يخوفهم أو يلتبس عسراتهم رقم: ٥٤٤٣، ٥٢٤٤ وباب طلب الولد رقم: ٥٢٤٥، ٥٢٤٦ وباب تستحد المغيبة وتمشط الشعثة رقم: ٥٢٤٧ وأخرجه الترمذى فى سننه فى كتاب النكاح باب ماجاء فى تزويج الابكار رقم: ١١٠٠ والنسائى فى سننه فى كتاب النكاح باب نكاح الابكار رقم: ٣٢١٩.

اوفرمائیل دا اوبی په ماخرڅ کړه ماعرض اوکړو یارسول الله هم ستاسو دې حضوریاک اوفرمائیل نه خرڅ نی کړه ما په څلوردینار باندې واخستو اوته دمدینې پورې په دې باندې سورلاږشه زه چه کله مدینې ته نیزدې اورسیدم نوزه بل طرف ته لاړم. حضوریاک اوفرمائیل چرته څې؟ ماعرض اوکړو چه ما یوداسې ښځې سره نکاح کړې ده چه دهغې خاوند مړ شوې (یعنی کونډه ده) حضوریاک اوفرمائیل چه پیغلې سره دې ولې نکاح نه کوله تابه هغې سره لوبې کولې او هغې به تاسره لوبې کولې. ما وئیل زما پلار مړ شو او هغه ډیرې لونږه پریخودې نوماراده اوکړه چه داسې ښځې سره نکاح کوم چه تجربه کاره وی او کونډه وی حضوریاک اوفرمائیل چه که دا خبره وی نو خیر دې. کله چه مونږ مدینې ته اورسیدو نو حضوریاک حضرت بلال رضی الله عنه ته او وئیل ای بلال جابره ته قیمت ورکړه او څه زیاتې ورکړه. هغه څلوردینار را کړل او یوقیراط سره زر نی را کړه. حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی چه رسول الله صلی الله علیه و آله کوم یوقیراط سره زر زیاتې را کړې وو (کله) زمانه جدا کیرې نه همیشه به دا قیراط د حضرت جابر رضی الله عنه په تیله کښې وو.

رجال الحديث

① مکی بن ابراهیم:- دامکی بن ابراهیم بن بشر تمیمی بلخی رضی الله عنه دې. (۱)

② عبدالملک:- دا عبدالملک بن عبدالعزیز بن جریج رضی الله عنه دې. (۲)

③ عطاء:- دا عطاء بن ابی رباح رضی الله عنه دې. (۳)

④ جابر بن عبدالله:- دا جابر بن عبدالله بن عمرو بن حرام انصاری رضی الله عنه دې. (۴)

قوله: عن عطاء بن ابی رباح وغيره يزيد بعضهم على بعض الخ:- یعنی ابن جریج رضی الله عنه دا روایت د عطاء بن ابی رباح په شان دنورو نه هم نقل کړې دې. اود بعض په حدیث کښې اضافه ده. وړاندې زمونږ په متداوله نسخو کښې دی چه لم یبلغه کلهم رجل واحد منهم عن جابر بن عبدالله. (۵) مطلب دادې چه مکمل حدیث ټولونه دې نقل کړې بلکه یوسړی مکمل حدیث نقل کړې دې او تقدیر عبارت به داسې لم یبلغه ای لم یسقه کلهم بل یبلغه وساقه بتمامه رجل واحد منهم. او په بله نسخه کښې دی لم یبلغه کله رجل منهم ددې مطلب به داوی چه حدیث مجموعه مشائخ کلام نه مرکب دې هریو پوره حدیث نه دې نقل کړې. (۶) علامه کرمانی رحمته الله فرمائی قوله: يزيد بعضهم كسبي ضمير غير طرف ته راجع دي ځکه چه غیر په اعتبار د معنی د جمع دې او

(۱) کشف الباری: ۴۸۱/۳.

(۲) کشف الباری کتاب الحيض باب غسل العائض رأس زوجها وترجيله.

(۳) کشف الباری: ۳۹/۴.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب من لم يرالوضو إلا من المخرجين الخ.

(۵) صحيح البخاری: ۲۰۹/۱ قدیمی عمدة القاری: ۱۹۷/۱۲ وفتح الباری: ۶۱۱/۴.

(۶) صحيح البخاری: ۲۰۹/۱ قدیمی عمدة القاری: ۱۹۷/۱۲ وفتح الباری: ۶۱۱/۴.

لم یبلغه کنبی ضمیر حدیث یا رسول طرف ته راجع دې او رجل دا دکل سره بدل دې. حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چه لم یبلغه کنبی ضمیر قطعی توگه باندې د حدیث طرف ته راجع دې خکه چه حدیث په سند متصل سره نقل کړې شوې دې (۱) وړاندې علامه کرمانی رحمته الله فرمائی چه اکثر روایات غیره بالجسر سره دی. د دې اعراب خو واضح دی بعض نسخو کنبی غیره بالرفع دې. د مبتداء کیدو و چې او یزید د دې خبر دې اوداهم احتمال دې چه رجل فعل مقدر د لیبلغه فاعل دې بهر صورت دا تراکيب د تکلف او تعسف نه خالی نه دی (۲).

د حافظ ابن حجر رحمته الله تنقید: حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چه تکلف او تعسف د عدم فهم نتیجه ده گنی د دې کلام معنی داده چه ابن جریج رحمته الله د حدیث د عطاء بن ابی رباح رحمته الله او دهغه نه علاوه د نورو نه روایت کوی او هغه ټول ئی د حضرت جابر رضی الله عنه نه نقل کوی. خو هریو خان له اوجدا پوره حدیث نه دې نقل کړې دې بلکه هریو راوی د حدیث یو جزء نقل کړې دې. قوله لم یبلغه که رجل مطلب دې لم یسقه بتمامه نو د ئی د ابن جریج رحمته الله د طرف نه د رواة د روایت نقل کولو طریقه بیان کړې ده اودا داسې ده لکه چه امام زهری رحمته الله حدیث افک کنبی فرمائی وکل حدثنی طائفة من حدیثها لکنه زاد علیه لکه چه امام زهری رحمته الله فرمائیلی دی چه د مکمل حدیث رواة نه چا هم نه دی نقل کړی. بلکه هریو یوه یوه قطعه بیان کړې ده نو اوس په دې کنبی کوم یو تکلف او تعسف دې او عجیبه خبره دا ده چه شارح رحمته الله دا مشهور روایت پریخودو د کوم په ترکیب کنبی چه دهیخ قسم څه تکلف نه کولې کیږي (۳).

حل اللغات: د سست رفتار والاوین وغیره (۴).

هرا ب: د خرمن لوښې یا تیله دکوهی ډولچه، د تورې تیکې د دې جمع اَجْرِبَة، جُرْب، جُرْب اړخی (۵).

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: یا بلال افضه وزده فاعطاه أربعة دنا ورو زاده قیراط نه ښکاره دې چه حضور پاک حضرت بلال رضی الله عنه ته د ثمن نه څه زیاتې ورکولو حکم او کړود دغه زیاتوالی مقدار او اندازه ئی بیان نه کړه او حضرت بلال رضی الله عنه په عرف باندې اعتبار کولو سره هغه ته یو قیراط زیات ورکړو (۶).

(۱) فتح الباری: ۶۱۱/۴

(۲) شرح الکرماني: ۱۳۸/۱۰

(۳) فتح الباری: ۶۱۲/۴

(۴) النهاية: ۲۱۲/۱

(۵) معجم الصحاح ص: ۱۶۳

(۶) إرشاد الساری: ۲۸۵/۵

قوله: کنت مع النبی صلی الله تعالی علیه وسلم فی سفر: دې نه مراد د فتح مکہ سفر دې (۱)

قوله: قال جابر لاتفارقنی زیادة رسول الله صلی الله علیه وسلم: یعنی حضرت جابر رضی الله عنه به د حضور پاک سره د زیات عشق او محبت د وجې نه د حضور پاک ورکړې شوې دا قیراط کله هم د خان نه نه جدا کولو تر دې چه د حره والا مشهور واقعه په ورځ دهغه نه هغه قیراط د شام والا واخستلو لکه څنگه چه امانام مسلم رضی الله عنه د دې حدیث په آخره کښې دغه مذکوره زیاتوالې نقل کړې دې (۲)

۹- باب: وكالة المرأة الامام في النكاح

ديوي بخي امام (حاکم) د نکاح وکیل جوړول

د ترجمه الباب مقصد: دلته امام بخاری رحمته الله علیه د ابنائې چه بنځه امام د خپلې نکاح وکیل جوړولې شی (۳)

[حدیث باب ۲۱۸۶] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي قَدْ وَهَبْتُ لَكَ مِنْ نَفْسِي . فَقَالَ رَجُلٌ زَوْجِيهَا . قَالَ « قَدْ زَوَّجْنَاكَ بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ » . [۴۷۴۱، ۴۷۴۲، ۴۷۹۹، ۴۸۲۹، ۴۸۳۳، ۴۸۳۹، ۴۸۴۲، ۴۸۴۷، ۴۸۵۴، ۴۸۵۵، ۵۵۳۳، ۶۹۸۱]

ترجمه: حضرت سهل بن سعد رضی الله عنه فرمائی رسول الله صلی الله علیه و آله له یوه بنځه راغله وئې وئیل یا

(۱) إرشاد الساری: ۲۸۴/۵.

(۲) عمدة القاری: ۱۹۷/۱۲.

(۳) عمدة القاری: ۱۹۷/۱۲.

(۱) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالی أيضاً فی کتاب فضائل القرآن باب خیرکم من تعلم القرآن وعلمه رقم: ۵۰۲۹ وباب القراءة عن ظهر القلب رقم: ۵۰۳۰ وفي کتاب النکاح باب تزويج..... قوله تعالى ﴿ان يَكُونُوا قُرَّاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ الآية رقم: ۵۰۸۷ وباب إذا كان الولي هو الخاطب رقم: ۵۱۳۲ وباب السلطان ولي لقول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم زوجتك بما معك من القرآن رقم: ۵۱۳۵ وباب إذا قال الخاطب للولي زوجني فلانة فقال قد زوجتك بكذا الخ رقم: ۵۱۴۱ وباب التزوج على القرآن وبغير صداق رقم: ۵۱۴۹ وباب المهر بالعروض وخاتم من حديد رقم: ۵۱۵۰ وفي کتاب اللباس باب خاتم الحديد رقم: ۵۸۷۱ وفي کتاب التوحيد باب قول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم لا شخص غير من الله. رقم: ۷۴۱۷ وأخرجه مسلم فی صحيحه فی کتاب النکاح باب ندب النظر إلى وجه المرأة وكفيها رقم: ۱۴۲۵ والنسائي فی سننه فی کتاب النکاح باب عرض المرأة نفسها على من ترضى رقم: ۳۲۴۹ وأخرجه مالك رحمته الله علیه فی مؤظنة رقم: ۳۲۵۰ وأحمد رحمته الله علیه فی مسنده: ۳۳۰/۵.

رسول الله ﷺ ماخپل خان تاسوته هیه کړو. یوسړی اوونیل یارسول الله! ددې نکاح ماسره اوکړه حضور پاک او فرمائیل چه مونږ دهغه قرآن په بدله کښې کوم چه تاته یاد دي ددې ښځې نکاح تاسره اوکړه.

رجال الحديث

① عبدالله بن يوسف: - دا عبدالله بن يوسف تښتې ﷺ دي. (١)

② مالك: - دا امام دار الهجرة امام مالك ﷺ دي. (٢)

③ ابو حازم: - دا ابو حازم سلمة بن دينار ﷺ دي. (٣)

④ سهل بن سعد: - دا سهل بن سعد بن مالك ابو العباس ساعدی ﷺ دي. (٤)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت اوده علامه داودي ﷺ اشكال: - علامه داودي ﷺ فرمائي چه په دې حديث كښې دتوكيل چرته ذكر هم نشته. نه حضور پاک دغه ښځې نه اجازت غوښتي اونه دغه ښځې حضور پاک وكيل جوړ كړې دي. حضور پاک دهغې نکاح دتوكيل د وجې نه نه ده كړې بلكه ﴿الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ﴾ الآية. (٥) يعنى نبى سره نى مينه ده ايمان والاته زيات دخپل خان نه، د وجې نه كړې وه. (٦)

د علامه عيني ﷺ او حافظ ابن حجر ﷺ جواب: - دا حضرات رحمهم الله فرمائي چه كله دغه ښځې اوونيل قد وهبت لك نفسى نوهغې خپله معامله حضور پاک ته حواله كړه نولكه ددې مطلب داشو چه هغې حضور پاک خپل وكيل جوړ كړواو چه وكيل نى جوړ كړو نو حضور پاک دهغې دتوكيل نه پس دهغې نکاح اوکړه. دا حضرات داهم فرمائي چه كله حضور پاک بل سړى سره دهغې نکاح اوکړه او هغې په دې باندې څه اعتراض اونه كړو نولكه چه عملي توكيل دهغې د طرف نه موجود شو. (٧)

قوله: جاءت امرأة: - دا ښځه څوك وه دهغې په نوم كښې اختلاف دي. بعض حضرات وائي چه دا خوله بنت حكيم وه اوبعض فرمائي چه ام شريك ازديه وه. (٨)

يونهوى اشكال اودهغې جواب: - قوله: وهبت لك من نفسى. زمونږ په نسخه كښې وهبت لك نفسى دمن بغير دي. (٩) په دې صورت دا اشكال واقع كيږي چه من د زياتى دپاره نهيون دري

(١) كشف الباري: ٢٨٩/١، ١١٣/٤.

(٢) كشف الباري: ٢٩٠/١، ٨٠/٢.

(٣) كشف الباري كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهما الدم عن وجهه.

(٤) كشف الباري كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهما الدم عن وجهه.

(٥) احزاب: ٤٠.

(٦) فتح الباري: ٤/١٢٦ وعمدة القارى: ٢/١٩٨.

(٧) فتح الباري: ٤/١٢٦ وعمدة القارى: ١٢/١٩٨.

(٨) فتح الباري: ٤/١٢٦ وعمدة القارى: ١٢/١٩٨.

(٩) صحيح البخارى: ١/٣١٠ قديمى.

شرائط بیان کوی ① من: نه وړاندې نفی یا نهی یا هل په ذریعه استفهام کیدل ضروری دی لکه چه ﴿وَمَا تَقْطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا﴾ الایه او لایم من أحد او ﴿فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورِهِ﴾ الایه کښې دی ② ددې د مجرور نکره کیدل ضروری دی لکه چه په مذ کوره مثالونو کښې دی ③ بل ددې فاعل یا مفعول یا مبتدا کیدل ضروری دی او دلته په صورت مذ کوره کښې رومبی دوه شرطونه مفقود دی ①

نوددې جواب به دا ورکولې شی چه مذ کوره شرائط د بصربین په نيزدی بلکه حضرات کوفیین او امام اخفش رحمهم الله په نیز د من زیاتوالی دپاره د رومبو دوشروطونو موجود کیدل ضروری نه دی لکه چه ﴿وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَايَ الْمُرْسَلِينَ﴾ او ﴿يَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ﴾ او ﴿يُحْلَوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ﴾ کښې دی ②

تشریح: امام بخاری رحمهم الله دا روایت خوځایونو کښې نقل کړې دې لکه چه په تخریج کښې تیر شو. په کتاب النکاح کښې دا روایت په ډیر تفصیل سره دې هم هلته ددې حدیث متعلق نو مباحث فقهیه هم ذکر کړې شوی دی ③

۱۰- باب: إذا وکل رجلاً، فترك الوکیل شیئاً فاجازة

الموکل فهو جائز وإن أقرضه ألی أجل مسمى جاز

چه یوې سړې خوځ وکیل جوړ کړی یا وکیل یوڅیز پرېږدي اوس که

چېرې موکل ددې اجازت ورکړی نو داسې کول صحیح دی او

که چېرې د معین معاد پورې قرض ورکړی نو هم جائز دی

دترجمة الباب مقصد: امام بخاری رحمهم الله اول یوه ترجمه قایم کړې وه باب إذا وهب شیئاً لوکیل الخ په هغې کښې خودلی شوی وو چه وکیل دموکل د طرف نه قبضه کولې شی اوس په دې ترجمه الباب کښې امام صاحب دا بنائی چه وکیل د خپل طرف نه څه پرېږدي او معاف کړی نو آیا د وکیل دا پریخودل او معاف کول صحیح دی که نه؟ امام بخاری رحمهم الله بنائی چه داهم جائز دی. خو شرط په کښې دادې چه روستو موکل اجازت ورکړی. مثلاً د یوسړې په جاباندې دین واجب وو موکل خپل وکیل ته اوونیل لاړ شه هغه قرضه وصلو کړه. اوس که مثلاً د پنځو زرو روپو قرضه ده وکیل دقبضه کولو دپاره لاړو. مدیون ورته قرض ادا کوی نو په هغې کښې پنځوس روپنی کمې وې. وکیل که اوس دا خیال اوکړی چه که پرېږدم ئی نو ددې ټول د ضایع

① إرشاد الساری: ۵/۲۸۶.

② عمدة القاری: ۱۲/۱۹۸ وفتح الباری: ۴/۶۱۳ وإرشاد الساری: ۵/۲۸۶.

③ کشف الباری کتاب النکاح باب تزویج المعسر لقوله تعالى: ﴿إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ (النور: ۳۲) ص: ۱۶۶.

کیدو خطره ده اوکه واخلم نو صرف پنخوس کمی دی اود پنخوسو نقصان دی مصلحت هم دغه کنبی دی چه دا پنخوس پریریدم او باقی وصول کریم نوکه داسی وکیل اوکری نو جائز دی اوبنکاره خبره ده چه موکل به هم ددی اجازت ورکری هغه ته هم دا پته ده که د پنخوسو د وجی نی دین نه وو وصول کړی نوتول په تول به هلاکیدل اودغه شان که وکیل چاته د مقرر مودی پورې قرض ورکری نوجانزدي په دې شرط چه موکل ددی اجازت ورکړی (۱)
علامه مهلب رحمته الله علیه فرمائی چه دترجمة الباب نه داخبره هم مفهوم کیږی که چرې موکل د وکیل د مذکوره افعالو اجازت ورنه کړی نودا افعال به ناجائزوی (۲)

احديث باب ۱۲۱۸۷ (۱) وَقَالَ عُثْمَانُ بْنُ الْهَيْثَمِ أَبُو عُمَرَ وَحَدَّثَنَا عَوْفٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ وَكَانَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَحْفَظُ زَكَاةَ رَمَضَانَ، فَأَتَانِي آتٌ فَجَعَلَ يَحْثُومِينَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ، وَقُلْتُ وَاللَّهِ لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - . قَالَ إِنِّي مُخْتَاجٌ، وَعَلَى عِيَالٍ، وَلِي حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ. قَالَ فَخَلَّيْتُ عَنْهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أُسِيرُكَ الْبَارِحَةَ؟» قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالًا فَرَجَمْتُهُ، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ «أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ». فَعَرَفْتُ أَنَّهُ سَيَعُودُ يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِنَّهُ سَيَعُودُ. فَرَصَدْتُهُ فَجَاءَ يَحْثُومِينَ الطَّعَامِ فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - . قَالَ دَعْنِي فَإِنِّي مُخْتَاجٌ، وَعَلَى عِيَالٍ لَا أَعُودُ، فَرَجَمْتُهُ، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، مَا فَعَلَ أُسِيرُكَ؟» قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَا حَاجَةً شَدِيدَةً وَعِيَالًا، فَرَجَمْتُهُ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ «أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَيَعُودُ». فَرَصَدْتُهُ فَجَاءَ يَحْثُومِينَ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - . وَهَذَا آخِرُ ثَلَاثِ مَرَّاتٍ أَنْكَ تَزْعُمُ لَا تَعُودُ ثُمَّ تَعُودُ. قَالَ دَعْنِي أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهَا. قُلْتُ مَا هُوَ قَالَ إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَاقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ) حَتَّى تَخْتِمَ الْآيَةَ، فَإِنَّكَ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَلَا يَقْرَبَنَّكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ. فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ فَأَصْبَحْتُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَا فَعَلَ أُسِيرُكَ الْبَارِحَةَ؟» قُلْتُ يَا

(۱) عمدة القاری: ۲۰۳/۱۲ وفتح الباری ۶۱۴/۴ بتفصیل.

(۲) عمدة القاری: ۲۰۳/۱۲ وفتح الباری ۶۱۴/۴.

(۳) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی کتاب بدء الخلق باب صفة ابليس وجنوده رقم الحديث: ۴۷۲۳ وذكره محمد بن فتح ۳۱۰۱ وفي کتاب فضائل القرآن باب فضل سورة البقرة رقم الحديث: ۲۵۶۸ الحمیدی فی الجمع بین الصحيحین البخاری ومسلم من أفراد البخاری: ۱۹۵/۳ رقم الحديث: ۲۵۶۸ وأخرجه النسائی فی عمل اليوم والليلة: ۴/۲۷۰ وانظر تحفة الاشراف: ۱۰/۳۴۵ رقم: ۱۴۴۸۲.

رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ أَنَّهُ يُعَلِّمُنِي كَلِمَاتٍ، يَنْفَعُنِي اللَّهُ بِهَا، فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ. قَالَ «مَا هِيَ». قُلْتُ
قَالَ لِي إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَأَقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ مِنْ أَوَّلِهَا حَتَّى تَخْتِمَ (اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ
الْقَيُّومُ) وَقَالَ لِي لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ وَلَا يَقْرَبَكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ، وَكَانُوا
أَحْرَصَ شَيْءٍ عَلَى الْخَيْرِ. فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «أَمَّا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَ وَهُوَ
كَذُوبٌ، تَعْلَمُ مَنْ تُخَاطِبُ مُنْذُ ثَلَاثِ لَيَالٍ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ». قَالَ لَا. قَالَ «ذَاكَ
شَيْطَانٌ». [۳۱۰۱، ۴۷۲۳]

ترجمہ:- حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ فرمائی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم زہ د رمضان زکوۃ یعنی د صدقہ فطر
پہ حفاظت باندی مقرر کریم. بیا یوسری راغلو اولپی د کولوسرہ نی غلہ واخستہ؟ ما ہغہ
اونیولواو ماورته اووئیل چہ پہ خدائی قسم زہ بہ تا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لہ بوخم ہغہ وئیل زہ
محتاج یم بال بچہ داریم او پہ دیرسخت تکلیف کنی یم. (حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ وائی چہ) ما
(پہ ہغہ رحم کولوسرہ) ہغہ پریخودو. کله چہ سحرشو حضوریاک تپوس اوکرو ای ابوہریرہ
تیرہ شپہ ستا ہغہ قیدی خہ اوکریل؟ ما عرض اوکرو چہ یارسول اللہ ہغہ دیرسخت دمحتاجی
او د بال بچ گیلہ نی اوکریل زما پہ ہغہ رحم راغلو اوہغہ می پریخودو. حضوریاک او فرمائیل
خبردار ہغہ تاتہ دروغ وئیلی اوہغہ بہ بیا راخی نوماد حضوریاک پہ ارشاد باندی یقین
کولوسرہ چہ ہغہ بہ بیاراخی دہغہ پہ شیش کنی کیناستم (ہم ہغہ شان اوشو) ہغہ راغلو
اولپی د کولوسرہ نی غلہ واخستہ. ماہغہ اونیولواو ورتہ می اووئیل اوس خوبہ تا ضرور د
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ خدمت کنی حاضریم. ہغہ وئیل زہ محتاج یم بال بچہ داریم بیابہ نہ راخم
بیاپری زما رحم راغلو او پری می خودلو. سحر ماتہ حضوریاک او فرمائیل ای ابوہریرہ ستا
قیدی خہ اوکریل؟ ما عرض اوکرو یارسول اللہ ہغہ د سختی محتاجی او بال بچ گیلہ اوکریل
نومارحم اوکرو خلاص می کری. حضوریاک او فرمائیل خبردار ہغہ دروغ وئیلی بیابہ راخی. زہ
پہ دریم خل دہغہ پہ سارلو کنی شوم ہغہ راغلو او د غلی نہ نی لپی د کپی کری ما ہغہ اونیولواو
ورته می اووئیل اوس خوبہ دی ضرور رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ بوخم. دا دریم خل آخری موقع دہ تہ
وئی چہ زہ بہ بیا نہ راخم او بیا راخی ہغہ اووئیل ما پریردہ زہ بہ تاتہ داسی کلمات اونبایم پہ
کوم سرہ چہ بہ اللہ تعالیٰ تالہ فائدہ درکری. ماتپوس اوکرو ہغہ کوم کلمات دی؟ ہغہ وئیل
چہ تہ کله اودہ کیدو دپارہ بستری لہ خہ نوایت الکرسی ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ نہ تر
آخرہ پوری لولہ بیشک تہ سحر پوری بہ یو حفاظت کونکی د اللہ تعالیٰ د طرف نہ تاسرہ وی او
ترسحرہ پوری بہ شیطان تالہ نیزدی نہ شی راتلی. (دی اوری دوسرہ) ما ہغہ پریخودو. کله چہ
سحر شو نو حضوریاک تپوس اوکرو ستا ہغہ د شپی قیدی خہ اوکریل؟ ما عرض اوکرو یارسول
اللہ ہغہ وئیل چہ زہ بہ تاتہ داسی کلمات اونبایم پہ کوم سرہ چہ بہ اللہ تعالیٰ تاتہ فائدہ درکری
نوما ہغہ پری خودو حضوریاک تپوس اوکرو ہغہ (کلمات) خہ دی؟ ما عرض اوکرو یارسول
اللہ ہغہ ماتہ اووئیل چہ تہ کله بستری تہ خہ نوایت الکرسی ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ نہ تر
آخرہ پوری وایہ. ہغہ اووئیل چہ کہ تا داسی اوکریل نو د اللہ تعالیٰ د طرف نہ بہ پہ تاباندی یو

حفاظت كونيكي مقررشي او شيطان به ترسحره پوري تاله نيزدي رانه شي. او صحابه كرام خود خو خبرو د تولونه زيا حريص وو. په دې باندې نبی كريم ﷺ او فرمايل هغه رښتيا ونيلى حالانكه هغه ډير غټ دروغژن دې. اې ابوهريره ته پوهيږې درې شپې تاله څوك راغلي وو؟ معارض او كړو نه حضورپاك او فرمايل هغه شيطان وو.

رجال الحديث

- ① عثمان بن الهيثم:- دا عثمان بن الهيثم ابو عمرو المؤذن رضي الله عنه دې. (١)
- ② عوف:- دا عوف بن ابى جميله رضي الله عنه دې. (٢)
- ③ محمد بن سيرين:- دا محمد بن سيرين انصاري بصري رضي الله عنه دې. (٣)
- ④ ابوهريره:- دا مشهور صحابي رسول حضرت ابوهريره رضي الله عنه دې. ددوي احوال هم ماقبل كښې تير شوي دي.

قوله: قال عثمان بن الهيثم..... دلته د حديث د سياق نه معلوميږي چه دا حديث معلق دې. امام بخاري رحمه الله هم دا حديث مختصراً كتاب ابدء الخلق باب صفة ابليس و جنوده كښې او كتاب فضائل القرآن باب فضل سورة البقرة كښې هم بغير د تحديد د صراحت نقل كړې دې. او امام نسائي اسماعيلي او ابونعيم رحمهم الله هم د عثمان بن هيثم رضي الله عنه په طريق باندې دا حديث موصولاً ذكر كړې دې. (٤)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت:- امام بخاري رحمه الله د حديث باب نه ترجمة الباب داسې ثابته كړې ده چه حضرت ابوهريره رضي الله عنه د صدقه فطره حفاظت وكيل وو او چه شيطان ددې نه غله واخسته او حضرت ابوهريره رضي الله عنه د هغه د محتاجني او بې كسني واوريده نو هغه صدقه فطرنې د هغه نه وانخستله او هم هغه سره ئې پريخوده. او بيا د حضورپاك دا قصه اوريدوسره خاموشي اختيارول په منزله د اجازت دې او هم دغه ترجمة الباب دې چه كه وكيل څه پرېږدي او مؤكل اجازت وركړي نو داسې كول صحيح او جائز دي. (٥)

اوس پاتې شو د ترجمة الباب د دويم جز اثبات يعنې د وكيل چاته قرض وركول نو په دې سلسله كښې علامه كرمانى رحمه الله فرمائي حضرت ابوهريره رضي الله عنه چه وكيل وو هغه دا غله اوچتونكي شيطان حضورپاك پوري ددغه قضيه د رسولو كوم مهلت وركړو په دې سره د ترجمة الباب د دويم جز اثبات كيږي. (٦)

(١) كشف الباري: ٥٣٥/٢.

(٢) كشف الباري: ٥٢٢/٢.

(٣) كشف الباري: ٥٢٤/٢.

(٤) فتح الباري: ٤/٦١٤ وعمدة القاري: ١٢/٢٠٤.

(٥) عمدة القاري: ١٢/٢٠٤.

(٦) شرح الكرمانى: ١٠/١٤١.

علامه مهلب رحمته الله فرمائی غلہ چہ د صدقہ فطر مجموعہ وہ کله چہ شیطان د هغی نہ واخسته اوحضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ تہ نی اوونیل چہ ما پریرده زہ محتاج اومسکین یم اوهغه دی پریخودو نودهغه داسی پریخودل داسی دی لکه چہ د معلوم مودی پوری قرض ورکول وی اوهغه موده اونیتہ معلومہ پہ مساکینو باندی د دغه صدقہ فطر دتقسیم وخت دی. پہ دی وجہ د دغه حضراتو عادت داووجه هغوی بہ صدقہ فطر د اخترنہ یوخوا ورخی وپاندی جمع کولہ نولکہ چہ هغه ہم د دغه اجل معلوم پوری هغه تہ قرضہ ورکرہ (۱)

یواشکال اودهغی جواب:- دلته اشکال کیڑی چہ حضور پاک مونخ کولو او یوغفریت من الجن راغلی وو نوحضور پاک خوهغه اونہ نیولو چہ هسی نہ چہ د حضرت سلیمان علیہ السلام دعا ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي﴾ خلاف اونہ شی اوحضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ اونیلو اوهغه سرہ خوشامد ہم اوکرو او بیانی پریخودو. نووئیلی بہ شی چہ پہ اصل کنبی حضور پاک تہ د حضرت سلیمان علیہ السلام دعا یادہ راغلی وہ پہ دی وجہ ادبا حضور پاک پریخودو او حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ تہ یادہ شوہ نہ وہ پہ دی وجہ هغه اونیلو.

دویمہ خبرہ داهم کیدی شی چہ د حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ مونخ کنبی کوم جن راغلی وو هغه راس الشیاطین ابلیس وو اودلته حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ سرہ د هغه دا اولاد نہ خوگ وپوکي شیطان وو پہ دی وجہ حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ هغه اونیلو اوحضور پاک د حضرت سلیمان علیہ السلام د دعاخیال کولو سرہ هغه پریخودو. (۲)

یوبل اشکال اود هغی جواب:- ددی نہ پس وپاندی دا اشکال کیڑی چہ حضور پاک دا فرمائیلی وو چہ هغه بہ بیا واپس راخی او هغه تاتہ دروغ وائی نوحضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ بیا پہ دویمہ ورخ او دریمہ ورخ هغه ولی پریخودو. ددی متعلق بہ وئیلی شی چہ حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ لہ واقعی هغه نہ وو پریخودل پکار خوهغه دا کنرل چہ دی یر مجبور دی او د مجبورئی د وجہ نہ هغه بار بار راخی پہ دی وجہ د هغه رحم راغلو او پری خودو یعنی هغه دروغ د مجبورئی د وجہ نہ وئیل اویا بہ داسی وئیلی شی چہ هغه د خپل مصیبت او پریشانی هنگانہ داسی جوړہ کرہ چہ د حضور پاک خبرہ ہم حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ تہ یادہ نہ شوه چہ حضور پاک دافرمائیلی وو. (۳)

قوله: آية الكرسي ﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾:- دلته خو صرف د آیت الكرسي ذکر دی خود حضرت معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ پہ روایت کنبی د آیت الكرسي او خاتمة سورة البقرة ﴿أَمَّا الرَّسُولُ﴾ (البقرة: ۲۸۵)، یعنی آیت الكرسي او سورت بقرہ د آخری آیاتونو د وارو ذکر دی. د آیت الكرسي او سورت بقرہ د آخری مختصر فضائل:- پہ احادیث مبارکہ کنبی د آیت الكرسي او سورت بقرہ د آخری رکوع یر زیات فضائل راغلی دی اود دی آیاتونو د تلاوت

(۱) عمدة القاری: ۲۰۴/۱۲ فتح الباری: ۶۱۴/۴

(۲) إرشاد الساری: ۲۹۰/۵.

(۳) الكنز المتواری: ۳۸۵/۱۰.

(۴) عمدة القاری: ۲۰۶/۱۲ وفتح الباری: ۶۱۵/۴

کولو د اهتمام حکم ورکړې شوې دې په کوم کښې بعض دادی: ① حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چې رسول الله ﷺ ارشاد فرمائیلې دې په سورت بقره کښې یو آیت دې چې د قرآن کریم د ټولو آیاتونو سر د اردې هغه آیت چې څنگه په یو کور کښې اولوستلې شی او هلته شیطان وی نو هغه زر اوځی هغه آیت الکرسی ده. (د)

② حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه نه روایت دې چې رسول الله ﷺ ماته ارشاد فرمائیلې ابوالمنذر! (داد ابی بن کعب رضی الله عنه کنیت دې) آیا ته پوهیږې چې د کتاب الله کوم آیت ستاسو په نيزد زيات عظمت والادې؟ ما عرض اوکړو الله اود هغه رسول ﷺ د ټولونه زيات پوهیږې نبی کریم ﷺ دوه ځل تپوس اوکړو ابوالمنذر! آیا تاسو ته پته ده چې د کتاب الله د ټولو نه عظیم آیت کوم یو دې؟ ما عرض اوکړو ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ (آیت الکرسی) حضور پاک زما په سینه لاس اووهلو لکه چې په دې جواب باندې شاباسې راکړو، او ارشاد نې اوفرمائیلو ابوالمنذر! ستادې مبارک شی. (د)

③ په یو روایت کښې دی قسم دې په هغه ذات د چاپه قبضه کښې چې زما خان دې ددې آیت (آیت الکرسی) یو د ژبه او دوه شونډې دی چې د عرش خپې سره د الله تعالی پاکې بیانوی. (د)
④ حضرت ابوهریره رضی الله عنه د رسول الله ﷺ ارشاد نقل کوی چې د هریو څیز یو څوکه وی چې د ټولو نه اوچته وی، اود قرآن کریم څوکه سورت بقره ده او په دې کښې یو آیت دې چې د قرآن کریم د ټولو آیاتونو سر د اردې او هغه آیت الکرسی ده. (د)

⑤ حضرت ابو مسعود رضی الله عنه د رسول اکرم ﷺ ارشاد نقل کوی چې کوم سړې د سورت بقره آخری دوه آیاتونه په شپه کښې اولولی نو دا دواړه آیاتونه به دده د پاره کافی شی. (د)
⑥ حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې یو ځل حضرت جبرائیل عليه السلام رسول الله ﷺ سره ناست وو په دې کښې په آسمان کښې څه چرچر آوازونه اوشو هغه سراوچت کړو ونی و نیل دا د آسمان یو دروازه کولوشوه چې د نن نه وړاندې کله هم نه ده کولوشوې هغه فرېسته حاضره شوه او سلام ئې اوکړو او ونی و نیل چې په تاسو دې زیرې وی د هغه دوو انوارو چې تاسو ته درکړې شوی دی اود حضور پاک ﷺ نه اول یو نبی ته نه وو ورکړې شوی یو سورت فاتحه او

① أخرجه الحاكم في مستدرکه وقال: صحيح الاسناد كتاب التفسير من سورة البقرة رقم الحديث: ۳۰۲۶ وسكت عنه الذهبي رحمه الله تعالى في التلخيص ونقله المنذرى في الترغيب: ۳۷۰/۲.

② أخرجه مسلم في باب فضل رسة الكهف وآية الكرسي رقم: ۱۸۸۵.

③ أخرجه احمد رحمه الله تعالى في مسنده ورجاله الصحيح كذا في مجمع الزوائد: ۳۹/۷.

④ أخرجه الترمذی رحمه الله تعالى في باب ماجاء في سورت البقرة وآية الكرسي رقم الحديث: ۲۸۷۸ وقال الترمذی رحمه الله تعالى: هذا حديث غريب.

⑤ أخرجه الترمذی في باب ماجاء في آخر سورة البقرة رقم الحديث: ۲۸۸۱ وقال الترمذی هذا حديث حسن صحيح.

بل د سورت بقره آخری دوه آیاتونه. تاسو چه په دې کښې کومه یوه جمله هم لولئى هغه به تاسو ته ملاوېږي. (یعنی د هغې ثواب) (۱)

⑥ حضرت نعمان بن بشیر رضی الله عنه د حضور پاک ارشاد نقل کوی د آسمان اوزمکې د پیدا کیدو نه دوه زره کاله وړاندې الله تعالی یو کتاب اولیکلو په هغه کتاب کښې دوه آیاتونه نازل کړي په کوم چه الله تعالی سورة بقره ختمه کړې ده. دا آیاتونه چه په کوم کور کښې درې شپې اولوستلې شی شیطان هغې ته نيزدې هم نه شی راتلې. (۲)

۱۱- باب: إذا باع الوكيل شيئاً فاسداً، فبيعه مردود

که وکیل یو خیزد بیع فاسد په طریقہ خرڅ کړی نو هغه بیع به مردود یعنی قابل رد وی. د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله علیه فرمائی که چرته یو وکیل بائع وی او بیع فاسد کړی نو آیا د هغه د بیع اعتبار به وی او که نه؟ نو امام بخاری رحمته الله علیه فرمائی چه ددې بیع هیڅ اعتبار نشته. ددې نه معلومه شوه چه وکیل د تصرفات صحیحہ مجازدې تصرفات فاسده اختیار هغه ته نشته. (۳)

[حدیث ۲۱۸۸] (۴) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ - هُوَ ابْنُ سَلَامٍ - عَنْ يَحْيَى قَالَ سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ عَبْدِ الْغَافِرِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِي - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ جَاءَ بِلَالٌ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِثَمَرٍ بَرْنِي فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مِنْ أَيْنَ هَذَا؟» قَالَ بِلَالٌ كَانَ عِنْدَنَا ثَمَرٌ رَدِي، فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ، لِنُطْعِمَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «عِنْدَ ذَلِكَ «أَوْهٌ أَوْهٌ عَيْنُ الرِّبَاعَيْنِ الرِّبَا، لَا تَفْعَلْ، وَلَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ فَبِيعِ الثَّمَرِ بَيْنَ آخِرَتُمْ أَشْتَرِهِ».

ترجمه: حضرت سعید خدری رضی الله عنه فرمائی چه حضرت بلال رضی الله عنه رسول الله صلی الله علیه و آله برنی کهجورې ریوا علی قسم کهجورې، راوړلې راغلو. حضور پاک پښتنه او کړه چه دا دې د چرته نه راوړې؟ حضرت بلال رضی الله عنه عرض او کړو ماسره خرابي کهجورې وې ما د هغې دوه صاع ورکړې دا (ښکلې کهجورې) مې یو صاع واخستې دې دپاره چه په حضور پاک باندې او خوروم حضور پاک چه دا واوړیده نو وئې فرمائیل افسوس او افسوس دا خو بالکل سود دې بالکل

(۱) أخرجه مسلم في باب فضل الفاتحة..... رقم الحديث: ۱۸۷۷.

(۲) أخرجه الترمذی فی باب ماجاء فی آخر سورة البقرة رقم الحديث: ۱۸۸۲ وقال الترمذی هذا حديث حسن غريب.

(۳) الكنز المتوارى: ۳۸۶/۱۰.

(۴) أخرجه مسلم في كتاب المساقاة باب بيع الطعام مثلاً بمثل رقم: ۱۵۹۴، ۱۵۹۵ وابن حبان في صحيحه في كتاب البيوع ذكر البيان بان بيع الصاع من التمر بالصاعين يكون ربا رقم: ۵۰۲۲ والنسائي في كتاب البيوع باب بيع التمر بالتمر رقم: ۴۵۵۵.

سوددی داسې مه کوڼی که ته بیا کهجورې اخستل غواړې نو خپلې کهجورې خرڅې کړه بیا (بشکلې) کهجورې دهغې (د ثمن) بدله کښې واخله.

رجال الحديث

- ① اسحاق :- داسحاق نه مراد یاخو اسحاق بن ابراهیم حنظلی ابن راهویه دي. (۱) لکه چه ابو هیثم رحمته الله تصریح کړې ده او یا اسحاق بن منصور بن بهرام الکوسج رحمته الله دي. (۲) لکه چه ابو علی جیانی رحمته الله فرمایلی دي. (۳)
- ② یحیی :- دا یحیی بن صالح الوحاظی رحمته الله دي. (۴)
- ③ معاویه :- دا معاویه بن سلام بن ابی سلام الحبشي رحمته الله دي. (۵)
- ④ یحیی :- دا یحیی بن ابی کثیر الطائي رحمته الله دي. (۶)
- ⑤ عقبه بن عبدالغافر :- دا عقبه بن عبدالغافر اددي عوذی رحمته الله دي. دهغوی کنیت ابونهاردي او دا بصری دي. (۷)
- اساتذه گرام :- هغوی رحمته الله عبدالله بن مغفل مزنی، ابوامامه باهلی، ابوسعید خدری او ابوعبیده بن عبدالله بن مسعود رحمته الله نه روایات کړی دي.
- تلامذه گرام :- دوی نه سلیمان تیمی، عبدالله بن عون، علی بن زید بن جدعان، قتاده، ابو هیثم طن بن کعب، محمد بن سیرین، ابومعدل مرة بن دباب، یحیی بن ابی اسحاق حضرمی او یحیی بن ابی کثیر (۸) وغیره رحمهم الله روایات نقل کړی دي. علامه عجلې او امام نسائی رحمهما الله فرمائی ثقه او علامه ابن حبان هم ددوی ذکر په ثقات کښې کړې دي. (۹)
- وفات :- امام احمد بن حنبل رحمته الله یحیی بن قطان نه نقل کوی چه هغوی رحمته الله د جماجم والا په معرکې په ورځ ۸۳ هجری کښې شهید شوي. (۱۰)
- ⑥ ابوسعید خدری :- حضرت ابوسعید خدری سعد بن مالک بن سنان رحمته الله دي. ددوی تذکره تیره شوي ده. (۱۱)

(۱) کشف الباری: ۴۲۸/۳.

(۲) کشف الباری: ۴۲۰/۲.

(۳) کشف الباری: ۲۹۱/۵.

(۴) کشف الباری کتاب الصلاة باب إذا كان الثوب ضيقاً.

(۵) کشف الباری کتاب أبواب الكسوف باب النداء بالصلاة جامعة.

(۶) کشف الباری: ۲۶۷/۲.

(۷) تهذيب الكمال: ۲۸/۲۰.

(۸) تهذيب الكمال: ۲۸/۲۰.

(۹) تهذيب الكمال: ۲۸/۲۰.

(۱۰) تهذيب الكمال: ۲۸/۲۰.

(۱۱) تهذيب الكمال: ۲۸/۲۰ والتاريخ الاوسط: ۱۸۷/۱.

(۱۲) کشف الباری: ۸۲/۲.

⑥ بلال رضی الله عنه دا حضرت بلال رضی الله عنه مؤذن رسول الله صلی الله علیه و آله ددوی تذکره تیره شوې ده (۱).
 د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت باندې یواشکال اودهغې جواب: دلته دا اشکال کیږي چه
 امام بخاری رحمه الله چه کوم روایت ذکر کړې دې دهغې نه داخبره نه ثابتیږي چه وکیل بالبيع
 الفاسد بيع مردود وی. ځکه چه حضرت بلال رضی الله عنه کله حضور پاک له کهجورې راوړې راغلو
 نو حضور پاک او فرمائیل د چرته نه دې راوړې. حضرت بلال رضی الله عنه او وئیل ما سره ردی کهجورې
 وې اوما دهغې د دوو صاع په بدله کښې دا ښکلې کهجورې یوصاع واخستې چه حضور پاک
 ئی اوخوری. حضور پاک او فرمائیل داسې نه دی کول پکار نودا حضور پاک چرته هم نه دی ذکر
 کړې چه دارد کره. (۲)

ددې جواب دادې چه اصل کښې مسلم شریف کښې د حضرت ابوسعید خدری رضی الله عنه په طریق دا
 واقعه نقل کړې شوې ده او په هغې کښې دی چه هذا الربا فردوه لهذا نبی کریم صلی الله علیه و آله هلته
 صراحة د رد کولو حکم ورکړې دې. (۳) اولکه چه امام بخاری رحمه الله په دې ترجمه الباب سره
 د حدیث باب بعض طرق ته اشاره کړې ده. (۴) او دویم جواب دا ورکولې شی چه هم دې
 روایت سره مدعی ثابتیږي داسې چه کله حضور پاک صلی الله علیه و آله فرمائی اوه اودا عین الربا
 لاتفعل یعنی دا خوسوددې داسې مه کوه اوس ښکاره خبره ده چه ددې مطلب دادې چه
 حضور پاک دا رد کړې دې اودا بيع مردود ده. (۵)

۱۲- باب: الوكالة في الوقف ونفقته،

وَأَنْ يَطْعَمَ صَدِيقًا لَهُ وَيَأْكُلَ بِالْمَعْرُوفِ

د وقف په مال کښې اوددې په خرجه کښې دوکیل جوړولو حکم اود

وکیل د دستور موافق په خپل دوست باندې خوراک کول او پخپله خوړل

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمه الله مقصد دادې چه وکالت څنگه په املاک کښې جائز دي
 اوقاف کښې هم جائز دي اود دې په نفقات کښې هم جائز دي. که چرې مؤکل وکیل ته دا
 اووائی چه ته د دې وقف وکیل ئی او خپل دوست ته هم خوراک ورکولې شی او پخپله هم
 د عرف مطابق خوړلې شی نودا جائز او صحیح دی. (۶)

(۱) کشف الباری کتاب العلم باب عظة الامام النساء وتعليمهن، و کتاب الصلاة باب الصلاة في الثوب الاحمر.

(۲) عمدة القاری: ۲۸/۱۲ وفتح الباری: ۶۱۷/۴

(۳) صحيح مسلم کتاب المساقاة باب بيع الطعام مثلاً بمثل رقم: ۱۵۹۴، ۱۵۹۵.

(۴) عمدة القاری: ۲۸/۱۲ وفتح الباری: ۶۱۷/۴

(۵) عمدة القاری: ۲۸/۱۲ وفتح الباری: ۶۱۷/۴

(۶) عمدة القاری: ۲۱۱/۱۲ ولامع الدراری: ۲۲۵/۶

احديث (۲۱۸۹) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا سَفِيَانُ عَنْ عَمْرِو قَالَ فِي صَدَقَةِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَيْسَ عَلَى الْوَلِيِّ جُنَاحٌ أَنْ يَأْكُلَ وَيُؤْكَلَ صَدِيقًا لَهُ { غَيْرَ مُتَأْتِلٍ مَالًا، فَكَانَ ابْنُ عُمَرَ هُوَ يَلِي صَدَقَةَ عُمَرَ يَهْدِي لِلنَّاسِ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ، كَانَ يَنْزِلُ عَلَيْهِمْ. ترجمه: حضرت عمرو بن دینار رضی اللہ عنہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ د صدقہ بارہ کنبی او فرمائیل چہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ د صدقہ پہ باب کنبی کوم وقف نامہ لیکلے وہ پہ ہغے کنبی داسی دی چہ د صدقہ پہ متولی باندی ہیخ گناہ نشته چہ ہغہ دی نہ خوری او خپل دوست باندی دی خوری لیکن ہغہ د خپل خان دپارہ مال جمع نہ کری او حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما حضرت عمر رضی اللہ عنہ صدقہ متولی وو او هغوی به د اهل مکہ نه هغه خلقو ته تحفی لیکلے چاسره چہ به هغوی رضی اللہ عنہ اوسیدل.

رجال الحديث

- ① قتيبه: - داقتیبه بن ساعد رضی اللہ عنہ دی. (۱)
- ② سفیان: - دا سفیان بن عیینہ رضی اللہ عنہ دی. (۲)
- ③ عمرو: - دا عمرو بن دینار مکی رضی اللہ عنہ دی. (۳)
- ④ عمر بن خطاب: - حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ تذکرہ تیرہ شوے دد. (۴)
- ⑤ حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت: - د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت بالکل واضح دی. (۵)
- ⑥ تخریج: - دلته امام بخاری رضی اللہ عنہ مختصراً د احادیث پیش کولوسره د حضرت عمر رضی اللہ عنہ زمکه وقف کول اود حضور اکرم په مشوره سره یوه وقف نامه لیکلو تفصیلی واقعہ طرف ته اشاره کری دد. اود دی روایت تخریج امام بخاری رضی اللہ عنہ په مختلفو ځایونو کنبی کری دی. (۶)
- ⑦ د کتاب الشروط او وصایا په روایت کنبی دی چہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته په خیبر کنبی یوه زمکه ملاؤ شوه اود دغه جائیداد نوم ثمنغ وو او یوباغ وونو حضرت عمر رضی اللہ عنہ درسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کنبی د مشورې دپاره حاضر شو او عرض ئی او کړو یا رسول الله! ماته په خیبر کنبی یوه

(۱) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الشروط باب الشروط فی الوقف رقم: ۲۷۳۷ وفی کتاب الوصایا باب وما لوصی أن یعمل فی مال الیتیم وما یاکل منه بقدر عمالته رقم: ۲۷۶۴ وفی باب الوقف کیف بکتب رقم: ۲۷۷۲ وباب الوقف للغنی والفقیر والضیف رقم: ۲۷۷۳ وباب نفقة القيم للوقف رقم: ۲۷۷۶ وانفرد به البخاری رحمه الله تعالى انظر تحفة الاشراف: ۴۰/۷ رقم الحديث: ۷۳۶۰.

(۱) کشف الباری: ۱۸۹/۲.

(۲) کشف الباری: ۲۲۸/۱، ۱۰۲/۳.

(۳) کشف الباری: ۳۰۹/۴.

(۴) کشف الباری: ۲۳۹/۱، لامع الدراری: ۲۲۵/۶.

(۵) عمدة القاری: ۲۱۱/۱۲.

(۶) عمدة القاری: ۲۱۱/۱۲ ولامع الدراری: ۲۲۵/۶.

ز مکه ملاؤ ده اوددی نه ماته کله هم ښکلی مال نه دي ملاؤ شوي. اوس تاسو ماته ددي باره کښې څه حکم کونی چه په کومه طریقه دا زه د ثواب ذریعه جوړه کړم حضور پاک او فرمائیل چه که غواړي نواصل خپل خان سره اوساته اوددی منافع صدقه کوه. حضرت عمر رضی الله عنه په دي بشرط صدقه (وقف) اوکړه چه اصل زمکه مه خرڅونی اومه نی هبه کونی اونه دي چاته په وراثت کښې ملاؤشی اوفقیران رشته داران غلامان آزادولو دالله تعالی دلاړي مجاهدینو دمیلمنواو مسافرو دپاره وقف ده. اوکوم سړي هم چه ددي متولی وی که هغه د عرف مطابق ددي نه خوراک کوی یا په خپل دوست باندې خوری نوهیڅ مضائقه نشته په دي شرط چه د ذخیره کولو اراده نی نه وی.

۱۳- باب: الوکالة فی الحدود

د حد لکولو دپاره څوک وکیل جوړول

دترجمة الباب مقصد او دعلماء د اختلاف بیان:- د امام بخاری رحمته الله علیه دترجمې نه معلومیږي چه اقامة الحدود یعنی په حد قایم کولو کښې وکیل جوړول جائز دی. لهذا که امام څوک بل سړي د حد قایم کولو دپاره مقرر کوی او وکیل جوړه وی نوتیک دی. (۱) اوس پاتې شوه دامسئله چه پخپله امام له حاضر اوسیدل پکار دی که نه نو په دي کښې اختلاف دي. بعض حنابله شافعيه او امام مالک رحمهم الله مسلك دادې چه د امام حاضریدل ضروری نه دی او امام ابوحنیفه او امام احمد اوبعض شوافع رحمهم الله په نیز د امام حاضریدل ضروری دی. (۲) امام بخاری رحمته الله علیه دترجمة الباب نه په ظاهره د فریق اول والا حضراتو تائید کړې دي او په دلیل کښې نی حدیث باب پیش کړې دي. رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت انس رضی الله عنه ته او فرمائیل ته دهغه ښځې له ورشه که چرې هغې د زنا اعتراف اوکړو نو هغه رجم کړه او حضور پاک پخپله تشریف یونه اوړلو. (۳)

د احنافو د طرف نه ددي دا جواب ورکړې کیدی شی چه حضرت انس رضی الله عنه هسې وکیل وو حضور پاک خو هغه لکه چه د حاکم او عامل په توگه ورلیکلي وو لهذا هغه پخپله ذمه وار وو. بعض حضراتو داهم ونیلي دی چه په اصل کښې دلته امام بخاری رحمته الله علیه په اثبات حدود کښې د توکیل جواز بیانوی او په دي کښې هم د علماء حضراتو اختلاف دي.

اثبات حدود استیفاء حدود (اقامت حدود) کښې د اختلاف نور تفصیل:- اوس دلته دوه خبرې دي یواثبات حدود او یو استیفاء حدود (اقامت حدود) نو په دي کښې د علماء کرامو د اختلاف تفصیل دادې چه حنابله په دي دواړو کښې د توکیل د جواز قائل دی او دهغوی دلیل حدیث باب دي قوله: واغديا انيس الى امرأة هذا، فان اعترفت فارجمها الخ. نو حضور پاک حضرت انيس رضی الله عنه د اثبات حدود زنا او اقامت حد زنا د دواړو وکیل جوړ کړو لیکن د حنابله نه

(۱) الكنز المتواری: ۳۹۱/۲ وشرح ابن بطال: ۳۷۲/۶.

(۲) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۱۰/۱.

(۳) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۱۰/۱.

ابوالخطاب رحمته الله فرمائی چه اثبات حدود دپاره وکالت صحیح نه دې (۱)
 دامام شافعی رحمته الله رائې داده چه اثبات حدود کنبې سواد حد قذف نه توکیل جائز نه دې
 اودهغوی په نیزد عدم جواز علت دادې چه اثبات حدود دالله تعالی حق دې او مونږ د شبهاتو د
 وجې نه هم دهغې د ساقط کولو مکلف جوړ کړې شوی یو او په جواز توکیل کنبې خو هغه په
 حرحال کنبې نافذ کول دی لهذا داسې کول جائز نه دی او ترکومې چه په اثبات حد قذف کنبې
 د توکیل د جواز تعلق دې نودا حضرات فرمائی چه دا د سړی حق دې نو په دې کنبې د نورو
 مالی معاملاتو په شان توکیل جائز دې (۲)

او په استیفاء حدود کنبې مالکيه شافعيه او حنابله خود توکیل د جواز قائل دی هم ددې
 حدیث باب د وجې بل د حضرت بریده رحمته الله روایت چه حضور پاک صلی الله علیه و آله حضرت ماعز رضی الله عنه د رجم
 کولو حکم ورکړو او صحابه رضی الله عنهم هغه سنگسار کړو (۳) دغه شان حضرت عثمان رضی الله عنه حضرت
 علی رضی الله عنه په ولید بن عقبه باندې د شرابو خکلو حد قائمولو دپاره وکیل جوړ کړو او هغه حضرت
 حسن رضی الله عنه وکیل جوړ کړو اودهغه په انکار باندې حضرت عبدالله بن جعفر رضی الله عنه وکیل جوړ کړې
 شو بیا هغه په ولید بن عقبه باندې حد قایم کړو او حضرت علی رضی الله عنه هغه اوشمیرلې (۴)
 په دې سلسله کنبې د احنافو رائې داده چه دمؤکل په عدم موجودگنی کنبې حدود اوقصاص
 وصول کولو دپاره وکیل کول دامام ابوحنیفه رحمته الله او امام ابویوسف رحمته الله دواړو په نیزنا جائز دې
 لیکن گواه پیش کولوسره د حدود اوقصاص ثابتولو دپاره په وکیل کولو کنبې اختلاف دې
 یعنی دامام ابوحنیفه رحمته الله په نیزنا جائز دې اود امام محمد رحمته الله قول مضطرب دې بعضی حضرات
 امام ابویوسف رحمته الله په نیزنا جائز دې اود امام ابوحنیفه رحمته الله سره دی او بعضی وئیلی دی چه ابویوسف رحمته الله سره یو
 فرمائی چه هغوی امام ابوحنیفه رحمته الله سره دی او بعضی وئیلی دی چه ابویوسف رحمته الله سره یو
 اوبعضی حضرات دا فرمائی چه د شیخین اختلاف په دې صورت کنبې دې کله چه مؤکل په
 عدالت کنبې موجود نه وی خوکه هغه په عدالت کنبې موجود وی نو اثبات حدود قیاس دپاره
 وکیل کول په اتفاق سره جائز دی ځکه چه دمؤکل په موجودگنی کنبې د وکیل کلام دمؤکل
 طرف ته منتقل کیږی لکه چه مؤکل پخپله خبرې اوکړې اوبنکاره خبره ده چه کله مؤکل پخپله
 خبرې اوکړې نو په اثبات حدود قصاص کنبې هیڅ بدیت نشته.

د امام ابویوسف رحمته الله دلیل: په مسئله مختلف فیها کنبې دامام ابویوسف رحمته الله دلیل دادې چه
 دمؤکل په غیر موجودگنی کنبې حدود اوقصاص ثابتولو دپاره وکیل او په حقیقت کنبې
 دخپل خان دپاره نائب مقرر کول دی او په نائب مقرر کولو کنبې د یو قسم شبه ده اودا خبره
 مسلم ده چه په حدود اوقصاص کنبې د شبهاتو نه هم احتراز کولی شی. لهذا د نیابت د شبې د
 وجې نه حدود اوقصاص ثابتولو دپاره وکیل کول جائز نه دی لکه چه د شبه بدلیت د وجې نه

(۱) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۱۱۰۱/۱.

(۲) الانصاف: ۲۶۰/۵ کشف القناع: ۴۶۵/۳ مذهب: ۳۵۶/۱.

(۳) أخرجه مسلم: ۱۳۲۲/۳.

(۴) أخرجه مسلم: ۱۳۳۱/۳، ۱۳۳۲.

شهادات على الشهادات، به حدود اوقصاص كنبى نه شى قبلولې اولكه چه د معاف كولو د شبهې د وجې نه د مؤكل په غير موجودگنى كنبى قصاص وصول كول جائزه نه دى. دغه شان د شبه نيابت د وجې نه حدود اوقصاص ثابت كولو دپاره به وكيل كول ناجائز شى. دامام ابوحنيفه رحمه الله دليل: د امام صاحب رحمه الله دليل دادې چه خصومت يعنى مقدمه كول د ثبوت حدود اوقصاص دپاره محض يوشرط دې بغير د خصومت نه حد اوقصاص ثابت كول ممكن نه دى او خصومت صرف شرط خكه دې چه د حد نفس وجوب، نفس جنائيت طرف ته منسوب كيږي او د جنائيت ظهور د نفس شهادت طرف ته، او خصومت يعنى مقدمه دائر كولو طرف ته نه وجوب حد منسوب كيږي او نه ظهور جنائيت. لهذا خصومت د ثبوت حد دپاره محض يوشرط شو او شرط محض حقوق نه يوحق دې او په سابق كنبى تيرشوى دى. چه په ټولو حقوقو كنبى وكيل كول جائز دى لهذا خصومت يعنى حدود اوقصاص ثابتولو دپاره منډه تره كولو دپاره هم وكيل كول جائز شى. (١)

[حديث ٢١٩٠] (حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «وَأَعْدِيَا أَنْتُسُ إِلَى امْرَأَةٍ هَذَا، فَإِنْ اعْتَرَفَتْ فَأَرْجُمَهَا» [٢٥٠٦، ٢٥٤٩، ٢٥٧٥، ٢٥٨٨، ٢٦٤٠، ٢٦٤٣، ٢٦٤٤، ٢٦٤٦، ٢٦٤٧]

(١) الهداية شرح البداية كتاب الوكالة: ٣/١٨٦ بدائع الصنائع: ٦/٢١ - ٢٢ البحر الرائق: ١٤٧/٧ الفتاوى العالمكيرية: ٥٦٤/٣ الموسوعة الفقهية: ٤٥/٣٥ - ٣٦.

(٢) أخرجه البخارى فى كتاب الصلح باب اذا اصطلحوا على صلح جور فالصلح مردود: رقم: ٢٦٩٥ - ٢٦٩٦ وفى كتاب الشروط باب الشروط التى لاتحل فى الحدود رقم: ٢٧٢٢، ٢٧٢٥ وفى كتاب الايمان ولذور باب كيف كانت يمين النبى صلى الله تعالى عليه وسلم رقم: ٦٦٣٣، ٦٦٣٤ وفى كتاب المحاربين من أهل الكفر والردة باب الاعتراف بالزنى رقم: ٦٨٢٧، ٦٨٢٨ وفى باب البكران بجلدان وينفيان رقم: ٦٨٣١، ٦٨٣٣ وفى باب من أمر غير الامام باقامة الحد غائباً عنه رقم: ٦٨٣٥ - ٦٨٣٦ وفى باب إذا رمى امرأته أو امرأة غيره بالزنى عند الحاكم والناس الخ رقم: ٦٨٤٢ - ٦٨٤٣ وباب هل يأمر الامام رجلاً فيضرب الحد غائباً عنه رقم: ٦٨٥٩ - ٦٨٦٠ وفى كتاب الاحكام باب هل يجوز للحاكم ان يبعث رجلاً وحده للنظر فى الامور رقم: ٧١٩٣ - ٧١٩٤ وفى كتاب أخبار الاحاد باب ما جاء فى اجارة خبر الواحد الصدوق فى الاذان والصلاة والصوم والفرائض والاحكام رقم: ٧٢٧٨، ٧٢٥٩ وفى كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة باب الاقتداء بسنن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم الخ رقم: ٧٢٧٨ - ٧٢٧٦ وأخرجه الترمذى فى سننه فى كتاب آداب القضاة باب صون النساء عن مجلس الحكم رقم: ٥٤١٠ - ٥٤١١ وأخرجه الترمذى فى جامعه فى أبواب الحدود باب ما جاء فى در الحد عن المعترف إذا رجع رقم: (١٤٢٩) مع قول الترمذى رحمه الله وأخرجه الطحاوى فى شرح معانى الآثار كتاب الحدود باب الاعتراف بالزنا الذى يجب به الحد ماهو (رقم: ٤٤٣٧) والبيهقى فى سننه الكبرى كتاب الحدود باب ما يستدل به على شرائط الاحصان رقم: ١٦٧٠١ والامام عبدالرازق فى مصنفه: ٣٠٩/٧ باب البكر رقم: ١٣٣٠٩، ١٣٣١٠.

ترجمه: حضرت زید بن خالد جهنی او حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہما دَنبِی کریم صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوی حضور اکرم حضرت انیس بن ضحاک اسلمی رضی اللہ عنہ ته او فرمائیل ای انیس! ته دهغه بنسخی ته ورشه که چری هغه د زنا اقرار او کړی نوهغه سنگسار کړه.

رجال الحديث

- ۱ ابوولید: دا ابوولید هشام بن عبد الملك طيالسی رضی اللہ عنہ دي. (۱)
- ۲ لیث: دا لیث بن سعد الامام رضی اللہ عنہ دي. (۲)
- ۳ ابن شهاب: دا ابن شهاب محمد بن مسلم الزهري رضی اللہ عنہ دي. (۳)
- ۴ عبیدالله: دا عبیدالله بن عبد الله بن عقبه رضی اللہ عنہ دي. (۴)
- ۵ زید بن خالد: دا حضرت زید بن خالد الجهنی رضی اللہ عنہ دي. (۵)
- ۶ ابوهریره: دا مشهور صحابی حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ دي. (۶)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت: علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه د حديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: واغديا انيس الى امرأة هذا فان اعترفت فارجمها په ذريعه سره واضح دي. د دې د پاره د حضور اکرم حضرت انیس رضی اللہ عنہ ته د دې خبرې حکم ورکول لکه چه د حضورياک د طرف نه اقامت حد اختيار ته حواله کول وو.

تشریح: دلته دا حديث شريف مختصر دي او دا حديث امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ په مختلفو خايونو کښې مختصر او په تفصيل سره نقل کړې دي. (۷) کتاب المحاربين منه اهل الكفر والردة په روايت کښې دي چه حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ او حضرت زید بن خالد رضی اللہ عنہ فرمائی چه مونږ نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره وو یو صاحب اودريدو وني ونيل چه زه تاسو صلی اللہ علیہ وسلم ته د الله تعالى واسطه درکوم تاسو زمونږ په مينځ کښې د الله تعالى د کتاب نه فيصله او کړنې. په دې باندې دهغه خصم (مد مقابل) هم اودريدو او هغه د دغه پومبي نه زيات پوهه وو بيا هغه او ونيل چه واقعي تاسو زمونږ په مينځ کښې په کتاب الله فيصله او کړنې اود خبرو اجازت راکړنې. حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل وایه. هغه سړی او ونيل زما خوښی به دغه سړی سره مزدورنی باندې کار کولو بيا هغه دده بنسخې سره زنا او کړه. ما ده ته د هغې په فديه کښې سل چيلنی او یو خادم ورکړو. بيا ما د بعض اهل علم حضراتو نه پښتنه او کړه نوهغوی او ونيل چه زما خوښی ته به سل کورې او د يو کال د پاره د ښار نه د بهر کيدو حد واجب دي حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم په دې

(۱) کشف الباری: ۳۸/۲، ۱۵۹/۴.

(۲) کشف الباری: ۳۲۴/۱.

(۳) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۴) کشف الباری: ۴۶۶/۱، ۳۷۹/۳.

(۵) کشف الباری: ۵۴۴/۳.

(۶) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

(۷) حصة القاری: ۲۱۲/۱۲.

باندې اوفرمائیل په هغه ذات باندې قسم د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې زه به ستاسو په مینځ کښې هم په کتاب الله سره فیصله کوم. سل چیلنی او یو خادم به تاته واپس کولې شی او ستاڅونۍ به سل کورې وهلې شی او د یو کال دپاره به د ښار نه ویستلې شی. او ای انیس! سحر هغه ښځې له ورشه که چرې هغې د زنا اعتراف او کړو نوهغه رجم کړه. نوهغه سحر هغې له ورغلو اوهغې اعتراف او کړو او هغه دا رجم کړه. د حدیث مبارک متعلقه مسائل باندې بحث د باب په شروع کښې تیر شوی.

احديث ۲۱۹۱ (۱) حَدَّثَنَا ابْنُ سَلَامٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ عَنْ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ جِيءَ بِالنَّعِيمَانِ أَوْ ابْنِ النَّعِيمَانِ شَارِبًا، فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَنْ كَانَ فِي الْبَيْتِ أَنْ يَضْرِبُوا قَالَ فَكُنْتُ أَنَا فِيمَنْ ضَرَبَهُ، فَضَرَبْنَاهُ بِالنَّعَالِ وَالْجَرِيدِ. [۶۳۹۲، ۶۳۹۳]

ترجمه:- حضرت عقبه بن حارث رضی اللہ عنہ فرمائی چه نعمان یا ابن نعمان د نشي په حالت کښې راوستلې شو نورسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه خلق کوم چه په کور کښې موجود وو حکم ورکړوچه دې اووهی زه هم هغه خلقو کښې ووم کوموچه دې وهلو نومونږدې په خپلو او دکهجوړو په لختو اووهلو.

رجال الحديث

- ① ابن سلام:- دا محمد بن سلام بیکندي رحمہ اللہ دې. (۲)
- ② عبد الوهاب:- دا عبد الوهاب ثقفی رحمہ اللہ دې. (۳)
- ③ ایوب:- دا ایوب بن تیمه کيسان سختیانې رحمہ اللہ دې. (۴)
- ④ ابن ابی ملیکه:- دا ابن ابی ملیکه عبد الله بن عبید الله رحمہ اللہ دې. (۵)
- ⑤ عقبه:- دا حضرت عقبه بن حارث رضی اللہ عنہ دې. (۶)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: فامر من كان في البيت ان يضربوه په ذریعه داسې ثابت دی چه حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم پخپله حد قايم نه کړو بلکه

(۱) وأخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضاً في كتاب الحدود وما يحذر من الحدود باب من أمر بضرب الحد في البيت رقم: ۶۷۷۴ وباب الضرب بالجريد والنعال رقم: ۶۷۷۵ وأخرجه الحاكم رحمه الله تعالى في مستدرکه في كتاب الحدود رقم: ۸۲۳۸، ۸۲۳۹ والبيهقي في سننه الكبرى: ۳۹/۲ كتاب الاشربة والحد فيه باب ماجاء في إقامة الحد في حال السكر أو حتى يذهب سكره رقم الحديث: ۱۷۹۷۳ وانظر تحفة الاشراف: ۲۳۶/۹ رقم الحديث: ۹۹۰۷.

(۲) كشف الباري كتاب السلم باب السلم في كيل معلوم.

(۳) كشف الباري: ۲۹/۲.

(۴) كشف الباري: ۲۶/۲.

(۵) كشف الباري: ۵۴۸/۲.

(۶) كشف الباري: ۵۱۶/۳.

حاضرینوته نی او فرمائیل چه تاسو حد قایم کرنی او حنفیه او حنابلہ داوانی چه حضور پاک خو هلته موجود وو نوچه کله حضور پاک موجود وو اود امیر د موجودگنی په صورت کنبی که نورو خلقو ته داسی حد قایمولو دپاره اوونیلې شی نو په دې کنبی څه بدیت نشته د امیر دپاره دا ضروری نه دی چه هغه دې هم وهل شروع کړی.

قوله: بالنعيمان، أو ابن النعيمان - یعنی د راوی شک دې چه په چاباندې حد قایم شو هغه حضرت نعیمان وو یا دهغه خوئی ابن نعیمان وو. علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ او علامه احمدین اسماعیل کورانی وغیرهما او علامه ابن عبدالبر رحمۃ اللہ علیہ نه نقل کوي چه حضرت نعیمان رحمۃ اللہ علیہ خویونیک صالح سرې وو اوحد خمر دهغه په خوئی لگولی شوې وو. د حضرت نعیمان بن عمرو رحمۃ اللہ علیہ علق بنو مالک بن نجار نه وو د غزوه بدر په معرکه کنبی د شرکت سعادت ابدی هم هغوی ته حاصل دې. بل په نورو غزواتو کنبی هم رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره شریک شوې او هغوی د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم په جماعت کنبی دخپلې خوش طبیعتی او دل لگنی د وجې نه مشهور وو. هم ددې حکایات ظریفه نه داهم دی چه یوخل حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ په تجارتی سفر کنبی بصرې ته تشریف یوو. حضرت نعیمان رضی اللہ عنہ او حضرت سوبیط بن حرمه رضی اللہ عنہ هم هغوی سره وو اودا دواړه حضرات داهل بدر نه دی. حضرت سوبیط د لارې په توبه باندې مشروو. حضرت نعیمان رضی اللہ عنہ هغه ته درخواست اوکړو چه ماله دخوراک دپاره څه راکړه هغه وئیل نه ترهغې چه حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ راشی. حضرت نعیمان رضی اللہ عنہ ورته اوونیل چه ښه ته بیا زده تاته سبق بنایم. هغه بازارته لاړو چرته چه خلقو غلامان اخستل ده اوونیل ای خلقو که تاسو غواړنی نو زما نه یو عربی النسل غلام واخلي او دهغه ژبه اوږده ده کیدي شی چه داسې اووانی چه زه خو آزاد یم نوکه تاسو دهغه په دې وینا باندې هغه پریخودونکې نی نو زده په تاسو خپل غلام نه خرڅوم. خلقو اوونیل چه مونږ هغه په دومره مال باندې اخلو. هغه دغه خلقو سره سودا اوکړه او هغوی نی خپلې قافلې طرف ته بوتلل او حضرت سوبیط رضی اللہ عنہ طرف ته نی اشاره اوکړه چه دا ستاسو مطلوب دی. داخلق حضرت سوبیط رضی اللہ عنہ ته راغلل او ونی وئیل مونږ ته اخستې نی هغه اوونیل ده غلط بیانی کړې ده زه خو یو آزاد سرې یم هغه خلقو اوونیل ستا آقا مونږ ته ستا د دې عادت باره کنبی خودلی وو او رستی په کنبی واچوله روان نی کړو. په دې وخت کنبی حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ تشریف راوړو نودا ټوله قصه هغوی ته واوړولې شوه نو هغوی د دغه خلقو ورکړې شوې مال واپس کړو هغه نی راخلاص کړو. کله چه دا خلق واپس شو نودا قصه نی حضور پاک ته واوړوله نو حضور پاک پخپله هم او صحابه کرامو رضی اللہ عنہم هم په دې واقعه باندې اوخندل.

(۱) عمدة القاری: ۲۱۳/۱۲ وإرشاد الساری: ۲۹۵/۵.

(۲) عمدة القاری: ۲۱۴/۱۷ والکنز الجاری: ۳۴/۵.

(۳) تاریخ الاسلام: ۱۲۷/۴.

(۴) الوافی بالوفیات: ۸۳/۲۷ المعارف: ۳۲۸/۱.

د هغوی طبیعی ظرافت یوه قصه داهم نقل کړې شوې ده چه یوځل یو بدو رسول الله ﷺ سره ملاویدو له مدینې منورې ته راغلو او خپله اوښه ئی بهر اوتړله په جمات کښې داخل شو بعض صحابه کرامو ﷺ حضرت نعیمان ﷺ ته اووئیل چه ډیرې ورځې اوشوې غوښه مونه ده خوړلې که ته دا اوښه حلاله کړې نوموږ به دا اوخوړی او رسول الله ﷺ خو به د اوښې قیمت دغه بدو ته ورکوی نو حضرت نعیمان ﷺ هغه اوښه حلاله کړه اود هغې غوښه ئی تقسیم کړه، بیا چه کله هغه بدو د جمات نه بهر راغلو نو هغه خپله سورلی اونه لیدله چغې جوړې کړې اود آثار نه هغه ته پته اولگیده چه د هغه اوښه ئی حلاله کړې ده رسول الله ﷺ ته ئی شکایت اوکړو حضور پاک ددې باره کښې معلومات کولوسره دارضباعه ته اورسیدو چرته چه نعیمان ﷺ خپل ځان پټ کړې وو او په خپل ځان دپاسه ئی د کهنجورو پانړې او ښاخونه اچولې وو. نو یوسړی د هغه ځانی طرف ته اشاره کولوسره په اوچت آواز اووئیل چه ما هغه نه دې لیدلې یارسول الله! بیارسول الله ﷺ د هغه ډیری نه حضرت نعیمان ﷺ رااوښتلو اود هغه مخ د دې ډیری په وښو او پانړو دوړو سره بدل شوې وو. حضور پاک د هغه نه تپوس اوکړو تا ولې داسې اوکړه حضرت نعیمان ﷺ اووئیل ای دالله تعالی پاک او خوږ رسول ﷺ کومو خلقو چه تاسو ته زما ځانی خودلې دې هم هغوی ماته دداسې کولو حکم راکړې وو او حضور پاک د هغه د مخ نه وانه او ډکی وغیره لرې کول او وئى خندل اودغه بدو ته ئی د اوښې تاوان ورکړو. (۱)

۱۴- باب: الوکالة فی البدن وتعاهدها

د قربانی په اوبانو کښې اوددې د نجرانې په سلسله کښې وکالت

د ترجمه الباب مقصد:- د امام بخاری رحمه الله مقصد دلته دادې که چرې یوسړې د خپلو ځناورو ساتنې دپاره څوک سړې وکلي مقرر کړی نودا جائز دی او رسول الله ﷺ هم داسې کړی دی. (۱)
[حدیث ۲۱۹۲] حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ عَنْ حَزْمٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ قَالَتْ عَائِشَةُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَا قَتَلْتُ

(۱) الوافی بالوفیات: ۸۳/۲۷.

(۲) عمدة القاری: ۲۱۴/۱۲.

(۳) وأخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی کتاب الحج باب قتل القلاند للبدن والبقر رقم: ۲۱۹۲ وبيابین أشعرو قلذبذی الحلیفة ثم أحرم رقم: ۱۶۹۶ وباب إشعار البدن رقم: ۱۶۹۹ وباب من قلد القلاند بیده رقم: ۱۷۰۰ وفی کتاب الضاحی باب إذا بعث لیذبح لم یحرم علیه شیئ رقم: ۵۵۶۶ وأخرجه مسلم فی کتاب الحج باب استحباب بعث الهدی إلى الحرم لمن لا یرید الذهاب بنفسه واستحباب تقلیده فضل القلاند الخ رقم: ۳۱۸۱ - ۳۱۸۷ وخرجه أبوداؤد فی کتاب المناسک باب من بعث هدیه وأقام رقم: ۱۷۵۷ - ۱۷۵۹ وأخرجه النسائی فی کتاب مناسک الحج باب اشعار الهدی رقم: ۲۷۷۵ وباب قتل القلاند رقم: ۲۷۷۴ وباب ما یقتل منه القلاند رقم: ۳۷۷۹ وباب تقلید الابل رقم: ۲۷۸۲ وأخرجه ابن ماجه رحمه الله تعالى فی کتاب مناسک باب تقلید البدن رقم: ۳۰۹۴ وباب إشعار البدن.

قَلَابِدَ هَذِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدِي، ثُمَّ قَلَدَهَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدِيهِ، ثُمَّ بَعَثَ بِهَا مَعَ أَبِي، فَلَمْ يَحْزُمْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - شَيْءٌ أَحَلَّهُ اللَّهُ لَهُ حَتَّى يُجِرَ الْهَذِي. [ر: ۱۶۰۹]

ترجمه :- (حضرت عائشه رضی اللہ عنہا فرمائی، ما د حضور پاک د قربانسی د اوبنانو هار په خپل لاس باندې جوړ کړی وو بیا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خپلو لاسونو مبارکو هارونه ورواچول بیانی اوبنان زما پلار سره مکې مکرمې ته روان کړل خوچه خومره څیزونه د حضور پاک دپاره حلال وو په هغې کښې یو څیز د دغه قربانسی لیکلو د وجې نه، په حضور پاک باندې حرام نه شو تردې چه هغه اوبنان حلال کړي شو.

رجال الحديث

- ① اسماعيل بن عبدالله :- دا اسماعيل بن عبدالله بن ابی اویس رضی اللہ عنہ دې. (۱) اودا دامام مالک رضی اللہ عنہ خورنې دې. (۲)
- ② مالک :- دا مشهور امام مالک رضی اللہ عنہ دې. (۳)
- ③ عبدالله بن ابی بکر :- دا عبدالله بن ابی بکر بن محمد بن عمرو بن حزم انصاری رضی اللہ عنہ دې. (۴)
- ④ عمرة بنت عبدالرحمن :- دا عمرة بنت عبدالرحمن بن سعید بن سعد بن زرارۃ انصاریه مدینه رحمها الله تعالی ده. (۵) اودا د عبدالله بن ابی بکر ترور ده. (۶)
- ⑤ عائشه :- اودا ام المؤمنین حضرت عائشه صدیقہ رضی اللہ عنہا تذکره هم تیره شوې ده. (۷)
- ⑥ د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت :- د ترجمه الباب دواړو اجزاؤ سره د حدیث مطابقت قوله: ثم بعث بها مع أبي سره ظاهر دې. کله چه په ۹ هجري کښې حضور پاک د حج اراده اوکړه او حضرت عائشه رضی اللہ عنہا د حضور پاک د قربانسی د اوبنانو دپاره هارونه جوړول شروع کړه لیکن روستو بیا حضور پاک حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ د حج امیر جوړول او لیگلو فیصله اوکړه او خپل څاروی د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ په لاس روان کړل نو ښکاره خبره ده چه هغه د دې اوبنانو په ساتنه او د دې په نحر کولو کښې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وکیل وو او دویم جزء سره مطابقت داسې دې چه حضرت عائشه رضی اللہ عنہا حضور پاک وکیله جوړه کړه او هغه د حضور پاک نمائنده کیدون سره د دغه اوبنانو هارونه جوړول او ښکاره خبره ده چه دا خبره د اوبنانو په تعاهد کښې داخله ده. (۸)

(۱) کشف الباری: ۱۱۳/۲.

(۲) إرشاد الساری: ۲۹۵/۵.

(۳) کشف الباری: ۸۰/۲، ۱/۲۹۰.

(۴) کشف الباری کتاب الوضوء باب الوضوء مرتین مرتین.

(۵) کشف الباری کتاب الحيض باب عرق الاستحاضة.

(۶) إرشاد الساری: ۲۹۵/۵.

(۷) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

(۸) عمدة القاری: ۲۱۴/۱۲ وإرشاد الساری: ۲۹۵/۵ وفتح الباری: ۶۲۱/۴.

۱۵- باب: إذا قال الرجل لو كيلة: ضعه حيث أراك الله. وقال الوكيل: قد سمعت ما قلت.

که چرته چاخیل وکیل ته داسې اووئیل چه ته په کوم کار کښې مناسب گنږې دا

مال خرج کړه او وکیل اووئیل چه تاسو څه اووئیل ما واوړیده

د ترجمه الباب مقصد اود فقهاؤ د اختلاف بیان: امام بخاری رحمته الله د ترجمه الباب نه دا خودل غواړي چه د وکالت د صحیح کیدو دپاره هم ایجاب او قبول ضروري دي. لیکن د توکیل د ایجاب او قبول دپاره څه معین لفظ ضروري نه دي. بلکه ددې ددې دارومدار په معنی باندې دي. یعنی د وکیل جوړولو دپاره وکلت (ما ته وکیل جوړ کړې) او د جوړولو دپاره قبلت (ما وکیل جوړول قبول کړل) وینا کول ضروري نه دي بلکه په هغه ټولو الفاظوسره توکیل صحیح دي کوم چه په اذن او قبولیت باندې دلالت کوي. (۱) لکه چه ترجمه الباب کښې مؤکل چاته وائی ضعه حيث اراك الله نوڅه خاص صیغه د توکیل دلته مذکور نه ده مگر توکیل به اوشی دغه شان وکیل وائی قد سمعت ما قلت نودلته هم دا الفاظ د عقد دپاره مخصوص نه دي مگر مدعی چونکه حاصلیری لهذا دا جائز دی.

دي نه پس دا اوگنږني که چرې داسې توکیل اوکړې شو اوداسې اووئیلې شو چه چرته غواړي خرج کړه نو وکیل ته ددې په په مصارف باندې د خرج کولو اختیار دي. باقی دا چه هغه ئی په خپل ځان باندې هم خرج کولې شی که نه، نو د مؤکل د اجازت نه بغیر به په خپل ځان باندې د خرج کولو گنجائش نه وي. د بخاری شریف شراح دلته دا بحث هم فرمائیلې دي که یوسرې چاته مال ورکړي او وائی چه ته داڅنگه مناسب گنږې خرج کړه اوحال دادې چه هغه وکیل پخپله هم مسکین دي نوآیا هغه پخپله ددغه مال نه څه اخستې شی. امام مالک رحمته الله او امام احمد رحمته الله فرمائی چه هغه پخپله ددغه مال نه څه نه شی اخستې ځکه چه رب المال هغه دا مال نورو فقیرانو ته دوجوه خیر په کارونو کښې د لگولو وکیل جوړ کړې دي او پخپله هغه ته ددغه مال نه داخستلو اجازت نشته اوکه چرته رب المال غوښتل نو دي به ئی پخپله د مال مالک جوړ کړې وي نه چه هغه به ده ته د خیر په کار کښې د خرج کولو حکم ورکولو. (۲)

اوجمهور فقهاء دا فرمائی چه وکیل ددغه مال نه په فقراء کښې د یو فقیر د حصې په اندازه اخستې شی ځکه چه رب المال هغه ته دا مال فقیرانو ته د ورکولو او د خیر په کار کښې د لگولو حکم ورکړې دي او هغه پخپله هم فقیر او مسکین دي نو که هغه پخپله ددې مال نه څه اخستلی نوبیا هم هغه د رب المال د حکم نه تجاوز او تعدی نه کوي. (۳)

(۱) المغنی: ۲/ ۱۱۰۰ الابواب والتراجم ص: ۱۷۱.

(۲) المغنی: ۱/ ۱۱۱۳ شرح ابن بطلال: ۳۷۴/۶.

(۳) المغنی: ۱/ ۱۱۱۳ شرح ابن بطلال: ۳۷۴/۶.

احديث ١٢١٩٣ (١) حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ الْأَنْصَارِ بِالْمَدِينَةِ مَالًا، وَكَانَ أَحَبَّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ يَبْرُحَاءَ وَكَانَتْ مُسْتَقْبَلَةَ الْمَجْدِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدْخُلُهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٌ فَلَمَّا نَزَلَتْ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ) قَالَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ فِي كِتَابِهِ (لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ) وَإِنَّ أَحَبَّ أَمْوَالِي إِلَيَّ يَبْرُحَاءَ، وَإِنَّهَا صَدَقَةٌ لِلَّهِ أَرْجُو بَرَّهَا وَذُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ فَضَعَهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ شِئْتَ، فَقَالَ «بِخْرٍ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِعٌ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِعٌ. قَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ فِيهَا، وَأَرَى أَنَّ تَجْعَلَهَا فِي الْأَقْرَبِينَ». قَالَ أَفْعَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَكَسَمَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ وَبَنِي عَمِّهِ. تَابَعَهُ إِسْمَاعِيلُ عَنْ مَالِكٍ وَقَالَ رَوَّحٌ عَنْ مَالِكٍ رَابِعٌ. [ر: ١٣٩٢]

ترجمه :- (حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ) اوفر مائیل چہ حضرت ابوطلحہ انصاری رضی اللہ عنہ دمدینی پہ خلقو کنبی دتولونہ مالداروو اوھغہ تہ پہ خپلو تولو مالونو کنبی بیرتحاء (باغ) دیرگران وو اوھغہ دجمات مخی تہ وو. حضور پاک بہ دغہ باغ تہ تللو اودھغہ خانی پاکي اوصفا اوبہ بہ نی شکلی. کله چہ دسورت عمران دا آیت نازل شو ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ﴾ الایہ یعنی ہیخ کله بہ حاصل نہ کرې شئی پہ نیکنی کنبی کمال ترکومې چہ خرچ نہ کرئی خپل محبوب خیزنہ خہ حصہ. نو حضرت ابوطلحہ رضی اللہ عنہ پاسیدو اود حضور پاک پہ خدمت کنبی حاضرشو عرض نی اوکړو یارسول الله! الله تعالیٰ پہ خپل کتاب کنبی فرمائی چہ ہیخ کله بہ حاصل نہ کرې شئی پہ نیکنی کنبی کمال ترکومې چہ خرچ نہ کرئی خپل محبوب خیز نہ خہ حصہ اوما تہ پہ خپلو تولو مالونو کنبی بیرحاء دیر محبوب دې او دادالله تعالیٰ پہ لار کنبی صدقہ دد اوزد دالله تعالیٰ نہ امید لرم چہ ددې صدقې ثواب اودالله تعالیٰ پہ نیزددې دذخیرې، چہ تاسو پہ کوم کار کنبی لگوئی دا اولگوئی. حضرت اوفر مائیل واه واه دامال خو تلونکې دې دا مال خوتلونکې دې اوخہ چہ تا اووئیل ما واوریده زه دا مناسب گنرم چہ تہ دا

(١) وأخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضًا في كتاب الزكاة باب الزكاة على الأقارب رقم: ١٤٦١ وفي كتاب الوصايا باب إذا وقف أو وصى لأقاربه ومن الأقارب؟ رقم: ٢٧٥٢١ وباب إذا وقف إرضاً ولم يبين الحدود فهو جائز وكذلك الصدقة رقم: ٢٧٦٩ وفي كتاب التفسير باب لن تنالوا البر حتى تنفقوا مما تحبون - إلى - قوله تعالى به عليم رقم: ٤٥٥٤ وفي كتاب الأشربة باب استعذاب الماء رقم: ٥٦١١ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى في كتاب الزكاة باب فضل النفقة والصدقة على الأقربين والزوج والاولاد والوالدين ولو كانوا مشركين رقم: ٢٣١٢ - ٢٣١٣ وأخرجه أبو داود في كتاب الزكاة باب في صلة الرحم رقم: ١٦٨٩ وأخرجه النسائي في كتاب الحباس باب الاحباس كيف يكتب الحبس وذكر الاختلاف على ابن عون الخ رقم: ٣٦٠٤ وانظر تحفة الاشراف رقم: ٢٠٤، ٣١٥.

په خپلو رسته دارنو کښې تقسیم کړې. حضرت ابوطلحه رضی الله عنه عرض اوکړو چه زه هم داسې کوم یار رسول الله صلی الله علیه و آله نوحضرت ابوطلحه رضی الله عنه هغه باغ په خپلوانو کښې او دخپل تره په خامنو کښې تقسیم کړو.

رجال الحديث

① يحيى بن يحيى بن بكر بن عبد الرحمن بن يحيى حنظلي ابوزكريا نيسابوري رضی الله عنه دې. (١)

② مالك بن مشهور امام مالك رضی الله عنه دې. (٢)

③ اسحاق بن عبد الله بن اسحاق بن عبد الله بن ابي طلحه رضی الله عنه دې. (٣)

④ انس بن مشهور صحابي حضرت انس بن مالك رضی الله عنه دې. (٤)

د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت: - د حديث باب ترجمة الباب سره مطابقت قوله: انها

صدقة يارسول الله حيث شئت يعني حضرت ابوطلحه رضی الله عنه حضورياك ددغه باب د صدقه كولو په سلسله كښې وكيل چور كړې وو چه چرته ئي غواړي خرچ دې كړي سره ددې چه حضورياك دا باغ پخپله تقسيم نه كړو بلكه هم هغه ته ئي حكم وركړو چه دا په خپلو رسته دارانو كښې تقسيم كړه. (٥) او ددې حديث نه دا هم معلومېږي چه وكالت بغير د قبوليت محقق كيږي نه لكه چه حضورياك دهغه خبره اوريدونه پس هغه ته او فرمائيل قد سمعت ما قلت فيها و اري ان تجعلها في الاقربين. (٦)

قوله: تابعه اسماعيل بن مالك يعني دا روايت امام مالك رضی الله عنه نه نقل كولو كښې اسماعيل بن ابي اويس د يحيى بن حنظلي رضی الله عنه متابعت كړې دې. (٧)

قوله: وقال روح بن مالك رابع: يعني روح بن عباد رضی الله عنه د امام مالك رضی الله عنه په ځاني د رابع رابع په معني د فائده مند او نفع وركونكي نقل كړې دې. (٨)

(١) كشف الباري كتاب الزكاة باب اجر المرأة إذا تصدقت الخ.

(٢) كشف الباري: ٢٩٠/١، ٨٠/٢.

(٣) كشف الباري: ٢١٣/٣.

(٤) كشف الباري: ٤/٢.

(٥) عمدة القاري: ٢١٥/١٢.

(٦) عمدة القاري: ٢١٥/١٢.

(٧) إرشاد الساري: ٢٩٧/٥.

(٨) إرشاد الساري: ٢٩٧/٥.

۱۶- باب: وكالة الامین فی الخزانة ونحوها

د خزانی وغیره باره کنی امین وکیل کول

د ترجمه الباب مقصد:- امام بخاری رحمه الله دافرمانی چه د خزانی دپاره کله ته یوسړې وکیل مقرر کړې نو هغه امین کیدل پکار دی. ځکه چه که امین وی نو هغه به د خیانت نه احتراز کوی او خزانه به په موقع او محل باندې خرچ کوی اوبې موقع اوبې محل به نی نه خرچ کوی. (۱)

احديث [۲۱۹۴] (حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ حَدَّثَنَا أَبُو اسَامَةَ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «الْخَازِنُ الْأَمِينُ الَّذِي يُنْفِقُ - وَرَبَّمَا قَالَ الَّذِي يُعْطَى - مَا أَمْرِيهِ كَامِلًا مُوقَرًّا، طَيِّبٌ نَفْسُهُ، إِلَى الَّذِي أَمْرِيهِ، أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ» . [ر: ۱۳۷۱]

ترجمه:- (حضرت ابو موسی اشعری رحمه الله د رسول الله صلی الله علیه و آله نه نقل کوی چه امانتدار خزانچی چه څه خرچ کوی او اکثر به حضور پاک فرمائیل چه څه ورکوي دخپل مالک په حکم باندې پوره په خوشحاله زړه سره نو هغه هم صدقه کونکو کنې شریک دي.

رجال الحديث

- ① محمد بن العلاء:- دامحمد بن علا همدانی کوفی ابوکریب رحمه الله دي. (۲)
- ② ابواسامه:- دا ابواسامه حماد بن اسامه لیشی رحمه الله دي. (۳)
- ③ برید بن عبدالله:- دا برید بن عبدالله ابوبرده رحمه الله دي. (۴)
- ④ ابوبرده:- دا ابوبرده بن ابی موسی اشعری رحمه الله دي. (۵) دده نوم عامر یا حارث دي. (۶)
- ⑤ ابوموسی اشعری:- د حضرت عبدالله بن قیس ابوموسی اشعری رحمه الله تذکره هم تیره شوي ده. (۷)

(۱) عمدة القاری: ۴۱۵/۱۲ بتفصیل.

(۲) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی کتاب الزکاة باب أجر الخادم إذا تصدق بامر صاحبه غیر مفرد رقم: ۱۴۳۸ وأخرجه أيضاً فی کتاب الاجارة باب استئجار الرجل الصالح رقم: ۲۲۶۰. وأخرجه أبوداؤد رحمه الله تعالى فی کتاب الزکاة باب أجر الخازن رقم: ۱۶۸۴ وأخرجه النسائی فی کتاب الزکاة باب أجر الخازن إذا تصدق باذن مولاه رقم: ۲۵۵۹ وانظر تحفة الاشراف رقم: ۹۰۳۸.

(۳) کشف الباری: ۴۱۳/۳.

(۴) کشف الباری: ۴۱۴/۳.

(۵) کشف الباری: ۶۹۰/۱، ۴۱۷/۳.

(۶) کشف الباری: ۶۹۰/۱.

(۷) إرشاد الساری: ۶۹۷/۵.

(۸) کشف الباری: ۶۹۰/۱.

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت ظاهر دې ځکه چې امانتدار خزانچی هم هغه دې چې د خپل مالک د حکم مطابق خرچ کونکې او ورکونکې وی (۱) براعت اختتام:- حضرت شیخ الحدیث رحمته الله علیه فرمائی چې حافظ ابن حجر رحمته الله علیه براعت اختتام ذکر نه دې کړې لیکن د بنده په نیز چې د دقت نظر نه کار واخستې نو په ابو اسامه کښې براعت اختتام طرف ته اشاره کیدې شی ځکه چې په دې کښې د سام یعنی مرگ طرف ته اشاره ده (۲) یا داسې هم کیدې شی چې قوله: الذي يعطى منا اخر به الخ کښې دا اشاره موجود ده چې دا د خپل عموم په وجه ملک الموت ته هم شامل دې چې څوک الله تعالی د خلقو د روحونو قبض کولو د پاره مقرر کړې دې (۳)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۶- کتاب الزراعة

زمینداری او مزارعة ابواب اوهغه روایات کوم چې په دې باره کښې وارد شوي دي. حرث وحرثه او زرع و زراعة لغوی معنی زمینداری کولو اویوې چلولو ده. او دا بالترتیب باب نصر او فتح نه مستعمل دې. (۴) لکه چې په قرآن کریم کښې دی ﴿ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ۚ ؕ أَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ۝ ﴾ (واقعه: ۶۴، ۶۵) ښه ده گورنۍ کوم څه چې تاسو کرنۍ آیا تاسو دا فصل کوڼی یا مونږ یو د فصل کونکې.

او د شریعت په اصطلاح کښې هی عقد علی الزرع ببعض الخارج (۵) یعنی د پیداوار د څه حصې په عوض د کرمعامله ته مزارعت وائی. یاد ساتئ چې هم دغه معامله که په باغونو یا ونو کښې او کړې شی نو هغې ته مساقاة وئیلې شی او که د پیداوار نه علاوه په څه نقد وکښې او کړې شی نو اجاره یا کراء الأرض دې.

د فقهاؤ د اختلاف بیان:- امام اوزاعی امام سفیان ثوری سعید بن مسیب امام ابویوسف امام محمد بن حسن امام احمد بن حنبل داؤد ظاهری طاؤس او ابن ابی لیلی رحمهم الله په نیز مزارعت او مساقات دواړه جائز دي. (۶) او د دې حضراتو اصل دلیل هغه روایت دې کوم چې اصحاب صحاح نقل کړې دې چې رسول الله صلی الله علیه و آله اهل خیبر سره په نصف پیداوار باندې د مزارعت معامله کړې وه. (۷) خو د امام ابوحنیفه رحمته الله علیه امام مالک، امام شافعی ابوثر او لیث

(۱) عمدة القاری: ۲/۱۶ وارشاد الساری: ۵/۲۹۸.

(۲) الكنز المتواری: ۱۰/۳۹۶ والابواب والتراجم ص: ۱۷۱.

(۳) الكنز المتواری: ۱۰/۳۹۶ والابواب والتراجم ص: ۱۷۱.

(۴) طلبه الطلبة لنسفی ص: ۳۰۴.

(۵) البحر الرائق: ۸/۱۵۹.

(۶) بداية المجتهد: ۵/۱۴۷ والهدایة مع نصب الرایة: ۴/۵۵۵ شرح ابن بطلال: ۶/۲۱۴.

(۷) سیاتی تخریجه فی باب المزارعة بالشر ونحوه.

وغيرهم رحمهم الله د مزارعت د عدم جواز قائل دی (۱) او د هغوی په نیز داسې کول عقلاً او نقلاً ممنوع دی

نقلاً - نقلاً خو په دې وجه چه په حدیث کښې د فقیر الحطان نه منع کړې شوې ده (۲) او مزارعت هم د دغه قبیل نه دې

عقلاً - او عقلاً په دې وجه چه د دې اجاره بدل مجبول دې او تر کومې پورې چه د حضور پاک ﷺ د خیر یهودو سره معامله کولو تعلق دې نو هغه د جزیه په توگه دې یا د احسان او صلح په طریق د خراج مقاسمه دې نه چه په توگه د مزارعت (۳)

لیکن صاحب هدایه رحمته الله علیه فرمائی چه فتوی صاحبین رحمهم الله په قول باندې دې او د مزارعت طرف د خلقو احتیاج او په دې باندې د اُمت تعامل د وجې نه قیاس ترك کول مناسب دی لکه چه استصناع په مسئله کښې قیاس پر یخودې شوې دې (۴)

د مزارعت د صحت شرائط - یا د ساتنې چه حضرات مجوزین په نیز هم د مزارعت صحت دپاره اته شرطونه دی:

① د زمکې د کر قابل کیدل ریگ منه یا د اوبو لاندې کیدو د وجې نه د کاشت قابل نه وی.

② عاقدین چه د عقد مزارعت اهل وی مجنون او پاگل اوصبی لایعقل نه وی او دا شرط د دې عقد خصوصیت نه دې بلکه د هر یو عقد دپاره ضروری دی.

③ د مزارعت د مودې تعیین وی خکه چه دا عقد د زمکې یا عامل په منافع باندې دې او هم موده د دې منافع دپاره معیار دې دې دپاره چه د دې مودې په ذریعه منافع او بیژنی

④ چه د تخم اچونکی تعیین شوې وی دې دپاره چه جگړه نه وی او دا معلومه شی چه معقود علیه څه دې. منافع ارض دې یا منافع عامل که تخم د عامل وی نومطلب به داوی چه هغه به د زمکې منافع حاصلوی او که تخم د زمکې د مالک وی نومطلب به دا وی چه هغه به د عامل منافع حاصلوی. بهر حال د معقود علیه د تعیین دپاره د تخم اچونکی صراحت کیدل پکار دی.

⑤ د کوم عاقد چه تخم نه وی د هغه حصه معلوم او متعین وی خکه چه، هغه د خپلې حصې مستحق هم د شرط د وجې نه وی نو د هغه حصه معلومیدل ضروری دی خو که د هغه حصه

معلومه نه وی نو بیا د شرط د وجې نه به استحقاق څنگه ثابت شی

⑥ په زمکه کښې د زمکې د مالک څه دخل پاتې نه شی او هغه زمیندار ته حواله کړې شی او د زمیندار دپاره په دې کښې د فصل نه هیڅ یو څیز منع کونکې نه وی

(۱) بداية المجتهد: ۵/۱۷۵ والهدایة مع شرحه البنایة: ۴۷۴/۱۱.

(۲) قال الحافظ ابن حجر رحمته الله علیه فی الدراریة فی تخریج احادیث الهدایة: ۱۹۰/۲ رواء الدارقطنی وأبو یعلی والبیهقی رحمهم الله تعالی. وفی إسناده ضعف.

(۳) الهدایة مع نصب الراية: ۴/۵۵۴ والبداية: ۵/۱۷۶.

(۴) البنایة شرح الهدایة للمحدث العینی رحمته الله علیه: ۴۷۴/۱۱.

④ پیداوار کنبی ددواړو حصه کیدل اوچه صرف هم د دغه دواړو وی د بل دریم کس نه وی نوچه کم شرط دا شرط ختم کړی هغه به هم د عقد مفسد کونکې وی

⑤ دکوم څیز فصل چه مطلوب وی هغه دې معلوم اومتعین وی یعنی چه دا معلومه وی چه په زمکه کنبی به څه کړلې شی ځکه چه دلته خو پیداوار اجرت دې اود اجرت جنس معلومیدل شرط دې بل ددې دپاره هم چه بعض څیزونه د زمکې د پاره نقصانی وی نو د زمکې والاچه په یوڅیز باندې راضی وی اود یوڅیز په کرلو باندې راضی کیږی نه ()

۱- باب: فضل الزرع واغرس إذا أكل منه

وَقَوْلِهِ تَعَالَى: أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ. أَلَا تُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ. لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا. / الواقعة: ۶۳ - ۶۵

فصل اود ونولوگولو فضیلت کلهچه دهغې نه اوخوړلې شی اودالله تعالی فرمان ښه ده گورنی نوچه کوم څیز تاسو کرنی آیا تاسو دغه فصل کوئی یا مونږ د دغه فصل کونکې یو
دترجمة الباب مقصد: د امام بخاری رحمته الله علیه عادت دې چه په شروع کنبی فضائل بیانوی اودهغې نه پس مسائل ذکر فرمائی نوهغه رومبې باب قایم کړې دې فضل الزرع والغرس یعنی زمینداری کول او ونې لگول هم د فضیلت والا عمل دې. لیکن دې سره امام صاحب رحمته الله علیه دا هم فرمائیلی دی چه کله ددې نه خوراک اوکړې شی یعنی د زمیندارئی نه اوچه کومې ونې لگولی دی دهغې نه خلق خوراک اوکړی یا مرغئی وغیره ئی اوخوری نوهغه سړی چه د فصل کرلو والادې او دونو لگولووالادې د صدقه اجر اوثواب ملاوېږی. اود حدیث باب نه هم ددې تائید کیږی.

علامه ابن منیر مالکی رحمته الله علیه فرمائی چه امام بخاری رحمته الله علیه ددې ترجمه الباب په ذریعه دې خبرې طرف ته اشاره کړې ده چه زمینداری کول مباح دی اوچرته چه ددې نه ممانعت وارد شوې دې لاتخذوا ضیعة فترکوا الی الدنیا. یعنی تاسو جائیداد او فصلونه مه جوړوئ ددې په وجه به تاسو د دنیا طرف ته مائل شئ. نو دا په مخصوص حالاتو کنبی دی. کله چه یوسړې په زمینداری او کرکیله کنبی اخته شی اود جهاد اوددین د نورو ضرورتونو غافل شی اود شریعت په مطالباتو کنبی غفلت کوی نو په هغه صورت کنبی منع کړې شوې ده. گنی په زمیندارئی کنبی فی نفسه هیڅ خرابی نشته. (۱)

او الله تعالی ارشاد فرمائیلی دې (أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ۚ ؕ أَلَا تُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ۚ) ددې آیت مبارک نه دا خبره ثابته شوه چه په کرکیله کنبی هیڅ مضائقه نشته ځکه چه کرکیله کول په

(۱) البنایة شرح الهدایة: ۴۸۲/۱۱ - ۴۸۴.

(۲) فتح الباری: ۵/۵ الکونثر الجاری: ۳۷/۵.

شریعت کنبی گناه وه او ناو خوبنه عمل وی نوالله تعالی به په مقام امتنان کنبی ددې تذکره نه فرمایله (۱)

دکسب دټولونه غوره طریقه: - اوس پاتې شوه دا خبره چه دکسب مختلف طریقی دی لکه تجارت زراعت صنعت و حرفت وغیره نوددې نه کومه یوه طریقه ډیره بهتر او غوره ده قاضی ابوالحسن ماوردی رحمته الله علیه فرمائی چه په مکاسب کنبی اصل زراعت تجارت او صنعت او حرفت دی او په دې کنبی د امام شافعی رحمته الله علیه اصول ډیر نيزدې او دټولونه غوره تجارت دې اوبیا هغه فرمائی چه زما په نیز راجح زمینداری ده او ددې علت هغه دا پیش کوی چه په دې کنبی توکل زیات دې. (۲) علامه نووی رحمته الله علیه فرمائی چه دټولونه غوره زراعت، صنعت او حرفت دې او د هغوی دلیل د حضرت مقدم رحمته الله علیه روایت دې چه ما اکل احد طعاما قط خیدا من ان یاکل من عمل یداه. (۳) یعنی دیوسری دپاره د دې نه بهتر خوراک نشته چه هغه په خپلو لاسونو محنت او کړی او ونی خوری او وړاندې امام نووی رحمته الله علیه فرمائی چه په دې دواړو کنبی بهتر زراعت دې چه د دې نفع متعدی ده انسانانو او خناورو دواړو ته شامل ده. (۴)

حضرات احناف فرمائی چه په مکاسب کنبی دټولونه غوره جهاد دې خکه چه په مدنی ژوند کنبی هم دغه په عام توگه د رسول الله صلی الله علیه و آله او صحابه کرامو رضی الله عنهم د کسب ذریعه یاتې ده بل په دې کنبی اعلاء کلمة الله تعالی دې یعنی جهاد د دنیاوی او اخروی منافع ته جامع دې او ددې نه پس افضلیت تجارت ته حاصل دې او بیا زراعت صنعت او حرفت دې. (۵) حضرت شیخ الحدیث رحمته الله علیه فرمائی چه جهاد د مکاسب نه شمیرل صحیح نه دی هغه خو صرف د اعلاء کلمة الله تعالی د پاره کولې شی. (۶)

[حدیث ۲۱۹۵] (۱) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ وَحَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْمُبَارَكِ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَغْرِسُ غَرْسًا، أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا، فَيَأْكُلُ مِنْهُ طَيْرٌ أَوْ إِنْسَانٌ أَوْ بَيْهَمَةٌ، إِلَّا

(۱) إرشاد الساری: ۳۰۰/۵.

(۲) لامع الدراری: ۲۳۲/۶.

(۳) أخرجه البخاری فی کتاب البیوع، باب کسب الرجل وعمله بیده رقم: ۲۰۷۳.

(۴) عمدة القاری: ۲۶۵/۱۱.

(۵) لامع الدراری: ۲۳۲/۶ وفتح الباری: ۳۸۴/۴.

(۶) لامع الدراری: ۲۳۷/۶.

(۷) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الدب باب رحمة الناس والبهائم رقم: ۶۰۱۲ وأخرجه مسلم فی کتاب المساقاة باب فضل اغرس والزروع رقم: ۳۹۵۰ وأخرجه الترمذی رحمه الله تعالی فی کتاب الاحکام باب ما جاء فی فضل الغرس رقم: ۱۳۸۷ انظر تحفة الاشراف: ۱۴۳۱.

كَانَ لَهُ بِهِ صَدَقَةٌ». وَقَالَ لَنَا مُسْلِمٌ حَدَّثَنَا أَبَانُ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ حَدَّثَنَا أَنَسٌ عَنِ النَّبِيِّ -

صلى الله عليه وسلم - [۵۶۶۶]

ترجمه: رسول الله ﷺ ارشاد فرمائیے دے کہ کوم یوم مسلمان خہ ونه لگوی یا زمینداری کوی بیا په هغی کنبی چرته مرغی انسان خاړوی خوراک کوی نو هغه ته به د صدقې ثواب ملایږی

رجال الحديث

- ① قتیبہ بن سعید:- دا قتیبه بن سعید ثقفی رضی اللہ عنہ دی. (۱)
 - ② ابو عوانه:- دا ابو عوانه الوضاع بن عبدالله الشکری رضی اللہ عنہ دی. (۲)
 - ③ عبدالرحمن:- دا عبدالرحمن بن مبارک عیسی طفاوی بصری رضی اللہ عنہ دی. (۳)
 - ④ قتاده:- دا قتاده بن دعامة رضی اللہ عنہ دی. (۴)
 - ⑤ انس بن مالک:- دا حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ دی. (۵)
- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت ظاهر دی. (۶)
- ایا کافرانوته به هم د ثواب فائده رسی؟:- که چرې دا او ویلې شي چه په دې سلسله کنبی بعض احادیثو کنبی مطلق د رجل ذکر دی یعنی مامن رجل یغرس فرسا اودغه شان ما من عبد الخ او په دې کنبی د مسلمان قیدنشته نو په ظاهره د مسلمان او کافر دواړو ته شامل دی. (۷)
- نوددې جواب دا ورکړې شوې دې چه دا روایات مطلقه به په مقیده باندې محمول کولې شي لکه چه حدیث باب او کتب صحاح اکثر روایات په دې دلالت کوی (۸) بل په حدیث کنبی د مسلم نه جنس مسلم مراد دی نومسلماننه بنخه هم په دې کنبی داخل ده. (۹) یاد ساتی چه ثواب د آخرت خو صرف مسلمان سره مخصوص دی او کافر ددې حقدار نه دی. ځکه چه که څوک کافر صدقه او کړی یابل د څه خیر کار او کړی نود هغه د پاره په آخرت کنبی خه اجر نشته او په دنیا کنبی دهغه د دغه نیکی اجر او بدله ورکولې شي. (۱۰)

(۱) کشف الباری: ۱۸۹/۲.

(۲) کشف الباری: ۴۳۴/۱.

(۳) کشف الباری: ۲۱۸/۲.

(۴) کشف الباری: ۳/۲.

(۵) کشف الباری: ۴/۲.

(۶) عمدة القاری: ۲۱۸/۱۲.

(۷) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵ وعمدة القاری: ۲۱۹/۱۲.

(۸) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵ وعمدة القاری: ۲۱۹/۱۲.

(۹) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵.

(۱۰) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵.

د تعلیق مقصد: **قوله: وَقَالَ لَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا أَبَانُ الْخَم...** د مسلم نه مراد ابن ابراهیم فراهیدی بصری دی او د ابان نه مراد ابان بن یزید عطار دی او دلته امام بخاری رحمته الله علیه متن نه دې ذکر کړې ځکه چې ددې سند په ذکر کولو سره د امام بخاری رحمته الله علیه مقصود د حضرت قتاده د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه نه د سماع صراحت کول دی.

د حدیث تشریح: علامه ابن عربی رحمته الله علیه فرماني چې داد الله تعالی یو پیر زیات رحم او کرم دی چې هغه خپلو بندیگانوته داسې اعمال ور عطا کړي دی چې دهغې ثواب د مرگ نه پس هم جاري اوساري وی لکه چې په ژوند کېنې وو. مثلاً صدقه جاریه کول یا داسې علم نورو ته خودل د کوم نه چې روستوهم فائده حاصله شي یا نیک اولاد چې دهغه د پاره دعا او کړي یا څه ونه لگول یا فصل کرل یا د الله تعالی په لار کېنې څو کني ورکول وغیره. (۱)

علامه طیبی رحمته الله علیه د محی السنه نه نقل کړي دی چې یوسړي حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه سره څواکې تیریدو او هغه د غوز ونه لگوله. هغه وئیل چې تاته به د دغه ونې لگولو څه فائده وی ځکه چې ته خو یو بوډا سړي ئی اودا ونه خو په دومره دومره کالو کېنې میوه ورکوي. حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه په جواب کېنې او فرمائیل ماته به د دې ونې د لگولو اجر ملاویږي او نور خلق به ددې نه خوراک کوي دا څومره ښه سودا ده. (۲)

ابوالوفاء بغدادی رحمته الله علیه ذکر کړي دی چې انوشروان (بادشاه) یوسړي سره تیریدو چې د زیتون ونه ئی لگوله. انوشروان هغه ته او وئیل چې دا خوستاسود زیتون لگولو زمانه نه ده ځکه چې دا ونه خو هسې هم په ډیره موده کېنې میوه ورکوي. هغه سړي او وئیل چې زمونږ نه وړاندې خلقو ونې کرلې وې نومونږ دهغې میوه او خوړله اوس مونږ هم ونې لگوو دې د پاره چې زمونږ نه پس راتلونکي خلق د هغې میوه او خوړي. انوشروان دهغه په جواب سره ډیر خوشحاله شو او وئیل زه یعنی ته ډیره ښه خبره او کړه اوچاته چې به هغه زه وئیل نو هغه ته به څلور زره درهم ورکولې شو. بیا هغه سړي او وئیل بادشاه سلامت تاسو څنگه زما په ونه لگولو اوبیا دې میوه ورکولو کېنې د وخت لگیدو د وجې تعجب کوي. دې خو ډیر زر میوه او کړله. انوشروان ته دا خبره نوره هم زیاته خوښه شوه او هغه او وئیل زه بیا هغه سړي ته څلور زره درهم ورکړل. هغه سړي عرض او کړو بادشاه سلامت هره ونه په کال کېنې یو ځل میوه ورکوي او زما دې ونې خو ډیر زر دوه ځل میوه ورکړه. انوشروان او وئیل زه هغه ته نور دومره دراهم ورکړې شو. بیا انوشروان بادشاه دې وینا سره روان شو که دې سړي سره مونږ نور اودریدو نورمونږ خزانې به هم دده د پاره کافی نه شي. (۳)

(۱) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵.

(۲) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵.

(۳) إرشاد الساری: ۳۰۱/۵، ۳۰۲.

۲- باب: ما یحذرن عواقب الاشتغال بألة الزرع، أو مجاوزة الحد الذي أمر به

خوځ چه ویرولې شوې دی د زمیندارۍ په سامان کې ډیر

مشغول پاتې کېدل یا د اجازت د حد نه تجاوز کونکو انجام نه

د ترجمه الباب مقصد: - امام بخاری رحمته الله علیه په دې باب سره په دې روایاتو کې تطبیق کوي چه په ظاهره متضاد معلومېږي. باب سابق کې چې حضرت انس رضی الله عنه روایت کې چې دا وارد شوی دی چه په کرکولو کې او باغ لگولو کې هېڅ د خرج خبره نه ده. کوم څاروی او انسانان چه د دې نه خوړ هغه به د فصل کرلو والا او باغ لگولو والا د پاره صدقه جوړېږي. خو په دې باب کې ذکر شوي د حضرت ابو امامه باهلي رضی الله عنه د روایت نه معلومېږي چه هغوی د چا په کور کې ایوا او د زمیندارۍ آلات نه څه څیز اولیدلو نووئی فرمائیل چه د نبی اکرم صلی الله علیه و آله نه ما اوریدلی دی چه په کوم کور کې دا څیزونه داخل شي په هغه کور کې به دلت داخلېږي. امام بخاری رحمته الله علیه په دواړو روایتونو کې تطبیق کولو سره فرمائي چه په اصل کې په زمیندارۍ کولو کې پخپله څه عیب نشته په دې کې عیب د خارج یعنی بهر نه داخلېږي او هغه داسې چه سړي د حد نه تجاوز او کړي او په دې کې ځان دومره مشغول کړي چه د حقوق شرعيه نه غافل شي. (۱)

امام صاحب رحمته الله علیه دویم صورت د جمع کولو دا پیش کړې دې چه د زمیندارۍ په آلاتو کې د اشتغال انجام دلت دې مطلب دادې چه د سړي په ذمه باندې سرکاری غوښتنې لگیدلې وی څه د حکامو د طرف نه خراج یا څوک د بل څه ټیکس اخستو د پاره راځي او څوک په کې څه کوي په دې وجه زراعت ناخوښه شمیر کړې شوې دې. (۲)

شمس الانمه امام سرخسی رحمته الله علیه فرمائي چه زمینداري پخپله د ذلت سبب نه جوړېږي بلکه هغه وخت د ذلت سبب جوړېږي چه کله انسان بالکل په دې کې ورډوب پاتې شي. په داسې صورت کې داکیري چه د بنمن غالب راځي او خلق ذلیل او مغلوب کیږي گني که په دې کې داسې ورننوتل نه وی او سړي په شرعي حقوقو کې هم مستعد او تکره وی نو زمینداري بالکل خراب څیز نه دې او ترکومي چه د خراج د ادا کولو تعلق دې نو د خراج ادا کول هېڅ د ذلت خبره نه ده. حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه حضرت حسن رضی الله عنه او قاضی شریح رحمته الله علیه په خراجي زمکه کې کرکيله کړې ده او خراج ئي ادا کړې دې. که د خراج ادا کول څه د ذلت خبره وه نو صحابه کرام تابعینو رضی الله عنهم به دا ولې اختیارول. (۳)

(۱) لامع الدراری: ۲۳۳/۶ مع تفصیل.

(۲) لامع الدراری: ۲۳۴/۶.

(۳) لامع الدراری: ۲۳۴/۶.

احديث ۱۲۱۹۶ (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَالِمٍ الْحِمَصِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادٍ الْهَاشِمِيُّ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ، قَالَ وَرَأَى بِكَّةً وَشَيْئًا مِنْ آلَةِ الْحَزْبِ، فَقَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ «لَا يَدْخُلُ هَذَا بَيْتَ قَوْمٍ إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ الذَّلَّ».

ترجمہ - حضرت ابوامامہ باہلی رضی اللہ عنہ فرمائی کہ کبھی ہجہ ایوا او د زمیندارنی خہ سامان اولیدلو چہ ما حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم داسی ارشاد فرمانیلوسرہ اوریدلے چہ د کوم قوم پہ کور کنبی دا داخل شی اللہ تعالیٰ بہ ہجہ ذلیل اوخوار کری

رجال الحديث

۱) عبدالله بن يوسف:- دا عبدالله بن يوسف تنیسی رحمہ اللہ دی (۱)
 ۲) عبدالله بن سالم:- دا عبدالله بن سالم اشعری دحاطی یحصبی حمصی رحمہ اللہ دی ددوی کنیت ابو یوسف دی (۲)
 شیوخ:- ہغوی رحمہ اللہ د ابراہیم بن سلیمان افطی، ابراہیم بنابی عبلة مقدسی، ازہرین عبدانہ حرازی، عبدالملک بن جریج، علی بن ابی طلحة، عمر بن یزید نصری، علاء بن عتبة یحصبی، محمد بن حمزة بن یوسف، محمد بن زیاد الہاشمی، محمد بن ولید زبیدی او خیل رور محمد بن سالم اشعری رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی (۳)
 تلامذہ:- بقیة بن ولید، عبدالله بن یوسف تنیسی، ابوسمر عبدالاعلیٰ بن مسہر شانی، ابوتاقی عبدالحمید بن ابراہیم حمصی، عبدالحمید بن رافع، عبدالسلام بن محمد حضرمی حمصی، ابومغیرة عبدالقدوس بن حجاج خولانی، عمرو بن حارث حمصی، ہیشم بن خارجہ، یحییٰ بن حسان تنیسی رحمہم اللہ دہغوی رحمہ اللہ نہ روایات نقل کوی (۴)
 یحییٰ بن حسان تنیسی رحمہ اللہ فرمائی ما رأیت بالشام مثله (۵)، یعنی ما پہ شام کنبی دہغوی پہ شان (د اوچتی مرتبے، سرے نہ دی لیدلے عبدالله بن یوسف رحمہ اللہ فرمائی چہ ما پہ عقل او مروت کنبی دتولونہ لوئی ہغوی رحمہ اللہ لیدلی دی (۶)، امام نسائی رحمہ اللہ فرمائی لیس بہ ہاس (۷)

(۱) الحديث المذكور من أفراد البخاری كما قال صاحب الجمع بين الصحيحين: ۴/۶۲۲ رقم الحديث: ۳۰۰۱ وانظر في جامع الاصول النوع الثامن رقم: ۹۴۶۶.

(۲) كشف الباری: ۱/۲۸۹، ۴/۱۱۳.

(۳) تهذيب الكمال: ۱۴/۵۴۹.

(۴) تهذيب الكمال: ۱۴/۵۴۹.

(۵) تهذيب الكمال: ۱۴/۵۴۹.

(۶) تهذيب الكمال: ۱۴/۵۵۰ تاريخ أبي زرعة دمشق ص: ۴۴۶، ۷۱۷.

(۷) تهذيب الكمال: ۱۴/۵۵۰.

(۸) تهذيب الكمال: ۱۴/۵۵۰.

ابن حبان رحمته دھغوی تذکرہ پہ ثقات کنہی کپڑی دے (۱) حافظ ابن حجر رحمته فرمانی ثقہ دی بالنصب (۲)

وفات - ابو داؤد رحمته فرمانی چہ دھغوی انتقال ۱۷۹ ہجری کنہی شوی (۳)

① محمد بن زیاد - دامحمد بن زیاد الہثانی، ابوسفیان حمصی تذکرہ تیرہ شود (۴)
 ② حضرت ابوامامہ باہلی رحمته - دا مشہور صحابی رسول صلی اللہ علیہ وسلم صدی بن عجلان بن وہب، وبقال ابن عمرو دے ددوی کنیت ابوامامہ دے دھغوی تعلق باہلہ قبیلہ - رہ دے چہ پنومعن وسعدی ابنی مالک بن اعصر بن سعد بن قیس عیلان بن مضر دی (۵)
 دھغوی دے نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او عبادۃ بن صامت، عثمان بن عفان، علی بن ابی طالب، عمار بن یاسر، عمر بن خطاب، عمرو بن عبسہ، معاذ بن جبل، ابو الدرداء، ابو عبیدہ بن الجراح رحمہ نہ روایات نقل کوی (۶)

تلامذہ - ازہر بن سعید حرازی، اسد بن ودعہ، ایوب بن سلیمان شامی، حاتم بن حرث طائی، حسان بن عطیہ شامی (ولم یسمع منه) (۷) حصین بن اسود ہلالی، خالد بن معدان، راشد بن سعد مقرانی، رجاء بن حیوۃ کندی، زید بن ارطاة فزاری، سالم بن ابی جعد، سلیم بن عامر خبائری، سلیمان بن حبیب محاربی، سیار شامی، مولی آل معاویہ بنابی سفیان، شداد ابوعمار دمشق، شرحبیل بن مسلم خولانی، شریح بن عبداللہ حضرزی، شہر بن حوشب، صفوان طائی اصم، ضمرة بن حبیب بن صہیب زبیدی، عبداللہ بن یزید بن آدم دمشق، عبدالاعلیٰ بن ہلال سلمی، عبدالرحمن بن سابط جمحی مکی، عبدالرحمن بن میسرۃ حضرمی، عبدالواحد بن قیس، عبیداللہ بن بسر حمصی، عمرو بن عبداللہ حضرمی، غیلان بن مغشر، فضال بن جبیر، وبقال: ابن الزبیر، قاسم ابو عبدالرحمن مولی بن امیہ، قحافہ بن ربیعہ، کھیل بن حرملہ، لقمان بن عامر، محمد بن زیاد الہثانی، محمد بن سعد بن زرارۃ مدنی، مکحول شامی، ابوطلحہ نعیم بن زیاد، ہیشم بن یزد، ولید بن عبدالرحمن جرشی، یحییٰ بن ابی کثیر مرسل، یزید بن حمیر، یزید بن شریح حضرمی، ابوادریس خولانی، ابو حفص دمشق، ابوسلام اسود، ابوصالح اشعری وبقال انصاری، ابوطیبہ کلاعی، ابو عامر الہثانی، ابو العلاء شامی، ابو غالب راسبی او ابویمان ہوزنی رحمہم اللہ تعالیٰ

(۱) الثقات لابن حبان: ۳۶/۷ تہذیب الکمال: ۵۵۱/۱۴.

(۲) تقریب التہذیب: ۳۹۵/۱.

(۳) تہذیب الکمال: ۵۵۱/۱۴.

(۴) کشف الباری کتاب الزکاة باب قوالہ تعالیٰ ﴿لَا يَسْتَلُونَ النَّاسَ بِالْعَاقَاتِ﴾ الخ.

(۵) تہذیب الکمال: ۱۵۸/۱۳ التاريخ الكبير: ۳۲۶/۴.

(۶) تہذیب الکمال: ۱۵۹/۱۴.

(۷) تہذیب الکمال: ۱۵۹/۱۳.

دهغوی علیه السلام نه روایات نقل کوی (۱)

هم د سلیم بن عامر رضی الله عنه نه روایت دی چه یوسری حضرت ابوامامه علیه السلام له راغلو او ونی وئیل ای ابوامامه! ما په خوب کښي اولیدل چه کله هم ته داخلېږي نو اوڅي پاسې کښي نو فرېښتي په تاسو باندې رحمتونه رالیگی. حضرت ابوامامه علیه السلام او فرمائیل ای الله ته زمونږ بخښنه اوکړې او ای روره ته مونږ په خپل حال باندې پرېږده او که ته غواړي نو فرېښتي به په تا باندې هم رحمتونه راوړلیگی اوبیاني د قرآن کریم دا آیت تلاوت کړو ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا وَسَبِّحُوا بُكْرَةً وَأَصِيلًا هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا﴾ (الایه) (۲) یعنی ای ایمان والو یادوئې الله تعالی په ډیر ویا د لوسره پاکی بیانونی سحر او ماښام هم دهغه څوک چه رحمت رالیگی په تاسو باندې او دهغه فرېښتي الخ محمد بن زیات الهانی رضی الله عنه فرمائی چه ما د حضرت ابوامامه علیه السلام لاس نیولې دهغه کورته روان وو نوهغه به هریو مسلمان که هغه به لوئی وو که وړوکي سلام کولوسره به تیریدو او چه کله دهغه کور راغلو نوهغه ارشاد او فرمائیلو ای وراره حضور پاک مونږ ته د سلام خورولو حکم راکړې دی (۳)

هم ددې محمد بن زیاد رضی الله عنه نه روایت دی چه ما او کتل حضرت ابوامامه علیه السلام به جمات کښي یوسری له لارو هغه سجده کولو کښي ژړا کوله او د الله تعالی نه ئې دعا کوله. حضرت ابوامامه علیه السلام هغه سړي ته او وئیل انت انت لوکان هذا في بيتك یعنی ته خو هم ته ئې (یعنی ستا لوئی شان دی) که چرې تا دا عمل په خپل کور کښي کولو (۴)

وفات: حضرت حسن رضی الله عنه او نصرین مغیره رضی الله عنه فرمائی چه د شام په علاقه کښي د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم په صحابه کرامو رضی الله عنهم کښي حضرت ابوامامه علیه السلام د ټولو نه په آخره کښي انتقال شوې (۵) اسماعیل بن عیاش رضی الله عنه او ابوالیمان رضی الله عنه فرمائی چه دهغوی انتقال ۸۱ هجری کښي په دنوه نومې کلی کښي شوې چه د حمص نه لس میله فاصله باندې واقع دی (۶) خو ابوالحسن مدائنی، یحیی بن بکیر، عمرو بن علی، خلیفه بن خیاط، ابو عبیده قاسم بن سلام وغیره رحمهم الله فرمائی چه دهغوی علیه السلام انتقال ۸۶ هجری کښي شوې (۷) حل لغات: سکه: د یوې سسپار (۸)

(۱) تهذیب الکمال: ۱۵۹/۱۳، ۱۶۰.

(۲) الاحزاب: ۴۱ - ۴۳.

(۳) تهذیب الکمال: ۱۶۱/۱۳.

(۴) تهذیب الکمال: ۱۶۲/۱۳.

(۵) تهذیب الکمال: ۱۶۲/۱۳.

(۶) تهذیب الکمال: ۱۶۲/۱۳ - ۱۶۳ تاریخ ابی زرعه دمشق ص: ۲۳۸، ۲۹۲.

(۷) تهذیب الکمال: ۱۶۳/۱۳.

(۸) معجم الصحاح ص: ۵۰۲.

ترجمة الباب سره مطابقت: علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے کہ حدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت قوله لا یدخل هذا بیت قوم الا ادخله الذل سرہ دے کہ کلمہ پہ یوی او پتی وغیرہ کنبی (زیات) مشغول کیدو پہ نتیجہ کنبی ذلت او خواری دہ نوسری لہ پکاری دی ہے ہفہ دے پہ دے خیزونو کنبی (زیات) خان غور زولونہ دہہ او کری (۱)

قوله: قال محمد اسم أبي أمامة صدي بن عجلان: دلته دمحمد نہ مراد، محمد بن زیات دے ہے حضرت ابو امامہ رضی اللہ عنہ نہ روایت نقل کوی (۱) او د مستملی پہ نسخہ کنبی دی وقال ابو عبد الله - هو البخاري نفسه خو پہ بلہ یوہ نسخہ کنبی دا عبارت موجود نہ دے (۲)

۳- باب: افتناء الكلب للحرث

دپتی دحفاظت دپارہ سپی ساتل

دترجمة الباب مقصد: امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے کہ فصل دحفاظت دپارہ سپی ساتل جائز دی ہے حقیقت کنبی ہفہ دا خبرہ ثابتول غواری ہے زمینداری کول جائز دی خکہ ہے سپی ساتل ہے یوممنوع خیز دی شریعت مطہرہ دے دی اجازت زمیندار تہ ورکری دے نو دے نہ معلومہ شود ہے زمینداری کول ہم پہ درجہ اولی جائز اوی صحیح دہ (۳) د علمائو د اختلاف بیان: پہ احادیث مبارکہ کنبی د فصل دحفاظت، بنکار او دغہ شان د خارو دحفاظت دپارہ ہم د سپی ساتلو ذکر دی او پہ دے کنبی د چاہم اختلاف نشته حنفیہ شوافع مالکیہ او حنابلہ تول د جواز قائل دی (۴) البتہ د کوردحفاظت دپارہ د سپی ساتلو خہ حکم دے د شوافع پہ نیز پہ دے کنبی دہ وجہ دی یوہ اصح الوجهین د جواز دہ خکہ ہے کلمہ د زمینداری او خنارو دحفاظت دپارہ د سپی ساتلو اجازت دے او مقصود دے د مال حفاظت دے نو د کورونو حفاظت ہم د مال حفاظت دے پہ دے کنبی بہ ہم اجازت وی (۵) او حنابلہ د عدم جواز قائل دی (۶) امام مالک رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے کہ زما دا خبرہ خوبہ نہ دہ ہے دحفاظت دپارہ سپی او ساتلی شی

احديث ۲۱۹۷ (۸) حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي

(۱) عمدة القاری: ۲۲۱/۱۲.

(۲) عمدة القاری: ۲۲۲/۱۲ وأرشد الساری: ۳۰۳/۵.

(۳) عمدة القاری: ۲۲۲/۱۲ وأرشد الساری: ۳۰۳/۵.

(۴) فتح الباری: ۸/۵.

(۵) المغنی لابن قدامة: ۹۲۱/۱.

(۶) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۹۲۱/۱.

(۷) المغنی لابن قدامة مقدسی: ۹۲۱/۱.

(۸) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب بدء الخلق باب إذا وقع الذباب فی شراب أحدکم الخ رقم: ۳۱۴۶ ومسلم فی صحیحہ فی کتاب المساقاة باب الامر بقتل الکلاب وبيان نسخه وبيان تحريم اقتضاها إلا لصيد رقم: ۱۵۷۵ والنسائی فی سننه فی کتاب الصيد والذبائح باب الرخصة فی إمساك الکلب للحرث رقم: ۳۴۰۰ وأخرجه الترمذی فی الاحکام والفوائد، باب من إمساك کلبا ما ينقص من أجره رقم: ۱۴۹۰.

سَلَّمَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنْ أَمْسَكَ كَلْبًا فَإِنَّهُ يَنْقُصُ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطًا، إِلَّا كَلْبَ حَرْثٍ أَوْ مَاشِيَةٍ».

ترجمه: حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ فرمائی کہ حضور پاک ارشاد فرمائی کہ میں نے دیکھا ہے کہ جو شخص ایک کلب کو بند کرے گا تو اس کا روزانہ یو قیراط کم ہوگا۔ البتہ فصل یا رمی د حفاظت دپارہ سپی ساتلے شی

رجال الحديث

- ① معاذ بن فضالة: - دا معاذ بن فضاله ابو زيد بصری رضی اللہ عنہ دی. (۱)
 - ② هشام: - دا هشام بن ابی عبداللہ دستوائی رضی اللہ عنہ دی. (۲)
 - ③ يحيى بن ابی كثير: - دا يحيى بن ابی كثير طائی رضی اللہ عنہ دی. (۳)
 - ④ ابوسلمه: - دا ابوسلمه بن عبد الرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ دی. (۴)
 - ⑤ ابوهريره: - دا مشهور صحابی رسول صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ دی. (۵)
- دَحْدِثْ تَرْجَمَةُ الْبَابِ سَرِه. مناسبت: - دَحْدِثْ تَرْجَمَةُ الْبَابِ سَرِه مناسبت قوله: إِنْ كَلْبٌ حَرْثٌ نَه ظَاهِرْدِي.

قَالَ ابْنُ سِيرِينَ وَأَبُو صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِلَّا كَلْبَ غَنَمٍ أَوْ حَرْثٍ أَوْ صَيْدٍ». وَقَالَ أَبُو حَازِمٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَلْبَ صَيْدٍ أَوْ مَاشِيَةٍ». [۳۱۴۶]

یعنی ابن سیرین رضی اللہ عنہ او ابو صالح رضی اللہ عنہ د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ نه او هغوی د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه روایت کری دی کہ مگر د چیلو یا د فصل یا د بنکار دپارہ سپی ساتلے شی او ابو حازم رضی اللہ عنہ، ابوهریره رضی اللہ عنہ نه او هغه د حضور پاک نه داسی نقل کوی کہ مگر د بنکار یا خارو و دپارہ سپی د تعلیقاتو تفصیل: - ترکومی کہ د ابن سیرین رضی اللہ عنہ د روایت تعلق دی نو حافظ ابن حجر رحمہ اللہ فرمائی کہ اما روایۃ ابن سیرین فلم أقف علیها بعد التتبع الطویل. (۶) یعنی زه د یر لئون او تحقیق نه پس هم په دی باندی خبر نه شوم. اود ابو صالح روایت ابو الشیخ عبداللہ بن محمد اصبہانی په خپل کتاب الترغیب کنہی اعش عن ابی صالح او سهیل بن ابی صالح عن ایہ عن ابی ہریرۃ په طرق

(۱) کشف الباری: کتاب الوضوء باب النہی من الانتجاع بالیمین.

(۲) کشف الباری: ۲/۴۵۶.

(۳) کشف الباری: ۴/۲۶۷.

(۴) کشف الباری: ۲/۳۲۳.

(۵) کشف الباری: ۱/۶۵۹.

(۶) فتح الباری: ۹/۵.

سره موصولاً نقل کړې دې لیکن د سهیل په روایت کښې او حرث نشته. (۱)
 اود ابو حازم روایت هم ابو الشیخ زید بن ابی انیسہ عن عدی بن ثابت عن ابی حازم په طریق
 سره موصولاً ذکر کړې دې. (۲)

د یوقیرط اودوو قیراطو والا روایات کښې تطبیق: په حدیث باب کښې په نیکو کښې د
 یوقیرط دکمی ذکر دې او بعض روایاتو کښې وارد شوی دی فانه ینقص من أجره کل یوم

قیراطان (۳) یعنی دهغه د اعمال نامې نه به دوه قیراط نیکیانې روزانه کمولې شی
 اشکال: که چرې اوو نیلې شی چه په دې دواړو روایتونو کښې د تطبیق څه صورت دې نو د دې
 مختلف جوابونه ورکړې شوی دی: ① د مدینې منورې د فضیلت د وجې نه هلته دوه قیراط
 کمیرې او په نورو ځایونو کښې یو. (۴) ② دا په دوه قسمه سپوباندې محمول دی چه په دوی
 کښې کوم تکلیف ورکولو په اعتبار سره زیات سخت دی دهغې په ساتلو سره په ثواب کښې
 زیات کمې کولې شی یعنی که کلب عقور وی نو دوه قیراط به کمیرې گڼی یو. (۵) ③ دوه
 قیراط د ښارونو په اعتبار سره دی او یوقیراط د کلو په اعتبار سره. (۶)

④ دا د دوو مختلفو زمانو په اعتبار سره دی چه اول ئی د یوقیراط ثواب دکمی باره کښې
 ارشاد فرمائیلې اویا تغلیظاً او تشدیداً دوه قیراط ثواب د کمی ارشاد فرمائیلې دې او
 بعضو د دې عکس وئیلې دې. (۷)

دویم اشکال اودهغې جواب: د سپی ساتلو په عمل سره چه په اجر کښې کوم کمې کیږی
 دهغې په مطلب کښې اختلاف دې چه دا په حقیقت باندې محمول دی که دا کنایه ده. بعض
 حضرات خو وائی چه واقعه په عمل کښې کمې کولې شی اوبعض حضرات فرمائی چه دا
 د عدم توفیق عمل نه کنایه ده اوبعض حضرات داهم فرمائی چه د هغه گناه نه کنایه ده چه د
 سپی ساتلو د وجې نه هغه ساتونکی ته لاحق کیږی. (۸)

په سپی ساتلو سره په اجر کښې دکمی سبب: یوبل سوال: دلته دا سوال پیدا کیږی که حقیقتاً
 په دې سره د عمل په اجر کښې کمې او نقصان مراد دې نو د سپی ساتلو د وجې نه دانقصان

(۱) فتح الباری: ۵/۹ تغلیق التعليق: ۲۹۹/۳.

(۲) عمدة القاری: ۲۲۴/۱۲ تغلیق التعليق: ۲۹۹/۳.

(۳) صحیح بخاری کتاب الذبائح والصيد باب من اقتنى کلباً لیس بکلب صید او ماشیه الخ رقم: ۵۱۶۴ سنن
 النسائی کتاب الصيد والذبائح باب الرخصة فی إمساک الکلب للماشیه رقم: ۴۲۸۴ جامع الترمذی الاحکام
 والفوائد باب من أمسک کلباً ما ینقص من أجره رقم: ۱۴۹۰.

(۴) فتح الباری: ۲/۵.

(۵) عمدة القاری: ۲۲۳/۱۲.

(۶) عمدة القاری: ۲۲۳/۱۲.

(۷) عمدة القاری: ۲۲۳/۱۲.

(۸) فتح الباری: ۱۰/۵.

او کمې ولې کيږي او که چرې مجازي معنی مراد دې نوسوال به داکيږي چه د سپي ساتلو د وجې نه د عمل توفيق نه ملاویدلوڅه ونځه ده؟
 علماء کرامو دخپل خپل فهم او دانش مطابق ددې جوابات ارشاد فرمائیلی دی ځکه چه حقیقی وجه هم الله تعالی ته معلومه ده: ① بعض حضرات وائی چه په اصل کښې د سپي ساتلو د وجې نه په کور کښې فرستې نه راځی او برکت ختمیږي په دې وجه اوونیلې شو چه په اجر کښې کمې واقع کيږي یادا چه ددې وجې نه د عمل توفيق نه ملاویري. ② بعض حضرات وئیلی دی په اصل کښې سپي تیریدونکی خلق خوری غاښي په دې وجه داسې کيږي. ③ بعض حضرات دا وئیلی دی چه هغه پلیتي خوری نوکیدی شي چه چرته په لوبښي کښې خوله ورکړي او لوبښي ناپاک شي اوددې په وجه د سپي عبادات متاثرشي او هغه ته پته هم اونه لگی. ④ بعض حضرات فرمائی چه دا په دې وجه دی چه په دې کښې بعض سپي شیطانان وی. ⑤

دا یو یا دوه قیراط دکوم یو عمل نه کمیږي؟ - ددې نه پس بیا دا سوال پیدا کيږي چه دا یو یا دوه قیراط کوم یو عمل کښې کمیږي. د اعمال ماضیه نه که د اعمال مستقبله نه. نوددې په جواب کښې بعض حضرات فرمائی چه د مستقبل د اعمالونه داکمې کيږي او بعض وائی یوقیراط دماضي نه او یو د مستقبل نه کمولې شي. ⑥

د قیراط مقدار اود الله تعالی وفور رحمت: - یوه خبره داده چه په دې روایتونو کښې د یو یا دوو قیراطو د اجر او ثواب د کمیدلو ذکر دې اود جنازې په روایت کښې تیر شوي دی چه څوک د جنازې اتباع کوی او جنازه هم کوی هغه ته دوه قیراط ثواب ملاویري او هلته د قیراط تفصیل داحد دغیر ابر کړې شوي وو نوآیا دلته هم هغه مقدار مراد دې؟

بعض حضرات فرمائی چه هم هغه د جنازې دباب والا قیراط مراد دې. ⑦ اونور حضرات فرمائی چه هلته خود قیراط نه مراد جبل احد اخستی شوي دي ځکه چه هغه د من باب الفضل دې اودلته چونکه صورت حال د فضیلت نه دې بلکه دا من باب العقاب دي په دې وجه به دلته د قیراط نه مراد جبل احد نه وی بلکه هم هغه قیراط به مراد وی کوم چه د نصف دائق وی دالله رب العزت کرم او عنایات چه کله د ثواب او اجر ورکولو په صورت کښې ښکاره کيږي نوبیا هلته زیاتوالي او اضافه کيږي او کله چه سزا ورکوی اود عتاب صورت وی نوبیا هلته زیاتي نه کيږي. ⑧ (مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امْتَالِهَا) ⑨، یعنی چه څوک راوړي یوه نیکی

① ارشاد الساری: ۳۰۴/۵.

② ارشاد الساری: ۳۰۴/۵.

③ ارشاد الساری: ۳۰۴/۵.

④ ارشاد الساری: ۳۰۴/۵.

⑤ عمدة القاری: ۲۲۳/۱۲ وفتح الباری: ۱۰/۵.

⑥ فتح الباری: ۱۰/۵.

⑦ فتح الباری: ۱۰/۵.

⑧ الانعام: ۱۶۰.

نویوه نیکی خود هغه دپاره لس چنده ده او څوک چه راوړی یوه بدی نو سزا به خوری دهغې برابر او په هغوی به ظلم نه کیږی. د دې آیت په تفسیر کښې حضرت عثمانی رضی الله عنه فرمائی چه دلته د هریونیک اوبد عمل مجازاتو عام قانون او خودلې شو چه د نیکنی بدله کم نه کم لس چنده او د بدنی د زیات نه زیات دهغې برابر یعنی چاچه یوه نیکی او گټله نو کم نه کم داسې د لسو نیکو ثواب به ورته ملاوړی او د زیات حد نشته. ﴿وَاللّٰهُ يُضْعِفُ لِمَنْ يَّشَاءُ﴾ او څوک چه د یوې بدنی مرتکب شو نو هم هغه شان د یوې بدنی چه څومره سزا مقررده دهغې نه به زیاتیري نه. که کمې او کړی یائی بالکل معاف کړی دا اختیار دې نو بیا چه چرته د وفور رحمت دا حالت وی هلته د ظلم څه امکان دې. (۱)

[حدیث ۲۱۹۸۰] حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خُصَيْفَةَ أَنَّ السَّابَّ بْنَ يَزِيدَ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ سُفْيَانَ بْنَ أَبِي زُهَيْرٍ - رَجُلًا مِنْ أَزْدِ شَنْوَعَةَ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ «مَنْ اقْتَنَى كَلْبًا لَا يُغْنِي عَنْهُ زَرْعًا وَلَا ضَرْعًا، نَقَصَ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطٌ». قُلْتُ أَأَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ إِي وَرَبِّ هَذَا الْمُجِدِّ. [۳۱۴۷]

ترجمه:- حضرت سفیان بن ابی زهیر رضی الله عنه فرمائی ما د رسول الله صلی الله علیه و آله نه اوریدلی حضور پاک فرمائیل چه څوک (بې ضرورته) سپې اوساتی نه د پتی دکاردپاره وی اونه د چیلو د حفاظت دپاره وی نو دهغه د عمل ثواب به هره ورځ یوقیراط کمیږی. صائب رضی الله عنه او وئیل چه ما د سفیان رضی الله عنه نه تپوس او کړو آیا تا دا تا په خپله د رسول الله صلی الله علیه و آله نه اوریدلی دی هغه او وئیل او د دې جمات په رب قسم.

رجال الحديث

- ① عبدالله بن يوسف:- دا عبدالله بن يوسف تنيسی رضی الله عنه دې. (۲)
- ② امام مالک:- دا امام مالک بن انس رضی الله عنه دې. (۴)
- ③ يزيد:- دا يزيد بن عبدالله بن خصيفه رضی الله عنه دې. (۵)

(۱) تفسیر عثمانی ص: ۱۹۹.

(۲) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضا في كتاب بدء الخلق باب إذا وقع الذباب في شراب أحدكم فليغمسه الخ: رقم: ۳۳۲۵ وأخرجه مسلم في كتاب المساقاة باب الأمر يقتل الكلاب وبيان نسخه وبيان تحريم اقتنائها إلا الصيد أو ماشية ونحو ذلك رقم: ۴۰۱۲، ۴۰۱۳ وأخرجه النسائي في كتاب الصيد والذبائح باب الرخصة في إمساك أكلب للماشية رقم: ۴۲۹۶ وأخرجه ابن ماجه في كتاب الصيد باب النهي عن اقتناء الكلب إلا كلب أو حرث أو ماشية: ۳۲۰۶ تحفة الاشراف: ۴۴۷۶.

(۳) كشف الباری: ۱/۲۸۹، ۴/۱۱۳.

(۴) كشف الباری: ۱/۲۹۰، ۲/۸۰.

(۵) كشف الباری كتاب الصلاة باب رفع الصوت في المسجد.

① سائب - داسائب بن یزید کندي رحمته الله دي (۱)

② سفیان - داسفیان بن ابی زهیر رحمته الله دي (۲)

د حديث ترجمه الباب سره مطابقت: - د حديث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: لا يغني عنه درهمًا
الخ سره ظاهر دي (۳)

۴- باب: استعمال البقر للحراثة

د زمينداري دپاره د غوا غوښي نه کار اخستل

د ترجمه الباب مقصد: - امام بخاري رحمته الله فرماني چې د بقر اصل وضع د حراثت دپاره دي لهذا دا په کرکني استعمالول پکار دي. په روايت کښي دي چې يوسړي په غوا باندې سور روان وو. غوا دهغه طرف ته متوجې شوه او وني ونيل زه څه د سورلني دپاره خو نه يم پيدا زه خو د کر دپاره پيدا کړي شوي يم نو اصل وضع د غوا سوريدل نه دي بلکه حراثت دي په خلاف د آس چې اصل مقصدني سوريدل دي او هغه د حراثت دپاره نه دي پيدا کړي شوي (۴).
اوس پاتې شوه دا خبره چې کوم ځناورد حراثت دپاره پيدا کړي شوي وي هغه په بل کار کښي استعمالول صحيح دي که نه؟ نو په درمختار کښي دي چې په غوښي باندې سوريدل جائز دي. بل حديث باب په دوو خبرو باندې دلالت کوي: ① په غوښي باندې سوريدل جائز کيدل، ځکه چې حضويك رحمته الله په راکب باندې څه نکيرنه دي فرمايلي (۲) د غوښي اصل وضع د حراثت دپاره دي (۵). يعنې غوا چې څه او ونيل انا خلقت للحراثة نو د دي مطلب دادي چې د دي لويه فائده داده چې دا د کر دپاره استعمال کړي شي.

[حديث ۲۱۹۹] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدِ بْنِ سَمْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «يَيْتَمَارُ جُلُّ رَاكِبٍ

(۱) کشف الباری کتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس الخ.

(۲) کشف الباری کتاب الفضائل المدينة باب من رغب عن المدينة.

(۳) عمدة القاری: ۱۲/۲۲۴.

(۴) لامع الدراری: ۶/۲۳۴.

(۵) لامع الدراری: ۶/۲۳۴.

(۶) أخرجه البخاري أيضاً في كتاب فضائل الصحابة باب قول النبي صلى الله تعالى عليه وسلم: لو كنت متخذاً خليلاً رقم: ۳۴۶۳ وأخرجه مسلم في كتاب فضائل الصحابة رضى الله عنهم باب من فضائل أبي بكر رضى الله تعالى عنه رقم: ۲۳۸۸ وأخرجه ابن حبان في صحيحه: ۴۰۵/۱۳ في باب المعجزات رقم: ۶۴۸۶ وأخرجه الترمذی رحمه الله تعالى في سننه بعد باب في مناقب أبي بكر الصديق رضى الله تعالى عنه. باب رقم: ۳۶۷۶ وأخرجه الامام أحمد رحمه الله تعالى في مسنده: ۳۸۲/۲ في مسند أبي هريرة رضى الله تعالى عنه رقم: ۸۹۵۰.

رجال الحديث

- (۱) کشف الباری: ۲۵۸/۳.

(۱) کشف الباری: ۲/۲۵۰.

(۲) کشف الباری: ۱/۶۷۸.

(٤) كشف الباری كتاب الوضوء باب الرجل یوضی صاحبه.

(۳) کشف الباری: ۲/۳۲۳.

(كشف الباری: ۱/۶۵۹.

(٢) عمدة القاري: ١٢/٢٢٦.

ایمان باندې اعتماد کولوسره حضور پاک اوفرمائیل چه زه دکومې خبرې تصدیق کوم یقینا به هغه حضرات هم دهغې تصدیق کونکې وی (۱)
حضرت گنگوهی رحمته الله علیه فرمائی په اصل کښې دحضرات شیخین رحمته الله علیهما تگ راتگ او یوخانی کیدل حضور پاک سره دومره زیات وو چه د رسول الله صلی الله علیه و آله په ژبه مبارکه باندې دهغوی حضراتو نومو ورختلې وو اوبې اختیاره دحضور پاک د خلې مبارکې نه دلته دحضرت ابوبکر او حضرت عمر رضی الله عنهما نوم اووتلو (۲)

قوله: من لها يوم السبع الخ: - علامه ابن جوزی رحمته الله علیه فرمائی چه اکثر محدثینو السبع د سین فتحه او باء ضمه سره ضبط کړې دي (۳) او مطلب دادې چه یو زمانه به داسې راځی چه ددې چیلو د پټولووالا به زمانه بغیر بل څوک نه وی اوهم زه به دوی ته دټولونه زیات نیزدې یم بیابه ئی زمانه څوک واخستې شی.

علامه قرطبی رحمته الله علیه فرمائی چه ابن جوزی رحمته الله علیه دحضرت ابوهریره رضی الله عنه مرفوع حدیث طرف ته اشاره کول غواړی. کوم چه ابواب فضائل مدینه باب من رغب عن المدينة کښې امام بخاری رحمته الله علیه نقل کړې دي. تترکون المدينة على خير ما كانت لا يغساها إلا العوائ - يريد عوائ السبام والطير - الخ یعنی حضور پاک اوفرمائیل چه تاسو به مدینه منوره په ښه حال کښې پرېږدئ (بیا به داسې ورانه شی) چه هلته به وحشی ځناور شلونکي او څیرونکي اوسیري الخ (۴)
قاضی ابوبکر بن العربی رحمته الله علیه فرمائی چه د سین فتحه او باء ضمه سره تصحیف دي او صحیح د سین فتحه او باء جزم سره دي. او السبع وائی مهمل پریخودو ته اومطلب دادې چه کله دفتنوو د وجې خلق دا ځناور مهمل پرېږدي نو هغه وخت به څوک هم ددوی خیال ساتونکي نه وی اوهم زه به متصرف یم اوچه څه غواړم کوم به (۵)

۵: باب: إذا قال: اكفى مؤونة النخل أو غيره، وتشركي في الثمر

کله چه (یوباغ والا) چاته اووائی چه ته زما دکهجوړو د ونو

وغیره خیال ساته اوته به ماسره په میوو کښې شریک ئی

دترجمة الباب مقصد: - کله چه یوسړی چاته دا اووائی چه ته زما دکهجوړو د ونوخیال اوساتنه کوډ او د نورو څیزونو خیال هم ساته یعنی انگور یا نور باغونه وغیره زه به تا په میوو کښې شریک کړم. امام بخاری رحمته الله علیه فرمائی چه دې کښې هیڅ بدیت نشته (۶)

(۱) الکوتر الجاری: ۴۰/۵، إرشاد الساری: ۳۰۸/۵.

(۲) لامع الدراری: ۲۳۵/۶.

(۳) عمدة القاری: ۲۲۶/۱۲.

(۴) عمدة القاری: ۲۲۶/۱۲.

(۵) عمدة القاری: ۲۲۶/۱۲.

(۶) عمدة القاری: ۲۲۷/۱۲.

اوس پاتې شوه دا خبره چه ددې ترجمه الباب مقصوده دې؟ نو حضرت شيخ الحديث عليه السلام فرماني په اصل کښې امام بخاري عليه السلام اول دا ثابت کړې وو چه مزارعت جائز دې بلکه په بعض صورتونو کښې هغه د فضيلت څيز جوړېږي. مثلاً که ددې نه خناورو او مرغوو غيره ته فائده اورسي او ددې نه پس نې دا فرمائيلي وو ددې چه دا کوم مذمت شوې دې هغه په مخصوص حالاتو کښې کړې شوې دې. بيا د دې نه پس امام بخاري عليه السلام دا غوڅودل چه د پتي د حفاظت دپاره سپې ساتلې شي. دهغې نه پس نې اوفرمائيل چه غوا وغيره هم په دې کښې استعمالولې شي چه هغه مخلوق للحرثه دي. اوس ترقی کولو سره وائي چه سپې هم د زميندارنې دپاره استعمالولې شي.^(١)

حضرت شيخ الحديث عليه السلام فرماني چه ددې نه علاوه داهم ونيلى شي چه امام بخاري عليه السلام دا خودل غواړي چه د مزارعت دپاره څه خاص صيغه ضروري نه ده که چرته داسې لفظ او ونيلى شي مثلاً دا چه اكلفى امواتهم النخل وتشاكنى فى الثمر نوبه دې سره به هم د مزارعت عقد اوشي.^(٢) ددې نه پس دا اوگنړنې چه ددې ترجمې تعلق دمساقاة سره نه دې سره ددې چه مصنف د نخل تصريح کړې ده اودا تصريح نې د روايت باب د وجې نه کړې ده. گنې امام بخاري عليه السلام دلته هم دغه خودنه کول غوښتل چه په مزارعت کښې سپې هم استعمالولې شي يا دا نې خودل غوښتل چه ددې دپاره څه صيغه مخصوص نه ده لکه چه ذکر شو ځکه چه د مساقاة دپاره امام بخاري عليه السلام وړاندې مستقل ابواب ذکر کوي.

[حديث ٢٢٠٠] (٢) حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ:

قَالَتِ الْأَنْصَارُ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ائْسِمُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ إِخْوَانِنَا النَّخِيلَ. قَالَ «لَا». فَقَالُوا تَكْفُونَا الْمُنُونَةَ وَتُشْرِكُكُمْ فِي الثَّمَرَةِ. قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا. [٢٥٧٠، ٣٥٧١]

ترجمه:- حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرماني چه انصارو د حضور پاك په خدمت كښې عرض وكړو چه تاسو داسې او كړنې چه د كهجورو ونې په مونږ كښې او زمونږ (مهاجرين) رونيونو كښې تقسيم كړنې. حضور پاك اوفرمائيل نه نوييا انصارو مهاجرينوته او ونييل چه داسې او كړنې چه تاسو په ونو كښې محنت خوارى كوئى مونږ به تاسو په ميوو كښې شريك كړو هغوى او ونييل مونږ واوريدو او قبول مو كړل.

^(١) الابواب والتراجم ص: ١٧١ بتفصيل.

^(٢) الابواب والتراجم ص: ١٧١ بتفصيل.

^(٣) أخرجه البخارى أيضاً فى فضائل أصحاب النبى صلى الله تعالى عليه وسلم باب إخاء النبى صلى الله تعالى عليه وسلم بين المهاجرين والانصار. وأخرجه النسائى فى سننه، فى المزارعة: ٥٣/٧ ولم يخرج أحد من أصحاب الكتب السنة سوى البخارى والنسائى انظر جامع الاصول: ٢٨/١١ رقم الحديث: ٨٤٩٩ وتحفة الاشراف: ١٣٧٣٨/١٠.

رجال الحديث

- ① حکم بن نافع :- دا حکم بن نافع الیمان حمصی رضی اللہ عنہ دی. (۱)
 ② شعیب بن دینار :- دا شعیب بن دینار ابو حمزہ حمصی رضی اللہ عنہ دی. (۲)
 ③ ابوالزناد :- دا ابوالزناد عبداللہ بن ذکوان رضی اللہ عنہ دی. (۳)
 ④ أعرج :- دا أعرج عبد الرحمن بن هرمز رضی اللہ عنہ دی. (۴)
 ⑤ ابوہریرہ :- دا ابوہریرہ رضی اللہ عنہ دی. (۵)

د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت :- د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت قولہ: تکفونا المؤمنہ ونشر ککم فی الثمرہ سرہ ظاہر دی. (۶)

قوله: اقسم بیننا وبين إخواننا النخيل الخ :- حضرات انصار رضی اللہ عنہم دا خبرہ خکہ کړې وه چه د هجرت په موقع هغوی دا ذمه واری اخستې وه چه کوم صحابه کرام رضی اللہ عنہم د مکې مکرمې نه راځي مونږ به هغوی سره پوره پوره رعایت کوو اود هغوی به ډیر خیال او لحاظ کوو اویا خو حضور پاک د هغوی په مینځ کښې مواخاة هم کړې وو نو د دغه مواخاة یعنی رورولنی هم دا تقاضا وه چه هغوی دوی سره ښه سلوک او کړي. (۱)

بهر حال حضرات انصارو رضی اللہ عنہم ته رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مبارک او فرمائیل چه نه زه داسې تقسیم نه کوم اود حضور پاک مقصد دا وو چه د هغوی مال محفوظ پاتې شي. بل حضور پاک ته معلومه وه چه ډیر زر به فتوحات اوشی او په مهاجرینو باندې به هم د برکتونو دروازي کولای شي. نو حضور پاک په انصارو باندې شفقت فرمائیلو سره دا خبره مناسب اونه گټرله چه د هغوی د کهجورود باغونونه څه څیز د هغوی د ملکیت نه اوځي ځکه چه د هغوی معیشت هم په دې ولاړ وو. کله چه انصار په دې خبره پوهه شو نو هغوی دواړه مصلحتونه جمع کول غوښتل یعنی چه د حضور پاک د حکم امتثال هم اوشی اود حضرات مهاجرینو د مواخات حق هم ادا شي. نو انصار او وئیل چه ښه ده بیا دې حضرات مهاجرین داسې اوکړي چه زمونږ د باغونو خیال ساتی باغ له دې اوبه وغیره ورکوی د هغې صفائی دې کوی نو مونږ به هغوی په میوو کښې هغوی سره شریک شو. حضرات مهاجرین او وئیل چه سبعا واطعنا یعنی مونږ منظور کړل. (۲)

(۱) کشف الباری: ۴۷۹/۱.

(۲) کشف الباری: ۴۸۰/۱.

(۳) کشف الباری: ۱۰/۲.

(۴) کشف الباری: ۱۱/۲.

(۵) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

(۶) عمدة القاریک: ۲۲۸/۱۲.

(۷) إرشاد الساری: ۳۰۸/۵ و عمدة القاری: ۲۲۸/۱۲.

(۸) إرشاد الساری: ۳۰۸/۵ و عمدة القاری: ۲۲۸/۱۲.

دلته په ترجمه او تشریح کښې چه کوم تفصیل ذکر کړې شوي دي هغې سره د ضميرونو مراجع معلوم شو. چه تکفونا المؤونة او نشکرکم فی الثمرة ويونکی حضرات انصار دی اود دې نه پس سمعنا واطعنا دحضرات مهاجرین مقوله ده خکه چه د زمکې او باغ والا هم انصار وو. دحضرت گنگوهي عليه السلام او علامه احمد بن اسماعيل حکوراني يوه عجيبه او حيرانونکې توجيه.. حضرت گنگوهي عليه السلام او صاحب الکوثر الجارى علامه کوراني عليه السلام دلته يو عجيبه او حيرانونکې توجيه کړې ده فرماني چه تکفونا المؤونة او نشکرکم في الثمرة ويونکی مهاجرين دي او سمعنا واطعنا ويونکی انصار دي. نولکه چه اول انصار د خپلو زمکو او باغونو مالک مهاجرين د جوړولو اراده او کړه نو د دې په جواب کښې حضرات مهاجرين او ونيل مونږ ستاسو دا احسان او مهرباني قبلوو مگر دا چه تاسو د دې باغونو خيال اوساتنه کوئ نو دا حضرات انصار قبول کړل. لکه چه د باغونو مالکان مهاجرين جوړ شوي وو اود هغې نه پس هغوی انصارو سره د مزارعت معامله او کړه. (۱)

۶- باب: قطع الشجر والنخل

د کهجورو يا هر قسم ونې پرې کول او حضرت انس رضي الله عنه فرماني چه حضور پاک د کهجورو د ونو کټ کولو حکم ورکړ نو هغه ونې پرې کړې شوې. د ترجمه الباب مقصد:- حافظ ابن حجر رحمته الله فرماني چه د دې ترجمه الباب نه د امام بخاري عليه السلام غرض دادې چه که څه ضرورت يا مصلحت مخي ته شي نو ونې او کهجورې پرې کولې شي. (۲) مثلاً که چرې داسې موقع راشي چه دښمن ښکته کول او ویرولو دپاره د دې نه علاوه بل څه صورت نه وي نو د هغوي باغونه دې کټ کړي نو کټ کولې شي. يا دغه شان که په مینځ کښې باغونه حائل کيږي اود هغې دوجې په دښمن باندې حمله نه شي کيدې نو بيا هم دا باغونه کټ کولو کښې څه بدیت نشته يا که دغه شان څه بل څه مصلحت پيښ شي نو د جمهورو دغه مسلک دي.

امام ليث بن سعد امام اوزاعي او ابو ثور حمهم الله فرماني چه د میوو ونې کټ کول بهر حال ممنوع دي او په روايت کښې چه د کومو ونو د کټ کولو ذکر راغلي دي د هغې دوه محمل دي يا خو هغه ونې په غير میوه دارو ونو باندې محمول دي او يا دا چه هغه ونې د دښمن او اسلامي لښکر په مینځ کښې حائل وي اود هغې د وجې اسلامي لښکر دښمن ته نه شو رسيدلې په دې وجه هغه کټ کړي شوي. (۳)

حافظ ابن حجر رحمته الله چه کوم جوابات ارشاد فرمائيلى وو هغه صحيح او ټيک دي. په اصل کښې د امام بخاري عليه السلام غرض دوه خبرې دي. اول غرض خو په تفصیل سره تیر شو اودويم

(۱) لامع الدراري: ۲۳۱/۶ والکوثر الجارى: ۴۱/۵.

(۲) فتح الباری: ۱۳/۵.

(۳) فتح الباری: ۱۳/۵.

غرض دادې که زمیندار ته ضرورت پېښ شي نو هغه خپل ونې او کهجورې پرې کولې شي په سنت کښې د دې اصل موجود دې بعض وخت داسې کيږي چه د باغ والا ته دا ضرورت پېښيږي چه هغه زړې ونې کټ کوي په کومو چه ډیره میوه نه راځي اودهغې په ځاني نورې ونې لگوي ددې دپاره چه میوه هم زیاته اونيسي.

یواشکال اودهغې جواب: په دې توجیه سره د بعض علماؤ ددې اشکال جواب هم اوشو چه دا ترجمه الباب ابواب المزارعة کښې ذکر کول مناسب نه وو ځکه چه ابواب المزارعة سره د ونو پرې کولو څه تعلق دې. (۱) لیکن ظاهره خبره ده چه کله دا اوونیلې شو چه بعض اوقات داسې کيږي چه سړې مصلحتا زړې ونې کټ کوي اودهغې په ځاني نوې ونې کړي نو په دې صورت کښې ابواب المزارعة سره تعلق بالکل واضح کيږي.

وَقَالَ أَنَسُ أَمْرَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالنَّخْلِ فَقَطَعَ. [ر: ۴۱۸]

د تعلق تفصیل: داد حضرت انس رضی الله عنه د یو اوږد حدیث جز دې او امام بخاری رحمته الله علیه په کتاب المناقب (۲) کتاب الوصایا (۳) او کتاب الصلاة (۴) کښې دا موصولا ذکر کړې دې اودلته مقصود دادې چه کله د مسجد نبوی تعمیر شروع شو نو هلته د کهجورو ونې وې حضور پاک هغه کټ کړې او د جمات په تعمیر کولو کښې ئې استعمال کړې نو دا کټ کول هم د ضرورت د خاطره وو. او ترجمه الباب سره ددې تعلق مطابقت ډیر واضحه دې.

[حدیث ۲۲۰۱] (۵) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ حَرَّقَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَقَطَعَ، وَهِيَ الْبُؤْرَةُ، وَهِيَ يَقُولُ حَسَّانُ وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ حَرِيقٌ بِالْبُؤْرَةِ مُسْتَطِيرٌ. [۲۸۵۸، ۳۸۰۷، ۳۸۰۸، ۴۶۰۲]

ترجمه: (حضرت عبداللہ بن عمر رضی الله عنہما) د رسول الله صلی الله علیہ وسلم نه نقل کوي چه حضور پاک د بنی نضیر (یهودیانو) د کهجورو ونې اوسوزولې او پرې ئې کړې او دا ونې بؤیره کښې وې او هم ددې باره کښې حضرت حسان بن ثابت رضی الله عنہ و نیلی چه بنی لؤی د سردارانودپاره د بؤیره خورشوی اور فتح آسانه کړه.

(۱) الابواب والتراجم ص: ۱۷۱.

(۲) کتاب المناقب الانصار، باب مقدم النبي صلى الله تعالى عليه وسلم واصحابه المدينة رقم: ۳۹۳۲.

(۳) کتاب الوصایا باب إذا أوقف جماعة أرضا مشاعا فهو جائز رقم: ۲۷۷۱.

(۴) کتاب الصلاة باب هل تنبش قبور مشركى الجاهلية ويتخذ مكانها مساجد رقم: ۴۲۸۰.

(۵) أخرجه البخارى أيضاً فى تفسير سورة الحشر باب قوله تعالى: ﴿ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْتَةٍ ﴾ الآية رقم: ۴۶۰۲.

وفى كتاب الجهاد باب حرق الدور والنخيل رقم: ۲۸۵۷ وفى المغازى باب حديث بنى النضير ومخرج

رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم فى دية الرجلين رقم: ۳۸۰۴ وأخرجه مسلم فى كتاب الجهاد باب جواز

قطع أشجار الكفار وتحريقها رقم: ۷۴۶ وأخرجه الترمذى فى كتاب التفسير باب من سورة الحشر رقم:

۳۲۹۸ وأخرجه ابوداؤد رحمه الله تعالى فى كتاب الجهاد باب الحرق فى بلاد العدو رقم: ۲۶۱۵.

رجال الحديث

① موسی بن اسماعیل:- دا موسی بن اسماعیل تبو ذکی بصری رحمته الله دی (۱)
 ② جویریة:- دا جویریة بنت اسماء بنت عبید بصری رحمته الله ده (۲)
 ③ نافع:- دا نافع مولى عبد الله بن عمر رحمته الله دی (۳)
 ④ عبد الله بن عمر:- دا حضرت عبد الله بن عمر بن خطاب رضی الله عنهما دی (۴)
 حل اللغات: هان: يَهْوَن هَوْنًا، هَان عليه الشئ اى خَفَّ يعنى دَ يومعاملې نرم كيدل او آسان كيدل (۵)
 مرآة: ج السرائى په معنى سردار، صاحب شرف و مروت، سخى، علامه ابن اثير رحمته الله فرمائی چه
 سرائى جمع سَراة دَ سین فتحه سره خلاف قیاس دې او كله دَ سین په ضمه سره هم لوستلې شی
 او دَ سَراة جمع سَراوات راخى (۶)

د حديث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حديث ترجمه الباب سره مطابقت ښکاره دي.
 تشريح:- دا شعر نورو شعرونو سره حافظ ابن حجر رحمته الله نقل کړې دي او دغه شان په ديوان
 حسان رحمته الله کښې هم نقل دي (۷) په دې اشعارو کښې شاعر رسول ﷺ حضرت حسان رحمته الله په
 قریش مکه باندې طنز کړې دي او د بنو نضير او بنو قريظه د يهوديانو بد حالۍ نى بيان کړې
 ده چه هغوى د قریش مکه په غولولو کښې راغلل او د رسول الله ﷺ سره کړې عهد و پيمان نى
 مات کړل او د اسلام خلاف کار و ايانو کښې مشرکانو سره شو او بيا چه كله په هغوى باندې
 مصيبت راغلو نو قریش مکه د خپلو وعدو باوجود د هغوى هيڅ امداد اونه کړو (۸)

(۱) کشف الباری: ۱/ ۴۳۳، ۳/ ۴۷۷.

(۲) کشف الباری کتاب الفسل باب الجنب يتوضا ثم ینام.

(۳) کشف الباری: ۴/ ۶۵۱.

(۴) کشف الباری: ۱/ ۶۳۷.

(۵) معجم الصحاح ص: ۱۱۱۳.

(۶) النهایة: ۱/ ۸۸۴.

(۷) فتح الباری: ۷/ ۱۶۴ دیوان حسان رحمته الله ص: ۲۶۸.

(۸) هغه څلورو اړه شعرونه سره د ترجمې دلته درج کولې شی:

تَفَاقَدَ مَعَشَرَ نَصْرًا قَرِيشًا وليس لهم بئِلَدَ تهم نصير

ترجمه:- کومو خلقو چه د قریشو امداد او کړو هغه ټولو یوبل ورک کړل يعنى ټول هلاک او گډوډ شول
 او هغوى په ښاريو کښې د هغوى څوک امداد يان پاتې نه شو.
 هُمُ اَوَّلُوا الْكُتُبَ فَضَيَعُوهُ فَهَمُّ عُمَى مِنَ التَّوَرِ يُوْرُ

ترجمه:- هغه خلقو ته کتاب ورکړې شو بيا هغوى هغه ضايع کړو نو دا خلق د تورات باره کښې رانده
 دى او هلاک شوى خلق دى.
 كَفَرْتُمْ بِالْقُرْآنِ وَقَدْ اُنْذِرْتُمْ بِتَصْدِيقِ الَّذِي قَالَ النَّذِيرُ [بقیه حاشیه بر صفحه آئنده...]

باب

دترجمة الباب مقصد:- دلته امام بخاری رحمہ اللہ بغیرد ترجمې باب قایم کړې دې اویانی د حضرت رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ روایت نقل کړې دې چه مونږ په اهل مدینه کښې دتولو نه زیات دکهجوړو باغونو والاوو او دا روایت قطع الشجر والنخل سره هم څه مناسبت نه لری کوم چه د رومی باب ترجمه وه.

دعلامه مهلب بنابی صفرة رحمہ اللہ رائي:- دعلامه ابن بطال رحمہ اللہ په پوهه کښې چه کله مناسبت رانغلو نو هغه دخپل استاذ مهلب بن ابی صفرة مالکی رحمہ اللہ نه سوال اوکړو هغه ددې دا جواب ورکړو چه په اصل کښې په دې روایت کښې د مزارعت ذکر دې اوقاعده داده چه مزارعت د یومقرر نیتې پورې کیږی او د اجل معین تیریدونه پس صاحب دزمکې ته دا اختیاروی چه هغه زارع اوزمیندار ته دا اووائی خپلې ونې دې زمونږ د زمکې نه اوچتې کړه نو دغه شان دا روایت دترجمې مطابق کیږی. (۱)

دعلامه ابن المنیر مالکی رحمہ اللہ رائي:- دعلامه ابن منیر مالکی رحمہ اللہ رائي داده چه امام بخاری رحمہ اللہ خو اول داخودلی ووچه ونې اوککهجوړې پرې کولې شی اوس په دې باب بلاترجمه کښې دحضرت رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ روایت ذکر کولوسره په دې خبره باندي تنبیه فرمائی چه ونې خو په ضرورت کښې پرې کولې شی بغیر ضرورت نه نشی پرې کولې ځکه چه حضور پاک دغه شان مزارعت کولونه په کوم کښې چه خطر د وی یعنی یوه حصه د زمکې خاوند دخپل خان دپاره مقرر کړی اودویمه حصه د زمیندار دپاره معین کړی ددې نه شی منع فرمائیلې ده. په دې کښې داسې کیږی چه کله یو طرف ته پیداوار کیږی اوکله بل طرف ته پیداوار کیږی بهرحال په دې کښې مخاطره وی اوکله د یو اوکله د بل د نقصانی کیدو اندیښنه وی. په دې وجه حضور پاک ددې صورت نه منع کړې ده او په دې کښې منفعت موهوم دې نوچه په کوموخیزونو کښې منفعت محقق وی یعنی په ونو کښې نو هغه بغیرد ضرورت نه څنگه پرې کولې شی. (۲)

دحضرت شیخ الحدیث رحمہ اللہ رائي:- حضرت شیخ الحدیث رحمہ اللہ فرمائی چه دا باب رجوع الی الاصل دقبیل نه دې یعنی ددې طرف ته رجوع کولو دپاره دا باب راوړلې شوې دې. (۳)
اشکال:- په دې باندي دا اشکال کیږی چه دا من باب الرجوع الی الاصل دا څنگه گرځولې شی اول چه څومره ابواب تیرشوی دی په ټولوسره د مزارعت تعلق بالکل ښکاره او واضحه دې او

...بقیه حاشیه از صفحه گذشته [ترجمه:- تاسو قرآن سره کفر اوکړو حالانکه تاسو ددې څیز تصدیق درکړې شوي دې کوم چه د الله تعالی نذیر یعنی محمدرسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلې

وَقَدْ عَلَى سَرَبْنَى لَوْى حَرِيقُ بِالْبُؤْيُوتِ مُسْتَطِيرٌ

ترجمه:- او د بنی لوی په سردارانو باندي آسان شو د مقام بویه سوزول د کوم بخری چه به الوتل.

(۱) شرح ابن بطال: ۳۸۳/۶.

(۲) فتح الباری: ۱۳/۵.

(۳) الابواب والتراجم ص: ۱۷۲.

درجوع الی الاصل ضرورت خو هله پینیری چه اول شه داسی باب راغلی وی دکوم چه مزارعت سره شه تعلق نه وی اودلته داسی صورت نشته ددی دپاره هغه ته من باب الرجوع الی الاصل گر خول مناسب نه دی خکه چه په ماقبل کنبی کوم باب بیان کری شوی دی هغه تول دمزارعت په تمهید کنبی دی او مطلب دا وو چه داخیزونه د زمبندارنی دپاره استعمالولی شی

احديث ۱۲۰۲ (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ الْأَنْصَارِيِّ سَمِعَ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ قَالَ كُنَّا أَكْثَرُ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مُزْدَرَعًا، كُنَّا نَكْرِى الْأَرْضَ بِالنَّاجِيَةِ مِنْهَا مَسْمَى لِسَيِّدِ الْأَرْضِ، قَالَ فَيَأْصَابُ ذَلِكَ وَتَسْلَمُ الْأَرْضُ، وَمِمَّا يُصَابُ الْأَرْضُ وَتَسْلَمُ ذَلِكَ، فَتُرِينَا، وَأَمَّا الذَّهَبُ وَالْوَرَقُ فَلَمْ يَكُنْ يَوْمَئِذٍ.

[۲۲۰۷، ۲۲۱۴، ۲۲۱۸، ۲۲۲۰، ۲۵۷۳، ۳۷۸۹]

ترجمه:- حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه اوفرمائیل چه مونږ خلق په اهل مدینه کنبی د زیاتو پتو یعنی زمکو والوو مونږ به زمکه په مزارعت ورکوله. حضرت رافع رضي الله عنه اوفرمائیل چه کله کله خویه داسی کیدل چه دزمکې دهغه حصې پیداوار به خراب کیدلو اود باقی حصې به ښه کیدلو اوکله به دتولې زمکې پیداوار خراب کیدلو دهغه حصې به محفوظ پاتې کیدلو په دې وجه مونږ ددې نه منع کری شو اوترکومی چه د سرو زرو اوسپینو زرو تعلق دې په بدله کنبی ټیکه ورکولو، نو هغه وخت ددغې رواج نه وو.

رجال الحديث

- ① محمد:- دا محمد بن مقاتل مروزی بغدادی اپوالحسن رخ رضي الله عنه دې. (۲)
- ② عبدالله:- دا عبدالله بن مبارك رضي الله عنه دې. (۳)
- ③ يحيى:- دا يحيى بن سعيد أنصاري رضي الله عنه دې. (۴)
- ④ حنظله بن قيس:- دا حنظله بن قيس بن عمرو بن حصن بن خلدة بن مخلد بن عامر بن زريق الأنصاري الزرقى المدني رضي الله عنه دې. (۵)

(۱) أخرجه البخاري أيضاً في باب ما يكره من الشروط في المزارعة الحديث: ۲۳۳۲ مختصراً وأخرجه أيضاً في كتاب الشروط باب الشروط في المزارعة الحديث: ۲۷۲۲ مختصراً وأخرجه مسلم في كتاب البيوع والاجارات باب في المزارعة الحديث: ۳۳۹۲، ۳۳۹۳ وأخرجه أبو داود في كتاب البيوع باب ذكر الاحاديث المختلفة في النهي عن كراء الارض بالثلث والربع واختلاف الفاظ الناقلين للخبر الحديث: ۳۹۰۸ - ۳۹۱۱ وأخرجه ابن ماجه في كتاب الرهن باب الرخصة في كراء الارض البيضاء بالذهب والفضة الحديث: ۲۴۵۸ وانظر تحفة الاشراف: ۳۵۵۳.

(۲) كشف الباري: ۲۰۶/۳.

(۳) كشف الباري: ۴۶۲/۱.

(۴) كشف الباري: ۲۳۸/۱، ۳۲۱/۲.

(۵) تهذيب الكمال: ۴۵۳/۷ طبقات ابن سعد: ۷۳/۵ تاريخ الكبير: ۳/ الترجمة: ۱۵۵.

اساتذہ گرام:۔۔ ہغوی رحمہ اللہ د حضرت رافع بن خدیج، حضرت عبداللہ بن زبیر، حضرت عبداللہ بن عامر بن کریر قرشی، حضرت عثمان بن عفان، حضرت عمر بن خطاب، حضرت ابوہریرہ او حضرت ابوالیسر انصاری رحمہم اللہ نہ روایت نقل کوی (۱)

تلامذہ گرام:۔ حضرت ربیعہ بن ابی عبدالرحمن، ابو حویرث عبدالرحمن بن معاویہ زرقی، عثمان بن محمد اخنسی، محمد بن مسلم شہاب زہری، مصعب بن ثابت، عبداللہ بن زبیر، یحییٰ بن سعید انصاری او شحبیل بن ابی عون پلار ابو عون رحمہم اللہ دہغوی رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی (۲)

محمد بن سعد رحمہ اللہ د واقدی رحمہ اللہ نہ نقل کوی چہ ہغوی رحمہم اللہ ثقہ او قلیل الحدیث دی (۳) امام زہری رحمہ اللہ فرمائی چہ ما پہ انصار کنبی د حنظلہ بن قیس نہ زیات پرهیزگارہ او بہترین رائی والاسری نہ دی لیدلی لکہ چہ ہغہ یوقریشی خوان وو (۴) علامہ ابن حبان رحمہم اللہ ہم دہغوی رحمہم اللہ نہ تذکرہ پہ ثقات کنبی کرپی دہ (۵)

⑤ رافع بن خدیج: حضرت رافع بن خدیج بن رافع بن عدی اوسی رحمہم اللہ تذکرہ ہم تیرہ شوپی دہ (۶) حل اللغات: مزدوع: دزمیندارئی خائی، کشت زار، دزم (ف) دزمعاواژد رعم، کرل تخم اچول، پتی اپول (۷)

ترجمة الباب سرہ مطابقت:۔۔ بعض حضرات وائی چہ دا باب بلا ترجمہ دی اوکیدپی شی چہ کاتب دغلطئی نہ دا حدیث دلتہ لیکلپی وی (۸) او باب سابق سرہ ددی د مناسبت تذکرہ دترجمة الباب دمقصد پہ ضمن کنبی تیرہ شوہ

۷- باب: المزارعة بالشطر ونحوه

پہ نیمہ یا کم وزیات باندی دزمیندارئی حکم

دترجمة الباب مقصد:۔۔ امام بخاری رحمہم اللہ مقصود دادی کہ مزارعت د یوجزہ معین پہ بدلہ کنبی اوکرپی شی نووددی خہ حکم دی او پہ ترجمہ الباب کنبی شطر قید د روایت مرفوعہ رعایت کولوسرہ لگولپی شوپی دی (۹)

(۱) تہذیب الکمال: ۴۵۳/۷ طبقات ابن سعد: ۷۳/۵ تاریخ الکبیر: ۳/ الترجمة: ۱۵۵.

(۲) تہذیب الکمال: ۴۵۳/۷، ۴۵۴.

(۳) طبقات ابن سعد: ۷۵/۵.

(۴) تہذیب الکمال: ۴۵۴/۷.

(۵) الثقات: ۱۶۶/۴.

(۶) کشف الباری کتاب مواقیات الصلاة باب وقت المغرب.

(۷) معجم الصحاح ص: ۴۴۹.

(۸) عمدة القاری: ۱۲/۱۳.

(۹) عمدة القاری: ۱۲/۲۳۲.

دَقَقَهَا وَ اخْتَلَفَ: په مزارعت باندې چه کله زمکه کر له ورکولې شی نو ددې په جواز او عدم جواز کښې دَقَقَهَا کرامو اختلاف دي. امام اوزاعي سفیان سعید بن مسیب طاؤس ابن ابی لیلی امام ابویوسف امام محمد او امام احمد بن حنبل وغیرهم رحمهم الله دا حضرات فرمائی چه جائز دي (۱)

امام ابوحنیفه امام مالک امام شافعی ابو ثور او لیث وغیرهم رحمهم الله د عدم جواز قائل دي (۲) ددې حضراتو څه قدرې تفصیل ابواب حرث او مزارعت په شروع کښې تیر شو. قول راجح: لیکن واقعہ داده چه په دې مسئله کښې دمجوزین قول ارجح او اقوی دي او دا حنفو په نیز هم په دې فتوی ده (۳) او امام بخاری رحمه الله هم دا ثابتوی. د علامه انور شاه کشمیری رحمه الله رائي: حضرت مولانا انور شاه کشمیری رحمه الله هم د جواز قول اختیار کړې دي (۴)

د علامه شرنبالی رحمه الله قول: او علامه شرنبالی رحمه الله چه د خلاصه نه نقل کړې دي چه امام ابوحنیفه رحمه الله د مزارعت په مسائلو کښې کوم تفریعات پیش کړي دي هغه د مجوزینو په قول باندې مبنی دي. ددې دپاره امام اعظم رحمه الله ته دا معلومه وه چه خلق به د هغوی نه پس دا خبره نه مني په دې وجه هغوی په تفریعاتو کښې دمجوزینو د مسلک رعایت او کړو (۵) لیکن دا خبره بهر حال نه شی صحیح کیدې چه امام صاحب رحمه الله خودې مسئله یوه بیانوی او تفریع دي په دویمه مسئله کوی او هغه هم صرف په دې چه هغه پخپله پیژندلو چه د هغوی خبره به څوک اونه مني.

د علامه شامی رحمه الله رائي: علامه شامی رحمه الله فرمائی چه امام ابوحنیفه رحمه الله خود مزارعت د فساد فیصله او کړه لیکن دا چه هغوی به ددې ممانعت په سختی سره نه فرمائیلو او په دې کښې د هغوی په نیز شدت نه وو. دلیل ددې دا دي چه امام ابوحنیفه رحمه الله د مزارعت کوم فروعی مسائل بیان کړي دي په هغې کښې ډیر مسائل داسې دي چه دامام ابویوسف رحمه الله او امام محمد رحمه الله په قول باندې منطبق کیږي (۶)

دا تعلیل درومی تعلیل په مقابله کښې زیات بهتر دي.

وَقَالَ قَيْسُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ مَا بِالْمَدِينَةِ أَهْلٌ بَيْتِ هِجْرَةٍ إِلَّا يَزْرَعُونَ عَلَى الثَّلْثِ وَالرُّبْعِ. وَذَارَعُ عَلَى وَسْعَدُ بْنُ مَالِكٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ وَعُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَالْقَاسِمُ وَعُرْوَةُ وَآلُ أَبِي بَكْرٍ وَآلُ عُمَرَ وَآلُ عَلِيٍّ وَابْنُ سِيرِينَ.

(۱) البناية شرح الهداية للمحدث المغنى: ۷۴/۱۱ وشرح ابن بطلال رحمه الله: ۳۷۴/۶.

(۲) البناية شرح الهداية للمحدث المغنى: ۷۴/۱۱ وشرح ابن بطلال رحمه الله: ۳۷۴/۶.

(۳) الهداية مع نصب الراية: ۴/۵۶.

(۴) العرف الشذی: ۱۰۲/۳.

(۵) حاشية ردالمحتار كتاب المزارعة: ۵۸۳/۶.

(۶) حاشية ردالمحتار كتاب المزارعة: ۵۸۳/۶.

ابو جعفر عليه السلام فرمائی چہ پہ مدینہ کنبی دیو مہاجر کورہ نئی داسی نہ وہ چہ پہ دریمہ یا
خلورمہ حصہ باندی مزارعت نہ کوی اوحضرت علی سعد بن مالک عبد اللہ بن مسعود عمر
بن عبد العزیز قاسم، عروہ بن زبیر، دحضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ خاندان والا اود حضرت عمر رضی اللہ عنہ
خاندان والا اود حضرت علی رضی اللہ عنہ خاندان والا ابن سیرین تولو بہ مزارعت کولو
دتعلیقات تفصیل: د قیس بن مسلم رضی اللہ عنہ داتعلیق علامہ عبد الرزاق رحمۃ اللہ علیہ ثوری اخبرنی قیس بن
مسلم عن ابی جعفر پہ طریق سرہ موصولاً نقل کری دے (۱) اود تعلیق مقصود مزارعة بالشرط
وغیرہ اثبات دے

دحضرت علی رضی اللہ عنہ تعلیق ابن ابی شیبہ رضی اللہ عنہ موصولاً نقل کری دے حدثنا وکیع عن سفیان عن
الحارث بن حصيرة عن صفخر بن الوليد عن عمرو بن صليح عن علي رضي الله عنه أنه لم يربأساً بالمزارعة
على النصف. (۲) اود حضرت عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ او سعد بن مالک رضی اللہ عنہ اثر ہم ابن ابی شیبہ رضی اللہ عنہ
موصولاً نقل کری دے حدثنا أبو لحوص عن إبراهيم بن مهاجر عن موسى بن طلحة قال: كان سعد وابن
مسعود يزارعان الثلث والرابع. (۳)

دغہ شان سعد بن منصور رضی اللہ عنہ (۴) او بیہقی رحمۃ اللہ علیہ (۵) ہم دا اثر موصولاً نقل کری دے دحضرت
عمر بن عبد العزیز رضی اللہ عنہ اثر ابن ابی شیبہ رضی اللہ عنہ موصولاً نقل کری دے حدثنا حفص ابن غياث عن يحيى
بن سعيد أن عمر بن عبد العزيز كان أمرباء عطاء الارض بالثلث والرابع. (۶)
دقاسم بن محمد بن ابی بکر رضی اللہ عنہ اثر عبد الرزاق موصولاً نقل کری دے سمعت هشاماً يحدث
أرسلني محمد بن سيرين إلى القاسم بن محمد أسأله عن رجل قال لاخر: اعمل لي حاطي هذا ولك الثلث أو
الرابع، قال لا بأس به الخ. (۷) د عروہ بن زبیر رضی اللہ عنہ اثر ابن ابی شیبہ رضی اللہ عنہ موصولاً نقل کری دے حدثنا
ابو اسامة عن هشام بن عروة قال كان أبي لا يري بكرة الارض بأساً. (۸)
د آل ابی بکر آل عمر او آل علی رضی اللہ عنہ اثر عبد الرزاق رحمۃ اللہ علیہ موصولاً نقل کری دے حدثنا ابو اسامة

(۱) مصنف عبد الرزاق كتاب المساقاة باب المزارعة على الربع والثلث رقم: ۱۰۰/۸: ۴۷۶.

(۲) فتح الباري: ۱۱/۵ وعمدة القاري: ۱۶۷/۱.

(۳) فتح الباري: ۱۱/۵.

(۴) فتح الباري: ۱۱/۵.

(۵) سنن البيهقي كتاب احياء الموات باب اقطاع الحدود: ۴۵/۶.

(۶) فتح الباري: ۱۱/۵ وعمدة القاري: ۱۶۷/۱۰.

(۷) مصنف عبد الرزاق: ۱۰۰/۸.

(۸) فتح الباري: ۱۱/۵ وعمدة القاري: ۱۶۷/۱۰.

ووکیم عن عمرو بن عثمان عن ابن جعفر قال سألته عن المزارعة بالثلث والرابع قال: أن نظرت في آل أبي بكر وآل

عمرو آل علي عليه السلام وجدتهم يفعلون ذلك. (۱)

اود ابن سيرين رضي الله عنه اثر سعيد بن منصور رضي الله عنه موصولاً نقل کړې دې (۲) اود دې ټولو تعلیقاتو مقصدهم المزارعة بالشرط او نحوه اثبات دې

وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ كُنْتُ أَشَارِكُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ يَزِيدَ فِي الزَّرْعِ. وَعَامَلَ عُمَرُ النَّاسَ عَلَى أَنْ جَاءَ عُمَرُ بِالْبَذْرِ مِنْ عِنْدِهِ فَلَهُ الشَّطْرُ، وَإِنْ جَاءُوا بِالْبَذْرِ فَلَهُمْ كَذَا. وَقَالَ الْحَسَنُ لَا بَأْسَ أَنْ تَكُونَ الْأَرْضُ لِأَحَدٍ هِمَا فَيَنْفِقَانِ جَمِيعًا فَمَا خَرَجَ فَبَيْنَهُمَا، وَرَأَى ذَلِكَ الزُّهْرِي. وَقَالَ الْحَسَنُ لَا بَأْسَ أَنْ يُجْتَنَى الْقُطْنُ عَلَى النِّصْفِ. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ وَابْنُ سِيرِينَ وَعَطَاءُ وَالْحَكَمُ وَالزُّهْرِيُّ وَقَتَادَةُ لَا بَأْسَ أَنْ يُعْطَى الثُّوبُ بِالثَّلْثِ أَوِ الرَّبْعِ وَنَحْوِهِ. وَقَالَ مَعْمَرٌ لَا بَأْسَ أَنْ تَكُونَ الْمَأْشِيَةُ عَلَى الثَّلْثِ وَالرَّبْعِ إِلَى أَجْلِ مُسْتَمِي.

عبدالرحمن بن اسود رضي الله عنه فرېمانی چه زه به د عبدالرحمن بن يزيد رضي الله عنه په فصل کښې شريک ووم او حضرت عمر رضي الله عنه په خلقو باندې په دې شرط مزارعت کولو چه که چېرې تخم به دهغوی وو نو هغه به نیم پیداوړاخلي او که چېرې تخم دخلق وي نو هغه به دومره اخلي او حضرت حسن رضي الله عنه او فرمائیل چه په دې کښې هيڅ خرج نشته چه دیوسړی زمکه وي (د بل محنت) دواړه په دې کښې خرج او کړی او پیداوار نیم په نیم تقسیم کړی. او زهري رضي الله عنه هم دغه اختیار کړی او حسن بصری رضي الله عنه فرمائیلی که څوک د نصف په شرط باندې مالوچ راغونډ کړی په دې کښې هيڅ خرج نشته او ابراهيم نخعی ابن سيرين عطاء حکم زهري او قتاده رحمهم الله فرماني چه په دې کښې هيڅ خرج نشته چه په دریمه یا څلورمه وغیره شرط باندې کپړه د جوړولو دپاره ورکړې شی او معمر رضي الله عنه فرماني چه په دې کښې هيڅ قباحت نشته چه څاروي د یومعین مودې پورې په دریمه یا څلورمه حصه گټه باندې ورکړې شی.

د تعلیقاتو تفصیل:- د عبدالرحمن بن اسود رضي الله عنه اثر ابوبکر ابن ابی شیبه رضي الله عنه موصولاً نقل کړې

دې. (۳) د حضرت عمر رضي الله عنه اثر امام بیهقي رحمته الله په خپل کبیر کښې موصولاً نقل کړې دې (۴) اودغه شان ابوبکر ابن ابی شیبه رضي الله عنه هم دا اثر نقل کړې دې. (۵)

(۱) فتح الباری: ۱۱/۵ وعمدة القاری: ۱۶۷/۱ وروایه عبدالرزاق فی مصنفه: کتاب المساقاة باب المزارعة علی الربع والثلث.... رقم: ۱۴۴۷۷:۱۰۰/۸. اخبرنا عبدالرازق قال اخبرنا ابوسفیان قال اخبرني عمرو بن عثمان بن موهب قال سمعت ابا جعفر محمد بن علی يقول: آل أبوبکر وآل عمرو آل علی يدفعون اراضيهم. بالثلث والربع. انتهى.

(۲) فتح الباری: ۱۱/۵، ۱۲.

(۳) فتح الباری: ۱۲/۵ وعمدة القاری: ۱۶۷/۱۰.

(۴) الکبیر للبيهقي كتب المزارعة باب من أباح المزارعة بجزء معلوم مشاع: ۱۳۵/۶.

(۵) فتح الباری: ۱۲/۵ وعمدة القاری: ۲۶۷/۱۰.

یواشکال اودهغی جواب: حضرت عمر رضی اللہ عنہ زمیندارانوسره معامله داسی فیصله کره که چری تخم حضرت عمر رضی اللہ عنہ درکوی نوبیاخوبه نصف اخلی اوکه چری تخم زمیندار ورکوی نوبیا به مثلاً اثلاثاً تقسیم کیبری دلته دا اشکال کیبری چه کوم صورت دلته بیان کری شوی دی دا خودمخاطره شکل دی او په حدیث کنبی ددی نه منع کری شوی ده. (۱)

ددی جواب دادی چه دا کوم تخیربین العقدین دی دابه په شروع کنبی کیدلو ددی نه پس به بیا په یو صورت باندی اتفاق کیدلومخاطره خوبه هله وی چه تراخره پوری فیصله نه شی. (۲)

دحسن بصری رضی اللہ عنہ قول سعیدبن منصور رضی اللہ عنہ موصولاً نقل کری دی. (۳) د امام زهری رضی اللہ عنہ رانی عبدالرزاق او ابن ابی شیبه رحمهما الله موصولاً نقل کری ده. (۴) دحسن بصری رضی اللہ عنہ دا تعلیق سعیدبن منصور رضی اللہ عنہ موصولاً ذکر کری دی. (۵)

قوله: وقال الحسن: لا بأس أن يجتنى القطن على النصف: تشرح: یعنی د

یوسری د پومبی پتی دی اوس هغه خلقو ته وائی چه تاسو مالوچ راغونډ کړئ اوچه خومره مالوچ راجمع شی نیم تاسو واخلئ او نیم به زه واخلم. امام احمد رضی اللہ عنہ ددی صورت د جواز قائل دی اوائمه ثلاثه امام ابوحنیفه، امام مالک او امام شافعی رحمهم الله دعدم جواز قائل دی اوداحضرات فرمائی په دی صورت کنبی اجرت مثل واجب کیبری ځکه چه اجرت مجهول دی بل دا د قفیز الطحان په معنی کنبی دی کوم منع دی او حنابله دا په قراض باندی قیاس کوی ځکه چه دا د مال په عوض د یوم معلوم جزء عوض اجاره ده. بس صرف د دی مقدار معلوم نه دی. (۶) مگر د بلخ مشائخود ضرورت په وجه د جواز فتوی ورکړی ده او علامه ابن التین رحمته الله هم د امام مالک رحمته الله هم د جواز فتوی نقل کوی. (۷)

دأبراهیم نخعی رحمته الله قول ابوبکر اثرم رضی اللہ عنہ موصولاً نقل کری دی. (۸) ابن دسیرین عطاء حکم او زهری رحمهم الله اقوال ابن ابی شیبه رحمته الله موصولاً نقل کری دی. (۹) دغه شان دقتاده رحمته الله قول هغوی بل اثرم رحمته الله هم موصولاً نقل کری دی. (۱۰)

(۱) فتح الباری: ۱۶/۵.

(۲) فتح الباری: ۱۶/۵.

(۳) فتح الباری: ۱۲/۵ وعمدة القاری: ۱۶۸/۱۰.

(۴) مصنف عبدالرزاق کتاب المساقاة باب المزارعة على الثلث والربع رقم: ۱۴۴۷۳: ۱۰۰/۸ وفتح

الباری: ۱۲/۵ وعمدة القاری: ۱۶۸/۱۰.

(۵) عمدة القاری: ۲۳۴/۱۲.

(۶) إرشاد الساری: ۵/۳۱۳ وفتح الباری: ۱۷/۵ وعمدة القاری: ۲۳۴/۱۲.

(۷) فتح الباری: ۱۷/۵ وعمدة القاری: ۲۳۵/۱۲ ولامع الدراری: ۲۴۱/۶.

(۸) فتح الباری: ۱۲/۵ وعمدة القاری: ۱۶۸/۱۰.

(۹) فتح الباری: ۵/۱۲ - ۱۳ وعمدة القاری: ۱۶۸/۱۰.

(۱۰) فتح الباری: ۱۳/۵ وعمدة القاری: ۱۶۸/۱۰.

قوله: وقال ابراهيم وابن سيرين وعطاء والحكم والزهري وقتادة: لا بأس أن

يعطى الثوب بالثلث، أو الربع ونحوه، تشرح - اوددوى دقوله مطلب دادې چه یو جولا ته سپنړسى ورکړې شو او ورته نى اوونیل چه ته دې نه کپړه جوړه کړه په دې کښې دریمه یا څلورمه حصه ستا شوه او باقى به مونږ واخلو په دې کښې هم امام احمد رحمه الله د جواز قائل دې او ائمه ثلاثه منع کوی او فرمانى چه دلته به هم مثل اجرت عامل ته ورکولې شى او کپړا به یوله د مالک وى (۱)

دمعمر رحمه الله دا قول عبد الرزاق رحمه الله مصنف کښې موصولاً نقل کړې دې (۲)

تشرح - یوسړې خپله سورلى چاته ورکوی دا واخله او دومره موده نى په کرایه باندې چلوه او چه کومه گټه کيږي هغه به زما او ستا په مینځ کښې تقسیميږي دلته هم امام احمد د جواز قائل دې او ائمه ثلاثه وائی عامل ته به اجرت مثل ورکولې شى او باقى گټه به یوله د مالک وى (۳)

[حديث ۲۲۰۳] حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَامَلَ خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ، فَكَانَ يُعْطَى أَزْوَاجُهُ مِائَةً وَسَقًى ثَمَانُونَ وَنَقًى ثَمْرٍ وَعِشْرُونَ وَسَقًى شَعِيرٍ، فَقَسَمَ عُمَرُ خَيْبَرَ، فَخَيَّرَ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يُقْطَعَ لَهُنَّ مِنَ الْمَاءِ وَالْأَرْضِ، أَوْ يُمَضَى لَهُنَّ، فَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَ الْأَرْضَ وَمِنْهُنَّ مَنِ اخْتَارَ الْوَسْقَ، وَكَانَتْ عَائِشَةُ اخْتَارَتِ الْأَرْضَ. [ز: ۲۱۶۵]

ترجمه :- حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نه نقل کوی چه رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د خيبر يهوديانو سره نيم په نيمه په پيدارد مزارعت معامله او کړه. څومره چه ميوه يا غله په هغه زمکه کښې پيدا کيدله حضور پاک به دهغې نه خپلو بيبيانوته سل وسق ورکوله اتيا وسق د که جوړو او شل وسق د اوريشو اوبيا حضرت عمر رضی اللہ عنہ د خپل خلافت په زمانه کښې يهوديان جلاوطن کړل، د خيبر زمکه نى تقسيم کړه او د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ازواج مطهرات ته نى اختيار ورکړو که غواړي نو خپله حصه اوبه اوزمکه دې جدا کړي واديخلي يا روميې والا عمل باقى اوساتى نو په هغوى کښې بعضو زمکه اخستل خوښ کړل او بعضو وسق او حضرت عائشه رضی اللہ عنہا زمکه اخستل خوښ کړې وو.

(۱) عمدة القاری: ۲۳۵/۱۲.

(۲) فتح الباری: ۱۷/۵.

(۳) لامع الدراری: ۲۳۹/۶.

(۴) انفرده الامام بخاری رحمه الله انظر تفحة الاشراف: ۱۲۳/۶ رقم: ۷۸۰۸.

رجال الحديث

- ① ابراهيم بن منذر :- دا ابراهيم بن منذر حزامی رحمته الله دی. ^(۱)
 ② انس :- دا انس بن عیاض لیثی رحمته الله دی. ^(۲)
 ③ عبیدالله :- دا عبیدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمری رحمته الله دی. ^(۳)
 ④ نافع :- دا نافع مولی عبداللہ بن عمر رحمته الله دی. ^(۴)
 ⑤ عبداللہ بن عمر :- دوی حضرت عبداللہ بن عمر رحمته الله دی. ^(۵)
 حل لغات :- الوسق (بالفتح) ددی اصل معنی خو بوج ده ددی جمع اوساق او اوسق راخی. د
 ۶۰ صاع دمقدار دپاره مستعمل دی او د اهل حجاز په نیز ۳۲۰ رطل او اهل عراق په نیز ۴۸۰
 رطل برابر دی. ^(۶) حضرت مفتی محمد شفیع رحمته الله فرمائی چه وسق په حساب دمثقال ۵ من
 یونیم سیرد ۸۰ تولی سیر په حساب سره دی او په حساب د درهم ۵ من پاؤکم ۵ سیرد ۸۰ تولو
 سیر په حساب سره دی. ^(۷)
 دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت :- دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: عامل خیبر
 بشرط ما یخرج منها من تمر او زرع په ذریعه سره واضح دی. ^(۸) دا حدیث شریف د مزارعت
 اومساقاة دمجوزین مستدل دی او احنافو اونورو حضراتو دطرف نه ددی جوابات ابواب
 الحرث والمزارعة په شروع کښی تیر شوی.

قوله: (عامل خیبر) :- دلته مضاف محذوف دی یعنی اهل خیبر دی. قوله تعالى: ﴿وَاسْأَلِ
 الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَدِيقُونَ﴾ (یوسف: ۸۲) په شان دی. ^(۹)

۸- باب: إذا المرشطر السنين في المزارعة

که په مزارعت کښی د کالونو دمقدار شرط اونه کړی (نوخه حکم دی؟)
 دترجمه الباب مقصد اودفقهاؤ اختلاف :- امام بخاری رحمته الله فرمائی که چرې دمزارعت معامله
 اوکړې شی او هلته دمودی څه ذکر نه وی نه نفیا اونه اثباتاً نو آیا دامزارعت به صحیح شی؟

^(۱) کشف الباری: ۵۸/۳.

^(۲) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البيوت.

^(۳) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البيوت.

^(۴) کشف الباری: ۶۵۱/۴.

^(۵) کشف الباری: ۶۳۷/۱.

^(۶) النهاية: ۸۴۹/۲.

^(۷) اوزان شرعية ص: ۴۲.

^(۸) عمدة القاری: ۲۳۵/۱۲.

^(۹) عمدة القاری: ۲۳۵/۱۲.

داؤد ظاهری او امام احمد بن حنبل رحمهما الله دخپل مشهور قول مطابق فرمائی چه داسې کول جائز دی او په دې کښې هیڅ خرابې نشته. دهغوی په نیز مزارعة د عقود جائزه نه دې ترکومي پورې چه روان وی نورواندې وی او کله چه زړه غواړی نو ختم دې کړی. (۱) لیکن د جمهور فقهاؤ په نیزدا د عقود لارمه نه دی په دې کښې د میعاد تعیین ضروری دې او د هغه مودې پورې دا چلول لازمی دی امام مالک امام شافعی او امام ثوری رحمهم الله ددې قائل دی. (۲) حضرات

احناف فرمائی که میعاد بیان نه کړې شو نو د یو کره پس به معامله ختمه شی. (۳) اگرچه د قیاس تقاضا هم دغه ده چه دا صحیح نه دی ځکه چه دا د بعض خارج په بدله کښې په اجاره باندې اخستل دی او بیا مجهول میعاد سره اجاره صحیح نه وی لهذا دا هم جائز کیدې نه دی پکار لیکن استحساناً دخلقو د تعامل د وجې دا جائز گرځولې شوې ده او دا معامله به د پرمې کړ پورې وی. (۴)

ابو ثور رحمه الله فرمائی که میعاد مقرر نه کړې شو نو تر یو کال پورې به دا معامله روانه وی دې نه پس به ختمه شی. (۵)

په دوو تراجم کښې په فرق باندې تنبیه: امام بخاری رحمه الله خو یوه ترجمه دا منعقد کړې ده او یوه ترجمه ئی وړاندې منعقد کړې ده. باب اذا قال رب الارض اقرک ما اقرک الله ولم ید ذکر اجلا معلوما فهما علی تراضیها، په دې دواړو ترجمو کښې څه فرق دې؟

ددې جواب ادې چه امام بخاری رحمه الله خود دې ترجمې نه داخودل غواړی چه مزارعت من غیر ذکر الاجل جائز دې او په راتلونکې ترجمه کښې امام بخاری داخودل غواړی چه که په مزارعت خود اجل ذکر او کړې شی او هغه اجل غیر معلوم او مجهول وی نو په دې صورت کښې به مزارعت جائز وی. اقرک ما اقرک الله ترکومي چه الله تبارک و تعالی تا قایم ساتی مونږ به هم قایم یو. په دې کښې د اجل یعنی میعاد ذکر راغلو ولې ددې څه تحدید او تعیین اونه شو نو امام بخاری رحمه الله هلته ښائی که چرې مزارعة من غیر ذکر الاجل المعلوم وی نو هغه هم صحیح وی اودلته دا ښائی چه د مزارعة من غیر ذکر الاجل څه حکم دې. (۶)

(۱) المغنی: ۵/۵۶۸ کتاب المساقاة فصل المساقاة والمزارعة من القعود الجائزة نیل الاوطار: ۹/۶ کتاب المساقاة والمزارعة، عمدة القاری: ۱۶۸/۱۲.

(۲) حواله بالا.

(۳) بدائع الصنائع: ۵/۲۶۲ کتاب المزارعة باب ما يرجع إلى مدة المزارعة.

(۴) حواله بالا.

(۵) عمدة القاری: ۱۲/۲۳۱.

(۶) فتح الباری: ۵/۴۱ مع تفصیل.

احديث ۱۲۰۴ (۱) حَدَّثَنَا مُدَدٌ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ حَدَّثَنِي نَافِعٌ عَنْ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ عَامَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَيْبَرَ بِطَرِيقٍ مَا يُخْرِجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ.

ترجمه - حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما فرمائی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د خیبر یہودیانوسرہ پہ نیم پیداوار کہ ہفہ بہ میوہ وہ او کہ غلہ مزارعت او کرو

رجال الحديث

مسدد - دامسدد بن مسرہد رضی اللہ عنہ دی (۲)
 یحیی بن سعید - دا یحیی بن سعید القطان رضی اللہ عنہ دی (۳)
 عبید اللہ - دا عبید اللہ بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمری رضی اللہ عنہ دی (۴)
 نافع - دا نافع رضی اللہ عنہ مولی عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما دی (۵)
 ابن عمر - او د حضرت عبداللہ ابن عمر رضی اللہ عنہما تذکرہ ہم تیرہ شوی دہ (۶)
 د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت - د حدیث ترجمہ الباب سرہ مطابقت واضح دی خکہ چہ پہ دی کنبی دمیعاد مقررولو خہ قید نیشتہ علامہ قسطلانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ددی حدیث پہ یو طریق کنبی ہم د معلوم مودی خہ قید نہ دی وارد شوی (۷)

باب

د باب مقصد - دلته امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ د باب بغیر د ترجمہ ذکر کرې دی ددی تیر شوی باب سرہ د مناسبت بارہ کنبی حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ او علامہ عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ داد تیر باب د پارہ پہ منزله د فصل دی خکہ چہ کله د مزارعت دا شکل جائز دی چہ د زمکې والا بہ د زمکې د پیداوار نہ یو معین جزء د زارع نہ اخستی شی نوزمکہ د دراهم دنانیر اونقود پہ عوض کنبی پہ کرایہ ورکول بہ پہ طریقہ اولی جائزوی (۸)

(۱) وأخرجه مسلم في كتاب المساقاة باب المساقاة والمعاملة بجزء من الثمر والزروع رقم: ۱۵۵ والترمذي في باب ما ذكر في المزارعة رقم: ۱۳۸۳ والطحاوي في شرح معاني الآثار كتاب المزارعة والمساقاة رقم: ۵۵۰۶ وأبو داود في باب في المساقاة رقم: ۳۴۱۰ والدارمي في سننه في باب ان النبي صلى الله تعالى عليه وسلم عامل خيبر رقم: ۲۶۱۴ واحمد في مسنده: ۲۸۹/۸ رقم: ۴۶۶۳ و ۲۵۶/۸ رقم: ۴۷۳۲.

(۲) كشف الباری: ۲/۲، ۵۸۸/۴.

(۳) كشف الباری: ۲/۲.

(۴) كشف الباری كتاب الوضوء باب التبرز في البيوت.

(۵) كشف الباری: ۴/۵۱۱.

(۶) كشف الباری: ۱/۶۳۷.

(۷) إرشاد الساری: ۵/۳۱۵.

(۸) فتح الباری: ۵/۱۹ و عمدة القاری: ۱۲/۲۳۸ وإرشاد الساری: ۵/۳۱۵.

[حدیث ۲۲۰۵] (۱) حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ عَمْرُو قُلْتُ لِبَطَاوِيسَ لَوْ تَرَكْتَ الْمَخَازِرَةَ فَأَتَمُّهُمْ زَعْمُونَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى عَنْهُ. قَالَ أَيْ عَمْرُو، إِنِّي أُعْطِيهِمْ وَأُغْنِيهِمْ، وَإِنَّ أَعْلَمَهُمْ أَخْبَرَنِي - يَعْنِي ابْنَ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمْ يَنْهَ عَنْهُ، وَلَكِنْ قَالَ «أَنْ يَمْنَحَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ خَيْرَ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ عَلَيْهِ خَرْجًا مَعْلُومًا». [۲۲۱۷، ۲۴۹۱]

ترجمہ:- حضرت عمرو بن دینار رضی اللہ عنہ فرمائی کہ ما طاؤس رضی اللہ عنہ تہ اووئیل تہ زمکہ پہ تقسیم ورکول پربربدہ (نوبہتردہ) خکہ چہ خلق وائی حضور پاک د تقسیم نہ منع فرمائیلی. طاؤس رضی اللہ عنہ اووئیل ای عمرو! زہ خلقو تہ زمکہ ورکوم اوہغوی سرہ امداد کوم او پہ صحابہ کرامو کنبی چہ لوئی عالمان وو یعنی حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما وئیلی ووجہ حضور پاک د تقسیم نہ منع نہ دہ فرمائیلی البتہ دائی فرمائیلی چہ پہ تاسو کنبی خوک خیل رور تہ مفت زمکہ ورکری نودا دہغی نہ بہتردہ چہ دہغی محصول واخلی.

رجال الحديث

- ① علی بن عبد اللہ:- داعلی بن عبد اللہ بن جعفر ابن المدینی رضی اللہ عنہ دی. (۲)
- ② سفیان:- داسفیان بن عیینہ رضی اللہ عنہ دی. (۳)
- ③ عمرو:- دا عمرو بن دینار مکی رضی اللہ عنہ دی. (۴)
- ④ طاؤس:- دا طاؤس بن کیسان بن الیمان الجندی الحمیری رضی اللہ عنہ دی. (۵)
- ⑤ ابن عباس:- او حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما تہ کرہ ہم تیرہ شوې دہ. (۶)

(۱) وأخرجه الامام مسلم رحمه الله تعالى في صحيحه في كتاب البيوع باب الارض تمنح رقم: ۱۵۱ والامام أبو جعفر الحطاوي رحمه الله تعالى في شرح معاني الآثار في كتاب المزارعة والمساقاة رقم: ۵۹۳۸ وأبو عوانة في مسنده: ۳/۳۲۷ باب ذكر الاخبار المسحة مؤاجرة الارض البيضاء بالذهب والفضة الخ رقم: ۵۱۷۶ والبيهقي رحمه الله تعالى في سننه الكبرى في كتاب المزارعة باب من أباح المزاراة بجزء رقم: ۱۲۷۳ والبلغوي رحمه الله تعالى في شرح السنة: ۸/۲۵۶ رقم: ۲۱۸۰ وأبوداؤد في سننه في كتاب البيوع باب في المزاراة رقم: ۳۳۸۹ والترمذي رحمه الله تعالى في جامعه في كتاب الاحكام من رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم باب من المزاراة رقم: ۱۳۸۵ والنسائي رحمه الله تعالى في سننه في كتاب الايمان والنذور باب ذكر الاجارات المختلفة في النهي عن كراه الارض رقم: ۳۸۷۳ وابن ماجه رحمه الله تعالى في سننه في كتاب الاحكام باب الرخصة في كراه الارض البيضاء رقم: ۳۴۵۶.

(۲) كشف الباری: ۱/۲۹۷.

(۳) كشف الباری: ۳/۱۰۲/۲۳۸.

(۴) كشف الباری: ۴/۳۰۹.

(۵) كشف الباری كتاب الوضوء باب من لم ير الوضوء إلا من المخرجين الخ..

(۶) كشف الباری: ۱/۴۳۵، ۲/۲۰۵.

حل لغات المخابرة: بعض حضرات فرمائی چه دا ذخیرنه ماخوذ دې څکه چه حضور پاک دخیبروالا سره د مزارعت معامله کړې وه په دې وجه مزارعت ته مخابرة او وئیلې شو^(۱) او بعض حضرات فرمائی چه دا د خبار یعنی نرمه زمکې نه ماخوذ دې چونکه د مزارعت د معاملې تعلق زمکې سره دې په دې وجه دې ته مخابرة وئیلې شوی دی^(۲) مزارعة او مخابرة کښې فرق: د بعض خلقو رائي ده چه په دې دواړو کښې هېڅ فرق نشته خو بعض حضرات وائي چه په مزارعت کښې تخم د مالک د طرف نه وی او مخابرة کښې تخم د عامل اوزمیندار د طرف نه وی^(۳).

د فقهاؤ د اختلاف بیان: اوس چه دا دواړه صورتونه جائز دی که نه یا یو جائز دي اوبل ناجائز. امام احمد بن حنبل رحمته الله فرمائی چه دواړه جائز دي یعنی که تخم د زمکې د مالک د طرف نه وي نو هم جائز دی څکه چه دا یو داسې عقد دی چه عامل او مالک د زمکې دواړه د دې نماء یعنی د دې پیداوار کښې شریک دی. لهذا ضروری دی چه هغه د دې دواړو نه د یوکس د طرف نه وی لکه چه عقد مساقاة او عقد مضاربت کښې کیږي. او هم دغه مسلك د امام شافعی ابن سیرین رحمته الله او اسحاق رحمته الله دي^(۴).

او که چرې تخم د عامل د طرف نه وی نو هم جائز دی څکه چه حضور پاک د خیبر والا ته زمکه په دې توگه ورکړې وه. نو لکه چه حضور پاک زمکه د زمیندار د پاره ورکړې وه بغیر د هغې د تفصیل چه تخم به څوک اچوی. نو اوس چه عامل یا رب الارض کوم هم تخم و اچوی نو جائزه وی. او هم دغه مسلك د امام ابویوسف رحمته الله او د محدثینو د یو جماعت دي^(۵). او بعض حضرات فرمائی چه نه مخابرة جائزه اونه مزارعة اوس سوال دادي چه په کومو آثارو کښې د تقسیم ذکر راغلې دي او د مزارعت جواز معلومېږي نو د هغې محمل به څه وی؟

نودې جوابات د ابواب الحرث والمزارعة په شروع کښې تیر شوی. البته د شوافع په نیز چونکه مساقاة جائز دي او د دې په ضمن کښې مزارعت هم جائز دي نو هغوی دا روایات په مساقاة باندې محمول کوي. البته په شوافع کښې امام نووی رحمته الله رائي داده چه مزارعت او مساقاة مستقلاً دواړه جائز دي^(۶).

(۱) النهاية: ۱/۴۶۶.

(۲) حواله بالا.

(۳) عمدة القاری: ۱۲/۲۳۹.

(۴) المغنی لابن قدامة: ۵/۲۴۴.

(۵) المغنی لابن قدامة: ۵/۲۴۵.

(۶) الصحيح لمسلم مع شرحه الكامل للنووی: ۲/۱۴۰ قدیمی.

د گرانو طالبانو د نورې فاندې د پاره او د آسانۍ د پاره د عقد مزارعت مختلف صورتونو کښې د احنافو مذهب (مفتی به) تفصیل درج کولې شي. مزارعت په بنیادی توگه باندې په څلورو عناصرو باندې مشتمل دي: ① زمکه ② تخم ③ د کرا له که مشین وی او که ځناور ④ د تقسیم کونکي عمل. د دې څلورو وارو په لحاظ د مزارعت مختلف صورتونه وی. ... ابقیه حاشیه بر صفحه آئنده...

دامام بیهقی رحمته په شان امام نووی رحمته هم په ډیرو مسائلو کښې دامام شافعی رحمته مخالفت کوی. د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: دا باب چونکه دباب سابق دپاره په منزله د فصل دې نوحیث باب سابق سره مطابقت قوله: (خیرله من ان یاخذ علیه خرچا معلوماً) نه ښکاره دې دغه شان په هغه باب یکښې د عامل دپاره یوه معلومه حصه متعین کولوتد کړه وه اودلته دې چه که دزمکې مالک پیداوارد عامل دپاره پرېږدی نو دا دهغه په حق کښې ډیره بهتره ده. (۱)

۹- باب: المزارعة مع اليهود

يهوديانوسره مزارعة معامله كول

دترجمة الباب مقصد: دلته امام بخاری رحمته دا ښائی چه که چرې يهوديانوسره يا نورو ذميانوسره هم د مزارعت معامله اوکړې شي نو جائز دی. په دې معامله کښې اتحادملل ضروري نه دې چه مسلمان دې مسلمان سره د مزارعت معامله کوی. (۲)

...بقیه از صفحه گذشته| په کوم کښې چه بعض جائز دی او بعض ناجائز. صاحب بدائع الصنائع دعلامه کاسانی رحمته دا صورتونه په تفصیل سره بیان کړې دی. دا صورتونه مختصراً د ذیل جدول کښې ټیټان کړې شوی دی:

نمبر شمار	دزمکې دمالک د طرف نه	د تقسیم کونکې طرف نه	حکم
۱	زمکه، تخم، دکرآله	عمل	جائز دی
۲	زمکه	دکرآله تخم عمل	جائز دی
۳	زمکه تخم	عمل دکرآله	جائز دی
۴	زمکه دکرآله	تخم عمل	په ظاهر روایت کښې ناجائز دی اود امام ابویوسف رحمته په نیز جائز دی
۵	زمکه عمل	تخم دکرآله	په ظاهر روایت کښې ناجائز دی اود امام ابویوسف رحمته په نیز جائز دی
۶	زمکه عمل دکرآله	تخم	په ظاهر روایت کښې ناجائز دی اود امام ابویوسف رحمته په نیز جائز دی

د تفصیل دپاره اوگورنی بدائع الصنائع: ۲۷۱/۸، ۲۷۲ القاموس الفقهي: ۵/۸۴

(۱) عمدة القاری: ۲۳۸/۱۲.

(۲) إرشاد الساری: ۳۱۷/۵.

احديث ١٢٢٠٦ (١) حَدَّثَنَا ابْنُ مِقَاتٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَعْطَى خَيْبَرَ الْيَهُودَ عَلَى أَنْ يَعْمَلُوهَا وَيَزْرَعُوهَا، وَهُمْ شَطْرُ مَا خَرَجَ مِنْهَا. ار. ١٢١٦٥

ترجمه :- دحضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما روایت دی ہے حضور پاک د خيبر زمکہ، يهوديانوتہ حوالہ کرہ ہے دي شرط ہے ہلتہ زمکہ اپونی اوکر کوئی اوچہ کوم پید اواری دہغی نیم اخلنی

رجال الحديث

ابن مقاتل :- دا محمد بن مقاتل مزوزی بغدادی ابو الحسن رضی اللہ عنہ دی. (١)
عبدالله :- دا عبداللہ بن مبارک رضی اللہ عنہ دی. (٢)

عبيدالله :- دا عبيدالله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن خطاب العمری رضی اللہ عنہ دی. (٣)
نافع :- دا نافع مولى عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما دی. (٤)
ابن عمر :- حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما احوال ہم تیرشوی دی. (٥)
دحديث ترجمة الباب سره مناسبت :- دحديث ترجمة الباب سره مناسبت بنکاره دي.

١٠ - باب: ما يكره من الشروط في المزارعة

په مزارعت کښي کوم شرطونه لږول مکروه دي.

دترجمة الباب مقصد :- امام بخاری رضی اللہ عنہ په دي ترجمة الباب سره داخودل غواړي چه دحضرت رافع رضی اللہ عنہ وغيره په روایت کښي چه د کوم مزارعت نه منع کړي شوي ده هغه يومخصوص صورت وو او په هغې کښي به مخاطره وه. داسې چه عقده په داسې شرط باندې مشتمل وه. په کوم کښي چه به جهالت وو او هغه به مودی الی الغرر وو. په دي وجه هغه ناجائز او گرځولي

(١) وأخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضاً في باب المزارعة بالشرط ونحوه رقم: ٢٣٢٨ وباب إذا لم يشترط السنين في المزارعة رقم: ٢٣٢٩ وفي الإجارة باب إستاجر أرضاً فمات أحدهما رقم: ٢٢٨٥ وفي الشركة باب مشاركة الذي والمشركين في المزارعة رقم: ٢٤٩٩ وفي الشروط في المعاملة رقم: ٢٨٢٠ وأخرجه مسلم في كتاب المساقاة والمزارعة رقم: ٣٩٣٦، ٣٩٣٧ وأبو داود رحمه الله تعالى في البيوع رقم: ٣٤٠٨، ٣٤٠٩ والترمذي رحمه الله تعالى في الأحكام باب ما ذكر في المزارعة رقم: ١٣٨٣ والنسائي في المزارعة باب اختلاف الألفاظ الماثورة في المزارعة رقم: ٩٣٩

(٢) كشف الباري: ٢٠٦/٣.

(٣) كشف الباري: ٤٦٢/١.

(٤) كشف الباري كتاب الوضوء باب التبرز في البيوت.

(٥) كشف الباري: ٤٥١/٤.

(٦) كشف الباري: ٤٣٧/١.

شو د مزارعت هر صورت ناجائز نه دې. (۱)

احديث ۲۲۰۷ (۲) حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ يَحْيَى سَمِعَ حَنْظَلَةَ الزَّرْقِيَّ عَنْ رَافِعٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنَّا أَكْثَرُ أَهْلِ الْمَدِينَةِ حَقْلًا، وَكَانَ أَحَدُنَا يُكْرِي أَرْضَهُ، فَيَقُولُ هَذِهِ الْقِطْعَةُ لِي وَهَذِهِ لَكَ، فَرَبَّمَا أَخْرَجَتْ ذِيهِ وَلَمْ تُخْرِجْ ذِيهِ، فَتَهَا هُمُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [ر: ۲۲۰۲]

ترجمه:- حضرت رافع بن خديج رضي الله عنه فرمائی چہ مونږ ټولوبه دمدينې والا نه ډيره زمينداري کوله او په مونږ کښې به چا خپله زمکه په کرايه ورکوله او وئيل به ئي چہ د زمکې دا حصه به زه اخلم اودابه ته اخلي. بيا به کله داسې کيدله چہ په هغه حصه کښې به پيداوار وو او په هغه حصه کښې به پيداوار نه وو په دې وجه حضور پاک صلی الله علیه و آله د دې نه منع او فرمائيله.

رجال الحديث

صدقة بن الفضل:- د اصدقة بن الفضل، ابو الفضل مروزی رحمته الله دې. (۳)

ابن عيينه:- دا سفيان ابن عيينه رحمته الله دې. (۴)

يحيى:- دا يحيى بن سعيد انصاري رحمته الله دې. (۵)

حَنْظَلَةُ:- دا حَنْظَلَةُ بْنُ قَيْسٍ الزَّرْقِيُّ رحمته الله دې. د دوى تفصيلي احوال باب قطع الشجر والنخل الخ نه پس والاباب (بدون الترجمة) کښې تير شوى دى.

رافع:- دا رافع بن خديج رحمته الله دې. (۶)

حل لغات:- **حقلا**: اى الارم فصل، ذکر قابله زمکه، کولاؤ ميدان جمع حقول راخى. د باب ضرب نه مستعمل دې په معنى ذکر، زمينداري کول او هم د دې نه محاقلة ده. (۷)

(۱) فتح الباری: ۱۹/۵.

(۲) وأخرجه مسلم في البيوع باب كراء الارض بالذهب الورق رقم: ۴۰۳۵ وأبو عوانة في مستخرجه باب ذكر الاخبار المبيحة مؤاجرة الارض البيضاء بالذهب والفضة رقم: ۴۰۲۴، ۴۲۰۶ والبيهقي رحمه الله تعالى في سننه الكبرى كتاب المزارعة باب بيان المنهى عنه وأنه مقصور على كراء الارض الخ رقم: ۱۱۵۰۲ والطحاوي في شرح معاني الآثار كتاب المزارعة والمساقاة رقم: ۵۹۳۵.

(۳) كشف الباری كتاب السلم باب السلم في وزن معلوم.

(۴) كشف الباری: ۱/۲۳۸، ۳/۱۰۲.

(۵) كشف الباری: ۱/۲۳۸، ۲/۳۲۱.

(۶) كشف الباری كتاب مواقيت الصلاة باب وقت المغرب.

(۷) النهاية لابن التير رحمه الله تعالى: ۱/۴۰۷.

د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت: - د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت قوله: (فيقول: هذه القطعة لي وهذه لك) سره واضح دي دا يقينا داسې شرط دي چه مفضي الى النزاع دي.^(۱)

۱۱- باب: اِذَا زَرَعَ بِمَالٍ قَوْمٍ بغير اذنهم،

وكان في ذلك صلاح لهم

که د یو قوم مال بغيره تپوي نه په زمينداري کښې اولگولي

شي او په هغې کښې د دغه قوم فلاح اوفائده وي

د ترجمه الباب مقصد:-

د علامه ابن المنير المالکي رحمته الله قول: علامه ابن منير رحمته الله فرمائي چه د امام بخاري رحمته الله مقصود د دې ترجمه الباب نه دادي که يوسري د چا مال يا غله وغيره د دې دپاره کړي چه ضايع نه شي نو د دې کرکونکي والا د نيت د اخلاص د وجې به په ده باندې گناه نه راځي او د هغه دا کرل به جائز گرځولې شي. اوس پاتې شوه دا خبره چه په ده به ضمان راځي که نه نو ابن منير رحمته الله فرمائي چه سره د ده د نيك نيتي د بل غله بغيره اجازت نه کرل رافع للضمان به نه وي بلکه په ده به ضمان راځي.^(۲)

مگر په دې کښې اشکل دادي چه امام بخاري رحمته الله هم د دې دريو حضراتو حديث دلته نقل کړې دي چه غار کښې بند شوي وو اوبيا د خپل نيك اعمالو واسطه ورکولو سره د الله تعالي نه دعا کړې وه. دلته بغيره اجازت نه کرکونکي باندې د ضمان هيڅ تذکره نشته په دې وجه د ابن منير رحمته الله دا بيان مشکوک کيږي.

د حافظ ابن حجر رحمته الله قول:- حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائي امام بخاري رحمته الله په دې ترجمه الباب سره دا خودل غواړي که يوسري د چا غله بغيره اجازت نه د اصلاح په نيت او کرله نو هغه به د

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۲۴۰.

د مزارعت د بعض مزید شروط فاسده بیان: ① هر هغه شرط کوم چه شیوع ختم کړي مفسد مزارعت به وي. مثلاً تخم والا او ونیل چه زه به په رومبي پیداوار کښې د خپل تخم په اندازه باندې اخلم اوباقی پیداوار به په دواړو کښې برابر تقسیميږي نو دا شرط مفسد مزارعت دي. ځکه چه که پیداوار د تخم نه زیات اوشو نو د تخم په اندازه شرکت ختم شو چه مفسد دي او که چرې د تخم نه زیات پیداوار اونه شي نو شرکت به بالکل ختم شي اود اهرم مفسد مزارعت دي. (البداية مع شرحه البنایة: ۱۱/۴۹۰) ② دغه شان که چرې دا شرط اولگولي شي چه یوته به غله اوبل ته به بوس ملاوېږي نو په دې صورت کښې هم شرکت ثابت نه دي لهذا مزارعت فاسد دي. (حواله بالا) ③ دغه شان که دواړو دا شرط اوکړو چه بوس به نیم نیم او غله به په دې دوو کښې د یو وی نو دا شرط هم فاسد دي او عقد مزارعت به فاسد کړي ځکه چه اصل مقصود خو غله ده نه چه بوس او په صورت مذکوره کښې په غله کښې شرکت ثابت نه دي (حواله بالا).

(۲) المتواری ص: ۲۶۱.

چاوی ددی زمیندارنی نه حاصلیدونکی دغه غله د زارع وی یاچه کوم مالک وو دهغه به وی (۱)

د فقهاؤ د اختلاف بیان په دې مذکوره مسئله کښې د فقهاؤ اختلاف دې د کوم تفصیل چه کتاب الاجارة، باب من استاجر اجد افتك اجرة فعل فيه المستاجر فرد الخ کښې تیر شوی.

احديث ۲۲۰۸ (۲) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ حَدَّثَنَا أَبُو صَمْرَةَ حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «بَيْنَمَا ثَلَاثَةٌ تَقْرِمُ مَشُونَ أَخَذَهُمُ الْمَطَرُ، فَأَوَّأُوا إِلَى غَارٍ فِي جَبَلٍ، فَامْتَحَطَّتْ عَلَى قِمِّ غَارِهِمْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ فَانْطَبَقَتْ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ انْظُرُوا أَعْمَالًا عَمِلْتُمُوهَا صَالِحَةً لِلَّهِ فَأَدْعُوا اللَّهَ بِهَا لَعَلَّهُ يَفْرَجَهَا عَنْكُمْ. قَالَ أَحَدُهُمُ اللَّهُمَّ إِنَّهُ كَانَ لِي وَالِدَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ، وَلِي صَبِيَّةٌ صِغَارٌ كُنْتُ أُرْعَى عَلَيْهِمْ، فَإِذَا رَحْتُ عَلَيْهِمْ حَلَبْتُ، فَبَدَأْتُ بِوَالِدَيَّ أُسْقِيهِمَا قَبْلَ بَنِي، وَإِنِّي اسْتَخَرْتُ ذَاتَ يَوْمٍ فَلَمْ آتِ حَتَّى أُمْسَيْتُ، فَوَجَدْتُهُمَا نَامَا، فَحَلَبْتُ كَمَا كُنْتُ أُحَلِبُ، فَقُمْتُ عِنْدَ رُءُوسِهِمَا، أَكْرَهُ أَنْ أُوقِظَهُمَا، وَأَكْرَهُ أَنْ أُسْقِيَ الصَّبِيَّةَ، وَالصَّبِيَّةُ يَتَضَاعُونَ عِنْدَ قَدَمِي، حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ، فَإِنْ كُنْتُ تَعْلَمُ أُنِّي فَعَلْتُهُ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأَفْرَجْ لَنَا فَرَجَهُ نَرَى مِنْهَا السَّمَاءَ. فَفَرَجَ اللَّهُ فَرَأَوْا السَّمَاءَ. وَقَالَ الْآخَرُ اللَّهُمَّ إِنَّمَا كَانَتْ لِي بِنْتُ عَمٍّ أَحْبَبْتُهَا كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءَ، فَطَلَبْتُ مِنْهَا فَأَبَتْ حَتَّى أَتَيْتَهَا بِمِائَةِ دِينَارٍ، فَبَغِيْتُ حَتَّى جَمَعْتُهَا، فَلَمَّا وَقَعْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَالَتْ يَا عَبْدَ اللَّهِ اتَّقِ اللَّهَ، وَلَا تَفْتَحِ الْخَاتَمَ الْأَيْحَقِّيهِ، فَقُمْتُ، فَإِنْ كُنْتُ تَعْلَمُ أُنِّي فَعَلْتُهُ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأَفْرَجْ عَنَّا فَرَجَهُ. فَفَرَجَ. وَقَالَ الثَّالِثُ اللَّهُمَّ إِنِّي اسْتَاجَرْتُ أُجِيرًا يَفْرَقُ أُرْزِي، فَلَمَّا قَضَى عَمَلَهُ قَالَ أُعْطِنِي حَقِّي. فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ، فَرَغِبَ عَنْهُ، فَلَمْ أَزَلْ أَزْرَعُهُ حَتَّى جَمَعْتُ مِنْهُ بَقَرًا وَدَاْعِيهَا فَجَاءَنِي فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ. فَقُلْتُ أَذْهَبُ إِلَى ذَلِكَ الْبَقَرِ وَرَعَاتِهَا فَنُحْدُ. فَقَالَ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تَسْتَهْزِئْ بِي فَقُلْتُ إِنِّي لَا أَسْتَهْزِئُ بِكَ فَنُحْدُ. فَأَخَذَهُ، فَإِنْ كُنْتُ تَعْلَمُ أُنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأَفْرَجْ مَا بَقِيَ، فَفَرَجَ اللَّهُ».

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَقَالَ ابْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ فَسَعَيْتُ. (ار: ۲۱۰۲)

ترجمه: حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما د رسول اللہ ﷺ ارشاد نقل کوی چه یوخل دری کسان په سفر

(۱) فتح الباری: ۵/۲۰.

(۲) وأخرجه البخاری أيضاً فی باب إذا اشترى شيئاً لغيره بغير إذنه فرض رقم: ۲۱۰۲ وفی باب إجابة دعاء من بروالديه رقم: ۵۵۱۷ وأخرجه مسلم فی کتاب الذکر والدعاء التوبة والا ستغفار باب قصة اصحاب الغار رقم: ۲۷۴۳ وأبو عوانة فی مسنده باب ذكر الخبر الدال على الاباحة لتولى الخ رقم: ۵۵۴۹ ويزار فی مسنده: ۲/۲۳۹ رقم: ۵۶۷۱ والبيهقي رحمه الله تعالى فی شعب الايمان فی الوالدين رقم: ۷۴۶۸

روان وو باران هغوی راگیر کړل نو هغوی د یوغر په ډډه کښې ورننوتل. دهغوی داخلیدوسره یولونی کانړې دغرنه راوخوښیدو او د غار غله ئی بنده کړه. هغوی یوبل ته اووئیل چه خپل خپل نیک اعمال یاد کړنی چه تاسو دالله تعالی د پاره کړی وی اودالله تعالی نه دهغې په ذریعه دعاو کړنی کیدې شی چه الله تعالی دا آفت تاسو نه اخواکړی.

په دوی کښې یواوئیل زما مورپلار بوډاگان وو اوزما بچی هم واپره واپره وو. ما دهغوی د پاره خاړوی خړول کله چه به ما بنام کورته راتلم نو پښې به مې لشل اودخپلو بچونه وړاندې به مې مور پلارته ورکول. یوه ورځ په ما ناوخته شو زه دښپې کورته رانغلم کله چه راغلم اومې کتل چه مور پلار مې اوده دی. ما پښې اولشل لکه څنگه چه به مې لشل او پښې په لاس دهغوی سر ته ولاړ ووم. ما هغوی راپاسول خوښ نه کړل او اول مې په خپلو بچویاندې څکل هم مناسب نه گنړل. هغوی زما خپو کښې شور کولو ترسحرپورې هم دغه حال وو. یا الله تاته پته ده چه دا کار ما ستاد رضا دپاره کړې وی نو دا کانړې لږ شان اخواکړې چه مونږ آسمان اولیدې شو هغه کانړې لږ شان اخوا شو اوهغوی ته آسمان ښکاره شو.

هغه بل کس اووئیل یا الله زما یوه دتره لور وه هغې سره ما ډیر محبت کولو لکه څومره چه دسړو ښخوسره وی. ما دهغې نه (دخراب کار) مطالبه اوکړه هغې اونه منل تردې چه ماهغې ته سل دیناره ورکول. ما دهغې فکر کولو اوسل دیناره مې راجمع کړل. کله چه زه (دخراب کار دپاره) دهغې دڅپو په مینځ کښې کیناستم نو هغې اووئیل ای دالله بنده دالله تعالی نه اوویریرېه اوزما پیغلتنوب ناحقه مه ضایع کوه زه (اوویریدم) پاسیدم تاته پته ده چه دغه کار ما ستاد رضا دپاره اوکړو نوته دا کانړې لږ شان نور هم اخواکړه نو هغه نور هم اخواشو.

دریم اووئیل یا الله ما یوسړې په مزدورنی ساتلې وود یو فرق اوریزو په بدله کښې. کله چه هغه خپل کار ختم کړو مزدوری اوغوښتله ما ورکوله نو هغه وانخستله. ما په هغې زمینداری اوکړه او په هغې مې غواگانې غویان او خرونکی راجمع کړل بیا هغه مزدور راغلو وئی وئیل دالله تعالی نه اوویریرېه ماوئیل چه ورڅه دغه غواگانې غویان او خرونکی ټول ستا دی اوپه هغه وئیل دالله تعالی نه اوویریرېه ماسره ټوکې مه کوه ما اووئیل زه تاسره ټوکې نه کوم دغه ټول واخله هغه واخستل. تاته پته ده چه ما دا کار ستاد رضا دپاره کړې دې نودا باقی کانړې هم اخواکړه نوالله تعالی هغه اخواکړو.

امام بخاری رحمه الله فرمائی چه عقبه رحمه الله نه د نافع رحمه الله نه (په ځائی د فقهیئت) فسعیئت روایت کړې دې.

رجال الحديث

ابراهيم بن منذر:- دا ابراهيم بن منذر حماسي رحمه الله دې. (۱)

ابوضموة:- دا انس بن عياض ليشي رحمه الله دې. (۲)

موسى بن عقبه:- داموسى بن عقبه اسدى مدنى رحمه الله دې. (۳)

(۱) کشف الباری: ۵۸/۳.

(۲) کشف الباری کتاب الوضوء باب التبرز فی البیوت.

(۳) کشف الباری کتاب الوضوء باب إسباغ الوضوء.

نافع: - انا نافع بن مولى عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہما (۱)
 عبدالله بن عمر: - او حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما احوال هم تیرشوی دی (۲)
 حل لغات: - فوق: دمدینې منورې د معروف اندازې نوم وو ددې جمع افراق راخی (۳) بعض
 حضرات فرمائی چه یو فرق د ۳۶ رطل وی (۴) او بعض حضراتوپه نیزددریو صاع برابردي (۵)
 او علامه قتبی رحمۃ اللہ علیہ او علامه قسطلانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه یو فرق هغه مکیال دي چه په کوم چه ۱۶
 رطل راخانی شی (۶)

اؤز: اوریشې (دهمزه او راء په ضمه سره) او یولغت ژر د راء په ضمه سره بغیر دهمزه نه دي.
 دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت: - دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت په دي توگه باندې دي
 چه مستاجر داجیر د پاره یواجر متعین کړې وو خوچه کله اجیر اعراض اوکړو نو
 مستاجر د هغه په اجرت کښې داسې تصرف اوکړو چه داجیر په فلاح او صلاح باندې مشتمل
 وو نوکه د هغه تصرف کول ناجائزوي نودابه معصیت شمیرلې شو او هغه مستاجر به د دغه
 عمل په توگه وسیله دالله تعالی په مخکښې نه پیش کوله (۷)

قوله: (بفرق ارز) باندې یواشکال اودهغې جواب: - دلته یواشکال دا پیداکیږي چه حدیث
 باب کښې فرق ارز ذکر دي. او په کتاب البیوع باب اذا اشترى شیئاً لغيره بغیر اذنه فرض کښې کوم
 روایت تیرشوي دي په هغې کښې فرق ذرة ذکر دي.

جواب: - په دي دواړو روایتونو کښې د تطبیق وجه داده چه اجرت په دغه دواړو صنفونو باندې
 مشتمل وو. (۸) یا دوه اجیران وو د یواجر په ارز باندې مشتمل وو او د دویم په ذرة باندې (۹)
 یا خو ارز او ذرة دواړه د غلې اقسام متقاربه نه دی لهذا د یو په بل باندې اطلاق اوکړي
 شو. (۱۰)

(۱) کشف الباری: ۴/۶۵۱.

(۲) کشف الباری: ۱/۶۳۷.

(۳) طلبه الطلبة للنسفی ص: ۹۶، عمدة القاری: ۱۲/۲۴۲.

(۴) حواله بالا.

(۵) إرشاد الساری: ۵/۳۲۰.

(۶) طلبه الطلبة للنسفی ص: ۹۶، عمدة القاری: ۱۲/۳۲۰.

(۷) طلبه الطلبة للنسفی ص: ۲۱۸.

(۸) عمدة القاری: ۱۲/۲۴۲.

(۹) حواله بالا.

(۱۰) فتح الباری: ۵/۲۰.

قوله: (قال ابو عبد الله الخ) . داسماعیل بن عقیبة رضی اللہ عنہ دا تعلیق امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ کتاب الادب باب اجارة دعاء من بروالديه کنبی موصولاً ذکر کړې دې. (۱)
د دې حدیث په فوائد باندې تفصیلی بحث کتاب الاجارة باب من استاجر اجيراً فترك أجره فعمل فيه المستاجر فلاد الخ کنبی تیر شوی دې.

۱۲- باب: أوقاف أصحاب النبي ﷺ، وأرض الخراج،

ومزارعتهم ومعاملتهم

وَقَالَ النَّبِيُّ لِعُمَرَ: (تَصَدَّقْ بِأَصْلِهِ لَا بَيَّاعاً، وَلَكِنْ يَنْفَقُ ثَمَرُهُ) فَتَصَدَّقَ بِهِ ار ۱۲۶۱۳
د صحابه کرام رضی اللہ عنہم اوقاف او خراج زمکې اود هغې د مزارعت او معاملاتو بیان او حضور پاک حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته فرمایلي وو چه اصل زمکه وقف کړه چه دا څوک خرڅه نه کړې شی البته د دې میوې دې خوری حضرت عمر رضی اللہ عنہ هم داسې او کړه.
د ترجمه الباب مقصد: په دې ترجمه الباب سره دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ مقصد دادې چه څنگه املاک خاصه په مزارعت باندې ورکولې شی دغه شان وقف شوې زمکې او د خراج زمکې هم په مزارعت ورکولې شی (۲)
او مؤلف رحمۃ اللہ علیہ د اوقاف اصحاب نبی ﷺ تصریح ځکه کړې ده چه د ټولونه وړاندې حضرات صحابه کرام رضی اللہ عنہم وقف کړې وو یعنی حضرت عمر رضی اللہ عنہ وقف کړې وو نوچه کوم حکم د هغوی د وقف دې هم هغه حکم د ټولو صحابه کرامو رضی اللہ عنہم د اوقاف دې (۳)
امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ د اوقاف د زمکې مزارعت مسئله د حضرت عمر رضی اللہ عنہ متعلقه روایت سره ثابته کړې ده او د خراج زمکه په مزارعت باندې ورکولو مسئله قوله: (لولا آخر المسلمين ما فتحت قرية الخ) سره ثابته کړې ده. (۴)

رسول الله ﷺ حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته او فرمایلي تصدق باصله لا بياع مطلب دادې چه ته دغه زمکه صدقه کړه یعنی وقف نی کړه بيا به دا خرڅولې نه شی اود دې میوې به خرچ کولې شی لیکن د اول نه تر آخره پورې په دې کنبې دا تصریح نشته چه کر به وقف کونکې کوی یا په بل باندې به کولې شی لهذا د دې په عموم کنبې هغه صورت هم داخل دې چه کله واقف پخپله کړ او کړی او هغه صورت هم داخل دې چه په بل باندې کړ او کړی شی

(۱) إرشاد الساری: ۳۲۱/۵.

(۲) عمدة القاری: ۲۴۳/۱۲.

(۳) حواله بالا.

(۴) عمدة القاری: ۲۴۳/۱۲ فتح الباری: ۲۱/۵.

قوله: (وقال النبی صلی الله تعالی علیه وسلم لعمر رضی الله تعالی عنه: تصدق بأصله لا یباع ولكن ینفق ثمره فتصدق به) - دا تعلیق امام بخاری رحمہ اللہ

کتاب الوصایا باب قول الله تعالی ﴿وَابْتُلُوا الْيَتَامَى﴾ (النساء: ۶) کنبی موصولاً ذکر کړې دي. ^(۱)

احديث ۱۲۲۰۹ (۱) حَدَّثَنَا صَدَقَةُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ عَنْ مَالِكٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قَالَ عُمَرُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - لَوْلَا آخِرُ الْمُسْلِمِينَ مَا فَتَحْتُ قَرْيَةً إِلَّا قَسَمْتُهَا بَيْنَ أَهْلِهَا كَمَا قَسَمَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَيْبَرَ. [۲۹۵۷، ۳۹۹۴، ۳۹۹۵]

ترجمه: - حضرت عمر رضی اللہ عنہ فرمائی کہ ماته دآخرې زمانې ددې مسلمانانو خیال نه وو نوچه کوم کلي مې هم فتح کولو هغه به مې په فتح کونکو کنبي تقسیم کولو لکه چه حضور پاک خیر تقسیم کړې وو.

رجال الحديث

صدقة: - دا صدقه بن فضل مروزی رحمہ اللہ دي. ^(۲)

عبدالرحمن: - دا عبدالرحمن بن مهدی بن حسان، ابوسعید ازدی بصری رحمہ اللہ دي. ^(۳)
مالک: - دا معروف امام مالک بن بن انس بن مالک بن ابی عامر، ابو عبد الله مدنی رحمہ اللہ دي. ^(۴)
زید بن اسلم: - دا زید بن اسلم قرشی مدنی رحمہ اللہ دي. ^(۵)

عن أبيه: - دا اسلم عدوی مولى عمر بن خطاب رحمہ اللہ دي. ^(۶)
عمر رضی اللہ عنہ: - دا حضرت عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ دي. ددوی تذکره وړاندې تیره شوي ده. ^(۷)
دحديث ترجمة الباب سره مطابقت: - علامه عینی رحمہ اللہ فرمائی دحديث ترجمة الباب سره مناسبت داسي دي چه حضرت عمر رضی اللہ عنہ فتح شوي زمکې نه وې تقسیم کړې بلکه هلته

^(۱) حواله بالا.

^(۲) أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أيضاً فی کتاب الجهاد باب الغنیمة لمن شهد الواقعة رقم: ۳۱۲۵ وفي باب غزوة خیبر رقم: ۴۲۳۶ وأخرجه أبو داود فی سننه فی کتاب الجهاد باب ما جاء فی حکم أرض خیبر رقم: ۳۰۲۲ والامام أحمد فی مسنده: ۴۰/۱ فی من دعمر بن خطاب رضی الله تعالی عنه رقم: ۲۸۴ والبيهقی فی معرفة السنن والآثار: ۲۳۹/۹ رقم: ۴۲۲۳.

^(۳) کشف الباری کتاب السلم باب السلم فی وزن معلوم.

^(۴) کشف الباری کتاب الصلاة بب فضل استقیال القبلة يستقبل باطراف رجله الخ.

^(۵) کشف الباری: ۲۹۰/۱، ۸۰/۲.

^(۶) کشف الباری: ۲۰۳/۲.

^(۷) کشف الباری کتاب الزکاة باب هل يشتري الرجل صدقته الخ..

^(۸) کشف الباری: ۲۳۹/۱، ۴۷۴/۲.

اوسیدونکو ذمیانو باندې خراج مقرر کولو سره هغوی سره د مزارعت معامله کړې وه. (۱)
تخریج: حضرت عمر رضی الله عنه دا خبره هغه وخت اوفرمانیلله چه کله شام فتح شوې وو اوفاتحین شام د حضرت عمر رضی الله عنه نه مطالبه کړې وه چه دنورو غنائمو په شان تاسو داهم تقسیم کړئ. نو حضرت عمر رضی الله عنه دامطالبه اونه منله په دې مطالبه کونکو کښې حضرت بلال رضی الله عنه هم شامل وو د حضرت عمر رضی الله عنه رائي داوه چه صرف غنائم منقوله تقسیم کړئ او کوم غنائم چه غیر منقوله دی هغه مه تقسیم کونئ بلکه په خپل حال ئی پرېږدئ. چه کله حضرت بلال وغیره رضی الله عنه ډیر اصرار اوکړو نو حضرت عمر رضی الله عنه ارشاد افرمائیلو: اللهم! اکفی هؤلاء واصحاب بلال د دې واقعه راوی نافع مولی ابن عمر رضی الله عنه فرمائی چه فباحال الحول علیهم حتی ماتوا جميعا یعنی اوس لایو کال هم تیر شوې نه وو چه حضرت بلال رضی الله عنه اودهغه ملگری وفات شو. (۲)
 علامه بیهقي رحمته الله فرمائی چه حضرت عمر رضی الله عنه دا دعا څکه فرمائیلې وه چه دهغوی د زمکې د تقسیم نه د انکار سبب مصلحت عامه وو اودهغوی مخې ته دعوامو فلاح اوبهبود وو اوهغه حضراتو د خپلو مستدلاتو پیش نظر ددې مخالفت کولو اود حضرت عمر رضی الله عنه خیال وو که چرې دا حضرات هم دهغوی د مصلحت رائي باندې پوهه شی اودهغه موافقت اوکړي نو دهغوی نور ملگری به هم دهغوی متابعت اوکړي. (۳)

قوله: (کما قسم النبي صلى الله تعالى عليه وسلم خيبر): - یاد ساتئ رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم څه زمکې خو تقسیم کړې وې خو څه ئی باقی پاتې کړې وې اویهودیانوته ئی هغه زمکې د خراج په وجه ورکړې وې. اویهودیانوبه په دغه خراجی زمکو کښې کرکيله کوله اودهغوی نه به ئی دغه خراج نیم پیداوار په شکل کښې وصول کولو. دکوم تفصیل چه په روستو ابواب کښې تیر شو.

په مفتوحه زمکو کښې د فقهاؤ اختلاف: - اوس دلته یوه مسئله ده چه په مفتوحه زمکو کښې څه حکم دې؟ آیا هغه به تقسیم کولې شی که هغه موقوف وی؟ امام مالک رحمته الله فرمائی چه فتح کیدو سره زمکه وقف کیږي لهذا ددې تقسیم به نه کیږي اود دې زمکو امدن به د مسلمانانو په مصالح کښې خرچ کولې شی. مثلاً د فوج وظائف د پولونو جوړول د جماتونو جوړول وغیره. خو که امام یو وخت د دغه زمکو په تقسیم کښې مصلحت گنري نو تقسیم کولې به شی. (۴) امام شافعی رحمته الله فرمائی که دنورو غنائمو په شان ددې تقسیم هم لازمی وی او که چرې غانمین دهغې په وقف باندې راضی شی نوبیا به تقسیم کولې نه شی اوزمکه به وقف شی. (۵) حافظ

(۱) عمدة القاری: ۱۲/۲۴۴.

(۲) مختصر تاریخ دمشق: ۸۵/۱ ذکر حکم الارضین وما جاء فيه.

(۳) حواله بالا وشرح البخاری لابن بطلال رحمته الله ۵/۲۸۰.

(۴) فتح الباری: ۵/۲۲ بداية المجتهد ص: ۳۶۶ الفصل الخامس.

(۵) حواله بالا.

ابن حجر رحمته الله او قسطلانی رحمته الله او امام ابوحنیفه رحمته الله صاحبین او سفیان ثوری رحمهم الله مسلک دا نقل کړې دې چه امام ته اختیار دې که غواړې نو تقسیم دې کړې او که غواړې وقف دې کړې. (۱)

علامه احمد بن اسماعیل کورانی رحمته الله او امام ابوحنیفه او امام احمد بن حنبل رحمهما الله مسلک دا نقل کړې دې چه دا زمکې فتح کیدو سره وقف شی اویا د امام اختیار دې چه هغه دا په غانمین کښې تقسیم کړې یا په دې باندې خراج مقرر کړې. (۲)

۱۳- باب: من أحيأ أرضاً مواتاً

وَرَأَى ذَلِكَ عَلَى فِي أَرْضِ الْخَرَابِ بِالْكُوفَةِ مَوَاتٌ. وَقَالَ عُمَرُ بْنُ أَحْيَا أَرْضًا مَيِّتَةً فَهِيَ لَهُ. وَيُرْوَى عَنْ عُمَرُو بْنِ عَوْفٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَقَالَ «فِي غَيْرِ حَقِّ مُلِيمٍ، وَلَيْسَ لِعِرْقٍ ظَالِمٍ فِيهِ حَقٌّ». أُوَيَّرْوَى فِيهِ عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - .
غیر آباد (شاره) زمکه چه څوک آباده کړې او حضرت علی رحمته الله دکوفې په شاره زمکه کښې دا حکم ورکړو او حضرت عمر رحمته الله او فرمائیل څوک چه شاره زمکې آبادې کړې هغه دهغه کیږي. اود حضرت عمرو بن عوف رحمته الله نه هم دغه شان مروی دی هغوی او فرمائیل چه د حضور پاک نه دومره (مضمون، زیاتی (نقل، دې په دې شرط چه هغه د یو مسلمان ملک نه وی اود یو ظالم په زمکه کښې هیڅ حق نشته. اود حضرت جابر رحمته الله په روایت کښې هم د رسول الله رحمته الله نه هم دغه شان روایت دې.

حل لغات: موات: هغه غیر آباد اوشاره زمکه په کومه کښې چه کله هم یا په ډیره موده کښې زمینداری نه وی شوې او په څه بل عمارت باندې آباده شوې نه وی اودهغې څوک مالک نه وی. (۳)

دترجمة الباب مقصود او د فقهاؤ اختلاف: امام بخاری رحمته الله ددې ځانې نه د احياء او موات مسئله بیانوی. موات هغه زمکې ته وائی چه شاره وی اودهغې آبادی ته په حیات سره تشبیه ورکړې شوه ځکه چه ترک عمارت د فقد حیات مشابه دې. (۴)

امام بخاری رحمته الله د حضرت علی رحمته الله چه کوم اثر نقل کړې دې دهغې نه معلومیږي چه موات هغه زمکې ته وائی چه خرابه او شاره وی. امام طحاوی رحمته الله فرمائی چه موات هغه زمکه ده چه د چا ملکیت نه وی اودې سره دعوام الناس مرافق تړلې نه وی. (۵) یعنی د بناروالا د انتفاع دې سره تعلق نه وی هلته دهغوی د څرن ځایونه عیدگاه وغیره نه وی.

(۱) إرشاد الساری: ۳۶/۷ فتح الباری: ۲۲/۵.

(۲) الکونثر الجاری: ۴۸/۵.

(۳) النهاية: ۶۸۸/۲ طلبه الطلبة: ۳۱۳.

(۴) فتح الباری: ۲۲/۶.

(۵) عمدة القاری: ۲۴۴/۱۲.

احیاء موات دادې چه یوسرې لارشی دغه زمکه راگیره کړې او بیا هغه اوبه کړې او په کښې کړ او کړې په احیاء موات سره به دا سرې ددغه زمکې مالک شی یابه په دې کښې دامام د اجازت ضرور وی په دې کښې د فقهاء کرامو درې اقوال دی: امام شافعی، امام احمد امام ابویوسف او امام محمد رحمهم الله فرمائی چه صرف په احیاء موات سره به هغه مالک شی دامام داجازت ضرورت نشته (۱) امام ابو حنیفه رحمهم الله فرمائی چه بغیر دامام داجازت نه به هغه مالک نه شی (۲) امام مالک رحمهم الله فرمائی که چرې هغه زمکه ښاریې سره نیزدی وی نو دامام داجازت ضروری دې او که چرې لرې وی نو دامام داجازت ضرورت نشته په نیزدې اولرې کښې هغه دا فرق کړې دې چه کومې زمکې د عیدگاه او چراگاه په توگه یاد بل څه مصلحت د وجې نه په کار راویستی شی نو هغه نیزدې دی او کوم ځائی کښې چه دهغوی خناور وغیره نه شی تللې او هغوی ته ددې زمکې د استعمال یووخت هم ضرورت نه وی نو هغې ته لرې وائی (۳) امام بخاری رحمهم الله چه کوم آثار او روایات پیش کړې دی دهغې نه معلومیږي چه هغه په دې مسئله کښې دامام شافعی امام احمد اوصاحبین رحمهم الله د قول موافقت کړې دې د فریق اول یعنی جمهور مستدل د رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد دې: **من أحيأ أرضاً ميتة فهي له** (۴) څوک چه شاړه زمکه آباده کړې هغه هم دهغه کیږي دغه شان د باب مذکور نور روایات هم دهغوی مستدلات کښې شامل دي.

او د فریق ثاني مستدل د حضرت صعب بن جثامه رضی الله عنه نه نقل شوې د حضور پاک دا ارشاد مبارک دې: **لا حمى إلا لله ولرسوله** (۵) یعنی حمی دالله تعالی او دهغه د رسول صلی الله علیه و آله حق دې لهذا که یوسرې د یوې زمکې حمی و احیاء کول غواړي نو هغه له دامام نه اجازت اختل پکاردی. بل دامام صاحب رحمهم الله دلیل داهم دې چه دا زمکه هم د نور مال غنیمت په شان ده او

(۱) شرح ابن بطلال: ۳۹۰/۶ عمدة القاری: ۲۴۵/۱۲ فتح الباری: ۲۲/۵.

(۲) حواله مذکوره.

(۳) حواله مذکوره.

(۴) أخرجه البيهقي في سننه بلفظ عادي الارض الحديث ورواه ابن حجر رحمه الله تعالى في تلخيص الخبير: ۶۳/۳ وسياتي تخرجه تفصيلاً.

(۵) حمى: دحمى اصل په عربو کښې دا وو چه کله به دهغوی څوک لوڼی سردار په یوځائی کښې ډیره اچوله نو دهغوی یوسرې به چرته اوچت ځائی ته اوختلو او خپار به ئی اوکړو نوچه ترکوم ځائی پورې به دهغه آواز رسیدلو هغه زمکه سره د ټولو طرفونو دهغه حمی یادیدله او په هغې کښې به دهغه نه علاوه د بل چا څاروی نه شو خریدلې. (نیل الاوطار: ۳۳۱/۵)

(۶) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى في كتاب الجهاد باب أهل الدار بيوتون فيصاب الوالدان والداري رقم: ۱۷۴۵ ومسلم رحمه الله تعالى في الجهاد باب جواز قتل النساء في البيات من غير تعدد رقم: ۱۵۷۰ والترمذي رحمه الله تعالى في السير باب ماجاء في النهي عن قتل النساء والصبيان رقم: ۱۵۷۰ وأبو داود رحمه الله تعالى في الجهاد باب في قتل النساء رقم: ۲۶۷۲ وانظر جامع الاصول: ۷۳۲/۲، ۷۳۳ رقم: ۱۲۳۲.

په مال غنیمت کښې هیچا ته دا حق حاصل نه وی چه هغه دې سره بغیرد امام د اجازت نه مختص شی لکه چه په ټولو غنیمتونو کښې کیږی. لاله مغنوم، لوصوله! الی ید المسلمین پایجا الخیل والركاب، فلیس لاحد ان یختص به بدون اذن الامام کمالی سائر الغنائم. (۱)

یوبل روایت بعض فقهاء د احنافو پیش کوی چه لیس للمراء الا ما طابت نفس امامه به امام طبرانی رحمه الله د حضرت معاذ بن جبل رحمه الله نه ددې تخریج کړې دې لیکن ددې سند ډیر زیات کمزوري دې. (۲)

او کومو حضراتو چه تفصیل کړې دې لکه امام مالک رحمه الله نود هغوی مخې ته غالباً دا خبره ده چه احادیث مذکوره په اراضی قریبه باندې محمول دی او په کومو روایاتو کښې چه علی الاطلاق من احياء ارضاً ميتة فهي له فرمایلې شوی دی هغه په اراضی بعید باندې محمول دی. احناف حضرات دا وئیلی شی چه روایات دواړه قسم دی بعض مطلق او په بعض کښې د امام د اجازت قید وارد شوې دې نود دواړه به جمع کولې شی او وئیلې به شی چه که خو په اجازت د امام احياء موات کوی نو هغه به د دغه زمکې مالک شی او څوک چه بغیرد اذن امام احياء موات کوی هغه به مالک نه وی.

د تعلیقاتو تفصیل: د حضرت علی رحمه الله د قول ماخوذ شراح حدیث نه دې ذکر کړې. (۳) د حضرت عمر رحمه الله قول امام مالک رحمه الله عن ابن شهاب عن سالم عن أبيه په طریق سره موصولاً ذکر کړې دې. (۴) اودغه شاد عبید بن سلام هم کتاب الاموال کښې په خپل سند سره موصولاً ذکر کړې دې. (۵)

حضرت عمرو بن عوف مزنی رحمه الله حدیث اسحاق بن راهویه طبرانی ابن عدی او بیهقی رحمهم الله د کثیر بن عبد الله عن أبيه عن جده په طریق سره موصولاً ذکر کړې دې. (۶)

(۱) الهدایة شرح بداية المبتدی: ۲۵۳/۷.

(۲) ذکره الزیلعی رحمه الله تعالی فی نصب الرایة: ۲۹۰/۴ وقال: رواه الطبرانی وفيه ضعف من حديث معاذ وفي البناءة: ۳۳۱/۱۱ الاولى أن يستدل لابی حنیفه رحمه الله تعالی بما أخرجه أبو یوسف رحمه الله تعالی فی کتابه السمی بالخراج عن لیث عن طاؤس قال: قال رسول الله صلى الله تعالى علیه وسلم عادى الارض لله ولرسوله ثم لكم من بعدى. فمن احياء ارضاً فهي له وليس للمتحجر حق بعد ثلاث سنين.

(۳) فتح الباری: ۵/۲۲ عمدة القاری: ۱۲/۲۴۵ إرشا الساری: ۵/۳۲۳ لامع الدراری: ۶/۲۴۹.

(۴) تغلیق التغلیق: ۳۰۸/۳ فتح الباری: ۲۳/۵ عمدة القاری: ۱۲/۲۴۵.

(۵) عمدة القاری: ۱۲/۲۴۵.

(۶) تغلیق التغلیق: ۳۰۹/۳ السنن لکبیر: ۴۷/۶ کتاب احياء الموات باب ما یكون احياء ما یرجى فيه من

الاجر. عمدة القاری: ۱۲/۲۴۵.

قوله: ویزوی عن عمرو بن عوف رضی الله تعالی عنه عن النبی صلی الله

تعالی علیه وسلم: زمونږ په متداول نسخو کښې خودا عبارت داسې دې. (۱) دغه شان حافظ ابن حجر رحمته الله علیه او علامه ابن بطلال رحمته الله علیه په نسخه کښې هم دې. (۲) یعنی په دې کښې د حضرت عمر رضی الله عنه د روایت څه تذکره نشته دې. لیکن د نورو شراح په نسخو کښې دا عبارت داسې دې چه ویزوی عن عمرو بن عوف عن النبی صلی الله تعالی علیه وسلم. (۳) یعنی په دې کښې د حضرت عمر رضی الله عنه د روایت تذکره هم ده. او واین عوف کښې واو عاطفه دې. (۴)

علامه کرمانی رحمته الله علیه فرمائی چه بعض نسخو کښې عمرو بن عوف دې یعنی د عین فتحه او میم په سکون سره او بعض نسخو کښې عمر دې یعنی عمر بن خطاب رضی الله عنه او واین عوف نه مراد عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه دې. نو که او ویلې شی چه د حضرت عمر رضی الله عنه د روایت تذکره خو په دې ترجمه الباب کښې تیره شوې نواوس د مکرر ذکر کولو څه فائده؟ نو جواب به ورکولې شی چه په دې کښې بعض فوائد دی مثلاً هغه تعلیق د تصحیح په صیغه سره وو او تمریض صیغې سره دې او هغه تعلیق بغیر د زیاتې وو اودا زیاتوالې الفاظ سره دې. بل تعلیق سابق غیر مرفوع وو او تعلیق مذکور مرفوع دې لیکن ددې ټولو فوائدو باوجود اول قول صحیح دې. (۵) (یعنی عمرو، د عین فتحه او میم سکون سره). علامه عینی رحمته الله علیه فرمائی چه مراد عمر بن خطاب رضی الله عنه دې (بغیر و او نه). (۶) هم عمرو بن عوف دې او چه کومو بعضو نسخو کښې عمر واین عوف راغلې دې دا تصحیف دې. (۷)

او علامه قسطلانی رحمته الله علیه فرمائی چه صحیح عمرو بن عوف دې د عین فتحه او میم سکون سره او حافظ ابن حجر رحمته الله علیه هم دغه فرمائی اود دوی د خبرې تائید دامام ترمذی رحمته الله علیه په قول سره هم کیږي. ولی الباب عن جابرو عمرو بن عوف البلی جد کثیر و سيرة. (۸) اود ابن عوف نه عبدالرحمن بن عوف مراد اخستل صحیح نه دی لکه چه علامه عینی رحمته الله علیه هم ویلی دی. (۹) یاد ساتنی چه دلته د ابن عوف نه مراد عمرو ابن عوف مزنی دې نه چه عمرو بن عوف انصاری بدری رضی الله عنه

(۱) صحیح البخاری: ۱/۳۱۴ قدیمی.

(۲) فتح الباری: ۵/۲۳ دارالکتب العلمیة، شرح ابن بطلال رحمته الله علیه ۱/۳۹۰ دارالکتب العلمیة بیروت.

(۳) إرشاد الساری: ۵/۳۲۳ عمدة القاری: ۱۲/۲۴۶ شرح الکرمانی: ۱۰/۱۵۹.

(۴) المصدر السابق.

(۵) شرح الکرمانی رحمته الله علیه ۱۰/۱۵۹.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۲۴۶.

(۷) فتح الباری: ۵/۲۳.

(۸) إرشاد الساری: ۵/۳۲۳.

(۹) المصدر السابق.

دچار وایت چه به وړاندې په جزیه وغیره کښې راځي. (۱) اود هغوی هم دا یو روایت امام بخاری رحمته الله علیه په خپل صحیح کښې نقل کړې دي. (۲)

حضرت عمرو بن عوف مزنی رحمته الله علیه نوم اونسب: عمرو بن عوف بن زید بن ولجة ابن عمرو بن بکر بن أغرک بن عثمان بن عمرو بن اذین طابخة المزنی (۳)

کنیت اونسب: دهغوی کنیت ابو عبدالله دي مزنی مزینة طرف ته د نسبت د وجې نه دي کوم چه عثمان بن عمرو ام ولد وو. (۴) هغوی رحمته الله علیه قدیم الاسلام دي. (۵) هغوی رحمته الله علیه د مدینې منورې اوسیدل اختیار کړي او د حضرت امیر معاویه رحمته الله علیه زمانه ئی لیدلې ده او هم دهغوی ذولایت په زمانه کښې وفات شوې. (۶)

روایات: دوی د حضور پاک صلی الله علیه و آله وسلم نه روایات نقل کوي اوبعض روایتونه ئی د حضرت بلال بن حارث رضی الله عنه نه هم نقل کړي دي. (۷)

اود هغوی روایات کثیر بن عبدالله، عن ایبه عن جداه په طریق سره نقل کوي او کثیر رضی الله عنه ضعیف الحدیث دي. (۸) امام بخاری رحمته الله علیه په صحیح بخاری کښې د کثیر بن عبدالله روایت استشهداً نقل کړې دي او امام ابوداؤد رحمته الله علیه امام ترمذی او امام ابن ماجه رحمته الله علیه هم دهغوی روایات نقل کړي دي. (۹) د حضرت جابر بن عبدالله تعلیق امام احمد رحمته الله علیه او امام ترمذی رحمته الله علیه موصولا ذکر کړي دي. (۱۰)

قوله: وقال: في غير حق سلم الخ: یعنی حضرت عمرو بن عوف مزنی رحمته الله علیه په دي روایت کښې دا زیاتې نقل کړې دي په دي شرط چه هغه د یو مسلمان ملک نه وي اود یو ظالم په دي زمکه کښې څه حق نه وي. عرق ظالم موصوف صفت او اضافت دواړه شان لوستلې شوې دي. (۱۱) د موصوف صفت سره لوستلو کښې دوه صورتونه دي: رومبې صورت داچه عرق نه وړاندې دی مضاف محذوف اومنلې شی او اووئیلې شی لیس لذي عرقی ظالم فیه حق یعنی د

(۱) فتح الباری: ۲۳/۵.

(۲) المصدر السابق.

(۳) تهذيب الكمال: ۱۷۴/۲۲.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) معرفة الصحابة: ۴۰۲/۳.

(۷) تهذيب الكمال: ۱۷۵/۲۲.

(۸) المصدر السابق.

(۹) المصدر السابق.

(۱۰) تغليق العليق: ۳۰۸/۳ فتح الباری: ۵/۲۳ - ۲۴ عمدة القاری: ۲۴۶/۱۲.

(۱۱) إرشاد الساری: ۵/۳۲۴ فتح الباری: ۵/۲۳ عمدة القاری: ۲۴۶/۱۲.

یوې داوونې چه د ظالم وی په دې کښې هیڅ حق نشته ^(۱) او دویم صورت دا کیدې شی چه لیس لعرق ذی ظلم حق یعنی د داسې ونې څه حق نشته چه د ظلم والاوی یعنی چه هغه په ظالمانه توګه سره هلته لګولې شوی وی ^(۲)، اضافت سره د لوستلو صورت دادې چه لیس لعرق ظالم فیه حق دې وخت کښې به د عرق نه مراد زمکه وی او مطلب دادې چه د ظالم د زمکې په دې کښې هیڅ حق نشته ^(۳) امام مالک امام شافعی زهري او ابن فارس وغیره رحمهم الله قول اول اختیار کړې دې ^(۴).

[حدیث ۲۲۱۰] (۵) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَنْ أَعْمَرَ أَرْضًا لَيْسَتْ لِأَحَدٍ فَهُوَ أَحَقُّ».

قَالَ عُرْوَةُ قُضِيَ بِهِ عُمرُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فِي خِلَافَتِهِ.

ترجمه :- د حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها نه روایت دې چه حضور پاک صلی الله علیه و آله فرمانیلې چه کوم سړې یوه داسې زمکه آباده کړې چه د چا ملکیت نه وی هغه دهغې زیات حقدار دې. عروده رضی الله عنها وائی چه حضرت عمر رضی الله عنه په خپل دور خلافت کښې هم د دې مطابق فیصله کړې وه.

رجال الحديث

يحيى بن بكير :- دا يحيى بن عبد الله بن بكير مخزومي مصري رضی الله عنه دې ^(۶).
الليث :- دا امام ليث بن سعد رضی الله عنه دې ^(۷).

عبيد الله بن أبي جعفر :- دا عبيد الله بن ابي جعفر يساراموي قرشي مصري رضی الله عنه دې ^(۸).
محمد بن عبد الرحمن :- دا محمد بن عبد الرحمن بن نوفل ابوالاسود رضی الله عنه دې ^(۹).
عروة :- دا عروة بن زبير بن العوام رضی الله عنه دې ^(۱۰).
عائشة :- او د ام المؤمنين حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها تذکره هم تیره شوې ده ^(۱۱).

^(۱) المصدر السابق.

^(۲) المصدر السابق.

^(۳) المصدر السابق.

^(۴) المصدر السابق.

^(۵) انفرده البخاري رضی الله عنه انظر جامع الاصول: ۱/۲۴۷ الكتاب السادس في أحياء الموات رقم الحديث: ۱۳۰.

^(۶) كشف الباري: ۱/۳۲۳.

^(۷) كشف الباري: ۱/۳۲۴.

^(۸) كشف الباري كتاب الفسل باب الجنب يتوضا ثم ينام..

^(۹) كشف الباري كتاب الفسل باب الجنب يتوضا ثم ينام.

^(۱۰) كشف الباري: ۱/۲۹۱.

^(۱۱) كشف الباري: ۱/۲۹۱.

قوله: من أعمار أرضاً: دا لفظ أعمار دباب افعال ثلاثی مزید فیہ نہ دی. په معنی آبادول قاضی عیاض رحمته فرمائی چه دا لفظ رواة بخاری داسې ضبط کړې دي لیکن صواب عمر دي یعنی ثلاثی مجرد دي لکه چه دالله تعالی ارشاد دي **(وَعَمَرُوهَا أَكْثَرُ مِمَّا عَمَرُوهَا)** (الروم: ۹) ^(۱) ابن بطال رحمته فرمائی چه رواة بخاری أعمار نقل کړې دي لیکن ماته د لغت په کتابونو کښې داسې نه دي ملاؤشوي لهذا داهم احتمال دي چه په اصل کښې من اعتمارضا وی او تاني افتعال د اصل نه پریوتلې وی. ^(۲) علامه عینی رحمته فرمائی چه ددي کلام هیڅ حاجت نشته بیابخپله په دي کښې دغلطی احتمال دي ځکه چه صاحب العین یعنی علامه خلیل ابن اجر رحمته ذکر کړې دي چه أعمرت الارض په کلام عرب کښې مستعمل دي اوداسې وئیلې شي أعمرا لله باب منزلک نومعلومه شوه چه د رواة بخاری نقل کول صحیح دي او من أعمار أرضاً نه مراد د زمکې احیاء ده. ^(۳)

قوله: قال عروة: قضی به عمر رحمته فی خلافته: یعنی عروة بن زبیر بن العوام رحمته هم په دغه مذکوره سندسره فرمائی چه حضرت عمر رحمته به دخپل خلافت په زمانه کښې هم ددي مطابق فیصله کوله اودا اثرمرسل دي چه حضرت عروه هم دحضرت عمر رحمته دخلافت په زمانه کښې پیدا شوي وو. ^(۴)

دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت: دحدیث مبارک ترجمه الباب سره مطابقت ظاهر دي. دا حدیث د فریق اول یعنی امام شافعی امام ابویوسف او امام محمد رحمهم الله مستدل دي چه د زمکې د احیاء یعنی آبادولودپاره دامام د اجازت ضرورت نشته که زمکه لرې وی او که نيز دي. ^(۵) د نورو حضراتو په دلائل باندې بحث په شروع کښې تیر شوي دي.

باب

دترجمة الباب مقصد: داباب بغیر دترجمې دي اوداباب د سابق دپاره د فصل په شان دي. ^(۶)
[حدیث ۲۲۱۱] **(حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إسماعيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ عَنْ سَالِمِ**

^(۱) عمدة القاری: ۲۴۷/۱۲ إرشاد الساری: ۵/۳۲۵.

^(۲) شرح ابن بطال: ۶/۳۹۲.

^(۳) عمدة القاری: ۱۲/۲۴۷.

^(۴) إرشاد الساری: ۵/۳۲۵.

^(۵) عمدة القاری: ۱۲/۲۴۷.

^(۶) إرشاد الساری: ۵/۳۲۶.

^(۷) أخرجه البخاری رحمه الله تعالی أيضاً فی الحج باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم العقیق واد مبارک رقم: ۱۵۳۵ وفي الاعتصام باب ما ذکر النبی صلی الله تعالی علیه وسلم وحض علی اتفاق أهل العلم الخ رقم: ۷۳۴۳ ومسلم رحمه الله تعالی فی الحج باب التعریس بذی الحلیفة الخ رقم: ۱۳۴۶ والنسائی: ۵/۱۲۶ فی الحج باب التعریس بذی الحلیفة وانظر جامع الاصول: ۹/۳۳۹ رقم: ۶۹۷.

بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَرَى وَهُوَ فِي مَعْرَسِهِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ فِي بَطْنِ الْوَادِي، فَقِيلَ لَهُ إِنَّكَ يَبْطَحَاءُ مُبَارَكَةٌ. فَقَالَ مُوسَى وَقَدْ أَنَا خَرِبْنَا سَالِمًا بِالنَّمَاخِ الَّذِي كَانَ عَبْدُ اللَّهِ يُبَيِّغُهُ، يَتَحَرَّى مَعْرَسَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ أَشْفَلُ مِنَ الْمَسْجِدِ الَّذِي يَبْطُنِ الْوَادِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الطَّرِيقِ وَسَطًا مِنْ ذَلِكَ. [١: ١٢٦٢]

ترجمه :- دحضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما نہ روایت دی ہے حضور پاک کلمہ د شیبہ مکہ مکرمہ تہ دتلو پہ وخت، پہ ذوالحلیفہ کنبی یوہ نالہ کنبی ور کوزشوی وو نورسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ خوب کنبی اووئیلی شو چہ تاسو د برکت والا پہ میدان کنبی نی حضرت موسی بن عقبہ رضی اللہ عنہ اووئیل چہ حضرت سالم رضی اللہ عنہ مونہ سرہ ہم ہلتہ او بن کینولو کوم خانی چہ بہ حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما او بن کینولو ہغہ بہ ہم ددغہ خانی ارادہ کولہ کوم خانی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مبارک کوزشوی وو دہغہ جمات لاندی کوم چہ بنکتہ پہ نالہ کنبی وو پہ ہغہ کنبی اود لازہ پہ مینخ کنبی

رجال الحديث

قتيبة :- داقتیہ بن سعید ثقفی رضی اللہ عنہ دی. (١)

اسماعيل بن جعفر :- دا اسماعیل بن جعفر انصاری پردب مدینی رضی اللہ عنہ دی. (٢)

موسى بن عقبه :- داموسی بن عقبہ اسدی مدینی رضی اللہ عنہ دی. (٣)

سالم بن عبدالله :- داحضرت سالم بن عبداللہ بن عمر بن خطاب رضی اللہ عنہ دی. (٤)

عن أبيه :- دا مشہور صحابی حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہما دی. (٥)

حل لغات :- معرسة: ہضم الیم وفتح العین البہملۃ وتشدید الراء المفتوحة عرس تعریسا نہ مفعول دی.

پہ معنی پہ سفر کنبی آخرہ شپہ کنبی آرام د پارہ کوزیدل. او معرس: موضع التعریس (٦) وقال

صاحب النهاية رحمه الله تعالى: وبه سمي معرس ذی الحلیفہ، عرس بن النبی صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم فیہ

الصباح ثم رحل. (٧)

(١) كشف الباری: ١٨٩/٢.

(٢) كشف الباری: ٢٧١/١.

(٣) كشف الباری کتاب الوضوء باب إسماع الوضوء.

(٤) كشف الباری: ١٢٨/٢.

(٥) كشف الباری: ٦٣٧/١.

(٦) النهاية: ١٨١/٢.

(٧) المصدر السابق

بالمناخ بضم الیم، أنما إنما مفعول دې په معنی داوښ کینولو ځانی. (۱)

تفویح - ددې حدیث مبارک تشریح کتاب الحج باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم العقیق وادمبارک کښې تیره شوې ده.

دحدیث ترجمه الباب سره مطابقت: دا باب خو بغیر دترجمې دې اوس پاتې شوه دباب سابق سره دحدیث مذکوره سره مطابقت نو په دې سلسله کښې علامه مهلب بن صفرة رضی الله عنه فرمائی د امام بخاری رحمته الله علیه مقصد دادې لکه څنگه چې ارض موات دهغه سړی ملکیت جوړېږي څوک چې هغه آباده کړي. دغه شان نبی کریم صلی الله علیه وسلم ذوالحلیفه کښې بطن وادنی کښې قیام او فرمائیلو او هغه زمکه دچا مملوک نه وه. نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم هلته قیام کولو او مونځ ادا کولو سره هغه د حضور پاک دپاره معرض او مناخ جوړه شوه دغه شان که څوک دغیر مملوک زمکې احیاء کوي نو هغه به ددغې مالک جوړشي. (۲)

بیایخپله هم هغه اعتراض کړې دې په اصل کښې خو به حضور پاک بعض وخت دنورو خلقو په زمکه کښې هم ورکوزیدو او هلته به ئی مونځ هم کولو لکه چې دحضرت انس بن مالک رضی الله عنه او حضرت عتبان بن مالک رضی الله عنه وغیره کورته حضور پاک تشریف اوړلې وو او هلته ئی مونځ هم کړې وو. بیا دحضور پاک د نزول کولو او مونځ کولو سره د هغوی منزل او مناخ جوړیدل به څنگه صحیح وی؟ (۳)

ددې یوسیدا ساده جواب دادې چې منزل او مناخ هله جوړېږي کله چې څه مانع نه وی او دبل چاملك کیدل دامانع دی لهذا هلته به دا معرس او منزل نه شی تسلیم کولې. اودلته بطن وادی ذی الحلیفه کښې چونکه دازکه دچاملك نه وو په دې وجه دلته څوک مانع نه وو.

دعلامه ابن المنیر مالکی رحمته الله علیه او حافظ ابن حجر رحمته الله علیه قول: - علامه ابن المنیر مالکی رحمته الله علیه فرمائی چې امام بخاری رحمته الله علیه ددې حدیث مبارک په ذریعه داخودل غواړي چې صرف په یوځای کښې کوزیدلو او هلته شپه تیرولو سره هغه زمکه مملوک نه جوړېږي او په یوځای کښې کوزیدل او شپه تیروول داحیاء موات په باب کښې داخل نه دی احیاء موات خو به هله کیږي چې کله څوک ددې زمکې احاطه اوکړي. (۴)

داهم کیدې شی چې امام بخاری رحمته الله علیه په دې خبره باندې تنبیه ورکوي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم چرته نزول فرمائیلې سره ددې چې هغه داحیاء موات په حکم کښې داخله ده لیکن دحضور پاک د تعریس د وجې نه هغه زمکې سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خصوصیت اوشو. او اوس هغه د عامه المسلمین منافع او حقوق سره متعلق شوه لهذا اوس یوسړی ته به داحیاء حق حاصل نه وی

(۱) معجم الصحاح: ۱۰۷۶.

(۲) فتح الباری: ۲۵/۵.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المنواری علی تراجم البخاری رحمته الله علیه ۲۶۳ بتفصیل. فتح الباری: ۲۵/۵.

لکه چه دمنی زمکه ده رسول الله ﷺ هلته قیام فرمائیلی دې او مناسک حج نی ادا کړی دی نو هغه زمکه سره ددې چه موات هم وی نو که یوسړې دهغې احياء او کړې نو دهغې مالک نه شی جوړیدې^(۱)

دعلامه عینی رحمته الله علیه وائی: علامه عینی رحمته الله علیه د دې حضراتو رانې رد کړې ده او هغه فرمائی چه د مذکوره حدیث په ذریعه امام بخاری رحمته الله علیه ددې خبرې طرف ته اشاره فرمائیلی ده چه ذوالحلیفه سره ددې چه غیر آباد خانی دې لیکن څوک د احياء د وجې نه ددې خانی مالک نه شی جوړیدې ځکه چه دې سره د عامو خلقو منافع متعلق دی او هرسړې ددې نه نفع حاصلولې شی او دلته کوزیدې شی لهذا د احياء موات په ذریعه محی عام خلق ددغه زمکې نه نه شی بندولې

وجه دخول هذا الحديث في هذا الباب من حيث أنه أشاره إلى أن ذالحيطة لا يملك بالاحياء لها فيه من منع الناس النزول فيه، وأن البوات يجوز الاتفام به، وأنه غير مملوك لاحد، وهذا المقدار كاف في وجه المطابقة، وقد تكلم المهلب فيه بما لا يجدي، ورد عليه ابن بطال بما لا ينفع، وجاء آخر نصر المهلب في ذلك، والكل لا يشفي العليل ولا يروى الغليل، فلذلك تركناه.^(۲)

[حدیث ۲۲۱۲] (۱) حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا شُعَيْبُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «الْلَيْلَةُ أَتَانِي آتٍ مِنْ رَبِّي وَهُوَ بِالْعَقِيقِ أَنْ صَلَّيْتُ فِي هَذَا الْوَادِي الْمُبَارَكِ وَقُلْتُ عُمْرَةٌ فِي حُجَّةٍ». [ر: ۱۴۶۱]

ترجمه:- د حضرت عمر رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ او فرمائیل چه نن شپه یو راتلونکې (فرېسته) زما د پروردگار د طرف نه ماله راغله. هغه وخت رسول الله ﷺ په عقیق کښې وو. دغه (فرېستې) او وئیل تاسو په دې مبارکه وادئ کښې مونځ او کړئ او او فرمائئ چه په حج او عمره کښې شریک شو.

رجال الحديث

اسحاق بن ابراهيم:- دا اسحاق بن ابراهيم راهویه حنظلي رحمته الله علیه دې.^(۴)

^(۱) المصدر السابق.

^(۲) عمدة القاری: ۲۵۰/۱۲.

^(۳) أخرجه البخاری أيضاً فی الحج. باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم: العقیق واد مبارک. رقم:

۱۵۳۴ وفي الاعتصام باب ما ذکر النبی صلی الله تعالی علیه وسلم وحض علی اتفاق أهل العلم الخ رقم:

۷۳۴۳ وأبوداؤد رحمه الله تعالی فی المناسک باب فی الاقران. وانظر جامع الاصول: ۹/۳۴۰ رقم: ۶۹۷۲

^(۴) کشف الباری: ۴۲۸/۳.

شعیب بن اسحاق: - دا شعیب بن اسحاق اموی بصری دمشقی رحمته الله دی. (۱)

اوزاعی: - دا امام عبدالرحمن بن عمرو اوزاعی رحمته الله دی. (۲)

یحیی: - دا یحیی بن ابی کثیر طائی رحمته الله دی. (۳)

عکرمه: - دا عکرمه مولى ابن عباس رحمته الله دی. (۴)

ابن عباس: - دا حضرت عبدالله بن عباس رحمته الله دی. (۵)

عمر: - دا دویم خلیفه حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه دی. (۶)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: - د دې حدیث ترجمه الباب سره مطابقت د سابقه حدیث په شان دې ځکه چه د وادی عقیق زمکه هم غیر آباده ده او د چاملك هم نه دې مگر هر سرې دهغې نه نفع او چتولې شی او په دې کښې ورکوزیدې شی. (۷)

قوله: وقال عمرة في حجة: - زموږ په متداول نسخو کښې دا عبارت داسې دې یعنی قال ففعل ماضی سره (۸) خود شراح بخاری په نسخو کښې قل یعنی د امر صیغې سره دې.

مولانا خليل احمد سهارنپوری رحمته الله قول ابی داؤد رحمه الله تعالى، رواه الوليد بن مسلم وعمر بن عبد الواحد في هذا الحديث عن الاوزاعي، وقال: عمرة في حجة، وكذا رواه علي بن المبارك عن يحيى بن أبي كثير في هذا الحديث قال: وقل: عمرة في حجة (۹) شرح کولو سره فرمائی چه د امام ابو داؤد رحمته الله غرض د دې اختلاف طرف ته اشاره کول دی چه د امام اوزاعی رحمته الله په شاگردانو کښې واقع شوي دي. لکه چه مسکین عن اوزاعي په روایت کښې قال صیغه د ماضی واقع شوي ده او ولید بن مسلم او عمرو بن عبد الواحد عن الاوزاعي په روایت کښې قل صیغه د امر سره وارد شوي ده. بل علی بن مبارک کوم چه امام اوزاعی رحمته الله سره دا روایت د یحیی بن ابی کثیر رحمته الله نه نقل کونکې دې دهغه په روایت کښې هم د قل صیغه د امر واقع شوي ده. (۱۰)

(۱) کشف الباری: ۴۰۸/۳.

(۲) کشف الباری: ۲۶۷/۴.

(۳) کشف الباری: ۲۶۳/۳.

(۴) کشف الباری کتاب الزکاة باب ما أدى زكونه فليس بكنز الخ.

(۵) کشف الباری: ۴۳۵/۱، ۲۰۵/۲.

(۶) کشف الباری: ۲۳۹/۱، ۴۷۴/۲.

(۷) فتح الباری: ۲۵/۵ المتواری علی تراجم الابواب البخاری: ۲۶۳/۱.

(۸) صحيح البخاری قديمی

(۹) فتح الباری: ۲۵/۵ عمدة القاری: ۲۵۰/۱۱ إرشاد الساری: ۳۲۶/۵.

(۱۰) بذل المجهود: ۱۴۳/۷.

د حج قران فضیلت: بل د قوله، قل: عمرة في حجة متبادر معنی داده چه تاسو حضور پاک ﷺ د حج او عمره دواړو احرام اوتړنی لکه چه حضور پاک ﷺ د الله تعالی د طرف نه په حج قران باندې مامور وو اود دې حدیث نه د حج قران فضیلت معلومېږي. (۱)
یواشکال اودهغهې جواب: دالتہ دا اشکال کیږي چه حضور پاک په حج قران باندې مامور وو نوبیا حضور پاک ﷺ لواستقبلت من امری ما استدرت، لعلتها عمرة کنیې د حج تمتع دخواهش اظهار ولي کولو؟

ددې جواب دا ورکړې شوې دې چه عمرة في حجة نه مقصود جمع بین الحج والعمرة دي. اوداجمع څنگه چه په حج قران کنیې ده هغه شان حج تمتع کنیې هم کیږي لهذا په دې حیثیت سره حج تمتع د حج قران منافي نه دي. (۲) دا حدیث مبارک هم کتاب الحج باب قول النبی صلی الله تعالی علیه وسلم العقیق واد مبارک کنیې تیر شوې دي.

۱۴- باب: إذا قال رب الارض: أقرك ما أقرك الله.

ولم يذكر أجلاً معلوماً فمأ على تراضيهما

کله چه د زمکې مالک چاته داسې اوواڼي چه زه به تا ترهغه وخته پورې ساتم ترکومي چه الله سبحانه وتعالی تاساتی اوڅه معین موده ذکر نه کړي نودامعامله به ددغه دواړو د رضامندی پورې وي.

د ترجمة الباب مقصد: امام بخاری رحمه الله په دې ترجمة الباب سره داخودل غواړي که چرې د زمکې مالک چا سره معامله بغیر د مودې خودلو اوکړه او وځي وئیل اقرک ما اقر الله ددې څه حکم دي نو امام بخاری رحمه الله فرمائي فهما على تراضيهما یعنی ترکومي چه فریقین رضامند دي ترهغه وخته پورې به دامعامله په ځاني وي او چه کله ئي ختمول غواړي نودابه ختمه شی. (۳)
د فقهاؤ د اختلاف بیان: په دې کنیې اختلاف دي چه آیا د عقد مزارعت دپاره د اجل معلوم تعیین ضروري دي که نه؟ په فقهاء کرامو کنیې امام احمد رحمه الله او اصحاب ظواهر فرمائي چه د مودې تعیین ضروري نه دي. خود جمهور علماؤ په نیز د اجل تعیین ضروري دي. (۴)

د فریق اول دلیل حدیث باب دي یعنی قوله صلی الله تعالی علیه وسلم: نقرکم بهما على ذلك ماشئنا

(۱) بذل المجهود: ۷/۱۴۱ - ۱۴۲ الدر المنضود: ۲۰۳/۳. (۲) یادساتنی چه دأحنافو په نیز حج قران دتولونه غوره دي بیا تمتع او بیا افراد خود امام مالک رحمه الله او امام شافعی رحمه الله په نیز د یوقول مطابق دتولونه غوره حج افراد بیا تمتع او بیا قران اود دویم قول مطابق دتولونه غوره حج تمتع او بیا افراد او بیاقران. (اختلاف الائمة العلماء: ۲۷۱/۱).

(۲) الدر المنضود: ۲۰۳/۳ بذل المجهود: ۱۴۲/۷.

(۳) عمدة القار: ۲۵۰/۱۲ إرشاد الساری: ۳۶۷/۵.

(۴) عمدة القاری: ۲۵۲/۱۲ شرح ابن بطال: ۳۹۴/۶ بدایة المجتهد: ۴۱/۶

اود جمهورو د طرف نه دا جواب ورکړې شوي دي چه دا جمله حضور پاك د يهوديانو په جواب كښې هغه وخت فرمايلې چه حضور پاك د هغوی د اخراج اراده كړې وه نو هغوی او وئيل چه مونږ به دې زمكه كښې زمينداري كوو او نيم پيداوار به تاسو ته دركوو نو حضور پاك مصلحتاً هغوی په خاني پريخودل اود هغوی موده ئي د الله سبحانه وتعالى حواله كړه اودې نه پس ئي هغوی سره د مساقاة معامله او كړه. اوبيا د حضرت عمر رضي الله عنه قول عامل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم اهل خيبر على شرط ما يخرج منها هم په دې دلالت كوي (۱) يادساتنې چه دا اختلاف په اصل كښې مبنی دې په هغه اختلاف چه مزارعت د عقود مباحه نه دې يا د عقود لازم نه. د كوم تفصيل چه باب اذا لم يشتط السنين في الزاعة په شروع كښې تير شوي دي.

(حديث ۲۲۱۳) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْبُقْدَامِ حَدَّثَنَا فَضِيلُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا مُوسَى أَخْبَرَنَا نَافِعٌ عَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَقَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَجْلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى مِنْ أَرْضِ الْحِجَازِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمَّا ظَهَرَ عَلَى خَيْبَرَ أَرَادَ إِخْرَاجَ الْيَهُودِ مِنْهَا، وَكَانَتْ الْأَرْضُ حِينَ ظَهَرَ عَلَيْهَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَلِلْمُسْلِمِينَ، وَأَرَادَ إِخْرَاجَ الْيَهُودِ مِنْهَا فَسَأَلَتِ الْيَهُودُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِيَقْرَهُمْ بِهَا أَنْ يَكْفُوا عَمَلَهَا وَلَهُمْ نِصْفُ الثَّمَرِ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «تُقْرَؤُكُمْ بِهَا عَلَى ذَلِكَ مَا شِئْنَا». فَقَرَأُوا بِهَا حَتَّى أَجْلَاهُمْ عُمَرُ إِلَى تَيْمَاءَ وَارِجَاءَ. [۲۹۸۳]

ترجمه :- حضرت ابن عمر رضي الله عنهما فرمائي چه حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه يهود او نصاري د ملك حجاز نه بهر اوويستل. او رسول الله كله چه هغوی په خيبر و الا باندي غالب شول نو يهوديان ئي د هغه خاني نه ويستل غوښتل ځكه چه كله رسول الله صلى الله عليه وسلم په خيبر باندې غالب شول نو د هغه خاني ټولې زمكې د الله تعالى اود هغه د رسول صلى الله عليه وسلم اود مسلمانانو شوي. نو حضور پاك غوښتل چه يهوديان د دغه خاني نه اوباسي خودغه يهوديانو رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دا درخواست او كړو چه حضور پاك دې هغوی هلته پرېږدي نو حضور پاك هغوی هلته پريخودل خو په دې شرط چه هغوی به په دې زمكو كښې ټول كار كوي او هغوی ته به د پيداوار نيمه حصه ملاويږي. حضور پاك هغوی ته او فرمايل چه تركومي پورې مونږ غواړو په دې باندي به مو ساتو. نو يهوديان هلته پاتې شو. تردې چه حضرت عمر رضي الله عنه د خپل خلافت په زمانه كښې، هغوی د تيماء او اريحاء طرف ته جلاوطن كړل.

(۱) عمدة القاری: ۲۵۲/۱۲.

(۲) مرتخریجه فی الاجارة باب إذا استاجر أراضیات أحدهما رقم الحديث: ۲۲۸۵، ۲۲۸۶.

رجال الحديث

أحمد بن مقدم - دا احمد بن مقدم بن سليمان بن الأشعث بصری رحمہ اللہ دی. (۱)
 فضیل بن سلیمان - دا فضیل بن سلیمان نمیری، ابو سلیمان بصری رحمہ اللہ دی. (۲)
 موسیٰ - دا موسیٰ بن عقبہ اسدی مدنی رحمہ اللہ دی. (۳)
 نافع - دا حضرت نافع مولى حضرت ابن عمر رحمہ اللہ دی. (۴)
 ابن عمر - دا حضرت عبد اللہ بن عمر بن خطاب رحمہ اللہ دی. (۵)
 عبدالرزاق - دا عبدالرزاق بن ہمام حمیری صنعانی رحمہ اللہ دی. (۶)

ابن جریج - دا عبد الملك بن عبد العزيز بن جریج ابو الولید رحمہ اللہ دی. (۷)
 دتعلیق تفصیل - وَقَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ عَقِبَةَ يَعْنِي إِمَامَ بَخَارِي رحمہ اللہ
 د فضیل بن سلیمان پہ طریق باندی موصولاً او د ابن جریج پہ طریق معلقاً ذکر کړې دی. (۸) او
 امام بخاری رحمہ اللہ دا روایت معلقہ پہ کتاب الخمس کسې حدثنا أحمد بن مقدم حدثنا الفضيل بن
 سليمان حدثنا موسى بن عقبه أخبرني نافع بن جریج رحمہ اللہ دی. (۹) او د ابن جریج پہ
 طریق مذکور سره دا روایت امام مسلم رحمہ اللہ او امام احمد رحمہ اللہ موصولاً ذکر کړې دی. (۱۰)
 قوله: أجلى اليهود والنصارى من أرض الحجاز - یعنی حضرت عمر رضی اللہ عنہ یهود
 اونصاری دحجاز دزمکې نه جلاوطن کړې ووځکه چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغوی دحجاز په زمکه
 کسې دهمیشه دپاره د پریخودو هیڅ څه عهدوغیره نه ووکړی بلکه هغوی نی په مشیت
 باندې موقوف ساتلې وو. (۱۱)

(۱) کشف الباری کتاب البیوع باب من لم ير الوسوس ونحوها من الشبهات.

(۲) کشف الباری کتاب الصلاة باب ستره الامام من خلفه.

(۳) کشف الباری کتاب الوضوء باب إسباغ الوضوء.

(۴) کشف الباری: ۶۵۱/۴.

(۵) کشف الباری: ۶۳۷/۱.

(۶) کشف الباری: ۴۲۱/۲.

(۷) کشف الباری کتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجيله.

(۸) عمدة القاری: ۲۵۱/۱۲ فتح الباری: ۲۶/۵.

(۹) المصدر السابق.

(۱۰) أخرجه مسلم رحمه الله تعالى في صحيحه: ۱۸۷/۳ کتاب المساقاة باب المساقاة بجزء من الثمر والزروع

رقم: ۶ واحمد رحمه الله تعالى في مسنده: ۱۴۹/۵.

(۱۱) إرشاد الساری: ۳۲۷/۵.

ارض حجاز: علامه واقدي رحمته الله فرمائی چه دمدینې منورې نه تبوك اود طریق کوفې پورې علاقه دحجاز په نوم یادیرې. (۱) علامه عینی رحمته الله فرمائی چه علامه کرمانی رحمته الله نقل کړې دی چه حجاز نه مراد مکه مدینه اودیمن علاقې دی اودا د هغه تسامح دې خکه چه یمن په حجاز کښې داخل نه دې او داده چه په جزیره عرب کښې داخل دې. (۲) لیکن د شراح کرمانی په متداول نسخه کښې دی چه والحجاز، هومکه والمدینه والیهامة (۳). یعنی په دې کښې دیمن تذکره نشته.

قوله: حين ظهر عليها الله ورسوله صلى الله عليه وسلم وللمسلمين دا په دې وجه اوونیلې شو چه د خیبر بعض حصه صلحا دمسلمانانو په حصه کښې راغلې وه او بعض قهراً او عنوة (د جنگ په توگه) نوچه کومه حصه عنوة په حصه کښې راغله هغه ټول په ټوله دالله تعالی، د هغه د رسول صلی الله علیه و آله اود ټولو مسلمانانو شوه اوکومه چه صلحا ملاو شوه هغه اول د یهودو وه اود عقد صلح نه پس هغه دمسلمانانو شوه. (۴)

دحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت: دحدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت قوله نقل کم بها على ذلك ما شئنا سره ظاهر دې. (۵)

۱۵- باب: ما كان أصحاب النبي صلی الله علیه و آله

یواسی بعضهم بعضاً فی الزراعة والثمرة

د رسول الله صلی الله علیه و آله صحابه کرامو رضی الله عنهم به په زمیندارۍ

او میوو په معامله کښې یوبل سره همدردی کوله.

د ترجمة الباب مقصد: دلته امام بخاری رحمته الله دا خودل غواړی چه په کومو روایاتو کښې د مزارعت ممانعت راغلې دې لکه چه په حدیث باب کښې حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه نقل کوی چه حضور پاک په کرباندې زمکه ورکولونه منع فرمائیلې ده. نو حضور پاک دا ممانعت علی وجه التحريم نه دې فرمائیلې بلکه دا ممانعت ئی علی وجه الاولویت والافضیلت فرمائیلې دې. یعنی بهتره داده چه سړې خپله زمکه د مزارعت په ځانې خپل رور ته هم داسې د کر دپاره ورکړی کله چه دې صاحب دزمکې سره په دغه زمکه باندې د کر کیلې کولو گنجائش نه وی یادادده د ضرورت نه زیاتې وی.

(۱) عمدة القاری: ۲۵۱/۱۲ إرشاد الساری: ۳۲۷/۵.

(۲) عمدة القاری: ۲۵۱/۱۲.

(۳) شرح الکرماني: ۱۶۲/۱۰.

(۴) إرشاد الساری: ۳۲۸/۵.

(۵) المصدر السابق

نکه چه د حضوریاک مقصد ددی شرعی حرمت بیانول نه وو بلکه ددی خبرې ترغیب نی ورکولو چه تاسو روزولی او غمخواری کوئی او خپلو روڼو ته نی هم داسې مفت ورکونی (۱) دا هم ونیلې شی چه ممانعت په هغه خاص صورتونو کښې وی په کوم کښې چه مخاطره لیدلې شی چه په لختو کوم پیداوار وی هغه به د مالک وی او دنورې حصې پیداوار به د زمیندار وی یا دښکته حصې پیداوار به د مالک وی اود اوچتې علاقې پیداوار به د زمیندار وی په دې کښې چونکه اندیښنه وی چه یوه حصه دزمکې به پیداوار ورکوی اوبله حصه به نه ورکوی په دې وجه حضوریاک ددی نه منع اوفرمائیله (۲)

[حدیث ۲۲۱۴] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ أَبِي النَّجَّاشِيِّ مَوْلَى رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ سَمِعْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ بْنِ رَافِعٍ عَنْ عَمِّهِ ظَهْرٍ بْنِ رَافِعٍ قَالَ ظَهَرَ لَقَدْ نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ أُمْرِكَا بِنَارَافِقَا. قُلْتُ مَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَبَوَّحْتُ. قَالَ دَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «مَا تَصْنَعُونَ بِمَحَاقِلِكُمْ». قُلْتُ نَوَاجِرُهَا عَلَى الرَّبْعِ وَعَلَى الْأَوْسُقِ مِنَ الثَّمْرِ وَالشَّعِيرِ. قَالَ «لَا تَفْعَلُوا الزَّرْعُوهَا أَوْ زَرِعُوهَا أَوْ أُمِْكُوهَا». قَالَ رَافِعٌ قُلْتُ سَمِعَا وَطَاعَةً. [ر: ۲۲۰۲]

ترجمه:- حضرت رافع بن خديج بن رافع دخپل تره حضرت ظهير بن رافع رضي الله عنه نه روايت نقل کوي چه رسول الله ﷺ مونږ ديو داسې کار نه منع کړې وو په کوم کښې چه زمونږ فائده وه . حضرت رافع او وئيل چه رسول الله ﷺ څه فرمائيلی هغه حق دی . حضرت ظهير او وئيل رسول الله ﷺ زه راوغوښتم او تپوس نی او کړو چه تاسو په خپلو پټو باندې څه کوئی . ما او وئيل چه په لختو باندې چه کوم پیداوار وی په هغې او که جوړو او اورېشو باندې يوڅو وسق باندې کرایه ورکوو . حضوریاک اوفرمائیل داسې مه کوئی تاسو پخپله زمینداري کوئی یا په بل زمینداري کوئی (یعنی بغیر عوض) یائی خالی پرېږدئ . رافع وائی چه ما عرض اوکړو ما ارشاد مبارک واوړیدو او اومې منلو .

(۱) الابواب والتراجم: ۱۷۳/۳ وفتح الباری: ۲۸/۵.

(۲) المصدر السابق.

(۲) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الحرث والزراعة باب كراء الارض بالذهب والفضة رقم: ۲۳۴۶، ۲۳۴۷ وفي كتاب المغازی عن الزهري باب بعد باب شهود الملائكة بدران رقم: ۴۰۱۲، ۴۰۱۳ وأخرجه مسلم فی صحيحه كتاب البيوع باب كراء الارض بالطعام رقم: ۳۹۴۹ والنسائي فی سننه كتاب المزارعة ذكر الاحاديث المختلفة فی النهي عن كراء الارض بالثلث والرابع الخ رقم: ۳۹۵۵، ۳۹۵۴ وابن اجه فی سننه كتاب الرهون باب ما يكره من المزارعة رقم: ۲۴۵۹ وانظر مع الاصول فی الكتاب الثاني فی المزارعة الفصل الثاني فی المنع من ذلك: ۳۰/۱۱ رقم: ۸۵۰۴ وتحفة الاشراف فی مسند ظهير بن رافع الانصاري رقم: ۳۲۹/۵

رجال الحديث

محمد بن مقاتل - دا ابوالحسن، محمد بن مقاتل مروزی بغدادی مجاور مکة ﷺ دې. (۱)

عبدالله - دا امام عبدالله بن مبارک ﷺ دې. (۲)

اوزاعی - امام عبدالرحمن بن عمرو اوزاعی ﷺ دې. (۳)

ابی النجاشي مولى رافع بن خديج - عطاء بن صهيب ابوالنجاشي ﷺ دې. (۴)

رافع بن خديج - دا رافع بن خديج انصاري ﷺ دې. (۵)

ظهير بن رافع - نوم اونسب - ظهير بن رافع بن عدی بن زيد بن جشم بن حارثه بن الحارث بن عمرو بن

مالك بن الاوس الانصاري الاوسي، الحارثي المدني. (۶) دوی د مشهور صحابی حضرت رافع بن خديج

رضي الله عنه د تره خوئی دې. (۷) هغوی په بيعت عقبه ثانيه کښې شريك وو. (۸) په غزوه بدر کښې د

هغوی رضي الله عنه شرکت مختلف فيه دې محمد بن اسحاق رضي الله عنه فرمائی چه دوی په غزوه بدر کښې

شريك نه وو. (۹) او نورو حضرات فرمائی چه هغوی رضي الله عنه په غزوه بدر کښې د شرکت سعادت

عظمی حاصل کړې دې. (۱۰)

لکه چه حافظ ابن حجر رضي الله عنه نقل کړی دی من کبار الصحابة شهدوا. (۱۱) هغوی رضي الله عنه د رسول

اکرم ﷺ نه روایت نقل کوی. اودهغوی رضي الله عنه د هغوی وراره رافع بن خديج روایت نقل

کوی. (۱۲) امام بخاری امام مسل امام نسائی او امام ابن ماجه رحمهم الله د دوی رضي الله عنه يو حديث

نقل کړې دې. (۱۳) هغوی رضي الله عنه په کوفه کښې سکونت اختيار کړې دې. (۱۴)

(۱) کشف الباری: ۲۰۶/۳، إرشاد الساری: ۳۲۹/۵.

(۲) کشف الباری: ۴۶۲/۱.

(۳) کشف الباری: ۴۰۸/۳.

(۴) کشف الباری کتاب مواقيت الصلاة باب الابراد بالظهر فی شدة الحر.

(۵) کشف الباری کتاب مواقيت الصلاة باب وقت المغرب.

(۶) تهذيب الكمال: ۲۶۹/۱۳.

(۷) المصدر السابق.

(۸) المصدر السابق.

(۹) المصدر السابق.

(۱۰) التاريخ الكبير للبخاري رضي الله عنه ۴/ الترجمة: ۳۱۷۳ الجرح والتعديل: ۴/ الترجمة: ۲۲۱۱.

(۱۱) تقريب التهذيب: ۲۷۴.

(۱۲) تهذيب الكمال: ۴۷۰/۱۳.

(۱۳) المصدر السابق.

(۱۴) معرفة الصحابة للصبهاني: ۹۳/۳.

قوله: أو أزرعوها أو أمسكوها - علامه عینی رحمہ اللہ انور شراح بخاری فرمائی ہے دلتہ او تخییر دپارہ دی نہ ہے د شک دپارہ، یعنی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ دریو کارونو کنبی د یواختیارولو تخییر ورکرو ہے یا خودی پخپلہ پہ دغه زمکہ باندی کرکوی یابل مسلمان رور له د مزارعت دپارہ بغیر د خہ معاوضی دی ورکری او یادی شارہ پریږدی (۱)

قوله: سمعاً وطاعة - دا په نصب او رفع دواړه شان لوستلې شی دتنصب په صورت کنبی د فعل محذوف دپارہ به مصدر وی یعنی اسمع کلامک سبعاواطیعک طاعة او د رفع په صورت کنبی دا به د مبتداء محذوف خبر جوړیږی یعنی کلامک او امرک سمع یعنی مسبوع مصدر بمعنی المفعول مبالغه په توګه وی او دغه شان امرک طاعة کنبی به وی په معنی د مطاع (۲)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: الزمعوها أو أزرعوها سره ظاهر دی

[حدیث ۲۲۱۵] (۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كَانُوا يَزْرَعُونَهَا بِالثَّلْثِ وَالرُّبْعِ وَالنِّصْفِ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيَزْرَعْهَا أَوْ لِيَمْنَعْهَا، فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ فَلْيُمِمْسِكْ أَرْضَهُ» [۲۴۸۹]

ترجمه: د حضرت جابر رضی اللہ عنہ نه روایت دی چې صحابه کرامو رضی اللہ عنہم په په دریمه څلورمه او نیمه باندې مزارعت کولو. بیا حضور پاک او فرمائیل چې چا سره زمکه وی هغه دی پخپله زمینداري کوی یا دی دا (مفت) مسلمان رور له ورکړی که نه وی نو خالی دی پریږدی.

رجال الحديث

عبيد الله بن موسى: دا عبيد الله بن موسى بن بازام عیسی کوفی رحمہ اللہ دی. (۴)
أوزاعي: دا امام عبدالرحمن بن عمرو اوزاعی رحمہ اللہ دی. (۵)
عطاء: دا عطاء بن ابی رباح رحمہ اللہ دی. (۶)

(۱) عمدة القاری: ۲۵۴/۱۲ إرشاد الساری: ۳۲۹/۵.

(۲) کشف الباری: ۲۳۶/۱.

(۳) أخرجه مسلم في صحيحه كتاب البيوع باب كراء الارض رقم: ۸۹، ۱۵۳۶ وابن ماجه في سننه كتاب الرهون باب المزارعة بالثلث والرابع رقم: ۲۴۵۱ والنسائي في النهي عن كراء الارض رقم: ۳۸۷۶ وانظر جامع الاصول حرف الميم الكتاب الثاني في المزارعة، الفصل الثاني في المنع من ذلك رقم: ۸۵۰۶.

(۴) کشف الباری: ۲۳۶/۱.

(۵) کشف الباری: ۴۰۸/۳.

(۶) کشف الباری: ۳۹/۴.

جابر:- دحضرت جابر بن عبد الله انصاری رضی اللہ عنہ تذکرہ ہم تیرہ شوی دہ (۱)

دحدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت:- دحدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت قولہ اولیمنحہا سرہ واضح دے

احدیث ۱۲۲۱۶ وَقَالَ الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ أَبُو تَوْبَةَ حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ عَنْ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنْ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ فَلْيُزِدْهَا أَوْلِيَّيْنِهَا أَخَاهُ، فَإِنْ أَبِي فَلْيُمِّسِكْ أَرْضَهُ».

ترجمہ:- دحضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ نہ روایت دے چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد اوفرمائیلو چاسرد چہ زمکہ وی ہغہ دے خیلہ پہ دے کنبے فصل کری یادی دا خپل مسلمان رور تہ (عاریہ) ورکری کہ نہ وی زمکہ دے خالی پربردے

رجال الحديث

الربيع بن نافع: نوم اونسب:- دا ربیع بن نافع ابوتوبہ حلبی رضی اللہ عنہ دے (۲) هغوی رضی اللہ عنہ پہ طرسوس کنبے اوسیدلو (۳)

شیوخ:- هغوی رضی اللہ عنہ ابراہیم بن سعد، ابواسحاق ابراہیم بن محمد فزاری، اسماعیل بن عیاش، بشیر بن طلحة خثنی، ابوالملیح حسن بن عمرقی، حسین بن طلحة، حکم بن ظہیر، ابواسامہ حماد بن اسامہ، ربیع بن بدر سعدي، سعید بن عبدالرحمن جمحی، سفیان بن عیینہ، سلیمان بن حبان، ابوالاحوص سلام بن سلیم، شریک بن عبداللہ، شہاب بن خراش، عبداللہ بن بکیر غنوی، عبداللہ بن مبارک، عبدالعزیز بن عبدالملک قرشی، عبید اللہ بن عمرو، عطاء بن مسلم حلبی، علی بن حوشب، علی بن سلیمان، عیسیٰ بن یوسف، محمد بن عمر طائی، محمد بن فرات، محمد بن مہاجر، مسلمة بن علی، مصعب بن ماہان، معویہ بن سلام، معتمر بن سلیمان، ہشام بن یحییٰ، ہیشم بن حمید، ولید بن مسلم، یحییٰ بن حمزہ، یزید بن ربیعہ، او یزید بن مقدم بن شریح رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی (۴)

تلامذہ:- ابوداؤد، ابراہیم بن سعد، ابراہیم بن یعقوب، احمد بن ابراہیم، احمد بن اسحاق، احمد بن خالد، احمد بن محمد، ابوبکر محمد بن اثرم، اسماعیل بن مسعدہ، حسن بن صباح، حسن بن علی خلوانی، زہیر بن محمد، عبداللہ بن عبدالرحمن دارمی، عبداللہ بن ابی مسلم، عبدالسلام بن عتیق، ابوالدر داء عبدالعزیز بن منیب، عبدالکریم بن ہیشم، علی بن زید

(۱) کشف الباری کتاب العلم باب الخروج فی طلب العلم.

(۲) تہذیب الکمال: ۱۰۳/۹.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

فرائضی، ابو حاتم محمد بن ادريس ابو عمر محمد بن عامر، محمد بن یحیی، یعقوب بن سفیان فارسی و غیرهم رحمهم الله دهغوی نه روایات نقل کوی (۱)
 امام نسائی رحمته الله فرمانی چه امام احمد رحمته الله به فرمانیل چه دأبوتوبه نه په روایت نقل کولو کنبی هیخ حرج نشته او هغه به ماله راتللو (۲)، امام حاتم رحمته الله فرمانی ثقة صدوق حجة (۳)، یعقوب بن شیبۀ رحمته الله فرمانی ثقة صدوق (۴)، وکان لقال: إنه من الاهدال (۵)، د امام ترمذی رحمته الله نه علاوه تولو ائمه حضرات ددوی رحمته الله نه روایات نقل کړی دی (۶)، انتقال: یعقوب بن سفیان رحمته الله فرمانی چه دهغوی رحمته الله انتقال ۲۴۱ هجری کنبی شوې (۷)، معاویه: دا معاویه بن سلام حبشی رحمته الله دی (۸)، یحیی: دا یحیی بن کثیر طائی رحمته الله دی (۹)، ابی سلمة: دا ابوسلمة بن عبد الرحمن بن عوف رحمته الله دی (۱۰)، ابوهريرة: حضرت ابوهريرة رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده (۱۱)، امام بخاری رحمته الله دا روایت تعلیقاً ذکر کړې دي او امام مسلم حسن بن علی حلوانی عن ابی توبة په طریق سره دا روایت موصولاً نقل کړې دي (۱۲)، دتعلیق تفصیل: امام مسلم او امام ابن ماجه رحمهما الله تعلیق مذکور موصولاً ذکر کړې دي (۱۳)، دتعلیق ترجمة الباب سره مطابقت: او دتعلیق مذکور ترجمة الباب سره مطابقت حدیث سابق په شان دي (۱۴)

(۱) المصدر السابق.

(۲) تهذيب الكمال: ۱۰۵/۹، تهذيب تاريخ دمشق: ۳۱۱/۵.

(۳) تهذيب الكمال: ۱۰۶/۹، الجرح والتعديل: ۳/ الترجمة: ۲۱۰۵.

(۴) تهذيب تاريخ دمشق: ۳۱۱/۵.

(۵) تهذيب الكمال: ۱۰۶/۹.

(۶) المصدر السابق.

(۷) المصدر السابق.

(۸) كشف الباري: أبواب الكسوف باب النداء بالصلاة جامعة.

(۹) كشف الباري: ۲۶۷/۴.

(۱۰) كشف الباري: ۳۳۳/۲.

(۱۱) كشف الباري: ۶۵۹/۱.

(۱۲) صحيح مسلم: ۱۱۷۸/۳، كتاب البيوع باب كراء الارض رقم: ۱۰۲.

(۱۳) أخرجه مسلم في صحيحه كتاب البيوع باب كراء الارض رقم: ۱۰۲ وابن ماجه في سننه كتاب الرهن

باب المزارعة بالثلث والرابع رقم: ۲۴۵۲.

(۱۴) عمدة القاري: ۲۵۵/۱۲.

احديث ۱۲۱۷ (۱) حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو قَالَ ذَكَرْتُهُ لِبَطَاوُسٍ فَقَالَ يُزِرُّهُ ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - إِنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَمْ يَنْهَ عَنْهُ وَلَكِنْ قَالَ «أَنْ يَمْنَحَ أَحَدَكُمْ أَخَاهُ خَيْرَ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْخُذَ شَيْئًا مَعْلُومًا» . [ر: ۱۲۲۰۵]

ترجمه :- حضرت عمرو بن دينار رضی اللہ عنہ فرمائی ہے ما ذ (رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ) روایت د طائوس رضی اللہ عنہ پہ ورائدی ذکر کرو نو طائوس رضی اللہ عنہ اوونیل پہ مزارعت باندی زمکہ ورکولہ شی حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمائی ہے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دی نہ منع نہ ده فرمائیلی بلکہ حضور پاک فرمائیلی وو چه په تاسو کنبی خپل رور ته هم داسې مفت (د زميندارنی دپاره) زمکه ورکول بهتر دی ددی خبرې نه چه دهغه نه خه متعین خیز واخلی .

رجال الحديث

قبیصة :- دا قبصة بن عقبه کوفی رضی اللہ عنہ دی . (۱)
 سفیان :- داسفیان بن سعید الشوری رضی اللہ عنہ دی . (۲)
 عمرو :- دا عمرو بن دینار مکی رضی اللہ عنہ دی . (۳)
 طائوس :- دا طائوس بن کیسان یمانی حمیری رضی اللہ عنہ دی . (۴)
 ابن عباس :- د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ تذکره هم تیره شوې ده . (۵)

قوله: إن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم لم ينه عنه :- یعنی رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مزارعت حرام نه وو گر خولې لکه چه د امام ترمذی رضی اللہ عنہ په روایت صراحت راغلی دی . عن ابن عباس رضي الله تعالى عنهما ان رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم لم يحرم المزارعة ولكن أمر أن يرفق بعضهم ببعض .

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت :- د حديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: إن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم لم ينه عنه ولكن قال: أن يمنح أحدكم أخاه خيره الخ سره ظاهر دي .

(۱) مرتخریجه فی باب بدون الترجمة بعد باب إذا لم يشترط السنين فی المزارعة

(۲) کشف الباری: ۲/۲۷۵ .

(۳) کشف الباری: ۲/۲۷۸ .

(۴) کشف الباری: ۴/۳۰۹ .

(۵) کشف الباری: ۱/۴۳۵ ، ۲۰۵۲ .

(۶) الجامع للترمذی: ۱/۲۵۸ أبواب الاحکام باب ماجاء فی المزارعة .

احديث ۲۲۱۸ / ۲۲۱۹ (۱) حَدَّثَنَا سَلِيمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - كَانَ يُكْرِي مَزَارِعَهُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ وَصَدْرَ أَمِنْ إِمَارَةِ مُعَاوِيَةَ.

ثُمَّ حَدَّثَ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ، فَذَهَبَ ابْنُ عُمَرَ إِلَى رَافِعٍ فَذَهَبَتْ مَعَهُ، فَسَأَلَهُ فَقَالَ نَهَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ كِرَاءِ الْمَزَارِعِ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ كُنَّا نُكْرِي مَزَارِعَنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِمَا عَلَى الْأَرْبَعَاءِ وَبِشَى مِنْ التَّبْنِ.

ترجمه :- دحضرت نافع رضی اللہ عنہ نے روایت دی ہے حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم حضرت ابوبکر، حضرت عمر، حضرت عثمان او حضرت معاویہ رضی اللہ عنہم د خلافت پہ شروع کنبی پہ مزارعت باندی ورکری وو. بیا ہغه تہ د حضرت رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ د احديث بیان کړې شو چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پتی په مزارعت باندی ورکولونه منع فرمائیلي ده. حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما حضرت رافع رضی اللہ عنہ له لارو اوزه هم هغه سره لارم نو حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما د حضرت رافع رضی اللہ عنہ نه تپوس اوکړو هغه او وئیل چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پتی په مزارعت باندی ورکولونه منع فرمائیلي ده. په دې باندی حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما او وئیل چه تاته معلومه ده چه مونږ به د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کنبی خپل پتی د هغه پیداوار په بدله کنبی کوم چه په لختوباندی وی اود څه بوسو په بدله به په مزارعت باندی ورکول.

حل لغات :- (۱) الاربعاء: دا د ربیع جمع ده معنی واړه نهرونه لختی لکه چه یعقوب لغوی رحمته اللہ علیہ فرمائی چه ویجمع ربیع الکلاء أربعة، وربیع الجدوال أربعاء. (۲)

تشریح حدیث :- د حدیث شریف حاصل دادی چه دلته حضرت عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہما په حضرت رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ باندی د هغه نهی عن المزارعت والاروايت مطلق گنر لوباندی رد کوی او فرمائی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم کوم په مزارعت باندی پتی ورکولونه منع فرمائیلي وه نو هغه د یو شرط فاسد د وجی نه وه چه هغه د زمکې د یو خاص حصې د پیداوار په شرط یا بوسو په څه مقدار مجهول شرط به ئی لگولو اوداسی کیدو شو چه د زمکې د دغه حصې پیداوار وی اوباقی زمکه کنبی هیڅ نه وی یاد دې برعکس وی چه مزارع یا رب الارض ته هیڅ ملاونه شی گنی ددې نه علاوه صورتونو کنبی مزارعت جائز دې. (۳)

(۱) وأخرجه مسلم في كتاب البيوع باب كراء الارض رقم: ۱۰۹، ۱۵۴۷ والنسائي في سننه في كتاب كتاب المزارعت ذكر الاحاديث المختلفة في النهي عن كراء الارض بالثلث والرابع رقم: ۳۹۱۱ وانظر جامع الاصول حرف الميم الكتاب الثاني في المزارعة الفصل الثاني في المنع من ذلك رقم: ۸۵۰۵.

(۲) معجم الصحاح: ۳۸۷.

(۳) إرشاد الساري: ۳۳۱/۵ عمدة القاري: ۲۵۷/۱۲.

دهدیت ترجمه الباب سره مطابقت - علامه قسطلانی رحمته اللہ علیہ فرمائی چه دحدیث مبارک ترجمه الباب سره مطابقت دحضرت رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ بیان کرې شوې د نهی والاروایت سره داسې مستفاد کیږي چه ددې نه معلومیږي چه د صحابه کرامو رضی اللہ عنہم عام عادت داوو چه هغوی به په زمکه کښې پخپله زمینداری کوله یانورو رونړوته به ئی بغیرد څه معاوضه نه په مزارعت باندې ورکوله (۱)

احديث ۲۲۱۹ (۱) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي سَالِمُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ كُنْتُ أَعْلَمُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّ الْأَرْضَ تُكْرَى.

ثُمَّ خَشِيَ عَبْدُ اللَّهِ أَنْ يَكُونَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَدْ أَخَذَ فِي ذَلِكَ شَيْئًا لَمْ يَكُنْ يَعْلَمُهُ، فَتَرَكَ كِرَاءَ الْأَرْضِ. [ا: ۲۲۰۲]

ترجمه:- حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما وفرمائیل چه ماته معلومه وه چه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کښې به زمکه په مزارعت باندې ورکولې شوه. بیا عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما ته اندېښنه پیدا شوه چه داسې نه وی چه رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم په دې معامله کښې څه داسې حکم ارشاد فرمائیږي وی چه هغه ته معلوم نه وی. په دې وجه هغه په مزارعت باندې زمکه ورکول پرېخودل.

رجال الحديث

يحيى بن بكير:- دا يحيى بن عبدالله بن بكير رحمته اللہ علیہ دي. (۳)

الليث:- دا امام ليث بن سعد رحمته اللہ علیہ دي. (۴)

عقيل:- دا عقيل بن خالد بن عقيل ايلي رحمته اللہ علیہ دي. (۵)

ابن شهاب:- دا محمد بن مسلم بن عبيد الله بن شهاب الزهري رحمته اللہ علیہ دي. (۶)

سالم:- دا سالم بن عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما دي. (۷)

عبدالله بن عمر:- او دحضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما تذکره هم تيره شوې ده. (۸)

دا حديث شريف دلته مختصر دي او امام مسلم رحمته اللہ علیہ او امام نسائي رحمته اللہ علیہ شعيب بن ليث عن أبيه په

(۱) إرشاد الساري: ۳۳۱/۵.

(۲) مر تخريجه انفا

(۳) كشف الباري: ۳۲۳/۱.

(۴) كشف الباري: ۳۲۴/۱.

(۵) كشف الباري: ۳۲۵/۱. ۴۵۵/۳.

(۶) كشف الباري: ۳۲۶/۱.

(۷) كشف الباري: ۱۲۸/۱.

(۸) كشف الباري: ۶۳۷/۱.

طریق سره دا موصولاً ذکر کړې دې ^(۱) په دې کښې دی چه حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما به زمکه په مزارعت باندې ورکوله تردې چه هغه ته دا خبر ملاؤ شو چه حضرت رافع رضی الله عنه زمکه په مزارعت باندې ورکول منع کوی نوهغوی حضرت رافع رضی الله عنه سره ملاقات اوکړو او دهغوی نه نی تپوس اوکړو چه تاسو داسې ولې کونی؟ نو حضرت رافع رضی الله عنه اوونیل زما نه زما تره دا ورايت نقل کړې دې چه رسول الله صلی الله علیه و آله به زمکه په مزارعت باندې ورکولونه منع فرمائيله. نو حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما په جواب کښې هم هغه او فرمائیل دکوم تذکره چه په ماقبل کښې تیره شوه چه قد کنت اعلم الحديث ^(۲).

د حديث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حديث ترجمه الباب سره مطابقت هم واضح شو.

۱۶- باب: کراء الارض باذهب والفضة

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّ أَمْثَلَ مَا أَتَتْهُمُ صَانِعُونَ
أَنْ تَسْتَأْجِرُوا الْأَرْضَ الْبَيْضَاءَ مِنَ السَّنَةِ إِلَى السَّنَةِ.

د سرو زرو او سپینو زرو په بدله باندې زمکه په کرایه ورکول او حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائی د ټولو بهتر کار چه تاسو نی کول غواړئ دادې چه خپله خالی زمکه د یو کال دپاره په کرایه ورکړئ.

د ترجمه الباب مقصد او د فقهاؤ اختلاف:- په دې ترجمه الباب سره امام بخاری رحمته الله علیه د فرمائی که زمکه په سرو زرو او سپینو زرو بدله باندې په کرایه ورکړې شی نودا جائز دی که نه؟ امام طاؤس، حسن بصری، ابو محمد بن حزم ظاهري رحمهم الله فرمائی چه زمکه په مزارعت ورکول جائزه دی نه ددرهم اودنانیر په بدله کښې او نه د غلې په بدله کښې ^(۱) او ددې حضراتو دلیل هغه روایات دی کوم چه د مزارعت په نهی باندې مشتمل دی او په شاته باب کښې تیر شو. خو جمهور علماء فی الجملة ددې د جواز قائل دی او علامه ابن منذر رحمته الله علیه خو ددې په جواز باندې د صحابه کرامو رضی الله عنهم اجماع نقل کړې ده ^(۲).

او که د مخاطري څه صورت وی نودا حضرات هم د عدم جواز قائل دی. دا حضرات فرمائی لکه څنگه چه زمکه د غلې په بدله کښې په کرایه ورکولې شی دغه شان په درجه اولی د نقدو په بدله کښې هم په کرایه باندې ورکولې شی. ددې حضراتو جمهورو مستدللات هم په شاته باب کښې ذکر شو. امام ربیعہ الرائي رحمته الله علیه فرمائی چه صرف په دراهم او دنانیر باندې زمکه په کرایه باندې ورکول جائز دی او که د غلې وغیره په عوض په کرایه ورکړې شی نودا جائزه دی. امام ابوحنیفه رحمته الله علیه او امام شافعی رحمته الله علیه فرمائی په نقدو او غلې په بدله کښې زمکه په کرایه باندې

^(۱) مرتخریجه انفاً.

^(۲) عمدة القاری: ۲۵۸/۱۲ إرشاد الساری: ۳۳۲/۵.

^(۳) بداية المجتهد: ۶۳۲ شرح ابن بطلال: ۳۹۸/۶ فتح الباری: ۳۱/۵ عمدة القاری: ۲۵۸/۱۲.

^(۴) المصدر السابق.

ورکولی شی خوچه د مزارعت معامله نه وی ددی حضراتو د دلائلو تفصیل هم تیرشو. دامام مالک رحمته الله نه په دې سلسله کښې دوه اقوال نقل دی اشهب رحمته الله د عدم جواز قول نقل کړې دې او ابن قاسم رحمته الله د جواز.

بهر حال د جمهور علماؤ په نیز مطلقاً زمکه په کرباندې ورکول جائز دی که د نقدو په شکل کښې وی او که د زمیندارنې په شکل کښې وی هم دې ته مزارعت وائی او د احضرات فرماني چه کوم خانی د رسول اکرم صلی الله علیه و آله نه ممانعت راغلې دې هغه د مخاطرې په صورت باندې محمول دې یا په هغه صورت باندې محمول دې چرته چه اجل مجهول وی. امام بخاری رحمته الله په دې مسئله کښې د جمهورو طرف ته مائل دې لکه چه په ترجمه الباب او حدیث باب باندې دال دې.

د تعلیق تفصیل: قوله: وقال ابن عباس إن أمثل الخ - د حضرت ابن عباس رضی الله عنهما دا تعلیق سفیان ثوری رحمته الله په خپل جامع کښې عبد الکریم جزری عن سعید بن جبیر په طریق سره موصولاً ذکر کړې دې (۱) او هم دغه شان بیهقی رحمته الله هم عبد الله بن ولید عدنی عن سفیان په طریق باندې موصولاً ذکر کړې دې (۲).

[حدیث ۲۲۲۰] (۳) حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ رِبْعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَبِيْسٍ عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ حَدَّثَنِي عَمَّاءُ أَنَّهُمْ كَانُوا يُكْرُونَ الْأَرْضَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِمَا يَنْبُتُ عَلَى الْأَرْبَعَاءِ أَوْ شَىءٍ يَسْتَتْنِيهِ صَاحِبُ الْأَرْضِ فَتَنَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ ذَلِكَ فَقُلْتُ لِرَافِعٍ فَكَيْفَ هِيَ بِالْدِّينَارِ وَالْدِّرْهِمِ فَقَالَ رَافِعٌ لَيْسَ بِهَا بَأْسٌ بِالْدِّينَارِ وَالْدِّرْهِمِ.

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) فتح الباری: ۳۲/۵ و تعلیق التعلیق: ۳/۳۱۲.

(۴) المصدر السابق وأخرجه البيهقي في سننه الكبير، كتاب المزارعة باب بيان المنهى عنه وأنه مقصود على كراء الأرض ببعض ما يخرج الخ: ۱۳۲/۶.

(۵) إخرجه البخاري أيضاً في كتاب الحرث والمزارعة باب ما كان من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم يواشي بعضهم بعضاً في ازراعة والشم رقم: ۲۳۳۹ وفي المغازي باب بعد باب شهود الملائكة رقم: ۴۰۱۲ - ۴۰۱۳ ومسلم في كتاب البيوع باب كراء الأرض بالذهب والورق رقم: ۳۹۵۱ وأبو داود في كتاب البيوع باب كراء الأرض بالذهب والورق رقم: ۳۹۲۹، والنسائي في كتاب المزارعة ذكر الا حاديث المختلفة في النهي عن كراء الأرض بالثلث والربع الخ رقم: ۳۹۲۹، ۳۹۳۱، ۳۹۳۰ وابن ماجه في كتاب الرهون باب الرخصة في كراء الأرض البيضاء بالذهب والفضة رقم: ۲۴۵۸ وانظر جامع الاصول والكتاب الثاني في المزارعة الفصل الثاني في المنع من ذلك: ۳۱/۱۱ رقم: ۸۵۰۴ وتحفة الاشراف: ۳۵۵۳.

وَقَالَ اللَّيْثُ وَكَانَ الَّذِي نَهَى عَنْ ذَلِكَ مَا لَوْ نَظَرَ فِيهِ ذَوُو الْفَهْمِ بِالْحَلَالِ وَالْحَرَامِ لَمْ يُجِزُوهُ، لِمَا فِيهِ مِنَ الْمَخَاطَرَةِ. [ر: ۲۲۰۲]

ترجمه - حضرت رافع بن خدیج رضی اللہ عنہ فرمائی مانہ زما دوو ترونو بیان کړې دې چه هغه خلقو به د رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم په زمانه کښې زمکه په مزارعت ورکوله. دهغه پیداوار په بدله کښې چه کوم به نهرونوته نيزدې وو يا هغه پیداوار کوم چه د زمکې مالک مستثنی کړی نونې کریم صلی اللہ علیہ وسلم به ددې نه منع فرمائيله. حنظله رضی اللہ عنہ وائی چه ما د رافع رضی اللہ عنہ نه معلومات اوکړل چه په دینا او درهم باندې زمکه په مزارعت ورکولو څه حکم دې؟ نو حضرت رافع رضی اللہ عنہ اوونیل چه د دینار او درهم په بدله کښې زمکه په مزارعت باندې ورکولو کښې هېڅ حرج نشته. او هغه مزارعت دکوم نه چه منع کړې شوې ده که په حرام او حلال باندې پوهیدونکې په دې باندې غور اوکړی نو ددې اجازت به نه ورکوی ځکه چه په دې کښې مخاطره ده.

رجال الحديث

عمرو بن خالد:- دا عمرو بن خالد بن فروخ حرانی مصري رضی اللہ عنہ دې. (۱)

الليث:- دا امام ليث بن سعد رضی اللہ عنہ دې. (۲)

ربيعة:- دا فروخ، ربيعة الرائي بن عبد الرحمن رضی اللہ عنہ دې. (۳)

حنظلة:- دا حنظلة بن قيس الزرقى رضی اللہ عنہ دې. ددوی تذکره کتاب المزارعة باب بدون الترجمة کښې تیره شوې.

رافع بن خديج:- دا حضرت رافع بن خديج بن رافع بن عدي اوسي رضی اللہ عنہ دې. (۴)

عمای:- د حضرت رافع رضی اللہ عنہ دوه ترونه دی يو حضرت ظهير رضی اللہ عنہ دې د کوم تذکره چه په روستوياب کښې تیره شوه ددويم تره په نوم کښې ئی اختلاف دې علامه عبد الغنى رضی اللہ عنہ او ابن ماکولا وائی چه دهغوی نوم مظهر دې. (۵) او بعض حضرات وائی دهغه نوم مهير دې. (۶) خو علامه کلابازی رضی اللہ عنہ فرمائی لم أقف على اسمه. (۷)

قوله: ليس بها بأس بالدينار والدينار:- د حضرت رافع په دې قول کښې دوه احتمال دی يا خو هغوی داسې علی طریق الاجتهاد اوونیل او يا علی طریق التنصيص هغه ددې د

(۱) کشف الباری: ۱/ ۴۹۴، ۲/ ۳۲۶.

(۲) کشف الباری: ۱/ ۳۲۴.

(۳) کشف الباری: ۳/ ۴۳۴.

(۴) کشف الباری کتاب مواقيت الصلاة باب وقت المغرب.

(۵) عمدة القاری: ۱۲/ ۲۵۹، إرشاد الساری: ۵/ ۳۳۳ فتح الباری: ۵/ ۳۲.

(۶) المصدر السابق.

(۷) المصدر السابق.

جواز قائل شو (۱) یعنی هغه سره په دې سلسله کښې نور نصوص موجود وو.
د حديث ترجمه الباب سره مطابقت: - د حديث ترجمه الباب سره مطابقت واضح دې.

د امام بخاری رحمته الله علیه قول او د شرح مشکوة تشویش: - قوله: قال ابو عبد الله من ههنا قول الليث: وكان الذي دعي عن ذلك..... زمونږ په متداوله نسخو کښې دا عبارت داسې دې. (۲) او د شرح بخاری په نسخو کښې دې: وقال الليث الخ. (۳) او دا حضرات فرماني چه دا قول هم دې اسناد اول سره موصول دې. (۴) یعنی امام بخاری رحمته الله علیه فرماني چه کان الذي دعي الخ. د امام لیث رحمته الله علیه قول دې چه د مذکوره سند یو راوی دې. دا عبارت دلته نقل کړې شوې دې اوصاحب مشکوة هم مذکوره عبارت نقل کړې دې. (۵) لیکن د امام بخاری رحمته الله علیه قول من ههنا قول الليث الخ هغه نه دې نقل کړې. شرح مشکوة ته په دې کښې تشویش پیدا شو. شارح مصابيح علامه تورېشتي رحمته الله علیه فرماني چه ماته خوږته اونه لگیده چه دا قول د جادې. د بخاری رحمته الله علیه دې که د بل راوی دې. (۶) امام بیضاوی رحمته الله علیه فرماني چه دا په ظاهره د حضرت رافع بن خدیج رضی الله عنه کلام معلومیږي. (۷) لیکن حافظ ابن حجر رحمته الله علیه او علامه عینی رحمته الله علیه فرماني چه دا کثر طریق نه د معلومیږي چه دا د لیث بن سعد رحمته الله علیه کلام دې. (۸) او دلته زمونږ په متداول نسخو کښې خو تصریح ده چه امام بخاری رحمته الله علیه پخپله فرماني چه دا د لیث قول دې.

باب

د ترجمه الباب مقصد: - امام بخاری رحمته الله علیه بغیر ترجمې د باب ذکر او فرمانيلو او روایت نی نقل کړې دې چه جنتی خلق به په جنت کښې داخلېږي په دوی کښې به بعض خلق د الله سبحانه وتعالی نه د زمیندارنی اجازت او غواړي الله سبحانه وتعالی به ورته او فرماني چه دومره نعمتونه تاسوته ملاؤدی داستاسو د پاره کافی نه دی چه اوس ستاسو ذکر کیلې شوق پیدا شو. هغوی به وائی بیشکه بیشمیره نعمتونه دی خو مونږ زمینداري کول غواړو. بیابه هغوی تخم اچوی او د غرونو په شان به دهغې ډیری هم اولگی. بهر حال دهغوی دا خواهش به پوره کولې شی خکه چه هلته خو به دچا خواهش هم نه شی رد کولې. امام بخاری رحمته الله علیه دا روایت نقل کولو سره دا او خودل چه مزارعت د خپل ذات په اعتبار سره جائز دې. او حضور پاک چه د دې کوم ممانعت

(۱) المصدر السابق.

(۲) صحيح البخاری: ۱/۳۱۵ قدیمی.

(۳) عمدة القاری: ۱۲/۲۶۰ فتح الباری: ۵/۳۲۲ إرشاد الساری: ۵/۲۳۲.

(۴) المصدر السابق.

(۵) مشکوة المصابيح: ۲/۵۴۸ رقم: ۲۹۷۴.

(۶) إرشاد الساری: ۵/۲۳۲ عمدة القاری: ۱۲/۲۶۰ فتح الباری: ۵/۳۲۲.

(۷) المصدر السابق.

(۸) المصدر السابق.

فرمائیلې دې هغه علی وجه التحريم نه دې که رسول الله ﷺ هغه ممانعت علی وجه التحريم فرمائیلې وې نو د جنتی په زړه کښې به د زميندارنی شوق څنگه پيدا کيدو هغوی په دمعصيت او گناه خواهش هلته څنگه کولې شي (۱)

احديث ۲۲۲۱ (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَنَانَ حَدَّثَنَا فُلَيْعٌ حَدَّثَنَا هِلَالٌ وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ حَدَّثَنَا فُلَيْعٌ عَنْ هِلَالِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَوْمًا يُحَدِّثُ وَعِنْدَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ «أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ اسْتَأْذَنَ رَبَّهُ فِي الزَّرْعِ فَقَالَ لَهُ أَلَسْتَ فِيمَا شِئْتَ قَالَ بَلَى وَلَكِنِّي أُحِبُّ أَنْ أُزْرَعَ. قَالَ فَبَدَّرَ قَبَادِرَ الطَّرْفِ نَبَاتُهُ وَاسْتَوَاؤُهُ وَاسْتِخْصَادُهُ، فَكَانَ أَمْثَالَ الْجِبَالِ فَيَقُولُ اللَّهُ دُونَكَ يَا ابْنَ آدَمَ، فَإِنَّهُ لَا يُشْبِعُكَ شَيْءٌ». فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ وَاللَّهِ لَا تَجِدُهُ إِلَّا قُرْشِيًّا أَوْ أَنْصَارِيًّا، فَإِنَّهُمْ أَصْحَابُ زُرْعٍ، وَأَمَّا نَحْنُ فَلَسْنَا بِأَصْحَابِ زُرْعٍ. فَضَحِكَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۷۰۸۱)

ترجمه :- د حضرت ابوهريره رضی الله عنه نه روایت دې چې نبی کریم ﷺ دا بیان فرمائیلو او هغوی ﷺ سره یو کلی وال سرې وو. چې یو جنتی سرې به د پروردگانه د زميندارنی کولو اجازت طلب کوی الله سبحانه وتعالی به او فرمائی چې ایا ته په داسې حال کښې نه ئی څنگه چې تا غوښتل؟ هغه به عرض کوی چې رلې نه لیکن زه زمينداری کول غواړم. حضور پاک او فرمائیل چې هغه به تخم واچوی او دسترگوپه رپ کښې به راوټوکیږی او نیغ به شی او ربیلې به شی او د هغې پیداوار به د غرونوپه شان شی. الله تعالی به فرمائی ای د آدم خویه! دا واخله ستا خیته څه څیز نه شی د کولې او هغه کلی وال (چې دا حدیث واوړیدو) وئې وئیل والله تاسو به (دغه جنتی سرې، قرشی یا انصاری وینئې ځکه چې هم دغه خلق زمينداران دی او بهر حال مونږ زمينداری کونکی نه یو په دې باندې نبی کریم ﷺ مسکې شو

رجال الحديث

محمد بن سنان :- دا محمد بن سنان باهلی بصری رضی الله عنه دې. (۲)
فلیح :- دا فلیح بن سلیمان اسلمی رضی الله عنه دې. (۴)
هلال بن علی :- دا هلال بن علی بن اسامة مدینی قرشی رضی الله عنه دې. (۵)

(۱) الايوب والتراجم ص: ۱۷۳.

(۲) أخرجه البخاري أيضا في كتاب التوحيد باب كلام الرب مع أهل الجنة رقم: ۷۵۱۹ ولم يخرج به أحد من أصحاب السنة سوى البخاري رحمه الله تعالى انظر: جامع الاصول حرف القاف الكتاب التاسع، الباب الثالث، الفصل الثاني، النوع العاشر رقم: ۸۰۹۸.

(۳) كشف الباري: ۵۳/۳.

(۴) كشف الباري: ۵۵/۳.

(۵) كشف الباري: ۶۲/۳.

عطاء بن یسار: دا عطاء بن یسار هلالی مدنی رضی الله عنه دی. (۱)
ابوهریره: او د حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۲)

قوله: وعنده رجل من أهل البادية: حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائي لم أقف على اسمه. (۳)
د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: دا باب بغیر ترجمې دې لکه چه د ماقبل د باب د پاره د
فصل په شان دې. (۴) نو د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: فانهم أصحاب لهم سره واضح
دې. (۵)

علامه عینی رحمته الله فرمائي چه د دې حدیث نه یو خوفاندې مستنبط کیږي. ① په جنت کښې چه
نفس انسان د کوم کوم دنیاوی خوند طلب کاروی هغه ته به ورکولې شی لکه چه الله سبحانه
وتعالی ارشاد فرمائي ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ﴾ (الزخرف: ۷۱)

② او په دې حدیث کښې د دې خبرې بیان دې چه بنیادم څنگه خلقه او جبله د دنیا متاع او
اسباب څنگه طالب جوړ کړې دې چه دې جنت ته لارشی نویابه هم داسې آرزوګانې کوی او
مګر الله سبحانه وتعالی به دې جنتیانوته د دوی ټول خواهشات بغیرد څه محنت او مشقت
پوره کوی.

③ په دې حدیث کښې د قناعت ترغیب او حرص ممانعت دې او هم په دې د آخرت د نه
ختمیدونکې ژوند د امبارک ثمرات مرتب کیږي. (۶)

۱۷- باب: ما جاء في الغرس

د ونو کړلو بیان

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله خودل غواړي چه د ونو کړلو باره کښې هم روایات
راغلی دی که داسې ونه وی چه پیره او دتنې والاوی او یا داسې ونه وی چه د هغې تنه وغیره نه
وی په زمکه کښې دننه وی لکه چقدر ګاڅې وغیره د دې ټولو ونو لګول جائز دی او په
احادیث باب کښې د دې نه د بعض تذکره موجود ده. (۷)

(۱) کشف الباری: ۲/۲۰۴.

(۲) کشف الباری: ۱/۶۵۹.

(۳) فتح الباری: ۵/۳۴.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۲۶۲.

(۷) التراجم والابواب: ۱۷۳.

احديث ۱۲۲۲) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ قَالَ: إِنَّا كُنَّا نَقْرَأُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ، كَانَتْ لَنَا عَجُوزٌ تَأْخُذُ مِنْ أَصُولِ سَلْقٍ لَنَا كُنَّا نَقْرُسُهُ فِي أَرْبَعَابِنَا فَتَجْعَلُهُ فِي قِدْرٍ لَهَا فَتَجْعَلُ فِيهِ حَبَاتٍ مِنْ شَعِيرٍ لَا أَعْلَمُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ لَيْسَ فِيهِ شَحْمٌ وَلَا وَدَكٌ، فَإِذَا صَلَّيْنَا الْجُمُعَةَ زُرْنَاَهَا فَقَرَّبْتُهُ، إِلَيْنَا فَكُنَّا نَقْرَأُ بِيَوْمِ الْجُمُعَةِ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ وَمَا كُنَّا نَتَغَدَّى وَلَا نَقِيلُ إِلَّا بَعْدَ الْجُمُعَةِ. [۱: ۸۹۶]

ترجمہ :- حضرت سہل بن سعد رضی اللہ عنہ نہ روایت دی ہے مونہ بہ د جمعہ پہ ورخ خوشحالی کولہ یوہ بودنی د چقدر جرہی اخستی کوم چہ بہ مونہ پہ خیل باغ کنہی پہ پولوباندی کرل ہغہ بہ دا پہ یوہ کتونی کنہی پخولی بیابہ نی پہ ہغہ کنہی لہی شان داوریشو دانہی اچولی ابو حازم رضی اللہ عنہ وانی چہ زہ دا پیژنم چہ سہل رضی اللہ عنہ او فرمائیل نہ بہ پہ ہغہ کنہی چربی وہ او غوروالی مونہ بہ د جمعہ مونخ کولو اودہغہ ملاقات لہ بہ تللو ہغہ بہ زمونہ مخی تہ دغہ خوراک راورلو مونہ بہ د جمعہ پہ ورخ ہم پہ دی وجہ خوشحالی کولہ او مونہ بہ د جمعہ پہ ورخ د جمعہ مونخ کولو نہ پس خوراک کولو اوقیلولہ بہ مو کولہ.

رجال الحديث

قتيبة بن سعيد :- دا قتيبة بن سعيد بن جميل ثقفی رضی اللہ عنہ دی. (۱)

يعقوب :- دا يعقوب بن عبد الرحمن بن محمد بن عبد الله القاري المدني رضی اللہ عنہ دی. (۲)

أبي حازم :- دا سلمة بن دينار مدنی رضی اللہ عنہ دی. (۳)

سهل بن سعد :- دا حضرت سهل بن سعد بن مالك الساعدي رضی اللہ عنہ دی. (۴)

قوله: كانت لنا عجوز :- علامہ عینی رحمہ اللہ او حافظ ابن حجر رحمہ اللہ فرمائی چہ ددغہ بنسخہ نوم معلوم نہ شو. (۵)

(۱) واخرجه البخاري أيضاً في كتاب الجمعة باب قول الله تعالى: ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ﴾ (الجمعة: ۱۰) رقم: ۹۳۸ وباب القائلة بع الجمعة رقم: ۹۴۱ وكتاب الاطعمة باب السلق والشعير رقم: ۵۴۰۳ وكتاب الاستئذان باب تسليم الرجال على النساء الخ رقم: ۶۲۴۸۰ واخرجه مسلم في الجمعة باب صلاة الجمعة حين نزول الشمس رقم: ۱۹۹۱ واخرجه أبو داود في الصلاة باب وقت الجمعة رقم: ۱۰۸۶ واخرجه الترمذي في الجمعة باب ما جاء في القائلة يوم الجمعة رقم: ۵۴۵.

(۲) كشف الباري: ۱۸۹/۲.

(۳) كشف الباري كتاب الجمعة باب الخطبة على المنبر.

(۴) كشف الباري كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهما الدم عن وجهه.

(۵) كشف الباري كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهما الدم عن وجهه.

(۶) عمدة القاري: ۳۶۴/۶ فتح الباري: ۵۴۳/۳.

د حدیث مبارک ترجمه الباب سره مطابقت: د حدیث مبارک ترجمه الباب سره مطابقت قوله: کنا نفرسه فی أربعائنا سره ینکاره دی.^(۱)

دا حدیث مبارک ابواب جمعه باب قول الله تعالى ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ ﴾ (الجمعة: ۱۰) کښې تیر شوې دي.

احديث ۲۲۲۳ (۱) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ ابْنِ شَهَابٍ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ يَقُولُونَ إِنَّ أَبَاهُ رِزْقَةً يُكْثِرُ الْحَدِيثَ. وَاللَّهُ الْمَوْعِدُ، وَيَقُولُونَ مَا يَلْمُهُ جَرِيرٌ وَالْأَنْصَارُ لَا يُحَدِّثُونَ مِثْلَ أَحَادِيثِهِ وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الْمُهَاجِرِينَ كَانُوا يَشْغَلُهُمُ الصَّفْقُ بِالْأَسْوَاقِ، وَإِنَّ إِخْوَتِي مِنَ الْأَنْصَارِ كَانُوا يَشْغَلُهُمْ عَمَلُ أَمْوَالِهِمْ، وَكُنْتُ أَمْرًا مُسْكِنًا أَلْزَمَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى مِلِّ بَطْنِي، فَأَحْضَرُ حِينَ يَغِيبُونَ وَأَعِى حِينَ يَنْسَوْنَ، وَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يَوْمًا» لَنْ يَنْسَطَ أَحَدٌ مِنْكُمْ ثَوْبَهُ حَتَّى أَقْضِيَ مَقَالَتِي هَذِهِ، ثُمَّ يَجْمَعُهُ إِلَى صَدْرِهِ، فَيَنْسِي مِنْ مَقَالَتِي شَيْئًا أَبَدًا». فَسَطَطْتُ ثِمْرَةً لَيْسَ عَلَى ثَوْبٍ غَيْرِهَا، حَتَّى قَضَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَقَالَتَهُ، ثُمَّ جَمَعْتُهَا إِلَى صَدْرِي، فَوَالَّذِي بَعَثَهُ بِالْحَقِّ مَا نَسِيتُ مِنْ مَقَالَتِهِ تِلْكَ إِلَى يَوْمِي هَذَا، وَاللَّهِ لَوْلَا آيَتَانِ فِي كِتَابِ اللَّهِ مَا حَدَّثْتُكُمْ شَيْئًا أَبَدًا (إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُمُونَ مَا أُنْزِلْنَا مِنْ الْبَيِّنَاتِ) إِلَى قَوْلِهِ (الرَّحِيمُ) (ار: ۱۱۸)

ترجمه: حضرت ابوهريره رضي الله عنه فرمائي چه خلق وائي ابوهريره ډير احاديث بيانوي. آخر الله تعالى سره زماملويدل دي يعنى چه زه دروغ وایم نوسزا به کيږي اوداخلق وائي چه نور مهاجرين او انصار دابوهريره په شان احاديث نه شي بيانولې. او (اصل) خبره داده چه زما مهاجرين روڼه د بازار معاملات (يعنى اخستلو او خرڅولو) کښې مشغول وي او زما انصاري روڼه دخپلو مالونو (باغونو) په کار کښې مشغول وي اوزه خو يومسکين سرې يم چه دخپلې مريدو په اندازه خوراک ملاؤ شو نو بس رسول الله صلى الله عليه وسلم سره به ووم هغه وخت به موجود ووم کله چه به داخلق غائب وو او ما به يادساتل. دې خلقو (د خپلو کارونو د وجې نه) هيرول. (او يوه وجه داهم وه) چه نبی کریم صلى الله عليه وسلم يوه ورځ اوفرمايل چه څوک خپله کپړه دهغه وخته پورې خوره اوساتي ترکومي چه زه خبرې اترې ختمې نه کړم بيا دې راغونډه کړي اوخپلې سينې سره دې اولگوي هغه به زما خبره کله هم هيره نه کړي. دې اوريدو سره ما خپل څادر خورکړو اوهم هغه څادر ماسره وو بل څه کپړه نه وه تردې چه حضور پاک خپلې خبرې اترې ختمې کړې بيا مې راغونډ کړو او خپلې سينې سره مې اولگولو. قسم دې په هغه ذات چه تاسو ئي په حقه سره

(۱) عمدة القاری: ۲۶۲/۱۲.

(۲) مرتخریجه فی کتاب العلم باب حفظ العلم رقم: ۱۱۸.

رَالْيَكُلِّي نِي مَا دَحْضُورِيَاكَ دَ دَغِهْ خَبِرُو اَتْرُو نَهْ تَرْنَن پُورِي يُوَهْ خَبِرْدَهْم نَهْ دَهْ هِيرَه كِرِي پَهْ اللّٰهْ
تَعَالٰی قَسْم كِهْ دَ قَرَّانْ مَجِيد دَوَهْ آيَاتُونَهْ نَهْ وِي ﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْتُمُوْنَ مَا اَنْزَلْنَا مِنْ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدٰى مِنْ
بَعْدِ مَا يَبَيِّنُهٗ لِلنَّاسِ فِي الْكِتٰبِ اُولٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا وَاصْلَحُوْا وَيَتَنُوْا فَاُولٰٓئِكَ اَتُوْبُ
عَلَيْهِمْ وَاَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ۝﴾ نو مابه تاسوته كله هم حديث نه بيانولو.

رجال الحديث

- موسى بن اسماعيل :- دا موسى بن اسماعيل تبو ذكى منقرى بصرى رحمته الله دې. (۱)
ابراهيم بن سعد :- دا ابراهيم بن سعد بن ابراهيم بن عبد الرحمن بن عوف زهرى رحمته الله دې. (۲)
ابن شهاب :- دا محمد بن شهاب بن عبيد الله بن عبد الله بن شهاب زهرى رحمته الله دې. (۳)
اعرج :- دا عبد الرحمن بن هرمل الاعرج رحمته الله دې. (۴)
ابوهريرة :- او د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۵)

ددې حديث تشریح کشف الباري کتاب العلم باب حفظ العلم رقم: ۱۱۸ کښې تیره شوې ده.
د حديث ترجمه الباب سره مطابقت :- د حديث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: ان اخوان من
الانصار كان يشغلهم عمل اموالهم نه مستفاد کيږي چه انصار رضي الله عنهم دخپلوياغونو اود غرس په
کار کښې مشغول اوسيدل. (۱)

قوله: ما نسيت من مقالته تلك إلى يومي هذا او براعت اختتام :- او د حضرت
ابوهريرة رضي الله عنه په دې قول سره د دې کتاب د براعت اختتام طرف ته اشاره هم اوشوه. ځکه چه
ددې مطلب دادې چه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په ارشاداتو او فرموداتو کښې ترننه پورې چه زما آخری
ورځ ده دهغه وخت نه ما هيڅ نه دی هير کړی. نودلته د آخری ورځ ذکر راغلو په دې واسطه
براعت اختتام حاصل شو. آخری ورځ په دې معنی نه ده چه په هغه ورځ دهغه مرگ راغلو بلکه
آخری ورځ په هغه معنی کښې ده هغه چه خبرې اترې کوي هغه په دغه ورځ کښې فرمائي اوهم
دغه دهغه د ژوند تراوسه پورې آخری ورځ ده باقي د راتلونکو ورځونه احتراز مقصود نه دي. (۲)
اودا هم وئيلي شوي دي چه براعت اختتام قوله: والله الموعد نه مستفاد کيږي. (۳)

(۱) کشف الباري: ۴۳/۱، ۴۷۷/۳.

(۲) کشف الباري: ۱۲۰/۲، ۳۲۳/۳.

(۳) کشف الباري: ۳۲۶/۱.

(۴) کشف الباري: ۱۱/۲.

(۵) کشف الباري: ۶۵۹/۱.

(۶) عمدة القاری: ۳۶۳/۱۲.

(۷) الابواب والتراجم: ۱۵۳.

(۸) المصدر السابق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴- کتاب المساقاة، الشرب

دَدې ځانې نه امام بخاری رحمته الله علیه کتاب المساقاة شروع کوی. زمونږ په مستداوله نسخو کښې عبارت هم په دغه پورته ترتیب سره دې. (۱) او د علامه عینی رحمته الله علیه په نسخه کښې کتاب المساقاة و قول الله تعالی: الخ. (۲) او د علامه قسطلانی رحمته الله علیه په نسخه کښې دی کتاب الشرب والمساقاة، باب فی الشرب، و قول الله تعالی الخ. (۳) د علامه ابن بطال رحمته الله علیه په نسخه کښې دی کتاب البیاء باب ما جاء فی الشرب الخ. (۴) د حافظ ابن حجر رحمته الله علیه په نسخه کښې عبارت هم زمونږ د مستداوله نسخو په شان دې. (۵)

د حافظ ابن حجر رحمته الله علیه اشکال: حافظ ابن حجر رحمته الله علیه دلته اشکال کړې دې چه امام بخاری رحمته الله علیه د کتاب المساقاة ترجمه قایم کړه حالانکه وړاندې چه کوم ابواب راځي د هغې تعلق خو احياء او اموات سره دې يعنی هغه ابواب د مزارعت په ذیل کښې راځي لهذا مساقاة ترجمه قایم کول مناسب نه دی. (۶)

جواب: لیکن که په ابواب باندې یو نظر واچولی شی نومساقاة سره ددې په مطابقت کښې هم څه شک او اشکال نه پېښیږي ددې دپاره د حافظ ابن حجر رحمته الله علیه اشکال هیڅ وقیع نه دې. د مساقاة لغوی او شرعی تحقیق: مساقاة لغه السقی معنی څکل، خړوب کولو نه ماخوډ دې په مجرد کښې د ضرب نه مستعمل دې. (۷)

او د شریعت په اصطلاح کښې هو معاقدة دفع الاشجار الی من یعمل فیها علی أن الشربة ینهما (۸) یعنی مساقاة ونې یو عامل ته دحواله کولونوم دې په دې شرط چه میوه به په دواړو کښې تقسیمیږي.

یواشکال او د هغې جواب: که چرې دا اعتراض او کړې شی چه باب مفاعله دواړو طرفوته د عمل تقاضاکوی او دلته په باب مساقاة کښې داسې نه ده. (۹) نو ویلې به شی چه داسې کیدل لازمی

(۱) صحیح البخاری: ۱/۳۱۶ قدیمی.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۳۶۵.

(۳) إرشاد الساری: ۵/۳۳۸.

(۴) شرح ابن بطال: ۶/۴۰۲.

(۵) فتح الباری: ۵/۳۷.

(۶) فتح الباری: ۵/۳۷.

(۷) المعجم الصحاح ص: ۵۰۰ - ۵۰۱.

(۸) البحر الرائق مع شرح کنز الدقائق: ۸/۳۹۸.

(۹) لامع الدراری مع تعلیقات شیخ الحدیث محمد زکریا کاندهلوی رحمته الله علیه: ۶/۲۶۱.

نه دی لکه چه و نیلی شی قاتله الله او مراد وی قاتله الله یا داسی وائی سافر فلان په معنی سفر د فلانکی (۱)

داسی هم و نیلی شی چه د مساقاة عقد خود مالک او عامل دواړونه صادر یږي (۲) یا داسی اوو نیلی شی چه داد باب تغلیب نه دي (۳) بهر حال مساقاة یو مخصوص معامله ده او د اهل مدینه په نیز خود دي نوم هم معامله ده (۴) دغه شان د اهل مدینه نور هم مخصوص لغات دی لکه چه هغه مزارعة ته مخايرة او اجارة ته بیع او مضاربة ته مقارضة وائی (۵)

پس مساقاة کښې باغات او نخیل یعنی کهجورې په تقسیم باندې ورکولې شی اوو نیلی شی چه دا زمونږ باغ دي ته د دي خیال ساته اوساتنه نی کوه دي ته اوبه ورکوه صفاني کوه کله چه د دي میوه پیدا کیږي نیمه ته واخله اونیمه به مونږ واخلو یا اثلاثا یا ارباعا د دي میوو د تقسیم فیصله کولې شی

د فقهاؤ اختلاف: جمهور علماء امام مالک امام شافعی امام ابویوسف امام محمد امام احمد و غیرهم رحمهم الله په نیز مساقاة جائز دی. او امام ابوحنیفه رحمته الله علیه او د امام زفر رحمته الله علیه په نیز جائز نه دی (۶) یاد ساتی چه د مساقاة د جواز شرائط او هغه شرائط په کوم سره چه عقد مساقاة فاسد کیږي. دغه شان د دي متعلق نور احکام هم هغه دی کوم چه په کتاب مزارعة کښې مذکور شوی دی. دغه شان د فریقین د مستدلّات څه قدرې تفصیل هم په شاته ابواب کښې تیر شوې دي.

د فریق ثانی دلیل اول هغه روایات دی کوم چه د مخايرة په ممانعت کښې وارد شوی دی. او مخايرة هم مزارعة ته و نیلی شی. لکه چه د حضور پاک ارشاد مبارک دي من لم یدم المخايرة فلیؤذن بحرب من الله ورسوله (۷) یعنی کوم سړي چه مخايرة (مزارعة) ترک نه کړی نو هغه دي د الله سبحانه و تعالی او د هغه د رسول صلی الله علیه و آله و سلم د طرف نه دي اعلان جنگ واوړي. بل د عدم جواز دویمه وجه داهم ده چه دا عقد که مزارعت وی یا مساقات، د عمل نه حاصله شوې گتې بعض حصه باندې عامل په کرایه باندې داخستلو مترادف دي. نو دا به د قفیز الطحان په معنی کښې وی (۸) چه په اتفاق ناجائز دی. مثلاً یو جرندې والا ته شل منه غنم د اوږه

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) المصدر السابق.

(۴) عمدة القاری: ۲۶۴/۱۲.

(۵) المصدر السابق.

(۶) بداية المجتهد: ۶۳۷ المبسوط للسرخسی: ۹۸/۲۳ لامع الدراری: ۲۷۱/۶.

(۷) أخرجه أبو داؤد فی سننه فی کتاب البیوع باب فی المخايرة والامام الحاکم فی مستدرک: ۲۸۶/۲.

(۸) وفی إعلاء السنن: ۱۷۵/۱۶ عن هشام أبی کلیل عن ابن أبی نعم البجلی [بقیه بر صفحه آئنده...]

کولو دپاره ورکړل او ورته اووايه چه د اوږه کولويه عوض هم ددې نه شل سیره غنم يا اوږه واخله نو دا ناجائز دی. (۱)

د عدم جواز دریم دلیل داهم دې چه دلته اجرت یا خو مجهول دې یا معدوم او په دې کښې هره یوه خبره عقد فاسد کونکې ده. (۲) د فریق اول یعنی حضرات مجوزین د دلالتو تفصیل هم شاته بابونو کښې تیر شوې دې او ددې حضراتو مستدل هغه احادیث چه د مزارعت او مساقاة په جواز او ثبوت کښې راغلي دی.

بله دا خبره چه دا عقد مال او عمل په مینځ کښې عقد شرکت دې. په اصل کښې دلته فی الحال عمل کیږي او د عمل نه چه کومې فائدي حاصلیږي په هغې کښې د فریقینو اشتراك وی او هغه میوې په دوی کښې تقسیميږي لکه چه په مضاربت کښې کیږي. لهذا په مضاربت باندې قیاس کولو سره به دا عقد هم جائز وی او د صحت قیاس دپاره د دواړو عقودو په مینځ کښې علت جامع د حاجت او ضرورت پوره کول دی. ځکه چه اکثر وختونو کښې د باغ مالک یا زمکه په ذاتی توگه د عمل زراعت د اهلیت نه عاری ده. او کله دا اهم کیږي چه په کوم سړي کښې د عمل او کار قدرت او مهارت وی هغه سره باغ اوزمکه موجود نه وی نو ددې امر سخت ضرورت پیښیږي چه ددې دواړو په مینځ کښې چه داسې قسم عقد انعقاد او کړې شی (۳) اولکه څنگه چه د مزارعت په ابواب کښې دا خبره تیره شوې ده چه د متاخرین احناف فتوی هم په جواز باندې ده. دغه شان په مساقاة کښې هم داسې ده.

دا خبره هم په ذهن کښې ساتنی چه په حضرات مجوزین کښې هم بعض په جزوی تفصیلات کښې اختلاف راني موجود ده. مثلاً مطلقاً مساقاة جائز دی یا په بعض مخصوص ونوکښې جائز دي. داؤد ظاهري رحمته الله علیه وائي که چرې نخیل مخصوص وی نو جائز ده او امام شافعي رحمته الله علیه په جدید قول کښې ارشاد فرمائي چه په نخیل او کرم کښې خو مساقاة جائز دی ددې نه علاوه په نورو ونوکښې جائز نه دی. په دې وجه دهغې باره کښې احادیث او آثار راغلي دي. (۴) او نور حضرات د تعمیم طرف ته مائل دي چه که هر څیز باغ وی په هغې کښې مساقاة کول جائز دی

....بقیه از صفحه گذشته] عن أبي سعيد الخدري رضي الله تعالى عنه قال: نهى عن عصب الفحل وعن قفيز الطحان. أخرجه الدارقطني ص: ۳۰۸، من طريق عبدالله بن موسى عن سفيان عن هشام وسكت عليه. وقال الذهبي رحمته الله علیه في الميزان: هذا منكر ورواية (هشام) لا يعرف. وقال ابن حجر رحمته الله علیه في اللسان: ذكره ابن حبان في الثقات. وقال في الدراية بعد إخراج الحديث: في إسناده ضعف. وقال مغلطان رحمته الله علیه: هشام ثقة (نبيل الوطار: ۱۶۹/۵) وفي التلخيص: ۲۵۵/۲ قال مغلطان رحمته الله علیه هو ثقة فينظر فيمن وثقه. ثم وجدته في ثقات ابن حبان. وقال صاحب إغلاء السنن في تحقيق هذا الحديث ولم ينفرد به هشام بل تابعه عطاء من السائب عند الطحاوي في مشكله. قال: حدثنا سليمان..... وهذا سند جيد. إغلاء السنن: ۱۶۱۷۵/ - ۱۷۶.

(۱) الهداية شرح بداية المبتدى: ۱۰۰/۷ المبوط للسرخي: ۹۸/۲۳.

(۲) المصدر السابق.

(۳) الهداية شرح بداية المبتدى: ۹۹/۷ بتفصيل.

(۴) بداية المجتهد: ۶۳۸ لامع الدراري: ۲۶۲/۶.

د کھجورو او انگورو تخصیص نشته (۱)

۱- باب: فی الشرب

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ۝﴾ (الانبیاء: ۳۰)
 وَقَوْلُهُ جَلَّ ذِكْرُهُ: ﴿أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ۚ أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ۚ لَوْلَا جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ﴾ (الواقعة: ۶۸ - ۷۰) / الْأَجَاجُ: الْمَرْءُ الْمَزْنُ: السَّحَابُ.
 په اوبو کښې د حصې اخستلو بیان او د الله تعالی ارشاد او مونږ هر ساه والاڅیز د اوبونه جوړ کړو
 آیا هغوی ددې یقین نه کوی (انبیاء: ۳۰) او د الله تعالی ارشاد ښه او ښایښی چه کومې اوبه
 څکښی داد او ریځونه تاسو را کوزې کړې یا مونږ ددې را کوزونکی یو که مونږ او غواړو نو دا به
 ترڅې کړو بیا تاسو شکر ولې نه کوئ. (واقعة: ۶۸، ۶۹، ۷۰) او څوک چه وائی د اوبو حصه صدقه
 کول هبه کول او ددې وصیت کول جائز دی. که هغه تقسیم شوې وی او که نه وی تقسیم شوی
 او حضرت عثمان رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد نقل کوی چه حضور پاک فرمائی څوک دې چه د
 رومه کوهیان واخلي او په هغې کښې خپله ډولچه د مسلمانانو د ډولچې په شان کړې (یعنی
 وقف ئی کړې) نو هغه حضرت عثمان رضی الله عنه واخستل (او په مسلمانانو باندې ئی وقف کړل)
 حل لغات: شرب: په کسره د شین، د اوبو حصه، د څکلو وخت، ددې جمع اشراب راځی د باب
 سمع نه مصدر دې او په ضمه او فتحه سره هم لوستلې شوې دې. صاحب مغرب وائی چه
 الشرب: النصيب من الماء، بکسر الشين، وفي الشريعة: عبارة عن نوبة الانتفاع بالماء سقيًا للمزارع
 أو الدواب. (۲) یعنی شرب لغته د شین کسره سره دې. د اوبو حصې ته وائی او شرعاً خپل پتی
 خړوب کول ایا خپلو څاروو د اوبو څکلودپاره دخپلې حصې د اوبو نمبر ته وائی
 المزن: د جمع صیغه ده په معنی د اوریخ، سپینه اوریخ، د اوبونه ډکه اوریخ ددې واحد مزة دې. (۳)
 أجاجا: بالضم: الماء المالح الشديد الملوحة، ډیرې ترڅې اوبه. (۴)
 زمونږ په متداوله نسخو کښې دا باب هم دغه شان دې. (۵) خود شراح بخاری په نسخو کښې دا
 دوه ابواب دی. ① باب من الشرب، وقول الله تعالى: وجعلنا الآية. ② باب من رأى صدقة الماء الخ. (۶)
 د ترجمة الباب مقصد: علامه ابن المنیر مالکی رحمته الله د امام بخاری رحمته الله مراد د بیان کړې دې
 چه په اوبو باندې د انسان ملکیت جاری کیدې شی اودا مملوک جوړول جائز دی ددې دپاره

(۱) المصدر السابق.

(۲) المغرب: ۴۳۶/۱.

(۳) النهاية: ۶۵۵/۲.

(۴) النهاية: ۴۰/۱.

(۵) صحيح البخاری: ۳۱۶/۱ طبع: قدیمی.

(۶) فتح الباری: ۵/۳۷ - ۳۸ إرشاد الساری: ۵/۳۳۸ - ۳۳۹ الکوثر الجاری: ۵۸/۵.

حدیث باب کنبی حضور پاک ﷺ د بعض شرکاء نه د دې د تقسیم دپاره اجازت او غوښتو او د دې تقسیم نې په نې او گس طرف باندې مرتب کړو که چرې هغه په خپل اباحت باندې قایم پاتې کیدو نونه به په یوملک کنبې داخل کیدې اونه به د اجازت او د تقسیم د ترتیب حاجت پېښیدو (۱) نولکه چه امام بخاری رحمه الله په دې ترجمه الباب سره دهغه خلقو رد کړې دې چه داوانی چه اوبه مملوک کیدې نه شی او د دې تعلق حقوق عامه سره دې (۲)

قوله: قال عثمان قال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم من يشتري بئر رومة

الخر: امام بخاری رحمه الله دا تعلیق کتاب الوصایا باب إذا وقف أرضاً أو اشترط لنفسه مثل دلاء المسلمين رقم: ۲۷۷۸. بغیر د دې الفاظونه ذکر کړې دې. او د حضرت عثمان غنی رحمه الله دا تعلیق

نی هم دې الفاظو سره امام ترمذی رحمه الله او امام دارقطنی رحمه الله ذکر کړې دې (۳) او په روایت کنبې دادی چه بشر رومه چه د یو یهودی وود حضور اکرم په ترغیب ورکولو باندې حضرت عثمان بن عفان رحمه الله ۳۵ زره درهم باندې واخستو او د مسلمانانو دپاره وقف کړې وو

قوله: فاشترها عثمان رحمه الله باندې یواشکال او دهغه جواب: دلته فاشترها عثمان رحمه الله الفاظ

راغلی دی. او په کتاب الوصایا کنبې دا روایت چه امام بخاری رحمه الله ذکر کړې دې (۴) په دې کنبې دی أستم تعلمون أن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم قال من حفر رومة فله الجنة فحضرها هلته د حفر الفاظ راغلی دی په ظاهره په دواړو روایتونو کنبې تعارض دې.

علامه ابن بطال رحمه الله فرمائی چه حفر الفاظ د بعض راویانو وهم دې گنی معروف روایت خوهم دغه دې چه حضرت عثمان رحمه الله دغه کوهی اخستې وو (۵) دا هم جواب ورکړې شوې دې چه هلته حفر عنوان مجازاً استعمال کړې شوې دې. مطلب دادې چه لکه حافر حفر بیر د وجې نه د کوهی مالک وی دغه شان ما هم پیسې ورکړې وې په دې وجه ئی مالک شوې ووم او داهم کیدې شی چه څه وخت په کوهی کنبې د مرمت وغیره د پاره څه کنستل وغیره ئی کړې وی او د دې حضرت عثمان رحمه الله هلته ذکر فرمائیلې وی (۶)

بهر حال د دې روایت نه د کوهی وغیره دخپل ځان د پاره او عامو مسلمانانو دپاره وقف کولو جواز معلومېږی او که چرته صرف د فقیرانو مسلمانانو دپاره ئی وقف کړو او پخپله وقف

(۱) التواری: ۲۶۴ فتح الباری: ۳۹/۵.

(۲) المصدر السابق.

(۳) سنن الترمذی کتاب المناقب باب فی مناقب عثمان بن عفان رحمه الله رقم: ۳۷۰۳ وسنن للدارقطنی: ۱۹۶/۴

کتاب الاحباس باب وقف المساجد والسقايات رقم: ۲.

(۴) مرتخریجه ایضاً.

(۵) فتح الباری: ۵۱۱/۵.

(۶) فتح الباری: ۵۱۱/۵ إرشاد الساری: ۲۶۹/۶ عمدة القاری: ۱۰۰/۱۴.

كونكي هم فقير شو نودهغه دپاره به هم ددي استعمالول جاتزوي (١)

احديث ٢٢٢٢ (١) حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِقَدَحٍ فَشَرِبَ مِنْهُ، وَعَنْ يَمِينِهِ غُلَامٌ أَصْفَرُ الْقَوْمِ، وَالْأَشْيَاخُ عَنْ يَسَارِهِ فَقَالَ «يَا غُلَامُ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَهُ الْأَشْيَاخُ». قَالَ مَا كُنْتُ لِأَوْثَرِ بِفَضْلِي مِنْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ.

[٢٢٣٧، ٢٣١٩، ٢٤٦٢، ٢٤٦٤، ٥٢٩٧]

ترجمه:- حضرت سهل بن سعد رضي الله عنه فرماني د نبي كريم صلي الله عليه وسلم په خدمت كښې يوه پياله پيش كړې شوه. حضور پاك صلي الله عليه وسلم دهغې نه اوڅكل او د حضور پاك صلي الله عليه وسلم بنې طرف ته په حاضرينو كښې د ټولونه وړوكي هلك وو او د حضور پاك صلي الله عليه وسلم كس طرف ته مشران سړي وو. رسول الله صلي الله عليه وسلم او فرمايل اي هلكه ايا ته ماته اجازت راکوي چه ددي مشرانوسرو ته ئي وركړم؟ هغه عرض اوگړو زه ستاسو صلي الله عليه وسلم نه (باقی پاتې) تبرك باره كښې په خپل ځان باندې هيچاته ترجيح نه شم وركولې. نو رسول الله صلي الله عليه وسلم هغه پياله هم هغه وړوكي هلك ته وركړه.

رجال الحديث

سعيد بن أبي مريم:- د سعيد بن محمد بن الحكم بن أبي مريم جمحي رضي الله عنه دي. (٢)
ابو غسان:- دا ابو غسان محمد بن مطرف بن داود بن مطرف تيمي مدني رضي الله عنه دي. (٣)

ابو حازم:- دا ابو حازم سلمة بن دينار اعرج مدني رضي الله عنه دي. (٤)

سهل بن سعد:- دوی سهل بن سعد بن مالك ابو عباس ساعدي رضي الله عنه دي. (٥)

قوله: عن يمينه غلام أصفر القوم:- دي نه څوك مرادي؟ ابن بطال رحمته الله نه نقل دي چه دي نه مراد فضل بن عباس رضي الله عنه دي. (٦) او دا بن التين رضي الله عنه نه نقل دي چه حضرت عبد الله بن عباس

(١) عمدة القاري: ٢٤٨/١٢.

(٢) واخرجه البخاري أيضاً في كتاب المطالم باب إذا أذن له وأجله ولم يبين كم هو رقم: ٢٣١٩ وفي كتاب الهبة وفضلها باب الهبة المقبوضة رقم: ٢٤٦٤ وفي باب هبة الواحد للجماعة رقم: ٢٤٦٢ واخرجه مسلم في كتاب الاشربة باب استحباب إدارة الماء واللبن ونحوه ما عن يمين المبتدي رقم: ٥٤١ واخرجه أحمد رحمته الله في مسنده مسند حديث أبي مالك سهل بن سعد رقم: ٢٢٨٧٥ وانظر جامع الاصول الفصل الرابع في ترتيب الشاربين: ٨٤/٥ حرف الشين الكتاب الول في الشرب الباب الاول في آداب الشراب.

(٣) كشف الباري: ١٠٦/٤.

(٤) كشف الباري كتاب أبواب الاذان باب فضل من غدا للمسجد الخ.

(٥) كشف الباري كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهها الدم عن وجهه.

(٦) المصدر السابق.

(٧) عمدة القاري: ٢٤٨/١٢ فتح الباري: ٣٩/٥.

ﷺ مراد دی. (۱) او علامه قسطلانی ﷺ فرمائی چه هم دغه قول متعین دی لکه چه مسند ابن ابی شیبہ ﷺ په روایت کنې ددی خبرې صراحت کړې شوې دي. (۲)

قوله: والاشياخ عن يسارة - علامه نووی ﷺ مسند ابن ابی شیبہ ﷺ نه نقل کړی دی چه د هک نه مراد عبدالله بن عباس ﷺ دي. او اشياخ کنې حضرت خالد بن ولید ﷺ هم داخل وو. (۳) او بعض حضراتو د ابن التين ﷺ نه نقل کړی دی چه په وړاندې روایت کنې کوم قوله: عن يمينه أعرابي دي نه مراد هم خالد بن ولید ﷺ دي. (۴) او په دغه قول اخير باندې تعقب کړې شوې دي چه حضرت خالد بن ولید ﷺ ته اعرابي وئيل مناسب نه دی. (۵) بل دا هم وئيلي شوی دی چه حضرت خالد بن ولید ﷺ دغه وخت د مشانخو عمر ته نه وورسیدلې. (۶)

په اصل کنې اشتباه او التباس ددی قصې نه پیداشو کوم چه امام احمد ﷺ (۷) امام ترمذی ﷺ (۸) حضرت ابن عباس ﷺ نه نقل کړې ده د کوم خلاصه چه داده هغوی فرمائی چه زه او خالد بن ولید ﷺ رسول الله ﷺ سره د حضرت میمونه بنت الحارث ﷺ کور ته لاړو نو هغې زموږ دپاره په یو لوبڼی کنې پنی راوړل نو حضور پاک ﷺ د هغې نه اوڅکل اوزه د حضور پاک ﷺ بنی طرف ته ووم او حضرت خالد ﷺ کس طرف ته وو. حضور پاک ﷺ او فرمائیل چه حق خو ستا دي چه که چرې ته غواړې نوزه به خالده ترجیح ورکوم ما عرض او کړو چه زه ستاسو په تبرک باندې بل چاته ترجیح نه شم ورکولې الخ.

حافظ ابن حجر ﷺ فرمائی بعض خلقو دا گمان کړې دي چه د حضرت انس ﷺ او حضرت ابن عباس ﷺ والا روایت تعلق هم یوې قصې سره دي نو هغه د اعرابي نه حضرت خالد بن ولید ﷺ مراد واخستو حالانکه معامله داسې نه ده ځکه چه دا قصه خو د حضرت میمونه بن الحارث ﷺ په کور کنې پېښه شوې ده او هغه قصه د حضرت انس ﷺ په کور کنې پېښه شوې وه. (۹)

او تر کومې چه په مذکور روایت کنې په اشياخ کنې د حضرت خالد بن ولید ﷺ د شمولیت مسئله ده نو که چرې دا قصه او د حضرت ابن عباس ﷺ والا د روایت قصه یوه وی نو په دي کنې د حضرت خالد بن ولید ﷺ د شمولیت هیڅ اشکال نشته او هغه داسې چه د حضرت ابن

(۱) المصدر السابق.

(۲) إرشاد الساری: ۳۴۱/۵.

(۳) إرشاد الساری: ۳۴۱/۵ تکملة فتح المهم: ۱۵/۴.

(۴) عمدة القاری: ۲۶۹/۱۲ فتح الباری: ۳۹/۵.

(۵) المصدر السابق.

(۶) الکونثر الجاری: ۵۹/۵.

(۷) أخرجه احمد فی مسنده: ۲۲۵/۱.

(۸) أخرجه الترمذی فی کتاب الدعوات باب ما یقول إذا أکل طعاماً رقم: ۳۴۵۵.

(۹) فتح الباری: ۳۹/۵.

عباس رضی اللہ عنہ په روایت کښې ددې خبرې هیڅ ممانعت نشته چه د حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ نه علاوه هلته بل څوک نه وو (۱)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: امام بخاری رحمہ اللہ په دې حدیث سره خپله مدعی داسې ثابته کړې ده چه دښې طرف ته کیناسود و چې نه دهغه استحقاق ثابت شوې وو که چېرې دهغه حق نه وو نو حضور پاک به دهغه نه ولې اجازت طلب کولو. نو که چېرې څوک اوبه په خپل تصرف کښې راولی او په خپله مشکیزه وغیره کښې نې کیږدی نو په طریقه اولی به دهغه استحقاق په دغه اوبو باندې ثابت شی او هغه اوبه به دهغه ملک شی (۲)

یوشک اودهغې ختمول: علامه عینی رحمہ اللہ دلته یواشکال ذکر کړې دې چه په دې حدیث کښې خوددې خبرې هیڅ ذکر نشته چه هغه پیاله داوبووه نو په دې حدیث سره داوبو د ملکیت د استحقاق مدعی څنگه ثابته شوه؟ (۳)

بیا پخپله هم هغوی ددې دا جواب ورکړې دې چه کتاب الاشربة کښې تفصیلاً ددې خبرې تذکره شته چه کانه کان شراباً او د شرابونه مراد هم اوبه وی او یا داسې پنی مراد دی په کوم کښې چه اوبه ملاؤ شوې وی. (۴)

[حدیث ۲۲۲۵] (۵) حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهَا حُلِبَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - شَاءَةً دَاجِنٌ وَهُوَ فِي دَارِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، وَشِيبَ لَبَنُهَا بِمَاءٍ مِنَ الْبَيْتِ الَّتِي فِي دَارِ أَنَسٍ، فَأَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْقَدَحَ فَشَرِبَ مِنْهُ، حَتَّى إِذَا نَزَعَ الْقَدَحَ مِنْ فِيهِ، وَعَلَى يَدِهِ أَبُو بَكْرٍ وَعَنْ يَمِينِهِ أَعْرَابِي فَقَالَ عُمَرُ وَخَافَ أَنْ يُعْطِيَهُ الْأَعْرَابِي أُعْطِيَ أَبَا بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ عِنْدَكَ. فَأَعْطَاهُ الْأَعْرَابِي الَّذِي عَلَى يَمِينِهِ، ثُمَّ قَالَ «الْأَيْمَنَ فَالْأَيْمَنَ» [۲۴۳۲، ۵۲۸۹، ۵۲۹۶]

ترجمه: حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ فرمائی چه د حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ په کور کښې یوه چیلنی لویه شوې وه دهغې پنی د حضور پاک د پاره اولشلې شو او په هغې کښې نې دهغه

(۱) فتح الباری: ۳۹/۵ - ۴۰ تکلمه فتح الملهم: ۱۵/۴.

(۲) فتح الباری: ۳۹/۵ عمدة القاری: ۲۶۸/۱۲ إرشاد الساری: ۳۴۱/۵.

(۳) عمدة القاری: ۲۶۸/۱۲.

(۴) المصدر السابق.

(۵) وأخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الاشربة باب شرب اللبن بالماء رقم: ۵۲۸۹ وفی کتاب الهبة وفضلها باب من استقی رقم: ۲۴۳۲ وأخرجه مسلم فی کتاب الاشربة باب استحباب إدارة الماء واللبن ونحوهما رقم: ۵۴۰۹ وأخرجه الترمذی فی کتاب الاشربة باب أن الایمنین أحق بالشراب رقم: ۱۸۹۳ وأخرجه ابن ماجه فی کتاب الاشربة باب إذا شرب فاعطى الایمن فالایمن رقم: ۳۴۲۵ وأخرجه أبوداؤد رحمہ اللہ فی کتاب الاشربة باب فی الساقی حتی یشرب رقم: ۳۷۲۸ وانظر جامع الاصول حرف السین الکتاب الاول فی الشراب الباب الاول فی آداب الشرب الفصل الرابع فی ترتیب الشاربین رقم: ۳۱۰۲.

کوهی اوبه ملاؤکړې کوم چه د حضرت انس رضی الله عنه په کور کښې وو: بیا حضور پاک ته هغه پیاله وړاندې کړې شوه حضور پاک دهغې نه اوڅکل کله چه حضور پاک هغه پیاله دخپلې نه جدا کړه نوچه ونی کتل حضرت ابوبکر رضی الله عنه د حضور پاک گس طرف ته دې اود حضور پاک ښی طرف ته یو کلی وال دې حضرت عمر رضی الله عنه په فکر کښې شوه چه هسې نه حضور پاک هغه پیاله دغه اعرابی ته ورنه کړې نوهغه عرض اوکړو یا رسول الله اول حضرت ابوبکر رضی الله عنه ته ورکړئې چه تاسو سره ناست دې خو حضور پاک هغه پیالنی هغه کلی وال ته ورکړد کوم چه ښی طرف ته وواو ونی فرمائیل دښی طرف والا زیات حقداردې بیا چه دهغه ښی طرف ته وی.

حل للغات:- دا جن: ساتلې شوې چیلنی جمع دواجن راځی کومې چیلنی ته چه هم په کور کښې گیاو غیره ورکولې شی او کله ددې اطلاق په هر ساتلې شوی ځناور باندې کیږی. (۱)

شیب:- د باب نصر نه د مجهول صیغه ده معنی یو ځانی کول گډوډ کول. (۲)

رجال الحديث

ابوالیمان:- دا ابوالیمان حکم بن نافع حمصی رضی الله عنه دې. (۳)

شعیب:- دا شعیب بن ابی حمزة حمصی رضی الله عنه دې. (۴)

الزهري:- دا محمد بن مسلم بن عبید الله بن عبد الله بن شهاب زهري رضی الله عنه دې. (۵)

أنس بن مالک:- د حضرت انس بن مالک رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۶)

قوله: فقال عمر رضی الله عنه: وخاف أن يعطيه الخ:- د زهري رضی الله عنه ټول ملگری داسې نقل کوی چه ددې جملې قائل حضرت عمر رضی الله عنه وو بغیرد معمر رضی الله عنه او وهب رضی الله عنه دهغوی نه نقل کړې دی چه قائل حضرت عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه وو. (۷) حافظ ابن حجر رضی الله عنه فرمائی معمر رضی الله عنه چه کله په بصری کښې حدیث بیان کړو نوهغه ته په بعض څیزونو کښې وهم اوشو اوداهم دهغې نه دې. (۸) اوبیا هغه فرمائی چه داهم احتمال دې چه دواړه شان محفوظ وی یعنی د دواړو حضراتو د طرف نه دا وئیلې شوی وی. (۹) او علامه عینی رضی الله عنه وائی چه د امام معمر رضی الله عنه د طرف نه شذوذ او وهم منسوب کولوپه مقابله کښې هم دغه قول ډیر احسن او انسب دې. (۱۰)

(۱) النهاية: ۵۵۴/۱.

(۲) النهاية: ۵۵۴/۱.

(۳) كشف الباری: ۴۷۹/۱.

(۴) كشف الباری: ۴۸۰/۱.

(۵) كشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۶) كشف الباری: ۴/۲.

(۷) عمدة القاری: ۲۶۹/۱۲ فتح الباری: ۴۰/۵.

(۸) المصدر السابق.

(۹) المصدر السابق.

(۱۰) المصدر السابق.

مذکورہ جملہ پہ دے خبرہ باندے دلالت کوی چه صحابه کرامو رضی اللہ عنہم به د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ خنکه تعظیم کولو (۱)

قوله: الايمن فالايمن - علامه کرمانی رحمۃ اللہ علیہ فرمانی الایمن فالایمن منصوب هم لوستلے شی یعنی اعط الایمن او مرفوع هم لوستلے شی یعنی الایمن احق (۲)، علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمانی چه په رفع سره لوستل روایت زیات راجح دے اوددے تائید هم ددے روایت په بعض طرق سره کیری په کوم کنبے چه الایمن فالایمنون الفاظ وارد شوی دی (۳)

یواشکال اودهغه جواب: دلته لږشان اشکال داپیدا کیری چه سابقه روایت کنبے رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د غلام نه اجازت غوښتی وو اودلته په روایت مذکورہ کنبے دهغه اعرابی نه اجازت نه غوښتی ددې څه وجه ده؟ علامه قسطلانی فرمانی دلته دا اعرابی چونکه نوې مسلمان شوې وو نوځکه دهغه د زړه د تسلی دپاره په هغه باندې شفقت اوکړو دهغه نه اجازت اونه غوښتلو چه الله تعالی دې نه کړی دهغه په زړه کنبې څه داسې خبره رانه شی په کوم سره چه دهغه د هلاکت اندیښنه وی او سابقه روایت کنبې هغه غلام چونکه دهغوی د اهل قرابت نه وو اود هغه نه هیڅ قسم څه اندیښنه نه وه اود هغه عمر د نورو بزرگانو نه کم وو نو حضور پاک د هغه نه تادبا اجازت اوغوښتو بل هلته موجود نورو حاضرینو ته دا خبره په گوته کول مطلوب وو چه که څه خیز د بنی طرف ته ناست په ځانی بل چاته ورکول وی نو دهغه بنی طرف والا اجازت اخستل ضروری دی (۴)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: د حدیث مبارک ترجمه الباب سره مطابقت د سابقه حدیث په شان دے.

فوائد: شراح بخاری فرمانی چه ددې روایاتونه د یمین یعنی بنی طرف او شمال یعنی کس طرف باندې فضیلت مستفاد کیری (۵)

قاضی عیاض او علامه نووی رحمهما الله فرمانی چه د بنی طرف والا حق مقدم دے اوداسنت واضحه دی او په دې کنبې اختلاف نشته (۶)، او ابن حزم رحمۃ اللہ علیہ فرمانی په صورت مذکورہ کنبې د کس طرف والامقدم کول جائز نه دی (۷)

(۱) المصدر السابق.

(۲) شرح الکرمانی: ۱۷۱/۱۰.

(۳) عمدة القاری: ۲۲۹/۱۲.

(۴) إرشاد الساری: ۳۴۲/۵.

(۵) عمدة القاری: ۲۶۸/۱۲ إرشاد الساری: ۲۴۲/۵.

(۶) المصدر السابق.

(۷) المصدر السابق. (❦) (اضافه از مرتب)

په شریعت کنبې د بنی طرف اهمیت: که په احکام شریعت کنبې لږ شان خیال اوکړې شی نو معلومیږي چه په شریعت مظهره کنبې بنی طرف ته دیر اهمیت حاصل دے لکه چه په ابقیه بر صنفحه آئنده

۳- باب: من قال: إن صاحب الماء أحق بالماء حتى

يروى، لقول النبي ﷺ (لا يجمع فضل الماء)

چاچه دا اوونیل چه داوبومالك داوبوزیات حقداردی تردی چه هغه خړوب شی خكه چه د رسوالله ﷺ ارشاد دې فاضل اوبه مه بندونی

بقیه از صفحه گذشته] حدیث حضرت حفصه رضی الله تعالی عنہا کښې دی. ان رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم کان يجعل يمينه الطعامه ورابه وثيابه، ويجعل يساره لما سوى ذلك (اخرجه ابوداؤد ۱۳۲). اوبه حدیث عائشه صديقه رضی الله تعالی عنہا کښې دی. کانت يد رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم اليمنى لظهوره، وطعامه، وكانت يده اليسرى لخلاته وما كان من اذى (اخرجه ابوداؤد ۱۳۲)، ددې نه علاوه نور احادیث مبارك هم کوم چه په دې خبره کښې وارد شوی دی دلالت کوی چه شرع هریو قابل تکریم او احترام والاعمل کښې ښې طرف لازم ګرځولې دې او هریو قابل اهانت واذی عمل کښې ګس طرف لازم ګرځولو حکم کړې دې. مثلاً ① په اودس او غسل کښې د ښې طرف تقدیم مستحب دې. (الفتاوی الهنديه: ۱/۵۰). ② امتخاط (پوزه صفا کول)، واستنجاء کښې د ګس لاس د استعمال حکم دې. (الفتاوی الهنديه: ۱/۸، البحر الرائق: ۱/۲۹). ③ دغه شان د قضا حاجت نه د راوتلو وخت ښې په ښې خپه سره وتل مستحب دی لکه چه په دې کښې د داخلیدو په وخت ګسه خپه داخلول مستحب دی (حاشیه ابن عابدین: ۲۳۰). ④ دغه شان په تیمم کښې اول په ښې لاس باندې ګس لاس مسح کول مستحب دی. (الموسوعة الفقهية الكويتية: ۴۵/۲۹۳). ⑤ دغه شان جمهور فقهاء حنفیه شافعيه حنبله او د یو قول مطابق مالکیه په نیز په مونځ کښې هم ښې لاس په ګس لاس کیخودل مسنون دی. (المصدر السابق) ⑥ د جمهور فقهاء حنفیه شافعيه حنبله په نیز د جمات د داخلیدو په وخت ښې خپه داخلول سنت دی اود مالکیه په نیز دا مندوب دی. (المصدر السابق) ⑦ دغه شان خوراک هم په ښې لاس کول مسنون دی اوبغیرد عذر نه په ګس لاس خوراک کول مکروه دی. (فتح الباری: ۲/۵۲۱ مغنی المحتاج: ۲/۳۵۰). ⑧ اوبښې لاس د ښې مخ نه لاندې کیخودل او په ښې اړخ اوده گیدل سنت دی. (اخرجه النسائي في محل السوم والليلة: ۴۴۹ الرسالة) ⑨ دغه شان د فقهاؤ په نیز نوکونو پرې کولو وخت کښې د ښې طرف نه شروع کول مستحب دی. (الموسوعة الفقهية الكويتية: ۴۵/۲۹۴). ⑩ په غلا کولو کښې د ښې لاس په پرې کولو د فقهاؤ اتفاق دې. (المصدر السابق) ⑪ دغه شان د جمهور فقهاؤ اتفاق دې چه د نوی پیدا شوی ماشوم په ښې غوږ اذان او ګس غوږ کښې اقامت مسنون دې. (المصدر السابق) ⑫ او مسواک کولو سره په خله کښې د ښې طرف نه شروع کول سنت دی. (الفتاوی الهنديه: ۱/۷، المغنی: ۱/۹۶). ⑬ دغه شان په اذان کښې حتی الصلاة اوحی علی الفلاح ونیلو وخت کښې اول ښې طرف ته اوبیا ګس طرف ته مخ تاوولو هم مندوب دی. (الموسوعة الفقهية: ۴۵/۲۹۵). ⑭ اود مړی د غسل په وخت د ښې طرف نه شروع کول مسنون دی. (فتح الباری: ۲/۱۳۰). ⑮ دغه شان د سر په خړولو کښې هم د ښې طرف نه شروع کول مستحب دی سره ددې چه په دې خبره کښې د فقهاؤ اختلاف پیدا شوې دې چه ښې طرف د حلق معتبر دې که د مخلوق. (الموسوعة الفقهية: ۴۵/۲۹۶). ⑯ اود اوبویا بل خیز د تقسیم په وخت د ښې طرف مسنون کیدلو تذکره خو په حدیث باب کښې ده اودغه شان دعالم آخرت ابدی کامیابی اوسر فرازی هم د اصحاب یعنی دپاره خاص کړې شوې ده.

اللهم ارزقنا اتباع سنن سيد المرسلين واجعلنا في الدارين من اصحاب اليمنى آمين يارب العالمين. مرتب: محمد مزمل سلاوت عفی عنه.

د ترجمه الباب مقصد:- علامه ابن بطال رحمته الله فرمائی ہے امام بخاری رحمته الله داکومہ خبرہ ذکر کر چکے ہیں کہ وہ پہلے دے کنبی دے چاہے اختلاف نہ ہو (۱) حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی ہے نفی اختلاف دے جمهور علماء پہ قول باندی خو صحیح دے خوک چہ دے اوبود مملوک کیدو قائل دی لیکن کوم خلق داوائی چہ اوبود چاملك نه وی د حقوق عامه د قبیل نه دے اوکوم سرے چہ غواپی پہ هغی کنبی تصرف کولی شی دهغوی پہ لحاظ به دانفی صحیح نه وی (۲)

اود امام بخاری رحمته الله مقصد دادی چہ کوم سرے داوبومالك دے هغه زیات حقداردی اودخپل خاروود خروب کولونه پس چہ کومے بچ شی دهغه زیاتی اوبونه به بیشکه د خلقو د استغفار اجازت ورکولی شی. باقی داچه پخپله دی خان مؤخر کپی اونوردی مقدم کپی دا صحیح نه ده چونکه حضور پاک د فضل ماء د منع کولونه بندیز کپی دی نومعلومه شوه که اوبه زیاتی نه وی نوپه هغی کنبی سرے ته دبل دمنع کولوحق شته اوبه فضل ماء کنبی د منع کولوحق نه شته.

[حدیث ۲۲۲۶/۲۲۲۷] (۳) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا يُمْنَعُ بِهَ الْكَلَاءُ».

ترجمه:- د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دی چہ رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمائیله دی چہ فاضل یعنی زیاتی اوبه مه منع کوئی چہ دهغی په نتیجه کنبی وابنه منع شی.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- دا عبدالله بن يوسف تنیسی رحمته الله دی (۴)

مالک:- دوی امام مالک بن انس بن مالک بن ابی عامر، ابو عبدالله مدنی رحمته الله دی (۵)

ابی الزناد:- دا ابو الزناد عبدالله بن ذکوان رحمته الله دی (۶)

الاعرج:- دا اعرج، عبدالرحمن بن هرمز رحمته الله دی (۷)

(۱) شرح ابن بطال: ۴۰۵/۶.

(۲) فتح الباری: ۴۰/۵.

(۳) أخرجه مسلم رحمه الله تعالى في كتاب المساقاة باب تحريم بيع فضل الماء الذي يكون بالقلاة رقم: ۴۰۸۹، ۴۰۹۰، ۴۰۹۱ وأخرجه أبو داود رحمه الله تعالى في كتاب الإجارة باب في منع الماء رقم: ۳۴۷۵ والترمذي رحمه الله تعالى في كتاب البيوع باب بيع فضل الماء رقم: ۱۲۷۲ وابن ماجه في كتاب الرهن رقم: ۲۴۷۸ وأحمد في مسنده في مسند أبي هريرة رضي الله تعالى عنه رقم: ۷۳۲۰، ۸۷۱۰، ۹۹۷۶، ۱۰۲۵۷ وانظر جامع الصول حرف المباء الكتاب الثاني الباب الثاني الفصل الرابع الماء ولامح رقم: ۳۱۰.

(۴) كشف الباری: ۲۸۹/۱، ۱۱۲/۴.

(۵) كشف الباری: ۲۹۰/۱، ۸۰/۲.

(۶) كشف الباری: ۱۰/۲.

(۷) كشف الباری: ۱۱/۲.

ابی هريره: اود حضرت ابوهريره رضی اللہ عنہ تذکره هم تیره شوی ده (۱)
 تشریح: په دې روایت مذکوره کښې داوینلی شوی دی چه داوبو کومه زیاتی حصه ده دهغې
 نه څوک په دې وجه مه منع کوئی دې دپاره چه دهغې په ذریعه وایسته بچ کړې شی او منع کړې
 شی په عربو کښې به داکیدل چه د یوسړې به یوځائی کښې کوهې وړ یاچینه وه او هغې سره به
 وایسته راتوکیدل نو د څاروو والا به هلته راتلل او خپل څاروی به ئی څرول اود وینوڅوړلونه پس
 به د اوبو ضرورت وو نو ددې پاره به ئی اوبه هم په هغه ځائی کښې پرې څکولې اوس که د
 اوبو مالک به هلته داوبو څکولونه منع کوی نو ښکاره خبره ده چه ددې نتیجه به دا شی چه خلق
 به هلته خپل څاروی د وینوڅوړن دپاره هم نه راوولی چه د وینوڅوړن دې دلته کوی او اوبه دې
 بل ځائی ورکوی نو دا خوډیره ککه او سخته مسئله ده. په دې وجه حضور پاک او فرمائیل چه
 تاسو د زیاتی اوبونه په دې وجه منع کوئی چه د وینوڅوړن منع شی او وایسته بچ کړې شنی دا صحیح
 نه دی. ددې نه معلومه شوه چه وایسته په حقوق عامه کښې داخل دی اود دې نه د منع کولو
 اجازت نشته او کومو خلقو چه داوبونه منع او کړه اود وینوڅوړن بچ کولو دپاره ئی بهانه جوړه کړه په
 هغوی باندې رسول الله نکیر او فرمائیلو. (۲)

د فقهاء اختلاف بیان: اوس پاتې شوه دا خبره چه وایسته په حقوق عامه کښې داخل دی اود دې
 نه منع کول صحیح نه دی. دامنع کول تحریمی دی که تنزیهی په دې کښې د علماؤ دوه اقوال
 دی. راجح هم دغه دې چه داممانعت تحریمی دې او امام مالک امام ابوحنیفه او امام شافعی
 رحمهم الله هم دغه مسلک دې. (۳)

دا ممانعت صرف د څاروو په حق کښې دې که د فصل متعلق هم دې. شوافع او احناف وائی
 چه صرف د څاروو باره کښې دې که څوک خپل څاروی باندې اوبه څکوی نو په دې سره د
 اوبو مالک د منع کولو حق نشته. پاتې شوه دا خبره که یوسړې خپل پتې اوبه کول غواړي
 نو دهغې د منع کولو حق شته. (۴) اودا په دې وجه چه څاروې خود ذی روح د قبیل نه دې اود
 تندې د وجې نه دهغې د هلاکت اندیښنه ده او په زمکه او فصل کښې داسې نه ده. (۵)
 د مالک په نیز په فصل کښې هم دغه حکم دې که چاسره د ضرورت نه زیاتی اوبه وی او څوک
 خپل پتې اوبه کول غواړي نو هغه ته د منع کولو حق نشته. (۶) اود حنابله نه دواړه روایتونه نقل
 دی. (۷)

(۱) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

(۲) عمدة القاری: ۲۷۱/۱ - ۲۷۲. فتح الباری: ۵/۴۰ - ۴۱.

(۳) رد المحتار: ۲۸۳/۵ المغنی: ۵۸۰/۵ شرح الزرقانی: ۷۴/۷ عمدة القاری: ۲۷۲/۲ إرشاد الساری: ۳۴۳/۵.

فتح الباری: ۴۱/۵ اختلاف الأئمة العلماء: ۴۴/۲.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) المصدر السابق.

(۷) إختلاف الأئمة العلماء: ۲/۴۴ - ۴۵.

وابنہ د حقوق عامہ نہ دی۔ ددی حدیث اونورو احادیثونہ دامعلومیری چہ وابنہ د حقوق عامہ نہ دی اوددی نہ منع کولی نہ شی ددی تفصیل دادی چہ هغه وابنہ کوم چہ په غیر مملوکه او مباحه زمکو کنبی راتوکیږی لکه ځنگل، وادیانې غرونه اوداسې زمکې دکومې چہ څوک مالک نه وی هغه دتولو خلقو دپاره مشترک دی اودهغه ځانی د وېښونه اوبه هغه ځانی کنبی څاروی څرولونه څوک منع کولی نه شی اوهم دغه دآحافو او ټولو فقهاؤ مسلک دی (۱) لکه چہ دحضور پاک ارشاد دی المسلمون شرکاء فی ثلاث: الماء والنار والکلاء (۲)، یعنی ټول مسلمانان په دریو څیزونو کنبی شریک دی ① اوبه ② اور ③ وابنہ. دغه شان دحضور پاک ارشاد دی ثلاث لا یمنعن: الماء والکلاء والنار (۳)، یعنی د دریو څیزونو به څوک نه منع کوي: ① اوبه ② اور ③ وابنہ. په دې خبره خو اجماع ده چہ په دغه مذکورہ زمکو کنبی راتونکيدونکی وابنہ دټولو دپاره شریک دی (۴)، اود یوکس دپاره دا اختیار نشته چہ د دغه وېښونه څوک منع کړی اودخپل ځان دپاره ئی خاص کړی.

علامه شامی رحمۃ اللہ علیہ وائی که دچا په مملوکه زمکه کنبی هم داسې اوبنہ راوڅیږی اودهغې مالک دا کرلې نه دی نودهغې هم دغه حکم دی کوم چہ ذکر شو یعنی څوک به د دغه وېښو اوپلونه اوهلته خپل څاروی څرولونه نه شي منع کولی. خود زمکې مالک ته دا حق ضرور حاصل دی چہ هغه څوک دخپلي مملوکه زمکې د راتلونو منع کړی (۵).

علامه کاسانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی که څوک د دغه وېښو دپاره د چا په مملوکه زمکه کنبی داخلیدل غواړی نوکتلې به شی چہ بل ځانی کنبی دغه وابنہ موجود دی که نه که چرته بل ځانی ملاویږی نو دزمکې مالک هغه منع کولی شی او که بل ځانی نه ملاویږی نو دزمکې مالک ته به وئیلی شی چہ ته یا ده ته دداخلیدو اجازت ورکړه اویا پخپله دله وابنہ ورکړه (۶).

او علامه شامی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی که دزمکې مالک دخپلي زمکې وابنہ راجمع کړل یا هغه پخپله په خپله زمکه کنبی د وېښو کړاوکړو نودا د هغه ملکیت دی اوس چاته د دغه وېښو اوپلو اختیار نشته ځکه چہ دغه وابنہ دزمکې مالک ته دخپل محنت او کسب سره حاصل شوی دی (۷).

علامه ابن هبیره رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ کوم وابنہ د چا په مملوکه زمکه کنبی اوشی نو دزمکې مالک به دهغې مالک جوړ شی؟ په دې کنبی د فقهاؤ اختلاف دی امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ فرمائی صاحب

(۱) شامیه: ۲۸۳/۵ المغنی: ۵۸۰/۵ شرحالزرقانی: ۷۴/۷.

(۲) أخرجه أبو داود فی سننه: ۷۵۱/۳ باب فی منع الماء رقم: ۳۴۷۷.

(۳) أخرجه ابن ماجه فی سننه: ۸۲۶/۲ من حدیث أبي هريره رضى الله تعالى عنه وصححه اسناده ابن حجر رحمه الله تعالى فی التلخیص: ۶۵/۳.

(۴) الموسوعة الفقهية الكويتية: ۱۰۷/۳۵.

(۵) شامیه: ۲۷۳/۵.

(۶) بدیع الصنائع: ۱۹۳/۶.

(۷) شامیه: ۲۸۳/۵.

د زمکې به مالک نه وی بلکه چه څوک هم دغه وابنه حاصل کړی هغه به مالک وی. امام شافعی رحمته الله فرمائی چه مالک زمین به د دغه وېنوهم مالک وی د امام احمد بن حنبل نه دواړه روایتونه دی او راجح روایت هم دغه دی کوم چه د امام مالک رحمته الله د مذهب موافق دی. امام مالک رحمته الله فرمائی که مالک د دغه زمکې احاطه او احراز کړی وی نو مالک د زمکې به هم د دغه وېنوهم مالک وی ګنی مالک به نه وی. (۱)

د حديث ترجمه الباب سره مطابقت: - د حديث مبارك ترجمه الباب سره مطابقت داسې دي چه قوله: لا يمنع فضل الماء به دي خبره دلالت کوي که چرې اوبه زیاتې او فاضل نه وی نو د اوبو مالک د دي زیات حقدار دي. (۲)

[حديث ۲۲۲۷] (۳) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا تَمْنَعُوا فُضْلَ الْمَاءِ لِتَمْنَعُوا بِهِ فُضْلَ الْكَلْبِ».

ترجمه: - د حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روایت دي چه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائیلى چه فاضل اوبه مه منع کوه چه دهغې په ذریعه فاضل وابنه منع کړنې.

رجال الحديث

يحيى بن بكير: - دا يحيى بن عبد الله بن بكير رحمته الله دي. (۴)

الليث: - دا امام ليث بن سعد رحمته الله دي. (۵)

عقيل: - دا عقيل بن خالد بن عقيل ايلي رحمته الله دي. (۶)

ابن شهاب: - دا محمد بن مسلم بن عبيد الله بن شهاب زهري رحمته الله دي. (۷)

ابوهريره: - او د حضرت ابوهريره رضي الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۸)

د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت: - د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت د حديث سابق په شان دي.

(۱) اختلاف الائمة العلماء: ۲/۴۳ - ۴۴.

(۲) عمدة القارى: ۲۷۱/۱۲.

(۳) مرتخرجه انفا.

(۴) كشف البارى: ۳۲۳/۱.

(۵) كشف البارى: ۳۲۴/۱.

(۶) كشف البارى: ۳۲۵/۱، ۴۵۵/۳.

(۷) كشف البارى: ۳۲۶/۱.

(۸) كشف البارى: ۶۵۹/۱.

۴- باب: من حفر بئراً فی ملکہ لم یضمن

که یوسری په خپله زمکه کښې کوهی اوباسی (اوپه هغې

کښې څوک پریوځي مړشي، نو په هغه به څه تاوان نه وي

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله علیه فرمائی چې په مملوکه زمکه کښې چاکوهې اووېستلو اوڅوک په اتفاقی توګه په هغې کښې مړشو نو دکوهې په مالک به څه ضمان وغیره نه راځي. ددې مفهوم دا راوځي که په غیر مملوک زمکه کښې چاکوهې اووېستلو اوپه هغې کښې څوک پریوتلو مړشو نو ضمان به پرې وي. (۱)

یواشګال: یواشګال داشوې دې چې دا باب خو په کتاب الدیات کښې کیدل پکاروو په کتاب مذکور کښې ددې ذکر په ظاهره مناسب نه معلومېږي؟

د علامه ګنګوهي رحمته الله علیه جواب: حضرت علامه ګنګوهي رحمته الله علیه فرمائی چې ددې باب کتاب مذکوره سره مناسبت دای دې چې کله د زمکې مالک په خپله مملوکه زمکه کښې په کوهې کښې د پریوتونکي سړي ضامن نه دې نو دهغه په خپله زمکه کښې اوبوسره اختصاص په درجه اولی ثابتېږي. ځکه چې دغه اوبوهغه ته د خپل کوشش اوسعی سره په خپله مملوکه زمکه کښې حاصلې شوی دی نوکه اوبه دهغه د خپل ضرورت نه زیاتې نه وي نوچاته به د دغه اوبو حاصلولو حق نه وي او دغه شان به هغه ته هم دحق حاصل وي چې هغه څوک په خپل ملک کښې د داخلیدونه منع کړي. (۲)

د فقهاؤ د اختلاف بیان: حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرمائی چې جمهور هم ددې تفریق قائل دی چې که چا په خپله مملوکه زمکه کښې کوهې اووېستلو اوڅوک اتفاقی په دې کښې پریوتلو مړشو نو دکوهې په مالک به هیڅ ضمان نه راځي. اوکه په غیر مملوکه زمکه کښې نې کوهې جوړ کړو اوپه هغې کښې څوک پریوتلو هلاک شو نو ضمان به راځي. او احنافو په دې مسئله کښې د جمهورو مخالفت کړې دې. (۳) یعنی هغه په دواړو صورتونو کښې د ضمان قائل نه دی. او امام بخاری رحمته الله علیه د جمهورو هم خیال دې. (۴)

د حافظ ابن حجر رحمته الله علیه تسامح: لیکن دا د حافظ ابن حجر رحمته الله علیه تسامح دې ځکه چې په قدوری کښې دی من حفر بئراً فی طریق المسلمین او وضع حجر افتلف بذلك انسان فدیته علی عاقلته (۵) یعنی چې کوم سړی کوهې اوکنستلو د مسلمانانو په لار کښې یائی څه کانړې کیخودو او دهغې د وجې نه یوانسان هلاک شو نو دهغه دیت به په هغه عاقله باندې وي. او وړاندې صاحب قدوری رحمته الله علیه

(۱) عمدة القاری: ۷۳/۱۲ إرشاد الساری: ۳۴۵/۵.

(۲) لامع الدراری: ۶/۲۶۴ - ۲۶۵.

(۳) فتح الباری: ۴۲/۶.

(۴) المصدر السابق.

(۵) مختصر القدوری: ۶۰۹ إدارة القرآن.

فرمائی چه ومن حضر بئرآی ملکہ، فعطب بها انسان لم یضمن. (۱) یعنی کہ چا پہ خپله مملوکه زمکه کنبې کوهې او کنستلو او یوانسان په هغې کنبې پریوتلو هلاک شونو هغه به ضامن نه وی. او که چا د مسلمانانو په لار کنبې کوهې او کنستلو او څوک انسان په کنبې پریوتلو د اولگې یا غم د وجې نه مړشو نو په په دې مسئله کنبې په احنافو کنبې اختلاف دې امام ابوحنیفه رحمہ اللہ په نیزد اولگې او غم د وجې نه هلاکیدو په صورت کنبې په حافرباندې ضمان نه راځی. لانه مات لمعنی فی نفسه والضمنان إنما یجب إذا مات من الوقوع. داځکه چه هغه په داسې سبب مړشوې دې چه په خپله دهغه مړکیدونکې په نفس کنبې موجود دې یعنی د اولگې او غم د وجې نه لکه چه دا مړکیدونکې داسې شو چه پخپله مړشوې وی او په کوهې والاباندې به ضمان په هغه صورت کنبې راځی چه هغه صرف د پریوتلو د وجې نه هلاک شوې وی دې دپاره چه حافر په کوهې کنبې دیکه ورکونکې شمیرکړې شی. (۲)

او امام ابویوسف په اولگه او غم کنبې فرق کوی چه په اولگه کنبې د حافر هېڅ عمل دخل نشته لیکن په غم او دهشت کنبې دهغه عمل دخل شته ځکه چه په ساقط کوم خوف اوهراس راغلو دهغې سبب صرف هم په کوهې کنبې پریوتل دی نو د اولگې په صورت کنبې به په حافرباندې ضمان نه وی البته د غم او ویرې په صورت کنبې به حافر ضامن وی. (۳)
امام محمد رحمہ اللہ فرمائی چه په دواړو صورتونو کنبې به حافر ضامن وی ځکه چه اولگه هم د پریوتول په سبب پیدا شوې ده او که دا پریوتل نه وي نو خوراک به هغه ته نیزدې وو. (۴)

[حدیث ۲۲۲۸] (۵) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ أَبِي حَصِينٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «الْمُعْدِنُ جِبَارٌ، وَالْبَرُّ جِبَارٌ، وَالْعَجْمَاءُ جِبَارٌ، وَفِي الرِّكَازِ الْخُمْسُ». [ر: ۱۴۲۸]

ترجمه: د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ نه روایت دې چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیلی په کان سره چه کوم نقصان وی هغه به بې خایه (معاف) وی اود کوهې نه چه کوم نقصان وی هغه به بې خایه (معاف) وی او په ځناور سره چه کوم نقصان وی هغه به بې خایه (معاف) وی او په څښ شوی مال کنبې خمس دې.

(۱) مختصر القدوری: ۶۰۹ إدارة القرآن.

(۲) الهدایة شرح بداية المبتدی: ۱۲۶/۸.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الزکاة باب فی الرکاز الخمس رقم: ۱۴۲۸ وفی کتاب الديات باب المعدن جبار والبر جبار رقم: ۶۵۱۴ وفی باب العجماء جبار رقم: ۶۵۱۴ ومسلم رحمه الله تعالى فی کتاب الحدود باب جرح العجماء والمعدن والبر جبار رقم: ۴۵۶۲، ۴۵۶۵ وابوداؤد رحمه الله تعالى فی کتاب الخراج باب ماجاء فی الزکاة وما فيه: ۱۴۷/۳ وانظر جامع الصول حرف الزاء الكتاب الاول فی الزکاة الباب الثاني فی أحكام الزکاة المالية وأنواعها الفصل الخامس: فی زکاة المعدن والركاز.

رجال الحديث

محمود: دا محمود بن غیلان ابو احمد عدوی مروزی رحمته الله دی. (۱)
 عبیدالله: دا عبیدالله بن موسی بن بازام عسی رحمته الله دی. (۲) او هغوی رحمته الله دامام بخاری رحمته الله
 نیغ په نیغه شیوخ نه دي. لکه چه کتاب الایمان په شروع کښې ددوی روایت تیر شوی دي
 اولکه امام بخاری رحمته الله په واسطه سره روایت نقل کوی لکه چه په مذکوره حدیث کښې نی
 کړې دي. (۳)
 اسرائیل: دا اسرائیل بن یونس بن ابی اسحاق سبیعی رحمته الله دی. (۴)
 ابی حصین: دا ابو حصین عثمان بن عاصم رحمته الله دی. (۵)
 ابی صالح: دا ابو صالح زکوان زیات رحمته الله دی. (۶)
 ابوهریره: او د حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۷)
 حل لغات: المعتمد: د سرو اوسپینوزرو کان دهر خیز اصل اومرکز ته وائی ددې جمع معادن
 راخی. (۸) جبار: بیکاره بې ځایه، بې قیمت هدر وئیلې شی. ذهب دمه جباراً د هغه وینه بې
 ځایه شوه یعنی د هغه د ونې بدله وانخستې شوه. (۹)
 العجماء: د أعجم مؤنث دي یعنی څاروی. (۱۰)
 الرکاز: د اهل حجاز سره نيزدي د جاهلیت په زمانه کښې ځښو شوو خزانوته وئیلې شی او اهل
 عراق په نیز معادن ته وئیلې شی او په اصل لغت کښې د دواړو قولوا احتمال دي ځکه چه دا
 دواړه په زمکه کښې ځښ شوی مال دپاره مستعمل دي. (۱۱)
 د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: علامه عینی رحمته الله فرمائی چه د حدیث مبارك ترجمه
 الباب سره مطابقت قوله: والبشر جبار په ذریعه واضح دي. (۱۲)

(۱) کشف الباری کتاب الاذان باب نداء الاذان.

(۲) کشف الباری: ۱/۶۳۶.

(۳) فتح الباری: ۵/۴۶، إرشاد الساری: ۵/۳۴۴.

(۴) کشف الباری: ۴/۵۴۶.

(۵) کشف الباری: ۴/۱۸۹.

(۶) کشف الباری: ۱/۶۵۸.

(۷) کشف الباری: ۱/۶۵۹.

(۸) النهاية: ۲/۱۶۹.

(۹) النهاية: ۲/۲۳۲.

(۱۰) النهاية: ۲/۱۶۵.

(۱۱) النهاية: ۲/۶۸۵.

(۱۲) عمدة القاری: ۱۲/۲۷۳.

ترجمة الباب سره مطابقت باندې اشکال اودهغې جواب: دلته دا اشکال کړې شوې دې چه په ظاهره مذکوره مطابقت صحيح نه معلومېږي ځکه چه ترجمه الباب ملک سره مقيددې او حديث مبارك مطلق دې.^(۱)

د علامه ابن منير مالکي رحمه الله جواب: علامه ابن منير مالکي رحمه الله فرماني چه د حديث ترجمه الباب سره مطابقت صحيح دې. هغه داسې چه حديث د مطلق کيدو دوجه نه خپلوتولو صورتونو ته متضمن دې په دې کښې د ملک والا صورت امام بخاري رحمه الله په ترجمه الباب کښې بيان کړو او ددې ثبوت به ددې حديث مبارك د مطلقه کيدو سره داسې شی چه کله هغه سرې کوم چه غير مملوکه زمکه مثلاً صحراء واغیره کښې کوهې کښې هغه ضامن نه دې. نوچه کوم سرې په خپل مملوکه زمکه کښې کوهې وغیره جوړکړي نوهغه ددې خبرې زيات مستحق دې چه هغه دې ضامن نه وی.^(۲)

تفسير: قوله: المعدن جبار الخ..... يعني که يوسړې په خپله مملوکه زمکه کښې يا ارضی موات کښې د سرو سپينو زرو حاصلولو دپاره کان اوکڼی او په دې کښې څوک سرې پريوتلو مرشو يادغه کان څه ديوال په هغه راپريوتلو نودهغه وينه هدرده او حافريه ضامن نه وی.^(۳) دغه شان که يوځناور څوک انسان هلاک يازخمی کړي يادچامال هلاک کړي نوبيا به هم مالک ضامن نه وی اودا عدم ضمان په هغه صورت کښې دې چه کله دې ځناور سره د ده مالک يا سائق او قائد نه وی او که چرې مالک وغیره ورسره وی نوضمان به واجب وی.^(۴)

قوله: وفي الركاز الخمس: دجمهور فقهاؤ مالکيه شافعيه او حنابله په نیز رکاز هغه خښې شوې خزاني ته وائی کومه چه د جاهليت په زمانه کښې خښه کړې شوی وی.^(۵) اود حنفيه په نیزد رکاز اطلاق په هغه خزانو باندې هم کيږي چه دخالق کائنات دطرف نه په زمکه کښې خښې دی او په هغه خزانو باندې هم کيږي چه دمخلوق د طرف نه په زمکه کښې خښې شوې وی. نولکه چه د حنفيه په نیزد رکاز لفظ اطلاق معدن او کڼوز دواړو باندې کړې شوې دې.^(۶) په دې خبره د فقهاء کرامو اتفاق دې چه دا حديث مبارك د جاهليت د زمانې خښ شوی سره اوسپين زرو خزانو ته شامل دې. که هغه خښتې شوې وی او که نه.^(۷) ليکن د سرو اوسپينوزرو نه علاوه په خښوشوو څيزونو کښې د فقهاء کرامو اختلاف واقع شوې دې. حنفيه مالکيه حنابله او امام شافعي رحمهم الله قول قديم هم دغه دې چه لفظ رکاز هرڅښ شوی مال ته

(۱) فتح الباری: ۴۲/۵ إرشاد الساری: ۳۴۵/۵.

(۲) المصدر السابق.

(۳) عمدة القاری: ۲۷۳/۱۲ إرشاد الساری: ۳۴۴/۵.

(۴) المصدر السابق.

(۵) الموسوعة الفقهية: ۹۸/۲۳ رد المحتار: ۲/۴۳ - ۴۴ المجموع: ۳۸/۶ المغنی: ۱۸/۲.

(۶) المصدر السابق.

(۷) المصدر السابق.

شامل دي. لکه اوسپنه تانبه سیسه پیتل سنگ مرمر وغیره اودغه شان ددې څیزونو جوړ شوی سامان لوښی وغیره.

خو یاد ساتنی حنفیه چه رکاز ته مطلق وئیلې دي اوددې اطلاق خلقی معدنیات باندې هم کړې دي هغه عام نه دي بلکه دي نه خلقی معدنیات مراد دی کوم چه فی الحال جامد وی مگرد اور په ذریعه هغه ویلی کولې شی لکه سره زر سپین زر اوسپنه تانبه وغیره دی. (۱) بهر حال په دې خبره باندې د فقهاؤ اتفاق دي چه په رکاز کښې خمس واجب دي. اوباقی څلور اخماس به د دغه رکاز موندونکی په ملکیت کښې وی. (۲)

۵- باب: الخصومة فی البئر والقضاء فیها

په کوهی کښې خصومت اود هغې فیصله کول

د ترجمه الباب مقصد: - امام بخاری رحمه الله فرمائی چه بشریعی کوهی مملوک وی لهذا که په دې کښې څه اختلاف پیداشی نو قاضی سره مقدمه کولې شی اود شرعی قواعدو مطابق به قاضی فیصله کولې شی.

[حدیث ۲۲۲۹] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدَانُ عَنْ أَبِي حَزْمَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِئٍ، هُوَ عَلَيْهِ فَاجِرٌ، لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا) الْآيَةَ.

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب الخصومات باب کلام الخصوم بعضهم فی بعض رقم: ۲۲۸۵ وفي کتب الرحمن باب إذا اختلف الراهن والمرتهن ونحوه فالبينة على المدعى واليمين على المدعى عليه رقم: ۲۳۸۰ وفي کتاب الشهادات باب سؤال الحاكم المدعى هل لك بينة؟ قبل اليمين رقم: ۲۵۲۳ وفي باب اليمين على المدعى عليه فی الاموال والحدود رقم: ۲۵۵ وفي باب يحلف الخدعي عليه حيثما وجبت عليه اليمين ولا يصرف من موضع إلى غيره رقم: ۲۵۲۸ وفي باب قواله تعالى: (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ) الآية رقم: ۲۵۳۱ وفي کتاب التفسير سورة آل عمران رقم: ۴۲۷۵ وفي کتاب الايمان والنذور باب عهد الله عز وجل رقم: ۲۴۵۲ وفي باب قول الله تعالى (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا) رقم: ۶۲۶۹ وفي کتاب الاحکام باب الحكم فی البئر ونحوها رقم: ۶۷۶۱ وفي کتاب التوحيد باب قول الله تعالى (وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ) رقم: ۷۰۰۷ وأخرجه مسلم فی کتاب الايمان باب وعيد من اقتطع حق مسلم بيمين فاجرة بالنار رقم: ۳۷۲، ۳۷۳ والترمذي فی کتاب البيوع باب ماجاء فی اليمين الفاجرة يقطع بها مال المسلم رقم: ۱۲۶۹ وفي التفسير سورة آل عمران رقم: ۲۹۹۶ وأبو داود رحمه الله تعالى فی کتاب الايمان والنذور باب فيمن خلف يميناً ليقطع بها ملا لحد رقم: ۳۲۴۵ وابن ماجه رحمه الله تعالى فی کتاب الاحکام باب من حلف على يمين فاجرة ليقطع بها مالا رقم: ۲۳۲۳.

فَجَاءَ الْأَشْعَثُ فَقَالَ مَا حَدَّثَكُمْ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ فِي أَنْزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ، كَانَتْ لِي بِزَوْجِي
أَرْضِ ابْنِ عَمِّي فَقَالَ لِي «شُھُودَكَ». قُلْتُ مَا لِي شُھُودٌ. قَالَ «فِيمَيْنَهُ». قُلْتُ يَا
رَسُولَ اللَّهِ إِذَا تَخَلَّفَ. فَذَكَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - هَذَا الْحَدِيثَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ ذَلِكَ تَصْدِيقًا
لَهُ. [۲۲۸۵، ۲۳۸۰، ۲۵۲۳، ۲۵۲۵، ۲۵۲۸، ۲۵۳۱، ۲۵۷۵، ۲۶۲۸۳، ۲۶۲۹۹، ۲۶۷۶۱، ۲۷۰۰۷]

ترجمه :- دحضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ نہ روایت دی چہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد فرمائیلے کوم
سرے چہ داسے قسم اوخوری اوپہ دغہ قسم سرہ دمسلمان مال واخلی اوھغہ سرے پہ دغہ قسم
کنبی دروغژن وی نوھغہ بہ اللہ تعالیٰ سرہ پہ داسے حال کنبی ملاویپی چہ اللہ سبحانہ
وتعالیٰ بہ پہ ھغہ باندے غضب ناک وی پہ دے باندے اللہ تعالیٰ دا آیت نازل کرے۔ ترجمہ کوم
خلق چہ داللہ تعالیٰ دعهہ اود خپلو قسمونو پہ عوض لہہ شان پونجی یعنی مال اخلی الخ. آل
عمران: ۷۷) بیا اشعت رضی اللہ عنہ راغلو وئی وئیل ابو عبدالرحمن تاسو تہ کوم حدیث بیانوی؟ دا
آیت زما بارہ کنبی نازل شوے زما یوکوھی زما دترہ دخوانی پہ زمکہ کنبی وو(زمونہ پہ مینخ
کنبی جگرہ اوشہ زہ دحضور پاک پہ خدمت کنبی حاضرشوم) رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ماتہ اوفرمائیل
خپل گواھان حاضر کرہ ماعرض اوکرو ماسرہ گواہ نشتہ۔ حضور پاک اوفرمائیل بیا دھغہ نہ
قسم واخلئی ما عرض اوکرو یا رسول اللہ! ھغہ خو قسم خوری نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا حدیث بیان
کرواواللہ تعالیٰ دھغوی دتصدیق دپارہ دا آیت مبارک نازل کرو۔

رجال الحديث

عبدان :- دا عبداللہ بن عثمان بن جبلة مروزی رضی اللہ عنہ دی. (۱)

أبي حمزة :- دا محمد بن میمون مروزی رضی اللہ عنہ دی. (۲)

أعمش :- دا سلیمان بن مهران اعمش رضی اللہ عنہ دی. (۳)

شقیق :- دا ابووائل، شقیق بن سلمة ازدي کوفی رضی اللہ عنہ دی. (۴)

عبدالله :- اودحضرت عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ تذکرہ تیرہ شوے دہ. (۵)

أشعث :- دا اشعت بن قيس الكندي رضی اللہ عنہ دی. (۶)

دحدیث باب ترجمہ الباب سرہ مطابقت :- ددے حدیث باب ترجمہ الباب سرہ مطابقت بنکارہ
دے حضور پاک دھغہ کوھی دخصومت بارہ کنبی فیصلہ اوفرمائیلہ اوھغہ داسے چہ اول

(۱) کشف الباری: ۱/۴۶۱.

(۲) کشف الباری: کتاب الغسل باب نقض الیدین من الغسل عن الجنابة.

(۳) کشف الباری: ۲/۲۵۱.

(۴) کشف الباری: ۲/۵۵۹.

(۵) کشف الباری: ۲/۲۵۷.

(۶) کشف الباری کتاب الکفالة باب الکفالة فی القرض والديون بالابدان وغيرها.

حضور پاک دمدعی نه گواه اوغوبستلو اوبیا د مدعی د گواه پیش کولونه دعا جز کیدو په صورت کښې دمدعی علیه نه ئی قسم اوغوبستو (۱)

تشریح: داپرومبې ځانی دې چه امام بخاری رحمته الله علیه دا حدیث ذکر کړو. ددې نه علاوه امام بخاری رحمته الله علیه وړاندې په ۱۲ ځایونو کښې دا حدیث مبارک ذکر کړې دې (۲) اوچرته هم چه مؤلف رحمته الله علیه دا روایت نقل کوی هلته دحضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه روایت سره دحضرت اشعت رضی الله عنه قصه هم ضرور بیانوی.

قوله: شهودك وفيمينه: دا مرفوع اومنصوب دواړه شان لوستلې شوې دې. دمرفوع لوستلو په صورت کښې تقدیر عبارت داسې شی: المطلوب علی دهاوک شهودك یا المشته لحقك شهودك (۳) اود منصوب لوستلو په صورت کښې به تقدیر عبارت داسې شی. هات شهودك یا اقم شهودك (۴) اوهم دغه دواړه صورتونه فیمنه کښې جاری کیږی یعنی د نصب په صورت کښې به تقدیر عبارت وی فاطلب یینه اود رفع په صورت کښې تقدیر عبارت داسې شی فالحجة القاطعة بینکما یینه (۵)

قوله: كانت لی بئر فی أرض: علامه کرمانی رحمته الله علیه فرمائی په حدیث باب کښې خود کوهی دخصومت ذکر دې خو په بعض نورو روایاتو کښې صرف أرض ذکر دې. ولې په دواړو کښې څه تعارض نشته په دې وجه ددې خبرې احتمال شته چه نزاع په دواړو کښې وی اوددې دپاره هم چه په کوهی کښې خصومت دزمکې خصومت ته مستلزم دې. اوهغه په دې وجه چه بشرسره دهغې حریم وی (۶)

قوله: ابن عمر لی: حضرت اشعت بن قیس بن معدی کرب دتره دځوئی نوم معدان بن اسودبن سعدبن معدی کرب وو. اود هغوی لقب جفشیشوو فعلیل په وزن باندې اوقیس او اسود دواړه روڼه وو (۷) اوداهم وئیلې شوی دی چه د هغه نوم جریر بن معدان وو (۸) علامه کرمانی رحمته الله علیه فرمائی (۹) چه داصحیح دی چه هغه سرې څوک یهودی وو لکه څنگه چه

(۱) عمدة القاری: ۲۷۴/۱۲.

(۲) انظر فی تخریج الحدیث المذكور.

(۳) الکوتر الجاری: ۵/۶۲ إرشاد الساری: ۵/۳۴۶ عمدة لقاری: ۱۲/۲۷۹.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) الکوتر الجاری: ۵/۶۲.

(۷) عمدة القاری: ۱۲/۲۸۹ فتح الباری: ۵/۴۳.

(۸) الکوتر الجاری: ۵/۶۲.

(۹) الکوتر الجاری: ۵/۶۲.

پخپله امام بخاری رحمہ اللہ د بعض طرق کښې نقل کړې دي. خاصم بعض اليهودي ارض. (۱)

قوله: إذا يحلف: علامه کرمانی رحمہ اللہ فرمائی چې: إذا يحلف صرف منصوب لوستلې شی. (۲)

دغه شان علامه سهيلي رحمہ اللہ هم وئيلي دي. (۳) علامه عيني رحمہ اللہ او علامه قسطلاني رحمہ اللہ فرمائی چې کلمه إذا د حروف جوب نه دي دکوم په جزاء کښې فعل مستقبل منصوب واقع کيږي لکه چې وئيلي شي انا آتيك اوددي په جواب کښې وئيلي کيږي إذا اکرمك ليکن دا په هغه صورت کښې دي کله چې په دي کښې ټول شرائط موجود شي مثلاً تصدر استقبال او عدم فصل وغيره. نو په داسې صورت کښې به فعل هم منصوب لوستلې شي. (۴) ليکن علامه زرکشي رحمہ اللہ احکام عمدة الاحکام کښې او ابن خروف په شرح سيبويه کښې وضاحت کړې دي چې بعض عرب د دغه ټولو شرائطو باوجود فعل مرفوع لولي نه چې منصوب. (۵)

او علامه کرمانی رحمہ اللہ فرمائی چې اکثر شراح دا په نصب سره ضبط کړې دي. دأذن ناصبه د وجې نه ليکن ددي مرفوع کيدل زيا صحيح دي ځکه چې آذن منصوب کيدو دوه شرائط دي او هغه دلته مفقود دي ① چې د فعل اعتماد په ماقبل باندې نه وي. ② هغه د مستقبل په معنی کښې وي او په دي خبره کښې هيڅ شک نشته چې دلته يحلف سره زمانه حال مراد دي. ځکه چې دغه سړي هم ددي حکم په حالت کښې قسم اوچتول دلته مراد دي نه چې په زمانه د مستقبل کښې قسم اوچتول. (۶)

علامه عيني رحمہ اللہ فرمائی ددي حديث نه يو خوفوائد حاصل شوي. ① گواه د مدعی په ذمه دي او قسم د مدعی عليه په ذمه دي کله چې هغه انکار اوکړي. ② داهم معلومه شوه چې حاکم ته داحق حاصل دي چې هغه مدعی سره گواه نه کيدو په صورت کښې د مدعی عليه نه قسم خوړل طلب کړي سره ددي چې صاحب حق داسې نه غواړي. ③ بل په دي مسئله کښې د ظفرهم رد دي. (۷) ځکه چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ددي خصومت د فيصلې د پاره د مدعی نه گواه او د

(۱) مرتخرجه انفا.

(۲) شرح الکرماني: ۱۷۳/۱۰.

(۳) فتح الباری: ۴۳/۵ إرشاد الساری: ۳۴۶/۵ عمدة القاری: ۱۲/۲۷۹.

(۴) عمدة القاری: ۲۸۹/۱۲ إرشاد الساری: ۳۴۶/۵.

(۵) فتح الباری: ۴۳/۵ إرشاد الساری: ۳۴۶/۵.

(۶) الکواثر الجاری: ۶۲/۵.

(۷) دلته علامه عيني رحمہ اللہ د يوې مشهورې مسئلې طرف ته اشاره کوي چې د احنافو او جمهور علماؤ په مينځ کښې مختلف فيهاده اوددي مسئلې خلاصه داده چې احناف اوديو قول مطابق جنابله په نيز په يومدعی به په هيڅ حال کښې قسم نه شي راگرخولي اوداسې به نه کيږي چې صرف د مدعی په قسم خوړلو سره به قاضي دهغه په حق کښې فيصله کوي. اود شوافع او مالکيه او ديو قول مطابق جنابله ملک دادې که چرې مدعی سره گواه نه وي اوقاضي د مدعی عليه نه قسم طلب کړي نو دهغه د قسم خوړلو نه دانکار نه پس (بقية برصفحه آئنده)

گواه نه موجود کیدو په صورت کښې مدعی علیه نه قسم طلب کړې نو معلومه شوه چه دلته د بل څه خبرې عمل دخل نشته اوددې نه هم زیات وضاحت دامام مسلم رحمته الله علیه تخریج کړې شوې د حضرت وائل بن حجر رضی الله عنه روایت کښې دی چه په دې کښې صراحت سره د رسول الله صلی الله علیه و آله دا قول نقل کړې شوې دې لیس لك منه الا ذلك (۱)

د آیت مبارک تشریح اوددې شان نزول کښې دا اختلاف بیان: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَمَانِهِمْ ثَمًّا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ آل عمران ۷۷ یعنی کوم خلق چه اخستل کوی د الله تعالی په اقرار باندې هغوی ته به الله تعالی نظر نه کوی د قیامت په ورځ اونه به ښائسته کوی هغوی اود هغوی دپاره دردناک عذاب دې حضرت شیخ الهندي رحمته الله علیه ددې آیت مبارک په فوائد کښې فرمائی یعنی کوم خلق چه د دنیا لپ

بقیه از صفحه گذشته به هغه قسم په مدعی باندې راگرځوی اود هغه د قسم خوړلو په صورت کښې به دهغه په حق کښې فیصله کوی. دغه شان که مدعی یوگواه پیش کړې شو اودویم گواه پیش کولو نه عاجز شو نویابه هم قسم هم دهغه طرف ته راگرځی او که چرې دغه مدعی قسم اوخوړی نود یوگواه او قسم په وجه به دهغه په حق کښې فیصله کولې شی (شرح الوقایة: ۵۰/۲ الهدایة: ۲۷۴/۱۰ إعلاء السنن: ۳۴۲/۱۵ المغنی: ۱۲۴/۱۲ المحلی: ۳۷۷/۷)

بیاد فریق ثانی په بعض جزئیاتو کښې اختلاف دې مثلاً دامام مالک رحمته الله علیه په نیز داموال په مسائل کښې به قسم په مدعی باندې وی لیکن د نکاح طلاق اوعتاق په مسائلو کښې به په مدعی نه راگرځی. (المصدر السابق) خود امام شافعی رحمته الله علیه او امام ابوداؤد رحمته الله علیه په نیز په ټولو مسائلو کښې به قسم په مدعی باندې راگرځی. (المصدر السابق).

د فریق ثانی یو دلیل د دارقطنی رحمته الله علیه روایت دې چه حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه د حضور پاک نه نقل کوی چه حضور پاک قسم په طالب حق باندې راگرځولې وو. (سنن دارقطنی: ۵۱۵/۲) لیکن صاحب إعلاء السنن فرمائی چه دا حدیث زمونږ خلاف حجت نه شی جوړیدې ځکه چه دا د محمد بن مسروق عن اسحاق بن فرات په طریق سره مروی دې او محمد بن مسروق غیر معروف دې او اسحاق بن فرات مختلف فیه دې. (إعلاء السنن: ۳۴۳/۱۵). دغه شان نور روایات کوم چه په دې باب کښې نقل دی هغه د ضعف نه خالی نه دی. (المصدر السابق).

خود فریق اول دلیل مشهور حدیث البیئة علی المدعی والیمین علی من انکر. دا حدیث صاحب إعلاء السنن په ډیرو طرق سره نقل کړې دې اودا حدیث سره ددې چه د احاد په طرق سره مروی دې خود امت د تلقی قبول او استعمال دوجې نه د متواتر حدیثه رسیدلې دې. (المصدر السابق).

نور رسول الله صلی الله علیه و آله د مدعی او مدعی علیه په مینځ کښې دوه څیزونه تقسیم کړې یعنی گواه نی په مدعی باندې کړو او قسم په مدعی علیه باندې اوبنکاره خبره ده چه تقسیم د شرکت منافی دې. (الهدایة: ۲۷۴/۱۰ المغنی: ۱۲۴/۱۲). بل رسول الله صلی الله علیه و آله الیمین او البیئة الف لام جنس سره ذکر فرمائیلې دې لکه چه جنس یمین د مدعی علیه دپاره او جنس ینه د مدعی دپاره مقرر کړو. لهذا اوس د جنس یمین څه حصه داسې باقی پاتې نه شوه چه د مدعی دپاره وی. (المصدر السابق). بل دا چه اخبار احاد د اخبار مشهور معارض نه شی جوړیدې (حاشیة شرح الوقایة: ۲۰۵/۲) او بیا قسم خود خصومت د لري کولو دپاره وضع کړې شوې دې نه چه د اثبات خصومت دپاره. بیا مدعی د یمین نه څنگه استفاده کولې شی. (المصدر السابق).

(۱) عمدة القاری: ۲۸۹/۱۲ وأخرجه مسلم فی کتاب الایمان باب وعید من اقتطع حق مسلم یمن فاجرة بالنار رقم: ۲۲۳

شان مال واخلی دالله تعالی عهداوخیل مینځ کښې قسمونه مات کړې نه دخپل مینځ معاملات صحیح ساتی اونه چه الله تعالی سره نی کوم قول اوقرار کړې وو په هغې قایم پاتې کیرې دهغوی انجام وړاندې ذکر دې. حضرت شاه عبدالقادر رحمته الله علیه فرمائی دا په یهودوکښې صفت ووجه الله تعالی دهغوی نه اقرار اخستې وو اوقسمونه نی ورکړې وو چه دهرنې امدادیان اوسنی بیا ددنیا دغرض دپاره اوگرخیدل اوڅوک چه ددروغو قسم اوخوری ددنیا داخستلو دپاره دهغوی هم دا حال دې. (۱)

اوددې په شان یوبل آیت کښې حضرت رحمته الله علیه فرمائی یعنی دالله تعالی نافرمانی اود خلق الله په گمراهی نی بس اونه کړو بلکه ددغه حق د پتولوپه عوض کوم چه به گمراه کیدل دهغوی به نی التیه په رشوت کښې مال هم اخستلو اودکوم نوم چه نی هدیه نذرانه او شکرانه کیخودې وو. حالانکه دا حرام خوری مردار اود خنزیرخوړلونه هم بدتر دی. اوس ښکاره خبره داچه داسې خراب حرکتونباندې به سزاهم سخته وی. وړاندې فرمائی چه په ظاهری نظر کښې هغوی ته دغه مال خوندناک اوبنکلی معلومیدلو مگر په حقیقت کښې خو هغه اور دې کوم چه په خوشحالی سره په خپلوختیو کښې ورکوی. لکه چه په خوندناک خوراک کښې زهرقاتل ملاؤ شوې وی چه دخوراک په وخت مزیدار معلومیږي اوختی ته په رسیدوباندې اور اولگوی. (۲)

یوه شبهه اودهغې جواب:- په دې قسم آیاتونو کښې دچا دا شبهه کیدې شی چه دنورو آیاتونونه خومعلومیږي چه الله تعالی به هغوی ته خطاب فرمائی اود سوکلام نه کولومطلب دادې چه لطف اورحمت سره به هغوی سره کلام نه کوی او دتخویف اوتذلیل اوتهدیداو وعید په توگه به الله تعالی هغوی سره کلام کوی په کوم سره چه به هغوی ته سخت خفگان اوغم وی. یاداسې اووایشی چه بلاواسطه به هغوی سره کلام نه کوی اودکلام کولوچه کوم ذکر دې هغه به دعذاب دملاکوپه ذریه سره وی. (۳)

ددې آیت مبارک یوشان نزول خوهم هغه دې کوم چه امام بخاری رحمته الله علیه بیان کړې دې. او دویم قول کوم چه حضرت عکرمه مقاتل رحمهما الله بیان کړې دې چه دا آیت دیهودیانوباره کښې نازل شوې دې دچانه چه الله سبحانه وتعالی عهداخستې وو چه هغوی به دتورات نه درسول الله صلی الله علیه و آله وسلم صفات دخلقو په وړاندې بیانونی لیکن هغوی ددې مخالفت اوکړو اود دنیاخسیس څیزونه نی اختیارکړل. (۴)

اودریم قول کوم چه حضرت مجاهد اوشعبي رحمهما الله بیان کړې دې چه یوسړې سحروختی بازارته لارشی اوڅه څیز خرڅوی چه ماښام شو نویوخریدارهغه له راغلو اوبیع وغیره نی ورسره اوکړه نوهغه سړی قسم اوخوړلوچه په دومره پیسوباندې ما دا سودا دسحر نه نه ده

(۱) تفسیر عثمانی، آل عمران: ۷۷ ص: ۷۶.

(۲) تفسیر عثمانی البقرة: ۱۷۴ ص: ۳۹.

(۳) المصدر السابق.

(۴) زادالمسیر لابن الجوزی: ۱/ ۲۹۷ اللبالسیوطی رحمته الله علیه ۵۸ أسباب النزول للواحدی رحمته الله علیه ۲۲۰.

ورکړې او که ماښام شوې نه وې نو مابه په دومره روپو کښې هېڅ کله نه وه ورکړې نو په دې سلسله کښې مذکوره آیت نازل شو. (۱)

۶- باب: إثم من منع ابن السبيل من الماء

کوم سړي چه مسافر داوبو (داستعمال) نه منع کړي دهغې جناه بيان

ترجمة الباب مقصد:- دامام بخاری رحمه الله مقصود د دې چه دخپل حاجت او ضرورت نه زیاتي اوبه په مسافرباندې خرچ کول پکادې. (۲) حافظ ابن حجر رحمه الله او علامه عینی رحمه الله فرماني د من الماء الفاضل عن حاجته قيد ضروری دې لکه چه په حدیث باب کښې ددې صراحت موجود دې. (۳) او علامه ابن بطال رحمه الله فرماني ددې نه معلومه شوه چه که چرې داوبو صاحب ته ددې اوبو حاجت او ضرورت وی نو دده حق د مسافر د حق نه مقدم دې او چه کله هغه خپل ضرورت پوره کړي نوبیا دهغه دپاره مسافر ته اوبه ورکولونه منع کول جائز نه دی. (۴)

احديث [۲۲۳۰] (۵) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ عَنِ الْأَعْمَشِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا صَالِحٍ يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « ثَلَاثَةٌ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَلَا يُزَكِّيهِمْ ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ رَجُلٌ كَانَ لَهُ فَضْلٌ مَاءٍ بِالطَّرِيقِ ، فَمَنَعَهُ مِنْ ابْنِ السَّبِيلِ ، وَرَجُلٌ بَايَعَ إِمَامًا لَا يَبَايِعُهُ إِلَّا لِدُنْيَا ، فَإِنْ أُعْطَاهُ مِنْهَا رَضِيَ ، وَإِنْ لَمْ يُعْطِهِ مِنْهَا سَخِطَ ، وَرَجُلٌ أَقَامَ سِلْعَتَهُ بَعْدَ الْعَصْرِ ، فَقَالَ وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ لَقَدْ أُعْطِيتُ بِهَا كَذَا وَكَذَا ، فَصَدَّقَهُ رَجُلٌ ، ثُمَّ قرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا . [۲۲۴۰، ۲۵۲۷، ۶۷۸۶، ۷۰۰۷]

دحضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دې چه حضور پاك ارشاد فرمايلي چه دريو كسانوته به الله تعالى دقيامت په ورځ نظرنه كوي نه به هغوي پاكوي او دهغوي دپاره به دردناك عذاب وي. يوهغه سړي چه هغه سره په لار كښې زياتي اوبه وي او هغه دا اوبه د مسافرنه منع كړي اوبل

(۱) زاد المسير لابن الجوزي: ۱/ ۲۹۷ اسباب النزول للواحدى رحمه الله ۲۱۹.

(۲) إرشاد الساري: ۳۴۷/۵ عمدة القاري: ۲۸۹/۱۲.

(۳) فتح الباري: ۴/۶ عمدة القاري: ۲۸۹/۱۲.

(۴) شرح ابن بطال: ۲۸۹/۱۲.

(۵) أخرجه البخاري أيضاً في كتاب المساقاة باب من رأى أن صاحب الحوض والقبه أحق بمائه رقم: ۲۲۴۰ وفي كتاب الشهادات باب اليمين بعد العصر رقم: ۲۵۲۷ وفي كتاب التوحيد بب قول الله تعالى ﴿ وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴾ رقم: ۷۰۰۸ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى في كتاب الايمان باب بيان غلظ تحريم إسبال الا زار والمن بالعطية رقم: ۳۱۰ وأبو داود رحمه الله تعالى في كتاب الاجارة باب في منع الحاء رقم: ۳۴۷۵ وابن ماجه رحمه الله تعالى في كتاب التجارات باب كراهة الايمان في الشراء والبيع رقم: ۲۳۰۷ وانظر جامع الاصول حرب الباء الفصل اثنى في الاحاديث المشتركة بين آفات النفس . النوع الاول ص: ۶۳۵۹.

هغه سرې چه دیو حاکم نه ئی د دنیا په خاطر بیعت او کړو اوس که هغه ده ته څه ورکړی نو راضی او که څه ورنه کړی نو ناراض. اوبل هغه سرې چه مازیگر نه ئی خپله سودا اولگوله او ونی ونیل چه په الله تعالی قسم د چانه سواچه بل معبود نشته ماته ددې سودا دومره دومره قیمت ملاویدلو (خوما نه ده ورکړې) بیا چاهغه رښتونې او گنړلو یعنی د هغه نه ئی سامان واخستلو، بیا حضور پاک دا آیت مبارک تلاوت کړو (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا) (آل عمران ۷۷) یعنی چه کوم خلق د الله تعالی په عهد او خپلو قسمونو په عوض لږ شان د دنیا سامان اخلی الخ

رجال الحديث

موسی بن اسماعیل:- دا موسی بن اسماعیل تمیمی منقري تبوذکی بصری رحمته الله علیه دې (۱)

عبدالواحد بن زیاد:- دا عبدالواحد بن زیاد بصری رحمته الله علیه دې (۲)

اعمش:- دا سلیمان بن مهران اعمش رحمته الله علیه دې (۳)

ابو صالح:- دا ابو صالح ذکوان مدنی رحمته الله علیه دې (۴)

ابوهریره:- د حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده (۵)

د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت:- د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت قوله: رجل كان له فضل ماء بالطريق فمنعه من ابن السبيل سره واضح دې. ځکه چه دا زیاتی اوبه مسافر ته دور کولونه منع کونکې هم د هغه دریو نه یو دې د چاباره کښې چه رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم مبارک دا وعید بیان کړې دې که چرته زیاتی اوبه د مسافرنه منع کونکې گناه گارنه وونوهغه به د دغه وعید هم مستحق نه وو. (۶)

۷- باب: سکر الانهار

په نهرو نوکښې بندیز لگول

حل لغات:- سکر: د نصرته مصدر دې. يقال: سکر النهر أي: سده، یعنی په نهريادریاب کښې بند لگول، منع کول. (۷)

د ترجمه الباب مقصد:- د امام بخاری رحمته الله علیه مقصود په دې خبره باندې تنبیه کول دی چه په نهرو نو کښې بندیز لگولې شی اود دې تنبیه ضرورت ځکه پیښیږي چه په ظاهره معلومیږي چه دا

(۱) کشف الباری: ۱/ ۴۴۳، ۳/ ۴۷۷.

(۲) کشف الباری: ۲/ ۳۰۱.

(۳) کشف الباری: ۲/ ۲۵۱.

(۴) کشف الباری: ۱/ ۶۵۸.

(۵) کشف الباری: ۱/ ۶۵۹.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/ ۶۸۰.

(۷) مختار الصحاح: ۱۶۴.

صورت به مکروه وی چونکه نهرونه خو د عامو خلقو د فاندې څیز دې او د عامو انسانانو حق هغې سره متعلق وی نوبیا به یوسړی ته دهغې د بندولو څنگه حق وی؟ نو امام بخاری رحمه الله فرمائی که په نهرونو کښې ددې دپاره بندیز ولگولې شی چه اوبه دسړی پټی ته اورسی نو په دې کښې هیڅ مضائقه نشته دکوم ځانی نه چه نهړ شروع کیږی دهغې ځانی نه پټی ته اوبه نه رسی په دې وجه اوبه تیزې بهیږی اودا وړاندې تلودپاره مخکښې ځی هلته بندیز لگولې کیږی دې دپاره چه هغه پټوته هم اوبه اورسی اودا جانزدی په دې کښې هیڅ بدیت نشته باقی دا چه کله دې پټی ته اوبه اورسی نوچه هغه بندختم کړې شی دې دپاره چه اوبه مخکښې لارې شی^(۱)

احديث (۲۲۳۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ خَاصِمَ الزُّبَيْرِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي شِرَاحِ الْحَرَّةِ الَّتِي يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ سَرِّجَ الْمَاءَ يَمْرُقُ أَفْبَى عَلَيْهِ، فَاخْتَصَمَا عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِلزُّبَيْرِ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ أَرْسِلِ الْمَاءَ إِلَى جَارِكَ». فَقَضِبَ الْأَنْصَارِيُّ، فَقَالَ أَنْ كَانَ ابْنُ عَمَّتِكَ. فَتَلَوْنَ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ احْبِسِ الْمَاءَ، حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَدْرِ». فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنِّي لَأُحْسِبُ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ).

ترجمه :- د حضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه نه روایت دې چه یوانصاری سړی د حضور پاک په وړاندې حضرت زبیر رضی الله عنه سره جگړه اوکړه د حره دهغه لختی باره کښې په کوم سره چه (دمدینې خلقو) د کهجورو ونوته اوبه ورکولې انصاری حضرت زبیر رضی الله عنه ته اووئیل اوبه راپریږده، حضرت زبیر رضی الله عنه انکار اوکړ نو دواړو د حضور پاک په وړاندې خپله مقدمه پیش کړه رسول الله صلی الله علیه و آله حضرت زبیر رضی الله عنه ته او فرمائیل ای زبیر خپلو ونوته اوبه ورکړه بیا خپل گاونډی ته اوبه ورپریږده دې اوریدو سره انصاری غصه شو او ونی وئیل (ددې فیصلې وجه داده چه) دا ستاسود ترور څوئی دې نود رسول الله صلی الله علیه و آله د مخ مبارک رنگ بدل شو او ونی فرمائیل ای زبیر خپلو ونوته اوبه ورکړه بیا اوبه بند کړه تردې چه هغه پاس پولوته اورسی.

(۱) الابواب والتراجم: ۱۷۳.

(۲) أخرجه البخاری أيضاً فی کتاب المذکور باب شب الاعلی قبل الاسفل رقم: ۲۳۶۱ وفي کتاب الصلح باب إذا أشار الامام بالصلح فابی حکم علیه الخ رقم: ۲۷۰۸ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى فی تاب الفضائل باب وحب اتباعه رقم: ۲۳۵۷ وأبو داود رحمه الله تعالى فی کتاب الفضية باب من القضاء رقم: ۳۶۳۷ والترمذی رحمه الله تعالى فی کتاب الاحکام عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم باب ماجاء فی الرجلین یکون أحدهما أسفل من الآخر فی الماء رقم: ۱۳۶۳ وفي کتاب التفسیر باب من سورة النساء رقم: ۳۲۷۶ والنسائی رحمه الله تعالى کتاب آداب القضاء باب الرخصة للعاکم الامین أن یحکم وهو غضبان رقم: ۵۴۰۷.

حضرت زبیر رضی اللہ عنہ اوفرمائیل پہ اللہ تعالیٰ قسم چہ زہ پوهیرم دا آیت **(فَلَا وَدَّكَ لَا يَوْمُتُونَ حَتَّى يُعْذِرَكَ فِيمَا شَكَّرْتَنَّهُمْ)** الایة (النساء: ۶۵) ددی واقعہ بارہ کنبی نازل شوی دے.

حل لغات:- **سرح الماء**: دباب تفعلیل نہ دآمر صیغہ ده په معنی اوبہ پریخودل. **سرح المواشي**: خاروی دخرن دپارہ پریخودل. **سرح القوم**: آزادول. پریخودل. **سرح الشعر**: گمنزکول. **(۱) الجدر**: دیوال. بندیرہ ددی جمع جدوان ده. اودغه شان الجدر اہم صیغہ واحد ده اوددی جمع جدر راخی. **(۲) شراج**: شراج اوشراجہ جمع ده د کانری ژنہ علاقہ نہ د نرمی زمکے طرف تہ د اوبہ بھیدو خانی اوددی یوہ جمع شراج ہم راخی. **(۳)**

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- دا عبدالله بن يوسف تنیسی مصری رحمۃ اللہ علیہ دے. **(۴)**

اللیث:- دا امام لیث بن سعد رحمۃ اللہ علیہ دے. **(۵)**

ابن شہاب:- دا محمد بن شہاب بن عیبد اللہ بن عبد اللہ بن شہاب زہری رحمۃ اللہ علیہ دے. **(۶)**

عروہ:- دا عروہ بن زبیر بن العوام رضی اللہ عنہ دے. **(۷)**

عبدالله بن زبیر:- دا حضرت عبد اللہ بن زبیر بن عوام رضی اللہ عنہ دے. **(۸)**

زبیر:- دا صحابی رسول حضرت زبیر بن العوام رضی اللہ عنہ دے. **(۹)**

دحدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت:- دحدیث ترجمۃ الباب سرہ مطابقت قولہ: **سرح الماء** یمرقابی علیہ نہ ماخوذ دے حضرت زبیر بن عوام رضی اللہ عنہ د انصاری خبرہ منلو نہ انکار اوکرو اوبہ نہر کنبی بندیز اولگولو چہ خپلو ونوتہ اوبہ ورکری. **(۱۰)**

قولہ: **أن رجلاً من الانصار خاصم الزبیر**:- دا انصاری خوک وو؟ په دے کنبی دشرح بخاری په مینخ کنبی اختلاف واقع شوی دے بعض حضرات لکه امام داؤدی رحمۃ اللہ علیہ او ابواسحاق زجاج رحمۃ اللہ علیہ وغیرہ وائی چہ هغه منافق وو. **(۱۱)**

(۱) معجم الصحاح: ص: ۴۸۶.

(۲) معجم الصحاح: ص: ۱۵۸.

(۳) النہایۃ: ۸۵۲/۱.

(۴) کشف الباری: ۲۸۹/۱، ۱۱۳/۴.

(۵) کشف الباری: ۳۲۴/۱.

(۶) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۷) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

(۸) کشف الباری: ۱۶۴/۴.

(۹) کشف الباری: ۱۶۹/۴.

(۱۰) عمدة القاری: ۲۸۱/۱۲.

(۱۱) عمدة القازی: ۲۸۲/۱۲ فتح الباری: ۴۶/۵ إرشاد الساری: ۳۴/۵.

خو امام بخاری رحمته الله په کتاب الصلح کښې چه ددې روایت تخریج کړې دې په هغې کښې اته من الانصار قد شهدوا الفاظ دی دغه شان دترمذی په روایت کښې هم ددې مضمون تائید کيږي په هغې کښې دی لغضب الانصاری، فقال: یا رسول الله! خکه چه غیر مسلمینو به حضور پاک په یا رسول الله سره نه مخاطب کولو بلکه یا محمد به نی وونیل (۱) خود امام داؤدی وغیره دطرف نه داجواب ورکړې شوې دې چه دا واقعه په بدر کښې دحاضریدو نه وړاندې راغلې وه (۲) او ترکومې چه هغه ته د انصاری ونیلو تعلق دې نوهغه د لغوی معنی په اعتبار سره دې یعنی چاچه د رسول الله صلی الله علیه و آله امداد کړې نه ددې معنی مشهور مراد دې چه هغه د انصاری مدینه نه وو (۳) اوداهم ونیلی شوی دی چه دلته نسباً انصاری ونیل مراد دی نه چه دینا (۴) لیکن صحیح خبره داده چه ددې حضراتو دغه انصای ته منافق ونیل صحیح نه دی لکه چه پخپله د امام بخاری رحمته الله د کتاب الصلح د روایت نه معلومیږي چه هغه انصاری بدری وو او په غزوه بدر کښې شرکت کونکې سړې منافق کیدې نه شی لکه چه علامه عینی رحمته الله اوحافظ ابن حجر رحمته الله د شارح مصابیح علامه تورپشتی رحمته الله نه نقل کړې دی چه سلف صالحین کله هم دیو منافق د انصاری غوندې لوئی صفت سره مدح اوتعریف نه شی کولې سره ددې چه هغه منافق نسباً د انصارو شریک ولې نه وی (۵)

بهر حال که هغه سړې منافق وو نو دهغه نه ددې کلماتو صادر کیدل څنگه اوشو؟ ددې په جواب کښې علامه تورپشتی رحمته الله فرمائی چه دبشریت په وجه دغصې په وخت دهغه په ژبه دا الفاظ په ناپوهنې کښې راغلی وو او عصمت خو صرف د انبیاء کرامو علیهم الصلوٰة والسلام دپاره ثابت دي (۶)

علامه نووی رحمته الله فرمائی که دا قسم خبره اوس څوک اوکړی نو په هغه قائل باندي به د ارتداد احکام جاری کيږي او ترکومې چه د نبی کریم صلی الله علیه و آله ددغه انصاری سړې د پریخودو تعلق دې داڅکه دی چه د اسلام د شروع حصه ده او په هغه زمانه کښې خلق بلدولې شو اود نوی مسلمانانو تالیف قلب هم مقصود وو نوڅکه دکافرانو مشرکانو اومنافقانو یو لوئی لوئی سختواو تکلیفونوپه جواب کښې دصبر اوتحمل نه کاراخیستی شو (۷)

ترکومې چه ددغه انصاری دنومتعلق دې نوبعض شراح په دې باره کښې تفصیلی بحث کړې دي خوپه ظاهره دلته هغه خبره بهتر او مناسب معلومیږي کومه چه علامه عینی رحمته الله دخپل

(۱) مرتخریجه انفاً.

(۲) مرتخریجه انفاً.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) المصدر السابق.

(۷) عمدة القاری: ۲۸۲/۱۲.

مشایخ نه نقل کړې ده فرمانی ماته ددې حدیث د یو طریق نه هم دهغه نوم معلوم نه شو او کیدې شی چه حضرت زبیر رضی الله عنه او نورو حضراتو ددغه سړی نوم د پردې ساتلو د وجې نه نه وی ظاهر کړې (۱)

قوله: أن کان ابن عمتک.. ان دهمزه د فتحه سره دې اودا په اصل کښې لان وو بیا لام حذف کړې شو اودغه شان د عربو په کلام کښې شایع دې او تقدیر کلام به داسې شی حکمت له بالتقدیم لاجل انه ابن عمتک (۲)، علامه قرطبی رحمته الله اوقاضی عیاض رحمته الله فرمانی چه دلته همزه ممدوده دې خکه چه دا د استفهام انکاری په معنی کښې دې (۳)، حافظ ابن حجر رحمته الله فرمانی مونږ په یو روایت کښې داسې نه دې لیدلې سره ددې چه دهمزه استفهام حذف جائز دې (۴)، علامه کرمانی رحمته الله فرمانی بعض روایاتو کښې همزه مکسوره دې (۵)، حافظ ابن حجر رحمته الله فرمانی د کرمانی رحمته الله داقول په بعض روایاتو کښې همزه مکسوره سره دې یعنی دا شرطیه دې اوددې جواب محذوف دې. مونږ ته ملائنه شو اود عبدالرحمن بن اسحاق رحمته الله په روایت کښې دې چه فقال: اعدل پارسلو الله! وإن کان ابن عمتک او ظاهره ده چه دلته همزه په کسری سره دې. او ابن ددې خبر کیدو د وجې منصوب دې (۶)

د آیت مبارک تشریح اوشان نزول بیان:- امام بخاری رحمته الله آیت مبارک ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُخَرِّجُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ (الانساء: ۶۵) ذکر فرمائیلې پس قسم دې ستا د رب دوی به ایمان نه راوړی تر کومې چه هم تامنصف اونه گنړی کومه جگړه چه راوچته شی په خپل مینخ کښې. بیا دې کوی خفگان په خپل زړه کښې ستاسو په فیصله باندې او اودې منی اوقبوله دې کړی حضرت مفتی محمد شفیع رحمته الله فرمانی په دې آیت کښې د رسول الله عظمت اودا وچتې مرتبې اظهار سره د حضور پاک او اطاعت کوم چه د بې شمیره قرآنی آیاتونونه ثابت دی دهغې واضحه تشریح بیان کړې ده. په دې آیت کښې قسم خوړلو سره حق تعالی شانہ فرمانی یوکس ترهغه وخت ته پورې مؤمن او مسلمان کیدې نه شی تر کومې چه هغه د حضور پاک فیصله په یخ زړه سره په پوره شان سره اونه منی چه د ده په زړه کښې هم دغه فیصلې سره څه تنگی رانه شی. رسول الله خو د رسول په حیثیت سره پخپله دامت حاکم او دهرې پیښیدونکې جگړې فیصله کولو دمه واردې. حضور پاک اودهغوی فیصله د چا په حکم جوړولو باندې موقوف نه دې (۷)

(۱) عمدة القاری: ۲۸۱/۱۲.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۲۸۳ إرشاد الساری: ۵/۲۳۹.

(۳) فتح الباری: ۵/۴۷.

(۴) المصدر السابق.

(۵) شرح الکرمانی: ۱/۱۷۵.

(۶) فتح الباری: ۵/۴۷.

(۷) معارف القرآن: ۲/۴۶۰ - ۴۶۱.

او علامه ادریس کاندهلوی رحمۃ اللہ علیہ دتفسیر قرطبی نه نقل کری دی چه په مدینه منوره کنسې یوخل د بشر نومې یومنافق یو یهودی سره جگړه اوشوه. یهودی په دې خیال چه هغه په حقه ووچه ددې مقدمې فیصله په حضور پاک باندې اوکړې شی چه هغوی به بغیرد چا د رعایت کولو حق فیصله اوکړی منافق اوونیل چه کعب بن اشرف یهودی باندې فیصله کولو خو یهودی کعب بن اشرف له دتللونه انکار اوکړو او بغیرد رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په فیصله کولوباندې نه راضی کیدو آخر دا خبره اوشوه چه فیصله به حضور پاک کوی. حضور پاک د یهودی په حق کنسې فیصله ورکړه یهودی په حقه باندې وو. هغه منافق راضی نه شو کله چه هغوی دواړه د حضور پاک نه بهر راووتل نویهودی منافق پورې اونختلو او ونی ونیل حضرت عمر رضی اللہ عنہ له خو هغه به تیک فیصله اوکړی. د منافق غالباً دا گمان وو چه حضرت عمر رضی اللہ عنہ دص کافرانو په حق کنسې سخت دې اوزه کلمه وایم په دې وجه به حضرت عمر رضی اللہ عنہ د یهودی په خانی باندې زما رعایت اوکړی. یهودی په دې خبره باندې تیار شو اودانی گنړل چه زه حضرت عمر رضی اللہ عنہ خود کافرانو په حق کنسې سخت دې لیکن حق پرست خودې. دواړه حضرت عمر رضی اللہ عنہ له لاپل اودهغه نه ئی فیصله اوغوښته. یهودی ټوله قصه حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته بیان کړه حضرت عمر رضی اللہ عنہ کورته تشریف یووړو ونیل صبر اوکړنی زه اوس راخم اوستاسو فیصله کوم. دې ویناسره کورته لاړو اوتوره ئی رااویسته اوراتلوسره ئی منافق قتل کړو او ونی فرمانیل چه کوم سرې دالله اود هغه درسول په فیصله باندې راضی نه وی دهغه فیصله حضرت عمر رضی اللہ عنہ داسې کوی. دمنافق خپلوان رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم له راغلل اودقتل دعوی ئی اوکړه اوقسمونه ئی خوړل چه حضرت عمر رضی اللہ عنہ له صرف دې دپاره تلی وو چه شاید حضرت عمر رضی اللہ عنہ به صلح اوکړی داسې وجه نه وه چه مونږ دحضور پاک په فیصله باندې راضی نه وو په دې باندې دا آیاتونه نازل شول په کوم کنسې چه اصل حقیقت ښکاره کړې شو. (۱)

قوله: قال محمد بن العباس قال أبو عبد الله: ليس أحد الخ - قال محدث بن

العباس قائل فربري رحمۃ اللہ علیہ دې اومحمد بن عباس سلمی اصبهانی دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ د معاصرینونه دې اودهغوی انتقال دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ نه پس شوې (۲) اود ابو عبدالله نه پخپله امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ مراد دې یعنی امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ صراحت کړې دې چه عروۃ بن زبیر عن عبدالله بن زبیر په طریق کنسې امام لیث رحمۃ اللہ علیہ متفرد دې.

لیکن علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ اوعلامه قسطلانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه دامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ دا قول محل نظردې په دې وجه امام نسائی ابن جارود اسماعیلی رحمۃ اللہ علیہ ابن وهب عن الليث ویونس جلیع عن ابن شهاب أن عروۃ حدثه عن أخيه عبدالله بن زبیر عن العوام په طریق سره ددې تخریج کړې دې. (۳)

(۱) معارف القرآن للشيخ كاندهلوي رحمۃ اللہ علیہ ۲/۲۴۸.

(۲) إرشاد الساري: ۵/۳۵۰ عمدة القاري: ۱۲/۲۸۷.

(۳) المصدر السابق.

۸- باب: شرب الاعلی قبل الاسفل

د چاپتی چه اوچت وی هغه دی دبنکته زمکې والا نه مخکنې اوبه اولری
 دترجمة الباب مقصد:- دامام بخاری رحمته الله مقصود واضح دی چه د کوم سړی پتی په اوچته وی
 هغه دی دبنکته زمکې
 والا نه وړاندې خپل پتی اوبه کړی اونهرچه دکوم خانی نه شروع وی هغې سره نيزدی به اعلی
 وی او اسفل څوک چه ددی نه پس وی اودامسئله متفق علیه ده (۱)

[حدیث ۲۲۳۲] حَدَّثَنَا عَبْدَانُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ قَالَ
 خَاصَمَ الزُّبَيْرُ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالَ النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- «يَا زُبَيْرُ اسْقِ ثُمَّ ارْزِلْ
 ». فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ إِنَّهُ ابْنُ عَمَّتِكَ. فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «اسْقِ يَا زُبَيْرُ، ثُمَّ يَلْغُ الْمَاءُ الْجَدْرَ، ثُمَّ
 أُمِّكَ». فَقَالَ الزُّبَيْرُ فَأَحْسِبْ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا
 شَجَرْتَنَهُمْ).

ترجمه:- دحضرت عروه بن زبیر رحمته الله نه روایت دی چه یوانصاری سړی حضرت زبیر رحمته الله سره
 جگړه اوکړه نورسول الله صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل ای زبیر خپلې ونې اوبه کړه بیا اوبو (دخپل گاونډی
 طرف ته) پرېږده. انصاری اووئیل (دا په دې وجه ده چه) زبیر رحمته الله ستاسو د ترور څوڼي دې
 نوحضور پاک اوفرمائیل ای زبیر خپلې ونې اوبه کړه بیا اوبه رابندې کړه تردې چه هغه د پتی
 د پولو پورې راشی اوبیا اوبه پرېږده. حضرت زبیر رحمته الله فرمائیل زما دخیال دې چه دا آیت (فَلَا
 وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرْتَنَهُمْ) الایة (النساء: ۶۵) هم په دې باره کښې نازل شوی دې.

رجال الحديث

عبدان:- دا عبدالله بن عثمان بن جبله مروزی رحمته الله دی. (۳)
 عبدالله:- دا عبدالله بن مبارک رحمته الله دی. (۴)
 معمر:- دامعمر بن راشد ازدی مصری رحمته الله دی. (۵)
 الزهري:- دامحمد بن مسلم بن عبيد الله بن عبدالله بن شهاب زهري رحمته الله دی. (۶)
 عروة:- دا عروة بن زبیر رحمته الله دی. (۷)

(۱) عمدة القاری: ۲۸۸/۱۲.

(۲) مرتخیه فی باب السابق.

(۳) کشف الباری: ۴۶۱/۱.

(۴) کشف الباری: ۴۶۲/۱.

(۵) کشف الباری: ۴۶۵/۱. ۳۲۱/۴.

(۶) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۷) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

وحدیث ترجمه الباب سره مطابقت: د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: یا زبیر! اسقه ثم ارسل سره دی. داسې چه حضور پاک حضرت زبیر رضی اللہ عنہ ته او فرمائیل چه ای زبیر خپلې ونې اوبه کړه اوبیا اوبه پرېږده. نو دا ارسال الماء اوبو د گاونډی طرف ته پرېخودل هم داوچتې نه کیدې شی ^(۱) په حدیث مبارک باندې تفصیلی بحث وړاندینی باب کښې تیر شوې دې

۹-باب: شرب الاعلی الی الکعبین

اوچت پتی والا دی تر گیتوپورې د کعبې

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته اللہ علیہ اول داخودلی وو چه کوم خلق اعلی طرف ته دی هغه دې خپل پتی اول اوبه کړی اوس دابنائی چه هغوی له خومره اوبه خپلو پتوله ورکول پکار دی نو امام صاحب فرمائی چه تر گیتوپورې خپلو پتوته اوبه اورسوئې ^(۱) د فقهاؤ د اختلاف بیان: ابن التین رحمته اللہ علیہ فرمائی چه د جمهور علماؤ رائي هم دغه ده چه تر گیتوپورې به هغوی اوبه خپلو پتوته رسوی ^(۲) لیکن بعض حضرات لکه ابن کثانه رحمته اللہ علیہ رائي داده چه دا حکم د کهبجورو او نورو ونودې د فصلونودا حکم نه دې ځکه چه په زمیندارئی اوباغونو کښې فرق وی ^(۳)

علامه ابن جریر طبری رحمته اللہ علیہ فرمائی چه زمکې مختلف وی چه څنگه زمکه وی هم هغه شان به هغې له اوبه هم پکار وی. حضور پاک چه د جدر او کعبین پورې فرمائیلی وو هغه نی د هغه ځائی د زمکو په اعتبار سره فرمائیلی وو اوس که په یو ځائی کښې زمکه ددې نه مختلف وی او هغې ته د ډیرو اوبو ضرورت وی نو هلته به د زیاتو اوبو ورکولو هم اجازت وی ^(۴) د اوبو د تقسیم نور تفصیل: فقهاء کرام فرمائی چه که څوک د عام او مباح غټو نهرو نو نه خپلې زمکې اوبه کول غواړي نو که دنهر اوبو ټولوته پوره کیدې شی نو چه څه غواړي کله ئی غواړي او خومره غواړي اوبه د هغه ځائی نه حاصلولی شی ^(۵)

او که چرې نهر وړوکې وی اوبه کمې وی اولختې تنگ دي نو د ټولونه اول دې د اوچت پتی والا اونیز دې زمکې والا خپله زمکه خړوب کړی بیا دې د نورو د پاره پرېږدی اوبیادې دغه شان د دریم د پاره اوبه پرېخودې شی. خودا په هغه صورت کښې دی چه داوچتې زمکې والا په خپل احیاء کښې د ښکته زمکې والا نه مقدم وی یادواړه په احیاء کښې برابر وی او که د ښکته

(۱) إرشاد الساری: ۳۵۱/۵.

(۲) عمدة القاری: ۲۸۸/۱۲.

(۳) فتح الباری: ۵۱/۵ عمدة القاری: ۲۸۹/۱۲.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) رد المحتار: ۲۸۲/۵ حاشية الدسوقي: ۴/۴ روضة الطالبین: ۳۰۵/۵ الموسوعة الفقهية: ۳۸۲/۲۵.

زمکې والا مقدم وی نو داوبولرلوکنبې به هم هغه مقدم وی (۱) اوکه چري د اوچتې زمکې والا
خه څيز په اوبوکنبې باقی پاتې نه شی نو بیا دنورو هېڅ حصه نشته ځکه چه دهغوی د پاره
خولکه دزیاتی اوبووي اودلته زیاتی اوبه پاتې نه شوې اودا هم داسې ده لکه چه په میراث
کنبې عصبه محروم پاتې کیږي (۲)

اوکه چري دوکسان اول نهرسره نیزدیوالی کنبې برابر وی نو ترکومی پورې چه ممکن وی اوبه
دې په دغه دواړو کنبې تقسیم کړې شی اوکه ممکن نه وی نو دواړو په مینځ کنبې دې
خسري وچلولې شی اود چا په حق کنبې چه خسري راووتلو هغه به وړاندې کولې شی
اودا خبره ده چه هغه ته به دټولو اوبود استعمال اجازت نه وی ځکه چه هغه بل هم د اوبوپه
استحقاق کنبې ده سره برابر دي. خسري د وړاندیوالی دپاره دې نه چه د اوبود اصل حق دپاره
اودا دهغه صورت برخلاف دي چه کله په اوچته حصه کنبې اول نهرسره نیزدي وی اودویم
دهغه نه په بنکته حصه کنبې (۳)

اوکه د یوکس زمکه دبل نه زیاته وی نو اوبه به د زمکو په اعتبار تقسیم کولې شی. ددې دپاره
چه د چازمکه زیاته وی هغه په اعتبار د قرب د کمی زمکې والا مساوی دي لهذا دي به د
اوبودپوره حصې حقداروی لکه که هغوی سره څوک دریم سري هم وی نو هغه ته به هم حصه
ورکولې شی (۴)

[حدیث ۲۲۳۳] (۱) حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ
عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ خَاصِمَ الزُّبَيْرِ فِي شِرَاحٍ مِنَ الْحَرَّةِ يُقِي
بِهَا النَّخْلَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «اسْقِ يَا زُبَيْرُ - فَأَمْرَةٌ بِالْمَعْرُوفِ - ثُمَّ
أُرْسِلْ إِلَى جَارِكَ». فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ أَنْ كَانَ ابْنُ عَمَّتِكَ. فَتَلَوْنَ وَجْهَ رَسُولِ اللَّهِ -
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ قَالَ «اسْقِ ثُمَّ احْبِسْ حَتَّى يَرْجِعَ الْمَاءُ إِلَى الْجَدْرِ». وَاسْتَوْعَى لَهُ
حَقَّهُ. فَقَالَ الزُّبَيْرُ وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ الْآيَةَ أَنْزَلْتَ فِي ذَلِكَ (فَلَا وَرَيْكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا
شَجَرَ بَيْنَهُمْ). قَالَ لِي ابْنُ شِهَابٍ فَقَدَرْتُ الْأَنْصَارُ وَالنَّاسُ قَوْلَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ - «اسْقِ ثُمَّ احْبِسْ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْجَدْرِ». وَكَانَ ذَلِكَ إِلَى الْكَعْبِيِّينَ. [ار: ۲۲۳۱]

ترجمه:- حضرت عروه بن زبیر رضی اللہ عنہ بیان کوی یوانصاری سري دحره په واله کنبې په کومې به
چه ئی د کهجورو ونې اوبه کولې حضرت زبیر رضی اللہ عنہ سره جگړه اوکړه نورسول الله ﷺ
اوفرمائیل اي زبیر! خپلې ونې اوبه کړه اوحضور پاک هغه ته د حسن سلوک حکم ورکړو اووئی

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) مرتخریجه فی باب سکرالانهار.

فرمائیل چه بیا اوبه خپل گاونډی ته ورپرېږده انصاری اوونیل دا په دې وجه چه حضرت زبیر رضی الله عنه ستاسو د ترور خوښی دې دې اوريدوسره د رسول الله صلی الله علیه و آله دمخ مبارک رنگ بدل شو بیا حضور پاک او فرمائیل زبیر خپلې ونې اوبه کړه اوبیا اوبه رابندې کړه تردې چه د پټی تربولو پورې راشی د حضرت زبیر رضی الله عنه چه کوم واجبی حق ووهغه حضور پاک پوره کړو حضرت زبیر به فرمائیل چه والله! دا آیت (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُخَرِّجُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ) (الایة النساء: ۹۵) هم په دې باره کښې نازل شوې دې.

ابن جریج فرمائی چه ابن شهاب ماته اوونیل انصار اونورو خلقو د نبی کریم صلی الله علیه و آله د ارشاد اسق ثم حبس یعنی اوبه راگیرې کړه تردې چه د پټی تربولو پورې اورسی دا اندازه نی اوکړه چه اوبه ترگیتو پورې د کپ شی امام بخاری رحمته الله علیه فرمائی چه هم پولې اصل دې

رجال الحديث

محمد:- دامحمد بن سلام بیکندی رحمته الله علیه دې. (۱)

مخلد:- دامخلد بن یزید قرشی حرانی رحمته الله علیه دې. (۲)

ابن جریج:- عبد الملك بن عبد العزيز بن جریج رحمته الله علیه دې. (۳)

ابن شهاب:- دامحمد بن مسلم بن عبید الله بن عبد الله بن شهاب زهري رحمته الله علیه دې. (۴)

عروة:- دا عروة بن زبیر بن العوام رضی الله عنه دې. (۵)

حل لغات:- استوعی: باب استفال نه په معنی پوره اخستل، ټول اخستل، مجرد کښې د ضرب

نه مستعمل دې وعو یقی وعبا په معنی جمع کول. (۶)

د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت:- د حدیث باب سره مطابقت قوله: وكان ذلك إلى الكعبين

سره واضح دې. (۷)

قوله:- قال لي ابن شهاب رحمه الله تعالى فقد رت الانصار الخ:- دا د محمد بن

مسلم بن شهاب زهري مقوله ده چه د هغوی نه عبد الملك بن عبد العزيز ابن جریج رحمته الله علیه نقل

کوی. (۸)

(۱) کشف الباری: ۹۳/۲.

(۲) کشف الباری کتاب أبواب الاذان باب ماجاء فی الثوم التی والبصل الخ.

(۳) کشف الباری کتاب الحيض باب غسل العائض رأس زوجها وترجيله.

(۴) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

(۵) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

(۶) کشف الباری: ۸۶۶/۲.

(۷) عمدة القاری: ۲۸۸/۱۲.

(۸) المصدر السابق.

قوله: الجدر هو الاصل - داد امام بخاری رحمہ اللہ د طرف نہ لفظ جدر تفسیر دی اودلته دا صرف دمستملی نسخہ کنبی دی ^(۱) صاحب دالنهاية فرمای چه دلته جدر نہ مراد بلنی یعنی پوله ده کوم چه دپتی نہ چاپیرہ قایم کولې شی اوداهم ونیلی شوی دی چه دا جدار دیوال کنبی یولغت دی اوداهم ونیلی شوی دی چه دا ددیوال جرړې ته ونیلی شی ^(۲) اوپه بعض روایاتو کنبی جدر هم ضبط کړې شوي دي کوم چه د جدار جمع ده ^(۳)

۱۰- باب: فضل سقي الماء

د اوبو وړ کولو فضیلت

د ترجمه الباب مقصد:- دامام بخاری رحمہ اللہ مقصد دادې چه اوبو وړ کولو کنبی لونی فضیلت دي اود دي فضیلت دپاره هغوی د عبد الله بن يوسف رحمہ اللہ داروایت نقل کړې دي او په دي کنبی دي في كل كبد رطبة اجر یعنی هر ساوالا چه ژوندي دي په هغوی باندې اوبو څکلو کنبی ثواب دي. که دهغې ساتل جائزوي که ناجائز او نور ډیر احادیث په دي باندې دلالت کوي ^(۱) امام بخاری رحمہ اللہ په دي باب کنبی دواړه قسم ځناورو باندې رحم کولو باره کنبی روایات نقل کړي دي [حدث ۲۲۳۴] (حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكٌ عَنْ سُمَى عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «يَنْتَارِجُلٌ يَمْشِي فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ، فَنَزَلَ بِئْرًا فَشَرِبَ مِنْهَا، ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا هُوَ بِكَلْبٍ يَلْهَثُ، يَأْكُلُ التُّرَى مِنَ الْعَطَشِ، فَقَالَ لَقَدْ بَلَغَ هَذَا مِثْلَ الَّذِي بَلَغَ بِي فَمَلَأْ خُفَّهُ ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ، ثُمَّ رَقِيَ، فَتَقَى الْكَلْبَ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ، فَفَقَرَلَهُ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنَّ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا قَالَ «فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٌ أَجْرٌ». تَابَعَهُ حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ وَالزَّيْبِيُّ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيَْادٍ. [ر: ۱۷۱]

^(۱) إرشاد الساري: ۳۵۴/۵.

^(۲) النهاية: ۲۴/۱.

^(۳) المصدر السابق.

^(۴) عمدة القاري: ۲۸۹/۱۲ الابواب والتراجم: ۱۷۴.

^(۵) أخرجه البخاري رحمہ اللہ أيضاً كتاب الوضوء باب إذا شرب الكلب في إناه أحدكم الخ رقم: ۱۷۳ وفي كتاب الاذان باب فضل التهجير إلى الظهر رقم: ۶۵۲ وفي كتاب الادب رحمة الناس والنهايم رقم: ۶۰۰۹ ومسلم رحمه الله تعالى في كتاب السلام باب فضل سقى البهائم المحترمة وإطعامها رقم: ۲۲۴۴ وأبو داود رحمه الله تعالى في كتاب الجهاد باب ما يؤمر به من القيام في الدواب والبهائم رقم: ۲۵۵ ومالك رحمه الله تعالى في مؤظنه في كتاب صفة النبي صلى الله تعالى عليه وسلم باب حجام ما جاء في الطعام والشراب الخ رقم: ۱۶۶۶ وأحمد رحمه الله تعالى في مسنده رقم: ۸۶۸۶ ۱۰۵۲۶.

ترجمه: د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چې رسول الله ﷺ ارشاد فرمائیلې دې یوسړې په لار روان وو سخت تگې شو هغه کوهی ته ورکوز شو اوبه ئې اوڅکلې اوبیا رااووتلو چه وئې کتل نویوسپې پچیرې اود تندې د وجې نه ختې ختې. نو هغه په خپل زړه کښې، اوونیل بیشکه ده ته هم هغه تکلیف رسیدلې دې کوم چه ماته رسیدلې وو. بیا دې کوهی ورکوز شو او خپله موزه ئې داوبونه راډکه کړه بیاني هغه په خله کښې اونیوله راوختلو او په سپی باندې ئې اوبه اوڅکلې. نوالله سبحانه وتعالی د هغه ددې عمل قدر اوکړو اود هغه بخښنه اوکړه. دې اوریدوسره صحابه کرامو رضی الله عنهم عرض اوکړو یا رسول الله! آیا په خناور و باندې اوبو څکولوسره به هم مونږ ته ثواب ملاویرې؟ حضور پاک اوفرمائیل په تازه ځیگروالا کښې ثواب دې.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف: دا عبدالله بن يوسف تنیسی مصری رحمته الله دې. (۱)

مالک: دا امام مالک بن انس رحمته الله دې. (۲)

سمی: دا ابوبکر بن عبدالرحمن بن دحارث بن هشام مولی دې. (۳)

ابی صالح: دا ابوصالح ذکوان مدنی رحمته الله دې. (۴)

ابوهریره: د حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوې ده. (۵)

ترجمة الباب سره مطابقت: د حدیث باب ترجمة الباب سره مطابقت ښکاره دې.

فوائد: علامه عینی رحمته الله او علامه قسطلانی رحمته الله فرمائی په دې حدیث کښې د مخلوق سره احسان او اکرام کولو ترغیب دې اودا هم چه په تگوباندې اوبه څکول د غټو نیکونه دی. تردې چه دبعض تابعینونه نقل دی دچاگناه چه زیاته شی هغه دې خلقو باندې داوبو څکولواهتمام کوی ځکه چه کله دغه سړی گناه اوبخښلې شوه چه په تگې سپی باندې ئې اوبه اوڅکلې نو ستاسو څه گمان دې د هغه سړی د گناهونو د بخښنې په سلسله کښې چه څوک په مسلمان باندې اوبه اوڅکی. (۶)

قوله: تابعه حماد بن سلمة والربيع بن سلم عن محمد بن زياد: دا متابعت په بعض

نسخو کښې نشته لکه چه زمونږ په متداوله نسخوپه متن کښې موجود نه دې. (۷) شراح بخاری هم په دې کلام نه دې کړې. (۸)

(۱) کشف الباری: ۲۸۹/۱، ۱۱۳/۴.

(۲) کشف الباری: ۲۹۰/۱، ۸۰/۲.

(۳) کشف الباری: کتاب أبواب الاذان باب الاستهام فی الاذان.

(۴) کشف الباری: ۶۵۸/۱.

(۵) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

(۶) عمدة القاری: ۲۹۲/۱۲، ارشاد الساری: ۳۵۶/۵.

(۷) صحيح البخاری: ۳۱۸/۱، قدیمی.

(۸) فتح الباری: ۵۴ عمدة القاری: ۲۰۳/۱۲، ارشاد الساری: ۳۵۶/۵.

دحماد بن سلمة رضی اللہ عنہ د متابعت ذکر خو د حدیث په کتابونو کښې ملاونه شو اوربيع بن مسلم متابعت ته حافظ ابو عوثة يعقوب بن اسحاق اسفرائینی رضی اللہ عنہ المستخرج رحمہ اللہ علی صحیح مسلم کښې خپل سند سره موصولاً ذکر کړې دې. (۱)

[حدیث ۲۲۳۵] (۱) حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنَا فَرْبُنُ عُمَرَ عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَلَّى صَلَاةَ الْكُوفِ، فَقَالَ «دَنْتُ مِنِّي النَّارَ حَتَّى قُلْتُ أَيْ رَبِّ، وَأَنَا مَعَهُمْ فَإِذَا امْرَأَةٌ - حَبِثْتُ أَنَّهُ قَالَ - تَخْدِي شَهَابَةً قَالَ مَا شَأْنُ هَذِهِ قَالُوا وَاحِبَتَهَا حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا». [ر: ۷۱۲]

ترجمه: د حضرت اسماء بنت ابی بکر رضی اللہ عنہا نه روایت دې چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د نمرتندر نیولو موخ او کړو بیا (د موخ نه پس) ئی او فرمائیل چه دوزخ ماسره دومره نيزدې شو چه ماوئیل ای پروردگار د آيا زه هم د دوزخ والا نه یم، اومې کتل چه یو د بنځه ده حضرت اسماء رضی اللہ عنہا وائی چه زما خیال دې چه حضور یاک او فرمائیل چه پیشو دغه بنځه شو کوله رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم تپوس او کړو د دې بنځې څه معامله ده؟ فرښتو او وئیل چه دې بنځې (دنیا کښې) دا پیشو تړلې وه تردې چه د اولگې نه مړه شوه.

رجال الحديث

ابن أبي مريم: - د اسعید بن حکم بن ابی مریم جمحی مصری رضی اللہ عنہ دې. (۲)

نافع: - دا نافع بن عمر بن عبد الله جمحی قرشی رضی اللہ عنہ دې. (۳)

ابن أبي مليكة: - دې نه مراد عبد الله بن عبيد الله بن ابی مليکه رضی اللہ عنہ دې. (۴)

د علامه عینی رحمہ اللہ او علامه قسطلانی تسامح: - دې حضراتو د ابن ابی مليکه باره کښې لیکلی دی چه دې نه مراد عبد الله بن عبد الرحمن بن ابی مليکه رضی اللہ عنہ دې. (۵) حالانکه حافظ ابن حجر رحمہ اللہ تقریب التهذيب کښې او علامه مزی رحمہ اللہ تهذيب الکمال کښې (۶) کښې صراحت کړې دې

(۱) تغليق التعليق: ۳/۳۱۵.

(۲) وأخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضاً في كتاب الاذان باب ما يقول بعد التكبير رقم: ۷۴۵ وفي الادب المفرد رقم: ۳۷۴ ومسلم رحمه الله تعالى في كتاب الكسوف باب ما عرض على النبي صلى الله عليه وسلم في صلاة الكوف من أمر الجنة الخ رقم: ۹۰۴ والنسائي رحمه الله تعالى في سننه الكبرى كتاب كسوف الشمس والقمر رقم: ۱۸۴۸ والدارمي رحمه الله تعالى في سننه في كتاب الصلاة أبواب العيدين رقم: ۲۷۲۴ وابن ماجه رحمه الله تعالى في سننه رقم: ۱۰۵۲.

(۳) كشف الباري: ۴/۱۰۶.

(۴) كشف الباري: ۴/۱۰۷.

(۵) كشف الباري: ۴/۵۴۸.

(۶) عمدة القاري: ۱۲/۲۹۳ إرشاد الساري: ۳۵۶.

(۷) تقريب التهذيب: ۲/۸۴ تهذيب الكمال: ۱۵/۲۵۶.

چه ابن ابی ملیکه رضی الله عنه نه مراد عبد الله بن عبید الله بن ابی ملیکه رضی الله عنه دی
 أسماء بنت ابی بکر: دوی ذات النطاقین حضرت اسماء بنت ابی بکر رضی الله عنها ده (۱)
 د حدیث ترجمه الباب سره مطابقت: د حدیث مبارک ترجمه الباب سره مطابقت په دې توگه دې
 چه دې ښخې ته عذاب خکه ورکړې شو چه هغې پيشو تگې ساتلې وه نو د دې حدیث مقتضی
 هم د اثبات شو که هغې په دې باندې اوبه څکلې وې نو هغې ته به عذاب نه ورکړې کیدو (۲)

قوله: فاذا امرأة: دلته د اباحت شوې دې چه د ښځه مسلماننه وه که کافره. په روایت باب
 کښې په دې باندې هیڅ تصریح نشته. قاضی عیاض رضی الله عنه فرمائی د ښځه کافره وه او هغې ته
 دخپل کفر د وجې عذاب ورکولې شو. او په دې عذاب کښې زیاتوالی د پيشود اولگې تندي
 نه د وژلود وجې وو. او هغه مؤمنه نه کیدو د وجې هم د دغه زیاتې عذاب هم مستحق شوې وه.
 که چېرې هغه مؤمنه وه نو د هغې صغائر به د کبائرونه په اجتناب کولود وجې نه هم داسې
 معاف کولې شو (۳)

علامه نووی رحمته الله علیه فرمائی دغه ښځه مسلماننه وه او هغې ته عذاب د هغه پيشو د وجې نه ورکړې
 کیدو لکه چه د حدیث شریف ظاهريه دې دلالت کوی اودا گناه د صغائرونه نه وه بلکه د هغې د
 اصرار د وجې نه کبیره جوړه شوې وه. اوبیا په حدیث کښې هم د دې خبرې څه تصریح نشته چه
 هغه ښځه په اور کښې داخله وه (۴) لیکن مجمع الزوائد کښې علامه هیشمی رحمته الله علیه د حضرت
 عائشه صدیقې رضی الله عنها نه روایت نقل کړې دې (۵) په کوم کښې چه هغې صراحت کړې دې چه هغه
 ښځه کافره وه.

[۲۲۳۶] (۱) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ
 عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «عَذَابُ امْرَأَةٍ فِي هِرَّةٍ حَبَسَتْهَا، حَتَّى
 مَاتَتْ جُوعًا، فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارُ» - قَالَ فَقَالَ وَاللَّهِ أَعْلَمُ - لَا أَنْتِ أَطْعَمْتَهَا وَلَا سَقَيْتَهَا حِينَ
 حَبَسْتَهَا، وَلَا أَنْتِ أُرْسَلْتِهَا فَأَكَلَتْ مِنْ خَشَائِشِ الْأَرْضِ». [۳۱۴۰، ۳۲۹۵]

ترجمه: د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور پاک ارشاد اوفرمانیلویوې
 ښخې ته د یوې پيشود وجې نه عذاب ورکړې شو هغې هغه پيشو ترلې وه تردې چه دا اولگې
 تندي نه مړه شوه. د دغه پيشو د وجې هغه ښځه په دوزخ کښې داخله شوه او ونی فرمائیل
 (بیال الله تعالی یا د دوزخ داروغه ملائک، هغې ته او و نیل الله تعالی ته ښه پته ده چه نه تا په هغې

(۱) کشف الباری: ۴۸۷/۳.

(۲) فتح الباری: ۵۴/۵.

(۳) المنهاج شرح صحيح مسلم: ۴۶۰/۱۴.

(۴) المصدر السابق.

(۵) مجمع الزوائد: ۱۲۱/۱، ۱۹۳/۱۰.

(۶) مرتخریجه فی الحدیث السابق.

خوراک کولو اونه دې پرې څښاک کولو کله چه تاهغه اوتړله اونه تاهغه پریخوده چه په زمکه چرته چینجی وغیره اوخوری.

حل لغات: - خطانی: چینجی وغیره یا زنده سرد دې واحد خُشاشه راخی. (۱)

رجال الحديث

إسماعيل: - دا اسماعیل بن ابی اویس رضی الله عنه دې. (۲)

مالک: - دا امام مالک بن انس بن مالک بن ابی عامر، ابو عبد الله مدنی رضی الله عنه دې. (۳)

نافع: - دا نافع مولى حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه دې. (۴)

د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت: - د حديث باب ترجمه الباب سره مطابقت د حديث سابق په شان دې.

۱۱- باب: من رأى إن صاحب الحوض والقربه أحق بمائه

د حوض یا مشکیزې مالک د خپلو اوبو زیات حقدار دې

د ترجمه الباب مقصد: - د ترجمه الباب غرض خوښکاره دې کوم سړې چه د یو حوض یا مشکیزې مالک دې هغه د خپلو اوبو زیات حق لری او په هغې کښې د نورو حق نشته. (۵)

صاحب بدائع علامه کاسانی رحمته الله علیه فرمائی چه اوبه څلور قسمه دی: (۱) هغه اوبه چه په لوبنو وغیره کښې محفوظ کړې شی نو هغه اوبه د لوبنی د خاوند مملوک دې او د هغه په دې کښې د مالکانه تصرف مکمل اختیار دې اوبل چا په دغه اوبو کښې هیڅ حق نشته.

(۲) هغه اوبه چه په حوض یا چینه کښې وې چه هغې حکم دادې چه اول به ئې په خپلو ضرورتونو کښې خرچ کوی او کومې چه د هغه د ضرورت نه زیاتې اوبه دی د هغې نه څوک منع کول دهغه دپاره جائز نه دی. (۳) د انهار صغیره اوبه دی.

(۴) د انهار کبیره اوبه دی لکه دجله فرات چه دی. په دې کښې د ټولو خلقو یوشان حکم دې هیچاته د منع کولو حق نشته. نو لکه چه امام بخاری رحمته الله علیه دلته د دغه مذکوره صورتونو نه د پرمبې صورت بیان کړې دې.

(۱) إرشاد الساری: ۱/۴۹۲.

(۲) کشف الباری: ۲/۱۱۳.

(۳) کشف الباری: ۲/۱۸۰/۲۹۰.

(۴) کشف الباری: ۴/۶۵۱.

(۵) عمدة القاری: ۱۲/۲۹۴.

(۶) بدائع الصنائع: ۸/۲۹۳ باختصار.

احديث ۲۲۳۷) حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ عَنْ أَبِي حَازِمٍ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ - رَضِيَ
الله عنه - قَالَ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِقَدَحٍ فَشَرِبَ وَعَنْ يَمِينِهِ غُلَامٌ، هُوَ أَخَذْتُ
الْقَوْمَ، وَالْأَشْيَاخُ عَنْ يَسَارِهِ قَالَ «يَا غُلَامُ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أُعْطِيَ الْأَشْيَاخُ». فَقَالَ مَا
كُنْتُ لِأَوْثَرِ بَنِيصِيٍّ مِنْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ. [ر: ۲۲۲۴]

ترجمه :- دحضرت سهل بن سعد رضی اللہ عنہ نه روایت دی چه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم له یوه پیالنی راوړلې
شوي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اوڅکله. دحضور پاک بنی طرف ته یو هلك وو چه په خلقو کښې دټولونه کم
عمر وواوډ حضور پاک کس طرف ته مشران حضرات وو. حضور پاک ارشاد او فرمایلو ای
هلكه ته ماته اجازت راکوي چه اول په بوډاگانو باندې اوڅکوم نو هغه اوونیل چه زه ستاسو
جوته (تبر) خپله حصه هیچاته ورکونکې نه یم نو حضور پاک هغه پیالنی هم دغه هلك ته ورکړه.

رجال الحديث

قتيبة :- دا قتيبه بن سعيد ثقفی رضی اللہ عنہ دی. (۱)

عبد العزيز :- دا عبد العزيز بن ابي حازم سلمة بن دينار مخزومی مدنی رضی اللہ عنہ دی. (۲)

ابو حازم :- دا سلمة بن دينار مدنی رضی اللہ عنہ دی. (۳)

سهل بن سعد :- دحضرت سهل بن سعد ساعدی انصاری خزرجی رضی اللہ عنہ تذکره هم تیره شوي ده. (۴)
دحديث ترجمة الباب سره مطابقت باندې اشکال :- علامه مهلب رحمته اللہ علیہ فرمائی چه په حديث
شريف او ترجمة الباب کښې هيڅ مناسبت نشته. ځکه چه په حديث کښې خو صرف ددې تذکره
ده چه بنی طرف ته کيناستونکې د پیالنی یا بل څه څیز زیات حقدار دي او په دي کښې ددې
خبرې هيڅ ذکر نشته چه صاحب ماء دخپلو اوبوزیات حقدار دي. (۵)

دعلامه ابن المنیر مالکی رحمته اللہ علیہ جواب :- علامه ابن منیر مالکی رحمته اللہ علیہ فرمائی چه حديث باب
او ترجمة الباب کښې مطابقت موجود دي او هغه په دي وجه چه صرف په بنی طرف کيناستو
دوحي یوسي دي د اوبوډ پیالنی مستحق کیدی شي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د هغه نه بل چاته د
ورکولو اجازت طلب کوی نو چه کوم سړي په لوښی کښې اوبه واخلي نو په درجه اولی باندې
به په هغه اوبو کښې دده استحقاق ثابت شي. (۶)

(۱) مرتزيجه فی باب فی الشرب وقول الله تعالى ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ الآية.

(۲) كشف الباری: ۱۸۹/۲.

(۳) كشف الباری كتاب الصلاة باب نوم الرجال فی المسجد.

(۴) كشف الباری كتاب الوضوء باب غسل المرأة أباهالدم عن وجهه.

(۵) المصدر السابق.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۲۹۴ إرشاد الساری: ۵/۳۵۸.

(۷) المتواری علی تراجم بخاری ص: ۲۶۵.

د علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ رد :- علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے داقیاس مع الفارق دی لکہ چہ مونہ بیان کرو^(۱) بیا فرمائی ہے کہ دیر تکلف اوکری شی نوحدیث مبارک ترجمۃ الباب سرہ مناسبت داسی ثابتیدی شی چہ د استحقاق لزوم یا عدم لزوم نہ قطع تعلق کولوسرہ صاحب حوض مجرد استحقاق کنہی د صاحب پیالہ پہ شان دی^(۲)

احدیث ۲۲۳۸ (۲) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَأُذَوِّنَ رَجُلًا لَعَنَ حَوْضِي كَمَا تُذَادُ الْغَرِيبَةُ مِنَ الْإِبِلِ عَنِ الْحَوْضِ».

ترجمہ :- د حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ نہ روایت دی ہے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد او فرمائیلو زمادی قسم وی پہ ہفہ ذات دچا پہ قبضہ کنہی چہ زما خان دی زہ خوبہ (د قیامت پہ ورخ) خہ خلق دخیل حوض نہ داسی اخواکوم لکہ چہ پری اوہن دحوض نہ اخواکولی شی حل لغات: لَأُذَوِّنَ : د باب نصرنہ دواحد متکلم صیغہ دہ دَاذ دَوَّذَا و زیادا پہ معنی لری کول. اخواکول شریل^(۴)

رجال الحديث

محمد بن بشار :- دابندار ابوبکر محمد بن بشار رحمۃ اللہ علیہ دی^(۵)

غندر :- دا غندر محمد بن جعفر بصری رحمۃ اللہ علیہ دی^(۶)

شعبہ :- داشعبہ بن حجاج رحمۃ اللہ علیہ دی^(۷)

محمد بن زیاد :- دا ابو حارث محمد بن زیاد جمحی مدنی رحمۃ اللہ علیہ دی^(۸)

ابوہریرہ :- د حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ تذکرہ ہم تیرہ شوہ دہ^(۹)

د حدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت :- د حدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت قولہ: کما

(۱) عمدة القاری: ۲۹۵/۱۲.

(۲) المصدر السابق.

(۳) وأخرجه مسلم في الفضائل باب إثبات حوض نبينا صلى الله تعالى عليه وسلم وصفاته رقم: ۵۹۹۳ ولم يخرج أحد سوى البخاري ومسلم من أصحاب السنة. وانظر جامع الاصول الكتاب التاسع في القيامة. الباب الثاني. الفصل الرابع النوع الثاني رقم: ۸۰۰۳.

(۴) النهاية: ۶۱۴/۱.

(۵) كشف الباری: ۲۵۸/۳.

(۶) كشف الباری: ۲۵۰/۲.

(۷) كشف الباری: ۶۷۸/۱.

(۸) كشف الباری: کتاب الوضوء باب غسل الاعقاب.

(۹) كشف الباری: ۶۵۹/۱.

تَذَاذُ الْغَرِیْبَةِ مِنَ الْاَهْلِ مِنَ الْحَوْضِ سِرَهُ دِي. یعنی حضور پاک تذکره او فرمائیلہ چہ زہ بہ بعض خلق دخیل حوض نہ داپارہ کوم لکہ چہ صاحب حوض یوپردی اوبنان پارہ کوی او حضور پاک پہ دی باندی ہیخ نکیرہم اونہ فرمائیلو پہ کوم سرہ چہ د صاحب حوض دخیل حوض پہ اوبوباندی زیات استحقاق ثابتیری (۱)

د علامہ عینی او علامہ مہلب رحمہما اللہ قول: - داحضرات فرمائی چہ دحدیث ترجمہ الباب سرہ مناسبت قوله: لا ذودن رجالاً عن حوضی دوجہ نہ دی. یعنی چونکہ د حوض نسبت رسول اللہ ﷺ طرف تہ شوی دی نو معلومہ شوه چہ حضور پاک دخیل دی حوض د اوبوزیات حقدار دی دغہ شان پہ خکلو کنبی ہم صاحب حوض دخیلو اوبوزیات حق لری (۲)

د علامہ ابن المنیر مالکی رحمہ اللہ د غہ حضراتو پہ جواب باندی رد: - علامہ ابن المنیر مالکی رحمہ اللہ فرمائی چہ د غہ حضراتو قول صحیح نہ دی خکہ چہ د دنیا احکام د آخرت پہ احکامو قیاس کولی نہ شی (۳) لهذا صحیح دادی چہ دحدیث ترجمہ الباب سرہ مناسبت قوله کما تذاذ الغریبة من الاہل سرہ ثابتیری لکہ چہ ذکر شو.

تشریح: - علامہ عینی رحمہ اللہ فرمائی چہ مذکورہ حدیث دخیلی معنی پہ اعتبار سرہ دتواتر حدتہ رسیدلی دی پہ دی وجہ پہ حوض کوثر باندی ایمان راوړل د اهل سنت والجماعت دمعتقداتو یولار می جزء دی. (۴) ددی دپارہ اهل عقائد او کلام پہ خپل متون کنبی ددی خبری تصریح فرمائیلې دہ چہ والحوض الذی اکرمہ اللہ تعالیٰ به غیثاً لامنہ حق (العقیدۃ الطحاویۃ) والحوض حق لقوله تعالیٰ: ﴿إِنَّا آَعَطَيْنَاكَ الْکُوْثَرَ﴾ (العقیدۃ النسفیۃ)

د صحابه کرام رحمہ اللہ یولوئی جماعت د دی مضمون احادیث د رسول اللہ ﷺ نہ نقل کری دی: حضرت عبداللہ بن مسعود، حضرت عبداللہ بن عمر، حضرت جابر بن سمرة حضرت جندب بن عبداللہ، حمضرت زید بن ارقم، حضرت عبداللہ بن عمرو، حضرت انس بن مالک، حضرت حذیفہ، حضرت ثوبان، حضرت ابوبردہ، حضرت جابر بن عبداللہ، حضرت ابوسعید خدری، حضرت بريدہ، حضرت عتبہ بن عامر، حضرت حارثہ بن وہب، حضرت مستور، حضرت ابوبرزہ، حضرت ابوامامہ، حضرت عبداللہ بن زید، حضرت سهل بن سعد، حضرت سويد بن جبلة، حضرت براء، حضرت ابوبکرہ، حضرت خولہ بن قیس حضرت ابوذر، حضرت صناہجی، حضرت اسماء، حضرت عائشہ، حضرت عمر فاروق او حضرت ابوبکر الصديق وغيرہم رحمہم (۵)

(۱) فتح الباری: ۵/۵۶.

(۲) عمدة القاری: ۱۲/۲۹۵ فتح الباری: ۵/۵۶.

(۳) المتواری علی تراجم البخاری: ۲۶۵.

(۴) عمدة القاری: ۱۲/۲۹۵ - ۲۹۶.

(۵) عمدة القاری: ۱۲/۲۹۶ | ارشاد الساری: ۵/۳۵۹.

قوله: لا ذودن رجالا عنت حوضی - هغه خلق کوم چه به رسول الله ﷺ دحشر په ورځ دحوض کوثر نه اخواکوی هغوی نه څوک مراد دی؟ په دې کښې دعلماؤ مختلف اقوال دي. ابن التين رحمه الله فرماني چه هغه منافقان دي (۱)، ابن الجوزي رحمه الله فرماني دي نه مراد اهل بدعت دي (۲)، او بعض حضرات فرماني دي نه مرتدين مراد دي (۳).

يوه شبه اودهغې ازاله: امام ابن الجوزي رحمه الله فرماني که دا اعتراض اوکړې شي چه ددغه خلقو حال د رسول الله ﷺ نه څنگه پټ اوساتلې شو حالانکه په حديث کښې راغلي دي زما په وړاندې زما دامت اعمال پيش کولې شي. نو ددې جواب دادي چه د حضور پاك رحمه الله په وړاندې د مؤمنينو مؤحدينو اعمال پيش کولې شي نه چه دمنافقانو او کافرانو (۴).

[حديث ۲۲۳۹] (۵) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ عَنْ أَيُّوبَ وَكَثِيرِ بْنِ كَثِيرٍ - يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى الْآخِرِ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «يُرْحَمُ اللَّهُ أَمْرًا سَمَاعِيلَ، لَمْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ - أَوْ قَالَ لَوْلَمْ تَعْرِفْ مِنَ الْمَاءِ - لَكَانَتْ عَيْنًا مَعِينًا، وَأَقْبَلَ جُرْهُمُ فَقَالُوا أَتَأْذِنِينَ أَنْ نُنْزِلَ عِنْدَكَ قَالَتْ نَعَمْ وَلَا حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ. قَالُوا نَعَمْ». [۳۱۸۵، ۳۱۸۳]

ترجمه: د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه نه روايت دي چه رسول الله ﷺ ارشاد فرمائيلې الله تعالى دي د حضرت اسماعيل عليه السلام په مورياندي رحم اوکړي که چرې هغې زمزم پريخودې وي يائي داسې اوفرمايل چه هغې زمزم نه چونگ چونگ نه ډکولو اواخستلو نوهغه به يوه جاري چينه وه اود قبيله جرهم خلق هغې له راغلل ورته ئي اووئيل. آيا ته مونږ خپل ځان سره د کوزيدلو اجازت راکوي؟ هغې وئيل او ليکن په اوبوبه ستاسو هيڅ حق نه وي هغوی اووئيل تيك ده.

رجال الحديث

عبدالله بن محمد: دا ابو جعفر عبدالله بن محمد بن عبدالله جعفي مسندي رحمه الله دي (۶).
يادساتنی چه دامام بخاری په شیوخ کښې عبدالله بن محمد نومي شیوخ شمیراته دي (۷).

(۱) المصدر السابق.

(۲) المصدر السابق.

(۳) عمدة القاری: ۲/۲۹۶.

(۴) المصدر السابق.

(۵) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی احادیث الانبياء باب یزفون رقم: ۲۳۶۲، ۲۳۶۴، ۲۳۶۵ ولم یخرجه أحد من أصحاب السنة سوى البخاری رحمه الله تعالى انظر جامع الاصول: ۱۰/۲۹۷ الكتاب الثامن قصة ابراهيم واسماعيل وأمه عليهم السلام رقم: ۷۸۱۹.

(۶) كشف الباری: ۱/۶۵۷.

(۷) مفتاح صحيح البخاری: ۹۴ - ۹۵.

عبدالرزاق - دا عبدالرزاق بن همام صنعانی رحمہ اللہ دی. ^(۱)
 معمر - دا معمر بن راشد از دی بصری رحمہ اللہ دی. ^(۲)
 ایوب - دا ایوب بن ابی تیمیہ کیسان سختیانی رحمہ اللہ دی. ^(۳)
 کثیر بن کثیر - دا کثیر بن مطلب بن ابی وداعة بن صبرة بن سعید بن سعد بن سهم قرشی سهمی
 مکی رحمہ اللہ دی. ^(۴) دوی د جعفر بن کثیر او عبداللہ بن کثیر رحمہ اللہ رو ردی. ^(۵)
 اساتذہ - ہغوی د سعید بن جبیر، علی بن عبداللہ از دی باقی او خیل والد محترم کثیر بن
 مطلب بن ابی وداعة وغیرہم رحمہم اللہ نہ روایات نقل کوی. ^(۶)
 تلامذہ - ابراہیم بن نافع مکی، سالم خیاط، سفیان بن عیینہ، عبد الملك بن جریج، معمر بن
 راشد او هشام بن حسان د ہغوی رحمہ اللہ نہ روایات نقل کوی. ^(۷)
 امام احمد بن حنبل رحمہ اللہ فرمائی ثقہ. ^(۸) یحییٰ بن معین رحمہ اللہ فرمائی ثقہ. ^(۹) محمد بن سعد
رحمہ اللہ فرمائی کان شاعر، قلیل الحدیث. ^(۱۰) امام نسائی رحمہ اللہ فرمائی لا باس بہ. ^(۱۱) ابن حبان رحمہ اللہ
 د ہغوی تذکرہ ثقات کنبی کړی ده. ^(۱۲) حافظ ابن حجر رحمہ اللہ فرمائی ثقہ، من السادسة. ^(۱۳)
 سعید بن جبیر - دوی سعید بن جبیر کوفی رحمہ اللہ دی. ^(۱۴)
 عبد اللہ بن عباس - او د حضرت عبد اللہ بن عباس رضی اللہ عنہما تذکرہ ہم تیرہ شوی ده. ^(۱۵)
 د حدیث باب ترجمۃ الباب سرہ مطابقت - علامہ عینی رحمہ اللہ فرمائی چہ د حدیث ترجمۃ الباب
 سرہ مطابقت قولہا لجرہم ولاحق لکم فی الماء نہ ماخوذ دی. یعنی د حضرت ہاجرہ بی بی د

^(۱) کشف الباری: ۲/۴۲۱.

^(۲) کشف الباری: ۱/۴۶۵، ۴/۳۲۱.

^(۳) کشف الباری: ۲/۲۶.

^(۴) تہذیب الکمال: ۱۵۱/۲۴.

^(۵) المصدر السابق.

^(۶) تہذیب الکمال: ۱۵۱/۲۴ - ۱۵۲.

^(۷) المصدر السابق.

^(۸) العلل ومعرفة الرجال: ۱/۱۲۹.

^(۹) الجرح والتعديل: ۷، رقم الترجمة: ۸۶۷.

^(۱۰) طبقات لابن سعد رحمہ اللہ: ۵/۴۸۵.

^(۱۱) تہذیب الکمال: ۱۵۲/۲۴.

^(۱۲) الثقات: ۷/۳۴۹.

^(۱۳) تقریب التہذیب: ۲/۱۴۲.

^(۱۴) کشف الباری: ۱/۴۳۵، ۴/۴۱۸.

^(۱۵) کشف الباری: ۱/۴۳۵، ۲/۲۰۵.

قبیله جرهم خلقو ته دا وینا چه په اوبوبه ستاسوڅه حق نه وی دا قول په دې خبره باندې دلالت کوی چه هغه د نورو خلقو نه زیاته د دغه چینې حقداره وه. او حضور پاک په دې قصه باندې څه انکار هم نه دې فرمائیلې. او که شرائع ما قبلنا بغیر د نکیر نه بیان کړې شی نوزمونې په حق کښې هم حجت دې (۱)

قوله: یزید أحد هما علی الآخر - یعنی ایوب سختیانې عليه السلام او کثیر بن کثیر عليه السلام دواړو په دې روایت کښې څه مضمون زیاتې نقل کړې دې لکه چه علامه قسطلانی رحمته الله صاحب کواکب په حواله سره نقل کړی دی چه په دې دواړو کښې د هر یو روایت په دوو اعتبارو سره مزید او مزید علیه دواړو حیثیت لری (۲)

قوله: یرحم الله أم اسماعیل - علامه عینی رحمته الله فرمائی (۳) کله چه په شام کښې قط راغلونو ابراهیم عليه السلام خپل ځان سره حضرت ساره او حضرت لوط علیهم السلام واخستلو او مصر ته لاړل. په هغه وخت کښې په مصر کښې د فراعنه مصر د پومبی فرعون حکومت وو. او بیا حضرت ابراهیم او حضرت ساره علیهم السلام ته د مصر د فرعون نه کوم تکلیف اورسیدو د هغې قصه اهل تاریخ وسیر کښې مشهوره ده. بهر حال آخری خبره دا اوشود چه الله تعالی حضرت ساره ته د هغه فرعون نه خلاصې ورکړو او په هغه باندې د هغې داسې رعب راغلو چه د هغې خدمت د پاره حضرت هاجره بی بی هغې ورکړه. مقاتل رحمته الله فرمائی چه حضرت هاجره د حضرت هود عليه السلام د اولاد نه وه. او حضرت ضحاک رحمته الله فرمائی د مصر د بادشاه لور وه او بیا چه کله په مصر باندې یوبل بادشاه حمله او کړه او غلبه ئې حاصله کړه نو د هغې پلار ئې قتل کړو او دائی وینځه جوړه کړه. او بیا هم دا دې بادشاه د حضرت ساره په خدمت کښې پیش کړه. او حضرت ساره د حضرت ابراهیم عليه السلام ته هبه کړه او بیا هم د دې نه حضرت اسماعیل عليه السلام پیدا شو. بیا حضرت ابراهیم عليه السلام حضرت اسماعیل او حضرت هاجره علیهما السلام د الله تعالی په حکم باندې د مکې په آب و گیا میدان کښې پریخودل د کومې چه اوږده قصه مشهوره ده. مختصراً چه حضرت هاجره سره هغه وخت د اوبویو وړو کې مشک وو هغه ختم شو او کله چه تنده زیاته شوه نو حضرت جبرائیل عليه السلام نازل شو او هغوی روان کړل د زمزم ځائی ته ئې را ورسول او هلته ئې خپله پونده او وهله نو هلته یوه چینه روانه شو دې زمزم ته رکضه جبرائیل هم ونیلې شی. کله چه چینه را وڅوټکیدله نو حضرت هاجره د اوبونه خپله مشکیزه ډکه کړه او په دې کښې اوبه را جمع کړې. نو حضور پاک هم د دې قصې طرف ته اشاره او فرمائیله یرحم الله ام اسماعیل لوترکت زمزم لکات عیناً معیناً. او بیا حضرت جبرائیل عليه السلام هغوی ته اوونیل اوس ته په دې ښاروالا باندې د تندې ویره مه کوه بیشکه دا داسې چینه ده چه دې نه به د الله تعالی سبحانه و تعالی میلمانه اوبه ځکی. بیا په دې ځائی کښې د قبیله جرهم څه خلق د

(۱) عمدة القاری: ۲۹۶/۱۲ بتفصیل.

(۲) إرشاد الساری: ۳۵۹/۱۰.

(۳) عمدة القاری: ۲۹۷/۱۲.

شام د تللو د پاره په دې ځای تیریدل هغوی دمکې مکر مې د وادنی لاندې طرف ته ډیره واچوله نو هغوی په غرباندې مارغان اولوتونکی اولیدل هغوی اوونیل چه دامرغنی خو په اوبو الوزی اومونې په دې وادنی باندې تیریدو راتیریدو دلته خو چرته د اوبو نوم اونښه نه وه نودغه شان هغوی دې اوبو طرف ته راغلل بیا هغوی حضرت هاجره ته دې خلقو عرض اوکړو که تاسو اجازت راکوئی نومونې به دلته اووسیدو او اوبه به هم ستاسو وی هغې اجازت ورکړو نودغه شان دا اولین خلق ووچه هلته ئی استوگنه اختیارکړه او هغوی هم هلته پاتې شو تردې چه حضرت اسماعیل عليه السلام ځوان شو او هم ددوی نه ئی فصیح اوبلیغ عربی زده کړه اوبیا د حضرت هاجره انتقال اوشو حضرت اسماعیل عليه السلام هم ددوی یوې ښځې سره واده اوکړو دکومې نوم چه جداء بنت سعد عملاً وو اوددوی په قصه کښې ډیر زیات تفصیل دی چه په تاریخ والسیر کښې کتلې شئی^(۱)

د بنو جرهم څه تفصیل:- بنو جرهم په دوو قسمونو باندې دی اول هغه جرهم چه د قوم عاد د زمانې نه وو هغوی خو هلاک شو اودغوی ښې ښانې هم ختمې شوې او هغوی ته به ئی عرب باندې ونیل او دویم هغه جرهم بن قحطان د اولاد نه دی دا جرهم بن قحطان د یعرب بن قحطان رور وو یعرب د یمن د علاقې حکمران وو او جرهم د حجاز ددوی نسب بعض اهل تاریخ داسې نقل کړې دې چه جرهم بن قحطان بن عامر بن شالح بن ارقحشد بن سام بن نوح علیه السلام^(۲)

[حدیث ۲۲۴۰] (۱) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عُمَرُو عَنْ أَبِي صَالِحٍ التَّمَامِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ رَجُلٌ حَلَفَ عَلَى سِلْعَةٍ لَقَدْ أُعْطِيَ بِهَا أَكْثَرُ مِمَّا أُعْطِيَ وَهُوَ كَاذِبٌ، وَرَجُلٌ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ كَاذِبَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ لِيَقْتَطِعَ بِهَا مَالَ رَجُلٍ مُسْلِمٍ، وَرَجُلٌ مَنَعَ فَضْلَ مَاءٍ، فَيَقُولُ اللَّهُ الْيَوْمَ أَمْنَعَكَ فَضْلِي، كَمَا مَنَعْتَ فَضْلَ مَا لَمْ تَعْمَلْ بِذَلِكَ». قَالَ عَلَى حَدَّثَنَا سُفْيَانُ غَيْرَ مَرَّةٍ عَنْ عُمَرُو وَسَمِعَ أَبَا صَالِحٍ يُبْلَغُ بِهِ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [ر: ۲۲۳۰]

^(۱) عمدة القاری: ۲۹۷/۱۲.

^(۲) المصدر السابق.

^(۳) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی المساقاة باب أثم من منع ابن السبیل من الماء رقم: ۲۳۵۸ وفي الشهادات باب اليمين بعد العصر رقم: ۲۶۷۲ وفي الاحکام باب من باع رجلاً لا يبايعه إلا للدين رقم: ۷۲۱۲ وفي التوحيد باب قول الله تعالى ﴿وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ﴾ رقم: ۷۴۴۶ وأخرجه مسلم رحمه الله تعالى فی الايمان باب بيان غلظ تحريم إسبال الأزار والمن بالعطية الخ رقم: ۲۹۷ وأبو داود رحمه الله تعالى فی البيوع باب في منع الماء رقم: ۳۴۷۴، ۳۴۷۵ والنسائي رحمه الله تعالى فی البيوع باب الحلف الواجب للخديعة فی البيع رقم: ۴۴۶۷.

ترجمه: حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ نه روایت دی چه نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل چه درې کسان داسې دی چاسره چه به الله سبحانه وتعالی خبرې نه وی اونه به دهغوی طرف ته نظر کرم کوی یوهغه سرې چه په خپل مال قسم خوری چه ما ته ددې سامان دومره روپنی ملاویدلې اودروغ وائی بل هغه کس چه د مازیگر نه پس نی قسم اوخوړلودې د پاره چه د یومسلمان مال اووهی اودریم هغه سرې چه زیاتی اوبه نی بندی کړې. الله تعالی به هغه ته فرمائی چه څنگه تا دنیا کښې زیاتی اوبه بندی کړې وی چه تانه وی جوړې کړې نن زه ستانه خپل فضل بندوم.

رجال الحديث

عبدالله بن محمد: - دا عبدالله بن محمد بن عبد الله جعفی مسندی رضی اللہ عنہ دی. (۱)

سفيان: - دا سفيان بن عيينه رضی اللہ عنہ دی. (۲)

عمرو: - دا عمرو بن دينار مکی رضی اللہ عنہ دی. (۳)

ابی صالح: - دا ابو صالح ذکوان مدنی رضی اللہ عنہ دی. (۴)

ابوهریره: - اود حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ چه مشهور صحابی دی تذکره هم تیره شوې ده. (۵)

د حديث ترجمة الباب سره مطابقت: - د حديث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: ورجل منع فضل

ماء نه ماخوژدې. په دې وجه چه هغه سرې زیاتی افاضل اوبه د خلقونه د منع کولو د وجې د عذاب مستحق شو نو دا خبره په دې باندې دلالت کوی چه هغه دخپل اصل اوضرورت اوبه کومې چه د هغه په حوض یا مشکیزه کښې موجود دی د نورو نه زیات حقدار دی. (۶)

قوله: قال علي حدثنا سفيان الخ: - یعنی علی بن مدینی رضی اللہ عنہ فرمائی چه سفيان بن

عيينه رضی اللہ عنہ دا حديث زمونږ په وړاندې خوځل عمرو بن دينار رضی اللہ عنہ نه بیان کړو او هغه دا حديث د ابو صالح ذکوان رضی اللہ عنہ نه اوریدلې او ابو صالح ددې حديث سند حضور پاک صلی اللہ علیہ وسلم ته رسولې دی.

د تعليق مقصد: - مقصد دادي چه سفيان بن عيينه رضی اللہ عنہ به چونکه دا حديث اکثر مرسل بیانولو نو

په دې وجه ددې د مرسل کیدو وهم نه دی کول پکار بلکه صحيح هم دغه دی چه دا حديث

موصول دی او هغوی دا د حفاظ حديث نه موصولاً اوریدلې دی لکه چه په حديث باب کښې

دی او عمرو ناقد رضی اللہ عنہ هم دا موصولاً ذکر کړې دی. دغه شان امام مسلم رضی اللہ عنہ هم سفيان عن

عمرو عن ابي صالح عن ابي هريرة رضی اللہ عنہ په طريق سره دا موصولاً ذکر کړې دی. (۷) او علامه

(۱) کشف الباری: ۱/۶۵۷.

(۲) کشف الباری: ۱/۲۳۸، ۳/۱۰۲.

(۳) کشف الباری: ۴/۳۰۹.

(۴) کشف الباری: ۱/۶۵۸.

(۵) کشف الباری: ۱/۶۵۹.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۲۶۸، إرشاد الساری: ۵/۳۶۱.

(۷) إرشاد الساری: ۵/۳۶۱، عمدة القاری: ۱۲/۲۹۸.

اسماعیلی رضی اللہ عنہ فرمائی کہ سعید بن عبدالرحمن مخزومی عبداللہ بن یونس محمد ابن ابی الوزیر او محمد بن یونس وغیرہ رحمہم اللہ د سفیان بن عیینہ رضی اللہ عنہ متابعت کریں دی او مذکورہ روایت نی موصول بیان کریں دی (۱)

۱۲- باب: لا حمی إلا لله ولرسوله صلی اللہ علیہ وسلم

محفوظ دخرن خایونہ د الله تعالى اودهغه د رسول صلی اللہ علیہ وسلم دپارہ دی

حل لغات: **حمی**: د خرن خائی پہ کوم کنبی چہ دنورو خلقو د خاروود خرو لوممانعت وی، هر هغه خیز چہ حفاظت نی او کریں شی (۱)

د ترجمہ الباب مقصد: د عربود امیرانو طریقہ داود چہ هغوی به په خنگلو کنبی یو د خرن خائی د خپل خان دپارہ مخصوص کولو د هغوی خاروی به په هغی کنبی خریدل او نورو خلقوته به د خاروود خرو لوممانعت نه وو نوحضور پاک دی نه منع او فرمائیلہ چہ الله تعالى یا د هغه رسول صلی اللہ علیہ وسلم یا د هغوی په خائی خلیف نه علاوه بل د هیچا حق نشته چہ هغه د خپل ذات دپارہ د جاهلیت د زمانی په شان نور خلق منع کری او د خپل خان دپارہ خہ خائی مخصوص کری (۲)

احديث (۲۲۴۱) (۳) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ يُونُسَ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ الصَّعْبَ بْنَ جَثَامَةَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا حِمَى إِلَّا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ». وَقَالَ بَلَقْنَا أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَمَى النَّقِيعِ، وَأَنَّ عُمرَ حَمَى السَّرَفِ وَالرَّيْدَةَ. [۲۸۵۰]

ترجمہ: حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ د حضرت جثامہ رضی اللہ عنہ نه نقل کوی چہ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ارشاد فرمائیلې مخصوص د خرن خائی صرف د الله تعالى اودهغه د رسول صلی اللہ علیہ وسلم دپارہ دی.

رجال الحديث

يحيى بن بكير: دا يحيى بن عبد الله بن بكير مخزومی مصری رضی اللہ عنہ دی. (۴)
ليث: دا امام ليث بن يزيد ايلي رضی اللہ عنہ دی. (۵)

(۱) فتح الباری: ۴۴/۵.

(۲) النهاية: ۱/۴۳۸ - ۴۳۹.

(۳) إرشاد الساری: ۳۶۳/۵ عمدة القاری: ۲۹۹/۱۲.

(۴) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی الجهاد باب أهل الدار بیبتون فیصاب الولدان والذراری رقم: ۳۰۱۲ وأبو داؤد رحمه الله تعالى فی الخراج والامارة باب فی الارض یحمیها الامام الخ رقم: ۳۰۸۳. ۳۰۸۴ وانظر جامع الاصول: ۷۳۵/۲ الكتاب الاول فی الجهاد الباب الثاني فی فروع الجهاد الفصل الثالث فی الغنائم والقرء. القرع السادس فی أحادیث متفرقة الخ رقم: ۱۲۳۲.

(۵) کشف الباری: ۳۲۳/۱.

(۶) کشف الباری: ۳۲۴/۱.

یونس: دا یونس بن یزید ایلی رضی الله عنه دې. (۱)

ابن شهاب: دا محمد بن مسلم بن عبید الله بن عبد الله بن شهاب رضی الله عنه دې. (۲)

عبد الله: دا عبید الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود رضی الله عنه دې. (۳)

ابن عباس: دا مشهور صحابی عبد الله بن عباس بن عبد المطلب رضی الله عنه دې. (۴)

صعب بن جثامة: دا حضرت صعب بن جثامة لیثی حجازی رضی الله عنه دې. (۵)

د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت: علامه عینی رحمته الله فرمائی چې حدیث مبارک خوعین ترجمه ده او د دې نه د قوی مطابقت تصور نه شی کیدی. (۶)

تشریح: مطلب دا چې په مسلمانانو کښې چاته هم دا حق حاصل نه دې چې هغوی څنگلاتو کښې یو د څرن ځائی د خپل ځان د پاره مخصوص کړي او نور خلق د هغې نه منع کړي. او صرف الله سبحانه و تعالی او د هغه رسول صلی الله علیه و آله او څوک چې د هغوی په ځائی خلیفه دوخت وی. او د عامو مسلمانانو د مصلحت د پاره هغه دا ضروری گنړی نو هغوی ته دا حق حاصل دې چې هغه یو د څرن ځائی مخصوص کړي. (۷) او امام هم یو داسې د څرن ځائی مخصوص کولې شی چې د چا مملوک نه وی لکه وادیانې څنگلې او د مړو زمکې وغیره. (۸)

لکه څنگه چې حضرت ابوبکر صدیق، حضرت عمر فاروق او حضرت عثمان غنی رضی الله عنهم نه داسې کول ثابت دی. او چې کله په حضرت عمر رضی الله عنه باندې یو سړی دا اعتراض او کړو نو هغه په جواب کښې او فرمائیل چې دا د الله تعالی سبحانه و تعالی زمکه ده او هم د الله تعالی د مال د حفاظت د پاره دا مخصوص کړې شوې ده. (۹)

قوله: وقال بلغنا أن النبي صلى الله تعالى عليه وسلم الخ: دلته د بخاری

شریف تقریباً د ټولو راویانو په نسخو کښې داسې دی چې وقال بلغنا الخ بغیر د ابوذر رضی الله عنه د نسخې نه په هغې کښې دی وقال ابو عبد الله. حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی هم په دې وجه بعض شراح ته دا وهم شوې دې چې دا د مصنف یعنی امام بخاری رحمته الله کلام دې حالته داسې نه ده دا کلام د ابن شهاب زهري رضی الله عنه دې اودا روایت مرسل یا معطل دې. او هم د دې حدیث باب په

(۱) کشف الباری: ۱/۳۶۳، ۳/۲۸۲.

(۲) کشف الباری: ۱/۳۲۶.

(۳) کشف الباری: ۱/۳۲۶.

(۴) کشف الباری: ۱/۴۳۵، ۲/۲۰۵.

(۵) کشف الباری کتاب جزاء الصيد باب إذا أهدى للمحرم حماراً وحشياً حياً الخ..

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۳۰۰، إرشاد الساری: ۵/۳۶۲.

(۷) عمدة القاری: ۱۲/۳۰۰، إرشاد الساری: ۵/۳۶۲.

(۸) إرشاد الساری: ۵/۳۶۲.

(۹) عمدة القاری: ۱۲/۳۰۰.

اسناد سره موصولاً هم نقل کړې شوې دي (۱) لکه څنگه چې امام ابوداؤد په خپل سنن کښې د دې خبرې تصریح کړې ده (۲) دغه شان ابن سعد رحمته الله د حضرت عمر رضی الله عنه اثر موصولاً نقل کړې دي (۳) اود دې تعلیق مطلب دادې چې امام ابن شهاب زهري رحمته الله فرماني چې مونږ ته دا خبر رسيدلې دي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله نقیع محفوظ کړو او حضرت عمر رضی الله عنه سرف او ریزه محفوظ کړل.

قوله: النقیع - نقیع: د نون فتحه سره او قاف په کسره سره دي. داد مدینې منورې نه شل فرسخ فاصله باندې ځانې دي او په اصل کښې نقیع هر هغه ځانې ته ونيلې شي چرته چې اوبه جمع وي او هلته وابسه راوټو کيږي. (۴)

قوله: الشرف - داد شین او راء فتحه سره دي زمونږ په متداول نسخو کښې اود بخاری شریف د بعض شراح په نسخو کښې دا هم دغه شان دي. (۵) داد مدینې منورې نه د یو څو میله فاصله باندې یو ځانې دي هغې ته وائي. (۶) اود بعض شراح په نسخو کښې دا سین سره دي. (۷) علامه میاطی رحمته الله فرماني چې دا خطاء ده او صحیح هم شرف دي. لکه چې د بخاری بعض راویانو ذکر کړې دي او په موطاء ابن وهب کښې هم دغه شان دي. اوتر کومې چې د سرف تعلق دي نو هغه دمکې مکرمې نه تقریباً شپږ میله لرې د یو ځانې نوم دي. (۸) او په دې لفظ باندې الف اولام هم نه شي داخلیدي. (۹)

قوله: الریزه - دا د راء او باء فتحې سره دي او ذات عرق سره نيزدي د یو کلی نوم دي اود مدینې منورې نه تقریباً درې میله فاصله باندې دي. (۱۰)

(۱) فتح الباری: ۵/۵۷۷، إرشاد الساری: ۵/۳۶۲ عمدة القاری: ۱۲/۳۰۱.

(۲) سنن ابوداؤد کتاب الخراج والامارة والفتی باب فی الارض یحسبها الامام أوالرجل رقم: ۳۰۸۳ وقال بعده: قال ابن شهاب رحمه الله تعالى: وبلغني أن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم حمى النقیع.

(۳) الطبقات لابن سعد رحمته الله ۳/۳۰۵ ترجمة عمر رضی الله عنه.

(۴) إرشاد الساری: ۵/۳۶۲.

(۵) صحیح بخاری: ۱۱/۳۱۶ قدیمی. فتح الباری: ۵/۵۸ عمدة القاری: ۱۲/۳۰۱.

(۶) عمدة القاری: ۱۲/۳۰۱.

(۷) إرشاد الساری: ۵/۲۶۲ عمدة القاری: ۱۲/۳۰۱.

(۸) المصدر السابق.

(۹) فتح الباری: ۵/۵۸.

(۱۰) عمدة القاری: ۱۲/۳۰۱.

۱۳- باب: شرب الناس والدواب من الانهار

د نهر ونو نه انسانان او حیوانات اوبه څکي شی

د ترجمه الباب مقصد: امام بخاری رحمته الله فرمائی چې په عامونهر و نو کښې یوسړی ته د احق حاصل نه دی هغه نور خلق د اوبو څکلونه یا خنور د اوبو څکلونه منع کړي اودامستله متفق علیه ده (۱) د کومې تفصیل چې په شاته ابواب کښې تیر شوې دي.

احديث (۲۲۴۲) حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «الْخَيْلُ لِرَجُلٍ أَجْرٌ، وَلِرَجُلٍ سِتْرٌ، وَعَلَى رَجُلٍ وَزْرٌ، فَأَمَّا الَّذِي لَهُ أَجْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَأَطَاعَ بِهَا فِي مَرْجٍ أَوْ رَوْضَةٍ، فَمَا أَصَابَتْ فِي طِيلِهَا ذَلِكَ مِنَ الْمَرْجِ أَوْ الرَّوْضَةِ كَانَتْ لَهُ حَنَاتٍ، وَلَوْ أَنَّهُ انْقَطَعَ طِيلُهَا فَاسْتَنْتَ شَرْقًا أَوْ شَرْقَيْنِ كَانَتْ آثَارُهَا وَأَرْوَاهَا حَنَاتٍ لَهُ، وَلَوْ أَنَّهُ مَرَّتْ بِنَهْرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ وَلَمْ يَرِدْ أَنْ يَسْقَى كَانَ ذَلِكَ حَنَاتٍ لَهُ، فَبِئْسَ لِدَٰلِكَ أَجْرٌ، وَرَجُلٌ رَبَطَهَا تَغْنِيًا وَتَعَفًُّا لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللَّهِ فِي رِقَابِهَا وَلَا ظُهُورِهَا، فَبِئْسَ لِدَٰلِكَ سِتْرٌ، وَرَجُلٌ رَبَطَهَا فَخَرَّ أَوْ رِيَاءً وَنَوَاءً لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ، فَبِئْسَ عَلَى ذَلِكَ وَزْرٌ». وَسُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الْحُمْرِ فَقَالَ «مَا أُنْزِلَ عَلَى فِيهَا شَيْءٌ إِلَّا هَذِهِ الْآيَةُ الْجَامِعَةُ الْفَادَةُ (فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ* وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ)» (۲۷۰۵، ۳۴۴۶، ۴۶۷۸، ۴۶۷۹، ۶۹۲۳)

ترجمه: حضرت ابوهريره رضي الله عنه نه روايت دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائيلى اس د يوسړي دپاره (سبب) داجر او ثواب دي اود يوسړي دپاره پرده (بچاؤ) دي اود يوسړي دپاره وبال دي بهر حال دهغه سړي دپاره چې (سبب) داجر او ثواب دي نوهغه هغه سړي دي چې دالله تعالى سبحانه وتعالى دپاره ئي دا اس تړلې دي. د څرن په ځاني کښې يا باغ کښې دهغه رسني اوږده کړي نوهغه اس دڅرن په ځاني کښې يا د باغ کښې دخپلې رسني د اوږدوالي په اندازه خوري څکي نو دده دپاره نيکني ليکلې کيږي. اوکه چري دهغه رسني پرې شي اوهغه د يواوچتوالي يا دوو اوچتوالو برابر اوختي منډه کړي نو دهغه د خپو نښې اود خړانښه ټول به دهغه دپاره نيکني شميرلې شي. اوکه هغه چرته په واله باندې تير شي اودهغې نه اوبه اوڅکي سره ددي چې مالک

(۱) عمدة القاری: ۳۰۱/۱۲.

(۲) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی الجهاد باب الخیل ثلاثة الخ رقم: ۲۸۶۰ و فی المناقب باب رقم: ۳۶۴۶ و فی التفسیر سورة إذا لزت رقم: ۴۹۶۲، ۴۹۶۳ و فی الاعتصام باب الاحکام التي تصرف باللائل الخ رقم: ۷۳۵۶ وأخرجه النسائی رحمه الله تعالى فی کتاب الخیل والسیف والرمی باب الخیل معقود فی نواصیها الخیر إلى يوم القيمة رقم: ۳۵۹۳ ومسلم رحمه الله تعالى فی الزکاة باب إثم مانع الزکاة رقم: ۲۲۹۰ وانظر: جامع الاصول کتاب الاول فی الزکاة الباب الاول فی وجوبها وإثم تارکها رقم: ۲۶۵۷.

نی د اوبوڅکلو اراده نه وی کړې نوبیا به هم دهغه دپاره نیکنی لیکلې کیږي دداسې سړي دپاره خو اس ثواب او هم ثواب دي. اویوهغه سړي دي چه اس ئی ترلې دي روپو گټلو او د سوال نه د بچ کیدلو دپاره بیا دهغه په ست او پتو کښې چه کوم د الله تعالی حق دي هغه هیږنه کړي نو د داسې سړي دپاره (اس) پرده (یعنی بچاو) دي او کوم سړي چه اس او ترې فخر او کبر ښائی او د اهل اسلام د نقصان رسولو دپاره نو دداسې سړي دپاره دا اسونه و بال او عذاب دي. د رسول الله ﷺ نه د خرو باره کښې تپوس او شو نوحضور پاک او فرمائیل چه الله سبحانه و تعالی ددې متعلق (څه خاص) حکم په ماباندې نه دي نازل کړي مگر د سورت اذازلزت دا یو آیت کوم چه جامع دي **(فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ)** (الایه یعنی چه څوک یو ذره برابر نیکی کوی هغه وینی او څوک چه یو ذره برابر بدی کوی هغه به هم وینی.

رجال الحديث

عبدالله بن يوسف:- دا عبدالله بن يوسف تنیسی مصری رحمته الله دي. (۱)
مالک بن انس:- دا امام دارلهجرة مالک بن انس بن مالک بن ابی عامر، ابو عبدالله مدنی رحمته الله دي. (۲)

زید بن اسلم:- دا زید بن اسلم عدوی مدنی رحمته الله دي. (۳)
ابی صالح السمان:- دا ابو صالح ذکوان مدنی رحمته الله دي. (۴)
ابوهریره:- او حضرت ابوهریره رضی الله عنه تذکره هم تیره شوي ده. (۵)
حل اللغات:- المرج: د څرن ځائی ارت او کول او د وښووالا زمکه، ددې جمع مروج راځي. (۶)
الطیل والطول: هغه اوږده رسنې چه یوسرئی موگی وغیره پورې وی او بل سرد اس خپه کښې ترلې وی دي دپاره چه گرځیدی شي څرن کولې شي لیکن چرته تختیدې نه شي. (۷)
استنان: داس بغیرد سورنه په مستنې سره یوځوابل خوا منډې وهل. (۸)
نواه: دمفاعله نه مصدر دي ناواه مناواة نونوا، فخر کول دښمنی کول مقابله کول. (۹)
دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت:- دحدیث ترجمة الباب سره مطابقت قوله: أنها مرت بنهر فشربت منه الخ سره دي. او ددې توضیح داده که چرې د نهرونواوبه دچا دپاره مخصوص

(۱) کشف الباری: ۲۸۹/۱، ۱۱۳/۴.

(۲) کشف الباری: ۲۹۰/۱، ۸۰/۲.

(۳) کشف الباری: ۲۰۳/۲.

(۴) کشف الباری: ۶۵۸/۱.

(۵) کشف الباری: ۶۵۹/۱.

(۶) النهایه: ۶۴۸/۲.

(۷) النهایه: ۱۲۸/۲.

(۸) النهایه: ۸۱۴/۱.

(۹) النهایه: ۸۰۰/۲.

وې نو خامخابه د اذن او اجازت ضرورت وو لیکن شارع علیه السلام چه مطلقا ذکر کړې نو معلومه شوه چه دنهرونو اوبه د چاد پاره مخصوص نه دی (۱)

قوله: ثم لم ينس حق الله في رقابها ولا ظهورها - بیا دهغوی په ستونو او شاگانو کښې د الله سبحانه وتعالی چه کوم حق دې هغه مه هیره ونی یعنی ددې په تجارت کښې زکوة ادا کونی (۲)، او بعض حضرات فرمائی چه ولا ظهورها نه مراد دادې چه په هغې باندې د الله سبحانه وتعالی په لاز کښې سورلی کوئی او امام ابوحنیفه رحمته الله علیه د خیل سانمه په سلسله کښې ددې روایت نه استدلال کوی دکوم تفصیل چه کتاب الزکوة کښې تیر شو (۳)، او یاد دې نه مراد دادې په دې باندې د ده د طاقت نه زیات بوج مه اچونی (۴)، داهم ونیلی شوی دی چه دې نه مراد دادې چه د دې په ذریعه د ضرورت مندو او محتاجانو امداد کونی (۵)

قوله: وسئل رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم عن الخمر - یعنی د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نه دخرو د حکم باره کښې پښتنه اوشوه. علامه قسطلانی رحمته الله علیه فرمائی چه دا سائل صعصعة بن ناجية رضی الله عنه وو چه دمشهور شاعر فرزوق نیکه دې (۶)، او سوال د خرو د زکوة اوصدقه باره کښې وو لکه چه علامه خطابی رحمته الله علیه نه نقل کړې شوې دی (۷)، نور رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم آیت مبارک (فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ) (الزلزال: ۷، ۸) په عموم سره جواب طرف ته اشاره اوفرمائیله یعنی چه کوم سرې ذره برابرهم نیکی کوی (ضرور) به هغه اووینی (که هغه نیکی او عمل هرڅومره معمولی وی او وړوکې وی بیشکه هغه ته به د کړې نیکنی بدله ملاویری)، اوکوم سرې چه یوه ذره برابریدی کوی (یقینا) به هغه ونی (اودهغې نتیجه زغمی) (۸)

بعض حضرات فرمائی چه دا آیت مبارک ډیر جامع او بې مثاله دې او لږ شان الفاظوسره ډیره زیات معانی ته جامع کیدو کښې بل یو آیت ددې په شان نشته ځکه چه دا د خیراوشر هرې یوې معنې ته شامل دې (۹)، لکه څنگه چه پخپله رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ارشاد فرمائیلې دې. إلا هذه الآية الجامعة الفاذا او په یور وایت کښې کعب احبار رضی الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه و آله و سلم ارشاد نقل کړې دې

(۱) عمدة القاری: ۳۰۶/۱۲.

(۲) إرشاد الساری: ۳۶۴/۵ عمدة القاری: ۳۰۳/۱۲.

(۳) المصدر السابق.

(۴) المصدر السابق.

(۵) المصدر السابق.

(۶) إرشاد الساری: ۳۶۴/۵.

(۷) إرشاد الساری: ۳۶۴/۵ عمدة القاری: ۳۰۴/۱۲.

(۸) معارف القرآن للشيخ الكاندهلوی رحمته الله علیه: ۵۱۹/۸.

(۹) عمدة القاری: ۳۰۴/۱۲ الکونثر الجاری: ۶۸/۵.

چه دا دوه آياتونه داسې نازل شوى چه د تورات او انجيل خلاصه او حاصل دې او په يوروايت كښې دى سورة اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ د تلاوت ثواب د نصف قرآن د ثواب برابردې.^(١)
 علامه ابن العربى رحمه الله فرمانى چه ددې آياتونو په عموم باندې د ټولو علماؤ اتفاق دې.
 ٢. علامه عيني رحمه الله فرمانى ددې آيت مبارك په ذريعه د جواب تفصيل دادې لكه چه دهغوى سوال دا وو چه آيا دخرو هم هغه حكم دې كوم چه د آسونودې؟ نو د آيت مبارك په ذريعه جواب وركړې شو كه چرې دغه خره د خير په كارونو كښې وى نوضرور به د هغې بدله او ثواب وركولې شي او كه چرې د شرپه كارونو كښې وى نو يقينا دهغې بدله او عذاب نه خورى.^(٢)
 يوه شبه او دهغې جواب: اوس يو سوال دا كيږي چه هغوى د بغال قچرو باره كښې سوال ولې اونه كړو؟ ددې جواب بعض علماؤ دا وركړې دې چه د قچر باره كښې سوال ځكه اونه كړې شو چه هغه هم د خرو په شان دى او هم دهغې په حكم كښې داخل دى.^(٣)
 يوبل جواب دا علامه ابن العربى رحمه الله نقل كړې دې چه هغه وخت د عربو په زمكه باندې د قچرو وجود نه وو او رومېي قچر چه هلته اورسيدو هغه دلدل نومې قچر وو كوم چه مقوقس حضورياك ته هديه راليكلى وه.^(٤)

[حديث ٢٢٤٣] (١) حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ رِبْعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ يَزِيدَ مَوْلَى الْمُتَنَبِّئِ عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَسَأَلَهُ عَنِ اللَّقْظَةِ، فَقَالَ «اعْرِفْ عِفَاصَهَا وَوَكْغَاءَهَا، ثُمَّ عَرِّفْ سَنَتَهُ، فَإِنْ جَاءَ صَاحِبُهَا وَالْأَفْشَانُكَ بِهَا». قَالَ فَضَالَةُ الْغَنَمِ قَالَ «هِيَ لَكَ أَوْلَاخِيكَ أَوْلِلْدَيْكَ». قَالَ

(١) معارف القرآن للشيخ كاندهلوى: ٥١٩/٨.

(٢) احكام القرآن لابن العربى رحمه الله ٤٤٠/٤.

(٣) عمدة القارى: ٣٠٤/١٢.

(٤) احكام القرآن لابن العربى رحمه الله ٤٤٠/٤.

(٥) المصدر السابق.

(٦) أخرجه البخارى رحمه الله تعالى أيضاً فى صحيحه كتاب العلم باب الغضب فى الموعظة والتعليم الخ رقم: ٩١ وكتاب اللقطة باب ضالة الابل الخ رقم: ٢٤٢٧ وباب إذا لم يوجد صاحب اللقطة الخ رقم: ٢٤٢٩ وباب إذا جاء صاحب اللقطة بعد سنة الخ رقم: ٢٤٣٦ وباب من عرف اللقطة ولم يدفعها إلى السلطان رقم: ٢٤٣٨ وكتاب الطلاق باب حكم المفقود فى أهله وماله رقم: ٥٢٩٢ وكتاب الادب باب ما يجوز من الغضب والشدة لامر الله تعالى رقم: ٦١١٢ ومسلم رحمه الله تعالى فى صحيحه كتاب اللقطة باب معرفة العفاس والوكاء وحكم ضالة الغنم والابل رقم: ٤٤٩٨ - ٤٥٠٥ وأبوداؤد رحمه الله تعالى فى سننه كتاب اللقطة باب التعريف باللقطة رقم: ١٧٠٤ - ١٧٠٨ والترمذى رحمه الله تعالى فى جامعه كتاب الاحكام باب ماجاء فى اللقطة وضالة الابل والغنم رقم: ١٣٧٢ - ١٣٧٣ وابن ماجه رحمه الله تعالى فى سننه كتاب اللقطة باب ضالة الابل والبقر والغنم رقم: ٢٥٠٤ وباب اللقطة رقم: ٢٥٠٧.

فَصَلَّاهُ الْإِبِلَ قَالَ « مَا لَكَ وَلَهَا مَعَهَا سِقَاؤُهَا وَجِدَاؤُهَا، تَرِدُ الْمَاءَ وَتَأْكُلُ الشَّجَرَ، حَتَّى يَلْقَاهَا رَبُّهَا » . [ر: ۱۹۱]

ترجمه: حضرت زید بن خالد رضی اللہ عنہ فرمائی کہ یوسفی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم له راغلو او لقطه پریوتلې خیز باره کښې سوال اوکړو. حضور پاک ارشاد او فرمائیلو د هغه ظرف (تیل، اوددې د ترلو خیز او پیژنه بیا دیو کال پورې ددې اعلان اوکړه اوس که د هغې مالک راغلو (نوورنی کړه)، گنې چه څه غواړې کوه. هغه وئیل ورکه شوې چیلنې؟ حضور پاک او فرمائیله هغه ستا ده یا ستا د رور ده یا د شرمخ. هغه وئیل ورک شوې اوښ؟ حضور پاک او فرمائیله چه اوښ سره ستا څه غرض دې هغې سره د هغې مشک او موزه هر څه موجود دی په اوبو کښې ورکوزیږی (یعنی پخپله اوبه ځکې)، او د ونو یا نرې خوری تردې چه د هغې مالک راشی او هغه واخلي.

حل اللغات اللقطة: هغه خیز چه تاته په لار کښې پروت ملاؤشی. او هغه ته اوچت کړې یا هغه متروک خیز د کوم مالک چه معلوم نه وی.

القيط: اوچت کړې شوې ماشوم او هغه وړوکې ماشوم چه او غورزولې شی. من لقط لقطاً (ن): د زمکې نه اوچتول.

والتقط النوى: بغیر د قصد او طلب نه په یو خیز خبریدل، اللقطة سمیت بها لانها تلتقط غالباً. او پریوتلې خیز ته لقطه ځکه وئیلې شی چه بلا قصد او طلب په زمکه ملاویږی او اوچت کړې شی. (۱)

عفاض: کاک، د بوتل سر، د څرمن وغیره نه جوړ شوې تیلنې په کوم کښې چه سامان کیخوډې شی. (۲) **وكان:** د مشک وغیره د ترلومزې، لوښې وغیره د کوم سرچه ترلې شوی وی. ددې جمع اوکیه راخی. (۳)

رجال الحديث

إسماعيل:- دا اسماعیل بن ابی اویس رضی اللہ عنہ دې. (۴)

مالك:- دا امام مالک بن انس رضی اللہ عنہ دې. (۵)

ربيعه بن ابی عبدالرحمن:- دا ربیعہ بن ابی عبدالرحمن فروخ رضی اللہ عنہ دې. د ربیعہ الرائي په نوم سره مشهور دې. (۶)

(۱) النهاية: ۶۰۹/۲ طلبة الطلبة للنسفي: ۲۰۸.

(۲) النهاية: ۲۲۷/۲.

(۳) النهاية: ۸۷۷/۲.

(۴) كشف الباري: ۱۱۳/۲.

(۵) كشف الباري: ۱/۲۹۰، ۸۰/۲.

(۶) كشف الباري: ۴۳۴/۳.

یزید مولى المنبعت - دا یزید مولى المنبعت مدنی رحمته الله دی. (۱)

زید بن خالد جهنی رحمته الله - دا ابو عبد الرحمن زید بن خالد جهنی رحمته الله دی. (۲)

د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت - د حدیث ترجمه الباب سره مناسبت قوله: ترد الماء سره دې یعنی حضور پاک د یو وړک شوی او بن د اخستلو نه منع فرمائیلې ځکه چه د اولگې اوتندی د وجې نه دهغه د مرکیدو اندیښنه نشته ځکه چه هغه پخپله داوبود چینی نه اوبه ځکی او هغه څوک منع کولې نه شی اودا ددې دپاره دې چه الله تعالی دا چینی او نهرونه دتولو خلقو او ځناورو د فاندې دپاره جوړ کړی دی اوددې دالله تعالی نه سوا بل هیڅوک مالک نشته. (۳)

د حدیث مبارک متعلقه مسائلو باندې تفصیلی بحث کشف الباری کتاب العلم باب الغضب فی البوعظة والتعليم اذ ارای ما یکره کنی تیر شوی دی

۱۴- باب: بیع المحطب والكلاء

دلرگی اود ونود بیع بیان

د ترجمه الباب مقصد - دا باب د لرگی او ونود خرڅ په بیان کنې دې اود امام بخاری رحمته الله مقصد دادې چه ددې دواړو خرڅول جائز دی که یوسړی ددې احرار کړې وی او په خپل تحویل کنې ئی اخستی وی نو هغه ددې مالک شو اوس هغه دا خرڅولې شی. (۱)

حافظ ابن حجر رحمته الله او علامه عینی رحمته الله د علامه ابن بطال رحمته الله قول نقل کړې دې چه مباح لرگی او وابنه راغونډول دمتفق علیها مسائلونه دي او په دې کنې دچاهم اختلاف نشته تردې چه هغه لرگی او وابنه څوک په خپل مملوکه زمکه کنې اولگوی نوبیاددې دهریودپاره اباحت مرتفع کیږي. (۲) خو مونږ ته د شارح ابن بطال رحمته الله په متداوله نسخو کنې دمتفق علیه الفاظ نه دی ملاؤشوی. (۳)

یوسوال او دهغې جواب - دلته یوسوال داپیدا کیږي چه امام بخاری رحمته الله دا باب په ابواب الشرب کنې ولې ذکر کړو نو ددې دوه جوابات ورکړې شوی دی: ① په اصل کنې درې څیزونه داسې دي چه د حقوق عامه نه شمیرلې شوی دی حطب کلاء او ماء هر سړی ته ددې نه فائده حاصلیږي ددې دپاره چه کوم ځائی امام بخاری رحمته الله داوبو ذکر کړې دې هلته ئی ددې دواړو څیزونو هم ذکر کړې دي. چونکه امام بخاری رحمته الله دې نه وړاندې دا خودلی راروان دې چه صاحب الحوض اودغه شان صاحب القرية احق بمانه چه دا خلق دخپلو اوبو یر حقداردی

(۱) کشف الباری: ۵۴۳/۳

(۲) کشف الباری: ۵۴۴/۳

(۳) إرشاد الساری: ۳۶۵/۵ عمدة القاری: ۳۰۴/۱۲

(۴) عمدة القاری: ۳۰۵/۱۲ فتح الباری: ۶۰/۵

(۵) المصدر السابق.

(۶) شرح ابن بطال: ۴۱۸/۶ طبع: دار الکتب العلمية.

نواوس ددی نه پس ضماند کلاء او حطب تذکره هم او فرمائیله که خوک سرې لرگی راغونډوی یا وابنه راجمع کوی نو هغه ددی مالک دی. (۱)

② او دویم جواب دادې چه امام بخاری رحمته الله علیه په اصل کښې داخودل غواړی چه سرې کله د احتطاب او احتشاش د وجې نه مالک جوړشی نو هغه ته په دې کښې د مالکانه تصرف کولو اختیار حاصلیری. نو د احياء موات د وجې نه خو په طریق اولی به هغه د زمکې مالک شی نولکه چه دې نه هغه د احياء موات مسئله ثابتوی. (۲)

احديث (۲۲۴۴) (۲) حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «لَا يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ أَخْبَلًا، فَيَأْخُذَ حُزْمَةً مِنْ حَطَبٍ فَيَبِيعَ، فَيَكْفُ اللَّهُ بِهِ وَجْهَهُ، خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ أُعْطِيَ أَمْ مَنَعَ». [ر: ۱۴۰۲]

ترجمه: - حضرت زبیر بن عوام رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله صلی الله علیه و آله ارشاد فرمائیلي دي که په تاسو کښې خوک رسنی واخلی او د لرگو گیدې راوړی خرڅ نی کړی او الله سبحانه و تعالی دهغې د ثمن په ذریعه، دهغه عزت بچ کړی نو دا دهغې نه بهترده چه د خلقو نه سوال او کړی اویا هغه ته ورکړې شی یا منع کړې شی.

حل اللغات: أحبل: دا دحبل جمع ده رسنی د ترلوڅه خیز، ددی جمع حبال حبول احوال هم راخی. (۳)

رجال الحديث

معلى بن أسد: - دا ابوالهيثم معلى بن اسد العمى البصري رحمته الله علیه دي. (۴)

وهيب: - دا وهيب بن خالد بن عجلان الباهلي رحمته الله علیه دي. (۵)

هشام: - دا هشام بن عروة بن زبیر رحمته الله علیه دي. (۶)

عن أبيه: - دا عروة بن زبیر بن العوام رحمته الله علیه دي. (۷)

(۱) عمدة القاری: ۳۰۵/۱۲ بتفصیل.

(۲) فتح الباری: ۶۰/۵ بتفصیل.

(۳) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی الزکاة باب الاستعفاف عن المسئلة رقم: ۱۴۷۱ وفی البیوع باب کسب الرجل وعمله بیده رقم: ۲۰۷۵ وقد تفرد به الامام البخاری رحمه الله تعالى وانظر جامع الاصول: ۱۴۶/۱۰ رقم: ۷۶۲۶.

(۴) النهایة: ۳۲۵/۱. ۳۲۶.

(۵) کشف الباری کتاب الحيض باب المرأة تحيض بعد الافاضة.

(۶) کشف الباری: ۱۱۸/۲.

(۷) کشف الباری: ۱۲۹/۱. ۴۳۲/۲.

(۸) کشف الباری: ۲۹۱/۱.

زبیر بن العوام - دا مشهور صحابی حضرت زبیر بن العوام بن خویلد بن اسد بن عبد العزی بن قصى بن کلاب ابو عبد الله القرشى الاسدى رضی اللہ عنہ دی ^(۱)
 ذہدیت ترجمہ الباب سرہ مطابقت - ذہدیت ترجمہ الباب سرہ مطابقت قولہ: فیاخذ حزمة من حطب فیبيع سرہ واضح دی ^(۲)

احديث ۱۲۲۵ (۲) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَوْلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «لَأَنْ يَخْتَطِبَ أَحَدُكُمْ حُزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدًا فَيُعْطِيَهُ أَوْ يَمْنَعَهُ». [ر: ۱۶۰۱]

ترجمہ - حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ فرمائی کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی ہیں کہ یہ تاسو کنبی خوک پہ خپلہ شاباندی د لڑگو گیدی راوی راشی نودا دھغی نہ بہتر دی کہ دچانہ سوال اوکری بیا ہغہ دہ تہ ورکری یا ورنہ کری۔

رجال الحديث

يحيى بن بكير - دا يحيى بن عبد الله بن بكير مخزومي مصري رحمہ اللہ دی ^(۴)

ليث - دا امام ليث بن سعد رحمہ اللہ دی ^(۵)

عقيل - دا عقيل بن خالد بن عقيل رحمہ اللہ دی ^(۶)

ابن شهاب - دا محمد بن مسلم بن عبد الله بن عبد الله بن شهاب الزهري رحمہ اللہ دی ^(۷)

أبي عبيد مولى عبد الرحمن بن عوف رضی اللہ عنہ - دا سعد بن عبيد ابو عبيد مولى عبد الرحمن بن عوف رحمہ اللہ دی اوھغوی تہ مولى ابن ازھرہم وثیلی شی ^(۸)

^(۱) کشف الباری: ۱۶۹/۴.

^(۲) کشف الباری: ۳۰۵/۱۲.

^(۳) أخرجه البخاري رحمه الله تعالى أيضاً في الزكاة باب الاستعفاف عن المسالة رقم: ۱۴۷۰ وفي باب قول الله عزوجل: ﴿لَا يَسْتَلُونَ النَّاسَ أَخْفَاثٌ﴾ رقم: ۱۴۸۰ وفي البيوع باب كسب الرجل وعمله بيده رقم: ۲۰۷۴ ومسلم رحمه الله تعالى في الزكاة باب كراهية المسالة للناس رقم: ۲۴۰۰ والترمذي رحمه الله تعالى في الزكاة باب ما جاء في النهي عن المسالة رقم: ۶۸۰ والنسائي رحمه الله تعالى في الزكاة باب الاستعفاف عن المسئلة رقم: ۲۵۹۰.

^(۴) کشف الباری: ۳۲۳/۱.

^(۵) کشف الباری: ۳۲۴/۱.

^(۶) کشف الباری: ۳۲۵/۱، ۴۵۵/۳.

^(۷) کشف الباری: ۳۲۶/۱.

^(۸) کشف الباری کتاب البیوع باب کسب الرجل وعمله بيده.

د حدیث باب ترجمه الباب سره مناسبت: د حدیث باب ترجمه الباب سره مطابقت د حدیث سابق په شان دي.

احديث ۱۲۲۶ (۱) حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامُ أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ قَالَ أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ حُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - أَنَّهُ قَالَ أَصَبْتُ شَارِقًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي مَغْنَمٍ يَوْمَ بَدْرٍ قَالَ وَأَعْطَانِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - شَارِقًا أُخْرَى، فَأَخْتَمْتُهَا يَوْمًا عِنْدَ بَابِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أُحْمِلَ عَلَيْهِمَا إِذْ خِرَ الْأَبْيَعَةُ، وَمَعِيَ صَائِلَةٌ مِنْ بَنِي قَيْنَقَاءَ فَاسْتَعِينَ بِهِ عَلِيٌّ وَلَيْمَةٌ فَاطِمَةُ، وَحَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَشْرَبُ فِي ذَلِكَ الْبَيْتِ مَعَهُ قَيْنَةٌ، فَقَالَتْ أَلَا يَا حَمْزُ لِلشُّرَفِ النَّوَاءِ. فَشَارَ إِلَيْهَا حَمْزَةُ بِالسَّيْفِ، فَجَبَّ أَسْنِمَتُهُمَا، وَبَقَرَ خَوَاصِرَهُمَا، ثُمَّ أَخَذَ مِنْ أَكْبَادِهِمَا. قُلْتُ لِابْنِ شِهَابٍ وَمِنْ السَّامِ قَالَ قَدْ جَبَّ أَسْنِمَتُهُمَا فَذَهَبَ بِهِمَا. قَالَ ابْنُ شِهَابٍ قَالَ عَلِيٌّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَتَنَظَرْتُ إِلَى مَنْظَرٍ أَفْطَعْنِي فَأَتَيْتُ نَبِيَّ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَعِنْدَهُ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ فَأَخْبَرْتُهُ الْحَبْرَ فَخَرَجَ وَمَعَهُ زَيْدٌ، فَأَنْطَلَقْتُ مَعَهُ، فَدَخَلَ عَلَى حَمْزَةَ فَتَغَيَّظَ عَلَيْهِ فَرَفَعَ حَمْزَةً بَصَرَةً وَقَالَ هَلْ أَنْتُمْ إِلَّا عِبِيدٌ لِأَبَائِي فَرَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقْبَهُرُ حَتَّى خَرَجَ عَنْهُمْ، وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الْخَمْرِ. [ر: ۱۹۸۳]

ترجمه: حضرت علي بن ابی طالب عليه السلام فرمائی چه د غزوه بدر په مال غنیمت کښې یوه ځوانه اوښه مار رسول الله صلی الله علیه و آله سره اولیدله او یوه بله اوښه رسول الله صلی الله علیه و آله ماته (خمس د مال نه) راکړه. یو ورځ ما دا دواړه اوښې د یوانصاری سړی په دروازه کې کینولې او ما اراده کوله چه په دې دواړو اوښو باندې اذخرباړ کړم او راوړم چه خرڅ ئی کړم او ما سره د قنقاع یو زرگر هم وو اود هغه (اذخربه پیسو) سره د حضرت فاطمه عليها السلام په ولیمه کښې امداد واخلم او حضرت حمزه عليه السلام بن عبدالمطلب (هغه وخت) هم هغه کور کښې شراب څکل او حضرت حمزه عليه السلام سره یوه سندر غاړې هم وه. هغې په خپله سندر کښې دامصرع او وئیله پاسه ای حمزه د چاقو چاقو اوښو طرف ته دې اوړیدوسره حضرت حمزه عليه السلام توره واخسته او حمله ئی اوکړه اودهغه اوښو قبونه ئی پرې کړل اودهغوی خیتې ئی اوشلولې اودهغوی اینې ئی راووستې (ابن جریرج رحمته الله وائی چه، ما ابن شهاب رحمته الله ته اووئیل او قبونه؟ نو هغه وئیل چه قبونه ئی هم پرې کړل یو پرل. ابن شهاب رحمته الله وائی چه حضرت علی عليه السلام فرمائی ماداسې نظاره اولیدله چه هغې سره اوویریدم

(۱) أخرجه البخاری رحمه الله تعالى أيضاً فی البیوع باب ما قبل فی الصواع: ۲۰۸۹ وفي الجهاد باب فرض الخمس رقم: ۳۰۹۱ وفي المغازی باب رقم: ۴۰۰۳ وفي اللباس باب الادوية رقم: ۵۷۹۳ ومسلم رحمه الله تعالى فی الاشرية باب تحريم الخمر الخ رقم: ۵۱۲۷ وأبو داود رحمه الله تعالى فی الخراج باب بیان مواضع قسم الخمر رقم: ۱۹۸۶ وانظر فی جامع الاصول، الفصل الثالث فی الخمر وتحريمها. ومن أي شی هی؟ رقم: ۳۱۴۴.

اودنبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم او حضور پاک سره حضرت زید بن حارثه رضی الله عنه ووما هغوی ته ټوله قصه واوړوله نو حضور پاک د هغه ځانی نه لاړ او حضور پاک سره حضرت زید بن حارثه رضی الله عنه هم وو اوزه هم لاړم رسول الله ﷺ حضرت حمزه رضی الله عنه اورسیدو او په هغه باندې غصه شو په دې باندې حضرت حمزه رضی الله عنه (چه نشه کښې وو) سترگې اوچتې کړې او وني ونیل ته خوزما د پلارنیکه غلام نی (دې کتوسره) حضور پاک اولته خپې (یعنی رجعت قهقری) واپس شو اودا واقعه د شرابو د حراموالی نه وړاندې ده.

حل لغات: ضرفا: د زیات عمر پخه اوبښه ددې جمع شرف و شرف و شرف راخی. (۱)
الدهر: شنه وابښه دیو قسم خوشبودار وابښه لکه چه فارسی کښې کوم ته وانی جمع اذخر راخی. (۲) فینه: وینځه، سندرغاړې گمنزه کونکې ددې جمع قیان وقینات راخی. (۳)
بغمقر: قهقری او تقهقری روستنی خپې واپس کول، وکذا يقال رجعت القهقری هغه واپس لاړو. (۴)

رجال الحديث

ابراهيم بن موسى: دا ابراهيم بن موسى بن يزدی الرازی الفراء رضي الله عنه دې. (۵)
هشام: دا ابو عبد الرحمن بن هشام بن يوسف الصنعاني رضي الله عنه دې. (۶)
ابن جريج: دا ابن جريج عبد الملك بن عبد العزيز بن جريج رضي الله عنه دې. (۷)
ابن شهاب: دا محمد بن مسلم بن عبيد الله بن شهاب الزهري رضي الله عنه دې. (۸)
علي بن الحسين رضي الله عنه: دا علي بن حسين بن علي بن ابي طالب الهاشمي زين العابدين رضي الله عنه دې. (۹)
حسين بن علي رضي الله عنه: دا حسين بن علي بن ابي طالب رضي الله عنه دې. (۱۰)
علي بن ابي طالب رضي الله عنه: ددوی تذکره هم تیره شوې ده. (۱۱)

(۱) النهاية: ۸۵۸/۱.

(۲) النهاية: ۴۶/۱ طلبه البطلة للنسفي رحمه الله تعالى: ۱۸۱/۱.

(۳) النهاية: ۵۱۱/۲.

(۴) النهاية: ۵۰۶/۲.

(۵) كشف الباري كتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجيله.

(۶) كشف الباري كتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجيله.

(۷) كشف الباري كتاب الحيض باب غسل الحائض رأس زوجها وترجيله.

(۸) كشف الباري: ۳۲۶/۱.

(۹) كشف الباري كتاب الفسل باب الفسل بالصاع ونحوه.

(۱۰) كشف الباري كتاب التهجد باب تحريض صلى الله تعالى عليه وسلم على قيام الليل.

(۱۱) كشف الباري: ۱۵۰/۴.

د حديث ترجمه الباب سره مطابقت - د حديث ترجمه الباب سره مطابقت قوله: وانا اريد ان
أحمل عليهما إذخر لبيعه سره واضح دي چه ترجمه الباب هم دلرگی اووینو د بیع د جواز باره
کښي دي او حديث کښي هم صراحت دي. (۱)

قوله: ألا يا حمز للشرف النواء: د شعردې مصرع سره نور هم مصرعې دي لیکن په بخاری
شریف کښي صرف دغه یوه مذکوره ده. شراح بخاری د دې قصیدې یوڅو نور اشعار ذکر کړي

دی: الايا حمز للشرف النواء وهن معقلات بالافناء

ترجمه: - اي حمزه پاسه د چاقو چاقو او بنو طرف ته منډه کړه کومې چه تړلې دي دکورنه
بهر میدان کښي.

ضع السكين في اللهاب منها وضجهن حمزة بالدماء

ترجمه: - د هغوی په مرئی چاره کړېده او اي حمزه او هغه په وینو کښي لړې کړه.

وعجل من أطايبها لشراب قديداً من طبخ أو شواء

ترجمه: - اود هغوی بهترین غوښه د شرابو څکونکو د پاره زر راوړه چه بوټی پخې شوې وی
او که ورته شوې وی. (۲)

حافظ ابن حجر رحمته الله فرمائی چه معجم الشعراء کښي مرزباني ليکلی دی چه دا اشعار عبدالله
بن السائب بن ابي السائب المخزومي دي. بيا حافظ رحمته الله دا اشکال او کړو چه په روايت کښي
تصريح ده چه هغه وخت کوم خلق شراب څکونکی وو هغه انصاروو او عبدالله بن السائب
انصاري نه دي. بيا حافظ ابن حجر رحمته الله دا جواب ورکړي دي چه ممکن ده په ټولو حاضرینو
باندي د انصار اطلاق بالمعنى الاعم يعنى د تعليب په توگه کړې شوې وي. (۳) د دې نه پس فرمائی
چاچه دا شعر منظوم کړې او په سندر غاړې وينځې باندي ئي اوئيل د دې مقصود داوو چه په
حضرت حمزه رضي الله عنه کښي د اوښو پرې کولو جوش راپيداشی او ټول حاضرین د هغې غوښې
او خوری ځکه چه د حضرت حمزه رضي الله عنه سخاوت د اول نه مشهور وو هغه ته په شعرونو کښي
خطاب کولو سره هغې طرف ته متوجه کړې شو چه اوښي پرې کړه. (۴)

قوله: وذلك قبل تحريم الخمر: يعنى دا ټوله قصه د هغه وخت ده کوم وخت چه شراب حرام
شوی نه وو ځکه چه حضرت حمزه رضي الله عنه په احد کښي شهيد شو او غزوه احد د هجرت په دريم
کال نصف شوال کښي پيښه شوې اود شرابو حرمت د دې نه پس نازل شوې. په دې وجه

(۱) الکونثر الجارى: ۷۱/۵ عمدة القارى: ۳۰۶/۱۲ إرشاد السارى: ۳۶۹/۵.

(۲) فتح البارى: ۲۳۶/۷ عمدة القارى: ۳۰۷/۱۲ إرشاد السارى: ۳۶۸/۵ انعام البارى فى شرح أشعار البخارى: ۴۸.

(۳) فتح البارى: ۲۴۶/۷ انعام البارى فى شرح أشعار البخارى: ۴۹.

(۴) المصدر السابق.

حضور پاک هغه معذور او ګرځولو او مواخذہ نئی اونه فرمائیلہ (۱) لہذا په دې باره کښې کوم سوال او جواب پیدا کيږي د هغې ټولو هم دغه جواب دي چه هغه وخت دغه احکام نه وو نازل شوي د سندرغاړې نه ګانه بجانا اوریدل هم په دغه ذیل کښې دي کله چه روستو احکامات نازل شو نو د پردې حکم هم نازل شو او بنځوسره ګډوډ والي او ګانې بجاني حرام او ګرځيدې.

السلم: (Predecessor, Anticipation)

سلم: بيع آجل بعاجل يعنى د داسې خيز بيع د کوم قيمت چه فوري ادا کړې شي او هغه خيز (مسلم فيه) د مخصوص صفت سره د چا په ذمه واجب الادا وي. د دې ارکان ايجاب او قبول دي. خريدار ته رب السلم (Hanower)، خرڅونکي ته مسلم اليه (Predecessor)، او قيمت ته رأس المال (Capital)، او سامان ته مسلم فيه (Salam Asset)، ونيلى شي.

د سلم متعلق شرطونه هم درې دي: ① نفس معامله سره متعلق دي. ② کوم چه قيمت (رأس المال) سره متعلق وي. ③ سامان (مسلم فيه) سره متعلق وي. مسلم فيه به په هغه خيزونو کښې صحيح وي د کوم د مقدار او صفات تعيين چه کيدې شي دي د پاره چه د ادائينگني په وخت د سامان په بابت په فريقينو کښې د جگړې اندېښنه نه وي په موجوده زمانه کښې د سلم يواستعمال امپورټ او ايکسپورټ د سائټ بل ډسکاؤټينگ متبادل په توګه دي.

کتاب الشفعه (Pre-emption Priority): يو اخستي شوي زمکه يا عمارت د حق شفعه په ذريعه هم په هغه قيمت جبراً حاصلولونوم دي. حق شفعه به په هغه خيزونو کښې حاصلېږي چه د جائيداد غير منقوله د قبيل نه وي لکه زمکه او مکان وغيره.

حق شفعه بالترتيب په درې شانه حاصليدې شي: ① چه په نفس مبيع کښې شريک وي. ② په حق مبيع کښې شريک وي. ③ چه ګاونډی وي.

کتاب الاجاره (Lease): اجاره يعنى په کرايه باندې ورکول هغه معامله ته ونيلى شي په کوم کښې چه يو فريق يعنى اجير (Lessor) د طرف نه د منفعت پيش کش وي او دويم مستاجر (Lessee) طرف نه معاوضه او اجرت وي. د اجارې د صحيح کيدو شرط دادي چه د يو فريق د طرف نه منفعت او استفاده نوعيت او د دويم فريق د طرف نه د اجرت او معاوضه مقدار متعين شي. په موجوده زمانه کښې د اجارې يواستعمال د ليزنگ د متبادل په توګه دي.

کتاب الحوالات (Transference of a debt to third Assignment): حواله د يوسړي ذمه د بل سړي په ذمه کښې دين منتقل کولونوم دي د دې ارکان ايجاب و قبول دي يعنى مديون (Transferer) د خپل طرف نه ايجاب کوي چه قرض ورکونکي د فلانکي سړي نه خپل واجبات وصول کړي او صاحب دين او هغه سړي څوک چه دورکولو ذمه وار جوړ کړې شوې دي دواړه د قبول کړي مقروض ته فقهاء محيل او صاحب دين ته محال يا محتال واني او کوم سړي

چه د ادا کولو دمه واری واخلی هغه ته محال علیه یا محتال علیه او چاچه د دین د ادا کولو دمه واری قبوله کړې هغه ته به محتال و نیلې شی. د حواله د شرائطونه دی چه محیل محال او محال علیه په دې رضا وی.

په موجوده زمانه کښې صک یعنی (Cheque) په توگه استعمالیږی. دغه شان السکات الصباحیه یعنی (Traveller's Cheque) د تریولر چیک په توگه الکمیاله یعنی بل آف ایکسچینج په توگه هم مستعمل دې.

کتاب الکفاله (Guarantee): - لغۀ یوځانی کولوته وائی او د شریعت په اصطلاح کښې د یو دمه د بل دمه سره په مطالبه کښې ملاوولوته وائی. فقهاء کفالت کونکی ته کفیل (Guarantor) او د چاد طرف نه چه کفالت او کړې شی هغه ته مکفول عنه او د کوم څیز کفالت چه او کړې شی هغه ته مکفول به او د چاد پاره چه کفالت او کړې شی هغه ته مکفول له وائی. په موجوده زمانه کښې Guarantees یعنی د ضمانت په توگه استعمالیږی.

وکالة (Agency Aggrement): - د وکالة لغوی معنی ده حواله کول او د شریعت په اصطلاح کښې یو بل سړې په جائز او معلوم تصرف کښې په خپل ځانی او درولوته وائی. د دې دوه قسمونه دی: ① وکالت خاص (Restricted Agency) یعنی د معین تصرف د پاره بل سړې وکیل جوړول. ② وکالت مطلقه (Un-restricted Agency) یعنی چه یو سړې بل ته او وائی چه په هر څیز کښې ته زما د طرف نه وکیل شی.

مزارعة (Share-Cropping): - لغۀ زمینداری کول او اصطلاحاً د پیداوار د څه حصې په عوض د تقسیم معامله کول. په دې کښې یو عاقد رب الارض (Honour of Land) دې او دویم عاقد، عامل (Former) دې.

علماء اسلام او ثنائیات مقام او مرتبه او د صحیح بخاری فوقیت

د علم صحیح بنیادی منبع دوه بنیادی څیزونه دی: اول قرآن کریم چه د الله تعالی د طرف نه نازل شوې او د الله تعالی په فضل ترینه پورې په دې کښې د یو حرف کمې بیشې نه دې شوې اونه به د قیامته پورې اوشی. ځکه چه د دې د حفاظت دمه قادر مطلق اخستی ده او دویم حدیث شریف دې. د الله تعالی په فضل او کرم سره امت مسلمه د خپل محبوب آقا ﷺ قول فعل او حدیث او سنت داسې حفاظت کړې دې د کوم چه په دنیا کښې هیڅ نظیر او مثال موجود نه دې. او د حدیث او سنت د حفاظت په ذرائع کښې د ټولو نه مضبوط ذریعه علم اسناد دې. اسناد د دې امت د هغه خصوصیات نه دې په کوم سره چه الله تعالی دې امت ته شرف ور عطا کړې دې. دا خصوصیات الله تعالی وړاندینو امتونو کښې چاته هم نه ورکړې چه د خپل نبی څه خبره متصل سند سره نقل کړی.

د احادیث د صحت او سقم مدار په سند باندې دې که سند صحیح دې نو حدیث هم صحیح دې. ځکه محدثینو حضراتو دې طرف ته ډیره زیاته توجو ورکړې ده او په ډیر زیات اهتمام سره ئی دامحفوظ ساتلې او د دې اهمیت ئی هم په ډیر تاکید سره بیان کړې.

چنانچه دمشق مشهور محدث عبدالله ابن مبارک رحمته الله قول امام مسلم رحمته الله په خپل مشهور کتاب الجامع الصحيح په مقدمه کښې نقل کړې دې. الاسناد من الدين لولا الاسناد لقال من شاء ماشاء. (۱) ترجمه: اسناد د دين حصه ده که چرې اسناد ضروري اونه گرځولې شی نو هر یو سرې هره یوه خبره د دين په نوم باندې ونیولې شی. او هم د دوی نه دا هم نقل دی ومثل الذي يطلب أمر دینه بلا اسناد کمثل الذي يرتقى السطح بلا سطح (۲) ترجمه: دهغه سرې مثال چه د دين یوه خبره بغیر د سند نه اخستل غواړي دهغه سرې په شان دې چه بغیر پاوړې چت ته ختل غواړي (لکه څنگه چه بغیر د پاوړې سرې چت ته نه شی ختلې دغه شان بغیر د اسناد نه خبره کونکي رسائي صحيح دين ته نه شی رسيدې) او مشهور محدث سفيان ثوري رحمته الله د اسناد د اهميت باره کښې فرمائي: الاسناد سلام لمؤمن فان لم يكن معه سلاح فهاى شئ يقاتل (۳) ترجمه: اسناد د مؤمن وسله ده که چرې هغه سره وسله نه وي نو هغه به په څه خيز سره جنگيږي (لکه د اسناد نه بغیر حديث بيانول هم داسې دی لکه بغیر د وسله جنگ کول).

چونکه د احاديث د صحت او سقم دارومدار په سند باندې دې نو په سند کښې چه څومره کمې واسطې وي هم هغه څومره به هغه حديث د خلل او خطا واقع کيدونه زيات محفوظ وي اود کمو واسطو والا سند به دهغه سند په مقابلې کښې په کوم کښې چه واسطې زياتې وي سند عالي يادېږي. چونکه په دې کښې د خلل او خطا واقع کيدو احتمال کم وي د دې دپاره د دې په فن حديث کښې ډير زيات اهميت دی.

د مشکوة شارح ملا علی قاری الحنفی رحمته الله المتوفى ۱۰۱۴ هجری د سند عالي اهميت بيانولوسره لیکي: اعلم أن أصل الاسناد خصيصة فاضلة من خصائص هذه الامة وسنة بالغة من السنن المؤكدة، ثم من فروض الكفاية.... ثم طلب العلم أمر مطلوب، وسان مرغوب. (۴) يعنى ته پوهه شه چه اصل اسناد د دې امت خصائص نه يولونى خصوصيت دې اود سنن مؤكده نه دې بلکه د فرض كفايه نه دې..... اوبياپه دې کښې سند عالي طلب کول يو مطلوب امر دې اود دې د حاصلولو کوشش کول امر مرغوب دې.

امام احمد بن حنبل رحمته الله المتوفى ۱۲۴ هجری فرمائي: طلب الاسناد العالی سنة عن سلفه (۵) يعنى طلب علو اسناد د سلف صالحين سنت دی اود جرح او تعديل امام يحيى بن معين رحمته الله نه دهغوى د ژوند په آخرى ورځو کښې تپوس او کړې شو: ماتشتي؟ قال: بيت خالي، واسناد عالي. (۶)

(۱) مقدمه صحيح مسلم: ۱/۱۵.

(۲) الاجوبة الفاضلة للاسئلة العشرة الكاملة ص: ۲۱ - ۲۲.

(۳) الاجوبة الفاضلة للاسئلة العشرة الكاملة ص: ۲۳.

(۴) شرح شرح نخبه الفكر. ملا علی قاری ص: ۶۱۷ قدیمی.

(۵) ایضا.

(۶) ایضا.

یعنی ستاخواهش او غوښتنه څه ده؟ وئې فرمائیل چه کور خالی وی خو چه سبند عالی وی
 او احمد بن اسلم رحمته الله فرمائی: قرب الاسناد قرب الی الله عزوجل، فان القرب من الرسول بلا شک قرب الی
 الله. (۱) یعنی قرب اسناد قرب باری تعالی دی. ځکه چه د رسول قربت حاصلول د الله تعالی
 قربت حاصلول دی او د رسول رحمته الله قربت د علوسند په ذریعه سره حاصلیږی.
 د علواسناد اهمیت د حدیث نبوی نه هم ثابت دی. مشهور حدیث دی په کوم کښې چه ضمام
 ابن ثعلبه رحمته الله واقع ده چه په صحیح بخاری کښې هم موجود دی او طویل حدیث دی خودلته
 صرف د علوسند اهمیت خودل مقصود دی. هغوی له د رسول الله رحمته الله قاصد راغلو د دین د اهم
 امورو باره کښې ئی ورته او خودل حالانکه د اقا صد صحابی رسول رحمته الله وو او د صحابی په ثقه
 کیدو کښې او رښتونی کیدو کښې هیڅ شک شبه نه ی خو ضمام ابن ثعلبه رحمته الله د رسول الله رحمته الله
 د قاصد خبر حق اوسچ منلو باوجود صرف په دغه سماعت باندې اکتفاء اونه کړه بلکه پخپله د
 رسول الله رحمته الله په خدمت کښې حاضر شو اونیغ په نیغه اوریډلو د پاره (لکه چه په علواسناد
 کښې کیږی، حاضر شو.

د احادیث امام حاکم رحمته الله په خپل سند سره معرفت علوم حدیث کښې هم نقل کړې دی او د نقل
 کولونه پس په آخره کښې لیکی: ولو کان طلب العلوی الاسناد غیر مستحب لانکر علیه سؤاله عا أخبره
 رسوله عنه لامره بالاعتصار علی ما أخبره الرسول عنه. (۲) یعنی که چرې طلب د علو اسناد مستحب نه
 وی نور رسول الله رحمته الله به په دې باندې انکار فرمائیلو او هم د قاصد په خبر باندې به ئی د اکتفاء
 کولو حکم ورکولو حالانکه داسې نه دی شوی، نومعلومه شوه چه طلب علواسناد مستحب
 امر دی.

حافظ سخاوی رحمته الله فرمائی فتح المغیث شرح ألفیه الحدیث کښې د یوڅو نورو احادیث نبویه
 سره د علو سند په اهمیت باندې استدلال کړې دی. موصوف لیکی: قد استدلل له بقول النبی صلی
 الله تعالی علیه وسلم لتیمم الداری رضی الله عنه لما رواه فی بعض طرق حدیثه فی الجسامة یا تیمم! حدث
 الناس بها حدثنی، وبقوله ایضاً أخبر الناس قرنی..... الحدیث، فان العلوی یقر به من القرون الفاضلة.... (۳)
 چونکه دا واقعہ تمیم دری رحمته الله په خپلو سترگو لیدلې وه او نبی کریم رحمته الله پخپله د دې مشاهده
 نه وه کړې په دې وجه به دلته د علوسند صورت داسې وی چه خلق د تمیم داری رحمته الله نه واوری
 د دې نه علاوه ئی هم ډیر احادیث ذکر کړی دی د کوم تفصیل چه فتح المغیث کښې کتلې شی.
 بل دنورو صحابه کرامو رحمته الله د طرز عمل نه هم معلومیږی چه د علواسناد ډیر لوئی اهمیت دی.
 د حضرت جابر رحمته الله یوه مشهوره واقعہ ده کومه چه د حدیث په مختلف کتابونو کښې موجود ده

(۱) فتح المغیث شرح ألفیه الحدیث للسخاوی رحمته الله ۸۷/۳، بحث العالی والنازل.

(۲) معرفة علوم الحدیث للحاکم ص: ۵، سید معظم حسین رحمه الله، دارالکتب العلمیة بیروت.

(۳) فتح المغیث ألفیه الحدیث: ۸/۳ دارالکتب العلمیة بیروت.

او صحیح بخاری کنبی هم تعلیقاً ذکرده چه حضرت جابر رضی الله عنه فرمائی: بلغنی حدیث عن رسول الله صلی الله تعالی علیه لم أسعه، فابتعت به فبراً، فشدت علیه رحلی، وسرت شهراً حتى قدمت الشام، فاتیت عهد الله بن أنیس (الحديث) یعنی حضرت جابر رضی الله عنه په خپل سند سره یو واسطه کمولو دپاره یوه میاشت مسلسل سفر او کړو.

دا واقعه نقل کولونه پس علامه الشیخ طاهر الجزائری الدمشقی رحمته الله المتوفی ۱۲۳۸ هجری

توجیه النظر کنبی لیکي چه: دا واقعه د علو اسناد دپاره بنیادی حیثیت لری. (۱)

دغه شان حضرت ابویوب انصاری رضی الله عنه هم د علو حدیث دپاره سفر کړې دي او په دې باندې دنورو صحابه کرامو رضی الله عنهم واقعات حاکم ابو عبدالله نیشاپوری رحمته الله کتاب معرفة الحديث کنبی کتلي شی. (۲)

د کلام خلاصه دا ده چه د سند عالی ډیرې زیاتې فائدي دي چه د حدیث او علوم حدیث شوق لرونکي دپاره د نشاط او افتخار محمود سبب دي. د ټولونه اهم فائده داده چه هم د دې په وجه زمونږ اور رسول الله صلی الله علیه و آله په مینځ کنبی واسطې کمیري او د محب او محبوب په مینځ کنبی چه خومره فاصلې کمې وی نو محب صادق ته هم دومره خوشی محسوس کیري یوه بله اهمه فائده داده چه د سند عالی د وجې په اکابر او اصاغر کنبی فرق واضح کیري دچاسند چه خومره عالی وی هغه ته په هم هغه هومره مقام ورکولې شی او هم په دې اعتبار سره هغوی د اکابر او اصاغر په طبقات کنبی شمیرلې شی. بیا د علو اسناد څلور قسمونه دي او د هریو تعریف او اقسام او گورنی.

① علو مطلق: - القرب من رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم من حيث العدد باسناد نظیف غیرضعیف. (۳)
ترجمه: علو مطلق د عدد رواة په لحاظ سره صحیح سند سره رسول الله صلی الله علیه و آله ته نيزدي کيدل دي او چه دا قربت په ضعیف سند سره نه وی. دا روميې قسم د ټولو نه زیات د عظمت او لوئی شان والادي. چنانچه حافظ احمد بن علی بن محمد العسقلانی رحمته الله المتوفی ۸۵۲ هجری فرمائی:

فان اتفق أن يكون سنداً صحيحاً كان الغاية القصوى. (۴)

② علو نسبي: - وهو ما يقل العدد فيه إلى ذلك الامام ولو كان لعدد من ذلك الامام إلى منتهاه كثيراً. (۵)
ترجمه: که چرته داسې امام حدیث پوري (په کوم کنبی چه فقاهاست عدالت ضبط وغيره صفات مرجحه موجودوی لکه امام بخاری شعبه مالک وغيره رحمهم الله) د رواة حدیث تعداد کم وی

(۱) توجیه النظر إلى اصول الاثر: ۲/ ۷۲۰ المطبوعات الاسلامی.

(۲) معرفة علوم الحديث للحاکم ص: ۷.

(۳) شرح التبصرة والتذكرة للعراقي: ۲/ ۶۱ ماهر یاسین الفحد، دارالکتب العلمیة بیروت.

(۴) نزہة النظر فی توضیح نخبة الفكر ص: ۱۱۲ الرحیم اکیدمی.

(۵) نزہة النظر فی توضیح نخبة الفكر ص: ۱۱۴ الرحیم اکیدمی.

سره ددې چه دهغې نه پس رسول الله ﷺ پورې درواة تعداد زیات وی نوډې ته علونسی و نیلې شی.

دعلونسی دویم صورت: - القرب من کتاب من کتب الحديث المعتمدة كالكتب السنة والموطاء ونحو ذلك، حديث رواه البخاری مثلاً فیتثنی أحد الرواة فیرویه باسناد إلى شیخ البخاری أو شیخ شیخه وهكذا، ویكون رجال الروایة في الحديث أقل عددًا مما لو رواه من طرق البخاری. (۱)

ترجمه: - دحديث معتمد کتابونو لکه کتب سته اوموطاء وغیرها نه دچا د سند په اعتبار سره قریب کیدل مثلاً یوسرې یو حدیث د امام بخاری رحمته الله نه یا دهغوی د شیخ الشیخ نه روایت کوی او په دې طریق کښې د امام بخاری رحمته الله د طریق په نسبت د راویانو تعداد کم وی. بیا د علونسی څلور قسمونه دي: ① الموافقة ② الإبدال ③ المساواة ④ المصافحة.

⑤ لعوبوجه قدم وفاة الشيخ: - ددې صورت داډې چه یوسرې د دوو شیوخ نه یو حدیث روایت کوی دهغې سندونو تعداد او رجال کښې برابر وی لیکن په دغه دواړو کښې د یو انتقال پرمې کیرې نوډ اول مرکیدونکی شیخ سند د دویم شیخ د سند په مقابله کښې عالی گنرلې شی. علامه نووی رحمته الله په خپل کتاب تقریب النواوی کښې لیکي: فما أرويه عن ثلاثة عن البيهقي عن الحاكم أعلى مما أرويه عن ثلاثة عن أبي بكر بن خلف عن الحاكم لتقدم وفاة البيهقي عن ابن الخلف.

ترجمه: - فرمائی چه هغه حدیث په کوم کښې چه زه په دریو واسطوسره امام بیهقي رحمته الله بیا امام حاکم رحمته الله نه روایت کوم نوډا سند عالی دي دهغه نه کوم چه زه په دریو واسطوسره ابوبکر ابنخلف رحمته الله نه بیا دحاکم رحمته الله نه روایت کوم. ځکه چه د امام بیهقي رحمته الله انتقال د ابن خلف رحمته الله نه وړاندې شوې دي. (۲)

⑥ علوبوجه قديم الاستفادة: - ددې صورت داوی چه یوسرې دیو شیخ نه یو حدیث اوریدلې وی دویم سړی دهغه نه پس هم دهغه شیخ نه هغه حدیث واوړیدو نوډ پرمې سماع کونکی سړی سند په عالی گنرلې شی. مثلاً دوو کسانو د یو شیخ نه هم یو حدیث واوړیدو یوشپيته کاله وړاندې اوریدلې او بل څلویښت کاله وړاندې اوریدلې نوډ پرمې سړی سند په دویم سړی په مقابله کښې عالی گنرلې شی. لکه زمونږ حضرت صاحب کشف الباری استاذ المحدثین زید مجدهم تلامذه کښې داسې ډیر مثالونه موجود دي **لله الحمد والفضل ونسئل تعالى ان يحفظه من جميع الشهور والفتن آمين**.

علامه سیوطی رحمته الله فرمائی چه ددې ثمره به هغه وخت ښکاره کیرې چه کله په شیخ باندې دا اختلاط زمانه راغلی وی په هغه صورت کښې به پرمې سماع کونکی سړی حدیث اصح او

(۱) الثلاثيات في الحديث النبوي ص: ۲۷ دار الكتب العلمية.

(۲) تذريب الراوى في شرح تقريب النواوى: ۹۸/۲ قديمی.

ارجح کنرلې شی (۱)

په علو سند کښې د طبقې اعتبار کيږي د تابعین په طبقه کښې وحدان د تبع تابعین په طبقه کښې ثنائیات یعنی په هره طبقه کښې کوم سند د کمو واسطو والا وی دهغې طبقې سند به عالی شمیرلې شی. دغه شان په کتب سته کښې چه د ټولونه عالی سند دي هغه ثلاثیات دي او په دوی کښې د ټولو نه فائق امام بخاری رحمه الله دي ځکه چه د ټولونه زیات ثلاثیات هم دامام بخاری رحمه الله دي. په سنن ترمذی اوسنن ابن ماجه کښې هم دی خو په ترمذی کښې یو او سنن ابن ماجه کښې ټول پنځه دي. لیکن د امام بخاری رحمه الله ۲۲ ثلاثیات دي او په نورو ډیرو حیثیتونو سره او په دي اعتبار سره هم دامام بخاری رحمه الله کتاب ته د نورو کتابو په مقابله کښې فوقیت حاصل دي.

حدیث ثلاثی هغه حدیث ته وائی په کوم کښې چه د راوی او حضور پاک صلی الله علیه و آله په مینځ کښې درې واسطې وی. چنانچه علامه محمد بن عبدالدائم البرماوی الشافعی رحمه الله المتوفی ۸۳۱ هجری شرح ثلاثیات البخاری لیکي: وهو ما يكون بين البخاري وبين النبي (عليه الصلوة والسلام) فيه ثلاثة (۲)

او کشف الظنون کښې حاجی خلیفه رحمه الله لیکي: ما اتصل إلى رسول الله من الحديث بثلاثة رواة (۳) د کتب سته نه الجامع الصحيح المسلم کښې اوسنن ابی داؤد اوسنن النسائی کښې یو ثلاثی حدیث نشته. او په سنن الترمذی کښې یو ثلاثی حدیث نشته. حافظ ابن حجر العسقلانی رحمه الله تهذیب التهذیب کښې د عمر بن شاکر البصری په ترجمه کښې لیکي: روى له الترمذي حديث واحداً، يأتي على الناس زمان، الصابر فيه على دينه كالقايض على الجمر. وقال:

غريب من هذا الوجه وليس في جامع الترمذي حديث ثلاثي سواه (۴)
او په سنن ابن ماجه کښې پنځه ثلاثی حدیث دي. ډاکټر اشرف بن عبدالرحیم، الثلاثیات فی الحدیث النبوی کښې لیکي: سنن الامام ابن ماجه بها خمسة احاديث ثلاثية الاسناد كلها من طريق جہارۃ المغلس عن کثیر بن سلیم عن انس رضی الله عنه (۵)

او جامع الصحيح البخاری کښې ۲۲ ثلاثی احادیث دي. حافظ ابن حجر فتح الباری کښې او علامه عینی رحمه الله عمدة القاري کښې لیکي: ويبلغ جميعها أكثر من عشرين حديثاً (۶)
اوشیخ الحدیث مولانا زکریا رحمه الله په لامع الدراری او حاجی خلیفه صاحب رحمه الله کشف الظنون کښې او محمد بن عبدالدائم البرماوی الشافعی رحمه الله شرح ثلاثیات البخاری کښې

(۱) تدریب الروای فی شرح تقریب النواوی: ۹۹/۲ قدیمی.

(۲) ثلاثیات مصطفی مخدوم ص: ۲۰ غیر مطبوعه.

(۳) ۵۳۲/۱

(۴) ۳۸۵/۲۱ بشار عواد معروف، مؤسسة الرسالة.

(۵) ص: ۱۱۷ دار الکتب العلمیة بیروت.

(۶) فتح الباری: ۲۰۲/۱ دار الفکر عمدة القاری: ۲۲۱/۲ رشیدیہ.

او عبدالرحمن مبارک پوری رحمۃ اللہ علیہ په تحفة الحوذی کنبی لیکي چه بخاری کنبی ٢٢ ثلاثی احادیث دی (۱) په دې کنبی ۱۷ احادیث د سلمة بن اکوع رضی اللہ عنہ نه خلور احادیث د حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ نه او یو حدیث د حضرت عبداللہ بن بصر رضی اللہ عنہ نه مروی دي. (۲) او امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ د دې ۲۲ ثلاثیات نه شل روایتونه د امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ شاگردانونه یا د شاگردانود شاگردانود اخستی دي شیخ الحدیث مولانا زکریا رحمۃ اللہ علیہ لامع الدراری کنبی لیکي ولایدررون أن العشرين منها عن تلامذة الامام أبي حنيفة أو تلامذة، فانه أخيراً منها إحدى عشرة رواية عن مكي بن ابراهيم... وأخرجه البخاري الستة عن أبي عاصم النبيل ضحاك بن مخلد.... وأخيراً ثلاثة عن محمد بن عبدالله الأنصاري.

د کلام خلاصه داشوه چه ثلاثیات د علم حدیث یوه ډیر لوئی نوع شمیرلې کیږي ځکه چه د راوی حدیث او رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په مینځ کنبی صرف درې واسطې وی په دوی کنبی صحابه کرام خو ټول عدول دي او تابعین او تبع تابعین دا ټول د خیر القرون حضرات دي. علماء کرامو په ثلاثیات باندې مستقل کتابونه او شروحات لیکلي دي. دا ثلاثیات د محدثین حضرات مایه الافتخار سرمایه ده او په بخاری شریف کنبی لکه څنگه چه تیرشو ۲۲ احادیث د ثلاثیات نه دي دکومو چه په عام توگه زمونږ په متداوله نسخو کنبی په جلی حروف کنبی خودنه کړي شوې ده.

نور حضرت شیخ الحدیث حضرت مولانا مکریا کاندهلوی رحمۃ اللہ علیہ خپل مقبول عام تصنیف تقریر بخاری شریف کنبی فرمائي: دا خبره هم په ذهن کنبی ساتئ چه فقه حنفی خود دې نه هم مهتم بالشان ده ځکه چه هغه خو ثنائی ده یعنی په هغې کنبی صرف یوه واسطه د تابعی رحمۃ اللہ علیہ ده اود ویمه د صحابی رضی اللہ عنہ ځکه چه امام ابوحنیفه رحمۃ اللہ علیہ په مسلمنه توگه باندې رویه تابعی دي او د احنافو په نیز خو روایه هم تابعی دي. بعض روایاتو کنبی څه زیاتې واسطې هم راځي لیکن هغه جزوی دي گنی په کلی توگه ثنائی دي. لهذا که د امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ یا نورو حضراتو په زمانه کنبی راتلو سره یو روایت ضعیف کیږي هم نو په دې سره دا لازم نه راځي چه د حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ په زمانه کنبی به هم هغه روایت ضعیف پاتې وي. بیا هم که څوک په یو تابعی یا تبع تابعی باندې څه اشکال او کړی نو د احنافو جواب د یو کلیه په شکل کنبی دادي چه حضرت امام صاحب رحمۃ اللہ علیہ یقیناً خپل استاذ زیات پیژندلو. بیا دا خبره هم یاد ساتئ چه د بخاری شریف ۲۲ ثلاثیات کنبی د شلو استاذو خو حنفی دي او د دوو متعلق په کتب رجال کنبی معلومات ملاونه شو چه حنفی دي که شافعی ان شاء الله هم حنفی به وي.

(۱) لامع الدراری: ۱/۲۹ کشف الظنون: ۱/۴۳۰ شرح ثلاثیات البخاری ص: ۲۰.

(۲) الثلاثیات فی الحدیث النبوی ص: ۵۸ مکتبه حنفیه.

مصادر ومراجع

- ١- القرآن الكريم
- ٢- الآحاد والثنائي، الامام الحافظ ابو بكر احمد بن عمرو بن ابي عاصم الشيباني، رحمه الله، المتوفى ٢٨٤ هـ، دار الكتب العلمية، بيروت.
- ٣- الابواب والتراجم لصحيح البخاري، شيخ الحديث مولانا محمد زكريا الكاندهلوي، رحمه الله تعالى، متوفى ١٢٠٢ هـ / ١٩٨٢ م، المطبع ايم سعيد كمپني، كراتشي.
- ٤- الاحسان بترتيب صحيح ابن حبان، امام ابو حاتم محمد بن حبان، بسقى رحمه الله تعالى، متوفى ٢٥٢ هـ، مؤسسة الرسالة بيروت.
- ٥- احكام القرآن، امام ابو بكر احمد بن علي رازي جصاص، رحمه الله، متوفى ٢٤٠ هـ، دار الكتاب العربي بيروت، ودار الكتب العلمية بيروت، الطبعة الثانية ١٣٢٢ هـ.
- ٦- احكام القرآن، الامام ابو بكر محمد بن عبد الله المعروف بابن العربي، رحمه الله، المتوفى ٥٣٣ هـ، دار الكتب العلمية بيروت، الطبعة الثانية ١٣٢٢ هـ.
- ٧- احكام القرآن، تأليف جماعة من العلماء الربانيين، على ضوء ما افاده حكيم الامة اشرف على التهانوي، رحمه الله، ادارة القرآن والعلوم الاسلامية، كراتشي، الطبعة الاولى ١٣١٣ هـ.
- ٨- احياء علوم الدين امام محمد بن محمد الغزالي رحمه الله تعالى متوفى ٥٠٥ هـ، دار احياء التراث العربي بيروت.
- ٩- اخبار المدينة، الامام ابو زيد عمر بن شبة النميري البصري، رحمه الله، المتوفى ٣٣٣ هـ، دار الكتب العلمية، بيروت، ١٣١٤ هـ.
- ١٠- اخبار مكة في قديم الدهر وحديثه، الامام ابو عبد الله محمد بن اسحاق المكي الفاكهي، رحمه الله، المتوفى ٢٤٢ هـ، دار خضر، بيروت ١٣١٣ هـ، الطبعة الثانية.
- ١١- ارشاد الساري شرح صحيح البخاري، ابو العباس شهاب الدين احمد القسطلاني، رحمه الله تعالى، متوفى ٩٢٣ هـ، المطبعة الكبرى الاميرية، مصر، طبع سادس ١٣٠٢ هـ.
- ١٢- الاسامي والكفي، الامام ابو عبد الله احمد بن حنبل الشيباني، رحمه الله، المتوفى ٢٤١ هـ، مكتبة دار الاقص، الكويت، الطبعة الاولى ١٣٠٦ هـ.
- ١٣- الاستلكار الجامع لمذاهب فقهاء الامصار و علماء الاقطار، ابو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر، رحمه الله تعالى، متوفى ٢٥٣ هـ، دار احياء التراث العربي بيروت، الطبعة الاولى ١٣٢١ هـ.
- ١٤- الاستيعاب في اسماء الاصحاب (بها مش الاصابة)، ابو عمر يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر، رحمه الله تعالى، متوفى ٢٥٣ هـ، دار الفكر بيروت، و مطبوع في مجلدين، الطبعة الاولى ١٣٢٢ هـ.
- ١٥- اسد الغابة في معرفة الصحابة، عز الدين ابو الحسين علي بن محمد الجزري المعروف بابن الاثير، رحمه الله تعالى، المتوفى ٣٣٠ هـ، دار الكتب العلمية بيروت.
- ١٦- الاشباه والنظائر مع شرحه للحموي، العلامة زين الدين بن ابراهيم المعروف بابن نجيم الحنفي، رحمه الله، المتوفى ٩٤٠ هـ، ادارة القرآن والعلوم الاسلامية، كراتشي.
- ١٧- اهعة اللمعات.

- ١٩- اعلام الحديث . امام ابو سليمان حمد بن محمد الخطابي . رحمه الله تعالى . متوفى ٥٢٨٨ هـ . مركز احياء التراث الاسلامي . جامعة امر القرئ . مكة المكرمة .
- ٢٠- اعلام السنن . علامه ظفر احمد عثمان . رحمه الله تعالى . متوفى ١٣٧٢ هـ . ادارة القرآن كراچي .
- ٢١- اكمال تهذيب الكمال . العلامة الهام علام الدين مغلطاي بن قليج الحنفي . رحمه الله . المتوفى ٥٤٣ هـ . الفاروق الحديث للطباعة والنشر . الطبعة الاولى ١٣٢٢ هـ .
- ٢٢- الاكمال في رفع الارتياح عن المؤتلف و المختلف في الاسماء والكنى و الانساب . الامير الحافظ ابن مأكولا . رحمه الله . المتوفى ٥٢٤٥ هـ . دائرة المعارف العشانية . الهند .
- ٢٣- اكمال المعلم شرح صحيح المسلم . العلامة القاضي ابو الفضل عياض اليحصي . رحمه الله . المتوفى ٥٣٢٢ هـ .
- ٢٤- اكمال المعلم شرح صحيح المسلم . ابو عبد الله محمد بن خلفه الوشناني الابن المالكي . رحمه الله تعالى . المتوفى ٥٨٢٤ هـ . او ٨٢٨ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت .
- ٢٥- الام (انظر كتاب الام) .
- ٢٦- الانساب . ابو سعد عبد الكريم بن محمد بن منصور السبعاني . رحمه الله تعالى . متوفى ٥٥٣ هـ . دار الجنان . بيروت . طبع اول ١٣٠٨ هـ / ١٩٨٨ م .
- ٢٧- اوجز المسالك الى مؤطا مالك . شيخ الحديث حضرت مولانا زكريا كاندلوي . رحمه الله . متوفى ١٣٠٢ هـ . مطابع ١٩٨٢ م . دار القلم . دمشق . الطبعة الاولى ١٣٢٢ هـ .
- ٢٨- اوزان شرعيه . مفتي محمد شفيق صاحب رحمه الله تعالى .
- ٢٩- البحر الرائق شرح كنز الدقائق . العلامة بن نجيم المصري الحنفي . رحمه الله . المتوفى ٩٠٥ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت .
- ٣٠- بدائع الصنائع في ترتيب الشرائع . ملك العلماء علام الدين ابو بكر بن مسعود الكاساني . رحمه الله تعالى . متوفى ٥٨٤ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت .
- ٣١- بداية المجتهد . علامه قاضي ابو الوليد محمد بن احمد بن رشد القرطبي . متوفى ٥٥٥ هـ . مصر طبع خاص . ودار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الثالثة ١٣٢٢ هـ .
- ٣٢- البداية والنهاية . حافظ عماد الدين ابو الفداء اسماعيل بن عمر المعروف بابن كثير . رحمه الله تعالى . متوفى ٥٤٢ هـ . مكتبة المعارف بيروت . طبع ثاني ١٩٤٤ م .
- ٣٣- البدر الساري حاشية فيض الباري . حضرت مولانا بدر عالم ميرٹھی صاحب . رحمه الله تعالى . متوفى ١٣٨٥ هـ . رباني بکڈھو دھلي . ١٩٨٠ م .
- ٣٤- بذل المجهود في حل ابو داؤد . علامه خليل احمد سهارنپوري . رحمه الله تعالى . متوفى ١٣٣٦ هـ . مطبعة ندوة العلماء لکھنؤ ١٣٩٢ هـ / ١٩٧٣ م و مركز الشيخ ابی الحسن الندوی . یونی . الهند . الطبعة الاولى ١٣٢٤ هـ .
- ٣٥- البنایة شرح الهدایة . العلامة بدر الدين عيني محمود بن احمد . رحمه الله تعالى . متوفى ٨٥٥ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الاولى ١٣٦٠ هـ و مكتبة حقانيه ملتان .
- ٣٦- تاج العروس من جواهر القاموس . ابو الفيض سيد محمد بن محمد المعروف بالمرتضى الزبيدي . رحمه الله تعالى . متوفى ١٣٠٥ هـ . دار مكتبة الحياة . بيروت ودار الهداية .
- ٣٧- تاريخ الاسلام اردو . مولانا اكبر شاه نجيب آبادي . نفيس اكيڈمي . اردو بازار كراچي .

- ٣١- تاريخ الامم والملوك (تاريخ الطبري) ، الامام ابو جعفر محمد بن جرير الطبري ، رحمه الله ، المتوفى ٥٢٣ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الثالثة ، ١٣٣٦ هـ -
- تاريخ الاسلام ووفيات المشاهير والاعلام ، حافظ ابو عبد الله شمس الدين محمد بن احمد الذهبي رحمه الله عليه ، متوفى ٥٤٨ هـ ، دار الكتب العلمية -
- ٣٢- تاريخ بغداد او مدينة السلام ، حافظ احمد بن علي المعروف بالخطيب البغدادي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٥٣٣ هـ ، دار الكتاب العربي بيروت -
- تاريخ الطبري ، انظر (تاريخ الامم والملوك) -
- ٣٨- تاريخ عثمان بن سعيد الدارمي ، المتوفى ٢٨٠ هـ ، عن ابى زكريا يحيى بن معين ، المتوفى ٢٣٣ هـ ، دار البامون للتراث ، ١٣٥٠ هـ -
- ٣٩- التاريخ الصغير ، امير المؤمنين في الحديث محمد بن اسماعيل البخاري ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٥٦ هـ ، دار المعرفة بيروت -
- ٤٠- التاريخ الكبير ، امير المؤمنين في الحديث محمد بن اسماعيل البخاري ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٥٦ هـ ، دار الكتب العلمية بيروت -
- تاريخ مدينة دمشق و ذكر فضلها و تسمية من حلها من الاماثل ، ابو القاسم علي بن الحسن ابن هبة الله الشافعي ، رحمه الله ، المتوفى ٥٤١ هـ ، دار الفكر ، بيروت ١٩٩٥ م -
- ٣٣- تحفة اثنا عشرية (فارسي) ، شاه عبد العزيز محدث دهلوي ، رحمه الله ، متوفى ١٢٣٩ هـ ، سهيل اكيڏمي ، لاهور ، باكستان -
- ٣٣- تحفة الاشراف بمعرفة الاطراف ، ابو الحجاج جمال الدين يوسف بن عبد الرحمن المزني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٤٣٣ هـ ، المكتب الاسلامي بيروت ، طبع دوم ١٣٥٣ هـ -
- ٣٣- تحفة الباري بشرح صحيح البخاري ، شيخ الحديث زكريا بن محمد الانصاري ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٩٣٦ هـ ، دار الكتب العلمية بيروت ، الطبعة الاولى ١٣٢٥ هـ -
- ٣٥- تدريب الراوي بشرح تقريب النواوي ، حافظ جلال الدين عبد الرحمن سيوطي رحمه الله تعالى ، متوفى ٩١١ هـ ، المكتبة العلمية مدينه منوره -
- ٣٦- تذكرة الحفاظ ، حافظ ابو عبد الله شمس الدين محمد بن عثمان الذهبي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٩١١ هـ ، دائرة المعارف العثمانية ، الهند -
- ٣٤- التصريح بما تواتر في نزول المسيح ، امام العصر ، المحدث الكبير محمد انور شاه الكشميري ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ١٣٥٣ هـ ، مكتبة دار العلوم كراتشي -
- ٣٨- التعليق المسجد المطبوع مع الموطأ لمحمد ، ابو الحسنات محمد عبد النبي اللكنوي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ١٢٥٣ هـ ، قديس كتب خاله كراتشي -
- ٥٠- تعليقات على بطل المجهود ، شيخ الحديث محمد زكريا كاندهلوي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ١٣٥٣ هـ ، المكتبة التجارية لدولة العلماء لکهنؤ الطبعة الثالثة ١٣٩٣ هـ / ١٩٧٣ م و مركز الشيخ ابى الحسن الندوي ، الهند
- ١٥- تعليقات على تحرير تقريب التهذيب الدكتور بشار عواد معروف والشيخ شعيب ارنؤوط ، حفظهما الله ، مؤسسة الرسالة ، بيروت ، الطبعة الاولى ١٣١٤ هـ -

- ٥٢- تعليقات على تهذيب التهذيب ، المطبوع بذييل تهذيب التهذيب -
- ٥٣- تعليقات على الكاشف للذهبي ، شيخ محمد عوامة / شيخ احمد محمد نمر الخطيب حفظهما الله ، مؤسسة دار القبلة / مؤسسة علوم القرآن ، الطبعة الاولى ١٣٣٣ هـ -
- ٥٤- تعليقات على كوكب الدرر ، مولانا شيخ الحديث مولانا محمد زكريا الكاندهلوي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ١٣٠٢ هـ -
- ٥٥- تعليقات على لامع الدراري ، شيخ الحديث مولانا محمد زكريا الكاندهلوي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ١٣٠٢ هـ / ١٩٨٢ م ، مكتبة امداديه ، مكة المكرمة -
- ٥٦- تعليقات على المصنف ، الشيخ محمد عوامة ، حفظه الله ورعاه ، ادارة القرآن والعلوم الاسلامية ، كراتشي ، الطبعة الثانية ، ١٣٢٨ هـ -
- ٥٧- تغليق التعليق ، حافظ احمد بن علي المعروف بابن حجر رحمه الله تعالى ، متوفى ٨٥٢ هـ ، المكتب الاسلامي ، ودار عمار ، والمكتبة الاثرية ، لاهور ، باكستان -
- ٥٨- تفسير آيات الاحكام من القرآن ، الشيخ محمد علي الصابوني ، حفظه الله ورعاه ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الاولى ، ١٣٢٥ هـ -
- ٥٩- تفسير البغوي المسمى بمعالم التنزيل ، الامام ابو محمد الحسين بن مسعود البغوي ، رحمه الله ، المتوفى ٥١٦ هـ ، دار المعرفة ، بيروت -
- ٦٠- تفسير الطبري (جامع البيان) ، امام محمد بن جرير الطبري ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٣١٠ هـ ، دار المعرفة ، بيروت -
- ٦١- تفسير عثمانى ، لشيخ الاسلام علامه شبير احمد عثمانى رحمه الله عليه -
- ٦٢- تفسير القرآن العظيم ، حافظ ابو القداء عماد الدين اسماعيل بن عمر ابن كثير دمشق ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٤٤٢ هـ ، دار احياء الكتب العربية -
- ٦٣- تفسير القرطبي (الجامع لاحكام القرآن) ، امام ابو عبد الله محمد بن احمد الانصاري القرطبي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٦٤١ هـ ، دار الفكر ، بيروت -
- ٦٤- التفسير الكبير ، (تفسير الرازي او مفاتيح الغيب) ، الامام ابو عبد الله فخر الدين محمد بن عمر الرازي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٦٠٦ هـ ، مكتب الاعلام الاسلامي ، ايران -
- ٦٥- تفسير النسفي (مدارك التنزيل وحقائق التأويل) ، ابو البركات عبد الله بن احمد النسفي ، رحمه الله ، المتوفى ٤١٠ هـ ، المكتبة العلمية ، لاهور ، باكستان -
- ٦٦- تقريب التهذيب ، حافظ ابن حجر عسقلاني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٤٥٢ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الاولى ١٣١٣ هـ -
- ٦٧- تقريرات الرافعي السماة : التحرير المختار لرد المحتار ، الامام العلامة عبد القادر بن مصطفى البيساري الرافعي الحنفي ، رحمه الله ، المتوفى ١٣٢٢ هـ ، مكتبة رشيديه ، كوثه -
- ٦٨- التقرير والتحرير في علم الاصول ، الجامع بين اصطلاح الحنفية والشافعية ، ابن امير الحاج ، رحمه الله ، المتوفى ٨٤٩ هـ ، دار الفكر ، بيروت ، الطبعة الاولى ١٣١٤ هـ -
- ٦٩- تكملة فتح الملهم ، مولانا محمد تق عثمانى صاحب مدظلهم ، مكتبة دار العلوم كراتشي و دار احياء التراث العربي ، بيروت ، الطبعة الاولى ١٣٣١ هـ -

- ٤٢- التلخيص الحبير في تخريج احاديث الرافعي الكبير . حافظ ابن حجر عسقلاني رحمه الله . متوفى ٨٥٢ هـ . دار نشر الكتب الاسلامية لاهور ، و دار الكتب العلمية ، بيروت ١٢١٩ هـ -
- ٤٣- تلخيص المستدرک (مع المستدرک) . حافظ شمس الدين محمد بن احمد عثمان ذهبي رحمه الله تعالى . متوفى ٤٢٨ هـ . دار الفكر بيروت -
- ٤٤- التمهيد لما في الموطأ من المعاني والاسانيد . حافظ ابو عمرو يوسف بن عبد الله بن محمد عبد البر مالكي رحمه الله تعالى . متوفى ٤٣٣ هـ . المكتبة التجارية . مكة المكرمة -
- ٤٥- تنزيه الشريعة المرفوعة عن الاحاديث الشنيعة الموضوعة . الامام ابو الحسن علي بن محمد ابن عراق الكنتاني ، رحمه الله تعالى . المتوفى ٩٣٣ هـ . دار الكتب العلمية بيروت . الطبعة الثانية ١٣٠١ هـ -
- ٤٦- تهذيب الاسماء واللغات . امام محي الدين ابو زكريا يحيى بن شرف النووي . رحمه الله تعالى . متوفى ٦٤٦ هـ . ادارة الطباعة المنيرية -
- ٤٧- تهذيب تاريخ دمشق الكبير . الامام الحافظ ابو القاسم علي المعروف بابن عساكر الشافعي . رحمه الله . المتوفى ٥٤١ هـ . دار المسيرة . بيروت . الطبعة الثانية ١٣٩٩ هـ -
- ٤٨- تهذيب التهذيب . حافظ ابن حجر عسقلاني . رحمه الله تعالى . متوفى ٨٥٢ هـ . دائرة المعارف النظامية . حيدرآباد دکن ١٣٢٥ هـ -
- ٤٩- تهذيب سنن ابى داود . الامام ابن قيم الجوزية . رحمه الله . المتوفى ٧٥١ هـ . مطبعة انصار السنة المحمدية . ١٣٦٤ هـ -
- ٥٠- تهذيب الكمال . حافظ جمال الدين ابو الحجاج يوسف بن عبد الرحمن مزى . رحمه الله تعالى . متوفى ٦٣٢ هـ . مؤسسة الرسالة . طبع اول . ١٣١٣ هـ -
- ٥١- الثقات (كتاب الثقات) . حافظ ابو حاتم محمد بن حبان بسقي . رحمه الله . متوفى ٢٥٢ هـ . دائرة المعارف العثمانية . حيدرآباد . ١٣٩٣ هـ -
- ٥٢- جامع الاصول من حديث الرسول . علامه مجد الدين ابو السعادات المبارك بن محمد بن الاثير الجزري . رحمه الله . متوفى ٦٠٦ هـ . دار الفكر . بيروت -
- ٥٣- جامع الترمذي . (سنن ترمذي) . امام ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذي . رحمه الله تعالى . متوفى ٢٤٩ هـ . سعيد كرامى / دار احياء التراث العربى -
- ٥٤- الجامع الصغير من احاديث البشير النذير . الامام جلال الدين السيوطي . رحمه الله . المتوفى ٩١١ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت -
- الجامع لاحكام القرآن (تفسير القرطبي) -
- ٥٥- جامع المسانيد والسنن . الامام الحافظ عبد الرحمن بن ابى حاتم الرازي . رحمه الله . المتوفى ٤٤٢ هـ . دار الفكر . بيروت . الطبعة الثانية ١٣٢٣ هـ -
- ٥٦- الجرح والتعديل . الامام الحافظ عبد الرحمن بن ابى حاتم الرازي . رحمه الله تعالى . المتوفى ٣٢٤ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الثانية ١٣٢٣ هـ -

- ٩١- الجمع بين الصحيحين: البخاري ومسلم، الامام محمد بن الفتوح الحميدي، رحمه الله، المتوفى ٥٢٩هـ، دار ابن حزم، بيروت، الطبعة الثانية، ١٣٣٢هـ.
- ٩٢- جمع الجوامع (الجامع الكبير و الجامع الصغير و زوائده) الامام جلال الدين السيوطي، رحمه الله، المتوفى ٩١١هـ، دار الكتب العلمية، بيروت، الطبعة الاولى ١٣٣١هـ.
- ٩٨- حاشية السندی على البخاری، امام ابو الحسن نور الدين محمد بن عبد الهادي السندی، رحمه الله تعالى، متوفى ١١٣٨هـ، دار المعرفة، بيروت.
- ٩٩- حاشية السندی على مسلم، المطبوع مع صحيح مسلم، الامام ابو الحسن السندی، رحمه الله، متوفى ١١٣٨هـ، قديمي كتب خانه كراتشي.
- ١٠٠- حاشية السهارنفوري، المطبوع مع صحيح البخاري، مولانا احمد علي السهارنفوري، رحمه الله تعالى، متوفى ١٢٩٤هـ، طبع قديمي.
- الحدود و الاحكام، للبساطامي رحمه الله عليه.
- ١٠٣- الخصائص الكبرى، الامام جلال الدين السيوطي، رحمه الله تعالى، ٩١١هـ، دار الكتب العلمية، بيروت.
- ١٠٤- خصائص نبوي شرح شمائل ترمذي (اردو) شيخ الحديث محمد زكريا كانداهلوي، رحمه الله، متوفى ١٢٠٢هـ.
- ١٠٤- الدر المختار، علامه علام الدين محمد بن علي بن محمد الحصكفي، رحمه الله تعالى، متوفى ١٠٨٨هـ، مكتبه عارفين، پاکستان چوك كراچي.
- الدراية في تخريج احاديث الهداية، لابن حجر رحمه الله عليه.
- ١٠٨- دلائل النبوة، الحافظ ابو بكر احمد بن الحسين بن علي البيهقي، رحمه الله تعالى، متوفى ٢٥٨هـ، مكتبه اثريه، لاهور.
- ١٠٩- الديباج على صحيح مسلم بن الحجاج، ابو الفضل عبد الرحمن بن ابي بكر جلال الدين السيوطي، رحمه الله، المتوفى ٩١١هـ، ادارة القرآن كراتشي، الطبعة الاولى، ١٣١٢هـ.
- ١١١- ذخائر المواريث في الدلالة على مواضع الحديث، العلامة عبد الغني بن اسماعيل بن عبد الغني النابلسي، رحمه الله، متوفى ١٢٣٣هـ، دار المعرفة، بيروت.
- ١١٢- رد المحتار، علامه محمد امين بن عمر بن عبد العزيز عابدين شامي، رحمه الله، متوفى ١٢٥٢هـ، مكتبه رشيديه، كوثه.
- ١١٣- رسالة شرح تراجم ابواب البخاري، (مطبوعه مع صحيح البخاري)، حضرت مولانا شاه ولي الله، رحمه الله، متوفى ١١٤٦هـ، قديمي.
- روائع البيان (الظر تفسير آيات الاحكام).
- ١١٥- روح المعاني في تفسير القرآن العظيم و السبع المثاني، ابو الفضل شهاب الدين سيد محمود آلوسي بغدادي، رحمه الله تعالى، متوفى ١٢٤٠هـ، مكتبه امداديه، ملتان.
- ١١٤- زاد المعاد من هدى خير العباد، حافظ شمس الدين ابو عبد الله بن ابي بكر المعروف بابن القيم، رحمه الله، متوفى ٤٥١هـ، مؤسسة الرسالة.

- ١١٨- سبل السلام شرح بلوغ المرام ، السيد الامام محمد بن اسماعيل الصنعاني المعروف بالامير ، رحمه الله ، المتوفى ١١٨٢ هـ ، دار احياء التراث العربي ، بيروت ، الطبعة الخامسة -
- ١١٩- سنن ابن ماجه ، امام ابو عبد الله محمد بن ماجه ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٤٣ هـ ، قديس / دار الكتاب المصري قاهرة .
- ١٢٠- سنن ابى داود ، امام ابو داود سليمان بن الاشعث السجستاني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٤٥ هـ ، الحج ايم سعيد كمبني / دار احياء السنة النبوية -
- ١٢١- سنن الدار قطني ، حافظ ابو الحسن علي بن عمر الدارقطني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٨٥ هـ ، دار نشر الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الثانية ، ١٢٢٢ هـ / ٢٠٠٢ م -
- ١٢٢- سنن الدارمي ، امام ابو محمد عبد الله بن عبد الرحمن الدارمي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٥٥ هـ ، قديس
- ١٢٣- سنن سعيد بن منصور ، الامام الحافظ سعيد بن منصور بن شعبة الخراساني المكي ، رحمه الله ، المتوفى ٢٣٤ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت -
- ١٢٤- السنن الصغرى للنسائي ، امام ابو عبد الرحمن بن شعيب النسائي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٠٣ هـ ، قديس / دار السلام رياض -
- ١٢٥- السنن الكبرى للنسائي ، امام ابو عبد الرحمن احمد بن شعيب النسائي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٠٢ هـ ، نشر السنة ، ملتان -
- ١٢٦- السنن الكبرى للبيهقي ، امام حافظ ابو بكر احمد بن الحسين بن علي البيهقي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٥٨ هـ ، دار الكتب العلمية بيروت -
- ١٢٧- سير اعلام النبلاء ، حافظ ابو عبد الله شمس الدين محمد بن احمد بن عثمان ذهبي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٤٨٨ هـ ، مؤسسة الرسالة ، وبيت الافكار الدولية -
- السير الكبير (انظر كتاب السير الكبير) -
- ١٢٨- السيرة الحلبية (السان العيون) ، علامه علي بن برهان الدين الحلبي ، رحمه الله ، المتوفى ١٠٢٢ هـ ، المكتبة الاسلامية ، بيروت -
- ١٢٩- السيرة النبوية ، الامام ابو محمد عبد الملك بن هشام المعافري ، رحمه الله ، متوفى ٢١٢ هـ ، مطبعة مصطفى البابي الحلبي بمصر ، ١٣٥٥ هـ ، والمكتبة العلمية ، بيروت -
- ١٣٠- شرح علل الترمذي ، الامام الحافظ ابن رجب الحليل ، رحمه الله ، المتوفى ٤٩٥ هـ -
- ١٣١- الشرح الكبير ، للإمام الدردير المالكي ، رحمه الله ، المتوفى ١٢٠١ هـ ، المطبوع من حيث المتن مع حاشية الدسوقي ، رحمه الله ، دار الكتب العلمية ، بيروت -
- ١٣٢- شرح التوضيح (التلويح) ، العلامة سعد الدين التفتازاني الشافعي ، رحمه الله ، المتوفى ٤٩٣ هـ ، مير محمد كتب خاله ، كراچی -
- ١٣٣- شرح ابن بطلال ، امام ابو الحسن علي بن خلف بن عبد الملك المعروف بابن بطلال ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٢٩ هـ ، مكتبة الرشد ، الرياض ، الطبعة الاولى ، ١٢٢٠ هـ -
- ١٣٤- شرح الزرقاني على الموطأ ، شيخ محمد بن عبد الباقي بن يوسف الزرقاني المصري ، رحمه الله ، متوفى ١١٣٢ هـ ، دار الفكر ، بيروت -

- ١٢٥- شرح السنة . الامام المحدث ابو محمد الحسين بن مسعود البغوي . رحمه الله . ٥١٦ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الثانية . ١٢٢٢ هـ -
شرح الطيبي (ديكهنه) . الكاشف عن حقائق السنن
- ١٢٦- شرح سنن ابن ماجه المسى ب انجاح الحاجة . الشيخ عبد الغنى المجددي الدهلوي . رحمه الله . المتوفى ١٢٩٥ هـ . والمسى ب مصباح الرجاء . الحافظ جلال الدين عبد الرحمن السيوطي . رحمه الله . المتوفى ٩١١ هـ . وتعليقات لفخر الحسن المحدث الكنگوهي . رحمه الله . قديمي كتب خانه . كراتشي -
- ١٢٧- شرح السيد الكبير الامام محمد بن احمد السرخسي رحمه الله المتوفى ٢٩٠ هـ دار الكتب العلمية بيروت
شرح الشفاء (انظر : نسيم الرياض)
شرح القسطلاني (ديكهنه) ارشاد الساري
- ١٢٨- شرح الكرمانى (الكوكب الدرارى) علامه شمس الدين محمد بن يوسف بن على الكرمانى . رحمه الله تعالى . متوفى ٥٨٦ هـ . دار احياء التراث العربى بيروت -
- ١٢٩- شرح مشكل الآثار . الامام المحدث ابو جعفر احمد بن محمد سلامة الطحاوى . رحمه الله تعالى . المتوفى ٣٢١ هـ . مؤسسة الرسالة بيروت . الطبعة الثانية ١٢٢٤ هـ -
- ١٣٠- شرح معاني الآثار الامام المحدث ابو جعفر احمد بن محمد بن سلامة الطحاوى رحمه الله . المتوفى ٣٢١ هـ . مير محمد كتب خانه آرام باغ . كراتشي -
شرح المذهب (ديكهنه) . المجمع -
- ١٣١- شرح النقاية . الامام على بن محمد سلطان القارى الحنفى . رحمه الله . المتوفى ١٠١٢ هـ . ايچ ايم سعيد كهنى . كراتشي -
- ١٣٢- شرح النووى على صحيح مسلم امام ابو زكريا يحيى بن شرف النووى رحمه الله تعالى المتوفى ٦٤٦ هـ قديمي
- ١٣٣- الشفاء بتعريف حقوق المصطفى . للامام القاضى عياض المالكى اليحصي . رحمه الله . المتوفى ٥٣٢ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الثانية . ١٢٢٢ هـ -
- ١٣٤- الشبائل المحمدية . الامام ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذى رحمه الله . المتوفى ٢٤٩ هـ . دار الكتب العلمية بيروت ١٢٢٤ هـ -
- ١٣٥- الصحاح (قاموس عربى - عربى) . الامام اسماعيل بن حماد الجوهري . رحمه الله . المتوفى ٢٩٣ هـ . دار المعرفة . بيروت . الطبعة الثانية . ١٢٢٨ هـ -
- ١٣٦- الصحيح للبخارى . امام ابو عبد الله محمد بن اسمعيل البخارى . رحمه الله تعالى . المتوفى ٢٥٢ هـ . قديمي كتب خانه . كراتشي / دار السلام . رياض . الطبعة الاولى ١٢١٤ هـ -
- ١٣٧- الصحيح لمسلم مع شرحه للنووى رحمة الله عليه . امام مسلم بن الحجاج القشيري النيسابوري . رحمه الله تعالى . متوفى ٢٦١ هـ . قديمي كتب خانه . كراتشي / دار السلام . رياض -
- الضعفاء الكبير (انظر كتاب الضعفاء الكبير) -
- ١٣٨- الطبقات الكبرى . الامام ابو محمد بن سعد . رحمه الله . المتوفى ٢٣٠ هـ . دار صادر بيروت -

١٢٩- طرح التثريب في شرح التقریب ، امام زين الدين ، ابو الفضل عبد الرحيم بن الحسين العراقي . المتوفى ٨٠٦ هـ . وولده الحافظ ابو زرعة العراقي . المتوفى ٨٣٦ هـ . مكتبه نزار مصطفى الباز ، مكة المكرمة .
 طلبة الطلبة للنسفي رحمة الله عليه . قديس كتب خانه .

١٣٠- العلل الواردة في الاحاديث النبوية . الشيخ الامام ابو الحسن علي بن عمر الدارقطني . رحمه الله .
 المتوفى ٥٣٨ هـ . دار طبية . الطبعة الثانية . ١٢٢٢ هـ .

١٣١- العلل المتناهية في الاحاديث الواهية . الامام عبد الرحمن ابن الجوزي . رحمه الله . المتوفى ٥٩٤ هـ .

١٣٢- عمدة القارى . الامام بدر الدين ابو محمد بن محمود احمد العيني . رحمه الله . متوفى ٨٥٥ هـ . ادارة
 الطباعة المنيرية .

١٣٣- غريب الحديث . الامام احمد بن محمد الخطابي البسقي . رحمه الله . المتوفى ٥٢٨ هـ . جامعة ام القرى .
 مكة المكرمة . ١٤٠٢ هـ .

١٣٤- الفاروق . مولانا شبل نعماني . دار الاشاعت . كراچي .

١٣٥- فتاوى قاضى خان بهامش الفتاوى الهندية (العالمگيريه) . الامام فخر الدين حسن بن منصور
 الفرغانى . رحمه الله . المتوفى ٥٩٢ هـ . نوراني كتب خانه پشاور .

١٣٦- الفتاوى الهندية (العالمگيريه) . العلامة الامام الشيخ نظام و جماعة من علماء الهند . نوراني كتب
 خانه . پشاور .

١٣٧- فتح البارى . حافظ احمد بن علي المعروف بابن حجر العسقلاني . رحمه الله تعالى . متوفى ٨٥٢ هـ . دار
 الفكر بيروت .

١٣٨- فتح الملهم شيخ الاسلام علامه شبير احمد عثمانى رحمه الله متوفى ١٣٢٩ هـ دار احياء التراث العربى بيروت

١٣٩- فتح القدير . (تفسير) الجامع بين فنى الرواية و الدراية من علم التفسير . الامام محمد بن علي
 الشوكاني . رحمه الله تعالى . المتوفى ١٢٥٠ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت .

١٤٠- فتح القدير . امام كمال الدين محمد بن عبد الواحد المعروف بابن الهمام . رحمه الله تعالى . متوفى ٨٦١
 هـ . مكتبه رشيديه . كوئته .

١٤١- الفردوس بمأثور الخطاب . ابو شجاع شيرويه بن شهر دار بن شيرويه الديلى الهمداني . الملقب ب
 الكيا . رحمه الله . المتوفى ٥٥٩ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت .

١٤٢- الفقه الحنفى و ادلته . الشيخ اسعد محمد سعيد الصاغرعى . حفظه الله . دار الكلم الطيب . بيروت .
 الطبعة الثالثة . ١٢٢٢ هـ .

١٤٣- فيض البارى . امام العصر علامه انور شاه كشميرى . رحمه الله تعالى . متوفى ١٣٥٢ هـ . مطبعة دار البامون
 . الطبعة الاولى .

١٤٤- فيض القدير شرح الجامع الصغير . العلامة محمد عبد الرؤوف المناوى . رحمه الله . المتوفى ١٠٣١ هـ .
 دار الكتب العلمية . الطبعة الثالثة . ١٢٢٢ هـ .

١٤٥- القاموس الوحيد . مولانا وحيد الزمان بن مسيح الزمان قاسى كيرانوى . رحمه الله تعالى . متوفى ١٣١٥
 هـ / ١٩٩٥ م . ادارة اسلاميات لاهور . كراچي .

- ٢٨- قواعد في علوم الحديث العلامة المحقق ظفر احمد العثمان رحمه الله المتوفى ١٣٩٢ هـ ادارة القرآن كراچی
- ١٣٩- الكاشف . شمس الدين ابو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان ذهبي . رحمه الله تعالى . متوفى ٤٢٨ هـ . شركة دار القبلة / مؤسسة علوم القرآن . طبع اول ١٢١٣ هـ .
- ١٤٠- الكاشف عن حقائق السنن . (شرح الطيبي) امام شرف الدين حسين بن محمد بن عبد الله الطيبي . رحمه الله تعالى . متوفى ٤٣٣ هـ . ادارة القرآن كراچی .
- ١٤١- الكامل في التاريخ . علامه ابو الحسن عز الدين علي بن محمد ابن الاثير الجوزي . رحمه الله تعالى . متوفى ٣٣٠ هـ . دار الكتب العربي بيروت .
- ١٤٢- الكامل في ضعفاء الرجال . امام حافظ ابو احمد عبد الله بن عدي جرجاني رحمه الله تعالى . متوفى ٣٢٥ هـ . دار الفكر . بيروت .
- كتاب اخبار المدينة (انظر : اخبار المدينة)
- كتاب اخبار مكة (انظر : اخبار مكة)
- كتاب اختلاف الحديث بهامش كتاب الام . دار المعرفة بيروت .
- ١٤٣- كتاب الام (الام) . امام محمد بن اذريس الشافعي . رحمه الله . متوفى ٢٠٢ هـ . دار المعرفة . بيروت . طبع ١٣٩٣ هـ / ١٩٤٣ م .
- ١٤٥- كتاب الاموال . الامام ابو عبيد القاسم بن سلام الهروي الازدي . رحمه الله . المتوفى ٢٢٢ هـ . دار الفكر . بيروت . ١٢٠٨ هـ .
- كتاب التعريفات للجرجاني رحمه الله عليه .
- ١٤٦- كتاب الخراج . الامام ابو يوسف . يعقوب القاضى . رحمه الله . المتوفى ١٨٢ هـ .
- ١٤٧- كتاب الخراج . الامام يحيى بن آدم القرشي . رحمه الله . المتوفى ٢٠٢ هـ . المكتبة العلمية . لاهور . باكستان . الطبعة الاولى . ١٩٤٣ م .
- ١٤٨- كتاب السير الكبير الامام محمد بن الحسن الشيباني رحمه الله المتوفى ١٨٩ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت .
- ١٤٩- كتاب السنة . الامام الحافظ ابو بكر احمد بن عمرو بن ابي عاصم الضحاك بن مخلد الشيباني . رحمه الله . المتوفى ٢٨٤ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت .
- ١٥٠- كتاب الضعفاء الكبير . ابو جعفر محمد بن عمر بن موسى بن حماد العقيلي المكي . رحمه الله تعالى . متوفى ٣٢٢ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت .
- ١٥٢- كتاب المبسوط . الامام شمس الائمة ابو بكر محمد بن ابي سهل السرخسي . رحمه الله . المتوفى ٢٨٢ هـ . دار المعرفة . بيروت . الطبعة الثالثة . ١٢٩٨ هـ .
- ١٥٣- كتاب المغازي . الامام محمد بن عمر الواقدي . رحمه الله . المتوفى ٢٠٤ هـ . مؤسسة الاعلى . بيروت .
- ١٥٦- الكتب الستة (موسوعة الحديث الشريف) باشراف و مراجعة فضيلة الشيخ صالح بن عبد العزيز آل الشيخ . دار السلام . الرياض .
- ١٥٧- الكاشف عن حقائق غوامض التنزيل ----- . الامام جابر الله محمود بن عمر الزمخشري . المتوفى ٥٢٨ هـ . دار الكتاب العربي . بيروت . لبنان .

- ١٨٨ - كشف الاستار عن زوائد البزار على الكتب الستة . الحافظ نور الدين علي بن أبي بكر الهيثمي ٨٠٤ هـ . بتحقيق الشيخ حبيب الرحمن الاعطى . مؤسسة الرسالة . الطبعة الثانية . ١٢٠٢ هـ .
- ١٨٩ - كشف الباري . شيخ الحديث حضرت مولانا سليم الله خان صاحب مدظلهم . مكتبة فاروقيه . كراچی .
- ١٩٠ - كشف الخفاء و مزيل الالباس . شيخ اسماعيل بن محمد عجلوني . رحمه الله . متوفى ١٢١٢ هـ . دار احیاء التراث العربی . بیروت .
- ١٩١ - كشف المشكل من حديث الصحيحين . الامام عبد الرحمن ابن الجوزي . رحمه الله . المتوفى ٥٩٤ هـ . دار الوطن . الرياض . ١٣١٨ هـ .
- ١٩٢ - كنز العمال . علامه علاء الدين علي المتقي بن حسام الدين الهندي . رحمه الله تعالى . متوفى ٩٤٥ هـ . مكتبة التراث الاسلامي . حلب .
- ١٩٣ - الكوثر الجارى الى رياض احاديث البخارى . الامام احمد بن اسماعيل الكوراني الحنفي . رحمه الله . المتوفى ٨١٢ هـ . دار احیاء التراث العربی بیروت . الطبعة الاولى . ١٣٢٩ هـ .
- ١٩٤ - الكوكب الدرر حضرت مولانا رشيد احمد گنگوہی . رحمه الله تعالى . متوفى ١٣٣٣ هـ . ادارة القرآن كراچی الكواكب الدراري (ديکھئے . شرح الکرمانی)
- ١٩٥ - لامع الدراري حضرت مولانا رشيد احمد گنگوہی رحمه الله تعالى متوفى ١٣٣٣ هـ مكتبة امدايه مكة المكرمة الباب في شرح الكتاب .
- ١٩٦ - لسان العرب . ابو الفضل جمال الدين محمد بن مكرم ابن منظور افريقي مصري . رحمه الله تعالى . متوفى ٤١١ هـ . نشر ادب الجوزة . قم . ايران . ١٣٠٥ هـ و دار صادر . بيروت .
- ١٩٨ - لسان الميزان . الحافظ احمد بن علي المعروف بابن حجر العسقلاني . رحمه الله . متوفى ٨٥٢ هـ . بتحقيق الشيخ عبد الفتاح . رحمه الله . دار البشائر الاسلامية . الطبع الاول . ١٢٢٣ هـ .
- ١٩٩ - المؤطا . الامام مالك بن انس . رحمه الله تعالى . المتوفى ١٤٩ هـ . دار احیاء التراث العربی بیروت .
- ٢٠٠ - المؤطا . الامام محمد الحسن الشيباني رحمه الله . المتوفى ١٨٩ هـ . قدیمی کتب خانہ کراچی .
- ٢٠١ - المتواری علی تراجم ابواب البخاری . علامه ناصر الدين احمد بن محمد المعروف بابن المنیر الاسکندرانی . رحمه الله تعالى . متوفى ٦٨٣ هـ . مطهری کتب خانہ کراچی .
- ٢٠٢ - مجمع بحار الالوار . علامه محمد بن طاهر پلثی . رحمه الله تعالى . متوفى ٩٨٣ هـ . دائرة المعارف العثمانية حيدرآباد . ١٣٩٥ هـ .
- ٢٠٣ - مجمع الزوائد امام نور الدين علي بن أبي بكر الهيثمي رحمه الله تعالى متوفى ٨٠٤ هـ . دار الفكر . بيروت .
- ٢٠٤ - المجموع (شرح المذهب) . امام معي الدين ابو زكريا يحيى بن شرف النووي رحمه الله تعالى . متوفى ٢٤٦ هـ . شركة من علماء الازهر .
- ٢٠٥ - مجموعه رسائل ابن عابدين . العلامة المحقق السيد محمد امين آفندي الشهيد بابن عابدين . رحمه الله . المتوفى ١٢٥٢ هـ . مكتبة عثمانية . كوثه .
- ٢٠٦ - المحلى . علامه ابو محمد علي احمد بن سعيد بن حزم رحمه الله تعالى . متوفى ٢٥٦ هـ . المكتب التجاري بيروت / دار الكتب العلمية بيروت .

مختصر تاريخ دمشق -

٢٠٤ - المدونة الكبرى ، الامام مالك بن انس رحمه الله ، المتوفى ١٤٩ هـ ، دار صادر ، بيروت -

٢٠٨ - مرقاة المفاتيح (شرح مشكاة المصابيح) ، علامه نور الدين علي بن سلطان القاري رحمه الله تعالى ، متوفى ١٠٣ هـ ، امداديه ملتان و دار الكتب العلمية بيروت -

٢٠٩ - المستدرک علی الصحیحین ، حافظ ابو عبد الله محمد بن عبد الله الحاكم النيسابوري ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٠٥ هـ ، دار الفكر ، بيروت -

٢١٠ - مسند ابی داؤد الطيالسی ، الامام المحدث سليمان بن داؤد بن الجارود رحمه الله ، متوفى ٢٠٢ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الاولى ١٣٢٥ هـ -

مسند ابی يعلى الموصلي ، الامام شيخ الاسلام ابو يعلى احمد بن علي الموصلي ، رحمه الله ، المتوفى ٢٠٤ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الاولى ١٣١٨ هـ -

٢١٢ - مسند احمد ، امام احمد بن حنبل ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٤١ هـ ، المكتبة الاسلامي ، دار صادر ، بيروت ٢١٣ - مسند اسحاق بن راهويه ، الامام اسحاق بن ابراهيم بن مخلد بن راهويه الحنظلي ، رحمه الله ، المتوفى ٢٣٨ هـ ، مكتبة الايمان ، المدينة المنورة ، الطبعة الاولى ١٣١٢ هـ -

٢١٤ - مسند البزار (البحر الزخار) ، الامام ابو بكر احمد بن عمرو بن عبد الخالق البزار ، رحمه الله ، المتوفى ٢٩٢ هـ ، مؤسسة علوم القرآن مكتبة العلوم والحكيم بيروت والمدينة المنورة ١٢٠٩ هـ ، الطبعة الاولى ٢١٥ - مسند الحميدي ، امام ابو بكر عبد الله بن الزبير الحميدي ، رحمه الله ، متوفى ٢١٩ هـ ، المكتبة السلفية ، مدينة منورة -

٢١٤ - مشارق الانوار علی صحاح الآثار ، القاضي ابو الفضل عياض بن موسى بن عياض اليحصبي البسقي المالكي ، رحمه الله ، المتوفى ٥٣٢ هـ ، دار التراث -

٢١٨ - مشكاة المصابيح ، شيخ ابو عبد الله ولي الدين خطيب محمد بن عبد الله ، رحمه الله ، متوفى ٥٤٤ هـ - بعد ، قديسي -

٢١٩ - المصنف لابن ابی شيبة ، حافظ عبد الله بن محمد بن ابی شيبة المعروف بابي بكر بن ابی شيبة ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢٢٥ هـ ، بتحقيق الشيخ محمد عوامة ، حفظه الله ، دار قرطبة ، بيروت ، الطبعة الاولى ١٣٢٤ هـ ٢٢٠ - المصنف لعبد الرزاق ، الامام عبد الرزاق بن همام صنعاني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٢١١ هـ ، مجلس علي كراچي ، و دار الكتب العلمية ، بيروت -

٢٢١ - المطالب العالية بزوائد المسانيد الثمانية ، الحافظ ابن حجر العسقلاني ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٨٥٢ هـ ، دار الباز ، مكة المكرمة -

٢٢١ - معارف القرآن ، لشيخ الحديث والتفسير علامه اديس كاندهلوي رحمه الله عليه -

٢٢٢ - معالم السنن ، الامام ابو سليمان حمد بن محمد الخطابي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٢٨٨ هـ ، مطبعة انصار السنة المحمدية ، ١٩٣٨ م / ١٣١٤ هـ -

٢٢٣ - المعجم الاوسط ، الامام ابو القاسم سليمان بن احمد الطبراني ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٣٢٠ هـ ، دار الحرمين ، القاهرة ، ١٤١٥ هـ -

- ٢٢٢- معجم البلدان . علامه ابو عبد الله ياقوت حموي رومي . رحمه الله تعالى . متوفى ٣٢٦ هـ . دار احياء التراث العربي . بيروت .
- ٢٢٥- معجم الصحابة . الامام الحافظ ابو الحسين عبد الباقي بن قانع البغدادي . رحمه الله تعالى . المتوفى ٢٥١ هـ . مكتبة نزار مصطفى الباز . مكة المكرمة . الرياض . الطبعة الاولى . ١٢١٨ هـ .
- ٢٢٦- المعجم الكبير امام سليمان بن احمد بن ايوب الطبراني رحمه الله تعالى متوفى ٣٢٠ هـ دار الفكر . بيروت
- ٢٢٧- المعجم الفهرس لالفاظ الحديث النبوي . أ- وى - منسك . وى - پ - منسج . مطبعة برييل في مدينة ليدن ١٩٦٥ م .
- ٢٢٨- معجم مقاييس اللغة . امام احمد بن فارس بن زكريا قزويني رازي . رحمه الله تعالى . متوفى ٣٩٥ هـ . دار الفكر . بيروت .
- ٢٢٩- المعجم الوسيط . دكتور ابراهيم انس . دكتور عبد الحليم منتصر . عطية الصوالحي . محمد خلف الله احمد . مجمع اللغة العربية . دمشق .
- ٢٣٠- المعرفة والتاريخ . ابو يوسف يعقوب بن سفيان الفسوي الفارسي . رحمه الله . المتوفى ٢٧٧ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت . ١٢١٩ هـ .
- ٢٣١- معرفة السنن والآثار . الامام ابو احمد بن الحسين البيهقي . رحمه الله . المتوفى ٢٥٨ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت .
- ٢٣٢- معرفة الصحابة . الامام الحافظ ابو نعيم احمد بن عبد الله الاصبهاني . رحمه الله تعالى . المتوفى ٣٣٠ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الاولى . ١٣٢٢ هـ .
- مغازي الواقدي (النظر كتاب المغازي) .
- ٢٣٣- المغرب . ابو الفتح ناصر الدين مطرزي . رحمه الله تعالى . المتوفى ٦١٠ هـ . ادارة دعوة الاسلام . كراتشي
- ٢٣٤- المغني . امام موفق الدين ابو محمد عبد الله بن احمد بن قدامة . رحمه الله تعالى . متوفى ٦٣٠ هـ . دار الفكر . بيروت . وبيت الافكار الدولية .
- ٢٣٥- المفردات في غريب القرآن . العلامة حسين بن محمد المعروف بالراغب الاصفهاني . رحمه الله . المتوفى ٥٠٢ هـ . قديس كتب خانه . كراتشي .
- مقدمة فتح الباري . (ديكهنه . هدى الساري)
- ٢٣٦- مكمل اكمال الاكمال . الامام ابو عبد الله محمد بن محمد بن يوسف السنوسي . رحمه الله تعالى . المتوفى ٨٩٥ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت .
- ٢٣٨- المتنظم في تاريخ الملوك والامم . الامام ابو الفرج عبد الرحمن بن علي بن محمد ابن الجوزي . رحمه الله . المتوفى ٥٩٤ هـ . دار صادر . بيروت . ١٢٥٨ هـ . الطبعة الاولى .
- ٢٣٩- الملتقى شرح الموطأ . القاضي ابو الوليد سليمان بن خلف الباسي . رحمه الله . المتوفى ٢٩٢ هـ . دار الكتب العلمية . بيروت . الطبعة الاولى . ١٢٢٠ هـ .
- ٢٤٠- منهاج السنة النبوية . الامام الهمام ابو العباس احمد ابن تيمية الحراني . رحمه الله . المتوفى ٧٢٨ هـ . مؤسسة قرطبة . ١٣٠٦ . الطبعة الاولى .

- ٢٣١- موارد الظلم إلى زوائد ابن حبان ، الامام ابو الحسن علي بن ابي بكر الهيثمي ، رحمه الله ، المتوفى ٨٠٤ هـ ، دار الكتب العلمية ، بيروت -
- ٢٣٢- المواهب اللدنية المطبوع مع الشمائل المحمدية ، الامام الشيخ ابراهيم بن محمد بن احمد الشافعي البيهقوري ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ١٢٤٤ هـ ، فأروق كتب خانه ، ملتان -
- موسوعة كشاف اصطلاحات الفنون والعلوم -
- الموسوعة الفقهية الكويتية اصدار : وزارة الاوقاف والشؤون الاسلامية الكويت -
- ٢٣٣- الموضوعات ، الامام ابو الفرج عبد الرحمن ابن الجوزي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٥٩٤ هـ ، قرآن محل ، اردو بازار كراچی ، و دار الكتب العلمية ، بيروت ، الطبعة الثانية ، ١٣٢٢ هـ -
- ٢٣٤- موسوعة الامام الشافعي (كتاب الام) ، الامام المحدث الفقيه محمد بن ادريس الشافعي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٢٠٢ هـ ، دار قتيبة ، الطبعة الثانية ، ١٣٢٢ هـ -
- ٢٣٥- ميزان الاعتدال في نقد الرجال ، حافظ شمس الدين محمد احمد بن عثمان ذهبي ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٤٢٨ هـ ، دار احياء التراث العربية ، مصر ، ١٣٨٢ هـ -
- ٢٣٦- نسيم الرياض في شرح شفاء القاضي عياض ، الامام شهاب الدين احمد بن محمد بن عمر الخفافي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ١٠٦٩ هـ ، دار الكتب العلمية بيروت ، الطبعة الاولى ، ١٣٢١ هـ -
- ٢٣٧- نصب الراية في تخریج احاديث الهداية ، الحافظ جمال الدين عبد الله بن يوسف الزيلعي ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٤٦٣ هـ ، مؤسسة الريان ، بيروت / دار القبلة للثقافة الاسلامية ، جدة ، الطبعة الاولى ، ١٣١٨ هـ -
- ٢٣٨- النكت الظرف على الاطراف ، الامام الحافظ احمد بن علي بن حجر العسقلاني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٨٥٢ هـ ، المكتب الاسلامي ، بيروت -
- ٢٣٩- النهاية في غريب الحديث و الاثر ، علامه مجد الدين ابو السعادات المبارك بن محمد ابن الاثير ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٦٠٦ هـ ، دار احياء التراث العربي بيروت -
- ٢٤٠- الوابل الصيب في الكلم الطيب ، ابو عبد الله محمد بن ابي بكر الزرعي الدمشقي ، المعروف بابن القيم ، رحمه الله تعالى ، المتوفى ٤٥١ هـ ، دار الكتاب العربي ، بيروت الطبعة الاولى ، ١٣٠٥ هـ -
- ٢٤١- وفيات الاعيان ، قاضي شمس الدين احمد بن محمد المعروف بابن خلكان ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٦٨١ هـ ، دار صادر ، بيروت -
- ٢٤٢- الهداية ، برهان الدين ابو الحسن علي بن ابي بكر المرغيناني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٥٩٣ هـ ، مكتبه شركت عليه ، ملتان ، و مكتبة البشري ، كراتشي ، الطبعة الاولى ، ١٣٢٨ هـ -
- هداية الباري على ثلاثيات البخاري رحمه الله عليه للشيخ بيتوسي الشافعي (المخطوطة) -
- ٢٤٣- هدى الساري (مقدمة فتح الباري) ، حافظ ابن حجر عسقلاني ، رحمه الله تعالى ، متوفى ٥٩٣ هـ ، دار السلام ، الرياض ، الطبعة الاولى ، ١٣٢١ هـ -

اوس مونز د معززو لوستونكو د فائدي دپاره ټول دوه ويشت ثلاثيات، د هغوی د رواټو د مسلكونو د تصريح سره يو ځاني ذكر كوو:

① كتاب العلم (٣) باب (٢٨) اثم من كذب على النبي ﷺ رقم الحديث ١٠٩ رقم الصفحة (١١١) شيخ الامام البخاري رحمه الله الامام الحافظ مكي بن ابراهيم من التميمي البغي رحمه الله (١١٣٥ هجري)

② كتاب الصلاة (٨) باب رقم (٩١) كم قدر كم ينبغي ان يكون بين يدي المصل والسترة رقم الحديث (٣٩٤) رقم صفحة ٣٣١/ من تلاميذ ابي حنيفة رحمه الله تهذيب الكمال (١٠٢١٩) وتذكرة الحفاظ للذهبي رحمه الله (٣٥١٧) هو مكي بن ابراهيم البغلي امام باخ دخل الكوفة سنة اربعين ومائة ولزم ابا حنيفة وسع منه الحديث والفقه واكثر عنه الرواية... وكان يحب ابا حنيفة حباً شديداً وتعصب لمذهبه (المناقب للموفق (٢٠٣١، ٢٠٣، ٢٠٢) والمناقب للكردي (٢٢٢٢/٢)

③ كتاب الصلاة (٨) باب (٩٥) الصلاة الى الاسطوانة الخ رقم صفحة (٤٢١) رقم الحديث (٥٠٣) هذه ايضاً رواية مكي بن ابراهيم السابق

④ كتاب (٩) مواقيت الصلاة باب (١٨) باب وقت المغرب الخ رقم الحديث (٥٦١) الصفحة (٤٩١) هذه ايضاً رواية مكي بن ابراهيم السابق

⑤ كتاب الصوم (٣٠) باب (٢١) اذا نوى بالنها صوماً الخ رقم الحديث ١٩٢٢ رقم الصفحة (٢٥٤١) شيخ البخاري رحمه الله عاصم ضحاك بن عاصم (م ٢١٢) من اصحاب زمر تلميذ ابي حنيفة رحمه الله (الجواهر المضية: ٢٣٣، ٢٣٦١) وذكره السيوطي رحمه الله في الرواة عن الامام الاعظم (تبين الصحيفة ص ٤٣) وهكذا الصالح الدمشقي رحمه الله في عقود الجبان (بن ١١٩) وجامع المسانيد (٢٨٣١٢)

⑥ كتاب الحوالة (٢٨) باب (٣) اذا احال دين الميت على رجل جاز الخ رقم الحديث (٣٢٨٩) رقم الصفحة (٣٠٥١) هذه ايضاً رواية عاصم شيخ البخاري

⑦ كتاب الصوم (٣٠) باب (٦٩) صيام يوم عاشورا رقم الحديث (٢٠٠٤) رقم الصفحة (٣٦٨١) هذه ايضاً رواية عاصم شيخ البخاري

⑧ كتاب (٢٩) الحوالة باب (٣) من تكفل بميت فليس له ان يرجع وبه قال الحسن رقم الحديث (٢٢٩٥) رقم الصفحة (٢٠٦١) هذه ايضاً رواية عاصم شيخ البخاري

⑨ كتاب (٣٦) الغصب ابواب المظالم والقصاص باب (٢٢) هل تكسر الدنان التي فيها خبر او تخرق الزقاق؟ فان كسر صنماً او صليباً او طنبوراً او ما ينتفع بخشبة واتي شريح في طنبور كسر فلم يقض فيه بشئ هذه ايضاً رواية عاصم شيخ البخاري

⑩ كتاب (٥٣) الصلح باب (٨) الصلح في الدية رقم الحديث (٢٤٠٣) رقم الصفحة (٣٤٢١) شيخ الامام البخاري محمد بن عبدالله بن مثنى اويس (م ٢٠٥ هـ) عبدة القرشي من الحنفية (الجواهر المضية: ٤١، ٤٠٢) من اصحاب زفر رحمه الله تلميذ ابي حنيفة وحك الخطيب رحمه الله انه كان من اصحاب زفر وابي يوسف

- ① كتاب الجهاد رقم ٥٦) باب رقم (١١٥) البيع في الحرب ان لا يفرؤا وقال بعضهم على الموت لقول الله تعالى: لقد رضى الله عن المؤمنين اذ يبايعونك تحت الشجرة رقم الحديث ٢٠٢١ رقم الصفحة ٢١٥\١ هذه ايضا رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ② كتاب الجهاد (٥٦) باب (١٢٢) من رأى العدو فنأدى بأعلى صوته: يا صباحاه . حتى يسمع الناس رقم الحديث (٢٠٢١) رقم الصفحة (٢٢٤\١) هذه ايضا رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ③ كتاب المناقب (١١) باب (٣٣) صفة النبي ﷺ رقم الحديث (٢٥٣٢) رقم الصفحة (٥٠٢\١) عصام بن خالد حضرمي ابو اسحاق الحمصي (م ٢١٢ هـ) عن جرير بن عثمان وصفوان بن عمرو وحسان بن نوح واطاة بن نذر وعبد الرحمن بن ثابت بن ثوبان (تاريخ الاسلام للذهبي رحمه الله: ١٥\٢٠٥ رقم الترجمة ٥٨٤٦) هذه ايضا رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ④ كتاب المغازي (٦٣) باب (٢٩) غزوة خيبر رقم الحديث (٢٢٠٦) رقم الصفحة (٢٠٥\٢) هذه ايضا رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑤ كتاب المغازي (٦٣) باب (٣١) بعث النبي ﷺ اسامة بن زيد الى الحرفات من جهينة رقم الحديث (٢٢٤٢) رقم الصفحة (١١٢\٢) هذه ايضا رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑥ كتاب التفسير (٢٥) باب (٢٣) قوله تعالى يا ايها الذين آمنوا كتب عليكم القصاص في القتلى الحرب بالحر رقم الحديث (٢٢٩٩) رقم صفحة (٢٢٦\٢) هذه ايضا رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑦ كتاب الذبائح (٤٢) باب (١٣) آنية المجوس والميتة رقم الحديث (٥٢٩٤) رقم صفحة (٨٢٦\٢) هذه ايضا رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑧ كتاب الاضاحي (٤٢) باب (١٦) ما يؤكل من لحوم الاضاحي وما يتزود منها رقم الحديث (٥٥٦٩) رقم صفحة (٨٥٥\٢) هذه ايضا رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑨ كتاب الديات (٨٤) باب (١٤) اذا قتل نفسه خطأ فلا دية له رقم الحديث (٢٨٩١) رقم صفحة (١٠١٤\٢) هذه ايضا رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑩ كتاب الديات (٤٨) باب (١٩) السن بالسن رقم الحديث (٢٨٩٢) رقم صفحة (١٠١٨\٢) هذه ايضا رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑪ كتاب الاحكام (٩٣) باب (٢٢) من بايع مرتين رقم الحديث (٤٢٠٨) رقم الصفحة (١٠٤\٢) هذه ايضا رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله
- ⑫ كتاب التوحيد (٩٤) باب (٢٢) قوله: وكان عرشه على الماء (هود: ١٤) وهو رب العرش العظيم (توبة: ١٢٩) رقم الحديث (٤٢١١) رقم الصفحة (١١٠٢\٢) هذه ايضا رواية شيخ الامام البخارى رحمه الله محمد بن عبد الله

(١) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَقُولُ «مَنْ يَقُلْ عَلَى مَالِهِ أَقْلَ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ».

(٢) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ كَانَ جَدَارُ الْمَسْجِدِ عِنْدَ الْبَيْتِ مَا كَادَتْ الشَّاةُ تَجُوزُهَا.

(٣) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ كُنْتُ آتِي مَعَ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ فَيُصَلِّي عِنْدَ الْأُسْطُوَانَةِ الَّتِي عِنْدَ الْمُضْحَفِ . فَقُلْتُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ أَرَأَيْكَ تَتَعَرَّى الصَّلَاةَ عِنْدَ هَذِهِ الْأُسْطُوَانَةِ . قَالَ فَإِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - يَتَعَرَّى الصَّلَاةَ عِنْدَهَا .

(٤) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ كُنَّا نَصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - الْمَغْرِبَ إِذَا تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ .

(٥) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - بَعَثَ رَجُلًا يَنَادِي فِي النَّاسِ ، يَوْمَ عَاشُورَاءَ أَنْ مَنْ أَكَلَ فَلْيُتِمَّ أَوْ قُلَيْصُمُ ، وَمَنْ لَمْ يَأْكُلْ فَلَا يَأْكُلْ .

(٦) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - إِذْ آتَى بِجَنَازَةٍ ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا . فَقَالَ « هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قَالُوا لَا . قَالَ « فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا لَا . فَصَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ آتَى بِجَنَازَةٍ أُخْرَى ، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، صَلِّ عَلَيْهَا . قَالَ « هَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قِيلَ نَعَمْ . قَالَ « فَهَلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا ثَلَاثَةَ دَنَانِيرَ . فَصَلَّى عَلَيْهَا ، ثُمَّ آتَى بِالثَّالِثَةِ ، فَقَالُوا صَلِّ عَلَيْهَا . قَالَ « هَلْ تَرَكَ شَيْئًا » . قَالُوا لَا . قَالَ « فَهَلْ عَلَيْهِ دَيْنٌ » . قَالُوا ثَلَاثَةَ دَنَانِيرَ . قَالَ « صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ » . قَالَ أَبُو قَتَادَةَ صَلِّ عَلَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، وَعَلَى دِينِهِ . فَصَلَّى عَلَيْهِ .

(٧) حَدَّثَنَا مَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ : أَمَرَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - رَجُلًا مِنْ أَسْلَمَ أَنْ أَدِينُ فِي النَّاسِ « أَنْ مَنْ كَانَ أَكَلَ فَلْيُتِمَّ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ أَكَلَ فَلْيُتِمَّ ، فَإِنَّ الْيَوْمَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ » .

(٨) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - آتَى بِجَنَازَةٍ ، لِيُصَلِّيَ عَلَيْهَا ، فَقَالَ « هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ » . قَالُوا لَا . فَصَلَّى عَلَيْهِ ، ثُمَّ آتَى بِجَنَازَةٍ أُخْرَى ، فَقَالَ « هَلْ عَلَيْهِ مِنْ دَيْنٍ » . قَالُوا نَعَمْ . قَالَ « صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ » . قَالَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَى دِينِهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ . فَصَلَّى عَلَيْهِ .

(٩) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - رَأَى نِيرَانًا تَوْقُدُ يَوْمَ خَيْبَرَ . قَالَ « عَلَى مَا تَوْقُدُ هَذِهِ النَّيِّرَانُ » . قَالُوا عَلَى الْحُمْرِ الْإِسْيَةِ . قَالَ « اكْسِرُوهَا ، وَأَهْرِقُوهَا . قَالُوا أَلَا نَهْرِقُهَا وَنَغْلِيهَا قَالَ « اغْلُوا » . قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ : كَانَ ابْنُ أَبِي أُوَيْسٍ يَقُولُ : الْحُمْرُ الْإِسْيَةُ بِنَصَبِ الْإِلْفِ وَالنُّونِ .

(١٠) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَنَسٍ حَدَّثَهُمْ أَنَّ الرَّبِيعَ - وَهُوَ ابْنُ النَّظْرِ - كَسَرَتْ ثَنِيَّةَ جَارِيَةٍ، فَطَلَبُوا الْأَرْضَ، وَطَلَبُوا الْعَفْوَ، فَأَبَوْا فَأَتَا النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَمَرَهُمْ بِالْقِصَاصِ. فَقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّظْرِ أَتُكْسِرُ ثَنِيَّةَ الرَّبِيعِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا تُكْسِرُ ثَنِيَّتَهَا فَقَالَ «يَا أَنَسُ كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ». فَرَضِيَ الْقَوْمُ وَعَفَوْا فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِابْتِرَاءٍ». زَادَ الْفَزَارِيُّ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَنَسٍ فَرَضِيَ الْقَوْمُ وَقِيلُوا الْأَرْضَ.

(١١) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ بَايَعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ثُمَّ عَدَلْتُ إِلَى ظِلِّ الشَّجَرَةِ، فَلَمَّا خَفَ النَّاسُ قَالَ «يَا ابْنَ الْأَكْوَاعِ، الْآتِبَائِمُ». قَالَ قُلْتُ قَدْ بَايَعْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «وَأَيْضًا». فَبَايَعْتُهُ الثَّانِيَةَ. فَقُلْتُ لَهُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ، عَلَى أَيْ شَيْءٍ كُنْتُمْ تَبَايَعُونَ يَوْمَئِذٍ قَالَ عَلَى الْمَوْتِ.

(١٢) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ قَالَ خَرَجْتُ مِنَ الْمَدِينَةِ ذَاهِبًا نَحْوَ الْغَابَةِ، حَتَّى إِذَا كُنْتُ بِثَنِيَّةِ الْغَابَةِ لَقِيَنِي غُلَامٌ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قُلْتُ وَنَحْكَ، مَا بِكَ قَالَ أَخَذْتُ لِقَاءَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قُلْتُ مَنْ أَخَذَهَا قَالَ عَظْفَانُ وَفَزَارَةُ. فَصَرَخْتُ ثَلَاثَ صَرَخَاتٍ أَسْمَعْتُ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا يَا صَبَاحَاهُ، يَا صَبَاحَاهُ. ثُمَّ انْدَفَعْتُ حَتَّى أَلْقَاهُمْ وَقَدْ أَخَذُواهَا، فَجَعَلْتُ أُرْمِيهِمْ وَأَقُولُ أَنَا ابْنُ الْأَكْوَاعِ، وَالْيَوْمُ يَوْمُ الرُّضْعِ، فَاسْتَنْقَذَتْهَا مِنْهُمْ قَبْلَ أَنْ يَشْرَبُوا، فَأَقْبَلْتُ بِهَا أَسُوقَهَا، فَلَقِيَنِي النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الْقَوْمَ عَطَاشٌ، وَإِنِّي أَجْعَلُهُمْ أَنْ يَشْرَبُوا سِقْيَهُمْ، فَبَايَعْتُ فِي إِيْرِهِمْ، فَقَالَ «يَا ابْنَ الْأَكْوَاعِ، مَلَكْتُ فَأَسْمِعْ». إِنَّ الْقَوْمَ يَقْرُونَ فِي قَوْمِهِمْ».

(١٣) حَدَّثَنَا عِصَامُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا حَرِيزُ بْنُ عُثْمَانَ أَنَّهُ سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ بُرِّصَاحِبَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ أَرَأَيْتَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ شَيْخًا قَالِ كَانَ فِي عَنَفَقَتِهِ شَعْرَاتٌ بَيْضٌ.

(١٤) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ قَالَ رَأَيْتُ أَثْرَ ضَرْبَةٍ فِي بَاقِ سَلَمَةَ، فَقُلْتُ يَا أَبَا مُسْلِمٍ، مَا هَذِهِ الضَّرْبَةُ قَالَ هَذِهِ ضَرْبَةٌ أَصَابَتْنِي يَوْمَ خَيْبَرَ، فَقَالَ النَّاسُ أُصِيبَ سَلَمَةُ. فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَتَقَفْتُ فِيهِ ثَلَاثَ ثَفَاقَاتٍ، فَمَا اسْتَكْبَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ.

(١٥) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَاعِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سِتْرَ غَزَوَاتٍ، وَغَزَوْتُ مَعَ ابْنِ حَارِثَةَ اسْتَعْمَلَهُ عَلَيْنَا.

(١٦) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَنَسٍ حَدَّثَهُمْ أَنَّ الرَّبِيعَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ «كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ».

(١٧) حَدَّثَنَا الْمَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَاعِ قَالَ لَمَّا أَمْسَوْا يَوْمَ فَتَحُوا خَيْبَرَ أَوْقَدُوا النَّيْرَانَ، قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «عَلَى مَا أَوْقَدْتُمْ هَذِهِ

النيران». قالوا الحوم الحمر الإسيية. قال أهرقوا ما فيها، واكسروا قذورها». فقام رجل من القوم فقال نهريق ما فيها ونغليها. فقال النبي - صلى الله عليه وسلم - «أو ذاك».

(١٨) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - مَنْ ضَمَى مِنْكُمْ فَلَا يَصْحَنَ بَعْدَ ثَالِثَةٍ وَفِي بَيْتِهِ مِنْهُ شَيْءٌ. فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ الْمَاضِي قَالَ كُلُوا وَأَطِيعُوا وَأَذْخِرُوا فَإِنَّ ذَلِكَ الْعَامَ كَانَ بِالنَّاسِ جَهْدٌ فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهَا».

(١٩) حَدَّثَنَا الْمَكِّي بْنُ إِبْرَاهِيمَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - إِلَى خَيْبَرَ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْهُمْ أَسْمَعُنَا يَا عَامِرُ مِنْ هُنَيْهَا تِكَ. فَخَدَّاهُمَا، فَقَالَ النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - «مَنْ السَّابِقُ» قَالُوا عَامِرٌ. فَقَالَ رَحِمَهُ اللَّهُ. فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَّا أَمْتَعْتَنَاهُ. فَأَصِيبَ صَبِيحَةَ لَيْلَتِهِ فَقَالَ الْقَوْمُ حَيْطَ عَمَلُهُ، قَتَلَ نَفْسَهُ. فَلَمَّا رَجَعْتُ وَهُمْ يَتَخَدُّونَ أَنَّ عَامِرًا حَيْطَ عَمَلُهُ، فَجِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي، زَعَمُوا أَنَّ عَامِرًا حَيْطَ عَمَلُهُ. فَقَالَ «كَذَبَ مَنْ قَالَهَا، إِنَّ لَهُ لَأَجْرَيْنِ الثَّنِينَ، إِنَّهُ لِحَاجِدٌ مُجَاهِدٌ، وَأَيُّ قَتْلٍ يَزِيدُهُ عَلَيْهِ».

(٢٠) حَدَّثَنَا الْأَنْصَارِيُّ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ ابْنَةَ النَّظْرِ لَطَمَتْ جَارِيَةً، فَكَسَرَتْ ثَنِيَّتَهَا، فَأَتَا النَّبِيَّ - صلى الله عليه وسلم - فَأَمَرَ بِالْقِصَاصِ.

(٢١) حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ عَنْ سَلَمَةَ قَالَ بَايَعَنَا النَّبِيُّ - صلى الله عليه وسلم - تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَقَالَ لِي «يَا سَلَمَةُ الْأَثْبَائِمُ» قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ بَايَعْتُ فِي الْأَوَّلِ. قَالَ «وَفِي الثَّانِي»

(٢٢) حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى حَدَّثَنَا عَيْسَى بْنُ طَهْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ نَزَلَتْ آيَةُ الْحِجَابِ فِي زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ وَأُطْعِمَ عَلَيْهَا يَوْمَئِذٍ خُبْزًا وَلَحْمًا وَكَانَتْ تَفْخَرُ عَلَى نِسَاءِ النَّبِيِّ - صلى الله عليه وسلم - وَكَانَتْ تَقُولُ إِنَّ اللَّهَ أُنْكَحَنِي فِي السَّمَاءِ.